

ΛΕΞΑ
ΥΚΡΑΪΝΙΚΑ

τομ 9

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

9

ЗАПИСИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.
ПІСНІ, ЗАПИСАНІ З ГОЛОСУ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

**Повне академічне
зібрання творів**

У ЧОТИРНАДЦЯТИ ТОМАХ

Том 9

ЗАПИСИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.

ПІСНІ, ЗАПИСАНІ З ГОЛОСУ

ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЛУЦЬК · 2021

УДК 821.161.2'05-14+398.8(=161.2)

У45

Редакційна колегія: Віра Агеева, Юрій Громик, Оксана Забужко,
Ірина Констанкевич, Марія Моклиця, Сергій Романов

Редактор тому: Сергій Романов

Передмова: Юрій Громик, Тетяна Данилюк-Терещук,
Лариса Семенюк

Упорядкування, коментар: Юрій Громик,
Тетяна Данилюк-Терещук, Лариса Семенюк, Ірина Щукіна

Підготовка нотних текстів: Ірина Щукіна

До повного академічного зібрання творів Лесі Українки в 14 томах увійшли всі знайдені на сьогодні тексти письменниці. Відновлено фрагменти й матеріали, вилучені цензурою в попередніх виданнях. Додано розлогі текстологічні, історико-літературні та реальні коментарі.

У томі 9 представлено фольклорні записи, зібрані письменницею і членами її родини на Волині та волинському Поліссі, а також записи народних мелодій з голосу Лесі Українки. Особливу цінність становлять її нотні записи, опубліковані у виданні.

Видання присвячене 150-річчю з дня народження Лесі Українки, підготовлене за сприяння Міністерства культури та інформаційної політики України та Українського інституту книги.

Розраховане на широку читацьку аудиторію та призначене для безоплатного розповсюдження.

ISBN 978-966-600-731-8

ISBN 978-966-600-724-0

(Т. 9)

© Волинський національний
університет імені Лесі Українки,
2021

ЗМІСТ

Передмова	7
Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач	43 537
Нотні записи Лариси Косач з архіву Олени Пчілки	123 589
Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів	125 591
Нотні записи Лариси Косач з архіву Климента Квітки ...	161 619
Народна проза в записах Лариси Косач	163 623
«Купала на Волині»	167 629
Нотні записи Лариси Косач до збірки «Купала На Волині»	191 651
Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка	195 655
Фольклорні записи Лариси Косач і Климента Квітки з Буркута та Довгополого	207 671
«Дитячі гри, пісні й казки. З Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка»	213 685
«Народні пісні до танцю (з нотами). З голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка»	241 698
Думи і пісні в записах Лесі Українки та Климента Квітки	267 716

«Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка»	291	744
Записи, що не увійшли до збірника «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка»	535	827
Коментарі та примітки		537
Номери сторінок, на яких починаються коментарі до відповідних творів, подано курсивом у стовпці праворуч.		
Список скорочень назв джерел		830

ПЕРЕДМОВА

Естетичне замилювання старовиною, зокрема й усною народною словесністю, а невдовзі й усвідомлення історичного значення та художньої цінності фольклорних текстів — це феномени, що в Україні, як і в решті Європи, виникли в органічному зв'язку з романтизмом. Першу половину — середину XIX ст. Філарет Колесса кваліфікував як «початкову добу української етнографії, тому що вона починається від романтичного захоплення творами української поезії, особливо ж піснями й думами».^I

Фольклористика формувалася в умовах пробудження національної самосвідомості, яке супроводжував підвищений інтерес до пізнання історичного минулого народу й осмислення його фольклорно-етнографічної, мовної та національної самотності. Микола Костомаров наголошував на потребі пошуку «таких джерел, в яких би народ висловлював себе несвідомо».^{II} Саме фольклор, за переконанням тогочасних мислителів, був джерелом внутрішньої історії народу і міг показати та довести давність, красу й багатство традиційної культури. Романтикам важливо було передати «народний дух», що, за словами Пантелеймона Куліша, «зоставсь не заглушений в живому слові народньому. Пам'ятки того слова

---

^I Колесса Ф. Історія української етнографії. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, 2005. С. 45.

^{II} Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии // Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. С. 47.

і літературні твори писателів дають нам єдину основу до науки словесности яко науки самопізнання народнього». ^I Визнаючи усну народну творчість як єдине джерело для справді національної писаної словесности, Куліш вважав, що «врятувати від загину пам'ятку життя свого народу є справжній подвиг». ^{II}

«Романтичну» фольклористику можна назвати збирацькою: розпочато було записування усної народної поезії як вияву старовини, що поступово відходить. 1819 р. у Петербурзі Микола Цертелєв видав «Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней», де вмістив думи, у яких бачив «поетичний геній народу й вислів національного духа» ^{III} (щоправда, як відзначали дослідники, «скорочував оригінальні тексти, скупчував їх... — робив більш виразистими»). ^{IV} Михайло Максимович 1827 р. публікує «Малороссійскія пѣсни», 1834 р. — «Украинскія народныя пѣсни». 1831 р. Ізмаїл Срезневський видає «Украинскій альманахъ», а впродовж 1833–1838 рр. — 6 випусків альманаху «Запорожская старина», де вміщує історичні пісні та думи (згодом упорядника було звинувачено у стилізації під фольклор і містифікації). Велику кількість народнопоетичних творів ще студентом Харківського університету записав Микола Костомаров; 1843 р. за цим матеріалом він захистив магістерську дисертацію «Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи». Записуванням творів усної словесности зайнявся й Пантелеймон Куліш: наприкінці 1830 рр. він підготував цілий зшиток народних пісень із Воронежчини, 1847 р. видав «Украинскія народныя преданія», а в 1856–1857 рр. — двотомну збірку фольклорно-історичних та етнографічних матеріалів «Записки о Южной Руси». Романтичне замилювання народнопоетичною творчістю як старовиною демонстрували й галицькі романтики, зокрема упорядники альманаху

^I Куліш П. Нарис історії словесности русько-української. Твори Пантелеймона Куліша: у 6 т. Львів: Просвіта, 1910. Т. 6. С. 428.

^{II} Там само. С. 196.

^{III} Колесса Ф. Історія української етнографії. С. 49.

^{IV} Грушевська К. Вибрані праці: у 3 т. Донецьк: Норд-Прес, 2007. Т. 1. С. XXXIII.

«Русалка Днѣстровая» (1837 р.), де виокремлено розділ «Пѣснѣ народні».

Характеризуючи наукову спадщину фольклористів-романтиків, Віктор Петров слушно зауважував, що, за їхньою концепцією, «завдання етнографії полягає в тому, щоб з вивчення народу, його передісторії, його духової творчості, мови, словесності й побуту відтворити основні засади його духової самобутності, пізнати “сільський неписьменний люд з його недрукованою мовою”, “вийняти з уст живе слово неписьменного люду”. Народність стає об’єктом і метою етнографічних студій».¹

У другій половині, особливо в останній чверті XIX ст. зроблено вже спроби фахового збирання фольклору як цінного виствору оригінального художнього мислення народу; одночасно почалося наукове осмислення уснопоетичних текстів як явища, що гідне не тільки власне філологічного, а й політичного аналізу. «Етнографія... зродилася в атмосфері романтизму і головною спонукою до її народження і розвитку була ідея народности, що згодом прийняла політичну закраску»,^{II} — визнавав Філарет Колесса. Увиразнення політичного характеру фольклорно-етнографічних студій відбулося як реакція на антиукраїнську дискримінаційну політику Російської імперії, зокрема на Валувєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р., що були спрямовані на витіснення української мови з культурної сфери.

1878 р. на Паризькому літературному конгресі Михайло Драгоманов виголосив доповідь «*La littérature oukraïnienne proscrite par le gouvernement russe*» («Українська література, заборонена російським урядом»), у якій різко засудив Емський указ і назвав усну народну поезію не просто найбільшим літературним скарбом України, а й однією з ознак самостійності

---

¹ Петров В. Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці XIX–XX ст. // Народна творчість та етнографія. 2000. №4. С. 75.

^{II} Колесса Ф. Історія української етнографії. С. 23.

«української цивілізації» («civilisation oukraïtienne»)¹. Це, власне, найкраще обґрунтування того факту, що Драгоманов і його сучасники та послідовники дуже важливого значення надавали вивченню народнопоетичної творчості, зокрема порівняльним студіям, які, з одного боку, переконливо доводили самобутність і автохтонність українців на всій території проживання та тяглість традиційної духовної культури зі староруських часів, а з іншого, — свідчили про органічний зв'язок усної народної поезії українців та інших європейських народів, найперше західно- та південнослов'янських.

Такі ідеологічні та політичні координати й виклики зумовили серйозну активізацію фольклористичної діяльності з кінця 1860 рр., особливо від початку 1870 рр. Треба визнати, що одним із мотивувальних чинників було й побоювання, що оригінальна автентична традиція зникає під впливом нових історичних обставин, соціальних відносин і через творення новітніх пісенних текстів сумнівної цінності (варіацій, інтерпретацій, обробок).

Упродовж 1872–1878 рр. з'явилися «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край...» (в упорядкуванні Павла Чубинського) з фольклорно-етнографічними матеріалами з українських етнічних земель у Російській імперії. У проміжку від 1863 р. до 1878 р. було надруковано три томну працю Якова Головацького «Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси». Іван Рудченко видав збірку «Народныя южнорусскія сказки» у двох випусках (1869 р. і 1870 р.), збірку «Чумацкія народныя пѣсни» (1874 р.). У 1874–1875 рр. надруковано дві частини збірника «Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова». 1876 р. Михайло Драгоманов упорядкував «Малорусскія народныя преданія и рассказы», 1881 р. видав «Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880)», а 1883 р. та 1885 р. — дві частини праці «Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст.».

---

¹ Ушкалов Л. Чарівність енергії: Михайло Драгоманов. Київ: Дух і літера, 2019. С. 326.

Величезного значення справі збирання фольклору, без чого «гріх починати свою працю і музикові й філологів»,^I надавав Микола Лисенко, який, зокрема, зафіксував весільний обряд із текстом і музикою в Переяславському повіті, записав думи та пісні кобзаря Остапа Вересая, зробив численні аранжування народних пісень, опублікував наукові розвідки тощо. З'явилися також капітальні студії Івана Франка, Олександра Потебні, Миколи Сумцова та ін.

Очевидно, з усіма цими здобутками у справі фіксування, осмислення й інтерпретації української усної народної творчості була добре обізнана Лариса Косач. Вона, як і брат Михайло, знайомилася з фольклорними збірниками про народну словесність українців (наприклад, автограф фольклорних записів Лесі Українки та Михайла Косача, який зберігається в московському архіві Климентя Квітки у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики»,^{II} містить фрагменти з її конспекту праці Михайла Драгоманова «Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880)»), тодішніми етнографічними журналами «Кіевская Старина», «Этнографическое обозрѣніе», «Живая Старина» (скажімо, в листі до Михайла Драгоманова зауважує: «Миша збирається виписати “Этнографическое обозрѣніе”, може, вже досі і виписав»)^{III} та ін.

Серед духовних авторитетів, які вплинули на інтерес Лариси Косач до фольклору, чи не перше місце посідав Михайло Драгоманов. У листі від 18 грудня 1890 р. вона сповіщає дядька про своє бажання вивчати уснопоетичні народні тексти і просить поради щодо методики фіксації такого матеріалу (а це вже вияв бажання практикувати серйозний науковий підхід): «Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні,

^I Лисенко М. В. Про народну пісню і народність в музиці. Київ: Мистецтво, 1955. С. 53.

^{II} Копії автографа є в Музеї видатних діячів української культури в Києві. Од. зб. Д-2223.

^{III} Лист Лесі Українки від 6(18).XII.1890 р. з Луцька до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. Київ: Комора, 2016. С. 105.

а власне, про способи записування народних пісень? Ся річ мене дуже займає, мотивів народних я знаю силу, пробую записувати, але то мені трудно, ще й дуже, може, якраз через те, що не знаю такого методу як слід, а літератури про сю річ зовсім не знаю «...» Записую сама без теорії, та не знаю, чи буде з того пуття».^I

Власне, Михайло Драгоманов значною мірою формував лектуру (а отже, й широту фольклористичних та етнографічних інтересів) молодій дослідниці. У їхньому листовному спілкуванні яскраво виявився інтерес Лариси Косач до усної словесності інших народів. У листах небога запитувала дядька: «Чи не знаєте часом яких добрих збірників німецьких та французьких народних пісень?»^{II} — на що отримала відповідь (збережено драгоманівку): «Французьких збірок пісень з музикою єсть чимало. Я залишив у Київі в бібліотеці, шчо була колись у Цв[ітковських], збірки а) Vujand і б) Arband — провансальські з нотами. Де вони тепер? — розшукайте. З нових можу рекомендувать: Tiersot — *Méodies pop. de France* і його ж *histoire de musique pop. française* і збірку Rolland — *recueil de chansons populaires*, інтересну між инчим і тим, шчо в ній дльа порівнянн̄а єсть чимало і нефранц. пісень. З німецьких збірок рекомендую Reifferscheid — *Westfälische Volkslieder* ради нот і порівняльних приміток».^{III} Михайлу Драгоманову Лариса повідомляла, що шукала деяку потрібну інформацію у «болгарському “Сборнику”»,^{IV} сповіщаючи: «Дістала я недавно брошурку Мельгунова “О русской народной музыке”».^V Ольга Косач-Кривинюк згадувала, що «ще в Звягелі Леся зазнайомилася з народною творчістю й інших народів: у неї з братом

^I Там само. С. 105.

^{II} Там само. С. 105.

^{III} Недруковані листи М. Драгоманова до Лесі Українки // Червоний шлях. Громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. 1923. №4–5. С. 188.

^{IV} Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 р. (2.I.1892 р.) з Колодяжного до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 169.

^V Лист Лесі Українки від 6(18).XII.1890 р. з Луцька до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 105.

Михайлом неначе якимись “святими книгами” поруч з “Трудами Чубинського” з наймолодшого віку були “Мифы классической древности” Штоля і “Сербські народні думи й пісні” в перекладі М. П. Старицького^I та ін. Пізніше, коли Леся Українка змушена була часто виїжджати за кордон, її дослідницькі інтереси охоплювали різдвяні звичаї і карнавали в Сан-Ремо, масові болгарські народні гуляння у Владаї, колядування на Кавказі; цікавилася вона навіть татарським і єгипетським фольклором, збирала татарські вишивки.

Ознайомлення зі «святими книгами» — збірниками фольклору українського й інших народів, опрацювання вітчизняної та європейської наукової літератури, а також музична грамотність дали можливість Ларисі Косач доволі рано, ще 1892 р., зробити серйозні узагальнення, наприклад, про виразну самотність українського фольклору: «Здається мені, що склад московської пісні одмінний од нашої»^{II} (ця теза тоді мала важливе політичне й ідеологічне значення); про важливість фіксації і збереження автентичних мелодій («голосів») та небезпеку стилізацій і непрофесійних аранжувань («варіацій») народних пісень: «Збірників пісень без голосів я тепер не признаю»^{III} (згодом у листі до Івана Франка від 23 жовтня 1893 р. напише: «Я, бачте, думаю, що пісня без мотива тільки наполовину жива»),^{IV} «Я не можу вибачити галичанам, що вони не записують мотивів своїх коломийок або роблять з них якісь неможливі *airs brillants* і надають їм такі ультраглупі назви»,^V «Взагалі

---

^I Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку / авт. проекту та відп. ред. Тамара Скрипка. Нью-Йорк; Київ: Темпора, 2016. Т. 1. С. 126.

^{II} Лист Лесі Українки від 6(18).XII.1890 р. з Луцька до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 105.

^{III} Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 р. (2. I. 1892 р.) з Колодяжного до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 167.

^{IV} Лист Лесі Українки від 11(23).X.1893 р. з Колодяжного до Франка І. Я. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 221.

^V Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 р. (2. I. 1892 р.) з Колодяжного до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 167.

хотіла б я знати, яка то шельма впровадила моду на вар'яції? Та цур їм, врешті, і вар'яціям, і лихим композиторам!»;^I про ритмо-мелодійну специфіку волинських пісень: «Перша пісня (Ой у полі корчомка) має типічний волинський (чи взагалі правобережний) мотив: без фіоритур, мелодія просто починається і кінчається тією самою низькою нотою»;^{II} про паралелі в текстах і мелодіях пісень різних слов'янських народів: «Мотив другої пісні (надто Var. 2) зовсім подібний до московських, власне, до солдатських пісень»,^{III} «Ще теж було б мені почути мотиви болгарських колядок — по словах та по розмірі вони дуже нагадують щедрівки наші»;^{IV} про когнітивну та художню цінність уснопоетичних творів: «Я таки не можу не дивитись на народну поезію “літературним” поглядом, і, може, через те я так люблю наші ліричні пісні. Я шукала в болгарському “Сборнику” ліричних пісень, але надаремне, і дуже то мені шкода, бо мені завжди здається, що коли де можна добачити вдачу народу, то скоріше в ліричних піснях та “коломиїках”... ніж в баладах та піснях історичних»^V тощо.

Автентичний український фольклор Лариса Косач органічно сприймала з раннього дитинства через безпосередні емоційно-естетичні враження. На засвоєння народнопісенної традиції, а також свідоме наукове зацікавлення фольклором, етнографією вплинула мати Ольга Косач (Олена Пчілка), яка сама зросла в українських етнокультурних реаліях: «Українська течія оточала нас могутньо: се була українська пісня, казка, все те, що створила українська народна думка і чого держався тодішній народний побут. Усі народні обрядовості не минали нашого двору». ^{VI} Природно, що все це спонукало до етнографічних студій: «Ще в гурті брата Михайла

---

^I Там само. С. 167.

^{II} Там само. С. 167

^{III} Там само. С. 167.

^{IV} Там само. С. 169.

^V Там само. С. 169.

^{VI} Пчілка Олена. Спогади про Михайла Драгоманова / Україна. 1926. №2-3. С. 49.

я захопилась етнографією, — згадувала письменниця в автобіографії. — Цей нахил до записів етнографічних я привезла з собою у Звяглі».^I

Власне, саме Волинь, про яку раніше, до приїзду у Звягель 1868 р., Ольга Косач мала не надто чітке уявлення («Часто, — зізнавалася вона, — спадав на думку ходячий вираз, що Волинь — це край тяжко ополячений, що вже до значної міри втратив свою українську подобу»),^{II} приємно вразила її українським колоритом, зокрема багатством мови та етнографічними деталями: «Вся ця країна, а особливо той куточок — Звягельщина, просто чарували мене. <...> Мова волиняків здалась мені розкішною, чарівною. Правда, були в ній особливості, часом дуже одмінні од моєї Полтавщини, але часто ці властивості в мові мені особливо подобались. Дещо й інше з волинського побуту живило те моє захоплення етнографа. Між іншим — вишивки. Це був для мене непочатий край».^{III} У Звягелі Олена Пчілка серйозно взялася записувати народну словесність: «У мене швидко по приїзді знайшлися близькі приятелі в Звяглі щодо збирання словесних етнографічних матеріалів. Два лірники так добре познайомилися зі мною, що вже зовсім не боялися приходити додому до нас переказувати свої пісні. Була в мене теж така собі бабуса Коржинська — це ходячий великий збірник усяких народніх переказів»;^{IV} тут-таки познайомила з етнографом Михайлом Лободовським, який «вчителював у простій школі», «мав дуже багато записів з уст народніх: пісень, казок, окремих виразів і слів для словника. <...> Матеріал його був прекрасний, оригінальний»;^V для запису фольклорних матеріалів їздила в навколишні села, зокрема в Жаборицю. Окрім того, Олена Пчілка опрацьовувала тодішні фольклорно-етнографічні

---

^I Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. Харків: Рух. 1930. С. 20.

^{II} Там само. С. 20.

^{III} Там само. С. 20.

^{IV} Там само. С. 20.

^V Там само. С. 21.

видання з українськими матеріалами (залишився такий її спогад: «Між поміщиками-поляками були люди, дуже зацікавлені етнографією Волині, добре знали її й мали власні старі друковані збірники. Ці аматори-етнографи охоче прислали мені їх»¹).

Здивована багатством волинської пісенної традиції, у листі до Михайла Драгоманова авторка написала: «Отся погана Волинь мене прямо з ума зводить. Уявіть собі, весільних мотивів, які відомі нам своїм убожеством, тут показалось велике багатство! А крім того деякі мотиви такі оригінальні (своєрідні), що аж вражають!». ^{II} Захоплення волинським фольклором органічно переросло в бажання не просто популяризувати його, а й досліджувати, осмислювати оригінальність та естетичну й пізнавальну цінність.

Упродовж життя Олена Пчілка переймала й публікувала волинські пісенні тексти, передала чимало музичного матеріалу Миколі Лисенку. Вона записувала й популяризувала усну народну прозу, фіксувала етнографічні реалії, зокрема збрала зразки народних вишивок і впорядкувала та видала альбом «Українській народній орнамент» (1876 р.). У праці «Отживающая, или Начальная форма вертепной драмы?» (1883 р.) Олена Пчілка детально описала різдвяне театральне дійство, яке спостерігала в Луцьку; у дослідженні «Українскія колядки (текстъ волинскій)» (1903 р.) вона осмислила феномен колядок і запропонувала їхню класифікацію, висловила міркування щодо походження цих творів, а також українського народно-го театру загалом; своєю розвідкою «Старосвіцькі “думи” у новому виконанні і поясненні» (1908 р.) письменниця долучилася до дискусії про походження українських дум та ін.

Звісно, за таких обставин і діти Косачів зростали в атмосфері поваги до усної народної спадщини та переймали її ще

---

^I Там само. С. 20.

^{II} Лист Олени Пчілки від 23.ІІ.1887 р. до М. Драгоманова // Пісню народною натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климента Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. Луцьк: Волин. обл. друк, 2006. С. 52.

в дитинстві: Климент Квітка засвідчив, що «Олена Пчілка з любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які находила в народі», тому «деякі з них Леся знала від своєї матері».^I

Важливими для Лариси Косач чинниками в засвоєнні народної творчості, крім родинної традиції, були можливість близького спілкування з селянами, споглядання живих народних дійств та їх органічне засвоєння. Ольга Косач-Кривинюк зазначала, що знайомитися з усною народною творчістю сестра почала дуже рано, ще в Звягелі: «Пам'ятаю, як я ще зовсім мала була, мама чи сама Леся заспіває якусь пісню, чи розкаже якусь казку, чи прибадашку або приповідку, або щось вишше, та й каже: цю пісню співала Мотря, а цю Килина, а це розказувала баба Коржицька (все то люди зі Звягеля чи Звягельщини, відомі мені з оповідань старших)».^{II} Яскраві враження залишилися й про «с. Жаборицю на Звягельщині, куди мама вивозила із Звягеля Леся, ще зовсім маленьку, й брата Михайла літувати з свідомим наміром (як вона сама розказувала мені), щоб вони проймалися там українським народним духом»; власне, «перебування в Жабориці зробило на Леся дуже велике враження <...> Жаборицькі пісні, казки, різні повір'я, звичаї, купальські, жнив'яні і т. д. Леся добре пам'ятала і часто згадувала».^{III}

Після переїзду 1879 р. родини до Луцька Олена Пчілка на Великдень 1881 р. на запрошення мирового посередника Самарина їздила з дітьми до недалекого села Чекни Дубенського повіту «навмисне для того, — як зазначала Ольга Косач-Кривинюк, — щоб ми (головно Леся й Миша)... побачили й почули веснянки. З того часу чекнянські “Подольночка”, “Женчичок-бренчичок”, “Зайчик” та інші веснянки були дуже улюблені в нашій сім'ї»;^{IV} «Леся, — старша за мене на 6 років

---

^I Квітка К. Народні мелодії / З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I і II. Київ, 1917/8. С. 1.

^{II} Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Леся Українку. С. 126.

^{III} Там само. С. 127.

^{IV} Там само. С. 127.

і без порівняння вразливіша, — пам'ятала ті чекнянські веснянки все своє життя. (Як не згадати з найглибшою вдячністю ту надзвичайну здібність і охоту нашої матері “заправляти”, як вона сама казала, своїх дітей та й чужих людей в українстві)». ^I Лариса Косач, почувши ці пісеньки ще зовсім дитиною, перейняла їх і не забула в дорослому віці; з пам'яті їх згодом зафіксувала.

«У Луцьку Леся з великою цікавістю вислухала оповідання та легенди про старовинний луцький замок, коло руїн якого ми недалеко жили», ^{II} а «з переїздом на життя до с. Колодяжного біля Ковеля 1881 р. поринула в його народну поліську стихію, — свідчила Ольга Косач-Кривинюк. — Наша сім'я жила в дуже близьких стосунках з селянами, всі ми, в тому числі й Леся, може, ще більше, ніж хто, мали між колодяженцями не лише знайомих, а й приятелів, і товаришок, і товаришів, тому весь їх побут дуже скоро став нам відомим, а далі й рідним. Ми, діти, так органічно зрослися зо всім колодяженсько-полісько-волинським, що уважали себе тоді й потім усе життя не за чернігівців, як батько, не за полтавців, як мати, а за волиняків-поліщуків.

Всі колодяженські і навколишніх сіл “сезонні” звичаї, пісні та оповідання, що їх супроводять, як-от щедрівки, весільні, колядки, веснянки, петрівські, купальські, жнив'яні та обжинкові і т. д., і сила-силенна усього “позасезонного” чи “всесезонного”, як пісні, казки, прислів'я і т. д., — все те знала Леся, всім цікавилася». ^{III} Отже, вона, як і мати, успадкувавши фольклорну традицію, сама була її автентичною виконавицею. Органічне засвоєння Ларисою Косач волинсько-поліської говірки й місцевої пісенної традиції підтвердила й Олена Пчілка: «В Колодяжному Волинь оточувала нас можна сказати з усіх боків. Не дивно, що Леся вивчила цю волинську говірку і потім

^I Косач-Кривинюк О. Перебування Лесі Українки в Луцьку // Спогади про Лесю Українку. С. 138.

^{II} Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку. С. 127.

^{III} Там само. С. 127.

з таким успіхом вживала її в своїх творах. Та й пізніш переказала Квітці на цілий збірник пісень волинських».^I

Серйозно, цілеспрямовано і з великим захопленням займатися збиранням українського фольклору, зокрема народнопоетичних текстів із мелодіями, Лариса Косач розпочала орієнтовно 1890 р. у Колодяжному. У листі до Михайла Драгоманова від 18 грудня 1890 р. вона повідомляє: «Пробую записувати <...> Записую сама без теорії, та не знаю, чи буде з того пуття».^{II} Ольга Косач-Кривинюк у спогадах зазначила, що «1890-го року справляли колодяжанці “Купала” зараз за нашим садом... Лесі було тяжко ходити на двох милицях, але пам’ятаю, що вона таки пішла подивитися на “Купала” та послухати купальських пісень. Вона якраз тоді їх записувала».^{III} Саме Ольга згодом детально висвітлила цю, за її словами, «велику етнографічну роботу», до якої й сама безпосередньо долучалася (разом зі старшою сестрою фіксувала пісні в їхній спільний рукописний зошит, який дослідники згодом умовно назвали «колодяженським»): Леся «записала од різних колодяженських людей та від одної жінки з села Біліня <...> дуже багато пісень. “Оформила” <...> ці свої записи так: два великих грубих “загальних” зшитки геть записала, з обох боків листків, текстом пісень з вказівками, од кого й де записано. Перед текстом кожної пісні наклеєна була смужка нотного паперу з нотами мелодії тої пісні.

Мелодії Леся підбрала на фортепіано і потім позначила нотами на папері, бо не вміла писати нот просто з голосу. Пісні були поділені на групи за змістом».^{IV}

У записах відсутні дати, але спогади й листи дають підстави припускати, що фіксації текстів у так званий «колодяженський зошит» зроблено Ларисою спільно з Ольгою впродовж

^I Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. С. 30.

^{II} Лист Лесі Українки від 6(18).XII.1890 р. з Луцька до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 105.

^{III} Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку. С. 128.

^{IV} Там само. С. 128.

1890–1893 рр. Уміщено не тільки ті пісні, які сестри чули безпосередньо від селян Колодяжного, а й ті, які Лариса знала «зроду», перейнявши їх у дитинстві в Жабориці, Миропіллі, Чекні. У зошиті простежено тенденцію подавати паспортизацію текстів, принаймні є вказівки на населені пункти, зрідка й на інформаторів (наприклад, у записах рукою Ольги Косач є примітка: «Колодяжне од Варкі»; про іншу респондентку — «Білінку», жінку з села Біліня, — Ольга пише в спогадах).

У листі до Михайла Драгоманова від 2 січня 1892 р. Лариса Косач уже повідомляє про перші свої успіхи у справі записування усної народної поезії: «Я взагалі маю щастя до етнографії — не тільки не стрічаю недовір'я собі або неохоти, а навпаки, сама інший раз мушу покладати кінець етнографічним студіям. Досить того, що за чотири місяці маю півтора ста обрядових пісень зібраних! Певна річ, що не все там цікаве і нове, але ж мене дуже займають оригінальні мотиви сих пісень, їх же — я знаю добре — ще ніхто не записував». ^I Тут-таки авторка зізнається про труднощі в цій справі: «Пісні ті справді трудно було дістати, бо вони мало співаються і то більше межі старими людьми, я ж не в стані ходити по селі, отже, мусила чекати, аж моя знайома дівчина поспитається старих людей та сама навчиться. Від сії дівчини я сливе всі тутешні пісні записую». ^{II} Дослідники припускають, що дівчина, від якої записано багато колодяженських пісень, — це Варвара Йосипівна Дмитрук (1872–1964 рр.). ^{III}

Довгий час спільний зошит Лариси й Ольги Косач вважали загубленим. Ця історія почалася, ймовірно, 1893 р. із того, що Леся Українка, як згадувала Ольга Косач-Кривинюк, «ці записи дала на перегляд М. В. Лисенкові, будучи в Києві, та після

---

^I Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 р. (2.I.1892 р.) з Колодяжного до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 167.

^{II} Там само. С. 166.

^{III} Див.: Пушкар Н. До історії рукописного зошита. Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач / Факсимільне видання рукопису та відтворення тексту. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. VI.

того вже не бачила їх більше, бо вони, на превеликий жаль, десь затратилися у Миколи Віталійовича, він не міг їх знайти, щоб повернути Лесі».^I Те саме підтверджував і Климент Квітка: «На початку нашого знайомства Леся Українка повідомила мене, що давно вже співала весняні волинські пісні для запису М. В. Лисенку і віддала йому зшиток із зробленими нею самою записами цих пісень; після того кілька разів довідувалась про свій зшиток. Лисенко не використовував зшитка і не повертав».^{II}

За свідченнями Ольги Косач-Кривинюк, навесні 1941 р. Хома Коцюбинський у купі паперового мотлоху на підлозі в Київському історичному музеї знайшов деякі матеріали Лесі Українки й забрав їх до музею Михайла Коцюбинського в Чернігові.^{III} Очевидно, там було виявлено й так званий «колодяженський зошит», бо саме 1941 р. Ольга Косач-Кривинюк, якій Хома Коцюбинський показував документи, знайдені в Києві,^{IV} залишила на цьому зшитку два написи з точною датою: на титульній сторінці — «Записи Колодяженських (с. Колодяжне коло м. Ковеля на Волині) пісень. Записувала Леся Українка і її сестра Ольга. Ольга Косач-Кривинюк. 12 / III 1941», на третій, підклеєній, — «Уривок одного з двох великих зошитів з записами народних пісень, що зробила Леся Українка і віддала на перегляд М. В. Лисенкові і вони в нього десь загубилися та й не були повернені Лесі. Ольга Косач-Кривинюк. 12 / III 1941».^V Того ж таки 1941 р. цей зошит спершу опинився у фондах Чернігівського

---

^I Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю. Спогади про Лесю Українку. С. 128.

^{II} Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Т. 2. С. 437.

^{III} Див.: Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. 524.

^{IV} Див.: Листи Ольги Косач-Кривинюк до Марії Деркач. Дзвін. 1995. № 5. С. 108–121.

^V Пушкар Н. До історії рукописного зошита. Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач / Факсимільне видання рукопису та відтворення тексту. С. V.

літературного музею Михайла Коцюбинського,^I а невдовзі був переданий до Волинського краєзнавчого музею, де зберігається й зараз (у Луцьку 2006 р. оригінал було відтворено факсимільним способом).^{II}

У пропонованому виданні так званий колодяженський зошит свідомо подано як цілісний фольклористичний документ, що став результатом спільної праці сестер Лариси й Ольги Косач.

Дозволимо собі висловити обережне припущення: ще один рукописний зошит із записами волинських уснопоетичних текстів Лариса Косач вела спільно із братом Михайлом. Про те, що «деякі тексти записала Леся і її брат Михайло Косач коло 1890 року безпосередньо від волинських селянок і селян»,^{III} свідчив Климент Квітка. Про спільну з Михайлом збирацьку діяльність написала й сама Лариса Косач у листі до Михайла Драгоманова 28 липня 1891 р.: «Чи не прийняли б Ви од мене деяких етнографічних матеріалів, може, вони Вам на що здадуться? бо я їх не вмю до пуття довести. На пробу Міша оце мусить Вам послати кілька волинських “баллад”, що я йому диктовала, як він був тут у мене; прийміть їх, коли вони куди-небудь судні».^{IV} В іншому листі до дядька у грудні 1890 р. Лариса задокументувала інтерес брата до фольклористичної справи: «Взагалі Міші тепер, здається, далеко цікавіші усякі літературні справи та етнографічні, аніж математика».^V

Автограф спільних фольклорних записів Лариси й Михайла Косачів, на жаль, залишився в архіві Климента Квітки

^I Леся Українка. Документи і матеріали 1871–1970. Київ: Наукова думка, 1971. С. 355–356.

^{II} Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач / Факсимільне видання рукопису та відтворення тексту. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. 154 с.

^{III} Квітка К. Народні мелодії / З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I і II. Київ, 1917/8. С. 1.

^{IV} Лист Лесі Українки від 16(28).VII.1891 р. з Євпаторії до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 146.

^V Лист Лесі Українки від 6(18).XII.1890 р. з Луцька до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 105.

у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики» в Москві (той факт, що такі безцінні матеріали досі розпорошені в архівах різних держав і практично недоступні для українських дослідників, — серйозний культурний і політичний виклик для України). Із частини текстів автографа було зроблено копії, які нині зберігаються в Музеї видатних діячів української культури в Києві (Од. зб. Д-2223, Д-2225).

Копії автографа містять уснопоетичні твори, які фіксували спільно Лариса й Михайло Косачі. Ці матеріали розширюють географію фольклористичної діяльності Лариси Косач і членів її родини (окрім добре відомих Звягеля, Миропілля, Полонного, Колодяжного, Біліня, Скулина, Любомля і Перековичів, з'являються нові населені пункти Волинської губернії: Волошки та Мельниця Ковельського повіту, Чаруків Луцького повіту). На відміну від «колодяженського зошита» Лариси й Ольги Косач, у примітках до деяких записів Лариси й Михайла подано датування: «13 авг[уста], 1890», «1890 г[од], авг[уст]», що уможлиблює припущення: записи зроблено в період літніх канікул Михайла Косача. Біля кількох текстів колоритно вказано респондентів: «Стара баба», «ст. баба Параска».

Спорадичне використання датування й указування інформаторів, свідомо зосередженість на фіксації певних жанрів (балад, історичних, соціально-побутових пісень і ліричних пісень про кохання), групування текстів, наприклад, балад, у цикли, намагання подавати варіанти пісень, зокрема з різних населених пунктів, унікальне цифрове (Михайло ж був математиком) шифрування видозмін — це ті ознаки, які ілюструють певний фаховий рівень записувачів, їхню обізнаність із методикою нотування фольклору, намагання впорядкувати й систематизувати матеріал.

Історія рукописного зошита Лариси й Михайла Косачів, якщо він, звичайно, існував, виявилася ще більш детективною, ніж у так званого «колодяженського» Лариси й Ольги, бо жодних чітких відомостей про нього досі не було. Натомість є підстави для обережного припущення, що записи Лариси

та Михайла склали, можливо, другий «з двох великих зошитів з записами народних пісень», про які писала Ольга Косач-Кривинюк.¹

4 квітня 1941 р. у «Літературній газеті» було надруковано матеріал, де також ідеться про «етнографічні зошити» (один із них — «колодяженський»), які Хома Коцюбинський привіз із Києва до Чернігова; принагідно написано й про фольклористичну співпрацю Лариси й Михайла: «Леся Українка глибоко цікавилась українським фольклором. Відомо, що з допомогою свого брата вона збирала пісні та биліни в селах Ковельського і Луцького повітів. Зошити з записами пісень письменниця передала для ознайомлення композиторові М. В. Лисенкові. Недавно зошити, доля яких досі була невідома, виявилися в фондах Чернігівського літературного музею М. Коцюбинського. Письменниця не тільки записувала тексти пісень, а і добирала на фортепіано та вклеювала ноти в записи. Етнографічні зошити письменниці мають велику цінність».²

Можливо, автор цього тексту не надто розумівся на фольклорних жанрах, бо термін «билина» сумнівний; кореспондент міг так позначити думи чи балади, які є в записах Лариси й Михайла Косачів і про які вони згадували як про спільну справу у своєму листуванні в 1890–1894 рр., а Лариса — також у листах до Михайла Драгоманова. За таких обставин правдоподібним видається припущення про існування спільного рукописного зошита Лариси й Михайла Косачів, а також про випадкове виявлення його, як і спільного зшитка Лариси й Ольги, 1941 р. у Київському історичному музеї, потім — короткочасне зберігання в музеї Михайла Коцюбинського в Чернігові та передачу того самого 1941 р. до Луцька. Принаймні в «Описі документів», які Волинський краєзнавчий музей отримав у цінному листі у травні 1941 р. від Хоми

¹ Пушкар Н. До історії рукописного зошита. Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач. С. V.

² Леся Українка. Документи і матеріали 1871–1970. С. 355–356.

Коцюбинського, зазначено було два зошити: «зошит в твердій палітурці», «зошит без палітурки».^I Але вже в повоєнні 1947–1948 рр. з'ясувалося, що в Луцьку «зошита без палітурки нема».^{II}

Про те, що нотатки Лариси й Михайла, ймовірно, склали окремих (другий) рукописний зошит, є й інші свідчення. Климент Квітка згадував, що після смерті дружини знайшов її зшиток в архіві теж уже тоді покійного Миколи Лисенка: «Ці записи стали мені відомі після того, як було видано мої записи, зроблені з голосу Лесі Українки...: я розглядав архів Лисенка двічі — в 1922 і 1927 рр.».^{III} Важливий факт: у тому автографі, який зберігається в московському архіві, до тексту пісні «Була Польща, була Польща» Квітка зробив позначку зверху сторінки: «547А» (це номер мелодії до пісні в його виданні «Українські народні мелодії» (Київ, 1922 р.). Можливо, Олена Пчілка в листі до Климента Квітки в часи його роботи в архіві Миколи Лисенка 1922 р. саме спільний Лариси та Михайла зошит (той, що «без палітурки») описала: «Збірничок такий, шкільний зшиток, тільки перегорнутий ще раз; виглядав довгенький, а вузенький. Шкода мені його, бо там були слова до пісень такі, що Леся вже й не могла пізніш пригадати в цілості».^{IV}

Висловлені тут обережні припущення про існування спільного рукописного зошита з фольклорними нотатками Лариси та Михайла Косачів — це певна інтелектуальна провакація, яка, треба сподіватися, спонукатиме дослідників

---

^I Волинський краєзнавчий музей. Фонд Лесі Українки. Інв. № ЛУ-637.

^{II} Пушкар Н. До історії рукописного зошита. Колодяженські пісні з рукописного зошита в записях Лесі Українки та Ольги Косач. С. V.

^{III} Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Пісню народною натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климента Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. 44.

^{IV} Лист Олени Пчілки до зятя Климента Квітки // Листи так довго йдуть... Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. С. 179.

шукати аргументи на підтвердження чи спростування гіпотези. Важливу інформацію дасть безпосереднє вивчення автографа, який, на жаль, досі залишається в московському архіві.

Записи Лариси й Михайла Косачів у цьому виданні вперше опубліковано цілісно як їхній спільний фольклористичний документ.

1890 р. Лариса Косач у Колодяжному, за свідченням Ольги Косач-Кривинюк, спостерігала святкування Купала і записувала пісні, якими поліщуки супроводжували обряд.^I Улітку 1891 р. у Колодяжному її нотатки побачив Іван Франко, а через два роки, започатковуючи літературно-фольклористичний журнал «Житє і Слово», він звернувся до Олени Пчілки з проханням: «У панни Лариси Петрівни бачив я інтересну збірку пісень народних. Особливо цікавими видались мені пісні купальські, і я дуже бажав би мати їх враз з записом обрядів купальських».^{II} Лариса відразу зреагувала на цю пропозицію: у листі до Франка вона зізналася, що ці тексти «ще потребують хоч якого-небудь впорядкування, або хоч переписки», пообіцяла підготувати їх, коли буде в Києві, і наголосила на важливості фіксації мелодій: «При моїх купальських піснях (и інших обрядових) маю записані мотиви, отже хотіла б просити п. Лисенка проредагувати мені ті мотиви».^{III}

1893 р. Лариса Косач підготувала обіцяну рукописну добірку. На сторінках часопису «Житє і Слово» ці матеріали було надруковано 1894 р., проте, на жаль, без нот, хоч їх анонсували. У публікації, яка стала першим оприлюдненим результатом фольклорно-етнографічної праці Лариси Косач, подано коментар про два варіанти святкування Купала (на

---

^I Див.: Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку. С. 128.

^{II} Лист І. Франка від 6(18).X.1893 р. зі Львова до Косач О. П. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 49. Листи (1886–1894). С. 426–427.

^{III} Лист Лесі Українки від 11(23).X.1893 р. з Колодяжного до Франка І. Я. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 221.

волинському Поліссі — Ковельщині і на власне Волині — Звягельщині) і дві різні добірки купальських пісень, а також пояснення діалектних слів і післямову, де дослідниця узагальнила найважливіші, на її думку, засади фольклористичної роботи: 1) фіксувати і тексти, і мелодії («Записати пісню без мотиву — значить зробити тільки половину справи, тим більше, що по мотивах обрядових пісень можна уважати часом, наскільки є стародавня яка пісня»); 2) записувати фольклор від безпосередніх його виконавців («Записувала я голоси пісень від селянок якомога вірніше, не стараючись підводити їх під яку-небудь звісну ритмічно-музичну теорію, а бажаючи тільки удати мотив у нотах так, як чула его в співі»); 3) зберегти говіркові особливості («При записуваню пісень і мотивів я хотіла наблизитись як можна більше до фонографічної достотности, щоб удати як найвірніше всі найдрібніші одміни вимови,.. бо вважаю се ідеалом усякого збірача усних народніх матеріалів»).

Іван Франко, зреагувавши на трохи глузливий коментар Михайла Драгоманова про добірку купальських пісень як марний «перевод паперу, бо нового в тих варіантах нема нічого»,^{II} став на захист Лесі Українки, зауваживши, що «все-таки се найбагатша досі збірка купальських пісень, зібраних в одній околиці».

У 1890 рр. мелодії з голосу Лесі Українки записав Микола Лисенко, натомість сама вона передала композиторові власноруч занотовані тексти пісень. Факт такої співпраці між збирачкою фольклору й відомим композитором і музикознавцем підтвердив Климент Квітка: «На початку нашого знайомства Леся Українка повідомила мене, що давно вже

^I Леся Українка. Купала на Волині / Жите і слово. 1894. Т. 1. С. 461.

^{II} Лист М. Драгоманова від 3/15.III.[18]94 р. зі Львова до Франка І. Я. // Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. Київ: Друк. Всеукр. Акад. наук, 1928. С. 446.

^{III} Лист І. Франка від 11.III, з продовженням від 19.III.1894 р. зі Львова до Драгоманова М. П. // Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. С. 448.

співала волинські пісні для запису М. В. Лисенку».^I Рукописи з мелодіями, зафіксованими з голосу Лесі Українки, частково опубліковано у виданні «Збірка народніх пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народніх. Упорядив М. Лисенко» (Київ, 1908 р.).

На початку 1890 рр. Лариса Косач фіксувала не тільки пісенний фольклор, а й прозу, зокрема повір'я. Лист до Михайла Драгоманова від 18 жовтня 1893 р. вона закінчила так: «Ви, дядьку, просили, щоб Вам прислати різні повір'я, що стосуються до чортів і т. п. Осе я знайшла деякі дрібнички між своїми матеріялами, то посилаю Вам, може, на що придадуться».^{II} До цього листа було додано повір'я про чортів — чотири з Колодяжного (респондентів не вказано) і одне з Миропілля (почуте від годувальниці Мотрі Дяченкової).

«Повір'я про чортів» у записах Лесі Українки зберігалися в архіві Михайла Драгоманова в Українському науковому інституті у Варшаві, де їх скопіював Гліб Лазаревський; 1943 р. його рукопис побачила Ольга Косач-Кривинюк і зробила машинописну копію; доля рукопису Лазаревського не відома. Саме за машинописною копією Ольги Косач-Кривинюк ці тексти було вперше опубліковано 2009 р. у Луцьку.^{III}

1898 р. Лариса Косач, яка «не вважала себе спеціалістом у гадузі музичної фольклористики»,^{IV} заприятелювала з талановитим музикознавцем Климентом Квіткою — відтоді їхня музично-фольклористична діяльність відбувалася в тісній

---

^I Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Пісню народню натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климентя Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. С. 44.

^{II} Лист Лесі Українки від 18.X.1893 р. з Києва до родини Драгоманових // Косач-Кривинюк. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. С. 216.

^{III} Комзюк В. Повір'я про чортів (за листом Лесі Українки до Драгоманових та записами 2005 року в с. Колодяжне) // Леся Українка: доба і творчість: зб. наук. пр. і матеріалів: у 3 т. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. Т. 2. С. 186–191.

^{IV} Яросевич Л. М. Леся Українка і народна пісня / Народна творчість та етнографія. 1963. №4. С. 49.

співпраці й на суттєво вищому фаховому рівні — з великою увагою і до тексту, і до мелодій (принагідно зауважимо: такий самий спосіб записування народнопісенних творів безпосередньо під час їх виконання — одночасне документування двома спеціалістами — Климент Квітка в 1920 рр. практикував у парі з діалектологом Оленою Курило). Невдовзі Леся Українка почала наспівувати Квітці народні пісні, яких багато знала «зроду», а разом вони взялися за справу впорядкування збірників фольклорних текстів із мелодіями. Без сумніву, багато з того, що зроблено Лесею Українкою згодом, мало б інші кількісні та якісні вияви, якби не допомога й безпосередня участь у всіх проектах Климента Квітки.

У товаристві Климента Квітки влітку 1901 р. Леся Українка перебувала на Гуцульщині — спершу у Вижниці, звідки вони разом поїхали в гірську місцевість Буркут. Принагідно зауважимо: мабуть, саме на Гуцульщині щира й добра «натура»^I Квітки цілком полонила письменницю, принаймні тоді в її листах поряд із милими згадками про супутника з'являються романтичні моменти на зразок: «Раз заїхали високо на гору Німчич і бачили звідти при заході сонця щось таке гарне і срібне, як мрія». ^{II} Ганна Москва з Вижниці, у якої мешкали молоді люди, залишила цікаву розповідь: «Стала наша Леся над кручею... та й жартома каже до Квітки, — а він тоді ще не мужем був Лесиним, а лиш нареченим, — та й каже Леся до нього: — “А хто мене любить, той звідси вниз сягне”. — І стрибнув був пан Квітка — ледве встиг мій чоловік його за руку вхопити». ^{III} Чи не через розквіт їхнього кохання Леся Українка в Буркуті, як засвідчив Климент Квітка, почувалася особливо щасливою? «Вона малася там настільки добре, що навіть пішки сходила на верх гори Лукавиці (1500 м над рівнем моря), була

---

^I Лист Лесі Українки від 22.VI (5.VII).1901 р. з Чернівців до Михайла та Ольги Косачів // Леся Українка. Листи: 1898–1902. С. 282.

^{II} Лист Лесі Українки від 19.VI (1.VIII).1901 р. з Буркута до Кобилянської О. Ю. // Леся Українка. Листи: 1898–1902. С. 299.

^{III} Ільченко О. Слід на серці / Україна. 1946. №2. С. 26.

в захваті від природи, яка вправляла її часом в чисто релігійний настрій, тішилася тим, що малася в українській стихії і щодо природи, і щодо людей».^I

На кілька днів на початку серпня 1901 р. у Буркут до Лесі Українки та Климента Квітки приїздив Іван Франко, з голосу якого було зроблено записи народних пісень. 1952 р. Квітка занотував деякі обставини спілкування Франка з Лесею Українкою: «Узнав от нее о том, что я собираю народные мелодии, он по своему желанию стал в те же вечера напевать [мне] для записи песни, которые заучил в родном селе Нагуевичах Дрогобычской области от матери и в других местностях прикарпатских украинских областей <...>. Было записано 32 напева <...>. При исполнении напева №525 Леся Украинка по собственному побуждению записала все слова песни, какие припомнил Франко»^{II} та ін.

Сама Леся Українка також дивувала товариство автентичним виконанням уснопоетичних творів. Микола Харжевський, студент, який якраз тоді перебував на лікуванні в Буркуті, захоплювався тим, як вона співала «поліських та інших українських пісень “з усіма викрутасами”», і навіть «навчився з її голосу пісні “Ой не шуми буйним листом, зелений катране...”»;^{III} натомість Квітка з його голосу зафіксував дещо з галицьких наспівів.

Згодом Леся Українка та Климент Квітка переїхали до гуцульського села Довгополого, де фактично підслухали й занотували кілька пісень від місцевих дівчат, які вишивали в сусідній із ними кімнаті (слова записувала Леся Українка, мелодії — Климент Квітка). Потім Квітка пояснив такий — майже

---

^I Квітка К. На роковини смерті Лесі Українки // Леся Українка. Документи і матеріали. 1871–1970. С. 291.

^{II} Квитка К. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году. [Записи от Ивана Франко] / Етномузыка. Львів, 2007. Число 2: Збірка статей та матеріалів на честь ювілею Івана Франка. С. 74–75.

^{III} Сімович В. Леся Українка на Буковині (Спомини) // Сімович В. Листування Лесі Українки з Й. Маковеем із додатком листів Олени Пчілки та власних споминів про побут Лесі Українки в Чернівцях. Львів: Накладом видавничої КООП «Хортиця», 1938. С. 75.

таємний — спосіб фіксування фольклорних творів: «Я знаходився в іншому державстві, поїздка в межі тогочасної Австро-Угорщини була здійснена з лікувальною метою, а не з фольклористичною, і про непередбачене збирання фольклорних матеріалів в селі слід було уникнути, щоб не ускладнити заяву, по крайній мірі, місцевої адміністрації».^I

Автограф фольклорних записів Лесі Українки та Климента Квітки з Буркута і Довгополого, на жаль, досі зберігається у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики» в Москві.^{II} Більшість текстів і мелодій із Буркута й Довгополого протягом ХХ ст. було оприлюднено в кількох виданнях, але розрізнено або неповно.

Наступна ж після «Купала на Волині» прижиттєва публікація фольклорних записів Лариси Косач — невеликий збірник «Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка». Це спільний музично-фольклористичний проєкт Лариси Косач та Климента Квітки, який згодом прокоментував участь кожного з упорядників: «Цей невеликий збірник склали Леся Українка; мені належить лише запис мелодій з її голосу і вказівка на варіанти, що містяться в інших джерелах».^{III} Книжечка побачила світ 1903 р. у Києві й мала гриф «Видання Общества Изследователей Волыни. Етнографическая Секция» (Квітка пояснив, що «марка вченого товариства була потрібна, щоб уникнути попередньої цензури і тим прискорити видання»)^{IV}.

---

^I Квітка К. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году: [Предисловие. Западно-украинские записи] / Етномузыка. Львів, 2006. Число 1. С. 112–113.

^{II} Копії автографа є в Музеї видатних діячів української культури в Києві. Од. зб. Д-2223, Д-2225.

^{III} Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Пісню народною натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климента Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. С. 39.

^{IV} Там само. С. 39.

Упорядники вмістили 15 текстів (ігри, забавлянки, мирилки, танцювальні пісні, казки), почутих Ларисою Косач в основному на волинському Поліссі та власне Волині (вказано населені пункти Колодажне, Чекна, Звягель, Жабориця, Миропілля), описали ігровий процес, акцентувавши на поєднанні вербального матеріалу з елементами руху і драматизації, подали музично-пісенні елементи народних казок, вмістили пояснення діалектних слів, а також указали варіанти, відомі з інших тодішніх фольклорно-етнографічних видань.

Лариса Косач у «Передмові» написала про специфіку фіксації опублікованого в книжці фактажу: «Матеріяли сі однак не було записано від якоїсь одної людини з народу, вони збиралися довго в пам'яті моїй; мало не всі їх я знаю, як то кажуть, “зроду”, перейнявши їх ще дитиною від сільських дітей, а матеріяли з Ковельщини мені трапилось не раз перевірити на місці пізніше».^I Щоправда, у листі до Олени Пчілка в січні 1903 р., побачивши цей збірничок, вона бідкалася, що в «Передмові» пропущено кілька важливих слів: «Після “від сільських дітей” — мало ще бути “і від моєї родини”».^{II} Справа в тому, що у збірничку, окрім власне волинських і волинсько-поліських текстів, подано й кілька зовсім неволинських за походженням пісеньок із Гадяча, які внесла до родинного репертуару Косачів Олена Пчілка; Лариса ж, як зауважив Климент Квітка, доєднала їх «в своїй пам'яті до того невеликого фонду дитячих пісеньок, який утворився з чутого від няні, від селянських дітей і від матері».^{III} Саме з цим пов'язане стурбоване запитання Лесі Українки в листі до матері: «Ото тільки як же з Общ[еством] Волини буде, коли і неволинські

---

^I Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка. Київ: Типографія И. И. Чолокова. 1903. С. 6.

^{II} Лист Лесі Українки від 14(27).І.1903 р. з Сан-Ремо до Косач О. П. (матері) // Леся Українка. Листи: 1903–1913. Київ: Комора, 2018. С. 17–18.

^{III} Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Піснюю народною натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климента Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. С. 40.

матер'яли об'являться?». ^I Климент Квітка згодом пояснив ще кілька причин смутку дружини з приводу появи книжки: «Леся Українка з незадоволенням побачила слово “Лущина” в заголовку після надрукування збірника; це слово було втворено не тільки без розуміння мови, але й з граматичного боку неправильно», ^{II} «Село Чекна, в якому Леся Українка чула пісеньку “Рак-неборак” (№6), входило до складу не Луцького, а Дубенського повіту» ^{III} та ін.

Ще один предмет зацікавлення Лесі Українки як фольклористики (і спільна її з чоловіком збирацька справа) — короткі жартівливі приспівки до танцю, які виконували на масових гуляннях, весіллях, найчастіше в супроводі скрипки, решета, бубна. Про цей жанр дослідниця вперше згадує в листі до Михайла Драгоманова від 21 грудня 1891 р. (2 січня 1892 р.): «Коротенька пісня співається до танцю, таких пісень в нашій стороні дуже багато, певне, не менше, ніж в Галичині коломиїок». ^{IV} 28 листопада 1904 р. вона пише Іванові Франку про свій намір «видати маленький збірничок танцюристических пісень народних (бачте, як розвеселилась?) для народу ж. Мають туди увійти переважно волинські пісні, до яких мелодії я попросила записати п. Квітку», а далі запрошує до співпраці й самого Франка: «Хочу просити Вас дозволити мені взяти до мого збірничка і ті 5 пісень до танцю, що колись, у Буркуті, записав від Вас п. Квітка. Мелодії у нього є і початкові слова (чи, власне, окремі куплети). Але якщо дозволите мені умістити сей матер'ял, то, може, будете ласкаві прислати по кілька (хоч 2–3) куплетів на кожну мелодію». ^V

---

^I Лист Лесі Українки від 14(27).I.1903 р. з Сан-Ремо до Косач О. П. (матері) // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 17–18.

^{II} Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Т. II. С. 430.

^{III} Там само. С. 436–437.

^{IV} Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 р. (2.I.1892 р.) з Колодяжного до Драгоманова М. П. // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 167.

^V Лист Лесі Українки від 15(28).XI.1904 р. з Тифлісу до Франка І. Я. // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 205.

В автографі записи зроблено рукою або Лесі Українки, або Климента Квітки, який указав, що чотири пісні занотовано в Галичині з голосу Івана Франка, решту ж— у Колодяжному з голосу Лариси Косач. Квітка підготував до текстів «танцюристических пісень» мелодії. Упорядники спробували систематизувати й коментувати зібраний матеріал, пояснили значення деяких діалектних слів.

Рукопис «Народні пісні до танцю (з нотами). З голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка» було передано для публікації Михайлові Комарову в Одесу, проте там видати його не вдалося, через що в грудні 1907 р. Леся Українка написала: «Пришліть, будьте ласкаві, нам ті “Пісні до танцю”, що колись Клим лишив у Вас для проєктованого видання в Одесі», пояснивши причину так: «Тепер він змінив свій замір видавати ці пісні окремо, а хоче прилучити їх до більшого збірника, куди увійдуть всі пісні, які він записав від мене».^I

Деякий час доля автографа була невідома; мабуть, 1943 р. або 1944 р. рукопис разом з іншими документами Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк, яка виїжджала до Праги, передала до бібліотеки Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові. 1946 р. ці матеріали вперше опублікував Філарет Колесса.^{II}

Чи не найбільшою заслугою Лариси Косач і Климента Квітки стала організована ними 1908 р. фольклорно-етнографічна експедиція на Наддніпрянську Україну для записування на фонограф^{III} традиційного кобзарського та лірницького репертуару (це була перша в Україні серйозна спроба зібрати повноцінний музичний архів). Збереження дум Квітка (у публікації 1912 р. він використав псевдо Тиміш Борейко) визнав

---

^I Лист Лесі Українки від 10 (23).XII.1907 р. з Ялти до Комарова М. Ф. // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 349–350.

^{II} Народні пісні до танцю (із нотами) з голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка. Леся Українка. До 75-річчя з дня народження. Львів, 1946. С. 19–42.

^{III} Фонограф—невеликий за розмірами апарат, що через металеву трубу фіксував звуки голкою на покритих воском валиках, із яких можна було відтворювати записане (див. добірку світлин наприкінці видання).

за справу великої ваги, бо «ніщо не може так допомогти зрозуміти дух нації, дух часу, як хист тої нації і того часу; а наші думи — се вінець нашого стародавнього хисту; і те очарування, що обіймає вас при їх студюванні, пізнаванні, не можна ні з чим порівняти. Се так, ніби якийсь дивний сон переніс вас одразу в глибінь віків, одкрив вам нерозгадані таємниці душ предків ваших, одкрив той сум, що ховають могили наших степів, і показав вам те естетичне суतेво нашої благородної старовини, що його з таким тяжким трудом шукають історичні повістярі й малярі!». ^I Можливість фіксувати думи за допомогою спеціального пристрою тоді стала унікальною, бо «чарівну принадність їх можна пізнати тільки тоді, як при тім не відділяти мелодії від слів». ^{II}

Климент Квітка справу записування і збереження дум кваліфікував як «довг нашого покоління перед історією нашої культури» та з жалем констатував передумови: «Ми маєм дуже багато літературних описів кобзарського співу, в печаті дуже багато було висловлено уболівання над щезанням того співу, але для заховання дум — було зроблено безконечно мало. Нам невідомо, з якої причини батько української музики, Микола Лисенко, списав не весь репертуар Остапа Вересая, дарма, що Вересая вважали за останнього кобзаря. В “Записках Юго-Западного Отдела И. Р. Геогр. Общ.” надруковано тексти 6-ти дум, а музику тільки одної думи вповні і другої не вповні». ^{III}

Звичайно, запланована Лесею Українкою та Климентом Квіткою експедиція потребувала відповідного фінансування. У листі до Олени Пчілки від 27 червня 1908 р. Леся Українка повідомляла, що кошти на цю справу пожертвував невідомий любитель старовини («Кльоня, почувавши на собі невиплачений довг по записуванню дум, найшов добродія, що дав трохи

---

^I Борейко Т. Новітня українська музична етнографія / Рідний край. 1912. №19. С. 15.

^{II} Там само. С. 14.

^{III} Там само. С. 11.

грошей на сю мету».¹ Аж 1927 р. Катерина Грушевська з'ясувала, що спонсором була сама ж Леся Українка: гроші взяла з приданого, яке їй дали батьки, коли віддавали заміж за Климента Квітку.² Проектом фактично керував Квітка, проте Лариса Косач доклала чимало організаційних і наукових зусиль: окреслила ареали найкращого збереження кобзарського мистецтва (Харківщина, Полтавщина, Чернігівщина); із допомогою миргородського художника і фонографіста музичного фольклору Опанаса Сластіона дібрала найталановитіших виконавців дум.

До участі у справі фонографування дум було запрошено галичанина Філарета Колессу. Сподівання, що іноземець (Галичина належала до Австро-Угорської, а Наддніпрянина — до Російської імперії), та ще й із підозрілим звукозаписувальним апаратом зможе мандрувати селами Наддніпрянини й шукати там виконавців, були перекреслені місцевою владою; два тижні композитор і музикознавець провів у Миргороді в Опанаса Сластіона, де транскрибував записи, які зробив кількома роками раніше гостинний господар, а також сам записав репертуар тих виконавців, яких було спеціально запрошено до Миргорода (Михайла Кравченка, Миколи Дубини, Явдохи Пилипенко й Антіна Скоби); дві думи було зафіксовано з голосу самого Сластіона. Колесса, отже, зафіксував думи тільки від представників полтавської кобзарської школи.

Згодом, уже після видання Філаретом Колессою у Львові першого тому «Мельодій українських народних дум»,³ Климент Квітка, з одного боку, відзначив високу якість виконаного завдання: «Достотність, пильність в означуванні

---

¹ Лист Лесі Українки від 27.VI(10.VII).1908 р. з Євпаторії до Косач О. П. (матері). Леся Українка // Листи: 1903–1913. С. 384–385).

² Грушевська К. Українські народні думи: у 2 т. Київ: Державне видавництво України, 1927. Т. 1. С. XXXVII.

³ Мельодії українських народних дум / Списав по фонографу і зредагував Філарет Колесса. Серія I. Матеріяли до української етнології. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1910. Т. XII.

найменших дрібниць, у Колесси — не звичайна! Трудно здумати якусь іншу роботу, щоб дорівнювалась тій, що прийняв на себе Філарет Колесса, і в усіх роботах, що доси маємо по виявленню нашої дорогої старовини, трудно знайти таку працю, щоб вона дорівнювалась своєю вагою... роботі Ф. Колесси», а з іншого, — зауважив, що Колесса «дав нам все-таки щось незакінчене», пояснивши: «Опублікований том з записами дум чинить таке вражіння, ніби осередком його ваги автор ставив свою теоретичну розвідку про думи, а самі мелодії дум подав в уривках тільки для ілюстрації. Найшкودливіша помилка і гріх непростимий!». ^I Власне, критик позначив шлях усунення недоліків: «Ото ж треба, щоб Ф. Колесса швидче поправив свою помилку і не тільки докінчив своє діло записями..., а щоб закінчив і ті “початки” дум, що він умістив у першому томі», бо треба, «щоб наша дума ожила і жила довіку в душі народній <...>, щоб і наші нащадки могли співати і чути нашу думу такою, як її співали і слухали наші предки». ^{II}

Згодом експедиційну роботу, розпочату Філаретом Колесою, продовжив Опанас Сластіон, який у Харківській і Полтавській губерніях від кобзарів Степана Пасюги, Петра Древченка, Івана Кучеренка, лірників Івана Скубія, Семена Говтваня, співців-сліпців Остапа Калного й Олександра Гришка списав близько сорока фонографічних валиків і передав їх Колессі, який згодом опрацював мелодії з фонографа і видав у Львові двома томами ^{III} коштом Наукового товариства імені Т. Шевченка.

Леся Українка із Климентом Квіткою теж безпосередньо долучилися до процесу фонографування. Під час перебування в Ялті вони записали на 19 валиках кілька пісень, три думи («Дума про Олексія Поповича», «Дума про удову» і «Про (брата і

^I Борейко Т. Новітня українська музична етнографія. С. 12.

^{II} Там само. С. 13.

^{III} Мелодії українських народних дум / Списав по фонографу і зредагував Філарет Колесса. Серія I і II. Матеріали до української етнології. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1910. Т. XII; 1913. Т. XIV.

сестру»), інструментальний супровід до дум та інструментальну музику з репертуару Гната Гончаренка, представника харківської школи кобзарства, який тоді перебував у сина в Севастополі. Про цю дуже непросту справу Леся Українка оповідала в листах: «Аж ось нарешті удалося нам з чоловіком спровадити сюди з Севастополя кобзаря Гончаренка, а з Миргорода фонографа Сластьонова, а з Москви та з Києва валки до фонографа, навчитися орудувати тією недосконалою машиною і таки записати репертуар Гончаренковий»;^I «Я се як спробувала кілька днів поморочитись із тим фонографом, то бачу, що ся машина — чиста погибель для нервів, такий вона має прикрий тембр і такі незносні її капризи!».^{II} Климент Квітка, окрім того, указав на недовговічність, ненадійність самих носіїв інформації: «Валки — річ дуже ніжна, вони псуються від зміни температури і вохкості, вони найперше пропадуть в разі — Крий Боже — пожежі».^{III}

Валики із записами дум, а також зафіксовані на письмі тексти було відіслано Філаретові Колесі. Після завершення експедиції Леся Українка зрештою зізналася, що не шкодує ні про час, ні про зусилля: «Одно, що я дедалі більше впевняюся в нагальності справи рятування дум, а друге, що кобзар Гончаренко незвичайно цікава людина і з етнографічного, і навіть з белетристичного погляду».^{IV} Окрім того, дослідниця дуже переймалася подальшим оприлюдненням цих матеріалів: «Субсидатор бажає, щоб записі були виготовлені до опублікування негайно і видані хоч гектографом або дешевою літографією, коли на друкування не вистачить його засобів. Записі мають бути видані не стісняючись малою кількістю їх».^V

---

^I Лист Лесі Українки від 4(17).XII.1908 р. з Ялти до Колеси Ф. М. // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 421.

^{II} Там само. С. 421.

^{III} Борейко Т. Новітня українська музична етнографія. С. 15.

^{IV} Лист Лесі Українки від 4(17).XII.1908 р. з Ялти до Колеси Ф. М. // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 421.

^V Колеса Ф. Леся Українка і український музичний фольклор // Леся Українка. До 75-річчя з дня народження: збірник. С. 66.

Записи від Гната Гончаренка побачили світ у другому томі «Мельодій українських народних дум» 1913 р.^I Автографи зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Шевченка НАН України, ще один автограф з уривком «Думи про Олексія Поповича» — у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики» в Москві.

Найповніший пісенний репертуар поетеси відображено в збірці «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка», яку можна вважати підсумком спільної музично-фольклористичної праці подружжя. Автограф невідомий; збірник уперше надруковано літографічним способом у 1917–1918 рр., уже після смерті Лесі Українки. Підготовка матеріалу, як засвідчив сам Квітка, тривала довго: «Запис мелодії з голосу Лесі Українки я почав у 1898 р., закінчив у 1907/8 рр., запис текстів закінчив в 1913 р., в 1916 систематизував і коментував».^{II} Усього в збірнику вміщено 225 пісень із нотами, частина — із зазначенням місця побутування; тексти поділено на 18 груп, що репрезентують майже всі жанрові різновиди пісенного фольклору. Після впорядкування збірника Квітка погодив його зміст із Оленою Пчілкою, щоб уникнути можливих непорозумінь.^{III}

У передмові упорядник наголосив на автентичності записаних текстів: «Сі пісні переймала Леся Українка найбільше від люду свого рідного і коханого волинського краю в дитячі літа і в ранній молодості»,^{IV} — а також окреслив місце і значення фольклористичної діяльності в житті дружини: «Її життєва

---

^I Мельодії українських народних дум / Списав по фонографу і зредагував Філарет Колесса. Серія II. Т. XIV.

^{II} Кузик В. Климент Квітка: коментарі до біографії // Українська музична спадщина: Статті. Матеріали, документи. Київ: Муз. Україна, 1989. С. 127.

^{III} Див.: Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Пісню народною натхнені (Творча співпраця Лесі Українки та Климента Квітки): Матеріали. Статті. Дослідження. С. 41.

^{IV} Квітка К. Народні мелодії / З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I і II. Київ, 1917/8. С. 1.

праця, почавши з народної пісні і відбігши потім дуже далеко, скінчилася народною піснею».¹

Леся Українка, отже, упродовж усього життя вдумливо фіксувала український (найперше Волині та волинського Полісся) фольклор, який, за Михайлом Драгомановим, сприймала й осмислювала як важливу ознаку «української цивілізації». Усна народна поезія виявилася для неї як письменниці скарбницею для творення художніх образів, пошуку ідей і колоритної мови: вплив фольклорної традиції легко простежити у її прозі, ліриці, ліро-епосі; він відчутний навіть у драматичних поемах.

Народна пісня органічно увійшла в духовний світ Лесі Українки, визначила її естетичні координати.

За всіляку допомогу в підготовці цього тому упорядники висловлюють щиру вдячність Волинському краєзнавчому музею, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, Музею видатних діячів української культури (м. Київ), а також дослідницям Ларисі Мірошниченко, Валентині Савчук, Аллі Швець.

Юрій Громик,
Тетяна Данилюк-Терещук,
Лариса Семенюк

---

¹ Там само. С. 2.

**Записи народної
творчості**

**Пісні,
записані з голосу
Лесі Українки**

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ Й ОЛЬГИ КОСАЧ

ВЕСНЯНКИ¹

1

КРИВИЙ ТАНЕЦЬ²

№ 1

Andantino

[А в кривого танця
Та не виведу кінця,
Треба його та виводити,
Кінця-ладу знаходити.]³
Треба ж його вести,
Як віночок плести;⁴
Веду, веду, та не виведу,
Плету, плету, та не виплету.
Ой вінку ж мій, вінку,
Хрещатий барвінку,
Ой я ж тебе плела
Ще учора звечора,
Повісила тебе

На золотім кілочку, (2)
 На шовковім шнурочку.
 Моя матінка ішла,
 Та той віночок зняла, (2)
 Та нелюбому дала.
 Ой якби я була знала,
 Була б його розірвала (2)
 Та й у грязь утоптала
 Червоними та чобітками,
 Золотими та підківками.

(с. Чекна Луцьк[ого] пов[іту])⁵

2
 ЗАЙЧИК⁶

№ 2

Allegretto

За - єнь - ку та за го - ло - вонь - ку!

Allegro

Та ні - ку - ди за - єнь - ку та ні ви - ско - чи - ти,

та ні - ку - ди за - єнь - ку а - ні ви - стриб - ну - ти.

fine

За - єнь - ку! о - бер - ни - ся!

risoluto

я - ка то - бі лю - ба - ми - ла, о - бій - ми - ся!

[— Заєньку, та за головоньку!
 Та нікуди заєньку та ні вискочити,

Та нікуди заєньку ані вистрибнути.
 — Заєньку, обернися!
 Яка тобі любя-мила, обіймися!
 Заєньку! п'ятки-мнятки!
 А нікуди заєньку... і т. д.
 — Заєньку! сінця-колінця!
 А нікуди заєньку... і т. д.
 — Заєньку, обернися!
 Яка тобі любя-мила, обіймися!

(с. Чекна)

3

ПЕРЕПІЛКА⁷

№ 3

Allegro

А в на-шо-ї пе-ре-пі - лоч - ки та го-лів - ка бо-лить,
 та го - лів - ка бо-лить. Тут бу - ла, тут бу - ла
 пе - ре-пі - лоч - ка тут бу - ла тут бу - ла ви-но-зі - роч - ка.

[А в нашої перепілочки та голівка болить,
 Тут була, тут була перепілочка,
 Тут була, тут була винозірочка.]⁸

(м. Полонне)⁹

Слова збірн. Чуб., №10

4

ПОДОЛЯНКА¹⁰

№ 4

Allegretto**Andantino**

[Десь тут була подоляночка,

Десь тут була молодесенька.

Тут вона впала,
До землі припала.] } 2

Устань, устань, подоляночко!

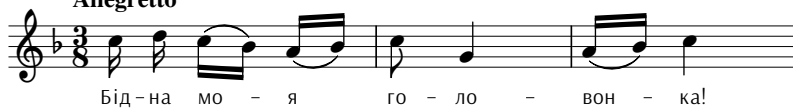
Умий личко так, як шкляночку!

Біжи до Дунаю,¹¹
Візьми ту, що скраю! } 2

5

КОСТРУБОНЬКО¹²

№ 5

Allegretto

[Бідна моя головонка!

Нещаслива моя доленька!]¹³

Що ж я, бідна, наробила!
Кострубонька не злюбила!
Приїдь, приїдь, Кострубоньку,
Стану, стану до шлюбоньку.
А в неділю поранейку
Приїжджає Кострубойко
На сивому кониченьку,
На ляному рушничейку.

(с. Чекна)

6
ЦАРЕНКО¹⁴

№ 6
Larghetto

1. Ца - рів - но! Ми тво - ї гос - ті!

- [1. Царівно! Ми твої гості!]
2. Царенку! Мостіте мости...¹⁵ і т. д.

(м. Миропілля)¹⁶

Збірн. Чуб., т. III, №21

ЧЕРНУШКА¹⁷

№ 7

Andante quasi allegretto

1. Чер-нуш - ко- душ - ко, вста-вай ра - ней - ко,
вми-вай ли-чей-ко; хтять те - бе лю - де взя - ти,
2. За ко - го ма - му - ней - ко,
а я ра - да від - да - ти.
за ко - го лю - бу - ней - ко?

- [1. — Чернушко-душко,
Вставай ранейко,
Вмивай личейко:
Хтять тебе люде взяти,
А я рада віддати.]
2. — За кого, мамунейко,
За кого, любунейко?
1. — За циганина,
За його сина.
2. — Не піду, мамунейко,
Не піду, любунейко.
2. Тра пізно лягти,
А рано встати,
Міхи здимати,
Лантухи шити,
Шатра глядіти,
Не піду, мамунейко,
Не піду, любунейко!
1. — Чернушко-душко... і т. п.
2. — За кого... і т. п.

1. — За селянина,¹⁸ за его сина.
2. — Не піду... і т. п.

[3]

А ті, шуренку,¹⁹ сідлай коника,
 А ті, свісточко,²⁰ віший хусточку,
 А ті, милая, ходи зо мною.
 Скурувши горілку,²¹ — ось тобі, тэстеньку!¹
 Ззівши калачі, — ось тобі, тещенько!
 З'їздивши коня, — ось тобі, шуренку!
 Сходивши хусточку, — ось тобі, свісточко!
 Сходивши зо мною, — ось тобі, милая!

(Тут «переборець»²² перепрошує свою родину).

Andantino (Тут «переборець» перепрошує свою родину)

Про-шу тес-тень-ка, із-ми-луй-ся, не гні-вай-ся: не я го-во-рив,
 (*pregando*)

ме-не хміль під-бив. Я, я, я мо-ло-дець,

(*fieramente*)

Ти - хий пе - ре - бо - рець, сім бо - яр!

[Прошу тещенька, змілуйся,
 Не гнівайся:
 Не я говорів, мене хміль підбив.
 Я, я, я, молодéць,
 Тихий переборéць,
 Сім бóяр!]²³
 Прошу тещенькі: змілуйся,

¹ Тут «переборець» зачинає бити свою родину. — Примітка Л.У.

Не гнівайся!
Не я говорів, менé хміль підбів!
Я, я і т. д.
Прошу шуренка і т. д.
Прошу свісточки і т. д.
Прошу милої і т. д.
Var. Прошу тестонька: не прогнівайся!
Я, я, я молодець— і т. д.

(При такому var. мотив не змінюється)

4

ЧОЛОВІК ТА ЖІНКА¹

Чоловік:

Andantino. Forte. Gridando

Чи не ба - чи-ли, чи не ви - ді-ли мо-єй жо-ни на тор-зі?

[Чоловік:

Чи не б́ачили, чи не в́иділи
Моєй ж́они н́а торзі?]

Гурт:

Хоч ми б́ачили, хоч ми в́иділи,
Т́о ми т́обі не скаж́ем.

Чоловік:

Хоч ви ќажіте, хоч не ќажіте,
Т́о я ї́ї с́ам бац́у!

¹ «Чоловік» шукає «жінки», «жінка» в колі (в гурті), чоловік поза колом, потім «чоловік» вривається в коло і жене «жінку» додому, але врешті вона втікає від нього.—Л.У.

Con rabbia

Гей, жо - но, до до - му!

Жінка: *Risoluto*

Бі - се - му - же, не пі - ду!

Чоловік: *molto rinforzando*

Ді - ти пла - чуть, їс - ти хо - чуть! то йди дай! то йди дай!

Жінка:

Там на по - ли - ці дві па - ля - ни - ці не - хай бе - рут та й ї - дят!

Чоловік:

Вже во - ни те - є по - ї - ли!

[Гей, жоно, додому!

ЖІНКА:

Бісе-муже, не підү!

ЧОЛОВІК:

Діти плачуть, їсти хочуть!
То йди дай! То йди дай!

ЖІНКА:

Там на полиці дві паляніці,
Нехай берут та й їдят!

ЧОЛОВІК:

Вже вони тее поїлі!

ЖІНКА:

Якої грáсці схóтілі?!

Чоловік:

Чи не бáчили, чи не віділи... і т. д.
Діти плачут, сóрочок хóчут!
То йди да́й.

ЖІНКА:

Тáм у скриніні дві сорочіні,
Нехай бéрут та й ходя́т.

Чоловік:

Вже ж вони тée сходили!

ЖІНКА:

Якої грáсці схóтілі?²⁴

Чоловік:

Чи не бáчили і т. д...
Діти плачут, спі́дничок хóчут.
То йди дай.

ЖІНКА:

Тáм у скриніні²⁵ дві спі́дничіні і т. д.

5

Ста-рий о - же - нив - ся, взяв мо - ло - ду жін - ку:
На - вчу я, на - вчу я мо - ло - ду - ю жін - ку.

[Стáрий ожени́вся, взя́в молоду жі́нку:
 —На́вчу я, на́вчу я мо́лодую жі́нку!]
 По́їхала жі́нка до́ матері в го́сті.
 —На́вчу я, на́вчу я мо́лодую жі́нку!
 Ті́ждень ми́нає, жі́нки не́має,
 Дру́гий ми́нає, жі́нки не́має,
 Тре́тій ми́нає, жі́нки не́має,
 Че́твертий і́де— жі́нка і́де.
 Стáрий і́зляка́вся, в кро́пиву схова́вся,
 В кро́пиву схова́вся, боро́ною вкрився.
 Ї́днеє лі́хо, що́ боро́на ко́ле,
 Дру́геє лі́хо, що́ кро́пива жа́лить,
 Тре́теє лі́хо— жі́нки бо́юся!
 —На́вчу я, на́вчу я мо́лодую жі́нку!

6

Vivo. Gioioso

А йдіт, ко - зи, а йдіт, ко - зи, по - ви - дай - те Бо - же,
 по - ви - дай - те, по - ви - дай, те, як старі ба - би ска - чуть.

[А́ йдіт, ко́зи, (2)
 По́видайте Бо́же,²⁶
 По́вида́йте, (2)
 Я́к старі ба́би ска́чуть.]
 Й́ о́так, й́ о́так, (2)
 Й́ о́так не́хоро́ше,
 Й́ о́так (5) не́приго́же.
 А́ йдіт, ко́зи, (2)
 По́вида́йте Бо́же,
 По́вида́йте, (2)
 Я́к старі ді́ди ска́чут.

Й óтак (5) нéхорóше,
 Й óтак (5) нéпригóже.²⁷
 Ђ йдít, кóзи... і т. д.
 Як парúbки скáчúт.
 Й óтак (5) нéхорóше... і т. д.
 Як дівóчки скáчут.
 Й óтак (5) хóрошéнько,
 Й óтак (5) пригóжéнько!

7

Andante. Piano.

По - сі - ю я льон по ка - мі - ню, ко - ня вод - жу,
 кінь льон топ - че. Чи - жи - ку та го - роб - чи - ку,
 ска - жи ме - ні у - сю прав - донь - ку. Ска - жи ме - ні у - сю прав -
 донь - ку, ко - му во - ля, ко - му не - во - ля?

[Посію я льон по каміню,
 Коня воджу, кінь льон топче.
 Чійжик у та горбчику,
 Скажи мені усю правдоньку, (2)
 Кому воля, кому неволя?
 Кому воля, кому неволя?
 А дівчатам уся воленька:
 За хусточку— та й на гуличку,
 За віночок— та й у таночок.

Грай - те дів - ки грай - те, пи - лу не зби - вай - те.

[Грайте, дівки, грайте,
Пілу не збивайте,]
Пілу не збивайте,
Плаття не марайте,
Бó в дівочок плаття —
Тó шовк, тó китáйка.²⁸
Пóсію я льóн по кáміню... і т. д.
А парубкам уся воленкá:
Зá шапочку — тá й у коршóмку,
Зá дудóчку — тá й на вулічку.
Грайте, хлопці, грайте,
Пілу не збивайте, (2)
Плаття не марайте,
Бó на хлопцях плаття —
Тó мiх, тó радніна,
Зáткала шапчурина,
А з лика поясіна.²⁹
Посію я льóн... і т. д.
Мóлодіцям нéма воленки:
Під порóгом порося квичить,³⁰
Й а у печі бóрщик кiпит,
Й а у колiсці та дитя кричить,
Й а у запiчку вóркун вóрчить.³¹
Порося каже: нагодуй мене,
Бóрщик каже: помiшай мене,
Дiтя каже: колишi мене,
Вóркун каже: постели менi.
Порося нагодувала,
Бóрщик помiшала,
Дiтя заколихала,
А воркуна не послухала.

(Мотив № 16 Веснянки)

Приспівка {

О́й на мо́рі, на мо́рі, (2)
 Та́ на си́ньому́ гозе́рі.
 О́й долу́ ві́ття, додо́лу,³²
 Ши́рокее́ ли́стя до зе́млі.
 Та́м гало́чки збе́рали́сь.
 О́й долу́ ві́ття, додо́лу,
 Ши́рокее́ ли́стя до зе́млі.
 Де́ся взя́вся жу́равель,³³
 Всі́х гало́чок ро́зигна́в,
 Найчо́рнішу со́бі взя́в.
 Во́на ж йо́го про́силась:
 «Бо́ мене гало́чки не́ прийму́т
 І́ мені кубе́льця не́ зве́дуть».
 На ка́мняне́цькі гу́лиці —
 Та́м диво́чки збі́рали́сь.
 Де́ся взя́вся мо́лодець,
 Всі́х диво́чок ро́зигна́в,
 Найкращо́ю со́бі взя́в,
 Й а́ взяв її́ на́значі́в,
 Й а́ взяв її́ кісо́ньку розпу́стив.³⁴
 Во́на ж йо́го про́силась:
 «Не́ розпу́скай кісо́нькі,
 Бо́ мене диво́ньки не́ прийму́ть,
 І́ мені кісо́ньки не́ сплету́ть,
 І́ мені правдо́ньки не́ скажу́ть».

Lento

Чи ди-во, чи не ди-во, пі-шли дів-ки на вій-ну.

Приспівка

[Чі діво, чі не діво:³⁵
Пішли дівки на війну.]
Чі діво, чі не діво:
Молодйці за нимй,
А парубки назирці.³⁶
Посідали дівки за столóm,
Молодйці перед столóm.
А парубки під столóm.
Їдять дівки гусятину,
Молодйці курятину,
А парубки собаку.
Й а й п'ють дівки мед-вино,
Молодйці горілку,
А парубки шевський квас.³⁷
Лічат дівки червінці,
Молодйці злóтківці,³⁸
А парубки — черепкі.

10

Allegretto

Під дим-брів - ко - ю, під зе-ле-не-нь - ко - ю
ой там хлоп - ці ко - ма - ра б'ють.

[Під димбрівкою,³⁹ під зелененькою
Ой там хлопці комара б'ють.]
Приспівка Під димбрівкою, під зелененькою
Вже ж вони його й убйли,
Вже ж вони його всмалили,⁴⁰
Вже ж вони його й обдерлі,
Вже ж вони його розділили:

Сьóму-тóму по стегні,
 Їванкóві тóлубець,
 Тó він бóде мóлодець.
 Пíшов Їван дó панá:
 — Чí ж я, пáне, нé молодець?
 Ёсть у мéне тóлубець!

11

(Ся веснянка просто співається, без танку)

Andante

Ой зі - йди, мі - ся - цю, ой зі - йди, мі - ся - цю,
 та й на на - шу гу - ли - цю, та й на на - шу гу - ли - цю!

[Ой зійди, місяцю, (2)
 Та й на нашу гóлицю. (2)]
 Нá наші гóлиці (2)
 Тá все хлопці й дівчáта. (2)
 Нéма й пóкращóї, (2)
 Пó Ганнусі мóлодóї. (2)
 Ой зійди, місяцю, і т. д.
 Нéма й пóкращóго,⁴¹ (2)
 Пó Їванка мóлодогó. (2)

(ТАНОК)

Lento

Ой ми нив - ку го - ре - мо го - ре - мо!
зе - ле - на - я ру - та, жов - тий цвіт, жов - тий цвіт!

Приспівка {

[Ой ми нівку гóремо, горемó!⁴²
Зéлена я рута,
Жóвтий цвіт!]
О́й ми про́со сіемо, сіемо.
Зéлена я рута,
Жóвтий цвіт! (2)
О́й ми про́со по́лемо, по́лемо.
О́й ми ста́до пу́стимо.
О́й ми ста́до за́мкнемо.
О́й ми ста́до ви́крадемо.
Ми́ сто ру́блів кла́демо.
На́м сто ру́блів не́ нада.⁴³
Ми́ вам да́мо дѣ́душку⁴⁴ з бабушкóй.
На́м бабу́шки з дѣ́душком не нада́.
Ми́ вам да́мо дѣ́вущку з молодце́м.
На́м дѣ́вущки з мо́лодцем надобі́,⁴⁵
За́чиняна в ка́добі, кадобі́.⁴⁶
Ми́ дѣ́вущку з мо́лодцем ви́зьмемо́,
Ми́ дѣ́вущку з мо́лодцем звінча́єм.

13

Lentissimo *un poco più meno lento*

Ту - ман та - нок во - ди - ла,
ту - ман та - нок во - ди - ла.

[Туман танок водила.⁴⁷ (2)]
 Що виведе— то й стане, (2)
 На дівочок погляне. (2)
 Чі всі дівки в танку є?
 Оно нема їдної,
 Та Настуні молодії.
 Мати Настуню чesала
 Ще й, чesучи, навчала:
 — Не стій, доню, з нелюбом,
 Не дай ручки стискати,
 Перстеника здіймати,
 Бо як вітер з горуою,
 То так нелюб з тобою.
 Туман танок водила і т. д.
 Ще й, чesучи, навчала:
 — Постій, доню, з миленьким,
 Давай ручку стискати,
 Перстеника здіймати,
 Бо як риба з водою,
 То так милий з тобою.

14

Коло млина калина,
 Там дівчина ходила,
 Ножем зілля копала
 Й а всіх людей питала.

Й а понесла до ради,
До чоловічої громади.
Чоловіки зілля не знали
І в ручечки не брали.
Й а понесла до ради,
До жіночої громади.
Жінки зілля не знали
І в ручечки не брали.
Й а понесла до ради,
До парубочої громади.
Хлопці зілля не знали
І в ручечки не брали.
Й а понесла до ради,
До дівочої громади.⁴⁸
Дівки зілля пізнали
І в рученьки забрали:
— Ой це зілля-кукота,
Парубоча сухота,
Ой це зілля-кедринець,
Загнали хлопців в свининець.

15

Млинове колесо⁴⁹
Вище млина ходило,
Усе диво виділо:
Горел поле погорав,
Ще й говесу насіяв.
Й а йдуть мужі до млина,
Й а парубки до ступки.⁵⁰
Мелют мужі пшеницю,
Й а парубки мнякинки.⁵¹
Сьому-тому по ківші,
Їванкові півтора,
Бо женитися пора.
Й а ще пиво не вкисло,

Як вже старців натисло,⁵²
Й а ще пиво не вграло,
Як вже старців нагнало,
Й а ще пиво без хмелю,
Їванова жінка з ременю,⁵³
Й а ще пиво без проса,
Їванова жінка без носа,
Й а ще пиво без муки,
Їванова жінка без руки,
Й а ще пиво без гречки,
Їванова жінка з говечки,⁵⁴
Й а ще пиво без дуба,
Їванова жінка безгуба.

16

Скопаю я градочку
Й у вишневім садочку,
Й а посаджу вишеньки.
— Не вродили вишеньки,
Й а вродили ягідки...

ЖНИВА ⁵⁵ (1) ⁵⁶

1

Var.

Ой яс - но, я - сно, де яс - не сон - це схо - дить,
яс - ний мі - сяць

а ще яс - ні - ше, де на - ша па - ні хо - дить.
наш гос - по - дар

[Ой ясно, ясно, де ясно сонце сходить,
А ще ясніше, де наша пані ходить,]
А ще там ясній, де наш господар ходить,
В правій ручейці золотий кубок носить, (2)
Своїх женчиків на горілоюку просить:
— Пийте, женчики, й а горілоюку сюю,
Ой поки я вам другеї наготую.
Пийте, женчики, й а горілоюку, пийте,
Тільки-но мені кубочків не побийте.
Мої кубочки срібнії, золотії,
Мої женчики хороші, молодії.

2

Ой заспіваймо, нехай вдома почують,
Ой нехай же нам вечеройку готують.
Ой як не будуть вечері готувати,
Ой то не будуть й а вдома ночувати.
Ой як не будуть й а ложечки помити,
Ой то будуть їм головоюки побити.

3

Наша матюнка й а удома домує,
Своім женчикам вечерати готує,
Наша матюнка столики застилає,
Своїх женчиків й а з поля дожидає:
— Йдіте, женчики, ой йдіте вже з поля.
Вже вам, женчики, вечеройка готова.

4

Ой не мила нам та вечера, не мила,
Утомила нас та широкая нива,
Ой не так нива, як високиї гори,
А ще й до того широкиї загони,
Не так загони, як малейкеє жито,
Й а вже нам спину, як кієм, перебито.

5

Поздоров, Боже, нашого господаря,
Що тепера нам й а головойка п'яна.
Поздоров, Боже, ще й нашу господицьку,
Що не жалує ні меду, ні горілки.

* *
* *

За тими столами двананьцять панів,
Між тими панами мій нелюб сидит,
Мій нелюб сидит, водиці просит,
Водиці вмитись, рушничка втертись.
Я ж йому не дала водиці вмитись,
Водиці вмитись, рушничка втертись.
Ой в ліску, в ліску і т. д.
Між тими панами мій милий седит,
Мій милий седит, водиці просит,
Водиці вмитись, рушничка втертись,
Я ж йому дала водиці вмитись,
Водиці вмитись, рушничка втертись.

ЖНИВА (2)

1

Ой літає соколонько по полю
Та збирає челядоньку додому:
— Іди, іди, челядонько, додому,
Вигуляла все літечко полю,
Вигуляла все літечко, ще й жнива,
Не боліла голівонька, ще й спина.
Не боліла голівонька ні спина,
Широкая нивонька — втомилась —
А вже ж міні вечеронька не мила,
Далекая доріженька — спізнилась,
А вже ж міні вечеронька не мила!

* *
* *

Ой чіє то поле, широкі загани?
Ой то того козаченька, що чорнії брови.
Ой чії то воли по горі ходили?
Ой то того козаченька, що ми втрюх любили.
Одна любила — хороше водила,
Ой другая прикохала — білу постіль слала,
А третя, чорнявая, чари наливала.
Ой летіла зозуленька, через сад куючі,
Надїбала козаченька, з вечорниць ідучі.
— Ой іди, козаче, ой іди додому,
Та й сядь собі в конці стола, не кажись нікому.
Ой іди, козаче, ой іди додому,
Та й сядь собі в конці стола, подопрись рукою.
Вийшла мати з хати, біли руки ломить:
— Ой щось моя дитинонька словця не промовить.⁵⁷
Вийшла мати з хати, біли руки ломить:
— Ой щось моя дитинонька голівоньку клонить.
Ой прийшов товариш просити косити.

— Ой не можу, товаришу, головкі зносити.
Ой прийшов товариш просити орати.
— Ой не можу, товаришу, на воли гукати.
— Не треба сіна, не треба копиці,
Наробили міні лиха пізні вечорниці.
Не треба мні сіна, не треба покоси,
Зчарували ти дівчата, що чорнії коси.
Не треба мні сіна, не треба і трошки,
Тільки треба сажень⁵⁸ землі та чотири дошки.

(с. Колодяжно,⁵⁹ од дівчини Варкі)⁶⁰

* *
* *

Ой росла я, росла, як у борі сосна.
Дала мене моя мати та й за недоростка.⁶¹
А я того недоростка зроду не любила,
По чотири неділенькі з ним не говорила.
На п'яту неділеньку⁶² стала говорити,
Стала свого недоростка вірненько любити.
— Ой, запрагай, недоростку, коня вороного,
Поїдемо у гостину до татонька мого.
Ой їхали поле, їхали другее,
На третьому полі стали спочивати,
Ой стала я недоростка додому вертати.
— Ой, вернися, недоростку, вернися додому,
Як не вернеся додому, прив'яжу у бору.
Прив'язала недоростка у бору до сосни,
Сама сіла поїхала до татонька в гості.
Гостила я неділеньку, гостила другуу,
А на третю неділеньку поїду додому,
Ой десь там мій недоросток прив'язаний в бору.
— Помагайбіг, недоростку, чи п'єш, чи гуляєш,
Ой чи мене, молодую, з гостей дожидаєш?
— Ой не п'ю я, мила, не п'ю, не гуляю,
Тільки тебе, молодеї, з гостей дожидаю.
Ой дай міні, мила, води напитися.

— Не дам, не дам, недоростку, будеш хвалитися.
— Ой не буду, мила, не буду, не буду,
Ой покi додом заїду, то про все забуду.
Ой приїхав недоросток, на поріг звалився:
— Ой так же я в свого тестя горілки напився.
— Ой чого ти, мій синоньку, на личку біленькій?
— Ой бо був в свого тестя, та й дуже п'яненській.
— Ой не був я в свого тестя, не був і не буду,
А я своєї гостиньки повік не забуду.

(Колодяжне, од дівчини Варкі)

* *
* *

Чорни очі, пора спати,
Завтра рано треба встати,
Коникові обрік⁶³ дати,
І коника осідлати,
До дівчини поїхати.
Приїжаю під віконце,
Вийшла дівча — так як сонце.
Приїжаю під ворота,
Вийшла дівча краще злота.
Взяла коня за уздечку,
А козака за ручечку.
Завела коня у стаєнку,
А козака у светьолку.⁶⁴
Дала коню овса, сіна,
А козаку меду, вина.
Дала коню овса їсти,
А козаку крісло сісти.
Сама сіла в кінці стола,
До козака ані слова.
— Чого дівча посмутніла?
Чи жаль коню овса, сіна?
Чи козаку меду, вина?
— Не жаль коню овса, сіна,

Не козаку меду, вина,
Тільки жаль мні молодості,
Що не живем по щирості.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Ой трудно, трудно, іще трудній буде.
Ой судять мене, молодую, люде;
Ой нехай судять, нехай ще й говорять,
Меї натури не перестановлять.

А моя натура
Од самого тура,
А мое серденько,
Завше веселенько.
Сію я росаду
В вишневому саду,
Своїм ворогам та й на пересаду.⁶⁵

А моя росада зиходить густенько.
Мої вороженькі не ходять частенько.
Моя росада на чотири листи.
Мої вороженькі не мають користи.
Моя росада в чотири листочки.
Моїм вороженькам покрутяця дочкі.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Ой на горі жито,
А в долині туман.
Щось на мому серцю велика туга,
Що мого милого удома нема,
Нема миленького, поїхав у світ,
А я, молоденька, та й за ним услід.
Простояла нічку під його двором,
Простояла другу під його окном,
Простояла третю, виглядаючи,

Свого гостинчика дожидаючи.
А милий іде,
Гостинчик везе.
Везе гостинчик — нагай дротяний.
Нагайка-дротянка розпліталася,
А я, молоденька, догадалася,
У нову комірку заховалася,
Новими дверцями зачинялася,
Мідяним замочком замикалася,
У білие платя убіралася,
Крізь нове люстрочко⁶⁶ виглядалася,
Ой де з лиця краса потерялася.⁶⁷

(Колодяжне, од Варкі)

* *
* *

Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче.⁶⁸
За тобою, Морозенку, вся Україна плаче.
Не так тая Україна, як те краснее місто.
Заплакала Морозенька та ідучи на місто.
— Не плач, не плач, Морозенько, в сиру землю не бийся,
Ходи з нами, козаками, мед-горілкі напийся.
— Ой вже міні, мили братя, та горілка не п'єця.
За царськими воротами та турок з шведом б'єця.
Нехай б'єця, нехай б'єця, нехай ще й воює.
Бо вже цисар москаленко усю Польщу звоює.
Бідна Польща, бідна Польща, ще біднійшая буде.
Ой забрали в рекрутонькі всі молодії люде.
У п'ятницю заказали, а в суботу погнали,
А в неділю пораненьку у Житомирі стали.⁶⁹
В Житомирі славне місто, ще й побити колочкі,
А вже з наших славних хлопців познімали сорочкі.
Материньскі познімали, а царські побрали,
Гірко стали, заплакали,
Оця-неньку згадали,
Більше жалю, ніж печалю, оцю й неньці завдали.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

— Ой милий, милий, ти, дружино моя,
Завіз ти мене, де роду нема,
Нема де піти, поговорити,
Свого серденька розвеселити.

— Ой мила, мила, неправда твоя,

Є в тебе родина, рідная кума.

— А я до куми мало ходила,
Вже мене кума та й обсудила;

Що я не роблю,

А в коршомці п'ю.

А я роблю, ще й заробляю,

Чужії скрині та й наповняю.

Чужії скрині стоять повненькі,

Мої дітонькі ходять голенькі.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Вже сонце низенько,

Вже вечор близенько,

Чом ти не виходиш, ти, моє серденько?

Чи ти мене судиш?

Чи ти мене гудиш?⁷⁰

Чи з мене смієся.

Та не признаєся?

— Я тебе не сужу,

Я тебе не гужу,

Я з тебе сміюся,

Та не признаюся.

— Ой, прийди, козаче, я рибку варила,

Я рибку варила, перцем заправила,

— Ой прийди, козаче, та до меї хати,

То я тебе впущу, не знатиме мати.

Я тебе пускала,

Рученьку стискала.

А впустила в хату, то тебе питала:
— Козаче, козаче, зелений барвінку;
Скажи міні правду, чи маєш ти жінку?
— Ой маю я жінку в далекій країні,
Краєця серденько на дві половини.
Ой маю я жінку ще й діточок трое,
Крається серденько начетверо мое.
— Ой, Боже мій, Боже, що я наробила,
Козак має жінку, а я полюбила.
— Ой, Боже мій, Боже, дурень я зостався,
Що я на чужині за жінку признався.
Ой маю я жінку, та й на пожарині,
Ніхто не пригорне без вірний дружині.
Не пригорне отець, не пригорне мати,
Ні тая дівчина, що мав її взяти.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Була Польща, була Польща,
Та й стала Росія.⁷¹
Не заступить син за батька,
А батько за сина.
Пішов батько із сохою,⁷²
А син із косою,
Пішла мати в поле жати
В неділю з дочкою.
— Ой гріх, мати, ой гріх, мати,
У неділю жати.
— Не гріх, доню, не гріх, доню,
Не я встановила,
То панщина-даремщина
Все те наробила.
Ой ходить піп по церковці,
Книжечку читає.
— Ой що ж бо то
За страх Божий,

Що людей немає?
— Ой як же нам, а батюшка,
До церкви ходити?
Од неділі до неділі
Гонять молотити.
Ой летіла зозуленька,
Летячи кувала,⁷³
Як панщина-даремщина
З села утікала.⁷⁴
Утікала панщинонька,
Аж гори тряслися,
А за нею вражи ляшки:
— Панщино, вернися!
— Не вернуся, не вернуся,
Бо нема до чого,
Було мене шанувати,
Як здоров'я свого.
Нагонили панщиноньку
На калиновим мості:
— Ой вернися, панщинонько!
Просить пан у гості.
— Не вернуся, не вернуся,
Бо нема до чого;
Тепер мене позивайте
До миру Божого.
Нема миру вдома,
Позивай до цара.
Ой дякуем богу й цареві
Ще й теї цариці,
Що переторжили⁷⁵ панщину
На прускій границі.
Був пан вельможний,
Хтів хлопа набити,
Тепер іде, гроші несе,
Ще й просить робити.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Ой у полі курно та димно,
За туманом світу не видно.
Ой там Роман воли пасе,
А дівчина воду несе.
Роман дівча наганяє,
З відер воду виливає.
— Ой, Романе, Ромасеньку,
Пускай мене додомоньку;
В мене мати не рідная,
Головойка моя бідная.
Буде бити, ще й сварити,
А нікому боронити.
— Де ти, доню, барилася,
Що вечеря вже зварилася?
— Ой летіли гуси з броду,
Сколотили в річці воду.
Ой там вже я барилася,
Покі вода встановилася.
Ой там же я постояла,
Покі вода кришталем стала.
Ой піду я до комори⁷⁶ спати,
Нехай мене та й не будить мати.
Нехай мене Роман збудить,
Коли мене вірне любить.

(Колодяжне, од Варкі)

* *
*

Бодай мому милейкому⁷⁷
Не пилося, та й не їлося:
Завіз мене в чужий край,
Куди міні не хотілося.
В чужим краю, в чужи[м] краю⁷⁸
Зовуть мене заволокою,⁷⁹

Кажуть міні річку⁸⁰ плисти
Широкою та глибокою.
Широкою переплила,
На глибокій утопилася.
Бодай моя лиха доля
Та нікому не судилася.
За селом йду, пісню пію,
Ворожейкі розлягаюця.
Селом іду, гірко плачу,
Ворожейкі навтіхаюця.⁸¹
Не тіштеся, вороженькі,
Лежить камень край дорожейкі,
Хоч січіте, хоч рубайте,
Міні, молодий, спокій дайте.

(Колодажне, од Варкі)

В МОЛОДОЇ. ВІНКИ. СУБОТА ⁸²

1

Благословила Марися в свого рідного татойка:⁸³

— Благослови мні, татойку, віночки повити.
— Біг благословив, донейко, і зо всіма святима,
І в Божий час, і в добрий час віночки повити.
Благословила Марися в sweї рідної матенкі.

2

Хвалилася береза своїм гіллям дрібненькім:
— Гілля моє дрібненьке, а листячко дрібненьке.
Обіззався вітричок: «Не хвалися, березо,
своїм гіллячком дрібнейкім.
Я гіллячко обламаю, а листячко обчухраю».
Хвалилася Марися своєю русою косою:
«Коса моя, коса моя, личенько моє красне».
Одоззався Василько: «Не хвалися, Марисю,
свею русею косою,
Я косою в руках запну,
Зо тебе красою здийму».

3

Ходить Маруся по городойку,
Як билинойка в полі,
Ріже барвинок собі на вінок,
На свою головоньку.
У городци два васелейкі,
Котрого вирве, то краще.
У Марисі два віночки,
Котрого візьме, то плаче.
— Ой винку, винку,
З рути, з барвинку,

Наробив еси жалю.
Наробив жалю,
Ще й великого:
Татойка покідаю.

4

Пошла Марися в нову свителку
З русими косойками.
Ой що нагнеця,
То й обилеця дрібними сльозойками.
Пришов до неї Василько її:
— Чого, Марисю, плачеш?
Чи жаль тобі татойка свого,
Чи подвір'ячка його?
— Не жаль міні татойка мого,
Не подвір'ячка його,
Тільки жаль міні русої коси
І дівоцької краси.

5

Ой в неділю за сонця
Сіла Марися в оконця,
Всі гадойкі перегадала,
Дружечкі позбірала.
Дружечкі ви мої,
Звийте віночки ви міні,
Бо я завтра часу не матим,
До шлюбойку ступатим.

6

Над Дунаєм⁸⁴ глибокім
Стоїть терем широкій,
Шовком шитий, перешитий,
Золотом перелитий.

Там Марися вінкі в'є.
До їй татойко пішли шле.⁸⁵
— Іди, донейко, час додомойку,
Віночки повити.
— Іди, татойку, то я йду,
Благослови, то седу
Із доброю родиною
[В] щасливую годину.

7

Була рутойка літо й зиму зелена.
Була Марися із п'ятонкі⁸⁶ весела.
В суботойку вінок вила, плакала.
В неділейку свого татойка прохала:
— Не дай мене, мій татойку, цей рочок,
Нехай я зношу рутманейкій віночок.⁸⁷
— Ой зносила, моя донейко, не один,
Тепер іди, моя донейко, до людей.

8

Ой у городци на яриноци⁸⁸
Скаче коничок в золотим боці.
Плаче Марися, віночки в'ючі.
Зачув Василько, од коника йдучи.
— Чого, Марисю, так жалобно плачеш?
— Як же міні не плакати?
Ой, кажуть люди, в тебе роду мніго,⁸⁹
В мене дару мало.
— Не журися мею родиною.
Поїдемо до містечка,
Купимо цілу аршину,⁹⁰
Та й обділимо цілу родину.

9

Вила Марися віночок
З ярої рути сердечне,
Вила, вила, перевивала,
Сердейко прикладала,
Покотила по столу
Свему татойку на славу.
— На, татойку, мій вінець,
Ще й незейкій поклонець,
І з ягодейками,
І з перлойками,
З дрібними сльозойками.
— Твій вінець прийму,
Низькій поклонець подийму.
Дрібні сльозойкі на землю впали,
Вже ж я їх не зберу.

10

А ще ж тобі, Марисю,
Недовитий виночок.
То стань собі, довий собі
З своїми дружечками.
— Єсть у мене дружечкі,
Все з міста міщаночки,
То за час, за годину
Зів'ють по віночку.
Ой ще ж тобі, Васильку,
Коничок не всідланий.
Ой стань собі, всідлай собі
З своїми боярами.⁹¹
— Ой єсть в мене бояре,
Усе з міста мищане.
За час, за годину
Всідлають міні коника.

11

Ой Марися дружечкі збірала,
В долину по калину послала:
— Ой в долину, дружечкі, в долину,
По червоную калину
І по зелений барвинок
Молодейкій Марисі на вінок.

12

Іди, Марисю, вінкі зми,⁹²
На білому каміні положи,
Холодною водицею покропи.
Ой звечора холоднею водою,
На свитане дрібною сльозою.

НЕДІЛЯ. ДО ВІНЦЯ⁹³

1

Ой ступила Марися на поріг,
Махнула рушничком наперед.
— В стороні, дружечкі, в стороні,
Веде мене татойко к столові,
Виде мене садити,
Виликім даром дарити,
Не виликім даром — посагом,
Найверніщим другом Васильком.

2

Ой дай, мати, діжку,
На діжку подушку,
На подушку кужуха,
Там седе молодуха.

3

Ой Марися татойка питає:
— Ой хто мою косойку розплітає?
Одиззався братичок сам при її:
— Тепер я, сестройко, слуга тобі.
Немножко⁹⁴ тобі послужу,
Поки твою русу косу розпущу
І под царській вінець подведу.

4

Ото тобі, Марисю, за тое:
Не плети косойкі утрое,
А заплети косойку в батожок,⁹⁵
Поклонися татойку до ножок.
— Ой, рада була, як вила,

Золотими гребінцями чесала,
Срібнії косничкі вплітала.⁹⁶

5

На дворі терен тешуть,
А в хаті косу чешуть.
Вже терен потисали,
Вже косу розчесали.

6

Брат косу розплітає,
Дрібнейко розтрасає.
Матьонка сидить,
Ручейкі ломить,
Косойкі не боронить.

7

Упав грибинець
Под stoleць.
Нечесана косойка
Под вінець.
— Подай, братику, грибенця,
Розчесати косойку до вінця.

8

Снижок припадає,
Дорожейку устилає
Молодий і молодому
До Божого дому.

9

Через сінечки вишневий сад.⁹⁷
Сховалась Марися [в] виноград.⁹⁸
— Хто знайде в тим винограді,

З тим сяду на посаді.
Пішов татойко — не знайшов.
Вирвав квітойку, та й пішов.
— Квітко моя дрібно-зелена,
Дочко ж моя, ти роженая,
Кому ж ти сужаная?
Пішла матьонка — не знайшла і т. д.
Пішов Василько та й знайшов,
Взев за рученьку та й пішов.
— Ваша квітка дрібно-зелена,
Дочка ваша та й роженая,
Мні вона сужаная.⁹⁹

10

Перша квітойка — молодий Василько,
Скаче шапойка, скаче,
Чогось вона хоче:
Од дружби молодого
Червінця золотого.

11

Перша квітойка — молода Марися.
Скаче шапочка, скаче,
Чогось вона хоче:
Од старости молодого
Шостака золотого.
Хоч би шостачок, хоч би два,
Тепер наша квітойка дорога,
Дорогшая од меду, од вина.

12

За лісом чорна хмара,
За столом хороша пара:
Обоє билесейкі,¹⁰⁰
Ще й очі чорнесейкі.

13

Не садись, Марисю, боком,
То тобі не нароком.
Садися простесейко,
Щоб було милесейко.

14

Пристапи, братику настарший,¹⁰¹
Розпусти косойку наперше.
Розпусти косойку по плечку,
Полилися сльозойкі по личку.
Розпусти косойку в дрібний мак,
Суди, Боже, дождати кождей так.

15

Ми свати подманили,
По квіткі не ходили,
А того наламали,
Що кози обглодали.

16

Наша дружка согришила:
В неділю рано шила,
Хтіла заробити,
На горілку пропити.

17

З дорогі, ворогі, з дорогі,
Не переходьте нам дорогі.
Нехай нас перейде Господь Біг,
Ще й Марисін татойко наперід.
Нехай перейде родина,
Щоб була Марися щаслива.

* *
* *

Тихая вечеронька, тиха,¹⁰²
Нема мого вірного жениха,
А ще вона тихіщя буде,
Як мій милий з дороги прибуде.
Й а приїхав й а мій милий пізно,
Й а розкидав білу постіль різно.
— Що ж ти, милий, що ж ти розізлився?
Чи я винна, що ти опізнився?
Чи на свого коня вороного?
Чи на свого слуга вірненького?
— Ні на свого коня ворон[ого],
Ні насв[ого] сл[уга] вірн[енького],
Ні на свою неньку стареньку,
Но на тебе саму молоденьку,
Де ти взяла дитину маленьку?
— Ой у полі дві тополі різно,
Там ходило два козаки пізно,
Засвітили свічку воскову,
Дали мені дитину малую,
Засвітили свічечку тоненьку,
Дали мені дитину маленьку.
— Біжи, сину, на ярмарок пішки,
Купи, сину, ремінні віжки,
Біжи, сину, до комори спати,
Возьми собі милу розмовляти.
До півночі комора шуміла,
А до світа вже мила зімліла.
Вийшов милий з комори до хати,
Лежить мати посеред кімнати.
— Мати, мати, порадице в хаті,
Порадила, як милу скарати,
Тепер порадь, де її сховати.
— Зірви, сину, в коморі підлогу,
Сховай, сховай любую розмову.

— Я не буду підлоги зривати,
Я не буду милої ховати,
Треба дати їй а до пана знати.
— Пане, пане, зробилась причина,
Вмерла жінка, зосталась дитина.
— Як умерла, то треба сховати,
Як сам забив, то треба чекати.
По милії в усі дзвони дзвонят,
А милого нагаями гонят.
По милії й а свічі палають,
Й а милого в кайдан закувають.

* *
* *

Ой люблю, люблю я шинкарчину дочку,
Й а що ходить у вишневім садочку.
Ой а шинкарка сорочечку шила,
А звечора свою дочку біла:
— Де ти, суко, віночок згубила?¹⁰³
— За Дунаєм¹⁰⁴ полотно білила,
Там я, мамцю, віночка згубила,
За Дунаєм полотно сперала,
Там, я, мамцю, віночка стеряла.¹⁰⁵
— Суди, Боже, неділі дождати,
Та будемо громаду збирати,
То будемо Дунай вилівати,
Та будемо віночка шукати.
— Не тра, мати, людей турбовати,
Треба, мати, всю правду сказати:
Їхав, мати, козак молоденький,
Здійняв з мене вінок рутвяненький,
Ой накинув серпанок¹⁰⁶ тоненький.
Ой тепер же я ні дівка, ні жінка,
Тепер же я людська поговірка.
Тепер же я од роду проклята,
Тепер же я од батька прогната,

Тепер же я в лузі не калина,
Тепер же я в батька не дитина.
Тепер же я у саду не вишня,
Тепер же я у батька не пишна,
Тепер же я в полі не криниця,
Тепер же я в брата не сестриця.

* *
*

Тиха вода, тиха вода (3)
Бережечки зносить,
Молодая рекруточка
Капітана просить:
— Ой ти, пане капітане,
Вчини ж мою волю,
Визволь мого миленького
З прийому додому.¹⁰⁷
— Молодая рекрутчко,
Візьми собі холодної води,
Промий чорні гочі.
Не визволю миленького,
Бо другая схоче.
— Ой я з броду брала воду,
Коромисло гнеться,
Стоїть барин край ворітець,
Як барвінок в'ється.
— Дай, рекрутко, води пити
З повного відерця.
— Не казала мені мати
Сеї води дати,
Єсть у доми воріженьки,
Будут чарувати.
Чарувала руки, ноги
Ще й чорнії брови, (2)
Ще й чорнії гочі,
Щоб не ходив до рекрутки

Темненької ночі.
Не сплять мої воріженьки,
В вікна заглядають,
Вони ж мого миленького
З войська виглядають.

* *
* *

Ой дай же, Боже, з вечора погоду,
Забираю відра, та й піду пу воду;
Ой ще й дівчина вуди ни набрала,
А вже й дівчина ляшка сподобала:
— Ой ви, ляшки, ви добрії хлопці,
Візьміть мене на порон з собою.
Скоро дівчина на порон ступила,
Деся й узялася виликаая філя,
Тую дівчину та й з порона збила.
Ой оден каже: щука-риба грає.¹⁰⁸
А другій каже: дівка потопає.
Ой третій каже: що буде, те буде,
Молоду дівчину ратувати буду.
— Ой ратуй, ратуй, молодий козаче,
Ой будиш мати год батька заплату,
Год матері дяку.
— Ой я ни хочу год батька заплати,
Год матері дяки,
Ой вуно хочу за милую взяти.
— Молодий козаче, що буде, то буде,
Ой я ни хочу за милую бути.
Ой луче буду в морі потопати,
Ой та не хочу за милую стати.
Ой луче буду жовтій пісок їсти,
Ни хочу з нелюбом на посаді¹⁰⁹ сісти.
Ой луче буду в сирі землі гнити,
Не хочу з нелюбом на сім світі жити.

* *
*

Ой устану я в понеділок,
Чи ни напращу я хоч пучинок!¹¹⁰
Ой я прала чи ни прала,
Прости, Боже, що збрехала!
І клоча курит,
І головка болит,
І до коршми кортит!
Ой там куми п'ють,
Ой там куми ждуть,
Ой там куми випивають,
А все куми споминають:
— Що за новина,
Що куми нема?
Ой устану я й у вівторок,
Чи не напращу я пасем сорок!
Ой прала чи не прала і т. д.
Ой устану я й у середу,
Чи не напращу я й попереду.
Ой прала і т. д.
Ой устану я й у читвер,
Чи не напращу я хоч типер.
Ой прала і т. д.
Ой устану я й у п'ятницю,
Чи не напращу я хоч чісницю.¹¹¹
Ой прала і т. д.
Ой устану я й у суботу,
Чи не пороблю я всю роботу.
Ой прала і т. д.

(м. Миропілля)

* *
*

Ой з-под того явора¹¹²
Вийшла вдова молода, (2)
Породила два сина —

Їванюшу й Василя.
Й у китайку¹¹³ повила,
Та й в корабель вложила,
Та й на Дунай¹¹⁴ пустила:
— Ой ти, море синое,
Гляди мое синове.
— Ой ти, риба зимова,
Гляди мої два сина,
Їванюшу й Василя.
— Ой ти, жовтий пісочок,
Гляди моїх діточок.
Ой в двадцятому году
Пошла вдова по воду,
Стала вдова воду брать,
Став корабель припливать,
Та й до вдови розмовлять:
— Ой ти, вдово молода,
Чи любиш ти Василя?
Чи любиш ти Василя,
Їванюшу й Василя?
— Я Василя я люблю,
За Василя сама йду,
За Їванюшу доч даю.
— Ой ти, вдово молода,
Дурна в тебе голова:
Ой син матки не берють,
Матка за сина не йдють,
Ой брат сестри не берють,
Сестра за брата не йдють!

* *
*

Ой у полю корчомка,¹¹⁵
Там молода шинкарка.
— Шинкарочко молода,
Дай мні меду, ще й вина.
— Я тобі меду не дам,

Бо у тебе жупан¹¹⁶ дран.
— Хоч у мене жупан дран,
Та я маю грошей збан.
— Як ти маєш грошей збан,
Я за тебе дочку дам,
Не так дочку — наймичку,
Що хороша на личку.
У суботу збір збирав,
У неділю повінчавсь,
В понеділок спать лягли.
— Ой ти милий, миленький,
Скажи мені правдойку,
Якого ти родойку?
— Ой я з села селянин,
На призвисько Карпів син.
— Ой я з села селянка,
На призвисько Карп'янка.
Бодай попи пропали,
Брата й сестру звінчали.
— Ходім, брацю, в намастир,¹¹⁷
Нехай же нам Бог простить.
Намастир каже: не прийму,
Господь каже: не прощу.
Ходім, брацю, в темний ліс,
Нехай же нас звір іззість.
Та ліс каже: не прийму,
А звір каже: не буду.
Ходім, брацю, у море,
Потопимось обоє.
Море каже: не прийму,
Риба каже: вигоню.
Ходім, брацю, у поле,
Розкиньмося травою.
З тебе буде синій цвіт,
З мене буде жовтий цвіт.
Будуть дітки зривати
Й а з нас гріхи знимати.

* *
* *

Ой ти, мати моя, гей,
Не жалуй мене, гей,
Як озьмуть мене, гей,
У рекруточки,
Пострижуть, подбриють,
Русі кудрочки.
Русі кудлушки
На плечах лежать,
Мені молоду
Жениться велять:
— Женись, молодой,
Женись, холостой,
Бери за жону
Салдацьку дочку.
Салдацька дочка
Розумна була,
Рано будила:
— Ставай, молодой,
Бо вже час-пора
Сідлати коня,
Сідлати коня вороненького
Под того майора
Молодейкого.
Поїхав майор
Через три села,
Виписав бумагу
Золотим пером.
— Чі дуж, чі здоров
Ти, товариш мой?
— Не дуж, не здоров,
Головка больна,
Потірав коня (2)
Вороненького,
Керез¹¹⁸ ту дівчину

Молодейкую.
Потірав коня,
Ще й сіделечко
Керез ту дівчину,
Мое сердечко.
Потірав коня,
Ще й подушечку
Керез ту дівчину.
Люблю душечку.

* *
*

З зеленого гайка
Вилітає галка,
З-под темного луга
Вилітає друга.
Біда тиї галці
Без ліса темного,
Як мні, молодейкій,
Без родойку свого.
Ой маю я роду —
Два братіки зроду,
Далеко від мене,
Цураються мене.
— Братя мої, братя,
Братя-соколята!
Прибудьте до мене
Рокового свята.¹¹⁹
— Сьостро ж наша, сьостро,
Далека дорога, (2)
Наша сестра вбога.
— Ой буду я, братя,
Три дні заробляти,
Таки буду брата
За гостя приймати.
Поставлю горілки

В зеленій пляшки,
То з медом, то з перцем,
Прошу з щирим серцем.
— Сестро ж наша, сестро,
Чого стара стала?
Чи сини женила,
Чи дочки давала?
Синів не женила,
Дочок не давала,
Найменшого сина
В військо виражала.
Того ж бо я, братя,
Така стара стала.
Ой вже мої ноги
Та знають дороги,
Ой вже мої руки
Набралися муки.
Ой вже мої гочи
Не доспали ночі.
Ночі не доспала:
Дитьо колихала,
Й а вдень не спочила:
Ниточки крутила.

В НЕДІЛЮ ПЕРЕД ВІНЧАНЄМ¹²⁰

1

Закричали гусойкі на морі,
Ой почули дружечкі в коморі.
Вже до тебе, Марисю, листойкі йдуть,
Що вже твою косойку розплетуть, (2)
По одному волосочку розвидуть, (2)
Ще й под царській вінець подведуть.
А я рада була, як вила,
Золотими гребінцями чесала, (2)
Срібнії косничкі вплитала.¹²¹

2

Найстарша дружечко,
Стань, поглянь в оконечко,
Чи високо сонечко,
Чи час молодому
До Божого дому.

3

Розкідай, Боже, братову хату
По одному вуглочку,
Ой¹²² що розплів мою косойку
По їдному волосочку.
Розкідай, Боже, братови сіні
По одний деревині,
Ой що розплів мою косойку
По їдній волосині.

4

Ой ти, Марисю, мое дітятко,
Яке ж ти міні не миле.
Недавно сіло на посадойку,
Весь посад закрасило.
Свею косою, свею русою
Всі плечі устилило,
Свею слезою, свею дрібною
Біле личейко вмило.

БОРОДАРИ

1

Кремповее колесо¹²³ (2)
Поверх води ходило, (2)
Всеньких хлопців дилило, (2)
Сьому й тому пов копи,¹²⁴ (2)
Павлусьови півтора, (2)
Ще й Антося молода. (2)
Треба пиво варити (2)
І Павлуся женити. (2)
Ой ще пиво не вкисло,
Вже Павлуся принесло.
Ой що ж тебе принесло,
Чи човничок, чи весло.
Приніс мене сивий кінь
До Антосі в новий двір.
До Антосі, до серця,
На білоє раденце,
До Антосі, до душі,
На білій подусі.

2

- 1) Пускайте нас¹²⁵ (2)
За гір погулять.
- 2) Не пустимо, (2)
Бо близько Дунай.
Наші мости поламняни¹²⁶
На райський Дунай.¹²⁷
А ми мости поладимо,
Крайнім дитям заплатимо,
Сами поїдем.

3

А в кривому танцю¹²⁸
Не вивести концю.
Коню вороненький,
Танець понимецький.
Ой хто в Луцьку¹²⁹ бражчить?
Молода ключниця.
Там вона ходила,
Слуги пребудила:
Ой устаньте, слуги,
Встаньте, не лежіте,
Замків стережіте,
Ой щоб не украли
Дівочької краси.
Дівочья краса —
Як літняя роса:
На Дунаї¹³⁰ прана,
На сонці сушана,
На столі качана,
У скриню схавана.
Парубоцька краса —
Кропива зелена.
Парубоцька краса
В калюжі випрана,
На хмари сушана,
На призби скачана,¹³¹
У яму схована.

4

Бородарь, бородарку!¹³²
Продав Зосим Дарку.
А що взяв за Дарку?
Цілу поврубельку.¹³³

5 (ПРОСО)

Ой їхали хлопчики орати,
Ще гороху сіяти.
Вродилося три зерни,
Наші хлопці мизерни.
А дівчата копати,
Ще й рутоньки сіяти.
Вродилися квіточки,
Хороші дівочки.

6

Стала дуброва горіти,
Стали хлопці гасити,
В решеті води носити.
Кілько в решеті дирочок,
Тільки хлопцям болячок.
Стала діброва горіти,
Стали дивки гасити,
Збанком¹³⁴ води носити.
Кілько в збанку водиці,
Тільки в дівчат правдиці.

7 (ПРОСО)

Ой на горі санчата,
Роди, Боже, дівчата!
Ой на горі стовпчики,
Бери, чорте, хлопчики.

8 (ПРОСО)

Покочу я долото,
Всеньки дівчата в болото,
Ой хоць вони в болоти,
То по коляна в золоти.
Ой покочу я тарілку,

Всеньки хлопци на горілку.
Ой хоч же вони в горілци,
Та ззіли жабу на тарілці.

9

Постійте, хлопці, тутека,¹³⁵
Принесе сука молока,
Будемо суку доїти,
Будемо хлопців поїти.
Як не схочете молока,
То ззійте, хлопці, чортяка.

10¹³⁶

1

Ой грай, музиченько,
Та не жалуй смичка,
Нехай же я погуляю,
Бо я розкошничка.¹³⁷

2

Нащо мені музики,
В мене свої язики,
Я заграю, поскачу,
Я нікому не плачу.

3

Ой грай, коли граєш,
Коли добрий смичок маєш,
Як не хочеш добре грати,
Пошов проч з моєї хати.

4

Дивилася крізь стіну,
Чи хороша на стану:
Ни велика, ни мала
Посередня жона.

5

Ой з-за гори вискочила,
Всейку траву викачила;
Тільки Гриць, та Роман,
Та Параска, та Йван.

6

Посилала мене мати
Зеленого жита жати.
А я жита не жала—

В борозенци лежала.
Борозенка маленька—
Не помістимося,
Тепер нічка маленька—
Не награємося.

7

Ой ти, гарний Семене,
Ходи сядь коло мене,
І кожух в мене є,
Сватай мене, Семене.
Ой що мені по кожусі,
Коли дівча не до душі,
Нехай буде в їдний льолі,
Аби дівча до сподоби.

8

Ой горе, моя мати,
За телятками йду,
А ще буде гірше горе,
Як теляток не знайду.

9

Ой хоць мене, мамцю, бий,
Ой хоць мене і забий,
А я піду до сусіда,
Гарний хлопець молодий.
Таки буду ходити,
Таки буду любити,
Хоч що хочте робіте,
Не можете одбити.

10

А я хату мету,
Там козак на меду,
А в козака чорни гочи,

Я козака люблю;
Козаче, козаче (2), Васильку,
Купи мені намистечко
На білу ю шийку.
Козаче, Павлусю,
Купи мені перстеника
На білу ю руцю.

11

Ой, мати, зотни шию,
Я любитим, поки жию.
Як закопаеш в яму,
Я любити перестану.

12

Ой, мамуню моя рідна,
Тебе люблять, а я бідна,
Тебе люблять, обіймають,
Мене сльози обливають.

13

Точу горох, ще й точиться,¹³⁸
Люблю Гриця, ще й хочеться,
Точу горох, розсипаю,
Люблю Гриця, ще й хочеться.

14

Ой ти не ходи, куди я ходжу,
Я тобі стежейку перегороджу,
Ой ти не люби, кого я люблю,
Я тобі голову каменем проб'ю.

15

Катерина а Василь
Сварилися за кисіль.

Катерина Василю
Не давала кисілю.

16

Ой танець не робота,
Як не вміти — соромота.

17

Ой гуляла дівчиночка,
Ой гуляла вельми,
Зачиняла гулянячко
Дубовими дверми.
Ой гуляла, ой гуляла,
Її мати не впиняла,
Упинили мали діти,
Мусить вдома сидіти.

18

Ой сама я, сама,
Чоловіка нема,
А свекрухи не боюся,
Бо не мати моя.
А свекруха-лепетуха,
Зелена лебеда,
Куди піду не загину,
Бо сама я молода.
А свекруха-лепетуха
Йде до коршми пити,
А я мушу, молоденька,
Удома робити.

19

Ой казали люде,
Що я упилася,
А я¹³⁹ свому миленькому

Галява вдалася.¹⁴⁰
Ой казали, що я не хороша,
А я собі, молодейка,
Як¹⁴¹ червона рожа.

20

Чи бачиш ти, чоловіче,
Яка я:
Од неділі до неділі
П'яна я.
Чи бачиш ти, чоловіче,
Як я п'ю,
Чи будеш ти жалувати,
Як я вмру?
Ой не буду, моя мила,
Не буду,
Вже ж такої п'яничейки
Не знайду.

21

Козачейку Мельку, (2)
Коли любиш чорни гочи,
Люби мене всейку.

22

На татарській горі
Там татарочки,
Там Марися а Іванко
Відній парочці.

23

На татарські горі
Кури кудкудачуть.
Женітеся, парубочки,
Бо дивчата плачуть.

24

Кукуріку, півнику, на току,
Чекай мене, дівчино, до року.
Хіба ж би я розуму не мала,
Щоб я тебе до року чекала.

25

Чи я тобі не казала,
Як телята заганяла:
Прийди, прийди под комору,
Я з тобою поговору.
Чи я тобі не казала,
На порозі ставши:
Не їдь, ни їдь у дорогу,
Нехай їде старший?
Чи я тобі не казала,
Мое серденьтко:
Не їдь, не їдь у дорогу,
Нехай їде батько!

26

Ой наш ячмінь зеленейкий,
Наш музика молодецький.
Ой наш ячмінь зеленіє,
Наш музика молодіє.
Ой наш ячмінь поспіває,
Наш музика добре грає,
Що заграє, прогуляє,
Прийде додом, жінку лає.
Що заграє, то проп'є,
Прийде додом, жінку б'є.
Що в неділю заграє,
В понеділок прогуляє,
А в вівторок оглядівся:
Кіб що добре, то б наївся.

27

На бережку ножки мила,
Там козака полюбила.
Ножки ж мої білейкиї,
Кому ж ви-те милейкиї?
Чи попові, чи дякові,
Ой чи тому козакові?
Ой чи тому козаку,
Що шабелька при боку?
Ой чи тії нетязі,
Що в сірії сермязі?¹⁴²
Ой той мені сподобався,
Гузирами заціпався.
Кучерява голова,
Люблю його, та й нема.

28

Паничику, паничику,
Паничику милий,
Камізелька¹⁴³ зеленейка,
Й а сам чорнобривий.

29

Коло гаю похожаю,
В гаю не буваю,
А я свою дівчиночку,
По голосу знаю.
Ой як вона заговорить,
Як у дзвин задзвонить,
Ой як вона заспіває,
Село розлягає,
Ой як вона засмієця,¹⁴⁴
Душа радуєця.

30

Чиї пчоли по диброві,
Мої по цвіточку,
Ой хто любить далекую,
А я сусідочку.
Що до теї, далекеї,
Треба коні швидкі,
А до сеї, близенькеї,
Перелази низькі.
Що у теї, далекеї,
Воли та корови і т. д.
Брови на шнурочку.
Кіб не гори високиї
Та не перелази,
То бігав би до дівчини
На день по три рази.

31

Коли любиш, люби дуже,
А не любиш, не жартуй же,
Не завдавай серцю туги,
Як не візьмеш, візьме другий.

32

Ой тупну я не помалу
Та пошию штани з валу,¹⁴⁵
Як виткала,¹⁴⁶ то й пошила,
На милого наложила:
Сиди, милий, у кутку,
Поки штани обитку,
Учепися¹⁴⁷ за шию,
Поки штани дошию.

33

Ой вийду я з-за гори.
Там телята заревли:
Ану, ану, телятойки,
Бо ще вдома не були!

34

Ой вийду я з-за гори,
Там телята пасуться,
Гарний хлопець завертає,
Аж кучері трасуться.

35

Чи бачиш ти, Наталко,
Як танцює Михалко:
За бочейки береця,
Аж чуприна трасеця.

36

Сороки, ворони
То хочуть летіти,
А Павлусьо а Гантося—
То ріднії діти.

37

У Павлуся чорни штани—
Диб, диб на село,
А в Гантосі чорни гочи—
Кив, морг на його.

38

Ой то мені догодило,
Що предиво не вродило,
Не вкуруся, не впилюся
І пороху не нап'юся.

39

Чи ти бачив, чи ти чув,
А хто в мене вночі був?
Були в мене уночі
Хорошії паничі.

40

Катерина винна,
Що перина зимна?
Яку мати дала,
Таку доня брала.

41

Коло гаю походжаю,
Коло ліщиноньки,
Чи хто бачив, чи не бачив
Меї дівчиноньки.
Чи хто бачив, чи не бачив,
Нічого питати,
Сідай, сідай на коника,
Та й поїдь шукати.
Що вже ходив, то вже ходив,
То вже доходився,
Коли б мені кінь вороний,
То б я оженився.
Коли б мені кінь вороний,
Я сіделце маю,
Поїхав би на Україну,
Там дівчину знаю.
Їдну маю на Україні,
Другу на Волині,¹⁴⁸
Розкраяли мені серце
На дві половині.
Котру ж бо я вірне люблю,

Не скажу нікому,
Бо то люде порозносять,
Як вітер солому.

42

Ой шуміла ліщинойка,
Як я пізно їхав,
Ой плакала дівчинойка,
Що я не заїхав.
Ой не шуми, ліщинойко,
В зеленому гаю,
Не плач, не плач, дівчинойко,
Я ж тебе кохаю.

43

Погоріли болота,
Зосталися купи,
Женітеся, парубойки,
Аби не рекрути.
Женітеся, парубойки,
Слава Богу буде,
Беріть сестри за жінки,
Густіша кров буде.

44

Широкиї шаровари
Сліди замітають,
Три талярі¹⁴⁹ у кишені,
І ті заважають.
Один таляр на танець,
Другий на горілку,
А за третій куплю меду,
Пошаную дівку.

45

Ой на горі, на горі
Криничейку рублять.
Ой щось мене, моя мати,
Дивчета не люблять.
Ой напийся, синочку,
З криниці водиці,
Ой то будуть любити,
Дівки й молодиці.

46

А вже в мене ребер нема,
Головка побита,
Унадився до дівчини,
Як веприк до жита.

47

Ой ти, тату, рубай дрова,
Я буду ліщину,
Ой ти, тату, люби маму,
Я буду дівчину.
Ой ти, тату, рубай дрова,
А я ліщинойку,
Ой ти, тату, люби маму,
А я дівчинойку.
Тобі, тату, дивитися
Сіяти, горати,
Мені, тату, дивитися,
Кого мені брати.
Тобі, тату, дивитися,
Де горана нивка,
Мені, тату, дивитися,
А де чорнобривка.

ЖНИВА (3)

1

Та й¹⁵⁰ наша пані не пишна,
До своїх женчикув та й вийшла
Із билейкими ручками, (bis)
Із пшеничними пирожками, (bis)
Із ясненькими свичками, (bis)
Із маленькими дитками,
Із чорненькими гочками.
Шла наша пані через двир,
На ній суконька в 9 пил.
Стала суконька сянїти,¹⁵¹
Стала диброва горїти,
Стали дивоньки гасити,
Склянками водицю носити.
Гасїте, дивоньки, гасїте,
Склянками водицю носїте.

2

Весело панові, весело,
Що ми й виночок несемо,¹⁵²
Ой, а ще буде веселїй,
Як положимо на столі.
Застилайте столи обруси,
Щоб наш віночок не струсив,
Бо як наш віночок иструсить,
Все подвір'я искрасить.
Не жалуйте, пане, жеребця,
Їдьте по горїлку для женця.

3

Очиняй, панойку, ворота,
Несемо виночок з золота,¹⁵³

Ой не з золота, из жита,
Суди вам Боже пожити.
Ой здоров, панойку, поживай,
На той рік ще й більше насивай.
Здорови, женчики, гуляли,
Щоб на те літечко дождали.¹⁵⁴
Дзінькуємо, пану, за привіт,
Щоб ви-те були зо сто літ,
Що до нас хороше привітав,
Ой як сам Господь з неба приказав.

4

Одчиняй, панойку, квартиру,
Подивітеся на ниву,
Кілько на небі зорочок,
Тільки на полі копочок;
На небі зорочок не зличити,
На полі копочок не звозити.
Ой наш панойко рано встав,
Багато женчиков назбирав,
Вижали житечко в трое стай.¹
Ой чужії пани лениви,
Бо стоїть житечко на ниви.
Й а чужії пани недбайло,
То захопить житечко Михайло.
Дожинали житечка з зорою,
Поживай, панойку, з жоною,
Ой из зорою, з зирками,
Поживай, панойку, з дитками.¹⁵⁵

5

Бо наш панойко коханий,
Под ним коничок й убраний,

---

¹ Стай—п'ять коробок.—Л.У.

Й убрали його дівочки
У золотії квіточки.
То й він по полю виїждає,
До двору женчики збирає:
До двору, женчики, до двору,
Годі же гуляти по полю.
Ой ми, паночку, не гуляли,
Густе житечко зжинали, (bis)
Дівочкам на виночок давали.
У чистому поли садочок,
Плели дівочки виночок,
Пливши виночок, заснули,
Приїхав панич — не чули.
На вороним¹⁵⁶ конику вигукнув,
Три червінчики¹⁵⁷ й викинув:
Нате вам, дивойки, за винок,
А вам, молодиці, на танок,
Ой ви-те, дивойки, співайте,
Ви-те, молодици, гуляйте.

6

Ой ясно, ясно, де ясний місяць сходить,
А ще там ясній, де наш панойко ходить.
Ой наш панойко коло женчиков ходить,
В своїх ручейках золотий кубок носить,
Своїх женчиков на горілолку просить:
Пийте, женчики, й а горілолку цюю,
А я ввечора другеї наготую.
Пийте, женчики, й а горілолку, пийте,
Ой оно моїх кубочков не побийте.
Мої й кубочки срібнії й золотії,
Мої й женчики хороші й молодії.
Ой ясно, ясно, де ясна зірка сходить,
Ой а ще ясній, де наша пані ходить і т. д.

7

Ой наш господар бардзо¹⁵⁸ рад,
 Що на полі є виноград.
 То не виноград, то женці,
 Й а все дивойки, молодці,
 Хорошая дивойка у винці.

8

Котився виночок по полю,¹⁵⁹
 Просився женчиков в стодолю:
 Візьміте з собою,
 Ой занесіте в стодолю, (bis)
 Положіте мене в сторону,
 Нехай я в стодолі погощу,
 Поки знов на ниву прилечу.
 Нехай я спочину годину,
 Бо я зараз вийду на ниву.
 Вже я на полі набувся,
 Буйного вітройку начувся,
 Друбного дощичку напився,
 На хороші женчики надивився.

9

Маяло житечко, маяло,
 Поки на поли стояло,
 Як буде житечко в стодоли,
 Вже не буде маяти на полі.
 Й а тепер житечко у копі,
 Нам горілойка на столі.
 Нам горілойка не мила,
 Широка нивойка втомила.
 Ой заріж, панойку, качура,
 Щоб була женчикам вечера.
 Ой заріж, п[анойку], гиндики,
 Щоб була женч[икам] музика.

Я вашей вечери¹⁶⁰ не хочу,
Найміте нам музики охочі,
Найміте нам музики з Олики,¹⁶¹
Найміте нам цимбали з Варшави,
Щоб ми молодейкі гуляли.

10

Йдіте, дивойки, в долину
По червоную калину,
Наламаємо квіточок
Та й обтичемо віночок.
Йдіте, див[ойки], до радка,
Котора здатна до винка.¹⁶²
Котора не здатна пуд винок,
То ту викиньте за радок.
Ой а ти, паничу, уважай,
На которую накладай:
Не накладайте на стару,
Бо не буде в полю врожаю.
Позаторік несла старая,
Вродилася метлиця¹⁶³ самая.
А вторік несла молода,
То виросло житечко, як стена.

11

Ой зелений явур зелений,
У воротечках стоячий.
Ой наш паночко молодий,
У своєму дому сидячи,
У своєму дому сидячи,
Золоте перо держачи, (bis)
Білі листойки пишучи.
Пишуть листойки, читає,
Своїх женчиков дожидає:
Щось мої женці довго жнуть,
Безмаль, мені віночок принесуть,¹⁶⁴ (bis)
До двору голосок подають.

12

Ой тоді¹⁶⁵ панойко журився,
Як на нивойку дивився,
Й а тепер не буде журитись,
Як на копойки дивитись.

13

Широка нива 100 кіп жита вродила,
Женчики жали — дивойки з молодцями.
Ой гукну, гукну, нехай мати почує,
Нехай женчикам вечеройку готує,
Изготувавши, столики застилає,
Своїх женчиков із поля дожидає:
Принеси, Боже, мої женчики з поля,
Ой бо вже для їх вечеройка готова.
Ой не мила нам вечеройка, не мила,
Бо натомила та широкая нива,
Ой не так нива, як високиї гори,¹⁶⁶
А ще при тому широкиї загони,
А ще й до того та й маленькеє жито,
А мені спину, як кийом, перебито.

14

Ой розогрався под козаченьком кінь, кінь,
Ой забіг, забіг до дівчинойки на двір.
Десь ти, козаче, поводойку не маєш,
Що под собою коника не тримаєш,
Ой сиб¹⁶⁷ я знала й а которого полку,
То б я набрала на поводойку шовку.
Пуд гаєм, гаєм там козак траву косить,
Йому дівчина білого¹⁶⁸ сина носить:
Ой і на тобі, й а козачейку, сина,
Ти ж мене зрадив, тепер я не дівчина.
Ой не я тебе, моя дівчино, зрадив,

Той тебе зрадив, що з корчомки провадив.
Зрадило тебе ночное постояння,¹⁶⁹
А ще до того тихее розмовляння.¹⁷⁰
Вечірній постой до добра не доводить,
Молоду дівчину а з розумойку зводить.

15

Ой як я була в свеї¹⁷¹ матінки, свеї,
Сяло золото каля косойки меї.
Ой як я пошла од свеї до чужеї,
Впало золото та й од косойки меї.
Ой як я була в свого батька дівкою,
То вмивалася мед-вином, горілкою.
Ой як я стала молода молодиця,
Не була на мні й холодная водиця.
Ой як я стала молода молодицею—
Перше сльозою, а посля водицею.
Ой як я була в свого татойка росла,
Ой як у воротях¹⁷² та високая сосна.
Ой як же мене в мого батейка взето,
Тую сосонку й у воротейках стето.
Позаростали стежейки-дорожейки,
Де походили мої білі ножейки,
Позаростали травною зеленою,
Де походила дівкою молодею.
Де походила, то не буду ходити,
Кого любила, то не буду любити.

16

Ой як я була я сім літ удовою,
То я не чула своїх ніг під собою.
Ой як я пішла я за лихого драба,¹⁷³
Ой то я стала я за пов року баба.
Ой чи я тобі та й не казала, мати:
Ой було мене за вдовця не давати,

Бо я вдовцеві не вмітим догодити,
Ой то він буде щогодинойки бити.
Ой дала мене моя матьонка, дала,
Як конопельки в болотечко втоптала,
Як конопелькам у болотечку гнити,
Так мні, молодій, за нелюбойком жити.

17

Ой і не літай, возулейко, по ночі,
Ой бо вибереш на лициноюку й гочи.
Ой як же мені, рабейкій, не литати,
Всі голуби є, й а мого не видати,
Всі голуби є, й а мого не видати,
Малейки дитки нікому годувати.
Ой і найду я дорожейку такую,
Що обмину я ліщиноюку сухую, (bis)
Таки я найду дружиноюку вірною.

18

Купе возуля при зеленій доброві,
Ой спить невістка у новейкій коморі.¹⁷⁴
— Устань, невістко, ой бодай ти не встала,
Пожени воли, що й од батька нагнала.
— Не пожену тих, що од батька нагнала,
Пожену я ті, що я тут застала.
— Десь ти, невістко, недавно приведяна,
Ложки не миті, хаточка не метяна.
Невістка встала, та й стала хату мести.
Матінка каже до плуга їсти нести.
— Ой де ж, мати, ой а той плужок горе?
— Ой горе, доню, под гаєм зеленейким,
Один віл чорний,¹⁷⁵ а другий половейкий,
Погонач милий, плугатир мій милейкий.

19

Ой полинь, соколю, по полю,
Позберай галойки до бору.
— До бору, галойки, до бору,
Ой годі жирувати по полю.
— Ой ми ж тутеки не жирували,
Тільки з рожи квіточки зривали,
Й а дівочкам на винок давали.
— Ой поїдь, паничу, по полю,
Позбирай женчики до дому.
— До дому, женч[ики], до дому,
Годі-те гуляти по полю.
— Ой ми тутеки не гуляли,
Ми густее житечко зжинали,
Великі¹⁷⁶ снопочки в'язали,
Радочком копочки ставляли.

20

Ой через село перепілка летіла,
Не дала¹⁷⁷ мати, за кого я хотіла,
Ой я хотіла за війтового сина,
Щоб рочків зо два панщини не робили.
Ой не так зо два, ой хоч рочків зо¹⁷⁸ штири,
Ой а щоб ручки з ніжками одпочили.
Розбився горщик з густею лемішкою,¹⁷⁹
Госпідь відає, де буду невісткою.
Чи тому пану, що ходить у жупані,¹⁸⁰
Чи тій гетьмази, що ходить у сермази.¹⁸¹
Си тому пану, допоможи я, Боже,
А си гетьмани, не суди йому, Боже.
Ой заржи, заржи, сивий коню, на росі,
Кого я люблю, познаю по голосі.

П. ЧУБ[ИНСЬКИЙ]

- Світи, місяцю — ст. 39
Ой у полі криниця —
Ой пішов милий за ліс — 45
Ой там на горі їдуть мазурі — 48
Перепеличко — (22) 54
По садочку ходю — 59
Зацвіла калинонька в лузі — 63
Був ту козак убогий — 65
Їхав козак із війни — 66
Чорноморець — 70
Бодай тая степовая — 78
Кучерявий дубе — 85
Ой зійшли два місяці ясні — 76
Марусенька недужа лежала — 112
Ой умру, мати — 113
Чорни очі маю — 137
Сватай мене, Марку — 139
Ой в Камінці на риночку — 142
Ой у полі
Ходив-блудив козак — 151
Хожу коло моря — 152
Ой ти, дівчино — 161
Ой повій, вітроньку — 167
Не проти дня — 191
У Полтаві на риночку — 200
Казав брат сестриці — 202
І-за гори їдуть мазурі — 207
Пішла дівчина — 226
Ой горе, горе — 243
Тихо Дунай воду несе — 276
Коло броду брала Галя воду — 278
Ой ти, сухий дубе — 283
Чорноморець — 285

НОТНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ КОСАЧ З АРХІВУ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

1

Lento

Ко - ло мли - на ка - ли - на
ко - ло мли - на ка - ли - на.

2

Andantino

Ой до кра - ю, жен - чи - ки, до кра - ю!
я вам пи - ро - гів на - кра - ю!

3

Andantino

Ой лі - та - є со - ко - лонь - ко по по - лю,
ой збі - ра - є че - ля - донь - ку до до - му.

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ ТА МИХАЙЛА КОСАЧІВ

* *
*

¹⁸² Мати моя, матусенько,
рідна моя мати,
порадь мене, моя мати,
як нелюба звати.

— Ой сядь, ой сядь, моя доню,
отам поза столом,
назви свого нелюбонька
сивеньким соколом.

— Ліпше ж мені, моя мати,
гіркий полинь їсти,
аніж з своїм нелюбоньком
поза столом сісти.

Ліпше ж мені, моя мати,
каміння лупати,¹⁸³
аніж того нелюбонька
соколом назвати.

Ліпше ж мені, моя мати,
Дунай-річку¹⁸⁴ брести,
ніж на того нелюбонька
оченьками звести.

Дунай-річку перебреду,
сяду, відпочину;
з нелюбою дружиною
без пори загину.

(З Любомля (Володимирськ[ий] п[овіт]),¹⁸⁵ від Лариси Косач)

* *
* *

¹⁸⁶ Ой місяцю-місяченьку, не світи нікому,
тільки ж тому миленькому, як іде додому.
Ой місяцю-місяченьку, світи, не ховайся,
ой як вийдеш, милий, на ніч, хутко повертайся.
А як вийдеш, милий, на ніч, заграй у сопілку,
а я вийду, послухаю, чи ти тут, сокілку.
А як вийдеш, милий, на ніч, заграй хоч в листочок,
а я вийду, послухаю, чи твій голосочок.
Ой місяцю-місяченьку, і ти, зоре ясна,
ой світить там по подвір'ю, де дівчина красна.
Ой я знаю, ой я знаю, чого мила красна:
перед нею і за нею впала зоря ясна.
Ой упала зоря ясна та й розсипалася,
мила зорю позбирала та й заквітчалася.

(З Миропілля Звягельського повіту,¹⁸⁷ від Лариси Косач)

* *
* *

Molto legato

Та сама мелодія (слова зовсім інші) у Бигдая, II, № 39¹⁸⁸

¹⁸⁹ Молодая пані Петруся кохала^{1,190}
по чотирі рази за ним посилала.
По чотирі рази за ним посилала,
а за п'ятим разом сама поїхала.
— Петрусю, серденько, покинь молотити,
сядай до карити,¹⁹¹ будем разом жити.
— Пані моя, пані, не в таким я разі,¹⁹² —
пані ув атласі, а я хлоп в серм'язі.¹⁹³
— Не журись, Петрусю, не журись, серденько,
зложу я свій атлас на тебе хутенько.
— Пані ж моя, пані, боюся напасти,
щоби вельможному в руки не попасти.¹⁹⁴

---

¹ Співають теж: Вельможная пані... або Пані пана мала, Петруся кохала. — Л.У.

.....
.....
.....
.....¹⁹⁵

Слуги ж собі сами тое дорадили,¹⁹⁶
Що найвірнійшого до пана послали.¹⁹⁷
Ой догнали пана на кленовім мості:
— Вернися, вельможний, пані має гості.
— Слуго ж моя, слуго, що ж тобі такого?
Всяк же ж моя пані роду не такого.
— Пане ж ти мій, пане, коли мні не віриш,
лутше з свого лука мое серце встрілиш!
Ох, сиділа пані в новому оконі,¹⁹⁸
Забачила пана на воронім коні.
— Утікай, Петрусю, утікай, серденько!—
Петрусь до порога, утікають немога.¹⁹⁹
Узяли Петруся під білі боки,
вкинули Петруся у Дунай глибокий.
Молодая пані при тому стояла,
Кожному рибалці по талюру²⁰⁰ дала.
— Натє вам, рибалки, по пів золотого,
втягніть Петруся а хоч неживого.²⁰¹

(Луцьке,²⁰² від Лариси Косач)

* *
* *

Як поїхав Данилюша на війну,
Та покинув Катеринку молоду.
В его мати старенькая була бардзо²⁰³ журлива,
Написала дрібни лист до сина Данила:
— Приїдь, приїдь, мій синоньку, хоть на тих три дні,
Бо вже твоя Катеринка все звела на твоім добрі.
Воронії коні позаїжджувала,
Сивії воли позаморювала,
Твої вірни слуги порозщитувала,
Твої чорни сукні позапилювала.
Приїжджає Данилюша під новії ворота:

— Вийди, вийди, Катеринко, сама молода!
Вийшла Катеринка одчинять воріт.
Ой вийняв Данилюша свій гострий ніж
Та й здійняв Катеринці головоньку з пліч.
Котиться головонька по дворі,
Ото ж тобі, Катеринко, по моїм добрі.
Приїзжає до стаєнькі: коні на оброці²⁰⁴ стоять,
Сиві воли на оборі²⁰⁵ лежать.
Вірні слуги в кріслі сидять,
На Данилюшу з лівого боку смотрять.
Мати старенькая в кріслі сидить,
На рученьках мале дитя держить,
На Данилюшу з правого боку смотрить.
Мати моя старенькая [... ..]²⁰⁶

Три гріхи найгірші:

Їден гріх, що Катеринка вмерла,
Другий гріх, що дитинка мала,
Третій гріх, що я сам молодий удовець.

* *
*

Була Польща, була Польща,
А тепер Россія.²⁰⁷
Не заступить син за батька,
А батько за сина.
Пішов бать[ко] із сохою,²⁰⁸
А син із косою,
Пішла мати на лан жати
В неділю з дочкою.
«Ой гріх, мати, ой гріх, мати,
У неділю жати».
«Не гріх, доню, не гріх, доню:
Не я встановила.
То панщина-даремщина
Все те наробила.
Ой ходить піп по церковці,
Книжечку читає:
«Ой що ж бо то за страх Божий,

Що людей немає?»
«Ой як же нам, та й батьюшка,
До церкви ходити?
Ой з неділі до неділі
Гонять молотити».
Ой летіла зозуленька,
Летячи кувала,
Як панщина-даремщина
З села утікала.²⁰⁹
Утікала панщинонька,
Аж гори тряслися,
А за нею вражі ляшки:
«Панщино, вернися»
«Не вернуся, не вернуся,
Бо нема до чого,
Було мене шанувати,
Як здоров'я свого.
Нагонили панщиноньку
На калиновім мості:
«Ой вернися, панщинонько,
Просить пан у гості».
«Не вернуся, не вернуся,
Бо нема до чого,
Тепер мене позивайте
до миру Божого».
На миру вдома позивай до цара.
— Ой дякуем Богу і царові, ще й
тиї цариці,
Що переторжили²¹⁰ панщину на
пруській границі.
Був пан вельможний,
Хтів хлопа набити,
Тепер іде, гроші несе,
Ще й просить робити.

(с. Колодяжно,²¹¹ К[овельського] у[езда], В[олынской]
г[убернии], 13 Авг[уста], 1890 г.)

* *
* *

Ой із гори та в долину,
Та в луг по калину.
Любив козак дівчиноньку,
Мов мати дитину.
Любив єї, зрадив єї,
Я й сам тое знаю:
Хоць я єї одну зрадив,
Проте дев'ять маю.
Одна мие, друга чеше,
Третя обиймає,
Четвертая постіль стеле,
П'ята лягає;
Я з шостою в танець іду,
З сьомею гуляю,
А з восьмою заручаюсь,
З дев'ятою вінчаюсь.

(с. Волошкі, К[овельського] у[езда], В[олынской] з[убернии])²¹²

1

²¹³ Летить ворон з чужих сторон
та й летячи криче.
Сидить хлопець у неволи та й
жалубно плаче.
Сидить хлопець у неволі,
сорочку латає,
Крузь ришотку поглядає,
десь родину має.
Ой маю я родиноньку —
далеко од мене;
Ой чую я через люде —
дрікається мене.
Ой ти, моя родинонько,
не дрікайся мене,

Продай воли, продай кони
та й викуп же мене.
Ой жаль міні, мій синоньку,
худоби збувати;
Як заробив, як заслужив,
так мусиш дбувати.
Ой на воді два лебеді,
вони вбадва б'ються.
Десь на мене, молодого,
кайдани куються.
Ой куйтеся, не куйтеся,
я вас не боюся:
Прийде така час-година —
сами розкуються.
Стоїть явір над водою,
над воду схилився;
Ой вже ж бо я, молоденький,
од роду одбився.
Ой одбився, моя мати,
ой одбився, татку,
Дали міні сіру свиту
й сумашедшу шапку.
Дали ж міні сіру свиту,
то мушу носити,
Дали шапку сумашедшу,
гірько мні тут жити.

(Білінь, Ковельського уиз[да].²¹⁴ Стара баба. 1890 з[од], Авз[уст])

2

- 1) 1–8 = 2) 1–8; 1) 9...жалко ж
нам = 2) 9; 1) 10... одвічати =
= 2) 10; 1) 11 = 2) 11; 1) 12 Вже... = 2) 12
1) 13 Хоч... = 2) 13; 1) 14 Прийде ж...
... що сами... = 2) 14
15) Прийшла така час-година, бачить вся родина.
16) Безмаль, же ти, мій синоньку, у неволі сидиш.²¹⁵

- 17) У неволі, мамцю, у неволі, татку;
 1) 18 = 2) 18; 1) 19—...ходить = 2) 19;
 1) 20 ...трудно мні в ній... = 2) 20;
 1) 15 = 2) 21; 1) 16 Вже ж я хлопець... = 2) 22
 23) Ой а й тому а й явору корень підмиває
 24) Так же й мене, молодого, та й жаль обіймає.
 25) Не смійтеся, громадонько, що я тут попався.

(Idem)

3

.....

Ой на морі на синему два лебеді б'ються.
 Ой на тебе, гарний хлопче, кайдани куються.
 Ой куйтеся, не куйтеся, мої не будете,
 Прийде тая час-година, сами опадете.
 Як привели та й до пана, кайдани опали.

.....

Дали ж ему сіру свиту, рештанську шапку.

.....

Сидить козак у неволі, сорочку латає,
 Ніхто ж его не питає, він роду не має.

.....

(Звягель)²¹⁶

* *
 *

Бідна Польша, бідна Польша,
 ще біднійша буде
 Ой забрали в рекрутонькі всі
 молодії люде.
 У п'ятницю заказали, а в суботу
 погнали,
 А в неділю пораненьку
 у Житомири стали.
 В Житомири — славне місто, ще й
 побити колочки,²¹⁷

Ой, вже ж не ходити в зеленій ліщині,
Ой, де ж мені дітись, молодій дівчині.
Мої конопельки густі, зелененькі.
Милий од'їжжає, — вороги раденькі.
Милий од'їжжає, мені приказує,
Щоб я не тужила, гинших не любила,
Гинших не любила, чорно не ходила.
Я сама не знаю, що мені робити,
Що мені не можна людім догодити:
Як я уберуся, скажуть: не журюся,
Як я чорно хожу, скажуть: лінуюся.
Поїхав, поїхав, нігде не видати,
На білім пісочку два слідочки знати.
Ой, один слідочок коня вороного,
А другий слідочок миленького мого.
Піду я в садочок, виломлю листочок,
Виломлю листочок, прикрию слідочок.²²¹
Щоб по тому сліду люде не ходили,
Щоб мого милого инші не любили.
Щоб по тому сліду пташки не літали,
Щоб мого милого инші не кохали.
Поїхав, поїхав, бодай на зламання,
Щоб голову зломив за моє кохання.
Сама я не знаю, де милий подівся,
Чи вовки заїли, чи в Дунай²²² втопився.
Сиб²²³ вовки заїли, то б луги шуміли,
А сиб утопився, то б Дунай розлився.
Коли б у шинкарки, то брязчали б шклянки,
Коли б на базарі, то б музики грали. ***
А я молоденька садочком пройдуся,
Садочком пройдуся, з слідочком зійдуся,
На слідочок гляну,²²⁴ слізьми обільюся.
Ой, ти ж, мій милий, ти ж, мій чорнобривий,
Який твій слідочок тепер мені милий.
Ой летіли гуси з далекого гаю,
Пождіте, гусоньки, я вас запитаю,

Ви же з того краю, де милого маю.
Ой чи він запився, а чи закохався,
Що листу не пише й сам не поклонявся.²²⁵
Ой він не запився і не закохався,
З великого жалю в чужий край забрався. ****

ВАРІАНТ ДРУГИЙ²²⁶

* Ой, я на городі капусту садила,
Чом той мене не взяв, що его любила.
Кого я любила, то людям пустила,
А кого не знала, з тим на шлюбі стала.
Кого я любила, то той за плечима,
Кого ж ненавиджу, той перед очима.
** Ой, вже ж не ходити по сухому труску,²²⁷
Ой, вже ж не водити женихів за ручку.
*** Коли б у шинкарки, то б брязчали шклянки,
Коли б на базарі, то б музики грали.²²⁸
**** В чужий край забрався, та й тебе забувся.

* *
* *

Ой, де б я, де б я із досадоньки не пішла,
Ой, де б я, де б я своє горе рознесла.
Ой, піду я з досади в садочок,
Ой, вирву я оріховий листочок.
Та спишу я всю досадоньку свою,
Та й пошлю я в славний город у Москву.¹
Ой, то він буде той листочок читати,
То і буде всю досадоньку знати.
Перша досада, що чужая сторона,
Друга досада, що невірна дружина,
Третя досада, що дитина мала, я,
Четверта досада, що свекруха лихая,
П'ята досада, кого люблю, то й нема.

¹ Ой, хто ж там буде славний гарний молодець,
Той прочитає тонкий білий папірець. — Л.У.

* *
* *

Світи, місяцю, з вечера цілу нічку,
Переплів Дунай,²²⁹ іще й бистру річку.
Переплів Дунай і чобіток не помочив.
Знати козака, що до дівчини ходив. (2)
Куроньки піють, а я в дівчини сиджу,
А прийду до доми, сам себе ненавиджу. (2)
Як прийду до доми, отець, матюнка лає,
Ой отець лає, а ще й матюнка гірше. (2)
«Синку, не ходи на вечорниці більше.
Не ходи, синку, на ті вечорниці,
Бо Бог скарає за чужі молодиці».
«Ой за що мене, матінко, Біг має карати,
Я всядаю на коня, а вона просить до хати.
Ой годі, мати, та й на мене лаяти;
Я беру воли та й йду у поле орати».
Доорався козак до зеленого луга,
(Вар[іант]: Ой орав козак, доорався до луга)
Кидає воли й посеред поля плуга. (2)
Взяла козака й а за серденько туга. (2)
«Дівчино мила, що ти мні наробила?
Плужок не горе, роботонька не мила. (2)
«Нічого, козаче, я тобі не робила, (2)
(Вар[іант]: Нічого ж я, козаче, не робила)
Де ж ти походив, слідоньки позначила. (2)
Ой то тобі, козаченьку, коханне,
Не бере ж тебе в чистим поли оранне. (2)
Ой то ж тобі, козаче, за зальотоньки, —
Ні вночі спання, ані вдень роботонькі. (2)

(с. Білінь, Ав2[уст] 1890 г[од]. Стара баба)

1

- ²³⁰ Ой чие ж то поле, широкі загопи,
Ой того козаченька, що чорнії брови. (2)
Ой чиї ж то воли по горі ходили?
Ой то того козаچه[нька], що ми втрох любили. (2)
Ой одна любила, хороше водила,
А другая прикохала, білу постіль слала. (2)
Другая прикохала, білу постіль слала,
А третя, чернявая, та й причарувала. (2)
Летіла зозуленька через сад, куючи;
Ішов козак з вечорниць та й причаруючи. (2)
Як прийшов додому, не сказав нікому.
Ой сів же він кінець стола, підперся рукою.
Єго ж мати ходить, біли ручки ломить:
«Що ж до мене мій синочок словця не промовить?» (2)
Як прийшов товариш: «Ходімо орати».
«Ой не можу, товаришу, головки пудняти». (2)
Як прийшов товариш: «Ходімо косити».
«Не можу я, товаришу, головки зносити». (2)
«Не тре, товаришу, і сіна покоса,
Зчарувала дівчинонька, що русая коса. (2)
Не тре, товаришу, ні сіна копиці,
Зчарували, товаришу, й гарні молодиці. (2)
Не тре, товаришу, ни сіна никрошки,
Тільки треба саджень²³¹ землі, а чотири дошки». (2)

(Idem)

2

- 1) 1-6 = 2) 1-6; 1) 8...чари наливала =
= 2) 7; 1) 9 Ой летить... = 2) 8;
2) 9 Надибала²³² козаченька, з вечорниць ідучи.
2) 10 Ой іди, козаچه, ой іди додому,
11) Та й сядь собі в кінці стола, не кажися нікому.
12) Ой, іди, козаچه, ой, іди додому,
13) Та й сядь собі кінець стола, підприся рукою.

- 1)13 Вишла мати з хати... = 2)14;
 1) 14 Ой щось моя дитинонька... = 2) 15;
 1) 15 Й а... просити... = 2) 16;
 1) 16 ...на воли гукати = 2) 17;
 1) 17 Ой... просити ... = 2) 18;
 1) 18 Ой... = 2)19;
 1) 21 Не треба мні сіна, не треба... = 2) 20
 2) 21 Наробили міні лиха пізні вечорниці.
 1) 19 Не треба мні сіна, не треба... = 2)22
 23) Зчарували ті дівчат[а], що чорнії коси.
 24) Не треба мні сіна, не треба нікрошки.
 1) 24 Ті... ще й ... = 2) 25

(с. Колодяжно)

* *
 *

Калино-малино, чого в лузі стоїш,
 Чи й вітру боїшся, чи ночі жалієш?
 Й вітру не боюся, ночі не жалію,
 Де ж я посаджена, там я зеленію.
 Чи світа не вольна, чи головка больна?
 Я й світа вольна, й головка не больна.
 По тим затужила, що вірно любила. (2)
 Тим я заплакала, що вірно кохала.
 Молода дівчина три ночі не спала,
 По білий бомазі листоньки писала.
 Написала листи на білим папері,
 Пошлю до козака в четвер і по вечері.
 Козак, лист узявши та й перечитавши,
 Жалібно заплакав, дівчину згадавши.

(с. Білін. Eadem)

* *
 *

Чорни очі, пора спати,
 Завтра треба рано встати,
 Коникові обрік²³³ дати,

І коника осідлати,
До дівчини поїхати.
Приїжжаю під віконце,
Вишла дівча, як те сонце.
Під'їжжаю під ворота,
Вишла дівча краще злота.
Взяла коня за уздечку,
А козака за ручечку.
Завела коня у стаєнку,
А козака у світелку.
Дала коню овса, сіна,
А козаку меда-вина.
Дала коню овес їсти,
А козаку крісло сісти.
Сама сіла в кінці стола,
До козака ані слова.
«Чого, дівча, посмутніла?
Чи жаль коню овса-сіна,
Чи козаку меда-вина?»
«Не жаль коню овса-сіна,
Не козаку меда-вина;
Тільки жаль мні молодості,
Що не живеш по щирості».

(с. Колодяжно)

РОМАН

Ой у полі курно та димно,
За туманом світу не видно.
Ой там Роман воли пасе,
А дівчина воду несе.
Роман дівча наганяє,
З відра воду виливати.
— Ой Романе, Ромасеньку,
Пускай мене додомоньку.
В мене мати не рідная,
Головонька моя бідная.

Буде бити, ще й сварити,
А нікому боронити.
«Де ти, доню, барилася,
Що вечера вже зварилася».
«Ой летіли гуси з броду,
Сколотили в річці воду.
Ой там же я барилася,
Поки вода встановилася.
Ой там же я постояла,
Покі вода кришталем стала».
Ой піду я до комори спати,
Нехай мене та й не будить мати.
Нехай мене Роман збудить,
Коли мене вірне любить».

* *
*

Ой зішла зоря із вечера не ясная — темна.
Чи будеш ти, дівчинонько, на сю нічку певна.
Я ж не буду, дівчинонько, тебе безпечати,²³⁴
Бо я буду, дівчинонько, в степу ночувати. (2)
Ой хоч же ти, козаченьку, у степу ночуєш,
Такі ти мій голосочок рано й вечор чуєш. (2)
Ціле ж літо жито жала, снопів не в'язала,
Любив козак ціле літо, правди не сказала.
Ой тоді я снопки зв'яжу, як житечко зожну,
Вже я тоді правду скажу, як рученьки зв'яжу...²³⁵
Ой поїду (2) вороними кіньми,
Таки знайду дівчиноньку, а до себе рідну. (2)
Запряжу я сиви кони, ще й запряжу кари,
Ой поїду в світ шукати та й (а) до себе пари. (2)
Запряжу я сиви кони, а другії лиси,
Поки найду дівчиноньку, й а до свеї мис[л]и. (2)
Походжано, поброджано коля меї хати,
То шевчихи, то кравчихи, й а пудкивки знати. (2)

(с. Білінь, Авз[уст] 1890 г[од], ст. баба Параска)

* *
*

Вже сонце низенько,
Вже вечор близенько.
Чом ти не виходиш,
Ти мое серденько?

* *
*

Ой чом, коню, води не п'єш?
Десь доріжку чуєш?
Ой чом, сину Василю,
Вдома не ночуєш?
Ой як мені, моя мати,
Вдома ночувати?
Темна нічка, невидная —
Ні з ким розмовляти.
Ой маєш ти, мій синоньку,
Коня вороного,
Веди его до стаєнки,
Говори до його.
Ой що ж мені, моя мати,
З конем за розмова, —
Я до его цілу нічку —
Він мені ні слова.
Я дам коню в'язку сіна,
Він на сіні ляже,
Ой він мені, молодому,
Правдоньки не скаже.
Ой на ставу, на ставочку
Качечка ночує;
Не будемо, серце, в парі,
Душа моя чує.
Не будемо, серце, в парі
Через воріженьки,²³⁶
Через тиї воріженьки,
Що живуть близенько!

(Колодажне)

* *
*

Ой гилля, гилля, гусоньки, на став!
Ой вже ж бо я, серце-дівчино,
Три нічки не спав.

Ой не спав, не спав, не буду спати...
Прошу ж тебе, серце-дівчино,
Повечеряти.

Я ж не топила, я ж не варила,
А вже ж тому третя неділя,
Як говорила.

Я ж не чесалась, я ж не вмивалась,
Ой ти ж мені, серце-дівчино,
Так сподобалась.

(Колодажне)

* *
*

Мати моя, матусенько,
Рідна моя мати,
Навчи мене, моя мати,
Як нелюба звати.

Ой сядь, ой сядь, моя доню,
Гей там поза столом,
Назви свого нелюбонька
Сивеньким соколом.

—Ліпше мені, моя мати,
Гіркий полинь їсти,
Ніж край того нелюбонька
Поза столом сісти!

Легче мені, моя мати,
Каміня здійняти,
Аніж того нелюбонька
Соколом назвати!

Легче мені, моя мати,
Бистрий Дунай²³⁷ брести,
Ніж на того нелюбонька
Оченьками звести!

Бистру річку переплину,
Сяду, одпочину, —
За невірною дружиною
Без пори загину!

(м. Любомль, Волод[имирський] пов[іт])

* *
*

Бувайте здорові, шляхи та дороги,
Ой де походили мої білі ноги!
Ой де я ходила, ходити не буду,
Кого я любила, любити не буду.
А вже ж не ходити ранком попід замком,
А вже ж не стояти з козаком-коханком.
А вже й не ходити, куди я ходила,
А вже ж не любити, кого я любила.
А вже ж не ходити в ліски по горішки;
А вже ж минулися дівочькі смішки.
Бувайте здорові, тутейшії²³⁸ люде!
Прошу споминати, як мене не буде.
Споминайте ж мене добрими словами;
Не було ж дівчини, як я межі вами.
Споминайте ж мене добрими словами...
Де ж той хлопець дівся з чорними бровами?
Чи его убито, чи в полон зайнято,
Що его не видно ні в будень, ні в свято?
Чи він у шинкарки горілки напився,
Чи го вовки ззіли, чи він утопився?
Сиб²³⁹ его убито, то б луги зов'яли,
Сиб він на базарі, то б музики грали.
Сиб він у шинкарки, то б бряжчали шклянки.

Сиб го вовки ззіли, то б луги шуміли,
Сиб він утопився, то б Дунай²⁴⁰ розлився.
Поїхав, поїхав, нігде не видати,
На жовтім пісочку два слідочки знати.
Ой один слідочок — коня вороного,
А другий слідочок — миленького мого.
Піду я в лісочок, зірву я листочок
Та піду накрию милого слідочок,²⁴¹
Щоб по тому сліду люде не ходили,
Щоб мого милого инші не любили,
Щоб по тім слідочку пташки не літали,
Щоб мого милого инші не кохали.
Поїхав, поїхав понад берегами,
А я зосталася поміж ворогами.
Поїхав, поїхав, бодай на зламання,
Щоб голову зломив за моє кохання!..
Налетіли гуси з далекого краю;
Пождіте, гусоньки, я вас запитаю.
Пождіте, гусоньки, я вас запитаю:
Чи не з того краю, де милого маю?
— Де ми не літали, де ми не бували,
А твого милого нігде не видали!
Бодай же ви, гуси, із пір'ям пропали,
Як ми любилися, тепер перестали.
Як ми любилися, як голубів пара,
Тепер розішлися, як чорная хмара.
Як ми любилися, як малиї діти,
Тепер розішлися по білому світі.
Як ми любилися, як зерно в горісі,
Тепер розішлися, як туман по лісі!
Сиві гуси, сиві, тільки една глива...²⁴²
А всі мають долю, лиш я нещаслива!

(с. Скулин, Ков[ельський] пов[ім])²⁴³

Пилип та Ярина.²⁴⁴ Див[ись] Лис. III т. «Пісні».

БАЛЛАДА ПРО ЗАВОЗ ДІВЧИНИ²⁴⁵

I

²⁴⁶ Ой у полі, полі коршомка стояла,²⁴⁷
А у тій коршомці дівка шинкувала.
Ой заїхав козак та з Україноньки,²⁴⁸
Одмови[в] дівчину та од родиноньки:
— Ой поїдь, дівчино, ой поїдь із нами,
Ліпше ж тобі буде, як у твеї мами.
У мами ходила в подраній свитині,
В нас будеш ходити в чорний кармазині.²⁴⁹
Ой дурна дівка, дурна послухала,
Сіла з козаченьком, сіла, поїхала.²⁵⁰
Ой завіз дівку під густий лісочок:
— Ой скідай, дівко, з голови віночок.
Ой плаче дівка, плаче-умліває,
З головки віночок, з головки скідає.
Ой завіз дівку на жовти пісочки:
— Ой скидай, дівко, з головки биндочки.²⁵¹
Ой плаче дівка, плаче-умліває,
З головки биндочки, з головки скидає.
Ой узяв дівчину під білії боки,
Та й кинув дівчину у Дунай²⁵² глибокий.
Ой плаче дівка, плаче-умліває,
За берег ручками, за берег хватает.
Ой то козаченько шабельку виймає,
Та й по лікоть ручки дівчині втинає.
Як забачив братік з високого муру,
Спустився до сестри на шовковим шнуру.
— Ой десь ти, сестро, розкоші не мала,
Що ти гайдамаці на підмогу стала.²⁵³
— Ой мала ж бо я розкоші доволі,
Оно ж я не знала, що то [в] світі горе.

(Миропілля)

II

- ²⁵⁴ 1, II = 1, I; 2, II = 2, I... Хайка шинкувала²⁵⁵
3) А у тій коршомці пили два молодці
4) Пили-попивали, молодую Хайку¹ к собі підмовляли.
5) Молодая Хайка, чи поїдеш з нами
6, II = 6, I; 7, II = 7, I; 8, II = 8, I
9, II = 9, I...Хайка...; 10, II = 10, I...козаками...
11) Ой повезли Хайку густими лісами,
12) Прив'язали Хайку до сосни косами.²⁵⁶
13) Та пішли донизу наламати хмизу,
14) Запалили сосну од верху до низу.
15) Ой сосонка горить, дівчина говорить.
16) Сосонка палає, дівчина вмліває.
17) Хто в лісі ночує, нехай голос чує,
18) А хто голос чує, нехай не ратує.
19) А хто дочок має, нехай навчає,
20) По заході сонця гулять не пускає.

(Миропілля)

III

- ²⁵⁷ Ой у полі, полі коршомка стояла.²⁵⁸
Ох вей, мамуню, зуд, зуд, ну-ну-ну,
коршомка стояла, та-рі-рі-бом-бом,^{II} (2)
коршомка стояла.
А у тій коршомці Хайка шінкувала.
Ох вей, мамуню, зуг, зуг,²⁵⁹ ну-ну-ну,
Хайка шинкувала і т. і.
Хайка шинкувала та й грошей не брала;
А у тій коршомці салдати стояли,
Молодую Хайку собі намовляли.

^I Вар[іант] Дівчину (Ковельській пов[іт]).—Л.У.

^{II} Та-рі-бом-бом—тирада голосом у жідівсько-мінорному тоні, двічі пере-співується. Співається пісня solo; хор підхоплює приспівку; ламентується соліст, упавши долі.—Л.У.

— Ой поїдь-но, Хайко, ой поїд-но з нами,
7, II = 6, I, ²⁶⁰ як в коршмі з жидами.
— Приїжжай-но, салдат, в суботу на шабас, ²⁶¹
В суботу на шабас — усі жида в школі,
А я, молодая, застаюсь удома.
Як приїхав салдат на трох на підводах.
На єдну підводу скрині та перини,
На другу підводу сребро та злото,
На третю підводу сама Хайка всіла.
Ой повезли Хайку над Дунай глибокий
Та взяли Хайку під білії боки.
17, II = 20, I ...вкинули єї...

(міст[ечко] Мельниця (Ков[ельський] пов[іт]))²⁶²

Далі йде жидівська ламентация²⁶³ прозою, напр[иклад]

Ой чи не мала ти хати, чи не було в тебе тата?.. і т. і.

IV

Чорноморець, моя мамцю, чорноморець²⁶⁴
Вивів мене, моя мати, на морозець.
Ой став вітер буйнесенький повівати,
Ой став мене чорноморець намовляти:
— Поїдь, поїдь, дівчинонько, поїдь з нами,
Дамо тобі серм'яжину із стрічками, ²⁶⁵ (2)
Дамо тобі ще й віночок з квіточками, (2)
Дамо тобі черевички з підківками.
Дурна була, моя мамцю, послухала,
Сіла собі з чорноморцем, поїхала.
Я ж думала, моя мати, панувати,
Ой тепер же прийшлося горувати.

ЧАРИ

I

²⁶⁶ Ой чие ж то поле — широки загони?
Оце ж того козаченька, що чорнії брови.
Ой чиї ж то воли по горі ходили? —
Оце ж того козаченька, що ми втрох любили.
Одна любила — хусточку пошила;
А другая накохала — білу постіль слала,
А третя, чорнявая, чари наливала.
Летіла зозуля через сад, куючи,
Надибала козаченька, з вечорниць ідучи.
«Ой іди, козаче, вернися додому,
Ой сядь собі в кінці стола, не корись нікому».
Пішов козаченько, вернувся додому,
Ой сів собі кінець стола, підперся рукою.
Ой як пришла мати, біли ручки ломить:
«Ой щось моя дитинька словця не промовить».
Як прийшов товариш просити орати.
«Не здужаю, товаришу, головки подняти».
Ой прийшов товариш: «Ходімо косити».
«Не здужаю, товаришу, коси носити».
Не тра мені сіна, не треба й копиці,
Зчарували, товаришу, гарні молодіці.
Не тра мені сіна, не треба нітрошки,
Тільки треба саджень землі²⁶⁷ та чотири дошки.

(Колодяжно)

II

²⁶⁸ 1, II = 3, I; 2, II = 4, I То ж того козака...
3, II = 5, I; 4. Друга полюбила, перстень подарила (2)
5) Третя полюбила та й чари варила.
6, II = 16, I; 7, II = 17, I ...милий брате, на воли гукати¹

¹ Вар[іант]: воли поганяти. — Л.У.

- 8, II = 18, I ...просити косити;
9, II = 19, I ...брате, я й.....¹
10. Ой як прийшла мати та й стала питати,
11. Чи не треба, синку, воріжки шукати.
12. Ой не треба, мати, воріжки шукати
13. Тільки треба, мати, труну будувати.

(Чаруків (Луцький повіт))²⁶⁹

III

Ой у полі жито копитами збито,²⁷⁰
Під білою березою козаченька вбито.
Ой убито, вбито, затягнуто в жито,
Червоною китайкою личенько накрито.²⁷¹
Ой як вийшла мила, голубонька сива,
Як підняла китаечку та й заголосила.
Ой вийшла другая, та й вже не така,
Як підняла китаечку — та й поцілувала.
Ой як вийшла третя з-під білої хати:
— Було ж тобі, вражий сину, нас трьох не кохати.

(Полонне)²⁷²

IV

Мати сина оженила,²⁷³
Невістоньки не злюбила.
Посилає сина у дорогу,
А невістоньку в поле брати льону.
Як приїхав син з дороги,
Поклонився неньці в ноги.
Посадила мати сина кінець стола,
А невістоньку у порога.
Дала сину меда-вина пити,
А невістоньці чемериці пити.²⁷⁴

---

¹ Головки зносити. — Л.У.

Ой як узяв той син гостру сокіру,
Рубати тополю, що на чистим полю.
Гей, як рубнув раз, — вона стенулась;²⁷⁵
Гей, як рубнув вдруге, — похилилася.
Як рубнув утретє, — заговорила:
«Не рубай, миленький, я твоя мила. (2)
Се ж нам твоя мати так наробила, (2)
Маленькіх діточок посиротила».

(Миропілля)

РІЗНИ БАЛЛАДИ

I

Мати сина на гвалт¹ оженила,²⁷⁶
Невістоньки так не злюбила.
— Піди, сину, на ярмарок пішки,
Купи, сину, дротянії віжки. (2)
Зв'яжи милій і руки, і ніжки.
Купи, сину, дротянку-нагайку,
Та бий жінку з вечора до ранку.
Опівночи комора звеніла,
А вдосвіта вже мила зомліла.
Пішов милий дати неньці знати,
Лежить мати посеред кімнати.
«Мати, мати, порадице в хаті,
Порадила, як милу скарати, (2)
Тепер порадь, як її сховати».
«Зірви, сину, в коморі підлогу,
Сховай, сховай любую розмову».
«Я не буду підлоги зривати,
Я не буду милої ховати. (2)
Тільки піду дам до пана знати.

---

¹ Вар[іант] глум—Л.У.

Пане, пане, зробилась причина:
Вмерла жінка, зосталась дитина.
Скажи, пане, рученьки зв'язати,
Забив жінку, треба одвічати».

(Миропілля)

II

Ой зима, зима та й холодна,
Прошу ж я тебе, не зморозь мене.
А жона мужа та й зарізала,
В зеленому саду та й повісила. (2)
А сама ходить, рученьки ломить:
— Ой горе, горе з таким мужем жить,
А ще горійше,²⁷⁷ як мужа забить.

(Миропілля)

III

Ой оженився, та й одружився,
Та й узяв жінку не до любови. (2)
Не до любови, не до розмови.
Ой купив корабель та за триста рубель,
Та за триста рубель ще й з полтиною,²⁷⁸ (2)
Посадив жінку ще й з дитиною.
«Чей пливи, мила, та й негідниця,
Ти в мене була неробітниця».
Чей хвиля іде, корабель пливе,
А мила сидить, як свіча горить. (2)
А дитиночка — як та зірочка.
«Ой вернись, мила, голубко сива,
Ти ж мені, мила, вже й до любови, (2)
І до любови, і до розмови».
«Не вернись, милий, голубе сивий,
Ой бив ти мене та й нагайкою, (2)
Ой щоб я та була та й хазяйкою.

Ой бив ти мене та й дубиною,
Ой щоб я була господинею.
Ой було тіло, як папір, біле,
А тепер воно та й почорніло».

(Миропілля)

IV

Ой там за гаєм, гаєм зелененьким,
Там ходила милая з миленьким.
Ой там ходила, стиха говорила:
«Ой ти, мій милий, ти, мій вірний друже, (2)
Ой болить мені головина дуже.
Болить головина, подобно ж я умру,
Гей, зроби ж мені, милий, з бучиноньки²⁷⁹ трумну».
«Ой де ж тобі, моя мила, бучини узяти,
Будеш же ти, моя мила, в сосновий лежати».
«Ой продай, милий, корову рабую,
Ой набери мені сорочку тонкую,
Ой дай пошити хороше сорочку,
І поховай мене, милий, в вишневим садочку,
І насип мені високу могилу,
І посади в головоньках червону калину.
Ой як ти будеш з другою шлюб брати,
Ой то прийдеш на могилу калини ламати».
Ой у неділю, ще й сонце не сходить,
А вже милий другу милу за рученьку водить.
Спіткнулася мила на тую могилу
Та й собі забила свою ніжку білу.
«Ой ти, мій милий, що ж то за могила,
Ой що я на неї свою ніжку збила».
«Ой моя мила, то ж тая могила,
Що тут лежить похована моя перша мила».
«Ой тра²⁸⁰ ж було суці сорочки не дати,
Ой тра ж було єї в саду не ховати.
²⁸¹Було дати єї²⁸² яку деренину,²⁸³

Було ж її вивезти у луг по калину».
«Ой ще ж ти, мила, того не діждала,
Ой щоб моя перша мила у лузі лежала».
Ой в неділю рано, ще й сонце не сходить,
А вже милий на могилу до милої ходить».
«Ой устань, мила, пораднице моя,
Ой пропадає худобина твоя».
«Ой нехай вона тобі пропадає,
Єсть гінча мила — нехай доглядає».
«Ой устань, мила, принесу ті меду».
«Ой одчепися, головки не звезду».
«Ой устань, мила, принесу горілки».
«Ой сховай собі для другої жінки».
«Ой устань, мила, порадонько моя,
Гей, плаче, плаче, дитинонька твоя».
«Ой нехай плаче, може, перестане,
Ой вже ж его матуся до него не встане».
Ой продай, милий, сукню і катанку,²⁸⁴
Ой найми, найми до дитини мамку.
Ой дай тій мамці корову рабую,
Ой нехай глядить дитину малую.
Ой дай корову ще й рабе телятко,
Ой нехай глядить мое сиротятко».

(Любомль (Вол[одимир] Вол[инський повіт]))

V

Як поїхав Данилюша на війну
Та покинув Катеринку молоду.
Єго ж ненька старенькая була барзо журлива,²⁸⁵
Написала дрібни лист до сина Данила:
«Приїдь, приїдь, мій синочку, хоч на тих три дні,
Бо вже твоя Катеринка все звела по твоїм добрі.
Воронії коні позаїжджувала,
Сивії воли позаморювала,
Твої вірні слуги порозщитувала,

Твої чорнії сукні позапилувала».
Приїзжає Данилюша під новий ворота:
«Вийди, вийди, Катеринко, сама молода».
Вийшла Катеринка одчинять воріт.
Ой як вийняв Данилюша свій гострий ніж
Та й здійняв Катеринці головоньку з пліч.
Котиться головонька по дворі.
«Ото ж тобі, Катеринко, по моїм добрі».
Приїзжає до стаєнки: коні на оброчи стоять,²⁸⁶
Сиві воли на оборі лежать,²⁸⁷
Вірні слуги в кріслі сидять,
На Данилюшу з лівого боку смотрять.
Мати старенькая в кріслі сидить,
На рученьках малее дитя держить,
На Данилюшу з правого боку смотрить.
«Мати моя старая, що маю робити, —
Що вчинив я три гріхи найгірші.
Один гріх, що Катеринка вмерла,
Другий гріх, що дитинка вмерла,
Третій гріх, що я сам молодий удовець».

(Колодяжно)

VI

Чи чули ви, люде, такої новини,²⁸⁸
Забито Петруся в Джуранській долині.²⁸⁹
Пані пана мала, Петруся кохала,
по чотири рази за ним посилала, (2)
А за п'ятим разом сама поїхала.
«Гей, кідай, Петрусю, сіяти, орати,
Всядай до карети, будем панувати».
«Пані ж моя, пані, та не в таким разі,²⁹⁰
Пані у атласах, а я у семрязі».²⁹¹
«Не бійся, Петрусю, не бійся, серденько,
Скину я свій атлас на тебе хутенько».
«Пані ж моя, пані, боюся напасти,

Щоби вельможному в руки не попасти».
«Не бійся, Петрусю, ти зі мною жити,
Послала я пана до суду судити».
«Слуги ж мої, слуги, слуги дорогії,
Будьте ж мені, слуги, на цей раз вірнії».
Слуги ж собі сами тоє дорадили,
Що найвірнійшого до пана послали.
Ой нагнали пана в калиновім мості:
«Ой вернися ж, пане, має пані гості».
«Слуго ж моя, слуго, що ж тобі такого,
Всяк же ж моя пані роду не такого».¹
«Пане ж ти мій, пане, коли мні [не] віриш,
Ліпше з свого лука мое серце встрілиш».
Ой і наш панонько коня не жаловав,
По другому разу дорогу туровав.²⁹²
Ой сідла пані в новому оконі,²⁹³
Забачила пана на вороним коні.
«Петрусю, серденько, утікай хутенько!»
Петрусь до порога — утечи тяженько.
Ой вдариться Петрусь об поли руками:
«Пані вельможная, пропав же я з вами».
Ой вдариться Петрусь об стіл головою:
«Пані ж моя, пані, і пропав я з тобою!»
Чи ти ж мене, пане, в кайдани закуеш,
Чи ти мені, пане, життя подаруеш?»
«Не буду я тебе в кайдани кувати,
Гей, не буду тобі життя дарувати».
Ой взяли Петруся під білії боки,
Укинули его у Дунай²⁹⁴ глибокий.
Вельможная пані при тому стояла,
Кожному рибалці по таляру²⁹⁵ дала.
«Нате ж вам, рибалки, по пів золотого,
Витягніть Петруся бодай неживого».²⁹⁶

(Старі Кошари (Ковел[ський] пов[іт]))²⁹⁷

¹ Вар[іант] простого. — Л.У.

VII

Була вдова (2) на Подолі²⁹⁸
та й не мала щастя-долі.
Тільки мала (2) три синочки,
Три синочки і три дочки.
Сини зросли, в розбій пошли,
А три дочки на лісочки.
Гей, старшую (2) звіри ззіли,
Середульша¹ утонула. (2)
А найменша заблудила.
Приблудила (2) до діброви,
А в діброві вогонь горить.
А в діброві (2) вогонь горить,
Біля вогню розбой сидить.
«Добривечір, добривечір, добрі люде.
Оттут мені кінець буде».
Старший каже (2): «Зарубаймо!»
Середульший: «Не займаймо!»
Менчий вивів (2) на дорогу,
Питається єї роду.
«Ой я роду не простого:
Була вдова на Подолі
Та не мала і т. д. до вірша
Біля вогню розбой сидить».
«Чолом (2), чолом (2), сестро наша,
Бо то ж була мати наша.
Ходім, сестро, (2) на три шляшки,
Будем бити пани-ляшки,
Будем бити, (2) розбивати,
Будем гроші здобувати».
— Стійте, брацця, (2) становіться,
Бо чужа кров не водиця,
Бо чужа кров (2) не водиця,

---

¹ В другім разі середульша — bis. — Л.У.

Розливати не годиться.
Годі, брацця, (2) панувати,
Та ходімо (2) горовати,²⁹⁹ (2)
Хліба й солі (2) заробляти, (2)
Стару матір годувати.
Старші пішли (2) панувати,
А найменший (2) горовати, (2)
Хліба й солі (2) заробляти, (2)
Стару матір годувати.

(с. Перековичі (Ков[ельський] пов[іт]))³⁰⁰

VIII

Ой коли б я знала, що буду вмерати,
То б собі казала труну збудувати.
Ой стояла труна дваццять штирі рокі,³⁰¹
На дваццять п'ятому стала говорити;
На дваццять п'ятому стала промовляти:
«Ой докі ж я буду порожня стояти?»
А я, молоденька, та й стала гадати,
Ой кого ж я маю в труні поховати.
Поховала б мужа — та жаль мені дуже,
Сховала б дитину — дитинка маленька,
Сховала б дитину, — дитинка маленька,
Лягла б сама в труну —
Сама молоденька.

(Любомль (Волод[имир]-Вол[инський повіт]))

IX

Ой росла я, росла, як у бору сосна.
Ой оддала мене мати та й за недоростка.³⁰²
Ой я ж того недоростка зроду не любила,
По чотири неділеньки з ним не говорила.
На п'яту неділеньку стала говорити,
Стала свого недоростка вірненько любити.

«Запрягай, недоростку, коня вороного,
Поїдем в гостину до батенька мого».
Ой їхали поле, їхали другеє,
На третьому полі стали спочивати,
Ой стала я недоростка назад завертати.
«Ой вернися, недоростку, вернися додому,
Як не вернешся додому, прив'яжу у бору».
Прив'язала недоростка при високій сосні,
Сама сіла поїхала до татонька в гости.
Гостила неділю, гостила другу,ю,
На третю неділоньку їхала додому. (2)
«Ой десь же мій недоросток прив'язаний в бору.
Ой чи ти спиш, недоростку, чи спиш, чи дримаєш,
Чи ти мене, молодую, з гостей дожидаєш?»
«Ой не сплю я, моя мила, не сплю, не дримаю,
Тільки тебе, молодую, з гостей дожидаю.
Ой дай мені, моя мила, води напитися».
«Не дам, не дам, недоростку, будеш хвалитися».
«Ой не буду, моя мила, їй-богу, не буду,
Докі заїду додому, то й про все забуду».
Ой приїхав недоросток, на поріг звалився,
«Ой так же я в свого тестя горілки напився».
«Ой чого ж ти, мій синочку, на личку біленький,
Ой десь же ти в свого тестя та й дуже п'янений».
«Ой не був я [в] свого тестя, не був і не буду,
Ой я ж теї гостиньки повік не забуду».

(Колодяжно)

* *
*

Ой де б я, де б я із досадоньки пішла,
Ой де б я, де б я своє горе рознесла.
Ой гей піду з того горя в садочок,
Гей [ой] вирву, вирву я кленовий листочок.
Ой гей на нему всю досадоньку спишу,
Ой видішлю я в славен город, у Москву.

Ой гей хто ж буде той листочок читати,
Ой гей той буде всю досадоньку знати.
Перша досада, що чужая сторона,
Друга досада, що дружина <...>, ³⁰³
Третя досада, що дитина мала,я,
Четверта досада, що свекруха лихая.
Четверта досада, що свекруха лихая,
П'ята досада, кого люблю, та й нема. ³⁰⁴

* *
*

³⁰⁵ Пид гай, коню, пид гай, коню,
Пид гай зелененький!
Од'їжджає на Вкраїну
Козак молоденький. ³⁰⁶
Ой чи чули, сусидоньки,
Як кури запіли,
Як у мене кавалери
Вечероньку їли?

* *
*

³⁰⁷ Була (2) Польща, (2)
Настала Россія, ³⁰⁸
Не заступить син за батька,
А батько за сина.
Пішов батько із косою,
А син із сохою, ³⁰⁹
Пішла мати на лан жати
Укупи з дочкою.

* *
*

Ой із гори та в долину
І в луг по калину.
Любив козак дівчиноньку,
Як мати дитину.
Любив єї, зрадив єї,

310 Я сам тое знаю,
Хоць я її одну зрадив,
Проте дев'ять маю:
Одна мие, друга чеше,
Третя обиймає,
Четвертая постіль стеле,
П'ятая лягає.
Я з шостою в танець піду,
З семею гуляю,
А з восьмею заручаюсь,
З дев'ятою винчаюсь.

НОТНІ ЗАПИСИ

ЛАРИСИ КОСАЧ З АРХІВУ

КЛИМЕНТА КВІТКИ

Allegretto

Ой на Ку - па - ла - Ку - па - лоч - ка
не ви - спа - ла - ся На - та - лоч - ка.

Andante

A

Во - ло - дар, Во - ло - да - роч - ку!
Од - чи - нняй во - рі - реч - ка! Ой хто
во - ріт кли - че? Ой хто во - ріт кли - че?

Andante

Б

Во-ло-дар, во-ло-да-роч-ку, од-чи-нняй во-рі-реч-ка!
Ой хто во-ріт кли-че? Ой хто во-ріт кли-че?

У бо-ру сос-на по-хи-ли - ла-ся, ку - ма з ку - монь-ком
по - сва-ри - ла-ся, ку - ма з ку - монь-ком по - сва-ри - ла-ся.

НАРОДНА ПРОЗА В ЗАПИСАХ ЛАРИСИ КОСАЧ

ПОВІР'Я³¹¹ ПРО ЧОРТІВ³¹²

Кажуть, що комарі — чортові слуги, і ту кров, що випивають, несуть чортові.

(Колодяжне)³¹³

Земля, що в чоловіка за нігтями, — то чортова земля.

(Колодяжне)

РОЗПЛАТА З ЧОРТОМ ДУШАМИ РОДИЧІВ³¹⁴

1. Мій чоловік, то, знаєте, поставив він млина на річці, та все йому греблю рвало млина ломало, ото він і сторгувався «з тим, що в скелі сидить»^{1, 315} на три душі, ніби (значить) на три людини з своєї дому, що він має Тому віддати. То оце вже першу і другу жінку йому віддав, — тоже наглою смертею³¹⁶ вмерли! — а тепер хіба вже моя черга прийде! ... Ой, загублять мене на тім старім Миропіллі...³¹⁷

(Розповідала Мотря Дяченко³¹⁸
з Миропілля, Звягельського пов[іт]у))

---

¹ З чортом. — Л.У.

2. (Ся розповідь відноситься до одного чоловіка з нашого села, що ніби хотів стрільцем бути і для того «вчився в лихого» стріляти).

Яков пішов до Архипа ночувати в нову хату (Яков — п'яниця, але тоді він був не п'яний), бо в тій хаті ще не жили, а тільки протоплювали і вночі стерегли, ото ж Яков прийшов стерегти. Ну, та й зачинили добре хату, та й Яков пішов на піч спати, а Павло ліг на примості. Коли Павло прокинувся, аж він (Яков) хропе на печі наж (наче) неживий. Як Павло почув, та й зове його: «Якове, Якове!», а той не 'дзивається, вже лежить, як деревляний. Павло побіг по свого батька і заставив його стерегти, а сам пішов по Осипа і по старосту. Прийшов староста і десятник,³¹⁹ вони почали його мочити водою, щоб він одійшов, а він плакав, тільки ніхто не міг розібрати, чого він плаче. Після того перестав плакати, полежав, полежав, аж то встав та й почав свистати, і співати, і з колодкою танцювати, після накрився серм'ягою³²⁰ і дивився крізь рукав і кричав: «Зільку, Зільку! (Зілько — шинкар) дай кручок!», а після вже кричав, —десь то вже того лихого просився: «Пусти, пусти! Жінки не дам, не дам!» — жінка його покинула, але чортові можна оддати і того чоловіка, що його тут нема, аби свого, — «Тещу, тещу перше! Жінку після, після!»... Після схопився, став на колодку, скочив на піч і став уже одходити.

Після, як він оджив, то його стали питати, — бо вже познали по йому, чого він так приставляє, — «Якове, нащо ти пустое робиш, нащо ти так робиш?» «А! То пустое, то до ружа!» (до стрільби, щоб краще стріляти вивчитись). Він казав, що його вже мучило два рази, щоб дав яку душу, — раз як їхав з Ковля³²¹ по шляху, а ото другий раз, а ще буде третій раз мучити в неділю, ще не хутко, — «То вже тоді як перебуду, то буду добре вже знати, а як не перебуду, то вмру».

(Колодажне)

3. Один чоловік теж так вучився у лихого, та й пооддавав йому всіх дітей, — (дванадцять, чі що) — народиться дитина, подросте, то лихий і забере. Ну, та вродився син у того чоловіка горбатий, та й чорт не хотів уже його брати, — каже: «Нехай уже тобі буде». Ну, та й той син вирос, і батько його оженив. Аж раз, як прийшла тая пора, що лихому треба було що-небудь брати, прилетів він з конем у сіни (він летів, а тільки на дворі зробився ніби конем приїхав) та й говорить: «Да що мені що-небудь!» А син чує в коморі.³²² Чоловік каже: «Що ж я тобі дам? Вже ти сам бачиш, що одного маю, то як же я буду? Возьми ліпше тую бабу, що в нас у сусідах живе». Чорт взяв її та й носив цілий рік. Як вона прийшла додому, то так як скипочка, так її вимучив, а душі не міг виколупити, бо вона була чужа тому чоловікові, а до чужих чорт не має права.

(Колодяжне)

«КУПАЛА НА ВОЛИНІ»

На Волині³²³ ще у многих місцях затримався звичай справляти стародавнє свято Купала.³²⁴

В Ковельському повіті справляють Купала так: звечора хлопці крадуть де-небудь солом'яника¹ старого, — власне крадуть, бо просити не годиться.³²⁵ Солом'яника того звуть «козубом». Того козуба хлопці тягнуть по селі, біжучи якнайшвидче і співаючи, а назустріч їм виходять люде і роблять «перейму», себто складають на вулиці тріски, поліна, старі кошики і т. ін. — все то знадоби для купальського вогнища. Все тее хлопці забирають і пакують у козуб. Таких перейм буває скілька, і хлопці ледве можуть забрати все паливо. Козуба виносять на вигон за село.³²⁶ Там уже збирається цілий гурт людей, більше молодь, але є й молодші молодичі, часами і з старших дехто. Співають тільки дівчата, та часом відповідають їм на співи й хлопці.³²⁷ Починають з котрої-небудь пісні, частійше «Ой молодая молодице» (№3).³²⁸ Хлопці тим часом запалюють козуба, устроивши в нього високі тички, щоб вогонь горів висше.³²⁹ Люде, що приходять дивитися на Купала, повинні принести з собою теж різний підпал. Кажуть, що в давнійші часи всякого, хто приходив з порожніми руками, хлопці били,³³⁰ через те й доси є купальна приказка: «Хто прийде без поліна, той піде без коліна». Поки вогнище палає, дівчата співають пісень, часом зачіпаючи хлопців у тих піснях; тоді хлопці й собі відповідають, часом піснями,

---

¹ Солом'яник — великий кошик, плетений з соломі, завбільшки з велике барило; в нього зсипають збіжжя і борошно. — Л.У.

а частійше жартами, часом не дуже-то призвоїтими та лагідними. Взагалі увесь час ведеться якийсь жартовливе змаганне дівчат з хлопцями.³³¹ Так, напр[иклад], від часу до часу хлопці вихоплюють з огнища віхті соломи з вогнем і кидаються з ними поміж дівчат, тикаючи їх дівчатам в лице і розганяючи дівчат по полі, але дівчата вертаються і знов віддячують хлопцям насмішливими піснями.

Коли козуб згорить до половини і вогонь трохи понижає, тоді хлопці починають скакати через нього.³³² Потім, коли вогонь почне пригасати, всі розходяться з піснями додому.

Вогню купальського не гасять, а лишають его, щоб сам дотлів до останку.³³³

В Звягельському повіті хлопці кладуть огонь, а дівчата вбірають деревце, березку.³³⁴ Вбірають єї вінками, биндами³³⁵ і запаленими свічечками.³³⁶ Деревце тее зветься купало. Сами дівчата убіраються в великі вінки з різного зілля та квіток і мають при собі ще по вінку. Вони водять коло біля деревця і співають, хлопці тим часом скачуть через вогонь.³³⁷ Часом хлопці пориваються вхопити деревце, тоді дівчата боронять его³³⁸ і співають на хлопців різні прикрі пісні. Врешті хлопці хапають деревце і палять его або кидають в річку,³³⁹ а дівчат, що пробують оборонити своє «купало», самих не раз «купають» в тій же річці.³⁴⁰

Одспівавши купала, часом дівчата ворожать на вінках.³⁴¹ Дівчина пускає на воду два вінки, один загадує на себе, а другий на якого хлопця: коли вони зійдуться до купи на воді, то, значить, дівчина буде в парі з своїм хлопцем. Або так: дівчина тичкою спускає свій вінок на дно річки; коли він спливе наверх, то дівчина піде заміж у той рік.

ПІСНІ З СЕЛА КОЛОДЯЖНОГО³⁴²

№ 1¹

Ой на Купала-Купалочка
Не виспалася Наталочка.³⁴⁴
Погнала бички, дрімаючи,
На кілки ніжки збиваючи.
Ой дай же, Боже, дощі вночі
На Наталчини чорні гочі!

№ 2

Темная нічка-петрівочка,³⁴⁵
Не виспалася наша дівочка,
Погнала бички, дрімаючи,
На кілки ніжки збиваючи,
Приточи, Боже, більше ночі
На Наталчини чорні гочі!

(Порівняти: Zbiór wiad. do antropol. kr., V, 29, №13; И. ГАЛЬКА. Народный праздникъ Купала. Львовъ, 1861, ст. 19, №1; ЧУВИНСЬКИЙ. Труды, III, ст. 202, №11).

№ 3

Ой молодая молодежи,
Ой вийди, вийди на юлицю,
Розпали дівкам купалицю!³⁴⁶
Ой як я маю виходити,
Вам купалицю розпалити?
В мене свекорко не батейко,
В мене свекруха не матюнка.
Положить мене пізній себе,

---

¹ Ноти до сих і дальших пісень будуть поміщені в особній прилозі до слідууючої книжки «Ж[иття] і С[лова]». ³⁴³

Ізбудить мене раній себе.
А до кужілю³⁴⁷ билейкого,
А до каменю важнейкого,
А до дитятка малейкого.
Кину я кужіль под лавицю
(вар[іант]: полицю),
А сама вийду на юлицю.
Бодай той кужіль вогонь спалив,
Бодай той камінь у воду впав,
Тому дитятку на гочі впав!

Вар[іант] Нехай той кужіль поклочиться!³⁴⁸
Мені робити не хочеться.

(Варіанти гл[яди]: Zbiór wiad. do antrop. kraj., V, 26, №2; 27, №3;
33, №1).

№ 4

Ой ти, зелена добройко,
Як тебе рано спустошано,
Траву на сіно покошано,
Ой покошано й пограбляно,
Ще у копиці поскладано.
Та зосталося тройзіллячко,³⁴⁹
Нікому ж його ополоти.
Стоїть Іванко при воротях,
Ой стоїть же він при куточку,
Ой грає, грає у дудочку,
Ой грає, грає, виграє,
Свою Марисю викликає:
«Вийди, Марисю, серце мое,
Поллемо зілля майовое,
Та поберемось, серце мое!»

№ 5

Скаче жабойка над річкою,³⁵⁰
Біжить Іванко з вуздечкою;
Постій, жабойко, нагнуздаю,³⁵¹
Свою Марисю одвідаю.
— Ой чи дужая, здоровая,
Ой чи за мене готова?
— Ой я дужая, здоровая,
Ой я за тебе готова.

№ 6

Їде Іванко на конику,
Везе Марисю в постолику;
— Ой на, Марисю, та й обуйся,
Свого татойка та й забудься!

№ 7

Ой на городі бур'ян, бур'ян,
Ходить Іванко, як пан, як пан.
Ой на городі бур'яночка,
Ходить Марися, як панночка.

№ 8

Ой на городі крокіс, крокіс,³⁵²
Узяв чорт хлопців, поніс, поніс.
Ой на городі крокісиця,³⁵³
Узяв чорт хлопців та й тішиться.
Ой на городі кропивиця,³⁵⁴
Узяв чорт хлопців та й дивиться.

№ 9

Ой наші хлопці стрільці, стрільці,
Забили жабу в корчі, в корчі.
Ой Іван каже: раба жаба!

А Степан каже: моя баба!
Андрійко каже: переріжмо!
Терешко каже: цілу ззіжмо!

№ 10

Ой на Купала вогонь горить,
А нашим хлопцям живіт болить.
Ой нехай болить, нехай знають,
Нехай Купала не займають.³⁵⁵

(Вар[іант]: Zbiór wiad., V, 27, №6; 33 №6; ЧУВІНСЬКИЙ. Труды, III, ст. 199, №2).

№ 11

Ой летів черчик³⁵⁶ буйним вітром,
Не чули дивки зозулі літом,
А як почули, злякалися.
Та й под місточок сховалися.
Вони ж думали, що місточок,
Аж то пшеничний колосочок.

№ 12

Чорна хмаройка наступає,³⁵⁷
Ой то царойко виїжджає
Та до царівни¹ на зальоти.³⁵⁸
А царівнейка злякалася,
Под тройдереву³⁵⁹ сховалася.
«Ой слуги ж мої вірнейкиї,
Крешіте вогні яснейкиї!
Будем палити тройдереву,
Будем шукати царівнойку».
А царівнойка злякалася

---

¹ Вар[іант]: до бондарівни. — Л.У.

Та до службойки озвалася:
«Ой слуги ж мої вірнейкїї,
Гостріте ножі гострейкїї!
Буду краяти кошулейку,³⁶⁰
Поїду з царом до шлюбойку».
Не потрапила в полотенце,
Та й розкраяла собі серце.
«Ой ліпше маю в землі гнити,
Нїж за царойком в світі жити!
Ой ліпше буду землицею,
Нїж за царойком царицею».

№ 13

Була вдовойка в конаць села,³⁶¹
Ой мала ж вона три донейки;
Їдна донейка — то Ганнуся,
Друга донейка — то Маруся,
Третя донейка — то Настуся.
Ой заказали ту вдовойку,
Ой заказали на войнойку.
«Моя Ганнусю, моя донейко,
Ой поїдь, поїдь на войнойку!»
«Бігма, матюнко, не поїду,
Бо я коника не всїдлаю,
Бо я шабельки не впаसाю».³⁶²
«Моя Марусю, моя донейко,
Ой поїдь на войнойку!»
«Бігма, матюнко, не поїду,
Бо я коника не всїдлаю,
Бо я шабельки не впаसाю».
«Моя Настусю, моя донейко,
Ой поїдь, поїдь на войнойку!»
«Бігма, матюнко, я поїду,
Я коничейка осїдлаю,
Я і шабельку опасаю!»³⁶³

Мати Настусю випроваджала,
Мати Настусі приказувала:
«Не їдь, Настусю, поперед війська,
Не їдь, Настусю, позад війська!
Поперед війська — тебе заб'ють,
Позаду війська — в полон уведуть».
Настуся матері не слухала,
Поперед війська виїхала,
Половину війська звоювала.
Ой то виїхав царь турецький:
«Ой а що ж бо то за таке,
Що Настуся військо звоювала?»
Ой узяв коня за гривойку,
Ой а Настусю за ручейку...
(Мабуть, кінця немає).

№ 14

Ой хто в тому лісі стукає-гукає —
Калино-малино! стукає-гукає?
Молодий Іванко деревце рубає,
Молода Марися трісочки збірає,
Трісочки збірає, він її питає:
Чи любиш ти мене, чи підеш за мене?
Хоч я тебе люблю, за тебе не піду,
Я твоїй матюнці ничим не догоджу.
Ой що я помию, вона переміє,
Ой що я не зроблю, вона переробить.
Ще твоя матюнка навучить робити,
Навучить робити, в неділю золити,³⁶⁴
Та на морі прати, на дубі вішати,
На дубі вішати, камінем качати.³⁶⁵
А я не жидівка — в неділю золити,³⁶⁶
Ой я не татарка, щоб на морі прати,
Ой я не білиця,³⁶⁷ на дуби злізати,
Ой я не панянка, камінем качати.

№ 15

В полі конопелька тонька, зеленойка,
У полі стояла, віття поспускала.
Ой то изнялися та буйнії вітри,
Вони обмахали та буйнії віти,
Не дали стояти, листячком махати.
Ходила Марися по своєму садочку,
Ходила, гуляла, косою махала.
Ой то наїхали та добрії люде,
Не дали ходити, косою махати.

№ 16

А в нашому сельці метяне деревце,
Що під тим деревцем церковку мурують,
Довкола малюють, всередині пишуть.
Написали ж вони три місяці ясні,
Три місяці ясні, ще й три зорі ясні.
Перший місячейко — молодий Іванко.
(І т. д., як у всіх веснянках на подібну тему).

№ 17

Була на Купали, посмалила ґали^{1, 368}
Сором, дівко, сором, женихи за столом!^{II}
Тільки дівка в хату — мати за лопату:
Сором, дочко, сором, женихи за столом!
Тільки дівка в сіни — женихи засіли:
Сором, дівко, сором, женихи за столом!
Дівка у комору³⁶⁹ — мати гонить з двору:
Сором, дочко, сором, женихи за столом!

---

^I ґали—ноги, литки. — Л.У.

^{II} Приспівка замість «каліно-малино» після кожного вірша. — Л.У.

№ 18

(Село Білінь, Ковельського повіту)³⁷⁰

Шла Мар'юся в поле, знайшла сине море,³⁷¹
Споткнулась і впала, думала, що встала.
А де вона впала, там церковка стала.
Де голова впала, там одправа стала.³⁷²
Де косоїки впали, там зоройки стали,
Де ручечки впали, там свічечки стали,
А де впали ноги, там стали пороги.
Усі люде знають, що Мар'ї немає:
Вода зашуміла, Мар'юсю покрила.

№ 19

(Село Рокита, Ковельського пов[іту])³⁷³

Вже Петрівочка минається,
Хлопцям гуляння вертається.³⁷⁴
Ідіте, хлопці, погуляйте,
Дівчат на вісень¹ підмовляйте!
Вже ми ходили, походили,
Дівчат на вісень намовили.

№ 20

Не куй, зозуле, на ліщині,³⁷⁵
Ще й накуєшся на калині.
Не плач, Марисю, у матюнки,
Ще й наплачешся у свекрухи,
Керез³⁷⁶ пороги ступаючи,
Чужі звичаї переймаючи.
Ой як переймеш, хвалитимуть,
А не переймеш, судитимуть.

---

¹ Вісень—осінь.—Л.У.

№ 21

(Село Жабориця, Звягельського повіту)³⁷⁷

Посію я рожу,³⁷⁸ поставлю сторожу,
Стороною дощик іде над моєю рожею повною.
Поставлю сторожу, свого батенька:
Недобра сторожа, общипана рожа.
Поставлю сторожу, свого миленького:
Хороша сторожа, нещипана рожа.

(Пор[івняй]: Zbiór wiad., V, 28, №11; Галька. Нар. празд. Купала, 41; ЧУВІНСЬКИЙ. Труды, III, ст. 207, №20).

№ 22

Помощу кладочку вербову, вербову,³⁷⁹
Ой час нам, дівчатка додому, додому.
А ти, Марійко, зостанься, зостанься!
Та з своїм Іванком звінчайся, звінчайся!³⁸⁰

(Пор[івняй]: Zbiór wiad. V, 35; ЧУВІНСЬКИЙ. Труды, III, ст. 209, №24)

Леся Українка

Колядка про дівчину-воячку³⁸¹

Була вдова близько двора,
Рай-рожество!^{1, 382}
Мала вона три донейки,
Єдна донейка — Ганнусейка,
Друга донейка — Костусейка,
Третя донейка — Настусейка.
«Ой мое дите, а Ганнусейко,

---

¹ Приспів за кожним віршем. — Л. У.

Поїдь, поїдь, а на війноньку!»
«Ой моя матінко, а голубонько,
Я не вмю коня сідлати,
А на йому поїхати».
«Ой мое дите, а Костусейко,
Ой поїдь, поїдь а на війноньку!»
«Ой моя матінко, голубонько,
Я не вмю коня сідлати,
А на йому поїхати».
«Ой мое дите, а Настусейко,
Поїдь, поїдь а на війноньку!»
«Моя матінко, голубонько,
Я умю коня осідлати,
Та й на йому поїхати».
Мати дочку уряджала,
Уряджаючи та й научала:
«Мое дите Настусейко,
Поїдь, поїдь на війноньку!
Наперед війська не вибивайся,
Назад війська та й не оставайся!
Наперед війська — а намовойка,
А назад війська — та погонойка,
Посеред війська — а розмовойка».
Вона матінки не послухала,
Наперед війська виїхала,
Ой виїхала, ще й викрикнула,
Шабелькою та вимахнула!
Рай-рожество!

(Село Рокітниця, Ковельського повіту,³⁸³
записала Ол[ена] Пчілка)

Ся колядка дуже інтерна для порівняня з 13 н[омер]ом купальських пісень, записаних Лесею Українкою.³⁸⁴ В моему рукописному збірнику єсть немало колядок, котрі мають в собі основу чистих веснянок. Тема вислідження сеї близькості многих

наших колядок з веснянками дуже цікава; ся близькість може коренитись у дуже давньому, зовсім іншому, ніж тепер, значі-ню й обходіню свята Коляди.³⁸⁵ Лишаючи доказувану зраз-ками бесіду про се до іншого часу, подаю тепер сю колядкову пісню про дівчину-воячку, щоб вона уявилася вкупі з купаль-ською піснею, з якою вона так надзвичайно схожа.

Олена Пчілка

№ 23¹

Ой на городі буркун-зілля,³⁸⁶
Ой там Петрунько теше кілля.
Ой теше, теше, витинае,
Свою доленьку проклинае:
Ой, доле ж моя нещасная!
Ганнусю ж моя прекрасная!
Ой, доле моя нещаслива!
Ганнусю ж моя чорнобрива!

№ 24

Ой на городі шахран, шахран,³⁸⁷
Стоїть Петруньо, як пан, як пан.
А коло його петрушечка;
Стоїть Ганнуся, як душечка.
А коло нього шахраночка,³⁸⁸
Стоїть Ганнуся, як панночка.
Ой не їден я шахран стопкав,
Як на тещенчин поріг ступав.
Мене тещенька похвалила,
Дівка Ганнуся полюбила.

(Гл[яди]: Чув. Труды, III, 206, №17).

---

¹ Всі пісні від №23 до самого кінця записані в містечку Миропіллі Звя-гельського повіту на Волині. — Л.У.

№ 25

Ой мала нічка на Івана;
З ким ти, Ганнусю, ночувала?
Ой під явором зелененьким,
З своїм Іванком молоденьким.³⁸⁹

(Гл[яди]: Чув. Труды, III, 200, №4).

№ 26

Ой мала нічка Петрівочка,
Не виспалася Марися-дівочка.
Ой коли ж їй було спати?
Треба з Іванком розмовляти.³⁹⁰

№ 27

Ой на городі крокіс, крокіс,³⁹¹
Чом ти, Іванку, більший не ріс?
Ой буде з мене і такого,
Прийме Марися і малого.
Ой буде з мене й такенького,
Прийме Марися й маленького.

№ 28

Чи ти, Петруню, палив, палив?
Чого шукаєш? Волив, волив?
Вже ж твої воли давно в шкоді,
Аж у Івана¹ на городі.
Біжи, Петруню, хучі, хучі
Пече Марися коржі, коржі.
Ой які коржі? Гречанії,
Для своєї душки коханої.
Ой які коржі? Пшеничнії,
Для своєї душки велишньої.

---

¹ Батька якої там дівчини.—Л.У.

№ 29

Ой у Івана високий тин,
Там повісився Віхторів син.
Ой, висів, висів аж до ранку,
Й а взяв Ганнусю за коханку.
Ой ти, Ганнусю, серце моє!
Сподобалося личко твоє.
Ой не так личко, як ти сама,
Бо ти дівчина любезная.

(Пор[івняй]: Чуб. Труды, III, ч. 10, №25).

№ 30

Скакала жабка під гречкою;
Біжить Іванко з гнуздечкою.
Пожди-но, жабко, нагнуздаю,³⁹²
Піду Ганнусю одвідаю.
Їде Іванко на конику,
Везе Ганнусю в постолику,
Їде Іванко на коняці,
Везе Ганнусю на собаці,
Їде Іванко на хортиці,³⁹³
Везе Ганнусю на чортиці.

(Пор[івняй]: Чуб. Труды, III, 221, №38).

№ 31

Ой на Купала вогонь горит,
Наші Настуні живіт болит.
Ой нехай болит, нехай знає,
Ой нехай хлопців не приймає.³⁹⁴

(Гл[яди]: Чубинській. Труды, III, 199, №2).

№ 32

Нема парубка найкращого
Понад Їванка над нашого.
Причепив жорна³⁹⁵ до пояса,
А сам полетів під небеса.
Угору летит, крупи дере,
Й а вниз падає, опалає.³⁹⁶
На ничліг їде, куліш варит,
Свої Ганнусі живіт парит.
Ой нехай парит, нехай знає,
Нехай же хлопців не приймає.³⁹⁷

№ 33

Чи ти, Їванку, не батьків син,
Що ти Ганнусі не випросив?
Просив я, просив, — не вважають,
За мене Ганнусі не віддають.

№ 34

Летіла чапля через гулицю,
Вхопила Ганю за потилицю,
За нею Петро з коцюбою:³⁹⁸
Ой верни, чапле, жону мою!
Ой візьми собі негідницю,
А верни мою робітницю.
Вона робити добре вміє,
Що коло печі гріє плечі, (2)
Що коло груби гріє зуби.

№ 35

Ой на городі під буйним вітром
Не чули хлопці зозулі літом,³⁹⁹
А як почули, полякались,
В глуху кропиву поховались.

№ 36

Летіли гуси білокрилі;
Камнянецькі хлопці чорнобриві.⁴⁰⁰
Летіли гуси з гусаками;
Камнянецькі хлопці з дівчатами.

№ 37

Ой шумит-гуде дімбровою,
Стуконит-їде дорогою.
Ой я ж думала, що вітер віє,
Аж то свекорко з торгу їде:
«Ой вийди, вийди, похмурнице!
Одчини мені ворітечка!»
Ой я молода не лінива,
Пішла ворота одчинила.
Ой шумит-гуде дімбровою,
Стуконит-їде дорогою,
Ой я ж думала, що вітер гуде,
Аж то свекруха з торгу їде:
«Ой вийди, вийди, медведице!
Одчини мені ворітечка!»
Ой я молода не лінива,
Пішла ворота одчинила.
Ой шумит-гуде і т. д.
Аж то діверко⁴⁰¹ з торгу їде:
«Ой вийди, вийди, негіднице!
Одчини мені ворітечка!»
А я молода не лінива і т. д.
Ой шумит-гуде і т. д.
Аж то миленький з торгу їде:
«Ой вийди, вийди, миленькая,
Одчини мені ворітечка!»
А я, молода, не лінива,
Пішла ворота одчинила.

(Чув. Труды, III, 211, №27).

№ 38

Бреніли річеньки, бреніли,
Й аж до Їванка у сіни.
Там парубоньки зберались,
На мед, на горілку складались.
А наш Їванко найбільш дав,
Він собі Ганнусю сподобав.

№ 39

Ой з-за гори зіронька летіла;
За кого ти, Ганнусю, хотіла?
За того, дівчата, за того,
За того Петруся молодого.

№ 40

Кладу кладочку вербову.⁴⁰²
Час вам, дівчатка, додому!
А ти, Варусю, зостанься,
З своїм Їванком звінчайся.⁴⁰³
Привезе віночок з кадила,⁴⁰⁴
Щоб ти здорова сходилла.

(Пор[івняй]: Чуб. Труды, III, 209, №23).

№ 41

Час тобі, вербонько, розвितись,
Час тобі, Петруню, женитись.
Ой ще-бо не час, не пора,
Ще моя Варуся молода.
Та нехай же ж вона гуляє,
Росою косою махає, —
Як піде заміж, не буде,
Пристаріється, жаль буде.

(Чуб. Труды, III, 214, №29).

№ 42

Ой в ліску, в ліску на дубку⁴⁰⁵
Висіла колисонька на шнурку.
А в ті колисоньці Петруньо,
А коло його брата його.
Ой брата ж моє ріднее,
Гойдайте ж мене високо,
Нехай я побачу далеко,
Де моя Ганнуса походжає,
Вишитими рукавами махає.
Як піде заміж, не буде,
Простаріється, забуде.

(Пор[івняй]: Чуб. Труды, III, 221, №39).

№ 43

Ой вгору, сонечко, угору,
Там буде Петруньо комору.⁴⁰⁶
Будуй, будуй, мій Петре, комору,
А вирубай віконечко знадвору,
Щоб до мене соловейки долітали,
Ой щоб мене раненько пробуджали,
Бо свекруха — чужа мати, не збудить,
Она піде до сусіди, обсудить:
«Невісточка, чужа дочка, не хоче робить,
Оно піде в чисте поле, лягає та й спить.
Невісточка, чужа дочка, лядащенька,
Та спить вона до полудня, як маленька».

(Гл[яди]: Чуб. Труды, III, 206, №16; Зин. РАДЧЕНКО. Гомельськія нар. пѣсни, 5, №12).

№ 44

Сяяла зіренька, сяяла;
З ким ти, Ганнусю, стояла?
З тобою, Іванку, з тобою

Під зеленою вербою.
Де молода Ганнуся стояла,
Під нею рутонька зів'яла.
Де молодий Іванко коня пас,
Там хрещастий барвіночок по пояс.

(Гл[яди]: Чубинск. Труды, III, 202, №10).

№ 45

Ой казала мене мати за маляра дати;
Не дай мене, моя мати, ой не дай!
Маляр малює, жінки не цілує.
Ой казала мене мати за гончара дати;
Не дай мене, моя мати, ой не дай!
Гончар горшки возить і жінку зморозить.
Ой казала мене мати за коваля дати;
Не дай мене, моя мати, ой не дай!
Коваль в кузні кує, жінки не жалує.
Ой казала мене мати за діхтяра дати;
Не дай мене, моя мати, ой не дай!
Дігтяр дьоготь возит і жінку обмаже.
Ой казала мене мати за писара дати;
Оддай мене, моя мати, ой оддай!
Писар листи пише й дитину колише.

№ 46

Ой ходила квочка довкола кілочка,
Коло ворона (?) Купайла,⁴⁰⁷
Грало сонічко на Івана.^{1,408}
Та водила діти, як яснії квіти.
Та вивела вона семеро діточок.

(Гл[яди]: Чуб. Труды, III, 194).

---

¹ Ті два рядки повторяються після кожного стиха. — Л.У.

№ 47

Летіло помело⁴⁰⁹ через третє село.
Стовпом дим, стовпом дим.^I
А де ж воно впало? в Марисі на хаті.
Стала Марисіна хата горіти,
Стали її хлопці хати гасити,
Стали вони воду відрами носити.
А Петруньо приніс водиці полою.
Вже ж тобі, Марисю, жити зо мною!

(Гл[яди]: Чув. Труды, III, 205, №15, де е «полело» зам. «помело»).

№ 48

Стоїт либода⁴¹⁰ вище города—
Стій калинонько, стій, не розвивайся!^{II}
На ті лободі чотири лебеді.
Перший лебедець — Петро-молодець,
Другий лебедець — Іван-молодець,
Третий лебедець — Віктор-молодець,
Четвертий лебедець — Гмитро-молодець.
Стоїт либода вище города,
На ті лободі чотири лебідки:
Перша лебідка — то Лукія-дівка,
Друга лебідка — то Ганна-дівка,
Третя лебідка — Тодоська-дівка,
Четверта лебідка — то Варка-дівка.
Стоїт либода вище города,
На ті лободі чотири пари:
Першая парка — Петро і Лукія,
Другая парка — Іван та Ганна,
Третяя парка — Тодоська й Віктор,
Четверта парка — Гмитро та Варка.

(Гл[яди]: Чуб. Труды, III, 210, №36; ТЕРЕЩЕНКО. Бытъ русскаго народа, V. 82).

^I Ті два рядки повторяються після кожного стиха. — Л.У.

^{II} Сей рядок повторяється після кожного стиха. — Л.У.

№ 49

Ой в ліску, в ліску дванаццять сосон,⁴¹¹
    Їй-богу, моя мамцю, дванаццять сосон.¹
Під тими соснами дванаццять столів,
За тими столами дванаццять панів,
Між тими панами мій нелюб сидит,
Мій нелюб сидит, водиці просит.
Водиці вмитись, рушничка втертись.
Я ж йому не дала водиці вмитись.
Ой в ліску, в ліску і т. д.
Між тими панами мій милий сидит,
Мій милий сидит, водиці просит,
Водиці вмитись, рушничка втертись.
Я ж йому дала водиці вмитись,
Водиці вмитись, рушничка втертись.

Записані мною і подані тут волинські купальські пісні — се матеріал настільки цікавий, що варто було б їх науково обробити. Не маючи тепер на се часу і спромоги, подаю їх і так, щоб не лежали даремне, а послужили би для розширення поля при спеціальних студіях над нашими обрядовими піснями.

При піснях я записала мотиви, до них належні, бо уважаю, що записати пісню без мотива — значить зробити тільки половину справи, тим більше, що по мотивах обрядових пісень можна уважати часом, наскільки є стародавня яка пісня. Окрім того, сі оригінальні, давні мотиви, певне, придадуться тому, хто займається народньою музикою. Записувала я голоси пісень від селянок якомога вірніше, не стараючись підводити їх під яку-небудь звісну ритмічно-музичну теорію, а бажаючи тільки удати мотив у нотах так, як чула его в співі. При записуванню пісень і мотивів я хотіла наблизитись як можна більше

---

¹ Повторяється після кожного стиха з додатком другої половини того ж стиха. — Л.У.

до фонографічної достотности, щоб удати якнайвірніше всі найдрібніші одміни вимови і всі модуляції мотиву, бо уважаю се ідеалом усякого збірача устних народніх матеріалів.

Леся Українка

НОТНІ ЗАПИСИ

ЛАРИСИ КОСАЧ ДО ЗБІРКИ

«КУПАЛА НА ВОЛИНІ»

№ 1

Allegretto

А

Ой на Ку - па - ла - Ку - па - лоч - ка

не ви - спа - ла - ся На - та - лоч - ка.

Allegretto

Б

Ой на Ку - па - ла - Ку - па - лоч - ка

не ви - спа - ла - ся На - та - лоч - ка.

№ 14

Allegretto

A

Ой хто в то-му лі - сі сту-ка - є- гу-ка - є,
ка - ли - но- ма - ли - но! сту-ка - є- гу-ка - є.

Allegretto

Б

Ой хто в то-му лі - сі сту-ка - є- гу-ка - є,
ка - ли - но- ма - ли - но! сту-ка - є- гу-ка - є.

№ 19

Allegretto *legatissimo*

Вже Пет - рі - воч - ка ми - на - єть - ся,
хлоп - цям гу - лян - ня вер - та - єть - ся.

lunga
vibrando *pp*

№ 22

Allegretto

По-мо-щу кла-доч - ку вер-бо - ву, вер-бо - ву,
 вер-бо - ву, вер-бо - ву, ой час нам, дів-чат - ка,
 до до-му, до до - му, до до - му, до до - му.

Lento

Бу-ла вдо-ва близь-ко дво-ра, Ма-ла во-на
 три до - ней-ки, Рай- ро - жест-во! Рай- ро-жест-во!

НАРОДНІ МЕЛОДІЇ З ГОЛОСУ ЛАРИСИ КОСАЧ У ЗАПИСАХ МИКОЛИ ЛИСЕНКА

ВЕСНЯНКИ⁴¹² з ВОЛИНИ⁴¹³

1
Andante

Крем - по - ве - є ко - ле - со, ко - ле - со
по - верх во - ди хо - ди - ло, хо - ди - ло.

(Ковел[ський] пов[іт], Колодяжне)⁴¹⁴

(Зрів[няй]: Крокове колесо)⁴¹⁵

2
Andante

Пу-скай - тенас, пу-скай - тенас за гір по-гу - ля - ти;
не пу - сти-мо, не пу - сти-мо, бо близь - ко Ду - най.

(Колодяжне)

3

Andante poco moderato

Бо-ро-дарь, бо - ро-дарь-ку! Про-дав Зо-сим Дар - ку.

(Колодажне)

(Бородарь — Воротарь — Володарь — Молодарь)

4

Andante

Ой ми нив-ку го - ре-мо, го-ре-мо. Зе-ле-на-я ру - та,
жов - тий цвіт, жов-тий цвіт. І -шла па - ні че - рез двір,
че-рез двір, на ній сук-ня в де - в'ять піл, в де-в'ять піл.

(Миропілля, Звяг[ельський] пов[іт])⁴¹⁶

5

Poco allegro (Allegretto)

Ца - рив - но, ми то - бі гос - ті;
ла - до мо - я, ми то - бі гос - ті.

(Миропілля)

6

Allegro

А йдіть, ко - зи, а йдіть, ко - зи, по - ви - дай - те бо - же,
по - ви - дай - те, по - ви - дай - те, як ста - рі ба - би ска - чуть.

(Миропілля)

7

Andante mosso

По - стій - те, хлоп - ці, ту - тей - ка,
при - не - се су - ка мо - ло - ка.

(Колодяжне)

8

Allegro

Дестьтут бу - ла по - до - ля - ноч - ка, дестьтут бу - ла мо - ло - де -
сень - ка, тут во - на впа - ла, до зем - лі при - па - ла.

(с. Чекна, Луцьк[ий] пов[іт])⁴¹⁷

9

Allegretto

Бід-на мо - я го - ло - вой - ка,
не - щас - ли - ва мо - я до - лень - ка!

(с. Чекна́)

10

Allegro

1-й хор:

Чер-нуш-ко душ-ко, вста-вай ра-нень-ко, вми-вай ли-чей-ко,
хтять те-бе лю-де взя-ти, а я ра-да від - да - ти.
2-й хор:
За ко-го ма-му - ней-ко, за ко-го лю-бу - ней - ко

(с. Чекна́)

11

Allegro vivace

У не-ді-лю ра - ней-ко при-ї-де мій ба - тей-ко,
при-ве-зе мі ді - вой - ку в рут-вя - но - му ві - ной-ку,
мен - чу - ю, креп - чу - ю, ось во - на є.

12

Andante mosso

А я рак- не-бо-рак ців-ки су - че, шу - конь-ка
ри - бонь-ка до-го-ри ска-че, то вго-ру, то в до-ли-ну.

(с. Чекна́)

13

Allegro

Жен-чи-чок брен-чи-чок при-лі - та-є, ви-со-ко
ні - жень-ку пі-дій - ма-є, ко-би-то на-би-то, ні-жень-ку
про-би-то, в зе-ле-нім лу - гу бе-ри па - ру дру - гу.

(с. Чекна́)

14

Allegro

За - єнь-ку та за го-ло - вонь-ку, та ні-ку-ди
за - єнь-ку та ні ви - ско-чи-ти, та ні-ку-ди за - єнь-ку
та ні ви - стриб-ну-ти, за - єнь-ку, о - бер -
ни - ся, я - ка то-бі лю-ба- ми-ла, о - бій - ми - ся.

(с. Чекна́)

15

Andante moderato

А

А в кри-во - го тан - ця та не ви - ве - ду кін - ця,
тре-ба йо-го та ви-во - ди - ти, кін-ця-ла-ду із-на-хо - ди - ти.

(с. Чекна́)

Andante

Б

А в кри-во - му тан - цю, а в кри-во - му тан-цю
не ви - вес - ти кон - цю, не ви - вес - ти кон - цю.

(с. Колодажне)

16

Чи не ба - чи - ли, чи не ви - ді - ли мо-єй жо-ни
на тор-зі? Муж.
Гей, жо-но, до до-му! Бі-се му-же, не пі-ду.
Ді - ти пла-чуть, їс - ти хо-чуть. То йди дай, то йди дай.

17

Andante moderato

Темпо I

(Миропілля)

18

Andante

(с. Жабориці, Звягел[ський] пов[іт])⁴¹⁸

19

Andante moderato

Ой, ні-хто там не бу-вав, де ся я-вір роз-ви-вав,

ой, я - во - ре, я - во - рой - ку зе - ле - нень - кий!

Allegro

Ой, та - мей - ки зі - йшло три мі - ся - ці яс - ні,

ой я - во - ре, я - во - рой - ку зе - ле - нень - кий.

(с. Чекна́)

20

Moderato

А в то-му са - ду чис-то ме - тя-но, ще й хре-ща - тим

бар - ві - ноч - ком дріб - но пле - тя-но.

(Миропілля)

21

Moderato

Ой на го - рі, на го - рі, ой на го - рі,
на го - рі, ой до-до-лу гіл - ля, до до-лу,
ши - ро-ке - є лис - тя до зем - лі.

(Миропілля)

22

Andante moderato

Чи ди-во, чи не ди-во пі-шли дів-ки на вій-ну.

(Миропілля)

23

Moderato

Роз - ли - ли - ся во - ди
на чо - ти - рі бро - ди. *poco più mosso* Гей, дів-ки,
вес - на крас - на, зіл - ля зе - ле - нь - ке, гей, дів-ки,
вес - на крас - на, зіл - ля зе - ле - нь - ке.

(с. Жабориці)

ОБЖИНКОВІ

1 **Sostenuto**

Ой, яс-но, яс - но, де яс-не сон-це схо - дить,
а ще яс-ні-ше, де на-ша па-ні хо - дить.

(Колодяжне)

2 **Andante**

Ой, до кра-ю, жен - чи - ки, до кра - ю,
я вам пи - ро - гів на - кра - ю.

(Колодяжне)

3 **Andante moderato**

Ой, лі - та - є со - ко - лонь - ко по по - лю,
ой, збі - ра - є че - ля - донь - ку до до - му.

(Миропілля)

4

Andante

Ой, ку-рить-ся до-рі-жень-ка, ку-рить-ся, ку-рить-ся,
чо-гось на-ша гос-по-ди-ня жу-рить-ся, жу-рить-ся.

(Миропілля)

5

Allegretto

Та-ки я па-лю, рі-жу, та-ки я вдо-ма сид-жу,
та-ки я кру-та-ю-ся, по-за-ду зо-ста-ю-ся.

(Колодяжне)

6

Andante

Ой, па-ноч-ку наш, до до-монь-ку час, ой вже сон-це
над гру-ша-ми, пус-кай-те нас із ду-ша-ми до до-му.

(Миропілля)

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ

ЛАРИСИ КОСАЧ

І КЛИМЕНТА КВІТКИ

З БУРКУТА ТА ДОВГОПОЛОГО ⁴¹⁹

* *
* *

Andante

чо - му, си-ну, не п'єш, чо-му не гу - ля - єш,
чо - му, си - ну, не п'єш, чо-му не гу - ля - єш?
Вар. не п'єш не п'єш чо-му не гу - не п'єш

— Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш,
відай, ти на серці тяжку тугу маєш?

— Ой маю ж я тугу, рідна моя ненько,
чогось мені тяжко, на серці сумненько,
відай же, я забив свого близенького,
свого близенького, брата рідненького.
Викочуйте, хлопці, вози кованиї,
запрягайте, хлопці, коні воронії,
повеземо брата горбом, долиною,

горб[ом], дол[иною] на три дороженьки,
на три дор[оженьки], на битий гостинець,
викоплемо брату глибокую яму,
висиплемо над ним високу могилу,
посадимо на ній червону калину.
Та прилетять пташки калиноньку їсти,
будуть вповідати про братчика вісти:
ой не той ту лежить, що панщину робив,
тільки той ту лежить, що цісару служив.

* *
* *

⁴²⁰ Здибало її аж [трое]⁴²¹ жидово.⁴²²

— Ой ви, жидове, Христа мучили.
— То не ми, Маріє, то наші предки.
Ой на горі, горі древо зеленіє,
а з того древа краї кравають,⁴²³
краї кравають, костел будують.
У тому костелі три гробі лежить.
У першому гробі Син Божий лежить,
У другому гробі свята Ганна,
у третьому гробі свята Марія.
Над Сином Божим орґани грають,
над Ганною⁴²⁴ свічи палають,
а над Марією рожа розцвілась,
(а) з теї рожи вилетів пташок,
полетів він попід небеси,
а всі небеса розсварилися.
А не геть то пташок, ото Син Божий,
що по всьому світу людей понаносив.

* *
* *

Марусина хата на помості,⁴²⁵
приїхали [три]⁴²⁶ козаки в гості.
[Один] каже: я Марусю люблю.
[Другий] каже: я за себе візьму?

[Третій] каже: я до шлюбу стану.
— Іди, козак, трійзілля копати.⁴²⁷
Пішов коз[ак] трійзіль[ля] копати,
Стала ему зозуля кувати:
— Кидай, коз[ак], тр[і]йзілля копати
Та йди sweї Марусі вінчати.
В правій руці Маруся танцює,
В лівій руці шабельку готує.
Як ударив Марусю у плечі,
Так злетіла голівка із неї.
Як у полі машина греміла,
Так Марусі голівка злетіла.

* *
*

Ой зима, зима, ти холодная,
Прошу ж я тебе, не зморозь мене.
Ой не так мене, як мужа мого.
А жона мужа та й неznавиділа,
Взяла гострий нож та й зарізала,
В вишневім саду та й повісила.
Ой прийшла <...>⁴²⁸ та й стала <...>.
Стала водку пить, стала сльози лить:
— Ой горе, горе з таким мужем жить,
А ще горійше,⁴²⁹ як мужа забить.

* *
*

Іде Господь дорогою,⁴³⁰
Надибає дівку з водою, (2)
— Дай-ко, дівко, води пити,
Злотні вуса покропити. (2)
— Не дам пити, ба й не чиста,
Нападало з клиня листя.
Іде Господь дорогою,
Надибає дівку з водою: (2)
— Дай-ко, дівко <...>⁴³¹

Злотні <...>

— Не дам пити, ба й не чиста,

Купалася в ній Пречиста.

— Брешеш, дівко, вода чиста,

Вода чиста, ти не чиста,

Сім-есь хлопців породила,

Й одного-есь не схрестила, (2)

Та й усіх-есь потопила.

Стала дівка се лекати. (2)

— Стий, дівко, не лякайсе,

Йди до церкви, сповідайсе.

Лишень дівка приступила,

Їй се земля розступила.

Стоїт камінь, ба й біленький,

На нім писар молоденький,

Пише, пише, розписує,

Душку з тіла розлучує.

Душка з тіла вилетіла,

В райські двері собі сіла,

З васильчика кілле били,

Барвіночком городили,

Звездичками застрожили. (2)

* *
* *

Andante

Гей гук, ма - ти, гук, два жов - ня - рі йдуть,
щас - ли - ва їм та - я до - ро - жеч - ка, що вни не - ю йдуть.

Ой гук, мати, гук,
два жовняри йдуть,
щаслива їм тая дорожечка,

що вони нею йдуть...
Терном заросла,
листом запала,
червона цвіт-калінонька
понависала.
Ек се повижу,
терен висячі,
листя зрубаю, (2)
з червоної цвіт-каліноньки
квятив нав'яжу,
квятив нав'яжу,
затикаюся;
до свого рідного батечки
назад вернуся.⁴³²
Ой дбай, батечку, дбай,
за мужа ме дай,
не дай мене за п'яниченьку,
спаде краса з білого личенька, (2)
буде в роду жаль.

* *
*

Ой мала та Грапинючка два синочки рідні,⁴³³
Та й она їх виряджала до самої Відні,
А із Відні до Кракова, з Кракова до Львова.
— Щоб мою Парасину ніхто не збитковав!
А та стара Грапинючка на то не вважала,
До сина, до Грапини, дрібний лист писала: (2)
— Вже си твоя Парасина геть воли збувала, (2)
Уже коні воронії геть попродавала, (2)
Уже вина й а вже пива розпечатувала, (2)
Уже слуги вірненькії геть повідганяла.
Ой ек прийшов пан Грапина до нової брами:
— Вийди, вийди, Парасино, втвори ми брамочку!
Ой й а вийшла Парасина, ключима дзвеніла:
— А дзінь добрий, господарю, давно-м ті виділа.

— Дотепер-сми, жінко, зважав, ой тепер не зважу,
А тепер ті головочку одразу ізсаджу.
Та ек пішов пан Грапина до нової стані, —
Стоять коні воронії поприсилувані;
Та ек пішов пан Грапина до нової бані, —
Стоять пива, стоять вина попечатувані;
Пішов до нової кухне, слуги навкруг сиде
Та срібними ложечками вечероньку їде.
А ек пішов пан Грапина до нових покоїв,
А старая Грапинючка та й у кріслах сидить
Та й маленьке Грапинятко на рученьках держить.
— Дотепер си, мати, зважав, тепер си не зважу,
Зсадив жінці головочку та й тобі ізсаджу.

* *
*

Ой сів цісар з цісаревов, стали се радити,⁴³⁴
Ой що ж би то за презента жовнірам зробити?
Цісарова добра була, як рідная мати...
Наша пані добра була, що-сь нам поробила:
Цісарева скасувала кайдани та й буки,
А потому вна зазнала тяженької муки...
...Поїхала се купати до швейцарської води...
...Богдай тота Швейцарія, богдай се запала...
...Ой як став й а наш цісар а той лист читати,
Та не міг й а дві години з жалю розмовляти...

«ДИТЯЧІ ГРИ, ПІСНІ Й КАЗКИ. З КОВЕЛЬЩИНИ, ЛУЩИНИ І ЗВЯГЕЛЬЩИНИ НА ВОЛИНІ. ЗІБРАЛА Л. КОСАЧ. ГОЛОС ЗАПИСАВ К. КВІТКА»

ПРЕДИСЛОВИЕ

Всѣ предлагаемыя здѣсь дѣтскія игры, пѣсни и сказки собраны среди народа на Волини, въ Новоградъ-Волинскомъ, Луцкомъ и Ковельскомъ уѣздахъ; при записываніи удержанъ выговоръ, свойственный каждому изъ этихъ уѣздовъ. Но матерьялы эти не были записаны подъ диктовку одной какой либо личности изъ народа, — они собирались долго въ моей памяти, почти всѣ они хорошо знакомы мнѣ съ дѣтства, со времени игръ съ крестьянскими дѣтьми. Матерьялы же изъ Ковельскаго у[ѣзда] мнѣ не разъ удавалось провѣрить на мѣстѣ позже.

Быть можетъ, такъ составленный, сборникъ и не отвѣчаетъ всѣмъ требованіямъ современной этнографіи, но, если онъ возбудитъ у другихъ желаніе сдѣлать лучше, то трудъ, положенный на него, не будетъ напрасенъ.

Считаю долгомъ замѣтить, что всѣ мелодіи, помѣщенные въ этомъ сборникѣ, г. Квитка записаль съ моего голоса, а потому отвѣтственность за нихъ я принимаю всецѣло на себя. Все, сказанное выше о текстѣ, относится въ равной степени и къ мелодіямъ.

Лариса Косачъ

ПЕРЕДМОВА

Всі оці дитячі гри, співи та казки зібрані серед народу на Волині, в Звягельському, Луцькому та Ковельському повітах; при записуванні задержана вимова, властива кожному з повітів. Матеріяли сі однак не було записано від якоїсь одної людини з народу, вони збиралися довго в пам'яті моїй; мало не всі їх я знаю, як то кажуть, «зроду», перейнявши їх ще дитиною від сільських дітей, а матеріяли з Ковельщини мені трапилось не раз перевірити на місці пізніше.

Може, так споруджена, збірка ся і не задовольнить всіх вимог сучасної етнографії, та коли вона заохотить інших зробити щось ліпше, то праця, покладена на неї, не буде пропаща.

Вважаю собі за повинність застерегти, що всі мелодії, уміщені в сій збірці, д. Квітка записав з мого голосу. Отже, приймаю відповідальність виключно на себе. Все, сказане тут про текст, відноситься в рівній мірі і до мелодій.

Ларіса Косач

1
«ПУСКАЙТЕ НАС»⁴³⁵

Діти стають так, що половина береться за руки, а друга половина так собі гуртом тримається і співає:

Moderato

Пус-кай - те нас, пус-кай - те нас за гір по-гу - ля - ти

або на кінці:

ля - ти.

- 1) Пускайте нас,
пускайте нас
за гір¹ погуляти.

Той гурт, що за руки побрався, одспіває:

1. Не пус - ти-мо, не пус - ти-мо, бо близь - ко Ду - най,
2. А ми мос-ти по-мос - ти-мо за рай - ський Ду - най.

- 2) Не пустимо,
не пустимо,
бо близько Дунай,
а ми мости
помостимо⁴³⁶
за райський Дунай.⁴³⁷

Незчепляний гурт співає:

А ми мос-ти по-ло - ми-мо, са-ми со-бі

по - ї - де - мо за Рай - ський Ду - най.

¹ Може, воно «з-за гір», але вчувається «за гір». — Л.У.

3) А ми мости
поломимо,⁴³⁸
сами собі
поїдемо
за райський Дунай.¹

Та й силоміць прориваються крізь зчепляний гурт.

(с. Колодяжне коло Ковля)⁴³⁹

Треба завважити, що в с. Колодяжному діти, так само як і дорослі, намагаються співати якомога грубшим голосом, на цілу октаву нижче, ніж записано тут і далі в піснях з Колодяжного.

ВАРІАНТИ:

1) **Kolberg** Oskar. Pokucie. Obraz etnograficzny. Lwów, 1883, tom I (№75, st. 175; №86, st. 181; №34, st. 186).

2) **Милорадовичъ**. Народные обряды и пѣсни Лубенскаго у. Полтавской губ. (Сборникъ Харьк. Историко-филологич. Общества, т. IX. Харьковъ, 1897), с. 52. (Три варіанти).

3) **Чубинскій**. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русскій Край. Том III, ст. 42. (Танокъ «Король»; той самий у Лисенка — «Молодоши», Збірник танків та веснянок. Київ, 1875).

4) **А. И. Рубецъ**. Двѣсти шестнадцать народныхъ украинскихъ напѣвовъ. Москва, 1882 (№29).

---

¹ Часом замість сих слів співають знов: «сами поїдем». — Л.У.

2

ГРА В «ЗАЛІЗНОГО КЛЮЧА», АБО У «ВОВКА»⁴⁴⁰

Діти стають в коло, побравшись за руки, а одно всередині, в крузі, намагається прорватись, налягаючи грудьми їм на руки. Його питають: «Який ключ?» Воно відказує: «Залізний!» Як розчепить чії руки, то виривається з круга і втікає, а за ним всі жемуться та співають:

Allegro assai (жваво)

Ой дзвони дзвонять, чорти вовка гонять
по бо - ло - тах, о - че - ре - тах, де лю - де не хо - дять.

Ой дзвони дзвонять,
чорти вовка гонять
по болотах, очеретах,
де люде не ходять.

Хто зловить, той сам стає «вовком» у крузі, і тоді знов грають спочатку.

(с. Колодажне коло Ковля)

ГРА У «ВІДЬМИ»⁴⁴¹

Діти вибірають «відьму»: одна стає і, — показуючи за кожним словом на кожного з дітей по черзі, починаючи від себе, «по сонцю», себто зліва направо, — «рахує» так:

Ене, ме́не, іки, па́ки,
 е́рве, се́рве, ісумда́ки,
 ей, свей, скусмате́й,
 сіньки, піньки, цервута́,
 а́лки, ма́лки, та́лки, туз.^{1, 442}

На кого впаде остатнє слово, той стає за «відьму». Так само вибірають «матку».

«Відьма» сідає долі, надувшись, мовби лиха, інші йдуть до неї, побравшись за руки «ключем» (устяж), так що передня, «матка», може заслонити собою всіх. «Матка» починає співати, мовби дражнячись, а за нею всі:

Allegro molto
 (дуже швидко) *accelerando* (дедали ще швидче)

Ой ти, ба-бо, ой ти, ста-ра відь - мо, за-пра-гай-мо й їдь - мо
 за гра - ни - цю по пше - ни - цю, а по - ки ще вид - но.

Ой ти, бабо, ой ти, стара відьмо,
 запрагаймо й їдьмо
 за границю по пшаницю,
 а поки ще видно.

¹ Так само рахують не тільки до цієї гри, а й до інших. Інші «лічилки»: див[ись] Івановъ. Игры крестьянских дѣтей въ Купянскомъ у. Харьковской губ. (Сборн. Харьк. Ист.-фил. Общ., т. II. Хар., 1980), №57, №60. —Л. У.

«Відьма» зривається і силкується схопити котре, а «матка» боронить всіх собою. Коли ж «відьма» таки торкне котрого, то той зостається, а всі біжать врозтіч; «відьма» ловить, і, котрого зловить, той стає «відьмою» на її місце. Той, що «відьма» торкнула ще перше, поки всі розбіглись, стає за «матку», і гра знов починається.

(с. Колодажне коло Ковля)

ВАРІАНТИ:

Сементовскій. Замѣчанія о праздникахъ у малороссіянь. Маякъ, 1843 (т. 11, ст. 13).

Милорадовичъ. Народные обр. и п. в Луб. у. Полт. губ. (Сб. Харьк. Ист.-ф. Общ., т. IX, ст. 54).

ГРА В «БОБРА»⁴⁴³

Вибірають «бобра» і «мисливого». «Бобра» вибірають так, що беруть кійка (ціпка, паличку), держать правцем, і кожне з дітей береться за нього одною рукою, а чия рука прийдеться зверху, на кінці кийка, той стає за «бобра». «Мисливого» вибірають так, що всі кладуть по одному пальцю на чие-небудь коліно, всі пальці сходяться кінцями до купи («зірочкою»), тоді одна дитина «рахеу» їх:

Котилася — торба —
з високого — горба,
а в тій — торбі —
хліб — та паляниця, —
кому — доведеться, —
той — буде — жмуриться.¹

На чий палець прийдеться слово «жмуриться», той стає за «мисливого», а решта всі стають за «хортів» і вибірають собі кожне собаче імення (напр[иклад], Сірко, Рабко, Крутько, Бровко, Лиско, Лиска, Співка, Знайда, Жук). «Мисливий» з «бобром» відходять далі, щоб «хорти» не бачили «бобра», де він сховається. «Мисливий» сідає, «зажмурившись» (заплющивши очі або сховавши голову), і співає:

Allegretto (весело)

Ой ти, ста-рий боб - ре, за - хо - вай - ся доб - ре,
бо я хор - ти ма - ю, на по - ле пус - ка - ю.

¹ Див[ись] Чувинській. Труды, т. III, ст. 161. — Л.У.

Ой ти, старий бобре,
заховайся добре,
бо я хорти маю,⁴⁴⁴
на поле пускаю.¹

«Бібр» мусить сховатись, поки «мисливий» доспіває; часом «бібр» просить проспівати тричі або й більше, щоб мати час заховатись, то можна співати й більше, тільки «бібр» повинен просити, ще не починаючи ховатись. Проспівавши, скільки раз було вмовлено, «мисливий» гукає: «Хорти з ліса!». «Хорти» біжать на голос і шукають «бобра», коли той встиг сховатись, а знайшовши, ловлять його, бо він зараз кидається втікати, а коли він ще не встиг сховатись, то все одно за ним женуться, як тільки «мисливий» гукне. «Бібр» може і втікаючи ховатись по скілька разів, коли спритний, а «хорти» мусять його шукати. «Мисливий» сам не шукає і не ловить, тільки цькує, як бачить, що котре лінується: «Шукай, Сірко!» або «Лови, Бровко!», «Гуджа, хорти, гуджа його!» То знов завертає, як котре томиться: «На, сюди, Лиско! Не руш, Співко!» «Хорти», бігаючи, брешуть — «валують». Як хорти зловлять «бобра», то «мисливий» наміряється на нього кійком і кричить: «Бабах!» «Бібр» падає додолу, «мисливий» гукає: «Хорти, в ліс!» — і сам з ними біжить геть, а застається «бібр» і той, хто перший торкнув його, ловлячи. «Бібр» стає за «мисливого», а той, хто зловив, за «бобра», і знов грають так само.

(с. Жабориця коло Звягля)⁴⁴⁵

---

¹ Варіант з Дубенщини:

Ой ти, милий бобре,
Заховайся добре,
Бо я хорти маю,
З лісу попускає.
Як випущу хорта,
Розірвуть до чорта.

Подав В. Боровик. — Л.У.

ВАРІАНТИ:

1) **Свидницький**. Великдень у Подолян. (Основа, 1861, №11, ст. 37).

2) **Moszyńska**. Kupają i zabawy doroczne z okolic Białej Cerkwi (Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. Wydanie Akademii Umiejętności w Krakowie, 1881. V), ст. 83 (Piżmurok).

3) **Чубинський**. Труды Этно.-стат. эксп., т. IV, ст. 40.

4) **Ивановъ**. Игры крест. дѣтей, №70.

5

«САВКА»⁴⁴⁶

Andantino (трохи помалу)

Клем - бом - клем! Сав - ка вмер. Прий - шов піп,
Сав - ка втік. Прий - шла по - па - дя, Сав - ки не - ма.

Клем — бом — клем!
Савка вмер.
Прийшов піп,
Савка втік.
Прийшла попада,
Савки нема...

Часом се так собі співають, без гри. А часом одно з дітей удає «Савку» і лягає долі, як мертве, друге — «попа», третє — «попадю», і тоді так грають, як співають, що приходить «піп», а «Савка» втікає і ховається. «Піп» з «попадею» шукають «Савку», і котре знайде, то само стає за «Савку». Решта дітей з гурту не грає, тільки приспівує.

(с. Жабориця коло Звягля)

6

«РАК-НЕБОРАК»⁴⁴⁷

Діти кладуть дошку одним кінцем на колодки, другим на землю, по черзі вбігають або слизьгаються по ній та співають:

Allegro non troppo (швидко, та не дуже)

А я рак-не-бо-рак ців-ки су-че, щу-кой-ка-ри-бой-ка
до-го-ри ска-че, то в го-ру, то в до-ли-ну.

А й а рак-неборак
Цівки суче,¹
щукойка-рибойка
догори скаче⁴⁴⁸
то вгору, то в долину.

Так бавляться найбільше на Великдень.

(с. Чекна коло Луцького)⁴⁴⁹

Вар[іант]: Б. Гринченко. Етнографічні Матеріали, т. III (Черниговъ, 1899), №238, вв. 8–9.

¹ Цівка — веретенце для зсукування двох ниток докупі, сукати таким веретеном зветься «цівки сукати». Рак зсукує два вуса докупі. — Л.У.

«МИР МИРОМ»⁴⁵⁰

Як двоє дітей посваряться, то інші їх мирять, співаючи:

Allegro (весело)

Мир ми-ром, пи-ро-ги з си-ром, ва-ре-нич-ки в мас - лі,
ми дру-жеч - ки крас - ні, по - ці - луй - мо - ся!

Мир-миром,
пироги з сиром,
варенички в маслі,
ми дружечки красні,
поцілуймося!

Посварені подумують, подумують, а далі поцілюються та вже й добрі.

(с. Жабориця коло Звягля)

ВОСКРЕСЕНИЕ-ДЕНЬ⁴⁵¹

Allegro (весело)

Вос-кре-се - ні - є - день, хо - дім гу - лять на весь день,

та вкра-де - мо по - ро - ся, та й про-сла - ви - мо - ся!

Andante (помалу) **Allegro** (знов швидко)

Пос - той, Лев - ку, пос - той, Брев - ку, по - хри - сто - су - єм - ся!

Воскресение — день,
 ходім гулять на весь день,
 та вкрадемо порося,
 та й прославимся!
 Постой, Левку,
 постой, Бревку,
 похристосуємся!⁴⁵²

Так співають на Великдень.

(с. Жабориця коло Звягля)

«БЕЗКОНЕШНА»⁴⁵³

Andante (помалу)

Був со - бі жу - ра - вель та жу - ра - воч - ка,
на - ко - си - ли сін - ця пов - ні я - сел - ь - ця.

Molto più mosso (багато швидче)

На - ша піс - ня гар - на й но - ва, по - чи - най - мо і - ї зно - ва.

Був собі журавель
та журавочка,
накосили сінця
повні ясельця.
Наша пісня гарна й нова,
починаймо її знова:
Був собі журавель... (і знов спочатку, і знов,
без кінця, поки обридне).

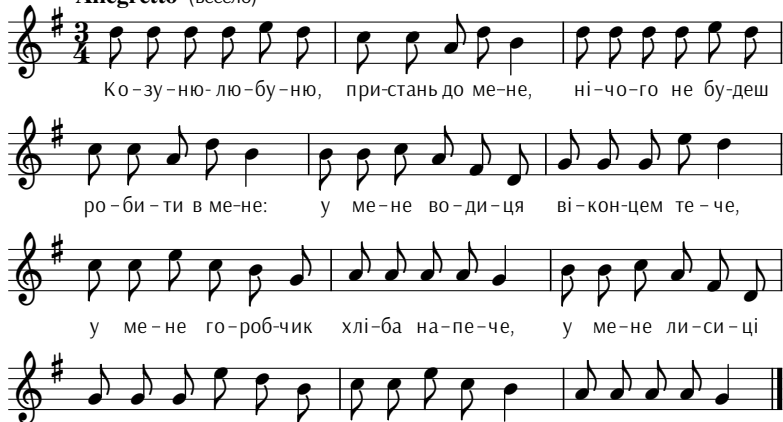
(с. Жабориця коло Звягля)

ВАРІАНТ:

Івановъ. Игры крест. дѣтей, №91.

«КОЗУНЯ-ЛЮБУНЯ»⁴⁵⁴

Allegretto (весело)

Ко-зу-ню-лю-бу-ню, при-стань до ме-не, ні-чо-го не бу-деш
ро-би-ти в ме-не: у ме-не во-ди-ця ві-кон-цем те-че,
у ме-не го-роб-чик хлі-ба на-пе-че, у ме-не ли-си-ці
спечуть па-ля-ни-ці, у ме-не вед-мідь із-ва-рит о-бід.

Козуню-любуню,
пристань до мене,
нічого не будеш
робити в мене:
у мене водиця
віконцем тече,
у мене горобчик
хліба напече,
у мене лисиці
спечут паляниці,
у мене ведмідь
ізварит обід.

(м. Миропілля в Звягельщині)⁴⁵⁵

11

«КОЗИНЯТКО»⁴⁵⁶**Allegro** (швидко)*lamentoso* (жальбно)*comodo* (спокійно)*rigoroso* (суворо)

Бігло, бігло
 козинятко льодком, льодком,
 за ним, за ним
 цапок слідком,
 воно бігло топиться,
 за ним цапок дивиться,
 воно бігло в ополонку,
 його цапок за голову:
 «Стій, козо, не топися,
 ще на мене подивися!»

(м. Миропілля в Звягельщині)

ВАРІАНТ:**Б. Гринченко.** Етнографічні матеріали, т. III, №1365.

12
ТАНЕЦЬ

(КОЗАЧОК)⁴⁵⁷

Allegro (весело)

Тан-цю - ва - ли ми - ші по ба - би - ній хи - жі,
ста-ло ба-бі за та-нець — ззі-ли ми-ші бу - ха-нець.

Танцювали миші
по бабиній хижі.
Стало бабі за танець—
ззіли миші буханець.

(м. Миропілля в Звягельщині)

КАЗКА ПРО КОТИКА ТА ПІВНИКА

Був собі котик та півник, і були вони у великій приязні. Котик, було, у скрипочку грає, а півник пісеньки співає. Котик, було, йде їсти добувати, а півник вдома сидит та хати глядит. То котик, було, йдучи, наказує:

— Ти ж тут нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би хто й кликав.

— Добре, добре, — каже півник, засуне хату та й сидит, аж поки котик вернеться.

Навідала півника лисиця та й надумала його підманити. Підійде під віконце, як котика нема вдома, та й підмовляє:

— Ходи, ходи, півнику, до мене, шо у мене золота пшеница, медяна водица.

А півник їй:

— То-ток, то-ток, не велів коток!

Бачит лисиця, шо так не бере, прийшла раз уночі, насипала півникові попід вікном золотої пшениці, а сама засіла за кущем. Тільки шо котик вийшов по здобич, а півник одсунув кватирку та й виглядає. Бачит: нікого нема, тільки пшеничка попід вікном розсипана. Понадився півник:

— Піду-но я, трошки поклюю, нікого нема, ніхто мене не зобачит, то й котикові не скаже.

Тільки півник за поріг, а лиска за нього — та й помчала до своєї хати. А він кричит:

Речитатив

Ко - ти - ку бра - ті - ку, не - се ме - не лис - ка
по ка - ме - ню мос - ту на сво - є - му хвос - ту, по - ра - туй ме - не!

Котику-братіку,
несе мене лиска
по каменю-мосту
на своєму хвосту.
Поратуй мене!

Котик поки почув, поки завернувся (далеко був), то вже й опізнився лиску догоняти. Біг-біг, не здогнав, вернувся додому та й плаче, а далі надумався, узяв скрипку та писану кайстру¹ та й пішов до лисичиної хатки.

А в лисиці було штири дочки та їден син. То стара лисиця на влови пішла, а дітям наказала півника глядіти та окріп гріти, щоб ото вже, як вернеця, зарізати його та обпатрити.

— Глядіть же, — наказала, — нікого не пускайте.

Та й пішла.

А котик підійшов під вікно та й заграв, ще й приспівує.

Allegretto (весело)

Ой у лис-кив лис-ки но-вий двір та чо-ти-рі доч-ки на ви-бір,
пя-тий син-ко щей Пи-лип-ко, вий-ди, ли-се,
по-ди-ви-ся, чи хо-ро-ше гра-ю.

Ой у лиски, в лиски новий двір
та чотири дочки на вибір,
п'ятий синко ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися,
чи хороше граю!

От найстарша лисичівна не втерпіла та й каже до менчих:

¹ Кайстра — торба. — Л.У.

—Ви тут посидьте, а я піду подивлюсь, що воно там так хороше грає?

Тільки що вийшла, а котик її цок у лобок та в писану кайстру! А сам знов грає:

Ой у лиски, в лиски новий двір... і т. д.

Не втерпіла й друга лисичівна та й собі вийшла, а він і ту—цок у лобок та в писану кайстру! Так усіх штирох виманив. А синко Пилипко жде-пожде сестричок— не вертаються:

—Піду-но, каже, позаганяю, а то мати прийде— битиме.

Та й вийшов з хати. От котик і його цок у лобок та в писану кайстру! А потім почепив кайстру на сухій вербі, сам у хату, знайшов півника, розв'язав, взяли вони удвох усю лисиччину страву поїли, горщика з окропом вивернули, горшки-миски побили, а самі втекли додому.

Та вже потім півник довіку слухав котика.

(м. Миропілля в Звягельщині)

ВАРІАНТИ:

Рудченко. Народня южнорусскія сказки (Кієвъ, 1870), т. 1, ст. 27; т. 2, ст. 3.

КАЗКА ПРО ЇВАШКА

(Сю казку мало котре з сільських дітей не знає; її навіть часом удають, мов гру: одне стає за «Івашка», друге за «відьму», а решта за «Оленку», за батька з матіррю та за гусей, так кожне співає й проказує, як там за кого приходиться в казці).

Був собі чоловік та жінка, а в них синок—одиначок Ївашко. Ото Ївашко, як підріс трошки, став просити батька:

—Зробіт мені, тату, човник та весельце, то я буду рибку ловити та вас обох при старощах годуватиму.

—Куди тобі, синку, ти ще малий,— каже батько.

А він таки в одно:

—Зробіт та й зробіт.

От зробив йому батько човна і весельце, і став Ївашко рибалити. Поплине Ївашко геть-геть річкою, а мати тим часом йому їсти наварит та в двойнятка¹ накладе, візьме ті двойнятка ще й сорочечку білу для Ївася, піде до берега, стане та й кличе:

Ївашечку, Ївашечку,
приплинь, приплинь до бережка,
я дам тобі їсти-пити
і хороше походити.

А Ївашко почує:

— Це ж меї матінки голосок. Пливи, пливи, човнику, до бережка.

Приплине, пообідає, сорочечку білу озьме, подякує, віддасть матері рибку, що наловив, та й знов на річку.

Нагледіла Ївашка відьма та й каже собі:

— Ото б добре Ївашкового мнясця попоїсти! Дай-но я його підманю.

Стала в обідню годину на бережку та й кличе:

¹ Двойнятка—два невеликі горщики, з'єднані разом.—Л.У.

Tempo giusto (помалу)

Ї-ва-шеч-ку, Ї-ва-шеч-ку, при-плинь, при-плинь до бе-реж-ка,
я дам то-бі їс-ти - пи-ти і хо - ро-ше по-хо - ди-ти.

Ївашечку, Ївашечку,
приплинь, приплинь до бережка,
я дам тобі їсти-пити
і хороше походити.

Ївашко послухав, послухав:

— Ні, це не меї матінки голосок, у меї матінки голосок,
як шовк, а се такий, як вовк. Пливи, пливи, човнику, далі та
далі!

Бачит відьма, що так не підманит, пішла до коваля:

— Ковалю, ковалю, скуй мені такий голос, як у Ївашкової
матері.

Коваль скував їй тоненький голос, а вона пішла до річки
та вже новим голосом кличе Ївашка:

Ївашечку, Ївашечку,
приплинь, приплинь до бережка,
я дам тобі їсти-пити
і хороше походити.

Ївашко слухає:

— Оце ж меї матінки голосок. Пливи, пливи, човнику,
до бережка.

Тільки що Ївашко на бережок, а відьма його хап! — та й по-
тягла до sweї хати. Принесла та й каже дочці:

— Ось на, Оленко, цього хлопчика, спечи мені його на обід.

— Добре, мамо, — каже Оленка, — я вже й у печі напалила.

— То я піду по сіль, — каже відьма, — а поки вернуся, щоб
була мені печеня готова.

Відьма пішла по сіль, а Оленка взяла лопату та й каже до
Ївашка:

— Сядай, хлопче, на лопату.

А Ївашко каже:

— Та я не вмюю.

— Та сядай, сядай!

От Ївашко то руку покладе, то голову, а все не сяде, нібито не вміє, а далі до Оленки:

— Ти мені покажи, як сядати, то я й сяду.

— Та от же так, дивися!

Сіла Оленка на лопату, а Ївашко її — шух! — у піч і заслонкою затулив, там вона й спеклась.

Вибіг Ївашко з хати, коли чує: відьма йде, — він хучій на явора, сховався та й сидит.

Увійшла відьма в хату, бачит: нема Оленки.

— Ну, проклята дівка! Тільки я з хати, а вона вже й чкурнула. Я ж тобі дам! Нема що, пообідаю сама.

Витягла сама печеню, наїлася, пішла лягла під явором та й качаєця:

— Покочуся, повалюся, Ївашкового мнясця наївшись!

А Ївашко не втерпів та з явора до неї:

— Покотися, повалися, Оленчиного мнясця наївшись!

— А, то ти тут, сякий-такий сину! Чекай же, я ж таки тебе ззім!

Та й почала відьма явора гризти. Гризе, гризе та зубами клацає. Бачит Ївашко, що непереливки, аж тут, дивиться, летять гуси. Він до їх:

Гуси, гуси, лебедята,
озьміт мене на крилята
та понесіт до батенька,
а в батенька їсти-пити
і хороше походити.¹

А вони кажут:

— Нам ніколи, нехай тебе задні візьмут, — та й полетіли.

А відьма все гризе, аж явір трасеця.

Надлетіли задні гуси. Ївашко до їх:

---

¹ Співається так само, як «Ївашечку, Ївашечку». — Л.У.

Гуси, гуси, лебедята,
озьміт мене на крилята...

— Нехай тебе задне озьме! — кажуть гуси, та й полетіли.
А відьма вже так явора підгризла, що він аж похилився, от-от упаде.

Коли-то летит ідна гусочка, ідно крильце їй перебите, то вона од гурту одбилась та так сама позаду і летит.

Ївашко заплакав та до неї:

Ой гусятко, лебедятко,
озьми мене на крилятко
та понеси до батенька,
а в батенька їсти-пити
і хороше походити.

Шкода стало гусочці Ївашка, от вона й каже:

— Та вже сядай, може, якось долетимо.

Ївашко сів на неї — та й полетіли. Відьма, як побачила, що Ївашко таки втік, надулася спересердя та й луснула. А Ївашко з гусочкою полетіли-полетіли та під батьковим віконцем сіли. Став Ївашко під віконцем та й слухає, що там старі гомонят. А там мати періжки з печі виймає по парі, кладе їх на віконце та й примовляє:

— Це тобі, дідусю, а це мені, дідусю.

А Ївашко з-поза вікна й обзивається:

— А Ївашкові й нема!

— Ой, старий, — каже мати, — щось мені так як Ївашків голос вчувається!

— Та де там, стара, нашого Ївашка вже на світі немає.

Утерла стара сльози та й знов до періжків:

— Це тобі, дідусю, а це мені, дідусю.

Аж Ївашко знов:

— А Ївашкові й нема!

— Та ні таки, старий, — каже мати, — я добре чую: це або він, або його душечка.

Вийшли старі за поріг, аж дивляця: Ївашко стоїт під віконцем. Поздоровкались, почоломкались та такі-то вже раді!

Мати Ївашкові і головку змила, і сорочечку білу дала, і нагодувала, а гусочці щонайліпшого зерна посипала. Та й стали вони всі укупочці жити. І досі живуть та хліб жують.

От вам казка, а мені бубликів в'язка.

(м. Миропілля в Звягельщині)

ВАРІАНТИ:

Чубинскій. Труды Этногр.-стат. Эксп., т. II, ст. 406.

Драгомановъ. Малорусскія народныя преданія и рассказы (Кіевъ, 1876), ст. 353.

Кулишъ. Записки о Южной Руси (Петерб., 1857), т. II, ст. 17.

Рудченко. Народныя южно-русскія сказки, т. 2, ст. 38.

КАЗКА ПРО ДИВНУ СОПІЛКУ

Був собі чоловік та жінка, а в них два сини, і мали вони такий садок, що як уродит расно та продадут садовину, то цілий рік з того самого аж до нового годуця. Аж то унадився у той садок вепрік з ліса, рие та й рие щоночі, а вдосвіта втікає, і ніяк його достерегти не можна. Щонайліпше дерево підрив, та й став садок підсихати. От батько й каже до синів:

—Достережіть мені, шо воно садка псує, а котрий з вас допантрує садка, тому й садок буде по моїй смерти.

Пішли хлопці вночі на варту, позасідали в садку та й ждуть. То старший посидів, посидів та й заснув, а менчий нарубував терну та й обложився геть навколо: ото ж як почне його сон змагати, то він кивнеться, вколеться на шпичку тернову та й прокинеться; так цілу ніч не заснув на чатах. Аж то перед світом чує, щось хропе та ломиться в садок. Дивиться хлопець, а то вепрік з ліса — полум'ям дише, клами землю пише, копитами загрибає, хвостом слід замітає. Стрілив хлопець та й забив вепріка враз. Тільки менчий брат стрілив, то старший прокинувся, бачит: вепрік вже забитий; так йому заздрісно стало, що вже тепер батько на менчого садок запише, — узяв та й забив брата з своєї стрільби, поховав його в полі при дорозі, а сам поніс вепріка додому.

—А де ж брат? — питає батько.

—Брата, — каже син, — оцей вепрік розірвав, то я вепріка застрілив, а братового тіла не знайшов.

Заплакали старі, батько в плач, мати в голос. Став їх старший син потішати, та так придобрився, що батько йому ще за життя і хату, й обійстя віддав, аби він їх старих при собі до смерти тримав.

А над забитим братом в полі при дорозі виросла калина, та така хороша, аж гочі бере, літо й зиму на ній і лист, і цвіт, і ягідки — все разом.

Їдуть якомсь тим шляхом чумаки та дивуюця:

—Що то воно за калина така дивна?

А їден вирізав гілку, зробив сопілку, сів собі на воза, їде та й грає, а сопілка йому людським голосом співає, словами промовляє:

Andante (помалу)

По-ма-лу ма - лу, чу - ма-че грай, не вра-зи ж мо - го
сер - день - ка вкрай, брат ме-не вбив в зем - лю за - рив,
за то - го веп - ри - ка, що в са - ду рив.

Помалу-малу, чумаче, грай,
не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
за того веприка, що в саду рив.

Злякався чумак, хотів ту сопілку викинути, а товариші кажуть:

— Не кидай, треба людей попитати, може, хто скаже, про-ти чого воно.

Доїхали до села, до крайньої хати, поспросились на ніч. Там їх прийняли, ще й вечеряти запросили. Сидят вони, вечерають та про те диво розказують, що яка то дивна у них сопілка з теї калини, що росте при дорозі:

— Ось нате, господару, хоч самі заграйте.

Узяв старий господар сопілку, заграв, а вона до нього людським голосом співає, словами промовляє:

Помалу-малу, батеньку, грай,
не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
за того веприка, що в саду рив.

— Що воно таке? — каже господар, — а ну-но ще ти, стара, заграй!

Узяла стара господиня сопілку, а вона й до неї:

Помалу-малу, матінко, грай,
не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
за того веприка, що в саду рив.

Тоді старий до сина:

— Тепер ти грай.

Той не хоче:

— Чи я малий у дудочку грати?

Та батько таки примусив. Тільки то молодий господар сопілку до губи притулив, а вона як заквилила:

Помалу-малу, братіку, грай,
не врази ж мого серденька вкрай!
Ти ж мене вбив, в землю зарив,
за того веприка, що в саду рив.

Тут батько до сина:

— Признавайся, що ти брата вбив!

Той і признався, бо вже не було куди. Прогнав його батько геть з очей, а сам зостався з старою сиротами віку доживати.

А калина та, мабуть, і досі цвіте...

(Звягель)⁴⁵⁸

ВАРІАНТИ:

1) **Манжура**. Сказки, пословицы и т. п. (2 вып. II т. Сборн. Харьк. Ист.-фил. Общ.), ст. 58.

2) **Кулиш**. Записки о Южной Руси (Петерб., 1857), т. II, ст. 20.

Одміна мелодії у **Рубця**. Двѣсти шестнадцать укр. нар. напѣвовъ, №208.

Близький до нашого варіант мелодії взяв за тему **М. В. Лисенко** до свої сюїти *Suite en G sur les Thèmes de l'Ukraine*, №2, *Courante*, ар. 2.

КІНЕЦЬ

«НАРОДНІ ПІСНІ ДО ТАНЦЮ (З НОТАМИ). З ГОЛОСУ ІВАНА ФРАНКА ТА ЛАРИСИ КОСАЧ. СПИСАВ К. КВІТКА»

Allegro assai (Швидко)

Ви, му - зи - ки, грай - те, а ви, лю - де чуй - те,
ста - рі мах по до - мах, мо - ло - ді тан - цюй - те!

Ви, музики, грайте,
а ви, люде, чуйте,—
старі—мах
по домах!
Молоді, танцюйте!

Allegro molto (Дуже швидко)

Ка-зав є - си: «люб-лю, люб-лю, че-ре-вич-ки то-бі куп-лю».
Те-пер ме-ні до-ве-ло-ся, що ти бре-шеш, а я бо-са,
те-пер ме-ні до-ве-ло-ся, що ти бре-шеш, а я бо-са.

Казав еси:⁴⁵⁹ «Люблю, люблю,
черевички тобі куплю».
Тепер мені довелося,
що ти брешеш, а я боса. } двічі ⁴⁶⁰

All[egro] molto (Дуже швидко)

Ой гу - ля - ла дів - чи - ноч - ка ой гу - ля - ла вель - ми,
за - чи - ня - ла гу - ля - н - няч - ко ду - бо - ви - ми двер - ми.
Ой гу - ля - ла, ой гу - ля - ла, ї - ї ма - ти не впи - ня - ла,
у - пи - ни - ли ма - лі ді - ти, му - сить вдо - ма си - ді - ти.

Ой гуляла дівчинонька,⁴⁶¹
ой гуляла вельми,
зачиняла гуляннячко
дубовими дверми.
Ой гуляла, ой гуляла,
її мати не впиняла,⁴⁶²
упинили малі діти,
мусить вдома сидіти.

Allegro molto (Дуже швидко)

Ой мій чо-ло - вік на Во - ло - щи-ну втік, а я ці - па про-да -
ла та му - зи-ки на-ня - ла, а я ці - па про-да - ла та му -
зи-ки на-ня - ла. Ви му - зи - ки мо - ї, ви за - грай - те ме -
Ой са - ма я, са - ма, чо-ло - ві - ка не -
ні, бо я бід - на вдо - ва, чо-ло - ві - ка не - ма.
ма, а свек - ру-хи не бо - юся, бо не ма - ти мо - я.

Ой мій чоловік
на Волощину⁴⁶³ втік,
а я ціпа продала
та музики найняла.⁴⁶⁴
Ви музики мої,
ви заграйте мені,
бо я бідна вдова,
чоловіка нема.
Ой сама я, сама,
чоловіка нема,
а свекрухи не боюся,
бо не мати моя.

Allegro molto (Дуже швидко)

Ой ка-жуть лю-де, що я у-пи-ла-ся,
а я в сво-го ми-лень-ко-го га-ла-ва вда-ла-ся.

⁴⁶⁵Ой кажуть люде,
що я упилася,
а я в свого миленького
галява ⁴⁶⁶вдалася. ⁴⁶⁷
Ой кажуть люде,
що я не хороша,
а я в свого миленького,
як червона рожа.
Ой кажуть люде,
що я недоросла,
а я в свого миленького
як у бору сосна.

Allegro non troppo (Не дуже швидко)

На го-ро-ді бі-ла гли-на,
сто-їть ко-зак, як ка-ли-на ой ой ой!

¹На городі біла глина,
стоїть козак, як калина—ой, ой, ой!

¹ Ся пісня і пісні №3, 4 і 51—з Галичини, списані з голосу Івана Франка; решта пісень з села Колодяжного (коло Ковля, на Волині), списані з голосу Лариси Косач.—Примітка Климента Квітки. (Нумерація пісень вказана автором за «Порядком», у рукописі це пісні: «На городі біла глина», «Ой на горі лен поламався», «На воді човен вихитується», «Сабадашка»).—Ред.

Ой копаю білу глину,
на козака оком кину — ой, ой, ой!
Ой копаю, в купу горну,
на козака оком моргну — ой, ой, ой!
Коби борзо¹ до суботи,
прийде козак на зальоти⁴⁶⁸ — ой, ой, ой!
Ой матуню, не гай мене,
за козака віддай мене — ой, ой, ой!

Allegretto (Не дуже швидко)

На во - ді чо - вен ви - хи - ту - єть - ся, ко - зак дів - чи - ни
ви - пи - ту - єть - ся: ой чи не ти то гре - бель - ко - ю йшла,
ой чи не ти то хус - точ - ку на - йшла

На воді човен вихитується,
козак дівчини випитується:
«Ой чи не ти то гребелькою йшла,
ой чи не ти то хусточку найшла?»
— «Ой я то, я то гребелькою йшла,
ой я то, я то хусточку найшла.
Найшла хусточку знакомитую,⁴⁶⁹
червоним шовком перешитую».

¹ Борзо — скоро. — К. К.

Allegro (Швидко)

Ой на го-рі лен по-ло - мав-ся ой за ме-не дяк же-ни - хав-ся

Ой на горі лен поламався,⁴⁷⁰

а⁴⁷¹ за мене дяк женихався.

Або мене січте, рубайте,

або мене за дядька дайте!

Бо у дядька ручки біленькі,

щонеділі книші⁴⁷² тепленькі,

щонеділі проводної⁴⁷³

та для мене молодії.

САБАДАШКА⁴⁷⁴

Allegro (Швидко)

Са - ба - даш - ко мо - я ой а де ж ти бу - ла

З па - ни - чем під кор - чем під - ве - чір - ку - ва - ла

Сабадашко моя,

ой а де ж ти була?

З паничем

під корчем

підвечіркувала.

Allegro (Швидко)

Ой ти ме-не вра-жий си - ну не зай-май ой ти ме-ні

до - га-нонь-ки не да-вай. Да-ла ж ме - ні мо - я ма - ти
Ой хоч же я не - хо - ро - ша

до - га - ну по - ро - ди - ла не - хо - ро - шу по - га - ну
на ви - ду, бу - де з ме - не гос - по - динь - ка до ла - ду

Ой ти мене, вражий сину, не займай,
ой ти мені доганоньки не давай.
Дала ж мені моя мати догану,
породила нехорошу, погану.
Ой хоч же я нехороша на виду,
буде з мене господинька до ладу.

Ой ти, тату, меї мами не займай,
наша мати господинька — ай, ай, ай!

Ой не ходи, козаченьку, до мене,
бо не любить моя мати тебе.
Моїй мамі то шевці, то кравці,
щоб пошили черевички дочці.

All[egro] non troppo (Не дуже швидко)

На го-ро-ді квіт-ки в'ють-ся, а за ме-не хлоп-ці б'ють-ся
Ой го-я го-я го-я го-ло-вонь-ко бід-на мо-я

На городі квітки в'ються,
а за мене хлопці б'ються.

Ой го-я, го-я, го-я,
головонько бідна моя! } 2

Не бийтеся, нема за що,
хоч я гарна, так ледащо,

Ой го-я, го-я, го-я,
головонько бідна моя! } 2

Allegro (Швидко)

Ой ви-пи-ти то то я, за-ку-си-ти, то то я
що су-бо-ти до ро-бо-ти то не во-ля мо-я

Ой випити, то то я,
закусити, то то я!
Щосуботи до роботи,
то неволя моя!

All[egro] molto (Дуже швидко)

Бо - дай же ти, дів - чи - нонь - ко, хи - рі - ла, бо - лі - ла,
Ой ти, дур - ний, ку - пу - вав, я, ро - зум - на, бра - ла,

що ти мо - їх вин - них яб - лук за лі - теч - ко ззі - ла
те - пер зі - ма, яб - лук не - ма, лю - би - ти не ста - ла

Бодай же ти, дівчинонько,
хиріла,⁴⁷⁵ боліла,
що ти моїх винних⁴⁷⁶ яблук
за літечко ззіла.

— Ой ти, дурний, купував,
я, розумна, брала,
тепер зіма, яблук нема,
любити не стала.

All[egro] assai (Дуже швидко)

На го - ро - ді ка - лю - жа, ле - жить ми - ла не - ду - жа,

як му - зи - ки за - чу - є, ці - лу ніч - ку тан - цю - є

На городі калюжа,
лежить мила недужа,
як музики зачує,
цілу нічку танцює.

Чорна хмара, — дощ буде;
Мій миленький пріч⁴⁷⁷ іде.
Ой дощику, віймися,
Мій миленький, вернися.

На городі терниця,⁴⁷⁸
чогось мила сердиться,
ой сердиться ще й дуже,
я на неї байдуже.

Allegro (Швидко)

Рос - по - ров - ся че - ре - вик у ме - не
Ко - ли б ме - ні ступ - ка та жор - на

на - гні - вав - ся чо - ло - вік на ме - не
ко - ли б ме - ні жін - ка мо - тор - на

⁴⁷⁹ Розпоровся черевик у мене,
нагнівавсь чоловік на мене.
Я ж думала, за сто миль⁴⁸⁰ забіжить,
оглянуся, а він за мною біжить.

Ой не ходи, козаченьку, до мене,
бо не любить моя мати тебе.
Моїй мамі то шевці, то кравці,
щоб пошили черевички дочці.

ГРЕЧКА

Allegretto (Не дуже швидко)

Ой по-сі-яв ко-зак греч-ку на ду-бо-ві на вер-шеч-ку
Сам п'ю, сам гу-ля-ю, сам сте-лю-ся, сам ля-га-ю

The image shows two staves of musical notation for the song 'ГРЕЧКА'. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes. The second staff continues the melody and includes repeat signs at the beginning and end.

Ой посіяв козак гречку
на дубові, на вершечку.
Сам п'ю, сам гуляю,
сам стелюся, сам лягаю.
Схватилася шура-бура,⁴⁸¹
козакові гречку здула.
Сам п'ю, сам гуляю,
сам стелюся, сам лягаю.

ВАЛЕЦЬ⁴⁸²

Пі-шла я валь-ця зби-ла я паль-ця
от то-бі ва-лець, - кри-ва-вий па-лець.

The image shows two staves of musical notation for the song 'ВАЛЕЦЬ'. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The melody consists of quarter and eighth notes. The second staff continues the melody and includes repeat signs at the beginning and end.

Пішла я вальця,
збила я пальця,
от тобі валець,
кривавий палець.⁴⁸³

Ой пила, пила,
чіпця⁴⁸⁴ згубила,
прийшла додому,
мужа набила.

Ой іди, мужу,
чіпця шукати,
не знайдеш чіпця,
не йди до хати.

Пішов до коршми:⁴⁸⁵
добрідень, люде!
хто чіпця знайде,
перейма⁴⁸⁶ буде.

Перейма буде
кварта⁴⁸⁷ горілки,
хто чіпця знайде
моєї жінки.⁴⁸⁸

Полька⁴⁸⁹

Бі - да поль-ку спо-ку - си - ла, піш - ла поль-ка за ру - си - на

Біда польку спокусила,
пішла полька за русина,⁴⁹⁰
русин каже: ходім жати.
Полька каже: хочу спати.
Русин ка[же]:⁴⁹¹ ходім в поле,
Полька каже: колька коле.

Allegretto (Не дуже швидко)

Ой ти знав, на що брав мі - ща - ноч - ку з міс - та,
я не ї - ла і не бу - ду гре - ча - но - го тіс - та

Ой ти знав,
нащо брав
міщаночку з міста,
я не їла
і не буду
гречаного тіста.

Ой ти знав,
нащо брав
мене невеличку,
мене мати
годувала,
як перепеличку.

Не повільно

Ой на що нам му-зи-ки як у нас сво - ї я - зи - ки?
Я за - гра - ю, по-ска - чу і ні - ко - му не пла - чу

Ой нащо⁴⁹² нам музики,
як в нас свої язики?
Я заграю, поскачу
І нікому не плачу.⁴⁹³

49. Ти паробок, я паробок,⁴⁹⁴
ходим 'бадва¹ на заробок,⁴⁹⁵
заробимо корець⁴⁹⁶ жита,
буде для нас і для жида.

---

50. Дай же, Боже, в добрий час,
Як у людей, так і в нас,
і в добрую годину,
звеселити родину.

---

51. Погуляймо, братиця,^{II}
бо не хутко трапиться,
погуляймо, господине,
нехай наша журба згине.

Ой чи згине, чи не згине,
погуляймо, господине,
погуляймо раз і два,
чи далеко до Різдва?

Andantino (Не швидко)

Ой рик-ну-ла ко-ро-ви-ця тур-сько-го за-во-ду
не ди-вуй-те, гар-ні хлоп-ці на мо-ю у-ро-ду

Ой рикнула коровиця турського заводу.⁴⁹⁷
Не дивуйте, гарні хлопці, на мою уроду.⁴⁹⁸

---

^I Бадва—обидва.—К. К.

^{II} Братиця—сестро.—К. К.

Ой не ходи коло води, шудратий¹ Мартине,
не грай, не грай в сопілочку, нехай вона згине.

Ой бо тая сопілочка тоненько заводить,
не одну дівчиноньку й а з розуму зводить.

Ой не ходи коло води, шудратий Мартине,
та не бери багатой, нехай вона згине.

Багатая губатая ще й до того пишна,
убогая хорошая, як у саду вишня.

Багатая губатая губи надимає,
убогая хорошая сорочки не має.

Andantino (Не швидко)

Чи - ї пчо - ли по діб - ро - ві, мо - ї по цві - точ - ку
а хто лю - бить да - ле - ку - ю, а я су - сі - доч - ку

Чиї пчололи по діброві, мої по цвіточку,
а хто любить далекою, а я сусідочку.⁴⁹⁹

Що до теї далекої треба коні бистрі,
а до меї близенької перелази низькі.

Погоріли болота, zostалися купи;⁵⁰⁰
женітеся, парубочки, аби не рекрути.⁵⁰¹

¹ Шудратий — кучерявий. — К. К.

Широкиї шаравари⁵⁰²
сліди замітають,
три шеляги⁵⁰³ у кишені,
та й ті заважають.

Один шеляг на танець,
другий на горілку,
а за третій куплю меду,
почастую дівку.

Коб не гори високії та не перелази,
то бігав би до дівчини на день по три рази.

Чи то, тату, тую брати, що воли-корови,
Чи то, тату, тую брати, що чорнії брови?

— Не питайся, мій синочку, чи вона багачка,
тільки ходи, людей питай, яка з неї швачка.

Не питайся, мій синочку, чи головка гладка,
тільки ходи, людей питай, чи метена хатка.

Не питайся, мій синочку, брівок на шнурочку,
тільки ходи, людей питай, чи спряде сорочку.

Не питайся, мій синочку, яка там на вроду,
Тільки ходи, людей питай, чи чесного роду.

Andantino (Не швидко)

I

Ко-ло га-ю по-хо-жа-ю, в га-ю не бу-ва-ю,
а я сво-ю дів-чи-нонь-ку по го-ло-су зна-ю.

II

Швидче

Ой як во-на за-го-во-рить, як у дзвін за-дзво-нить,
ой як во-на за-спі-ва-є, се-ло роз-ля-га-є.

(Можна співати теж цілу пісню або на саму I половину сеї мелодії, або на саму II половину).⁵⁰⁴

Коло гаю пожожаю, в гаю не буваю,
а я свою дівчиноньку по голосу знаю.

Ой як вона заговорить, як у дзвін задзвонить,
ой як вона заспіває, село розлягає.

Ой як вона заспіває, село розлягає,
ой як вона засміється, душа радується.

Коло гаю пожожаю, коло ліщиноньки;
чи хто бачив, чи не бачив меї дівчиноньки?

Чи хто бачив, чи не бачив, нічого питати,
сідай, сідай на коника та й поїдь шукати.

Що вже ходив, то вже ходив, то вже доходився,
коли б мені кінь вороний, то б я оженився.

Коли б мені кінь вороний, сіделечко маю,
поїхав би на Україну, там дівчину знаю.

Одну знаю на Україні, другу на Волині,⁵⁰⁵
Розкраяли мені серце на дві половині.

А котру я вірне люблю, не скажу нікому,
бо то люде порозносять, як вітер солому.

Див[ись]: порядок в кінці зшитку⁵⁰⁶

(Всі пісні од №8 до №17 можна співати однаково або на той голос, що «Коло гаю похожаю», або на той голос, що «Ой рикнула коровиця», або на той, що «Чиї пчолы по діброві»).⁵⁰⁷

Allegro (Швидко)

Ой ле - ті - ла зо - зу - лень - ка ку - ю - чи, ку - ю - чи,
на - ди - ба - ла Ва - си - леч - ка о - ру - чи, о - ру - чи.
Ой, си - ну Ва - си - ли - но, чи о - реш, чи ти сі - єш
пше - ни - чень - ку чи о - вес Ой що ж то - бі, зо - зу - лень - ко,
до ме - не? По - сі - яв я пше - ни - чень - ку для се - бе

Ой летіла зозуленька, куючи, куючи,
надибала Василечка, оручи, оручи:⁵⁰⁸

— Ой, сину Василю, чи ореш,
чи ти сієш пшениченьку, чи овес?
— Ой що ж тобі, зозуленько, до мене?
Посіяв я пшениченьку для себе.

На той самий голос:

Ой чия ти дівчинонько, чия ти, чия ти?
Чи ти вийдеш на вулицю гуляти, гуляти?
— Не питайся, козаченьку, чия я, —
Як ти вийдеш на вулицю, вийду я.

Allegro (швидко)

А до ме-не Я - ків при - хо - див, ко - ро - боч - ку
ра - ків при - но - сив, а я ти - ї ра - ки за -
бра - ла, а Я - ко - ва з ха - ти про - гна - ла

509 А до мене Яків приходив,
коробочку раків приносив,
а я тиї раки забрала,
а Якова з хати прогнала:
«Іди, іди, Якове, з хати,
бо на печі батько та мати,
а в запічку дядькові діти,
нігде тебе, Якове, діти».

На березу дуб похилився,
на багату чорт задивився,
на вбогую добрії люде,
з убогої господинька буде.

Andantino (Не дуже швидко)

Прий-ди, прий-ди, мій хо - ро - ший, скинь чо - бо - ти
прий - ди бо - сий, щоб під - ків - ки не бряз - ча - ли,
щоб со - ба - ки не бре - ха - ли.

Прийди, прийди, мій хороший,
скинь чоботи, прийди босий,
щоб підквітки не бряжчали,⁵¹⁰
щоб собаки не брехали.⁵¹¹

Ой то ж мені догодило,
що прядиво⁵¹² не вродило,
ані прясти, ані ткати,
тільки собі погуляти.

Козаченьку чорновусий,
чого в тебе жупан⁵¹³ кусий?
— Вражі дівки підпоїли,
жупан мені підкроїли.

Ой ти, Гандзю милостива,
чим ти брови намастила?
— Намастила купервасом,⁵¹⁴
щоб ходили хлопці часом.

Andantino (не дуже швидко)

Ой і - ду, йду, йду до кор-шом - ки пи - ти,
а за мно - ю чо - ло - вік, хо - че ме - не би - ти
Ой і - ду йду йду, як со - кіл - ка по льо - ду
Чо - го се - диш, - на - ду - ла - ся, чо - му в ко - жух не вдяг - ла - ся
вра - жі лю - де згля - да - ють - ся, що я бо - са - я йду...
Бо - дай то - бі так був дух, як у ме - не є ко - жух!

⁵¹⁵ Ой йду, йду, йду
до коршомки пити,⁵¹⁶
а за мною чоловік,
хоче мене бити.

Ой йду, йду, йду,
як сокілка⁵¹⁷ по льоду,
вражі люде зглядаються,
що я босая⁵¹⁸ йду...

— Чого седиш, надулася?
 Чому в кожух не вдяглася?
 — Бодай тобі так був дух,
 яку мене є кожух! } двічі ⁵¹⁹

All[egro] molto (Дуже швидко)

Ка - те - ри - на і Ва - сись свя - ри - ли - ся за ки - сіль.
 Ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю
 ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю,
 ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю.

Катерина і Василь
 сварилися за кисіль.
 Ой Василю, Василю,
 не їж мого кисілю. } тричі ⁵²⁰

Allegretto (Не дуже швидко)

На ву - ли - ці скрип - ка гра - є ме - не ма - ти не пус - ка - є.
 Сер - дить - ся і ли - ха, не ба - чи - ла же - ни - ха

На вулиці скрипка грає,
мене мати не пускає.
Сердиться і лиха,
не бачила жениха.
На вулиці скрипка, бас,
пусти, мамцю, хоч на час!
Сердиться і лиха,
не бачила жениха.

Allegro (Швидко)

Гар - нень-ка мо-ло-дич-ка гар - нень-ко по - ди-вить-ся,
гар - нень-ко са - ма хо-дить, а ще гар-ній му - жа во-дить.

Гарненька молодичка,
гарненько подивиться,
гарненько сама ходить,
а ще гарній⁵²¹ мужа водить.

Allegro molto (Дуже швидко)

Тут мо - я ку - ма бу - ла тут мо - я лю - ба бу - ла,
тут во - на вер - ті - ла - ся чорт зна - є, де ді - ла - ся.

Тут моя кума була,
тут моя люба була,
тут вона вертілася,
чорт знає, де ділася.

Allegro (Швидко)

Сяк- так до ве - че - ра бу - ду жить,
 а вве - че - рі мій ми - лень - кий при - бі - жить

(На сей куплет співається тільки 1-й куплет пісні №32, а дальші куплети співаються так, як пісня №28: «Ой не ходи, козаченьку, до мене»).⁵²²

32. Сяк-так, до вечера буду жить,
 а ввечері мій миленький прибіжить.
 Прибігає мій миленький уночі,
 а я лежу, молодая, на печі.
 — «Ой чого ти, моя мила, так лежиш?
 Ой чого ти на вулицю не біжиш?»
 — «Якби мені такі-сякі шкарбунці,⁵²³
 не сиділа ж би я вдома на печі».
-

29. Коли б мені ступка та жорна,⁵²⁴
 коли б мені жінка моторна,
 то б я її цілував, милував,
 а до печі куховарку наняв,
 а до хати заміталочку,
 до дитини колихалочку,
 а сам би я по водицю ходив,
 свою милу за рученьку водив.
-

Порядок

1. Ви, музики, грайте
2. На городі біла глина
3. Ой на горі лен поламався
4. На воді човен вихитується
5. Сабадашка
6. Ой летіла зозуленька
7. Ой чия ти, дівчино
8. Коло гаю похожаю, в гаю не буваю
9. Коло гаю похожаю, коло ліщиноньки
10. Що вже ходив, то вже ходив
11. Ой рикнула коровиця
12. Ой не ходи коло води
13. Ой не ходи коло води
14. Чиї пчолы по діброві
15. Коб не гори високії
16. Чи то, тату, тую брати
17. Широкий шаровари
18. На городі калюжа
19. Чорна хмара — дощ буде
20. На городі терниця
21. Ой кажуть люде, що я нехороша
22. Казав еси: люблю, люблю
23. Ой мій чоловік
24. На городі квітки в'ються
25. Бодай же ти, дівчинонько
26. Ой гуляла дівчинонька
27. Гречка
28. Ой не ходи, козаченьку, до мене⁵²⁵
29. Коли б мені ступка та жорна
30. Розповорвся черевик у мене
31. Ой ти, тату
32. Сяк-так до вечера буду жить
33. Ой ти мене, вражий сину
34. Ой ти знав, нащо брав

35. Ой йду, йду, йду до коршомки
36. Ой йду, йду, йду, як сокілка
37. Чому сидиш, надулася
38. На березу дуб похилився⁵²⁶
39. А до мене Яків приходив
40. Катерина і Василь
41. На вулиці скрипка грає
42. Тут моя кума була
43. Гарненька молодичка
44. Ой випити — то то я
45. Прийди, прийди, мій хороший
46. Ой то ж мені догодило
47. Козаченьку чорновусий
48. Ой ти, Гандзю милостива
49. Ти паробок, я паробок
50. Дай же, Боже, в добрий час
51. Погуляймо, братиця
52. Ой нащо нам музики

ДУМИ І ПІСНІ В ЗАПИСАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА КЛИМЕНТА КВІТКИ

Дума ⁵²⁷ ПРО ОЛЕКСІЯ ПОПОВИЧА ⁵²⁸

1. (♩ = приблизно 72 М. М.)

І-ший валок

Ой, по Чор-но-му мо - рю, Ой, на ка-мі-ні бі -
лень-ко - му, Там си-дів со-кіл яс - нень - кий,
Жа-ліб-нень - ко кви-лить, про-кви-ля - є,
І на Чор-но - є мо-ре спил-на по-гля - да - є,
Що на Чор-но-му мо - рі все не до-бре по-чи - на - є.

2. *a tempo*

Зла, су - про - тив - на, хви - леш - на хви - ля у - ста -
 ва - є, Суд - на ко - заць - ки - ї, мо - ло - дець - ки - ї
 На три ча - сти роз - би - ва - є...

3.

Пер - ву часть у - хо - пи - ло, В ту - рець - ку зем - лю
 за - не - сло, Дру - гу часть у - хо -
 пи - ло, В ду - най - ське гир - ло за - би - ло.

4.

А тре - тя часть тут ма - є, По се - ре - ди - ні Чор - но - го мо - ря,
 На би - стрій хви - лі, На ли - хій хур - то - ви - ні по - то - па - є...

5.

a tempo

Ой, при той ча-сти Бу-ло ві(й)-ська мно-го;

Хто був стар-ши-но-ю? Гриць-ко Ко-ло-ми-чин,

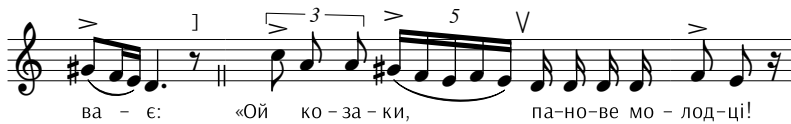

По всьо-му ві(й)сь-ку із-бар-зе й о-кли-чен.

6.

a tempo

То до ко-за-ків сло-ва-ми про-мов-ля-є, Сльо-за-ми вбли-

ва-є: «Ой ко-за-ки, па-но-ве мо-лод-ці!»

Доб-ре ви дбай-те, Грі-хов не тай-те,

Спо-ві-дай-тесь ви На-пе-ред ми-ло-серд-но-му

Бо-гу І Чор-но-му мо-рю,

Ой, о-та-ма-ну ко-шо-во-му.

7.

a tempo

Ті ж ко-за-ки те за-чу - ва - ли, Та всі за-мов-ча - ли.

Тіль-ко о - бі-звезь - ся О - лек-сій По - по - вич,

Геть-ман за-по - ро - жець:

8.

a tempo

«Ей, ко-за-ки, па-но-ве мо-лод-ці! Доб-ре ви вчи-

ні-те, Ме-не ж, О-лек-сі-я По-по-ви-ча,

Са-мо-го возь-мі-те, До мо-є-ї ши-ї бі-ленький ка-мінь

при-вя-жі-те, О-чі мо-ї ко-заць-ки-ї,

мо-лодець-ки-ї, Чер-во-ної ки-тай-ков за-пні-те,

Ой, са-мо-го ме-нев Чор-не мо-ре іс-пу-сті - те!»

9. *a tempo*

«Не-хай же я бу-дусам сво-є-ю го-ло - во-ю Чор-не-мо-ре-да - ру -
 ва - ти, Ніж-ли я ма - ю мно-го душ, вір хри-сті-ян-ських,
 По Чор-но-му мо - рю Без-не-вин-но по-губ-ля - ти».

10.

a tempo

Ті ко-за-ки те за-чу-ва - ли, До О-лек-сі-я По - во-ви-ча
 Сло-ва-ми про-мов-ля-ли, Сльо-за-ми об-ли - ва-ли:
 «Ей, О-лек-сі - ю По - по-ви-чу, Слав-ний ли-ца-рю, пи - са -
 рю! Ти ж сьвя-те пись-мо По три-чі на день чи - та -
 єш І нас, про-стих ко-за-ків, На все до-бре на - у -
 ча - єш, По чо-му ж ти від нас

(♩ = приблизно 66 М. М.)

2-гий валок

гри - хів біль-ше ма - єш?»

* Дві послідні ноти згодні, бо не вийшли у фонографі.

11. *a tempo*

ten.

Ой, О-лек-сій По-по-вич те за-чу-ва-є, Сло-ва-ми про-мов-

rit.

ля-є, Сльо-за-ми об-ли-ва-є:

12. *a tempo*

«Ой, ко-за-ки, па-но-ве мо-лод-ці! Я ж сьвя-те пись-мо по

три-чі на день чи-та-ю, І вас, про-стих ко-за-ків, На все до-бре

meno mosso

на-у-ча-ю, Від вас та-ки грі-хів біль-ше ма-ю».

13. *a tempo*

«Що я в о-хот-не вій-сько од-їж-джав, Не до-бре по-чи-нав,

з от-цем і з ма-ті-ре-ю Про-ще-ні-я не мав, Стар-шо-го

бра-та За бра-та не мав, Стар-шу-ю се-стру

з бар-зе по-ва-жав, Ой, у гру-ди стре-ме-ном од-пи-хав...

a tempo

Ли-бонь ме-не, ко-за-ки, па-но-ве мо-лод-ці,

ten. [3] > 3]

Най-біль-ше ту гріх спіт-кав».

Співав кобзарь⁵²⁹ Гнат Гончарь (Гончаренко)
2-го декабрия 1908 р. в Ялтах⁵³⁰

Ой по Чорному морю,
ой на камі^Iні біленькому,
там сидів сокіль (sic) ясенький,
жалібненько квилить-проквиляє,
на Чорнее море спилна⁵³¹ (sic) поглядає,
шо на Чорному морю все недобре починає,
зла супротивна хвилéшна хвиля уставає,
сúдна козацькі^{II} і молодецькі^{III} і на три часті
розбиває.

Перву часть ухопило —
в Турецьку землю занесло;
другу часть ухопило —
в Дунайське гирло забило;
а третя часть тут має,
посередіні Чорного Моря
на бистрій хвилі,
на лихій хуртовині
потопає.
О при той^{IV} часті було ві(й)ська много.
Хто був старшиною?
Грицько Коломі^Vйчин
по всьому ві(й)ську ізбарзé⁵³² (sic) окличен.^{VI}
О, до козаків словами промовляї,
сльозами (в)бливаї:
— Ей, козаки, панове-молодці,
добре ви дбайте,

^I Чулося скоріше і, ніж и, але достоту не розслухано. — К. К.

^{II} Чулося скоріше і, ніж и, але достоту не розслухано. — К. К.

^{III} Чулося скоріше і, ніж и, але достоту не розслухано. — К. К.

^{IV} В другий раз чулося: туй. — К. К.

^V Чулося скоріше і, ніж и. — К. К.

^{VI} Значить: голосно гукав, так, щоб усі чули. Примітка самого Гончаренка. — К. К.

гріхов^(sic) не тайте,
сповідайтесь ви наперед милосердному
Богу
і Чорному морю,
ой, отаману кошовому.
(А) ті^(ж) козаки те зачували,
та всі замовчали,

(о) тільки (ж) обізветься Олексій Попович,
гетьман-запорожець:
— Ой, козаки, панове-молодці,
добре ви вчините^н,
мене ж, Олексія Поповича,
самого возьміте,
до моєї шиї біленький камінь прив'яжіте,
очі мої козацькії молодецькії
червоною китайкою запніте,
самого мене в Чорне море іспустіте;
нехай же я буду
сам своєю головою
Чорне море дарувати,
ніж(е)ли я маю много душ^{вір} християнських
по Чорному морю безневинно погубляти.
Ті ж козаки те зачували,
до Олексія Поповича словами промовляли,
сльозами обливали:
— Ей, Олексію Поповичу,
славний лицарю,
писарю,
ти ж Сьвате Письмо по тричі на́ день
читаїш (sic)
і нас, простих козаків, на все добре
научаїш (sic),
почому ж ти від нас гріхів більше
маїш?
Олексій Попович те зачуваї,

словами промовляє,
сльозами обливає:
— Ей, козаки, па́нове-моло́дці,
я ж Сьвате Письмо по тричі на день
читаю
і вас, простих козаків, на все добре навчаю,
від вас таки гріхів більше маю,
що я в охотне військо од'їжджав,
недобре починав,
з отцем і з матірею прощення не мав,
і старшого брата за брата не мав,
старшую сестру збарзэ поважав,
ой у груди стременом⁵³³ одпихав —
либонь, мене, панове-молодці,
найбільше^{н(й?)} то гріх спіткав.

Ой що¹ із города вибігав,
триста душ маленьких дітей
конем розбивав,
кров християнську безневинно я
проли^(і)вав.
Ой, молодії жéни за ворота вибігали,
маленькі дітки на руки хватали,
мене, Олексія Поповича, кляли-
проклинали.
Ой, іще ж я поз сорок церкóв пробігав,
за своєю гордощу шапки не скидав,
на себе хреста не складав
і отцівської-материної молитви не
споминав, —
либонь, мене, козаки, панове-молодці,
найбільше то гріх спіткав.
Ой іще мимо царську громаду пробігав,
за своєю гордощу шапки не скидав,

---

¹ При проказуванні текста кобзарь тут промовив не «що», а «іще». — К. К.

мужикам-козакам на день добрий не
 давав,
 з празником не поздоровляв,
 либонь, мене, козаки панове-молóдці,
 найбільше^{и(й?)} то^I гріх спіткав.
 Ой не єсть же се^{II} мене Чорне море потопляє,
 а єсть се^{III} мене отцівська-материна
 молитва карає.
 Ой, якби ж мене отцівська-материна
 молитва од смерти вборонила,
 на Чорному морю не втопила,
 (то)^{IV} як буду я до отця (sic), до матері, до роду
 прибувати,
 буду отця і матір штити-шанувати й
 поважати,
 і старшого брата буду я за рідного отця почитати,
 а близьких сусід за рідне браття в себе
 мати.
 Скоро став Олексій Попович по істинні
 правді гріхи Богу сповідати,
 зараз стала зла супротивна хвилешна
 хвиля
 на Чорному морю притихати.
 Притихала
 і впадала,
 мов на Чорному морю не бувала,
 ой усіх козаків до острова живцем^V
 прибивала.
 Ті козаки на острів (sic) виходіли,

^I В другий раз чулося: туй. — К. К.

^{II} При проказуванні Гончар[енко] тут промовив не «се», а «то». — К. К.

^{III} При проказуванні Гончар[енко] тут промовив не «се», а «то». — К. К.

^{IV} [При проказуванні Гончар[енко] тут промовив] «то», а при співі опустив. — К. К.

^V Гончаренко промовляв раз «живцем» і на запит сказав: «Чи живцем чи живцем — хто його знає». — К. К.

великим дивом дивували,
словами промовляли,
сльозами обливали,
що на якомусь^I Чорному морю,
на бистрій хвилі,
на лихій хуртовині
потопали,
о (sic) одного через Олексія Поповича
козака
з мі^{II}ждо війська ми не втерjali.
(Ей), Олексій Попович на чудá^{III} (sic)
вихождає,

бере в руки Сьвате Письмо,
по тричі на день читає,
ой, усіх козаків на все добре навчає:
— Слухайте, козáки, панове-молодці,
як се Сьвате Письмо висьвічуї,
на все моление указуї:
Ей, которий чоловік отцівську-материну
молитву штить-шанує-поважає,
то отцівська-материна молитва
у купецтві,
і в ремéстві,⁵³⁴
і на полі,
і на морі
(о) на помоц (sic) спомагає,
то отцівська-материна молитва
зó дна моря винімає,
од великих гріхів душу відкупляє,
до Царствія Небесного привождає.
Нам годиться тее спо(sic)м'ятати,

---

^I Гонч[аренко] співав раз: «на якомусь», раз «на якому ж», а як саме треба— не знав.— К. К.

^{II} Чулося неначе «миждо», але не напевно.— К. К.

^{III} Мабуть, = на чердак.— К. К.

за которими молитвами
стали ми хліба-соли поживати.
Дай же, Боже, миру царському
і народу християнському
од сьогодні всім на здоровіа,
на многая лета,
многая лета!

Увага 1. Безнаголосне «е» вимовляється здебільшого близько до «и», навіть в таких формах, як 3-я особа однини в дієсловах. «Є» чується, як «ї», але не завжди; не завжди вдалося тее достоту розслухати.

Увага 2. Поділ тексту на строфи треба ще перевірити з музикальними фразами; це ще не зроблено, і в сій записі поділ строф такий, як при проказуванні думи говірком.

Чи ви її задали,
чи ви її запродали,
чи вона в вас хліб-сіль переїла?
Чи вона при старости літ
де вона вас осудила?»
А старший брат те зачуває,
до ўтрені божествénної
одхожає,
ўтреню божествénну вислухає,
до госпóди прибуває,
до братів словами промовляє:
«Братіки рідненькі, голубоньки
сивéнькі,
ну-те ж думати-гадати,
як би ж нам стару матір у свій
дом обіськати, —
став же нас Господь видімо карати,
став у полі і в домі хліба-соли вменчати,⁵³⁷
і не стало без старої матері
порядків у нас доставати».
То не орли заклектали,
як три вдовіченки старої
матері шукали та питали,
а скоро в третім дворі напитали,
у хату вхожали,
словами промовляли,
сльозами обливали,
неньку стареньку прохали
та й благали:
— Ей, мати старая, іди в свій дом
проживати,
будем тебе хлібом-сіллю годувати,
будем свої маленькі дітки спиняти,
будем тебе штити-шанувати-поважати.
А та вдова те зачуває,
словами промовляє,
сльозами обливає:

ПРО (БРАТА І) СЕСТРУ⁵³⁹

Ой у сьвату неділлю (sic)
то ж не сива зозуля закувала,
ні дробная (sic) пташка в саду
щебетала,

як сестра до брата
з чужої сторони
у далекі городі
листи писала,
поклón посилала,
братіка рідненького,
голубонька сивенького,
у гості прохала.
— Братіку рідненький,
голубоньку сивенький,
прибуди до мене,
одвідай мене,
бездолную (sic),
й безродную,
й безплеменную
на чужій чужині,
при нещасній моїй хуртовині,
чи я живу,
чи я проживаю,
чи я на чужій чужині
більше горювання собі принімаю.
Шо я на чужій чужині завдовіла,
з маленькими дітками осиротіла.
Як то, братіку, тяжко та важко
бездолній, безродній, безплеменній
на чужій чужині
жити-проживати,
то так-то, братіку, тяжко та важко
не по силі

чоловікові
із сирої землі
важкий камінь підняти.
— Сестро моя рідненька,
голубонько сивенька,
рад би я до тебе
в гості прибувати,
то не знаю, де тебе шукати вже й мати.
Ой що ти жи^евеш
за високими лісами,
за бистрими ріками,
за великими городáми.
— Добре, братіку, учини,
через високі^(ш) ліси
ясним соколом перели^ені,
через бистрі^(ш) рікі
білим лебедоньком перепливи,
через великі^(ш) городá
сивим голубоньком перелени^(тш),
мов моє серце тугú розважає (sic).
Ой як-то, братіку, тяжко та
важко
на сьватий день, на Великдень,
альбо на которий празник роковій⁵⁴⁰
молéбний,
шо люде до церкви йдуть,
як бджóли гудуть,
а з церкви йдуть, —
як мак процьвітає, —
пола з полою черкаєця,¹
брат з сестрою не прощаїця,
а плече з плечем торкає, —
один одного з празником поздоровляє,
на хліб, на сіль, на бéнкет зазиває,

¹ Не розібрано, чи «ця», чи «цця». — К. К.

я ж стою, пребідна сиротина,
ніхто ж мене й не при^еви^етає,
альбо по отцеві лібо⁵⁴¹ по матері,
наче воно мене вже й не знає.
Ти ж і сам, брате, добре знаєш,
як у нашого отця (sic) лібо в матері
було що пити або їсти,
тогда⁽ⁱ⁾⁵⁴² ні світ, ні тьма в хату вступали,
кума́ми, свата́ми, рідними братами
називали,
як приші́бла худá, нещаслива
хуртові́на,
одреклась і вся на́званая родина,
тоді́ нема ні кума, ні побратима,
ні́кому в хату вступити,
добрим здоров'ям навістити,
ні з ким стати, на здоров'я іспитати,
тільки підú я до святої церкви,
до Божого дому,
Богу помолюся,
на свáтости подивлюся,
то^(oй) не раз, не два дрóбними (sic)
сльозами обі́ллюся, —
^(o)то ж у мене ^(мені) рідні отець і матуся.
Вийду я з церкви, гляну, — вгору висóко,
і в землю глiбóко,
і в чужу сторону
до родини вже далеко.
Дай же, Боже, миру царському,
народу християнському
од сьогодні всім на здравия
і на многая літа,
многая лета!

«СПІВ І БАНДУРНА ГРА^I КОБЗАРЯ ГНАТА ГОНЧАРЕНКА З ГУБАЄНКОВОГО ХУТОРА ПІД ХАРКОВОМ»⁵⁴³

I. НЕМА В СВІТІ ПРАВДИ^{II}

Andante

Варіант 1.

Не - ма в сві-ті прав - ди, прав-ди не зо -

Варіант 2.

У - же та-я прав - да сто-їть у... у по -

Вар. 1.

ська - ти, Що вже - - - - прав - ді

Вар. 2.

ро - га, - - - не - прав - да

^I На валки фоногр[афічні] схопили д[обродії] Лар[иса] і Клим[ент] Квітки в Ялті на Криму 1908 р. — Примітка Філарета Колесси.

^{II} Супровід кобзи і слова вийшли чомусь дуже невиразно. Із порівнюючого зіставлення варіантів показуєть ся, що вони стоять до себе в гармонічним відношенню. — Ф. К.

Вар. 1.
 мо - гла(?) пра... прав - да ста - ти.

Вар. 2.
 си - дить ко... ко - нець сто - ла. *

Вар. 3.

* Мельодія пісні про «Правду» записана від Ост[апа] Вересая (Записки Юго-Зап. Отд. Имп. Р. Г. Общ. I. 1874. Ноти—ст. 11) не виказує схожості із Гончаренковим варіантом.—Ф. К.

2. ПОПАДЯ¹

Allegretto

The image shows a musical score for a piece titled '2. ПОПАДЯ'. The score is written in bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The tempo is marked 'Allegretto'. The score consists of ten staves of music. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests. There are several question marks placed above certain notes, indicating areas of uncertainty or ambiguity in the transcription. The piece concludes with a double bar line.

¹ Слів не можна було розібрати. Сама мелодія виходить на кобзі дуже виразно; за те не можемо ручитись за повну точність у записі середніх і басових тонів, що в значній частині приглушені співом кобзаря; через те й не можна було класти павз на тих місцях, де не чутно басових тонів. — Ф. К.

«НАРОДНІ МЕЛОДІЇ. З ГОЛОСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЗАПИСАВ І УПОРЯДИВ КЛИМЕНТ КВІТКА»

Сі пісні переймала Леся Українка найбільше від люду свого рідного і коханого волинського краю в дитячі літа і в ранній молодості. Деякі з них Леся знала від своєї матері. Олена Пчілка з любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які знаходила в народі.

Частина мелодій була списана мною з голосу Лесі 1899 і 1900 року в Гадячому і в Києві,⁵⁴⁴ а частина—1907 і 1908 року в Балаклаві і Ялті.⁵⁴⁵ Деякі тексти записала Леся і її брат Михайло Косач коло 1890 року безпосередно від волинських селянок і селян,⁵⁴⁶ але більшу часть Леся держала в пам'яті весь свій вік і продиктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 року в Кутаїсі.⁵⁴⁷

Зовсім малою, либонь, п'ятилітньою дитиною запам'ятала Леся деякі весняні танкові пісні, тут уміщені, і то був несвідомий початок її чинности.⁵⁴⁸ За складанням сього збірника застала її остання смертельна стадія її хвороби. Вона диктувала сі тексти ще кілька днів після того, як покинула від знесилення свою останню повість «Екбаль-ганем».⁵⁴⁹ Отож її життєва праця, почавшия з народної пісні і відбігши потім дуже далеко, скінчилася народною піснею.

К. Квітка

Ч. I

ВЕСНЯНКИ, ВЕСНЯНІ ГРИ І ТАНКИ⁵⁵⁰

З Миропілля, Звягельського повіту⁵⁵¹

1

Andantino

А вже вес-на, а вже крас-на, із стріх во - да кап - ле,
мо - ло - до - му ко - за - чень - ку манд - рі - воч - ка пах - не.

А вже весна, а вже красна,
із стріх вода капле, —
молодому козаченьку
мандрівочка пахне.⁵⁵²

Як поїхав козаченько
через чисте поле,
за ним його дівчинонька:
«Вернися, соколе!»

«Не вернуса, забаруса,
гордуеш ти мною,
буде ж тее гордування
все перед тобою!»

Інші мелодії з подібним текстом див[ись]: Марко Вовчок, 200 укр. пісень. У ноти завів Едуард Мертке. Видання Ріттер-Бідермана. Лейпціг і Вінтертур, 1868 року, №2. — А. Рубець. 216 народныхъ укр. напѣвовъ. Москва. 1872 р., №№2, 8 і 31 (ті самі мелодії гармонізовані в збірнику Рубця «100 укр. нар. пѣсень» під №№2, 35 і 62). — Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Имп.

Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-западный отдѣлъ. Матеріалы, собранные П. Чубинским. Т. III, Петербургъ, 1872. Стор. 111 (та сама мелодія з фортеп'янным акомпаніментом в збірнику М. Лисенка «Молодоці. Збірник танків та веснянок», Київ, 1875, стор. 48, а в хоровому розкладі в «2-му вінку веснянок», його ж, виданому у Києві 1896 р.). — Збірка нар. пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народніх. Упорядив М. Лисенко. К., 1908 р. Стор. 9. — Збірничок укр. пісень з нотами. 5 видання Е. Фесенка в Одесі, 1911 р., №93. Паралельний текст без нот: М. Максимовичъ. Дни и мѣсяцы укр. селянина, Москва, 1852, ст. 2. Порівняй: Я. Головацкій. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, Москва, 1878, ч. III, отд. 1, стор. 316, №40.

2
Andante

Ой на го - рі, на го - рі, ой на го - рі, на го - рі,

poco più mosso *ritenuto*

ой до до - лу гіл - ля, до до - лу, ши - ро - ке - є лис - тя до зе - млі!

Ой на горі, на горі, (2)
Ой додолу гілля, додолу,⁵⁵³
широкее листя до землі!

Там галоньки збірались. (2)
Ой додолу...

Десь узявся яструбець, (2)
Ой додолу...

Всіх галочок розігнав,⁵⁵⁴ (2)
Ой додолу...

Найчорнішу собі взяв. (2)
Ой додолу...

Ой на морі, на морі, (2)
та на синьому озері,
та на синьому озері!

Там дівоньки купались. (2)
Ой додолу гілля, додолу,
широкее листя до землі!

Десь узявся молодець. (2)
Ой додолу...

Всіх дівочок розігнав, (2)
Ой додолу...

А найкращу собі взяв. (2)
Ой додолу...

3
Moderato

А в то-му са-ду чис-то ме-тя-но ще й хре-ща-тим
бар-ві-ноч-ком дріб-но пле-тя-но.

А в тому саду
чисто, метяно,⁵⁵⁵
ще й хрещатим барвіночком
дрібно плетяно.

А в тому саду
ніхто не бував,
лиш молодий Андрієчко
коня попасав.

Коня попасав,
дрібний лист писав
все до теї Наталочки,
що вірно кохав.

«Ой ти, Наталю,
горда та пишна,
я до тебе листи писав,
а ти не прийшла!»

«А ти, Андрійку,
невеликий пан, —
сідлай коня вороного
та й приїжджай сам!»

Дуже близький текст: Збірничок найкращих укр. пісень з нотами. Зібрав К. Поліщук. Ноти записав М. Остапович. К., 1913 р., ч. III, №7. Мелодія там, без сумніву, не записана разом з текстом, а взята з другої пісні і пристосована до цієї не до ладу.

4
Adagio

Ту-ман та-нок во-ди-ла ту-ман та-нок

во-ди-ла. здійсма-ти.

Туман танок водила, —
що виведе, то й стане,
на дівочок погляне,
чи всі дівки в танку є.
Усі дівки в танку є,
тільки нема їдної —
Настусі молодій.
Її мати чесала,
а чешучи навчала:
«Не стій, донько, з нелюбом,
не дай ручки стискати,
перстеника здіймати,

а як стаеш з миленьким,
давай ручку стискати,
перстеника здіймати».

Слово «туман» в цьому варіанті стоїть намість давнього слова «тумá», котре значить: людина мішаної породи, — один з родителів турчин або татарин, а другий українець (див[ись] Словарь укр. мови Б. Грінченка). В двох інших варіантах — А. Метлинського (Нар. южнорусскія пѣсни, К., 1854, стор. 299) і Я. Яворницького (Малоросс. нар. пѣсни, Екатеринославъ, 1906, № 42) — «тумá» стоїть в центрі змісту пісні. З усіх трьох варіантів дається зробити така реконструкція первісного тексту:

Тумá танок водила,
що виведе, то й стане,
на дівочок погляне,
чи всі дівки в таночку.
— Всі дівочки в таночку,
лиш роженьки немає.
Мати роженьку чесала,
а чешучи навчала:
«Доню моя, роженько,
як ти підеш у танок,
не становись край тумй, —
тума звéде з розума,
на ніженьку наступить,
за рученьку издавить,
золот перстень іздойме».

Варіанти мелодії: з подібним текстом у Лисенка, Молодощі, ст. 28 (= «2-й вінок веснянок», ст. 8), з іншим текстом — Малоросс. и бѣлорусскія пѣсни, собранныя П. Сокальским, С.-Петербургъ, 1903. № 4, II. — Паралельні тексти без нот, окрім вищезгаданих, ще у Чубинського, III, ст. 36, Головацького, ч. III, т. 1, стор. 92, і Милорадовича, Нар. обряды и пѣсни Лубенскаго уѣзда (Сборник Харьковскаго Историко-филологическаго общества, т. X), ст. 49 і 50.

5

Allegretto

Ой не рос - ти, кро - пе, ой не рос - ти, кро - пе,
ви - со-ко та й у го - ро - ді, ви - со-кота й у го - ро - ді.

Ой не рости, кропе, (2)
високо та й у городі, (2)

ой не рости, кропе, (2)
коло моїх та ворітчок. (2)

Ой не ходи, хлопче, (2)
коло моїх та віконечок. (2)

Як матінка засне, (2)
я до тебе та сама вийду. (2)

Я до тебе вийду
під зелену вишню,

я в тебе питаю,
що в тебе на мишлі.

Близька мелодія (текст з однаковим початком, але іншого змісту) у Чубинського, III, стор. 141 (= Лисенко, Молодощі, стор. 44, 1-й вінок веснянок, ст. 12–22, і Шкільна збірка, ст. 11). Варіант мелодії теж у Рубця, 216 нар. укр. нап., №125. Текст пор[івняй]: М. Довнаръ-Запольській. Пѣсни пинчуковъ. Университетскія Извѣстія, К., 1896, №323, И. Бессараба. Матеріали для етнографіи Сѣдлецкой губерніи. Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, т. 75, ст. 105. — Від Лесі Українки записані перші дві строфи вміщеного тут тексту, останні ж чотири записані 1917 року від Олени Пчілки.

6

Adagio

А ми про - со сі - я - ли, сі - я - ли!

Зе - ле - на - я ру - та, жов - тий цвіт, жов - тий цвіт!

А ми просо сіяли, сіяли!⁵⁵⁶

Зеленая рута, жовтий цвіт, жовтий цвіт!

Другий вірш — «Зеленая рута, жовтий цвіт» — повторяється в кожній строфі. Від Лесі дальших слів не записано, через те подаю тут повний текст з рідкого видання А. Метлинського «Нар. южнорусскія пѣсни», К., 1854 (стор. 296, приспівка там «Зеленая моя рутонька, жовтий цвіт!»):

Ой ми поле оремо, оремо,
ой ми жито сіємо, сіємо!

— А ми коні пустимо, пустимо!

— А ми коні займемо, займемо!

— А ми коні викупим, викупим.

— Ой що ж ви нам додасте, додасте?

— Ой ми дамо сто рублів, сто рублів.

— Ми сто рублів не візьмем, не візьмем.

— А (ми) дамо тисячу, тисячу.

— Ми тисячі не візьмем, не візьмем.

— А ми дамо дівочку, дівочку.

— За дівочку ні слова, ні слова,

за кониченьки да й з двора, да й з двора!

(Овруч)

Варіанти мелодії: Коціпінський, №67, Рубець, 216 нар. укр. нап., №15, Іван Колесса. Пісні з села Ходович Стрийського повіту (XI том Етнографічного Збірника Наукового Товариства імени Шевченка у Львові), ст. 28, №7, П. Сокальський, Мал. и бѣл. пѣсни,

№6. — Мелодії гаївок, схоплені на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Філярет Колесса. Матеріали до української етнології. Тов. ім. Шевченка у Львові, т. XII, №№85 і 86. Паралельні тексти показані Володимиром Гнатюком — «Гаївки» — в тім самім томі «Матеріалів», ст. 17–19, і, крім того, — Максимович, Дни и мѣсяцы, ст. 16; Чуб., III, №11, М. Дикарив. Нар. календар Валуйського повіту в Вороніжчині (Мат. до укр. етнології, VI), ст. 177. Студія про цю пісню: Потебня, Об'ясненія малор. и сродных нар. пѣсенъ, I. Варшава, 1883, ст. 39–45.

7

Andantino **Allegretto**

Ой ну-мо, ну-мо в зе-ле-но-го Шу-ма! Ой Шум хо-дит
 по діб-ро-ві, а Шу-ми-ха ри-бу ло-вит,
a c c e l e r a n d o s e t p r e
 що вло-ви-ла, то про-пи-ла, сук-ні донь-ці не ку-пи-ла,
a c c e l e r a n d o s e t p r e
 по-стій, доч-ко, до су-бо-ти, справ-лю сук-ню ще й чо-бо-ти,
a c c e l e r a n d o s e t p r e vivace
 чер-во-ну-ю плах-ту, зе-ле-ну за-пас-ку, лю-би ме-не,
 ко-за-чень-ку, ко-ли тво-я лас-ка!

Ой нумо, нумо в зеленого Шума!⁵⁵⁷
 Ой Шум ходит по діброві,
 а Шумиха рибу ловит,

що вловила, то пропила,
 сукні доньці не купила.
 — Постій, дочко, до суботи,
 справлю плахту,⁵⁵⁸ ще й чоботи.
 Червону плахту, зелену запаску...⁵⁵⁹
 Люби мене, козаченьку,
 коли твоя ласка!

Варіанти мелодії і текста: Чубинський, III, стор. 50 (= Рубець, 216 н. у. н., №28; в «Молодощах» Лисенка та сама мелодія, що у Рубця, доповнена заспівом). — Пор[івняй]: А. Конощенко. Укр. пісні з нотами. II сотня, Одеса, 1902, №20, і Рубець, 100 у. н. п., №94. — Парал[ельні] тексти без нот: Максимович, Дни и мѣсяцы, ст. 17, К. Шейковский, Быть подолянъ, К., 1860, т. I, ст. 21, №9, Грінченко, Етнографические матеріали, т. III, Чернігів, 1899, №197, Яворницький, №56, И. Бессараба, Материалы для этнографии Херсонской губ. Сборник отд. русск. яз. и слов. Имп. Академии Наук, т. XCIV, №4 — текст №8.

8
 Andantino

Чи ди-во, чи не ди-во, пі-шли дів-ки на вой-ну.

Инша мелодія у П. Сокальського, Малор. и бѣлор. пѣсни, №4, III. Парал[ельні] тексти: Шейковський. Быть подолянъ, I, ст. 28, 29 (передруковано у Чуб., II, л. 25). Головацький, II, ст. 681, №8.

9 (Фрагменти)

Andante

I

Ой по - ї - ду я та й до Лю - ба - ра,
я, я, я мо - ло - дець, ти - хий,
пе - ре - бо - рець, сім бо - яр.

Un poco più mosso

II

Про-шу, тес-тень-ку, із-ми-луй-ся, не гні-вай-ся,
не я го - во - рив, ме - не хміль під - бив,
я, я, я мо - ло - дець ти - хий,
пе - ре - бо - рець, сім бо - яр.

Ой поїду я
та й до Любара,⁵⁶⁰
я, я, я молодець,
тихий переборець,⁵⁶¹
сім бояр.
.....
.....

Прошу, тестеньку,
ізмилуйся,

не гнівайся,
не я говорив,
мене хміль підбив.
Я, я, я молодець,
тихий переборець,
сім бояр.

Інші мелодії: Сокальський, Мал. и бъл. п., №3.—Роздольський—Ф. Колесса. Мельодії гаївок, №172.—Парал[ельні] тексти без нот—Гнатюк. Гаївки, ст. 74–76. До паралелів, показаних Гнатюком, додаю: Чуб., III, №26, Грінченко, III, №208.

10

Allegro ballando

А йдіт, ко - зи, а йдіт, ко - зи, по - ви - дай - те бо - же,
по - ви - дай - те, по - ви - дай - те, як ді - воч - ки ска - чут.

А йдіт, кози, а йдіт, кози,
повидайте Боже,⁵⁶²
повидайте, повидайте,
як дівочки скачут.

Дальших слів від Лесі не записано. Її сестра Ольга Кривинюк прислала такий текст з с. Колодяжного, Ковельського повіту:

А йдіть, кози, а йдіть, кози,
повидайте Боже,
повидайте, повидайте,
як старі баби скачуть.
—Отак, отак, отак, отак,
отак нехороше,
отак, отак, отак, отак,
отак непригоже.

А йдіть, кози, а йдіть, кози,
 повидайте Боже,
 повидайте, повидайте,
 як дівочки скачуть.
 —Отак, отак, отак, отак,
 отак хорошейко,
 отак, отак, отак, отак,
 отак пригожейко.

Одмінні мелодії: Роздольский—Ф. Колесса. Мельодії гаївок, №№59–61. — Пор[івняй]: Чуб., III, ст. 32 (= Лисенко, Молодошці, ст. 40, і II вінок веснянок, ст. 16–19). Тексти: Гнатюк. Гаївки, ст. 29–31.

З-під Любара, Звягельського повіту⁵⁶³

11

Andante

Пе - ре - йди, мі - ся - цю, пе - ре - йди, мі - ся - цю,
 та й на на - шу у - ли - цю, та й на на - шу у - ли - цю,
 та й на на ³ шу у - ли - цю!

Перейди, місяцю, перейди, місяцю,
 та й на нашу улицю,
 та й на нашу улицю,
 та й на нашу улицю!

На нашій улиці, на нашій улиці
 та все хлопці молодці, (тричі)

а нема кращого, а нема кращого
 над Петруня нашого. (тричі)

Сім пар чобіт стоптав, сім пар чобіт стоптав,
до дівчини ходивши,
до дівчини ходивши,
подарунки носивши.

Паралельні тексти без нот: Чуб., V, ст. 104, №219. — И. Бессараба. Матеріали для етнографії Херсонської губ., Петроград, 1916, №287.

Моїм завданням при обробленні цього збірника було показати з можливою повністю самі музичні паралелі до уміщених тут пісень. Безнотних видань пісень досі було надто багато, щоб можна було жадати в кожній новій публікації зведення всіх попереду друкованих без нот варіантів. Такого завдання досі ніхто ще не сповнив (найближче до нього дійшов В. Гнатюк у «Гаївках», де теє улегшалося обмеженістю матеріалу), і в обставинах нашого часу менше, ніж коли, можна таке завдання становити, але через те не тратить рації зазначення тих безнотних паралелів, які здобалися в приступних мені виданнях. Кл[имент] Кв[ітка].

З Чекні, Дубенського повіту⁵⁶⁴

12

Andantino

Ой чи ди-во, чи не ди-во, пі-шли дів-ки на вой-ну,
мо-ло-ди-ці за ни-ми, а па-руб-ки і со-бі.

Ой чи диво, чи не диво, —
пішли дівки на войну,⁵⁶⁵
молодиці за ними,
а дівчата і собі.

Пор[івняй] №8 цього збірника

13

Allegro

А в на - шо - ї пе - ре - пі - лонь - ки
та го - лів - ка бо - лить, тут бу - ла, тут бу - ла
пе - ре - пі - лонь - ка, тут бу - ла, тут бу - ла ви - но - зі - ронь - ка!

А в нашої перепілоньки⁵⁶⁶
та голівка болить,
та голівка болить,
тут була, тут була перепілонька,
тут була, тут була винозіронька!⁵⁶⁷

За другим разом співається: «та плечиці болять», за третім: «ручечята болять» і за четвертим — «ноженята болять».

Інші мелодії: Чуб., III, ст. 64, варіант в «Молодошах» Лисенка, стор. 14. — Рубець, 216 нар. укр. нап., №№19 (= його ж 100 у. н. п., №72) і 26. — О. Kolberg. Pokucie. Obraz etnograficzny. T. I. Kraków, 1882, ст. 65 і 172. — Гр. Ходоровскій, 14 малор. пѣсенъ, аранжированныхъ для фортепіано. К., 1893 р., №2. — Конощенко, II, №19. — Роздольський — Людкевич. Галицько-руські народні мельодії. Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, т. XXI, №212. — Роздольський — Ф. Колесса. Мел. гаївок. №№8, 9, 115, 116, 134. — Тексти: В. Гнатюк. Гаївки, ст. 131–133. Крім паралелів, показаних Гнатюком, зазначаю: Максимович, Дни и мѣсяцы, ст. 13.

14

Allegretto

I гурт:

Чор-нуш-ко, душ-ко, вста-вай ра-нень-ко, вми-вай ли-чень-ко,
хтять те - бе лю - де взя-ти, а я ра-да від - да - ти.

II гурт:

За ко-го, ма - му - нень-ко, за ко-го лю-бу - нень - ко?

I гурт:

За се-ля-ни-на, за йо-го си-на.

II гурт:

Не пі-ду, ма -

му - нень-ко, не пі-ду, лю-бу - нень - ко! Трапіз-но ляг-ти,
а ра-но вста-ти, на по-ле і - ти, о - бі - дать нес-ти,
не пі-ду, ма - му - нень-ко, не пі-ду, лю-бу - нень - ко!

I гурт. Чорнушко, душко,⁵⁶⁸
вставай раненько,
вмивай личенько, —
хтять тебе люде взяти,
а я рада віддати.

II гурт. За кого, мамуненько,
за кого, любуненько?

I. За селянина,
за його сина.

- II. Не піду, мамуненько,
не піду, любуненько!
Тра пізно лягти,
а рано встати,
на поле іти,
обідать нести, —
не піду, мамуненько,
не піду, любуненько!
- I. Чорнушко, душко,
вставай раненько,
вмивай личенько, —
хтять тебе люде взяти,
а я рада віддати.
- II. За кого, мамуненько,
за кого, любуненько?
- I. За поповина,
за його сина.
- II. Не піду, мамуненько,
не піду, любуненько!
Тра пізно лягти,
а рано встати,
до школи іти,
книжки читати, —
не піду, мамуненько,
не піду, любуненько!
- I. Чорнушко, душко, і т. д.
- II. За кого, і т. д.
- I. За циганина,
за його сина.
- II. Не піду, мамуненько,
не піду, любуненько!
Тра пізно лягти,

а рано встати,
до шатра іти,
лантухи шити,—
не піду, мамуненько,
не піду любуненько!

I. Чорнушко, душко, і т. д.

II. За кого, мамуненько,
за кого, любуненько?

I. За міщанина,
за його сина.

II. Ой піду, мамуненько,
ой піду, любуненько!
Тра рано лягти,
а пізно встати,
на місто піти
потанцювати,—
ой піду, мамуненько,
ой піду, любуненько!

Близькі мелодії—Роздольський—Ф. Колесса. Мел. гаївок,
№№165–166. Інша—Конощенко. У. пісні, III сотня, К., вид.
«Вік», 1906 р., №83. Тексти—Гнатюк, Гаївки, ст. 62–72.

15

Allegro

Ца - рів - но, ми тво - ї гос - ті,
ла - до мо - є, ми тво - ї гос - ті!

I гурт. Царівно! Ми твої гості!⁵⁶⁹
Ладо мое!⁵⁷⁰ Ми твої гості!

II гурт. Бояре!⁵⁷¹ За чим ви гості?
Ладо мое! За чим ви гості?

I. Царівно! За дівчиною.
Ладо мое! За дівчиною.

II. Бояре! За которою?
Ладо мое! За которою?

I. Царівно! За найстаршою!
Ладо мое! За найстаршою!

II. Бояре! Ми не даємо!
Ладо мое! Ми не даємо!

I. Царівно! Ми не беремо!
Ладо мое! Ми не беремо!

Потім співають так само про середню дівчину (5 строфа: «Царівно! За середньою! Ладо мое! За середньою!») і про найменшу. Доходять до краю так:

I. Царівно! За найменшою!
Ладо мое! За найменшою!

II. Бояре! Ми оддаємо!
Ладо мое! Ми оддаємо!

I. Царівно! Ми заберемо!
Ладо мое! Ми заберемо!

Иншу мелодію сього танка, з Вороніжської губернії, записав П. Сокальський і умістив у своєму трактаті «Русская народная музыка, великорусская и малорусская, въ ея строеніи мелодическомъ и ритмическомъ». Харків, 1888 р., ст. 162.— Текст пор[івняй]: Чуб., III, №21.— У Лисенка в вищезгаданій шкільній збірці— та сама мелодія, що тут. Лисенко записав від Лесі кілька мелодій танкових і купалових, багато давніше, ніж я. «Царівна» зазначена у Лисенка хибно як миропільська пісня; ця помилка пояснюється тим, що він записав інші

мелодії від Лесі з Миропілля, і тим, що межи часом записування і часом опублікування шкільної збірки минуло коло десятка літ. — У Лисенка завжди були між паперами записи різних людей, і текст «Царівни», поданий йому Лесею, міг замінитися текстом, поданим кимсь іншим; цим, мабуть, пояснюються одміни межи текстом Лисенка і уміщеним тут. Достотність цього остатнього потвердила і мати Лесі У[країнки] — Олена Пчілка, котра вивчила цю пісню в Чекні. — Подані тут уваги взагалі відносяться до танків №№2–6 і купалових пісень №№6 і 7 в шкільній збірці Лисенка.

16

Allegro moderato

Десть тут бу-ла по-до-ля - ноч-ка, десть тут бу-ла мо-ло-день-ка - я,
тут во - на впа - ла, до зем - лі при-па - ла.

Десть тут була подоляночка,⁵⁷²
десть тут була молоденькая,
тут вона впала,
до землі припала.

— Устань, устань, подоляночко,
умий личко так, як шкляночку,
біжи до Дунаю,⁵⁷³
візьми ту, що скраю!

Див[ись] примітку до попередньої пісні. — У Лисенка хибно зазначено, що Чекна — Луцького повіту (дійсно — Дубенського).

17

Allegretto

За - єнь-ку, та за го-ло-вонь - ку, а ні-ку-ди за - єнь-ку
та ні ви - ско-чи-ти, а ні-ку-ди сі - ро-му та ні ви-стриб-ну-ти,
за - єнь-ку, сін - ця ко-лін - ця, а ні-ку-ди за - єнь-ку
за - єнь-ку, п'ят - ки м'ят - ки, а ні-ку-ди за - єнь-ку
та ні ви - ско-чи-ти, а ні-ку-ди сі - ро-му та ні ви-стриб-ну-ти,
та ні ви - ско-чи-ти, а ні-ку-ди сі - ро-му та ні ви-стриб-ну-ти,
за - єнь-ку, о - бер-ни-ся, я - ка то - бі лю-ба ми-ла, о - бій-ми - ся!

Заєньку, та за головоньку!⁵⁷⁴

А нікуди заєньку та ні вискочити,
а нікуди сірому та ні вистрибнути!

Заєньку, сінця-колінця!
а нікуди заєньку та ні вискочити,
а нікуди сірому та ні вистрибнути!

Заєньку, п'ятки-мнятки!
а нікуди заєньку та ні вискочити,
а нікуди сірому та ні вистрибнути!

Заєньку, обернися,
яка тобі люба-мила, обіймися!

Варіанти мелодії: Роздольський — Ф. Колесса. Мелодії гаївок, №№ 111-113, Роздольський — Людкевич, №№ 213 і 214. Конощенко, III, № 89. Інші мелодії: Лисенко, Молодощі, ст. 38. — Роздольський — Ф. Колесса, № 114. Тексти: Гнатюк, Гаївки, ст. 122—125; крім показаних Гнатюком — Максимович. Дни

и мѣсяцы, ст. 14. — Див[ись]: Лисенко, Шкільна збірка. В моїм записі, згідним з співом Лесі в 1907 році і звіренім з Оленою Пчілкою 1917 року, остання фраза «Заєньку... обіймися» не повторяється тричі, як у записі Лисенка, і це більше координується з описом гри, уміщеним у Лисенка. — «Сінця-колінця» — сіс. (так само у Шейковського, Быть подольня, I, №7, ст. 19, і у Гнатюка, ст. 124; у Лисенка «сінця по колінця» — без сумніву, довільна поправка).

18

Andantino

Бід-на мо - я го - ло - вонь - ко,
не-щас-ли - ва мо - я до - лень - ко!

Бідна моя головонько,
нещаслива моя доленько!⁵⁷⁵

Що я, бідна, наробила, —
Кострубонька полюбила.⁵⁷⁶

Приїдь, приїдь, Кострубоньку,
стану, стану до шлюбоньку,

у неділю пораненьку
на лянному рушниченьку.

Приїдь, приїдь, Кострубоньку,
на сивому кониченьку.

Близька мелодія: Роздольський — Ф. Колесса. Мел. гаївок, №49; одмінні — *ibid.* №4. Іван Колесса. стор. 23, Роздольський — Людкевич, №170. Тексти — Гнатюк, ст. 42–49. Запис тексту в шкільній збірці Лисенка, ст. 4, недостатний («не злюбила» і «ляняному»); за тим свідчить і Ол[ена] Пчілка.

19

Vivace

А в не - ді - лю ра - нько при - ї - де мій ба - тень - ко,
 при - ве - зе мні ді - вонь - ку в рут - вя - но - му ві - нонь - ку,
 мен - чу - ю кра - щу - ю, ось во - на є!

А в неділю раненько
 приїде мій батенько,
 привезе мні дівоньку
 в рутвяному віноньку,
 менчую, кращюю,
 ось вона є!

20

Діти кладуть дошку одним кінцем на колодки, другим на землю, по черзі вбігають або слизьгаються по ній та співають:

А я рак не-бо-рак ців-ки су-че, щу-конь-ка ри-бонь-ка
 до го-ри ска-че, то в го-ру, то в до-ли - ну.

А я рак-неборак⁵⁷⁷
 цівки суче,
 щуконька-рибонька
 догори скаче,
 то вгору, то в долину.

Цівка — веретенце для зсукування двох ниток до купи; сукати таким веретенем зветься «цівки сукати». Рак зсукує два вуса до купи (примітка Лесі Українки). Див[ись] словарь Грінченка, слово «цівка», 3-є значіння. Паралельні тексти, без мелодій: Метлинський, стор. 312 (купалова). — Терещенко. Быть русскаго народа, V, ст. 83 (передруковано у Чуб., III, купалова пісня №5). — Грінченко. Етногр. Матеріали, т. III, №№123 і 181 (весняні), №238 (купалова). — Гнатюк. Гаївки, стор. 227, №170. — П. Гнѣдычъ. Матеріали по нар. словесности Полтавск. губ., Полтава, 1915, изд. Полт. Ученой Архивной комиссії, №458. — Уміщений тут варіант з Чекни був уперше публікований в виданні «Дитячі гри, пісні й казки. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка», К., 1903 року, №6, а з того видання передрукований Лисенком в шкільній збірці.

21

Allegro ballando

1. Жен-чи-чок брен-чи-чок ви-лі-та-є, 3. ко-би-то
2. ви-со-ко ні-жень-ку пі-дій-ма-є, ні-жень-ку

на-би-то, 5. в зе-ле-нім лу-гу, 6. бе-ри па-ру дру-гу!
про-би-то,

Женчичок-бренчичок вилітає,
високо ніженьку підіймає,
кобито набито,
ніженьку пробито,
в зеленім лугу,
бери пару другу!

22

Andante

А в кри-во - го тан - ця не ви - ве - ду кон - ця,
не ви - ве - ду кон - ця, не ви - ве - ду кон - ця.

Дуже близькі мелодії: О. Kolberg. Wołyń. W Krakowie, nakładem Akademii Umiejętności, 1907, №599. Роздольський—Ф. Колесса. Мелодії гаївок, №7. Інші мелодії: Рубець, 216 нар. укр. нап., №22. — Чуб., III, ст. 33 (та сама мелодія, що у Чуб., детальніше записана, в «Молодощах» Лисенка, I, №17). — Тексти «Кривого танця» без нот: Stecki, Wołyń pód względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. T. 1. Lwów, 1864, str. 266. — У Гнатюка в «Гаївках», ст. 115–116, жаден з текстів не на ту тему, що у Steckого, тільки перша строфа спільна.

Andantino

Перша лава

Друга лава

Перша лава

Друга лава

Перший хор: Чи ви бачили,
чи ви виділи
мою жону на торзі?

Другий хор: Хоч ми бачили,
хоч ми виділи,
то ми тобі не скажем.

- I. Гей, жоно, додому!
- II. Бісе-муже, не піду!
- I. Діти плачуть, їсти хочуть,
то йди дай, то йди дай.

- II. Там на полиці дві паляниці,
коли хтять, хай їдять.
- I. Вже ж вони тее поїли.
- II. Якого ж біса схотіли?

Інші мелодії: О. Kolberg. Rokucie, I, ст. 168. Його ж Wołyń, №366. Роздольський—Ф. Колесса. Мел. гаївок, №№22, 23, 78, 79, 87, 88, 171. Роздольський—Людкевич, №№179 і 180. Тексти: Гнатюк. Гаївки, ст. 81–87.

З Колодяжного, Ковельського повіту⁵⁷⁸

24

Presto

Крем-по - во - го ко-ле-са, крем-по-во-го ко-ле-са.

Кремпового колеса,⁵⁷⁹—(2)
згубив Тиміш пояса, (2)
а Марина ридала, (2)
поясини шукала. (2)

Інша мелодія, теж із Колодяжного, і повніший текст— в шкільній збірці Лисенка, ст. 4. «Кремповее колесо», очевидно, замість «кроковее» (жовте, шафранне, пор[івняй] «крокіс»). «Кроковее колесо»— сонце (Потебня, Об'яснення малор. и сродных нар. пѣсенъ, с. 153 і далі). Очевидно, в Колодяжнім «кр[емповее] колесо»— тільки ремінісценція, захована бурлескою. Потебня приводить таку танкову пісню з Роменського повіту:

Кроковое колесо
вище тину стояло,
много дива видало.
Чи бачило, колесо,
куди милий поїхав?

— За ним трава зелена
і діброва весела.

Крокове колесо
вище тину стояло,
много дива видало.
Чи бачило, колесо,
куди нелюб поїхав?
— За ним трава полягла
і діброва загула.

25

Діти стають так, що половина береться за руки, а друга половина так собі гуртом тримається і співає:

Moderato

Пус-кай - те нас, пус-кай - те нас загір по-гу - ля - ти.

або на кінці:

ля - ти.

Пускайте нас, пускайте нас⁵⁸⁰
за гір¹ погуляти.

Той гурт, що за руки побрався, одспіває:

Не пус - ти-мо, не пус - ти-мо, бо близь - ко Ду - най!

¹ Може, воно «з-за гір», але вчувається «за гір». Л[еся] У[країнка].— К. К.

Не пустимо, не пустимо,
 бо близько Дунай,
 а ми мости помостимо⁵⁸¹
 за райський Дунай.⁵⁸²

Незчепляний гурт співає:

А ми мос-ти по-ло - ми-мо, са-ми со-бі
 по - ї - де - мо за рай - ський Ду - най.

А ми мости поломимо,⁵⁸³
 сами собі поїдемо
 за райський Дунай.¹

Та й силоміць прориваються крізь зчепляний гурт.

В Колодяжному це — дитяча гра. — Діти в тім селі, як і дорослі, намагаються співати якомога грубшими голосами. Леся Укр[аїнка] передавала своїм співом цю особливість тільки в тих піснях, для яких вважала цю манеру характерізуючою. Так в даній пісні. — Студія про цю весняну гру — у Потебні, Об'яснення малор. и сродных нар. пѣсень, ст. 127–151. Паралельні тексти і вказівки на паралелі в інших виданнях — у Гнатюка, Гаївки, ст. 19–23. До показаних там паралелів додам: П. Житецький. Очерк звуковой истории малор. нарѣчія, К., 1876, ст. 318. Kolberg. Pokucie, I, №86, ст. 181, №94, ст. 186. Милорадович, с. 52. — Мелодії, записані Роздольським — Колесою і уміщені в «Гаївках» під №№ 120, 121, 124, 126, 127, 178 і 179 нотного додатку, не чужі колодяженській, котру можна розглядати як ритмічну еволюцію якоїсь основи, співаної для колодяженського

¹ Часом замість сих слів співають знов «сами поїдем». Л[еся] У[країнка]. — К. К.

і для галицьких варіантів. — Мелодії в «216 нар. укр. нап.» Рубця і в III т. «Трудів» Чуб. (ст. 42, до близького словами танка «Король», — передрукована в «Молодоцях» Лисенка) не мають нічого спільного з колодяженською.

З Ушицького повіту⁵⁸⁴

26

Allegretto

Го-ро-бе - єч - ку, в сад - ку пад - ку, та чи був же ти
в на - шім сад - ку, та чи ба - чив ти, як мак сі - ют,
ой так сі - ют мак і мор - ков - ку й пас - тер - нак.

Горобецьку, в садку-падку,⁵⁸⁵
та чи був же ти в нашім садку,
та чи бачив ти, як мак сіют?
— Ой так сіют мак,
і морковку, й пастернак.⁵⁸⁶

Близькі мелодії: Чуб., III, ст. 57 (= Молодощі, I, №3). — Рубець, 216 нар. укр. нап., №25. Роздольський — Ф. Колесса. Мел. гаївок, №№63 і 64. — Роздольський — Людкевич, №197. Тексти — Гнатюк, Гаївки, ст. 26–28. — Чуб., III, ст. 61, №9, Г. — Шейковський. Быть Подолянъ, I, №8, с. 21.

НА КУПАЛА⁵⁸⁷

С. Яронь Звягельського пов[іту]⁵⁸⁸

27

Andantino

Ой ні-хто ж там не бу-вав, де ся я-вір роз-ви-вав,

ой я - во - ре, я - во - ронь - ку зе - ле - нень - кий!

Ой та-мень-ка зі - йшло три мі - ся - ці яс - них,

ой я - во - ре, я - во - ронь - ку зе - ле - нень - кий!

Ой ніхто ж там не бував, де ся явір розвивав.

Ой яворе, явороньку зелененький!¹

Ой таменька зійшло три місяці ясних,
три місяці ясних, три парубки красних.

Ой один парубок — то то ж наш Іванко,
а другий парубок — то то ж наш Михалко,
а третій парубок — то то ж наш Семенко.

Ой таменьки зійшло три зіроньки ясних,
три зіроньки ясних, три дівоньки красних.

Ой одна дівонька — то наша Мар'юся,
а друга дівонька — то наша Настуся,
а третя дівонька — то наша Ганнуся.

¹ Приспівка після кожного вірша. — К. К.

Перша половина мелодії—то заспів, і не повторяється; пісня від 2-ї строфи до кінця співається на другу половину мелодії. — Слова прислала для цього збірника сестра Л[есі] У[країнки] Ольга, бо від Л[есі] вони не були записані. — Близька мелодія у Роздольського — Людкевича, №192; одмінні мелодії *ibid.* №№194 і 195 і у Роздольського — Ф. Колесси, Мел. гаївок, №№3, 20 і 21. Тексти: *Materiały etnograficzne z okolic Pliskowa w powiecie Lipowieckim, zebrane przez pannę Z. D. [Софія Тобілевич]. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany staraniem Komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. VIII, 1884 r., №96.* — Милорадович, ст. 94, №3. — Гнатюк, Гаївки, ст. 178–183. — В пам'яті Лесі ця пісня держалася як веснянка; уміщається поміж купалові після вказівки О. Пчілки. В *Mat. Etn. z okolic Pliskowa* це — купалова пісня.

З Миропілля Звягельського пов[іту]

28

Adagio

Сто-їт ли-бо - да ви-ще го-ро - да. Стій, ка - ли -
нонь - ко, стій, не роз - ви - вай - ся!

Повний текст Л[еся] У[країнка] опублікувала в своїм артиклі «Купала на Волині» («Житє і Слово» за 1894 рік, кн. II і III, вид. у Львові). Ця публікація стала мені відома вже після смерті Л[есі] У[країнки]; диктуючи мені тексти, вона про ті свої давні записи не згадала. З приміток редакції «Житя і Слова» знати, що Л[еся] прислала тоді до редакції також і свої записи мелодій купалових пісень, і редакція мала замір їх надрукувати, але того не зробила. Чи ті записи де заховалися, невідомо.

29

Allegretto

Ой на Ку - па - ла, Ку - па - лоч - ка не ви - спа - ла - ся На - та -
 лоч - ка.

Варіант з Миропілля:

Ой на Ку - па - ла, Ку - па - лоч - ка не ви - спа - ла - ся На - та -
 лоч - ка.

Ой на Купала-Купалочка
 не виспалася Наталочка.⁵⁸⁹

Погнала бички дримаючи,
 на кілки ніжки збиваючи.

Ой дай же, Боже, дощі вночі

(варіанти: 1. Приточи, Боже, більше ночі,
2. Ой дай же, Боже, довші ночі)
 на Наталчині чорні гочі.

Варіанти мелодії: Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, t. III, №89, str. 150. — Kolberg. Wołyń, №132. Схема та ж у Конощенка, I, №№66, 70, 89, III, №77 (останні дві — жнивові), I, №98 (Меланка). Більш віддалена, але зріднена мелодія: В. Щепотьевъ. Нар. пѣсни, запис. в Полтавской губ. Изд. Полт. Губ. Архивной комиссії. П., 1915 р., №51. — Парал[ельний] текст: Ks. A. Brykczyński. Zapiski etnograficzne z Połesia Wołyńskiego. Zbiór wiadomości, t. XII, str. 96, №6.

30

Allegretto

Музична партитура у нотному форматі. Перша частина позначена 'Allegretto' і має темп 2/4. Друга частина позначена 'meno mosso' і має темп 3/4. Підписи під нотами вказують на співпадіння з текстом.

По - мо - щу кла - доч - ку вер - бо - ву, вер -
 бо - ву, вер - бо - ву, вер - бо - ву.

Помощу кладочку⁵⁹⁰
 вербову, вербову.

Ой час вам, дівчатка,
 додому, додому.

Ой а ти, Марійко,
 зостанься, зостанься

та з своїм Андрійком
 звінчайся, звінчайся.⁵⁹¹

Парал[ельні] тексти зазначені в згаданім артиклі Л[есі] У[країнки] «Купала на Волині» («Жите і Слово» 1894 р.); до тих треба додати: Zbiór wiadomości do antr. kr., VIII, №103, str. 153. — Бессараба. Мат. для этногр. Сѣдл. губ., с. 108. В шкільній збірці Лисенка, ст. 16, №6, ця сама пісня, записана від Лесі ж, але не достоту (зменшена вартість $\bar{h}$ в 4 такті по запису Лисенка і збільшена вартість першого $\bar{a}$ в 6 такті; достотність мого запису потвердила і Олена Пчілка). — Парал[ельний] текст ще в «Гаївках» Гнатюка, ст. 148, №55.

31

Allegretto

По-сі-ю я ро-жу, по-став-лю сто-ро-жу,
 сто-ро-но-ю до-щик і-де, сто-ро-но-ю,
 над мо-є-ю ро-жо-ю пов-но-ю.

Повний текст — в шкільній збірці Лисенка. Запис мелодії там трохи одмінний від мого. — Варіант мелодії, записаний теж Лисенком, — в *Zbiór wiad. do antr. kr., VIII, str. 152, №97.* — Парал[ельні] тексти зазначені в «Житі і Слові» за 1894 рік; крім того: Грінченко. Етн. мат., III, №242; Милорадович, ст. 89.

32

Moderato*leggiero*

Вже Пет-рі - воч - ка ми - на - є - ця,
 хлоп-цям гу - лян - ня вер - та - є - ця.

Вже Петрівочка минаєця⁵⁹²
 хлопцям гуляння вертаєця.

Ідіте, хлопці, погуляйте,
 дівчат на вісень підмовляйте!

Повніший текст з с. Рокити Ков[ельського] пов[іту] в «Житі і Слові» за 1894 р., ст. 282.

Andantino

Ой в ліс-ку, ліс - ку на дуб - ку

ви - сі - ла ко - ли - сой - ка на шнур-ку.

Ой в ліску, в ліску на дубку⁵⁹³
висіла колисойка на шнурку.

В тій колисойці Петруньо,
а коло його татко його.

— Шибай⁵⁹⁴ мене, татойко, високо,
нехай я зобачу⁵⁹⁵ далеко.

Там десь моя дівойка гуляє,
шитим рукавцем махає.

Далекий варіант мелодії: Укр. пісні, видані коштом О. Балліної. Санкт-Петербург, 1863 року, №49. Близчий: *Zb. wiad.*, VIII, №100, str. 153. Тексти показані в «Житі і Слові» за 1894 рік. — В записові, опублікованім Лесею в «Ж[иті] і Слові», є одміна проти уміщеного тут, і місцем запису зазначене Миропілля. Очевидно, Леся продиктувала мені колодяженський варіант, який перейняла після 1894 року. В цім варіанті оригінальне «шибай» намість ординарного «гойдайте» миропільського варіанта. — Пор[івнян] Шейн. Бѣлорусскія нар. пѣсни. СПб, 1874, №340.

Allegro non troppo*molto risoluto*

Ой хто в то-му лі-сі сту-ка-є гу - ка - є, ка-ли-но ма-

ли - но, сту-ка-є гу - ка - є. ка - є.
або: я - го-до чер - во - на. во - на.

Ой хто в тому лісі стукає, гукає?

Калино-малино, ягодо червона!¹

Молодий Андрійко дерево рубає.

Молода Ярина трісочки збирає,

трісочки збирає, — він її питає:

— Чи любиш ти мене, чи підеш за мене?

— Хоць я тебе люблю, за тебе не піду.

Я твоїй матюнці нічим не догоджу.

Ой що я помию — вона перемиє.

Ой що я поставлю — вона переставить.

Посилає мене в неділю робити,

в неділю робити, йти на море прати,

йти на море прати, на дубі вішати.

А я не жидівка — в неділю робити,⁵⁹⁶

а я не татарка, щоб на морі прати,

а я не білиця⁵⁹⁷ — на дуби злізати.

Нагадую (див[ись] примітку до весняної «Пускайте нас»), що в с. Колодяжному люде взагалі намагаються співати якомога грубше (нижче), і сю манеру Леся вдавала в тих піснях, де вважала її характерізуючою, так у цій купаловій. — Близька мелодія: Конощенко, III, №79. — З приводу дрібних одмін межі уміщеним тут текстом і опублікованим у «Ж[иті] і Слові»

¹ Приспівка до кожної строфи. — К. К.

нагадаю, що, буває, в тім самім селі і рівночасно, а тим більше з бігом часу обертаються різні варіанти. — На цю саму мелодію Леся співала теж пісню, уміщену в «Ж[иті] і Слові» під №17 на стор. 281.

35

Allegretto

По - стій - те, хлоп - ці, ту - тей - ка,
при - не - се суч - ка мо - ло - ка.

Постійте, хлопці, тутейка,⁵⁹⁸
принесе сучка молока.

Пор[івняй] Zbiór wiad. do antr. krajowej, VIII, ст. 151, №95. —
Гнатюк. Гаївки, №70.

* *
* * *

Ой на городі крокіс, крокіс,⁵⁹⁹ —
чом ти, Іванку, більший не ріс?

— Ой буде ж мене такейкого, —
любить Марися й малейкого.

Вар[іант] з Миропілля «Ж[ите] і Сл[ово]», ст. 455.

ПІСНІ ЖНИВАРСЬКІ ⁶⁰⁰

З с. Колодяжного, Ковельського пов[іту]

36

Moderato

Ой лі - та - є со - ко - лонь - ко по по - лю
та збі - ра - є че - ля - донь - ку до до - му.

Ой літає соколонько по полю
та збірає челядоньку⁶⁰¹ додому.

Іди, іди, челядонько, додому,
вигуляла все літечко по полю.

Вигуляла все літечко ще й жнива, —
заболіла голівонька ще й спина.

Вар[іант] тексту — Чуб., III, жн. №52. — Сборникъ памятни-
ковъ нар. творчества въ сѣверо-западном краѣ, подъ редак-
ціей Г. Гильтебрандта. Вып. I. Вильна, 1867, С. 2V, — з Бере-
стейського повіту. У Гильтебрандта повні, прекрасні тексти
жниварських пісень.

37

Largo

Котиться віночок по полю,
час вам, жен - чи - ки до до - му.

Котиться віночок по полю,⁶⁰² —
час вам, женчики, додому.

Вар[іант] мелодії: Напѣвы нар. пѣсенъ, записанные въ с. Корницѣ, Сѣдлецкой губ., Н. Янчукомъ (Труды этногр. отдѣла Имп. общ. любителей естествознанія, антропологии и этнографіи при Московскомъ университетѣ, кн. VII. Москва, 1886), №№ 4 і 35; весільні — О. Kolberg. Wołyń. №№ 142, 138. — Повний текст: Гільтебрандт, ССV, з Кобринського пов[іту] — Чуб., III, жн. №9 (з Ковельськ[ого] пов[іту]), №11 (з Більського пов[іту] Гродн[енської] губ[ернії]).

або:

Ой наш гос - по - дар ви - но - град
на - сі-яв жи - теч - ка та й сам рад.

Ой наш господар-виноград
насіяв житечка, та й сам рад.

Ой він по полю гуляє,
свої женчики скликає:

— Ідіте, женчики, додому,
вже ж нагулялись по полю.

Вже ж ви ходили-гуляли,
густе житечко зжинали,

густе житечко зжинали,
часті копойки ставляли.

Текст (II строфа) — пор[івняй] Чуб., III, жн. №3 (з Ковельськ[ого] пов[іту]).

Ой весело господару, весело,
що ми віночок несемо,⁶⁰³
ой а ще буде веселій,

як положимо на столі.
Маяло житечко, маяло,
поки на полі стояло,
тепер не буде маяти,
як буде на столі лежати.

Вар[іант] тексту з іншою мелодією — Kolberg. Wołyń, №37.

38

Moderato

Ой па-ноч-ку наш до до-монь-ку час, а вже сон-це
над гру-ша-ми, пус-кай-те нас із ду-ша-ми до до - му.

Ой паночку наш,
додомоньку час.
А вже сонце над грушами,
пускайте нас із душами
додому!

Ой паночку наш,
додомоньку час,
а вже мати затопила,
вечерати наварила,
виглядає нас!

39

Lento

Ой за - спі - вай - мо, не - хай
вдо - ма по - чу - ють, ой не - хай же
нам ве - че - рой - ку го - ту - ють.

Ой заспіваймо, нехай вдома почують,
ой нехай же нам вечеройку готують.

* *
* *

Утомила нас та широкая нива,
що тепера нам і вечера немила.

Ой не так нива, як високії гори,
ой не так гори, як широкі загони.

Не так загони, як малейкее жито, —
а вже ж нам спину, як кийом перебито.

Чуб., III, жн. №13.

40

Allegro

Та-ки я па - лю, рі-жу, та-ки я зза - ду лі-зу.

Таки я палю, ріжу,
таки я ззаду лізу,
таки я крутаюся,
позаду застаюся.

* *
* *

Підожни мене, Грицю,
дам тобі паляницю.
— Щоб тобі, Антонихо,
зажинай загін тихо.

* *
* *

Я женчик недолугий,
треба до мене другий.
Я женчик недорослий,
треба до мене шостий.

* *
* *

Ви женці молодії,
в вас серпи золотії...

В Галичині це — весільна мелодія, — див[ись] збірник Івана Колесси, стор. 188, Роздольського — Людкевича, №127, такти 6–7. Пор[івняй] теж з весільною мелодією у Кольберга. Wołyń, №92, і з мел[одією] гаївки №11 у Роздольського — Ф. Колесси.

41

Allegretto

Ой ку-рить-ся до - рі-жень-ка, ку-рить-ся, ку - рить - ся,
чо-гось на-ша гос-по-ди-ня жу - рить-ся, жу - рить - ся.

Ой куриться доріжейка,
куриться, куриться, —
чогось наша господиня
журиться, журиться,

що треба їй коничейка
продати, продати
та женчикам музичейки
найняти, найняти.
Заріж, заріж, господине,
индика, индика,
щоб нам була із Варшави
музика, музика.
Хоч з Варшави — не з Варшави,
з Кракова, з Кракова, —
щоб нам була музичейка
готова, готова!

Колядки⁶⁰⁴

З Звягля⁶⁰⁵

42

Andante

Ой ра-но, ра-но ку-ри за-пі-ли, свя-тий ве-чор!

Слова «Ой рано, рано кури запіли» становлять заспів до колядок різного змісту; колядки з таким заспівом розглянуті (з літературної сторони) в «Об'ясненіях малор. и сродных нар. пѣсень» О. Потєбні, II, ст. 340 і 441. — Варіанти мелодії: Сокальський. Малор. и бѣлор. пѣсни, №2. — В. Шухевич, Гуцульщина, т. IV (Матеріали до укр. етнології, вид. Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, т. 4), ст. 23–25, №№1–3 і 7. Подібні ритмічною схемою колядки: Kolberg. Pokucie, I, №№4 і 16. — Пѣсни кубанскихъ и терскихъ казаковъ, сборникъ А. Бигдая, изд. Кубанскаго статистическаго комитета, №276. — Роздольський — Людкевич, №№165 і 166.

43

Andantino

Ой на Йор-да - ні ти - ха во - да сто - я - ла,
ой там Пре-чис - та сво - го си - на ку - па - ла.

Близькі мелодії і повні тексти: К. Стеценко. Луна. Збірник пісень для сім'ї і школи. К., 1907, №20 (з невиданих матеріалів О. Кошіця). — Його ж. Колядки і щедрівки, I, №6. — Збірничок найкращих укр. п. з нотами. Зібрав К. Поліщук, ноти записав М. Остапович. Ред А. Кошіц. К., 1913 р., ч. IV, №19. — Тексти — Чуб., III, колядка №51, щедрівка №12. — Олена Пчілка. Українські колядки. К., 1903 (відбитки з «Київської Старини»), ст. 40, №11, ст. 41, №13.

44

Adagio

Ой там на го - рі церк - ву бу - ду - ют,
а - лі - лу - я, а - лі - лу - я, церк - ву бу - ду - ют.

Текст пор[івняй] Метлинський, ст. 342; багато варіантів у Головацького; Олена Пчілка. Укр. колядки, ст. 28 і 40.

З сіл Ратного і Рокітниці Ковельського пов[іт]у⁶⁰⁶

45

Adagio

Бу - ла вдо - вой - ка в ко - нець се - ла,
їд - на до - ней - ка йа Ма - ру - сей - ка,
а ма - ла ж во - на три до - ней - ки.
дру - га до - ней - ка йа Ган - ну - сей - ка.
Рай Ро - жес - тво! Рай Ро - жес - тво!
Рай Ро - жес - тво! Рай Ро - жес - тво!

Повний текст, записаний Оленою Пчілкою, — в додатку до стаття Лесі Українки «Купала на Волині» («Житє і Слово» за 1894 рік, стор. 280). — О. Пч., ознайомившись з моїм записом в 1917 році, засвідчила, що тая колядка співалася власне на цей голос. — Колядка на тему: дівчина-воячка. Див[ись]: Ів. Франко. Студії над укр. нар. піснями. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка.

46

Moderato

Ой в ро - зі, в ро - зі, на пе - ре - во - зі,
Греч - на - я пан - на пере - віз дер - жа - ла,
свя - тий ве - чор! на пе - ре - во - зі.
свя - тий ве - чор! пе - ре - віз дер - жа - ла.

Вар[іант] мелодії: Kolberg. Wołyń, №148. — Тексти: Метлинський, ст. 333, Чуб., III, колядки №№43 і 45. — Див[ись] Потебня, Об'яснення, II, ст. 449.

47

Andantino

Но-ва ра-да ста - ла, як на не-бі хва - ла,
над вер-те - пом звіз-да яс-на й у - весь світ о - сі - я - ла.

Тексти з іншими мелодіями: Богогласникъ. Пѣсни благоговѣйныя і т. д. Въ святѣй чудотворнѣй Лаврѣ Почаевской. Тщаніємъ иноковъ чину С. Василя Великаго (два видання, 1805 і 1825 р., в обох див[ись] №22). — Гр. Галаган. Малор. вертепъ. Кіевская Старина, 1882, X. — Демущкий. Зб. нар. укр. піс. для нар. хорів. К., 1906, №5. — Конощенко, I, №96. — Лисенко, Зб. для учнів, 23. — Пѣснопѣнія Богогласника Холмскаго церковнаго распѣва в четырехголосной гармонизаціи Е. Вигошинскаго. Изд. Народно-просвѣтительнаго о-ва Холмской Руси (друковано у Röder'a, Leipzig, 1910 р.). — К. Стеценко. Колядки і щедрівки, II, № I і IV, №10. Тексти: Безсонов. Калики

перехоже, II, 20–23. — Дикарiв. Нар. календар Валуйського пов. у Воронiжчинi. Мат. до укр. етнольоґiї, т. VI, ст. 152. Олена Пчiлка. Укр. колядки, 105, №4. — Шейн. Бѣлорусскiя пѣсни. СПб., 1874, №105, ст. 60.

ЩЕДРІВКА ⁶⁰⁷

З Миронілля

48

Andantino

Щед-рий ве - чір, доб-рий ве - чір, доб-рим лю - дям
на весь ве - чір, а я зна - ю, що пан до - ма,
си - дить со - бі кі - нець сто - ла.

Щедрий вечір, добрий вечір,⁶⁰⁸

добрим людям на весь вечір!⁶⁰⁹

А я знаю, що пан дома,

сидить собі кінець стола.

Сидить собі кінець стола,

а на ньому шуба люба,

а на ньому шуба люба,

а в тій шубі калиточка,

а в тій шубі калиточка,⁶¹⁰

в тій калитці сім червінців,⁶¹¹

в тій калитці сім червінців,

усім дітям по червінцю.

Мелодія з однаковою ритмічною схемою — Kolberg. Pokucie, I, №37, ст. 126. Студія над цією щедрівкою — Потєбня. Пояснення, II, с. 145 і далі. — Парал[ельні] тексти: Żegota Pauli. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. T. I. Lwów, 1839, ст. 12, №14. — Nowosielski. Lud ukraiński. Wilno, 1857, T. I, ст. 97. Маркевич. Обычай и пр. малороссіянь, ст. 65. — Гільтебрандт, CLXIV (Берестейського пов[іту]). — Чуб., III, колядка №154, щедрівка №21. — Дикарив. Нар. календар Валуйського пов., ст. 155. — Строфи II і III уміщеного тут тексту подала сестра Л[есі] У[країнки] Ольга.

РІЗДВЯНА ⁶¹² ГРА

З Звягля

49

Allegro

Го-го-го, ко-за, го-го, сі-ра-я, го-го, бі-ла-я,
ой рос-хо-ди-ся, роз-ве-се-ли-ся, по всьо-му до-му, по ве-се-ло-му!

Го-го-го, коза, ⁶¹³
го-го, сірая,
го-го, білая,
ой розходить,
розвеселися,
по сьому дому,
по веселому!

Де коза ходить,
там жито родить,
де не буває,
там вилягає.

Де коза ногою,
там жито копою,
де коза рогом,
там жито стогом.

А в Михайлівці ⁶¹⁴
всі хлопці стрільці, —
встрілили козу
в правее ушко,
в правее ушко,
в саме сердечко.

Пуць! Коза впала,
нежива стала,
а міхоноша
бере дудочку,
надима козі
та й у жилочку.

Надулась жила,
коза ожила,
та й пішла коза
та стрибаючи,
та гасаючи,
своїх діточок
та шукаючи.

Слова, що в віршах 1–3, 8–9, 12–13, 16–17, 22–23 і 28–29, співають-ся, як стоїть у 1-му такті, а останні — як у 4-му.

Варіант мелодії і тексту: Сборникъ малор. и бѣлор. нар. пѣс. Могилевской губ. Гомельск. у., зап. Зинаидой Радченко. С-Петербургъ, 1911, №83. Інші мелодії у Рубця: 100 у. н. п., №75, і 216 н. у. н., №42. — Див[ись] Потебня. Об'ясненія, II, ст. 173—180. — Ящуржинській. Рождественская интермедія. Київская Старина. 1898, X. — Шухевич. Гуцульщина, IV, ст. 200. — Гнідич, №483. — Бессараба. Мат. для этн. Херсонской г., №№505–508.

НА КОЛОДКУ⁶¹⁵

50

Andante

The musical score is written on four staves in a single system. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 3/4. The melody is in a simple, folk-like style. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The piece ends with a double bar line.

Ой у - па - ла ко - ло - дой - ка з не - ба,
ой чо - го ж бо нам та й до па - ні тре - ба?
Ой тре - ба ж нам та й до па - ні во - за,
ой на - ша па - ні, як чер - во - на ро - жа.

Ой упала колодойка з неба, —
ой чого ж бо нам та й до пані треба?
Ой треба ж нам та й до пані воза,
ой наша пані, як червона рожа.

Ой упала колодойка з неба, —
ой чого ж бо нам та й до пані треба?
Ой треба ж нам та й до пані дишля,⁶¹⁶
ой наша пані, як червоная вишня.

З Колодяжного, Ковельськ[ого] пов[іту]

Пор[івняй] Милорадович, ст. 95, №4.

51

Allegro

Ой а ко - лод - ко, й а ко - ло - дой - ко,
 ой а що ж ти нам та й на - ро - би - ла!

Ой а колодко, й а колодойко,
 ой а що ж ти нам та наробила!

Ой а що ж ти нам та наробила, —
 що серед будня свято зробила!

В Галичині на подібну мелодію співають колядок. Див[ись] збірники Ів. Колесси. №5, ст. 3, №8, ст. 7, і Роздольського — Людкевича, №№145–147.

ВЕСІЛЬНІ ⁶¹⁷

З Миропілля

52

Lento

The musical score is written on four staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4 and B4, then a quarter note C5 with a sharp sign (#). The second staff continues the melody with quarter notes D5, E5, and F5, followed by a quarter note G5 with an accent (>). The third staff has a repeat sign (double bar line with dots) and continues with quarter notes A5, B5, and C6. The fourth staff concludes the piece with quarter notes D6, E6, and F6, followed by a quarter rest. The time signature changes to 3/4 in the second and fourth staves.

Ле - тят га - лоч - ки у три ра - доч - ки,
зо - зу - ля по - пе - ре - ду,
ле - тят га - лоч - ки у три ра - доч - ки,
зо - зу - ля по - пе - ре - ду.

Летят галочки у три рядочки^{1, 618}

зозуля попереду.⁶¹⁹

Усі галочки по дубах сілі,

зозуля на калині.

Усі галочки защебетали,

зозуля закувала.⁶²⁰

Ой чого куєш, чого жалуєш,

сивая зозуленько?

Ой чі жаль тобі теї калини,

що стоїт при долині?

— Ой не жаль мені теї калини,

що стоїт при долині,

тільки жаль мені та куваннячка,

раннього вставаннячка.

¹ Рядочки. — К. К.

* *
* *

Ідуть дружечки у три радочки,⁶²¹
Ярина попереду.
Усі дружечки по лавах сіли,
Ярина на посаді.
Усі дружечки заспівали,
Ярина заплакала.
Ой чого плачеш, чого жалуєш,
молодая Ярино?
Ой чи жаль тобі татонька свого,
чи подвір'ячка його?
— Ой не жаль мені татонька свого,
ні подвір'ячка його.
Тільки жаль мені русої коси,
дівоцької краси.

Варіанти мелодії у Лисенка, в IV томі Трудів етногр.-стат. експедиції під ред. Чубинського, №№5, 60, 64, 76 і інші. — Конощенко, I, №24, II, №96. — Філ. Колесса. Наша Дума. Вид. т-ва «Просвіта» у Львові, 1902 р., ст. 42. — Лисенко. У. обрядові пісні, улож. для мішаного хору. V. Весільні пісні. К., 1903, №22. — Остапович, IV, №№6, 7, 10, 12. — В. Верховинець (Костів). Укр. весілля. У. Етнографічний Збірник, видає У. Наукове товариство в Києві, т. I. К., 1914 р., №№21, 29, ст. 29 і далі. — Ів. Демченко. У. весілля. Одеса, 1905, №60. Зріднені мелодії: Kolberg. Rokucie, I, №№115, 149, 213, Chełmskie, I, №№131, 177, 273, Wołyń, №№3, 107, 108. — Голоса укр. п'сенъ, поданные Михаилом Максимовичемъ. Москва, 1834, №5. — Тексти: Łoziński. Ruskoje wesile w Peremyszli. Peremyszl, 1835 r., т. 37. — Гол., II, ст. 104, №19, III, ч. 2, с. 282, №3. — Труды общества изслѣдователей Волыни. Т. I. Житомир, 1902, ст. 133, №45. Wacław z Oleska. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Lwów, 1833, ст. 33, №106.

Andante

Ой на мо-рі та на ка - ме - ні, ой на мо-рі та на
Там си - ді - ли, сти - ха го - во - ри - ли, там си - ді - ли, сти - ха

ка - ме - ні, там си - ді - ло йа два го - лу - би.
го - во - ри - ли: ой ку - ди ж ми та й по - ли - не - мо?

Ця мелодія служить і до дальших моментів весільного ритуалу, пристосована до різних слів, напр[иклад]:

Йа в не - ді - лень - ку ра - но, йа в не - ді - лень -
ку ра - но си - не мо - ре хо - ро - ше гра - ло.

Варіанти мелодії: Лисенко в IV томі Трудів Чубинського, №89. Kolberg. Pokucie, I, №209 (віддалений—Wołyń, №№103, 129).—Лисенко. У. обрядові пісні, V, №20.—Демченко, №№1, 59, 75.—Конощенко, III, №96.—Роздольський—Людкевич, №№57—58.—Остапович, IV, №№1, 3 і 8.—Верховинець, №№19, 75, 83, ст. 29 і далі.—Тексти: Łoziński, st. 115.—Żegota Pauli, I, ст. 108, №11.—Гол., II, ст. 659, №92, III, ч. 2, ст. 229, №24, ст. 284, №5, ст. 316, №11, ст. 336, №8, ст. 367, №56.—Див[ись] Потебня. Об'яснення, I, ст. 191 і далі.—Wacław z Oleska. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Lwów, 1833, ст. 9, №24, ст. 31, №101.

54

Andante maestoso

Сла-вен у Бо - га Ма - ри - сін по - сад,
сла-вен у Бо - га Ма - ри - сін по - сад.

Славен у Бога Марисін посад.⁶²²

По всіх віконцях янголи стоять,
а на дверечках сам Господь стоїт,⁶²³
сам Господь стоїт, доленьку ділит.

Батеньку дає — ще й оставляє,
матінці дає — ще й оставляє,
Ярині дає — всю наділяє.

Потебня. Об'ясненія, I, ст. 100. — Гол., II, ст. 651, №66.

55

Ле-тів гор-но-став че-рез став, пус-тив пі-р'яч-ко
на весь став, збі-рай-те, дру-жеч-ки, пі-р'яч-ко,
звий - те Ма - ри - сі гіл - ляч - ко.

Вар[іант] мелодії: Конощенко, III, №94. — Пор[івняй]: Янчук. Бѣлорусскія пѣсни Минской губ. Тр. Этногр. отд. Имп. Общ. любителей естествознанія, антропологии и этнографіи при Московскомъ университетѣ. Кн. IX. №3. — Пор[івняй] теж з жниварськими піснями презентованого збірника, №37, №№4 і 6 у Янчука і ін.

56

Andantino

Сі - че - на - я ка - ли - нонь - ка, сі - че - на - я,
 а вже на - ша Ма - ри - ся звін - ча - на - я,
 чер - во - ни - ї чо - бі - тонь - ки на но - зі,
 що ку - пив І - ван - ко в до - ро - зі.

Мелодія однорідна з попередньою. Близькі мелодії: Лисенко в IV томі Чуб., №№6, 17, 95, 96, 114, 115, 126, 132, 134, 136, 137. Янчук. Бѣлор. пѣсни, мел[одії] №№1, 4, 6, 16. Kolberg. Wołyń, №№109, 118, 119. — Роздольський — Людкевич, №№86–91. Остапович, IV, №11. Верховинець, №№3, 4, 7, 8, 16, 18, 120, ст. 2, 25 і далі. Тексти: Łoziński, st. 67. Гол., III, ч. 2, ст. 288, №16. — Теодорович. Волянъ въ описаніяхъ городовъ, местечекъ и сель в церковно-историческомъ, географ., этногр., археол. и др. отношеніяхъ, т. X. Почаїв, 1903, ст. 365. — Труды общ. изсл. Волини, т. XII, №533, ст. 178.

57.

ЗАСПІВ ДО РІЗНИХ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ

Allegretto

Йа з ру - тонь-ки дві кві - тонь-ки, пер - ша-я квіт-ка
 то ж І - ван-ко, дру - га-я квіт-ка то ж Ма - ри - ся.

58

Andante

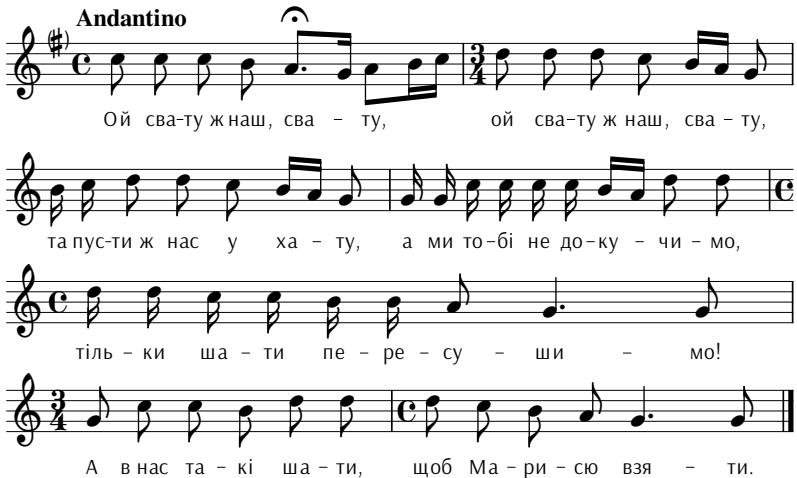

Схо-вай ме-не, ма-а-а - ту - сю, схо-вай ме-не,
ма - ту-сю, у виш-не-вім са - доч - ку.

Вар[іант] і споріднені мелодії: Гушло. Десяток у. п. з Подолля (Київ, 1906), №3 (жниварська), Конощенко, III, №92 (весільна), Ів. Колесса, ст. 167 (весільна). Kolberg. Wołyń, №№32, 128 (теж). Роздольський — Людкевич, №№2-11 (жниварські), №№13-46 (весільні). — Верховинець, №28, ст. 32, №39, ст. 4 і 33. — Роздольський — Ф. Колесса. Мелодії гаївок, №13. Пор[івняй] Karol Lipiński. Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska. Lwów, 1833, №1 (ритм[ічна] схема).

59

Andantino

Ой сва-ту ж наш, сва - ту, ой сва-ту ж наш, сва - ту,
та пус-ти ж нас у ха - ту, а ми то-бі не до-ку - чи - мо,
тіль - ки ша - ти пе - ре - су - ши - мо!
А в нас та - кі ша - ти, щоб Ма - ри - сю взя - ти.

60

Не на - сту - пай, Лит - во, бу - де зна - ми бит - ва,
бу - дем би - ти, во - ю - ва - ти та Ма - ри - сі не да - ва - ти.

Варіанти і споріднені мелодії: Лисенко в IV т. Чуб., №№1-4, 7, 18, 55, 61, 93, 102, 105, 106, 110-113, 116-119, 125, 127, 128, 129, 131, 138. Kolberg. Wołyń, №№2, 23, 31, 43, 58, 74, 100, 111, 113, 114, 193. В цих мелодіях (за виїмком №114 у Кольберга) ритмічна еволюція уміщених тут волинських мелодій №№59 і 60: пірихійні стопи розширені в ямбічні, а через те, що після цього розширення часовий обсяг колона побільшав, стала спромога втиснути в колон більшескладові вірші; для цього ямби в деяких варіантах (Лис. 2-4 і инш[i]) розбиті на трибрахії. — № №2, 23, 31, 43 у Кольберга — в мінорі. — Рубець, 216 нар. у. нап., №56. — Бігдай, №236, 456 і 471. — Конощенко, III, №95—97; А. К. Свадебныя пѣсни, запис. в Подольской губ. Киевская Старица, 1897. III. — Остапович, IV, №13. Верховинець, №№1, 37, 136 (ст. 1, 24 і далі), 9, 12, 13, 17 (ст. 27 і далі). Текст.: Stecki. Wołyń, st. 80, №2.

61

Allegro

Ой до-ки ж ми та сто-я - ти - мем, чер-во - ни - ми
си - ру зем - лю та топ - та - ти - мем
та чо-біт - ка - ми, зо - ло - ти - ми та під-ків - ка - ми?

62

Allegro vigoroso

Ой у са-ду го-лу-бець гу-де, ой у са-ду го-лу-бець
гу - де, й а в світ-лонь-ку го-ло-сок і - де.

Ой у саду голубець гуде,⁶²⁴ (2)

Й а в світлоньку голосок іде.

Там Петруньо виражається,¹ (2)

у матінки та питається:⁶²⁵

— Порадь мене, моя матінко,

порадь мене, моя рідная,

кого брати та й у бояре.

— Збери, сину, усю родину (2)

і близькую, й далекую,

і близькую, і далекую, (2)

і вбогую, і багатую.

Багатую— подарочки нести, (2)

убогую— порадочок вести.

Багатую— щоб напиться, (2)

убогую— пожуритися.

Вар[іант] мел[одії] Конощенко, III, №91, Остапович, IV, №9. —
Пор[івняй] Янчук. Бѣлор. н. мел., №2, Kolberg. Wołyń, №98.
Тексти: Метлинський, ст. 216, 217, Brykczynski (Zb. Wiad, XII),
str. 83, №5.

¹ Виражається.— К. К.

[63]

Allegro non troppo, tranquillo

Та рано-раненько, та рано-раненько,
 виражай мене, ненько, хорошененько,
 та рано-раненько, та рано-раненько до тієї тещі
 гордої, та рано-раненько, та рано-раненько,
 не пий, сину, першої чарки від тещі,
 та рано-раненько, та рано-раненько, злий кониківі
 на гриву та рано-раненько, та рано-раненько.

Та рано-раненько, та рано-раненько⁶²⁶
 виражай мене, ненько, хорошененько,
 та рано-раненько, та рано-раненько,
 до тієї тещі гордої,
 та рано-раненько, та рано-раненько.
 — Не пий, сину, першої чарки від тещі,
 та рано-раненько, та рано-раненько,
 злий коникові на гриву,
 та рано-раненько, та рано-раненько!

Парал[ельні] тексти без нот: Г. Ткачевъ. Етнографическіе очерки Богучарскаго уѣзда. Памятная книжка Воронежской губ. на 1865 и 1866 годы. Вор., 1867, ст. 202. — Stecki. Wołyń, I,

st. 79. — Гр. Купчанко. Пїсни буковинскаго народа. Записки Юго-Западнаго отдела Имп. Русскаго Географическаго общества. Т. II. К., 1875, №205. — Труды О-ва изсл. Волыни, I, ст. 137, №51. — Яворницький, №555.

[64]

Andante maestoso

Гус-ла гу - дут, гості і - дут, ви - би - рай - ся,
ви - би - рай - ся, мо-ло-да Марій - ко, та й до шлю - бу!

Гусла гудут, гості ідут,⁶²⁷
вибирайся!
Вибирайся, молода Марійко,
та й до шлюбу!

Вар[іант] мел[одії]: Демченко, №111. Лисенко. Вес. пісні, №5,
ст. 9. — Остапович, IV, №15.

65

Andantino

Че - рез сі - неч - ки в виш - не - вий сад
 пі - шла Ма - ри - ся в ви - но - град,
 хто ме - не зна - йде в тім ви - но - гра - ді,
 з тим ся - ду на по - са - ді.

Вар[іант] мел[одії]: Лисенко в IV т. Чуб., №№79, 80, 86. Розд. —
 Людкевич, №№131 і 132. — Остапович, IV, №5. — Верховинець,
 №№23 і 73. Тексти: Гол., III, ч. 2, ст. 269, №9. — Z. Rokossowska.
 Wesele i pieśni ze wsi Jurkowszczyzny w powiecie Zwiąhelskim
 na Wołyniu. Zb. wiad. do antr. kr., VII, №5, str. 152.

66

Allegro *pìu mosso*

сва - неч-ки, сва - неч-ки, на-ші го-лу-боч - ки, та за-пій-те нам

a tempo

пі-сень-ку, та при-ве - зя-ну-ю, та при-не - ся-ну-ю, хоч їд-ну!

pìu mosso

сва - неч - ки, сва - неч - ки, на-ші го-лу-боч - ки,

a tempo

ми по по - любу-ди-ли, всі піс-ні за-гу-би-ли, не знай-дем.

67

Moderato *con licenza*

На доб-ра - ніч, сті-ни, ла - ви, на доб-ра - ніч, сті-ни,

ла - ви, ві - ко-неч - ка ма - льо - ва - ні!

Більше слів Леся не проказувала. — В виданні: Wojcicki. Pieśni ludu Białochrobatów Mazurów i Rusi z nad Bugu, Warszawa, 1836, II, ст. 154 є такий текст (подаю):

На добраніч, стіни, лави⁶²⁸
і столи мальовані.
Хто ж вас помивати буде,
як Ганулі не буде?
Поміє вас матінойка
білими рученьками,
дробними слізоньками.

Вар[іант] мелодії— Kolberg. Wołyń, №99. Споріднені весільні мелодії: Kolberg. Pokucie, I, №№195 і 251. Chełmskie, I, №№349, 359, 368, 373, Wołyń, №95. Текст ще: Łoziński, ст. 112.

68

Moderato **Allegretto**

Ой ле - та - є чор-на га - лоч-ка по по - лю,
а чер - ка - є кри-леч - ка - ми по йо - му,
а чер - ка - є кри-леч - ка - ми по йо - му.
Ой по - лись, по-лись, мій со - ко - лоньку від ме - не,
мо - же ти знай-деш чор-ні - шу гал - ку за ме - не,
мо - же ти знай-деш чор-ні - шу гал - ку за ме - не.

Ой летяє чорная галочка по полю,⁶²⁹

а черкає крилечками по йому. (2)

— Ой полинь, полинь, мій соколоньку, од мене,
може, ти знайдеш чорнішу галку за мене.

— А вже ж бо з чотири сади облітав,
а чорнішої за тебе галки не видав.

А в п'ятому, яблуневому, ночував, —
ой там я тебе, чорну галоньку, сподобав.

Ой ходила дівка Ганнуся по двору,
а черкала сукенкою по йому.

— Ой поїдь, поїдь, мій миленький, од мене,

може, ти знайдеш кращу дівоньку за мене.
 — А вже ж бо я чотири міста об'їхав,
 а кращої од тебе дівки не видав.
 А в п'ятому, у Миропіллі, ночував, —
 ой там я тебе, красну дівоньку, сподобав.

Вар[іант] мел[одії]: Ф. Колесса, Наша Дума, ст. 10. — Демченко, №253. Kolberg. Wołyń, №130. — Подібна ритм[ічна] схема: Kolberg. Chełmskie, I, №269. Вар[іант] тексту О. Пчілка. У. колядки, ст. 18.

69

Allegretto

Ой ле - та - є чор - на - я гал - ка по по - лю,
 а чер - ка - є кри - леч - ка - ми по йо - му.

Мел[одію] пор[івняй]: Роздольський — Людкевич, №№61, 114–123. Kolberg. Wołyń, №125 (весільна), 146 (щедрівка).

70

Allegretto

Хміль лу - га - ми, хміль лу - га - ми, а пше - ни - ця я - ра - ми.
 Хміль лу - га - ми, хміль лу - га - ми, а пше - ни - ця я - ра - ми.

Хміль лугами, хміль лугами,⁶³⁰
 а пшениця ярами.
 Ходи, ходи, молода Ганнусю,
 повечераймо з нами.

Хміль не в'ється, хміль не в'ється,
 а пшениця не жнеться,
 а вже ж мені, мої подруженьки,
 дівування минеться.

Инша мелодія у Верховинця, №88-б; ближча у Демченка, №114.
 Парал[ельний] текст: Stecki. Wołyń. I, st. 88.

71

Andante

Бу - ло лі - то, бу - ло лі - то, та й ста - ла зі - ма,
 на - сі - я - ла чор - но - брив - ців те - пе - ра³ не - ма.

Було літо, було літо, та й стала зіма...⁶³¹

Насіяла чорнобривців — тепера нема.

А вже ж мої чорнобривці процвітають,
 а вже ж мою русу косу розплітають.

Чи я ж тобі, моя доню, не казала,

чи твоему та серденьку не сприяла:

ой не ходи та до броду рано по воду,

та не слухай голубоньків, де два загудут,

та не слухай голубоньків, де два загудут,

та не бери подарочків, що дарма дають.

Тебе ж тії подарочки з розуму зведут,

од матінки до свекрухи приведут.

Варіанти мелодії: Роздольський — Людкевич, №№63, 83, 84, 90, Конощенко, III, №93, Верховинець, №24, 72, 86, ст. 31 і далі. Зріднені мелодії теж у Рубця, 216 нар. у. н., №57, Лисенка в IV т. Чуб., №№77, 78, 29 і інші, у його ж, Весільні пісні, №25, у Бігдая, I, №22, у Кольберга. Wołyń, №№110 і 161. У Конощенка, II, №95 — ритмічний розвиток тої ж основи — на ямбі. — Парал[ельний] текст: Памятная книжка Воронежской губ. на 1892 г., вып. 2, стор. 291.

72

Andante

Не стій, вер - бо, над во - до - ю, ра - но, ра - но,
не стій, вер - бо, над во - до - ю, та ра - не - сень - ко!

Не стій, вербо, над водою,
рано, рано!⁶³²

Не стій, вербо, над водою,
та ранесенько!

Розвий, вербо, сімсот квіток,
рано, рано!

Розвий, вербо, сімсот квіток,
та ранесенько!

Що всім хлопцям по квітоньці,
рано, рано!

Що всім хлопцям по квітоньці,
та ранесенько!

Тільки Грицеві нема квітки,
рано, рано!

Тільки Грицеві нема квітки,
та ранесенько!

Єсть йому квітка — Ганнуся-дівка,
рано, рано!

Єсть йому квітка — Ганнуся-дівка
та ранесенько!

Леся відносила цю пісню до веснянок; проте всі відомі варіанти її віднесені до весільних. Див[ись] Потебня, Об'яснення, I, ст. 157–159. — Маркевич. Обычай и пр. малороссян, ст. 116.

Rokossowska в Zb. wiad. do antropol. krajowej, VII, №36, str. 157. — Мелодія зближена до №64 цього збірника. Пор[івняй] теж Рубець, 216 н. у. н., №59 (= його ж, 100 у. н. п., №26).

З Колодяжного, Ковельського пов[іту]

73

ЗАРУЧАЛЬНА

Adagio

Ой на доб-ра-ніч, дів-чи-но, на доб - ра - ніч,
ой по-дай ме - ні бі - лу ру - чей - ку на ніч.

Ой на добраніч, дівчино, на добраніч,⁶³³
ой подай мені білу ручейку на ніч.
— Ой не для тебе білу ручейку мила,
оно для того, що вірнейко любила.

Парал[ельний] текст: Труды О-ва иссл. Волыни, I, ст. 122, №№6-7.

Moderato

Ой си-ва-я зо-зу - лень-ка всень-кі са-ди об-лі - та - ла,
 всень-кі са-ди об-лі - та - ла, в жад - но-му не ку - ва -
 - ла. При-ле - ті - ла й у виш-нев са - док, там сі-ла,
 за - ку - ва - ла, при-ле - ті - ла й у виш-нев са - док,
 там сі-ла, за-ку - ва - ла. О-й са - де ж мій, са-де,
 чим я то-бі не вго - ди - ла, ой са - де ж мій, са - де,
 чим я то-бі не вго - ди - ла? Чи ж я ра - но не ку -
 ва-ла, чи ро-си-ці не стру - ша - ла, чи ж я ра - но не вста -
 ва - ла, чи ро-си-ці не стру - ша - ла?

Ой сивая зозуленька всенькі сади облітала,⁶³⁴

всенькі сади облітала, в жадному не кувала.

Прилетіла й у вишнев садок, — там сіла, закувала.

— Ой саде ж мій, саде, чим я тобі не вгодила?

Чи ж я рано не кувала, чи росиці не струшала?

Молоденька Мар'юся всенькі двори обходила,
 всенькі двори обходила, в жадному не плакала.
 А як прийшла під батьків двір, — там стала, заплакала.
 — Ой дворе ж мій, дворе, чим я тобі не вгодила?
 Чи ж я рано не вставала, чи я тебе не замітала?

Варіанти мелодії: Kolberg. Wołyń, №№ 36, 47, 48, 124, 127, текст:
 Łoziński, 30.

75

Allegro moderato

Ой на мо-рі глу-бо - кім рос-те те-рен
 ви-со - кий, шов-ком ши-тий, пе-ре - ши-тий,
 зо-ло-том пе-ре - ви - тий, шов-ком ши-тий, пе-ре -
 ши-тий, зо-ло-том пе-ре - ви - тий. ви - тий.

Друга половина співається і так:

Пор[івняй] Kolberg. Wołyń, №№ 12, 21, 27, 75, 91 (ритмічна
 схема).

76

Moderato

У - пав гре-бі - нець під сті - лець, та по-дай, бра-ті - ку,
гре-бін-ця роз-че-са-ти ру-су ко - су до він - ця.

Пор[івняй] з №№55 і 56 цього збірника; Лисенко в IV т. Чуб., №№6, 22, 27, 38–40 і інші. Бігдай, №№18, 237. Мінорні весільні мелодії з такою ж ритмічною будовою — Kolberg. Wołyń, №№7, 13. Тексти: Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №4.

77

Moderato

Ой там за лі - сом, за пе - ре - лі - сом,
ска - че ко - ни - чок в зо - ло - тій шуб - ці.

78

Andante

Ой ти-хо, ти-хо Ду-най во-дой - ку не - се,
ой ти-хо, ти-хо Ду-най во-дой - ку не - се.

Ой тихо, тихо Дунай водоюку несе,⁶³⁵
а ще тихіше Ганнуся косу чеше.
Ой чеше, чеше, на тихий Дунай несе.⁶³⁶
— Ой пливи, косо, під свекрушин дім просто
та й слухай, косо, що свекруха говорить.
Свекруха ходить, все стихенька говорить:
— Тепер на мене добрая годинойка,
прийде до мене чужая дитинойка.

Варіанти мелодії: Роздольський — Людкевич, №62, Верховинець, №66, ст. 5 і 35. Текст — Демченко, №129.

79

Andante, energico

f Ой ле-ті-ли гу - сой - ки че - рез сад,
йа кли-ка-ли Ма - ри - сю на по - сад.

Пор[івняй] з №56 цього збірника; Kolberg. Wołyń, №№64, 71, 105, 101, 106, Pokucie, №№109, 157, 181, 192. Роздольський — Людкевич, №№68–79. Тексти: Wojsicki, II, ст. 150, Гол., III, ч. 2, стор. 212, 335 і 355. Waślaw z Oleska, 30, №97.

80

Moderato

Ле-тять га-лоч-ки у три ра-доч-ки,
зо-зу-ля по-пе-ре-ду, ле-тять га-лоч-ки
у три ра-доч-ки, зо-зу-ля по-пе-ре-ду.

Ритмічна схема спільна з №52 цього збірника і показаними там варіантами; пор[івняй] Янчук. Вес. пісні з с. Корніци, №2, Kolberg. Pokucie, I, №№194, 211, Chełmskie, №№293, 323, 351, 376, Wołyń, №№1, 12, 112, 122, Іван Колесса, ст. 168 і 194, Роздольський—Людкевич, №№92—113.

З Любомля, Володимирського повіту⁶³⁷

81

Allegretto

Сві-ти, мі-ся-цю, не ве-чо-ри-ся,
ой їдь, мій ми-лий, та й не спіз-ни-ся.

Світи, місяцю, не вечорися,
ой їдь, мій милий, та й не спізнися.
Вже твоя вечере пиллом припала,
вже твоя мила смутненька стала.
По плечку кіска розпустилася,
по личку слізка покотилася.

НА ХРЕСТИНИ ⁶³⁸

З Миропілля, Звягельського пов[іт]у]

82

Andante

Ой де ж бо ти, Ма-ти Бо-жа, ой де ж ти бу-ва - ла?
В І-ва-ни-хи по-ро-діл-лі ди-тят-ко ку-па - ла.

Ой де ж бо ти, Мати Божа, ой де ж ти бувала? ⁶³⁹

— В Іванихи-породіллі дитятко купала.

Ой де ж бо ти, Мати Божа, ой де ж ти бувала?

— В Іванихи-породіллі дитя колихала.

Andantino

Ку-ма́ кú-ма, ку-ма́ кú-ма, ку-ма́ кú-ма час-ту - є,
 а кум ку-мі та-ляр би-тий го-ту - є. Кум - цю мо -
 я, люб - цю мо - я, хто б те-бе в ку-ми взяв,
 як би не я? Був би та - кий, ме - ду ку - пив,
 він би ме - не мо - ло - ду - ю в ку - ми за - про - сив.

Кумá кúма, кумá кúма, кумá кúма частує,⁶⁴⁰
 а кум кумі таляр⁶⁴¹ битий готує.
 — Кумцю моя, любцю моя,
 хто б тебе в куми взяв, якби не я? (2)
 — Був би такий — меду купив,
 він би мене, молодую, в куми запросив. (2)

Пор[івняй] Шейн. Бѣлор. пѣсни, №№6 і 10 (текст).

84

Andante

Вишні че - решні роз-ви - ва - ють-ся, си-не о - зе - ро
роз - ли - ва - єть-ся, си-не о - зе - ро роз - ли - ва - єть-ся.

Вишні-черешні розвиваються,⁶⁴²
 синє озеро розливається.
 Через тин вишня похилилася,
 кума з кумою посварилася.
 — Тобі яблучко, мені грушечка, —
 не сварімося, кумо-душечко!
 Тобі яблучко, мені зернятко, —
 не сварімося, кумо-серденько!

Текст пор[івняй] Шейн. Бѣлор. п., №№5 і 23. — Інші хрестинні пісні у Теодоровича, Волынь, V, 389.

ПІСНІ ІСТОРИЧНІ,⁶⁴³
КОЗАЦЬКІ,⁶⁴⁴ РЕКРУТСЬКІ⁶⁴⁵

З Любомля

ПРО НЕЧАЯ⁶⁴⁶

85

Allegro

Ой то ж не хміль, не хме-ли-на, що на тич-ки в'єть-ся,
чи не той то ко-зак не-чай, що з ляш-ка-ми б'єть-ся.

Зближені мелодії: Karol Lipiński. Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego, zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska. Lwów, 1833, №159 (передрукована у Коціпінського під №90). — Коціпінський, №61 (про Саву Чалого), Рубець, 100 у. н. п., №89 (про Саву Чалого), №27 (про Нечая). Інші мелодії пісні про Нечая: Лисенко, III, №2, IV, №1; Сокальський. Малор. и бѣлор. пѣсни, №25; Роздольський — Людкевич, №№612 і 971. Тексти: Антонович і Драгоманов. Историческія пѣсни малорусскаго народа. К., 1874, т. II, №12. В. Доманицький. Пѣсни о Нечаѣ. — «Кіевская Старина», 1905, I, 66–88. — Ź. Pauli, I, ст. 141–148. — Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племень Кавказа, вып. 4, №8, ст. 80. — Марко Грушевський. Гетьманське гніздо. Урочища і перекази с. Суботова. Зап. наук. тов. ім. Шевченка, 1909 р., V, ст. 18.

ПРО МОРОЗЕНКА

86

Largo

Ой Мо-ро-зе, Мо - ро - зен-ку, та ти слав-ний ко - за-че,
за то - бо-ю, сла-вен Мо-ро-зен-ку, вся У-кра - ї-на пла-че.

Варіанти мелодії: Рубець, 216 н. у. н., №62 (= його ж 100 у. н. п., №8), №№63 і 64, Ів. Колесса, с. 136 (до інших слів), Філ. Колесса. Наша Дума, II, №2. — Е. Линева. Опытъ записи фонографомъ укр. нар. пѣсенъ. Труды Московской музыкально-этнографической комиссії, состоящей при этногр. отдѣлѣ Имп. Общества любителей естествознанія, антропологии и этнографіи, т. I, Москва, 1906, №4. — Роздольський — Людкевич, №№775–778 (про Морозенка), 429–434, 437, 1003–1007 (до інших слів). — О. Ніжанковський. Укр.-р. співаник. Льв., 1907. Лисенко, II дес. хор. пісень, №2, XI дес., №1 і Збірка для учнів, ст. 41. — Записи Ф. Колесси і Нижанковського різняться між собою, хоча зроблені зо співу тої самої особи. — Геть інші мелодії: Коціпінський, №91. — М. Сперанскій. Южно-русская пѣсня и современныя ея носители. По поводу бандуриста Т. Пархоменка. Сборникъ Нѣжинскаго Ист.-Филолог. общества, т. V, ст. 179 (новоутворена, див[ись] ст. 137–139 розвідки Сперанского). Тексти: Лукашевич, I, ст. 28. Костомаровъ. Нар. пѣсни, собранныя в зап. части Волынской губ. (Малор. литературный сборникъ Мордовцева, Саратовъ, 1859), №9, ст. 193, Грінченко, Этн. мат., III, №1418, Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №440, Яворницький, №724 (у Грінченка і Яворницького показані паралелі з інших видань). — Марко Грушевський. Гетьманське гніздо. Зап. Наук. тов. ім. Шевч., 1909, кн. V, ст. 8. — Гнідич, №768.

87

Grave

Ой на мо - рі на си - ньо - му два ле - бе - ді
 б'ють - ся, вже ж на те - бе, гар - ний хлоп - че,
 кай - да - ни ку - ють - ся. ють - ся.

Ой на морі, на синьому, два лебеді б'ються...

Вже ж на тебе, гарний хлопче, кайдани куються.

Ой куйтеся, не куйтеся, — мої не будете,
 прийде така час-година, — сами опадете.

Сидить хлопець у неволі, сорочку латає,
 ніхто ж його не питає, бо роду не має.

— Прибуди, прибуди, родинонько, буде мені свято,
 бо то ж мене, родинонько, безневинно взято.

Безневинно, моя мамо, безневинно, тату,
 дали мені сіру свиту, рештанськую шапку.

Єсть то уривок пісні, якої варіанти (без нот) наведені в книзі М. Драгоманова «Політичні пісні укр. народу», Genève, 1885 р., № VIII, ст. 75–91. За Драгомановим, найдавніші варіанти цієї пісні стосуються до олешківських запорожців-затяжців (після першого зруйнування Січи, 1709–1732 р.), потім це стала гайдамацька пісня; після 1775 року це стала пісня про січовика — турецького підданого, що попався до чорноморців; нарешті — про рекрута (Політичні пісні, I, ст. 119–121). По розгляді варіантів, наведених у Драгоманова, тема пісні виходить так:

Уродився козаченько, уродився-вдався,
а у степу при дорозі в неволю попався.

Як узяли в неволеньку, — забили в кайдани,
як забили у кайдани, — ведуть перед пани.

Як привели перед пани, — кайдани опали.

Ударились вражі пани об поли руками:

— Десь у тебе, козаченьку, отець-мати жива,
а що тобі, молодому, хвортуна служила.

— Ой хоч жива, хоч не жива, — у Бога просила,
ой тим мені, молодому, хвортуна служила.

У Коношенка, II, №75, є варіант з нотами, але мелодія не має нічого спільного з цією, ані з дальшою (№88). — Парал[ельний] текст іще у Яворницького, №716.

З Колодяжного

88

Andante

Летитъ во - рон з чу - жих сто - рон
та й ле - тя - чи кри - че, си - дить хло - пець
у не - во - лі та й жа - ліб - но пла - че.

Летить ворон з чужих сторін та й летячи кричить.

Сидить хлопець у неволі та й жалібно плаче.

Сидить хлопець у неволі, сорочку латає,

крізь ришотку поглядає, — десь родину має.

— Ой маю я родиноньку далеко од мене, —

ой чую я через люде, — зрікається мене.

Ой ти, моя родинонько, не зрікайся мене,

продай воли, продай коні та й викуп же мене!
 — Ой жаль мені, мій синоньку, худоби збувати,
 як заробив, як заслужив, так мушиш 'дбувати.
 Ой на воді два лебеді, вони вбадва б'ються.
 Десь на мене, молодого, кайдани куються.
 Ой куйтеся, не куйтеся, я вас не боюся,
 прийде така час-година, сами розкуються.
 Стоїть явір над водою, на воду схилився...
 Ой вже ж бо я, молоденький, од роду одбився.
 Ой одбився, моя мати, ой одбився, татку,
 дали мені сіру свиту й сумашедшу шапку.
 Дали ж мені сіру свиту, — то мушу носити...
 Дали шапку сумашедшу, — гірко мні тут жити!

Пісня стоїть у генетичнім зв'язку з попередньою, через те уміщена в сім розділі.

89

Moderato

Бу - ла Поль-ща, бу - ла Поль-ща, а те - пер Ро -
 сі - я, не за - сту-пить син за бать-ка,
 а бать - ко за си - на.

Була Польща, була Польща, а тепер Росія,⁶⁴⁷ —
 не заступить син за батька, а батько за сина.
 Пішов батько із сохою,⁶⁴⁸ а син із косою,
 пішла мати на лан жати в неділю з дочкою.
 — Ой гріх, мати, ой гріх, мати, у неділю жати!
 — Не гріх, доню, не гріх, доню, не я встановила.
 Не гріх, доню, не гріх, доню, не я встановила,
 то панщина-даремщина все те наробила.

Ой ходить піп по церковці, книжечку читає:
— Ой що ж бо то за страх Божий, що людей немає?
— Ой як же нам, та й, батюшко, до церкви ходити, —
ой з неділі до неділі гонять молотити.

* *
*

Ой летіла зозуленька, летячи кувала,
як панщина-даремщина з села утікала.⁶⁴⁹
Утікала панщинонька, аж гори тряслися,
а за нею вражі ляшки: «Панщино, вернися!»
— Не вернуса, не вернуса, бо нема до чого,
було мене шанувати, як здоров'я свого.
Нагонили панщинойки на кленовім мості:
— Ой вернися, панщинойко, просить пан у гості!
— Не вернуса, не вернуса, бо нема до чого,
тепер мене позивайте до миру Божого.
Був пан вельможний, був пан вельможний, хтів
хлопа набити,
тепер іде, гроші несе, ще й просить робити.

Цю мелодію твердіше, ніж Леся, знав її брат Михайло Косач; від нього я й записав. — У Кольберга, Wołuy, під №387 варіант цієї мелодії до інших слів, а під №455 — варіант тексту — до іншої мелодії; інша мелодія теж у Демуцького, Нар. у. пісні в Київщині, К., 1905, №28. — В поданім тут варіанті народ злучив дві різні пісні — про тягар панщини і про її знесення. Що ті дві часті зложені не одночасно, — знати по тому, що варіанта першої часті маємо в збірнику Лукашевича, виданім 1836 року, коли друга частина ще не могла існувати. Студії про ці пісні: М. Драгоманов. Нові українські пісні про громадські справи, Genève, 1881 р., I ч., ст. 25 і 26; II ч., ст. 54. — Його ж: Укр. пісні про волю селян. Киевская Старина, 1887, III і IV, підпис: М. Кузьмичевский, укр[аїнський] переклад в виданні: Розвідки М. Драгоманова про укр. нар. словесність і письменство, т. II. Льв., 1900, ст. 62–63. — Його ж «Політико-соціальні

думки в нових пісняху. народа» (Розвідки, т. III. Льв., 1906, ст. 72 і 84–89). — Костомаровъ. Послѣдніе годы Рѣчи Посполитой, ст. 868–869. — Парал[ельні] тексти: Дешко. Нар. пѣсни, пословицы и поговорки Угорской Руси, №1 (Записки Имп. Русск. Географ. общ. по отдѣлу этнографіи, т. I, С.-Петербур., 1867). — Головацький, III, ч. I, ст. 205–212, №№75–77. — Зап. Юго-Зап. отд. Имп. Русск. Геогр. общ., т. I, К., 1874, отд. 2, ст. 53–62. Де-Воллан. Угро-русск. нар. п. Зап. И. Р. Геогр. о-ва. по отд. этнографіи, т. XIII, ст. 159. — Popowski. Pieśni ludu ruskiego ze wsi Zalewańszczyzny. Zb. wiad. do antropol. kr., VIII, №74. — Сакович. Пѣсни кр. с. Молодова Гродн. губ. Кобринск. у. Живая Старина, 1890, II, ст. 144, №22. — Єдинак. Из народноѣ пам'яті про панщину. Етногр. зб. Наук. тов. ім. Шевченка, V, ст. 24. — Д-р Раймунд Кайндль. Фольклорні матеріали. Ibid. ст. 142. — Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №560, Грінченко, III, №№1468, 1477 і 1478.

З Миропілля

90

Andante

Ой у по - лю во - гонь го - рит, ой у по - лю
во - гонь го - рит, ко - ло вог - ню ко - зак си - дит.

Ой у полю вогонь горит,⁶⁵⁰
коло вогню козак сидит,
шавелькою вогонь креше,
терниною розпалає,
терниною розпалає,
рани свої засипає.
— Рани ж мої стрелянії,
ой які ж ви болянії!..
Над ним коник зажурився,

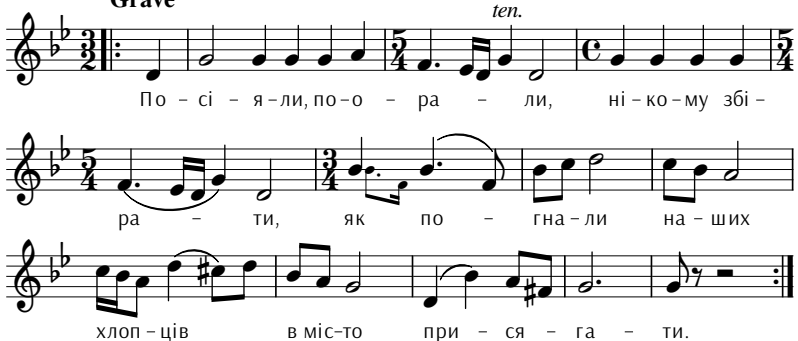
по коліна в землю вбився.⁶⁵¹
 — Не стій, коню, надо мною,
 біжи, коню, дорогою,
 біжи, коню, дорогою,
 битим шляхом-долиною.
 Як прибiжиш під батьків двір,
 то стань, коню, як маків цвіт.
 Батько вийде — розсідлає,
 мати вийде — розпитає:
 — Ой коню мій білогривий,
 а де ж, коню, твій пан милий?
 — Не плач, нене, не журися,
 бо вже ж твій син оженився.⁶⁵²
 А взяв жінку паняночку —
 в чистім поліу могилочку.
 А взяв жінку подолянку —
 в чистім поліу жовту ямку.

Див[ись]: Ів. Франко. Студії над укр. нар. піснями. Зап. Наук. тов. ім. Шевченка у Львові за 1907 р., II, ст. 49 і далі. — Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями: Kolberg, Wołyń, №№ 486—488, Лисенко, IV, № 10, Коціпінський, № 71 (текст пристосований до Нечая), Конощенко, II, №№ 28–30. — Ф. Колесса. Мельодії укр. нар. дум, серія II, Льв., 1913, додаток, ст. 12–14. Без нот: Максимович. Укр. н. п., Москва, 1834, №№ 15–17, ст. 152 і далі, Гатцук. Ужинок рідного поля, Москва, 1857, ст. 253, Малор. литер. сб. Мордовцева, Саратовь, 1859, № 44. — Закревській. Старосвѣтскій бандуриста. Москва, 1860, № 65, ст. 52. — Гильтебрандтъ, LXI (з Білостоцького повіту). Головацький, I, 97 і 99, II, ст. 592, № 27, III, ч. I, ст. 45, № 4. Антонович и Драгоманов. Ист. п. малор. нар., I, ст. 270, Kolberg. Pokucie, II, №№ 413 і 414, Chełmskie, II, № 2. Сумцовъ. Нар. пѣсни о смерти солдата. Этногр. обозрѣніе за 1893 р., т. XVI і XVIII. — Новицький. Малор. пѣсни, преимущественно историческія. Сб. Харьк. Ист.-Филол. общ., т. VI, 1894 р., ст. 136. — Грінченко, III, № 1465 (там показані і варіанти з Чуб.), Яворницький,

№№ 746 і 802 (пор[івняй] теж №№ 765 і 766), Бессараба, Мат.
для етногр. Херс. губ., №457. Гнідич, №№ 740, 907. Wasław
z Oleska, s. 422, №293 і 488, №8.

З Колодяжного, Ковельського пов[іту]

91
Grave

По - сі - я - ли, по - о - ра - ли, ні - ко - му збі -
ра - ти, як по - гна - ли на - ших
хлоп - ців в міс - то при - ся - га - ти.

Посяли, поорали, — нікому збирати,
як погнали наших хлопців в місто присягати.

В Житомирі, славнім місті, побиті колючки,⁶⁵³ —
а вже з наших славних хлопців здійняли сорочки.

Материнські поздіймали, московські побрали,
гірко стали-заплакали, родину згадали.

Чи ми в Бога заслужили, чи в свеї громади,⁶⁵⁴
що нас, хлопців молодейких, забито в кайдани?

Перший вірш цієї пісні служить вступом до різних пісень: історичних (див[ись] М. Драгоманов. Політичні пісні українського народу, ч. I. Genève, 1883, на стор. 31 — віднесена Др[агоманови]м до 1709–1730 рр., на ст. 77, передрукована з книги П. Головинського «Слободські козацькі полки», СПб., 1864, ст. 162, віднесена до робіт на лінії 1716–1735 р.) і чумацьких (ibid., ч. II, ст. 83). Пор[івняй] Житецький, ст. 305.

92

Andante

Єсть на не - бі дві зір - ни - ці, о - тож мо - ї
брат сес-три - ці, гей! о-тож мо - ї брат сес-три - ці.

Єсть на небі дві зірниці,⁶⁵⁵ —
ото ж мої брат-сестриці, гей!
ото ж мої брат-сестриці.
Єсть у полі дві гармати, —
ото ж мої отець-мати, гей!
ото ж мої отець-мати.

93

Moderato

Ти, ма - ти мо - я, гей! не жа - луй ме - не,
як возь-муть ме - не, гей! у ре - кру-той - ки,
як возь-муть ме - не, гей, у рек - ру - той - ки.

Ти, мати моя, гей!
не жалуй мене,
як возьмуть мене, гей!
у рекрутойки.
Як возьмуть мене, гей!
у рекрутойки,
острижуть, оббриють, гей!
русі кудройки.⁶⁵⁶

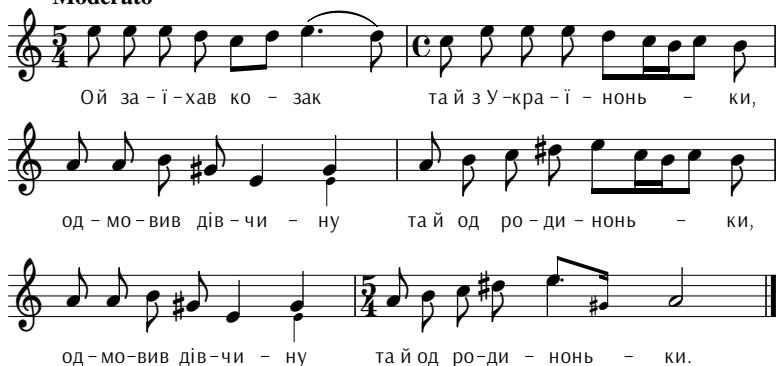
Увага. Фонетичних особливостей (як-от групи «ойк» і «ейк» замість «оньк» і «еньк» в Колодяжнім, тверде «р» і т. п.) Леся не завжди додержувала, передаючи пісні. Збірник видається з огляду на музичну і поетичну вартість уміщених у ньому пісень і матеріалом для фонологічних студій бути не може. На такому принципі, буває, укладаються і дійсно наукові видання (див[ись] передмову В. Гнатюка до XVII тому Етнографічного Збірника Наук. товариства імени Шевченка у Львові, стор. VIII). Проте, якби хто хотів зужиткувати збірник як матеріал до фонетики, можу дати тільки таку вказівку: коли трапляється фонема, яка різниться від загальнолітературної, то можна бути певному, що вона перенесена з автентичного людогового виконання, але як стоїть загальнолітературна форма, то це не свідчить, що в автентичнім виконанні не було фонетичної місцевої одміни.

БАЛЛАДИ ⁶⁵⁷

З Миропілля, Звягельського пов[іт]у]

94

Moderato

Ой за-ї-хав ко-зак та й з У-кра-ї-нонь-ки,
од-мо-вив дів-чи-ну та й од ро-ди-нонь-ки,
од-мо-вив дів-чи-ну та й од ро-ди-нонь-ки.

Ой заїхав козак та з Україноньки,⁶⁵⁸
одмовив дівчину та й од родиноньки. (2)
— Ой поїдь, дівчино, ой поїдь із нами,
ліпше ж тобі буде, як у твєї мами. (2)
У мами ходила в подраній свитині,
в нас будеш ходити в чорній кармазині.⁶⁵⁹ (2)
Ой дурна дівчина, дурна послухала,
сіла з козаченьком, сіла, поїхала. (2)
Ой завіз дівчину під густий лісочок:
— Ой скидай, дівчино, з головки віночок! (2)
Ой плаче дівчина, плаче-умліває,
з головки віночок, з головки скидає. (2)
Ой завіз дівчину на жовті пісочки:
— Ой скидай, дівко, з головки биндочки!⁶⁶⁰ (2)
Ой плаче дівчина, плаче-умліває,
з головки биндочки, з головки скидає. (2)
Ой узяв дівчину під білії боки,
та й кинув дівчину у Дунай глибокий.

Ой плаче дівчина, плаче-умліває,
за берег ручками, за берег хватає.
Ой то козаченько шабельку виймає,
та й по лікоть ручки дівчині втинає.
Як забачив братік з високого муру,
спустився до сестри на шовковім шнуру.
Ой десь ти, сестро, розкоші не мала,
що ти гайдамаці на підмогу стала!⁶⁶¹
— Ой мала ж бо я розкоші доволі,
тільки ж я не знала, що то в світі горе!

Дуже близький, але повніший і консеквентніший польський варіант у Gloger'a, *Pieśni ludu, Kraków, 1892, №102, стор. 212*. Мелодія там банальна і не подібна до цієї; розмір — $\frac{3}{4}$. — Цезарь Нейман в *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, t. VIII, на стор. 174* дав коротеньку розвідку про цю балладу, де через польські і чеські варіанти приводить її до зв'язку з бретонською легендою о Синій Бороді. — Обширний перегляд варіантів укр[аїнських], білоруських і польських у Довнар-Запольського, *Пѣсни пинчуковъ, під №555 і додаток III, №22*. — Мелодій, подібних до поданої тут, мені ніде в друку не трапилося; в моїх рукописних матеріалах є дуже близький варіант її з Радомиського пов[іту] Київської губ[ернії]. Той варіант має сталу збільшену секунду $\bar{c} - \bar{d}is$ (обсяг $\bar{e} - \bar{f}is$) і ще більш, ніж цей, розходиться з характером польської народної мелодії, що в зв'язку з незвичайною літературною близькістю до польської баллади становить інтересну загадку.

Moderato

Ой о - же - нив - ся, та й о - дру - жив - ся,
та й у - зяв жін - ку не до лю - бо - ви.

Ой оженився, та й одружився,
та й узяв жінку не до любови.
Не до любови, не до розмови,
не до чорних брів, не до вірних слів.
Ой купив корабель та за триста рубель,
та за триста рубель ще й з полтиною,
та за триста рубель ще й з полтиною,⁶⁶²
посадив милу ще й з дитиною.
— Чей пливи, мила, та й негідниця,
ти в мене була неробітниця!
Чей хвиля іде, — корабель пливе,
а мила сидить, як свіча горить.
А мила сидить, як свіча горить,
а дитиночка — як та зірочка.
— Ой вернись, мила, голубко сива,
ти ж мені, мила, вже й до любови,
і до любови, і до розмови,
і до чорних брів, і до вірних слів.
— Не вернись, милий, голубе сивий,
ой бив ти мене та й нагайкою,
ой бив ти мене та й нагайкою,
ой щоб я була та й хазяйкою.
Ой бив ти мене та й дубиною,
ой щоб я була господинею.
Ой було тіло, як папір, біле,
а тепер воно та й почорніло.

Мелодії з близькою ритмічною будовою: Лисенко, I, №2, Щепотьевъ. Нар. пѣсни, запис. в. Полт. губ., №19. — Кілька варіантів тексту у Грінченка, III, під №638; там показані паралелі і з інших видань; з упущених зазначу: Rokossowska. Wesele i pieśni ludu ruskiego ze wsi Jurkowszczyzny w powiecie Zwiąhelskim na Wołyniu. Zb. wiad., VII, st. 200. — Пізніше опублікований вар[іант]: Яворницький, №335 і 336.

96

Andante

Ma - ти си - на на гвалт о - же - ни - ла,
не - віс - тонь - ки та й і не злю - би - ла.

Мати сина на гвалт оженила,⁶⁶³
невістоньки та й і не злюбила. (2)
— Піди, сину, на ярмарок пішки,
купи, сину, дротяній віжки, (2)
купи, сину, дротяній віжки,
зв'яжи милій і руки, і ніжки. (2)
Купи, сину, нагайку-дротянку,
та бий жінку з вечора до ранку. (2)
Опівночі комора дзвеніла,
а вдосвіта вже мила зомліла. (2)
Пішов милий дати неньці знати, —
лежить мати посеред кімнати. (2)
— Мати, мати, порадице в хаті,
порадила, як милу скарати, (2)
порадила, як милу скарати,
тепер порадь, як її сховати. (2)
— Зірви, сину, в коморі підлогу,
сховай, сховай любую розмову. (2)
— Я не буду підлоги зривати,

я не буду милої ховати. (2)
 Я не буду милої ховати,
 тільки піду дам до пана знати. (2)
 Пане, пане, зробилась причина:
 вмерла жінка, зосталась дитина. (2)
 Скажи, пане, рученьки зв'язати,
 забив жінку, — треба одвічати. (2)

Инші мелодії: збірник Балліної, №20. — Kolberg. Pieśni ludu z Podola Rosyjskiego. Zb. wiad., XII, №12. — Лисенко, VII, №4. — Іван Колесса, ст. 302, №11. — Щепотьевъ, №34. — Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, №325, ст. 727—734, №815, ст. 425. — Гільтебрандт, LXXXI, Кобринського пов[іту]. — Kolberg. Chełmskie, II, №8. — Яворницький, №№427—429. — Бессараба. Мат. для этн. Херс. г., №№347 і 397. — Гнідич, №№562, 567 і 581.

97

Moderato

Ой у по-лю, по - лю бе - ре - за сто - я - ла,
 а на тій бе - ре - зі зо - зу - ля ку - ва - ла.

Ой у полю, полю береза стояла,⁶⁶⁴
 й а на тій березі зозуля кувала. (2)
 Ой то ж не зозуля, — то рідна мати,
 виряжає сина та й у солдати. (2)
 Ой поїхав син та й у дорогу,
 залишив невістку з матір'ю в дому. (2)
 Й а мати невістки та й не злюбила,
 посилає її та й од себе пріч, (2)
 посилає її та й од себе пріч,
 в поле брати льону у темную ніч. (2)
 — Ой іди, невістко, в поле брать льону,

не вибереш льону — не йди додому. (2)
 Не вибереш льону — не йди додому,
 гей, а стань у полі та й тополею. (2)
 Ой пішла невістка в поле брать льону,
 не вибрала льону, не йшла додому, (2)
 ой стала у полі та й тополею,⁶⁶⁵
 гей, а тонкою та й високою. (2)
 Ой приїхав син та й із дороги,
 уклонився неньці низенько в ноги. (2)
 — Ой здорова, нене, здорова була,
 скажи ж мені, нене, де моя мила. (2)
 — Пішла твоя мила в поле брать льону,
 як добере льону, — прийде додому. (2)
 — Ох і де ж я, нене, де ж я не бував,
 то такого дива нігде не видав: (2)
 не бачив тополі, як на наших полі,
 такої тонкої та високої. (2)
 — Ой візьми ти, сину, гостру сокиру
 рубати тополю, що на чистім полі. (2)
 Гей, як рубнув раз, — вона стинулась,⁶⁶⁶
 гей, як рубнув вдруге, — похилилася. (2)
 Як рубнув утрете, — заговорила:
 — Не рубай, миленький, я твоя мила. (2)
 Се ж нам твоя мати так наробила,
 маленьких діточок посиротила. (2)

Інші мелодії: Едличка. Собраніє малоросс. нар. п'ѣс. Полтава, 1861, I, №22. — Kolberg. Pokucie, II, №№45–47, Chełmskie, II, №6, Лисенко, VI, №14, Бігдай, №№80 і 246, Ів. Колесса, ст. 299, Конощенко, III, №81. Парал[ельні] тексти без нот (крім зазначених Ів. Колессою): Stecki, Wołyń, I, st. 125, Костомаров, №№33 і 41, Чуб., V, №308, ст. 704—711. Житецький, Очеркь звуковой исторіи малор. нар., ст. 303 (вар[іант] з Холмщини). Метлинський, ст. 286, Гол., III, ч. 1, ст. 170, №45, Довнар-Запольський, №470, Яворницький, №№455 і 456.

Allegretto

У Ма - ру - сі ха - та на по - мос - ті,
При - ї - ха - ли три ко - за - ки в гос - ті,

у Ма - ру - сі ха - та на по - мос - ті.
при - ї - ха - ли три ко - за - ки в гос - ті.

У Марусі хата на помості,⁶⁶⁷ (2)
 приїхали три козаки в гості. (2)
 Один каже: я Марусю люблю, (2)
 другий каже: я за себе візьму. (2)
 Третій каже: що хочеш, достану, (2)
 а з тобою до шлюбоньку стану. (2)
 — Ой хто мені трій-зілля достане,⁶⁶⁸ (2)
 то той мені дружиною стане. (2)
 Пішов козак трій-зілля копати, (2)
 стала йому зозуля кувати: (2)
 — Кидай, козак, трій-зілля копати, (2)
 та йди свеї Марусі вінчати. (2)
 Їде козак з-за мора із зіллям, (2)
 а Маруся із церкви з весіллям. (2)
 В правій руці Маруся танцює, (2)
 в лівій руці шабельку готує. (2)
 Як у полі маківка бреніла, (2)
 так Марусі голівка злетіла. (2)

Споріднені мелодії: Kolberg. Pokucie, II, №115, Wołyń, №542, Щепотьєв, №26; зовсім інша — Іван Колесса, ст. 295 (Філ. Колесса. Наша Дума, II, №3). — Див[ись] Ів. Франко. Студії над укр. нар. піснями. Зап. Наук. тов. ім. Шевченка, 1908 р., кн. III, ст. 18 і далі. Паралельні тексти показані у Грінченка, III, №480; упущені там паралелі: Гільтебрандт, LXXXI (Кобринськ[ий])

пов[іт]). — Омельченко. Малор. пѣсни, собр. въ окрестностяхъ г. Павловска Воронежской губ., в. II, № XXXIV. — Popowski в Zb. wiad., VIII, № 43, Kolberg. Pokucie, II, № 116, Chełmskie, II, № 5. Пізніше опубліковані: Шухевич. Гуцульщина. III, ст. 206, № 18; Яворницький, № 252, Гнідич, №№ 505, 904, 1002.

99

Andante

Ой зі - ма, зі - ма, ти хо - лод - на - я,
про - шу я те - бе, не змо - розь ме - не.

Ой зіма, зіма та холодная,
прошу я тебе, не зморозь мене!

А жона мужа та й зарізала,
в зеленім саду та й повісила.

В зеленім саду та й повісила,
а сама ходит, рученьки ломит:

— Ой горе, горе з таким мужем жить,
а ще горійше,⁶⁶⁹ як мужа забить!

Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, № 374, ст. 802. — Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, № 396 (муж убиває жону; пісня зложена в подібних висловах). — Гнідич, №№ 794, 863.

Andantino

Ой кінь і - рже, во - ди не п'є, кінь до - рі -
 жень - ку чу - є, ой Бог зна - є, Бог ві - да - є,
 де мій ми - лий но - чу - є.

Ой кінь ірже, води не п'є, кінь доріженьку чує...⁶⁷⁰
 Ой Бог знає, Бог відає, де мій милий ночує.
 Ой ночує мій миленький а в лузі при долині,
 та прив'язав кониченька при червоній каліні.
 Та прив'язав кониченька при червоній каліні,
 а сам пішов до дівчини на пухові перини.
 А лежачи у перинах, та й став стиха говорити:
 — Чи будеш ти, дівчинонько, та й за мною тужити?
 — Ой не буду, козаченьку, ой, їй Богу, не буду,
 ти виїдеш за ворота, — я за тебе забуду.
 Ой виїхав козаченько за нові ворота, —
 забулася дівчинонька, що в ручках за робота.
 Ой виїхав козаченько та за жовті піски, —
 обілляли дівчиноньку та дрібненькі слізки.
 Ой виїхав козаченько та за круті гори, —
 задзвонили по дівчині та в усі в селі дзвони.

Ця пісня і наступна заведені до розділу баллад після вказівки Л[есі] У[країнки]. — Споріднені мелодії: Лисенко, IV, №32, Kolberg. Wołyń, №241. — Сокальський. Малор. и бѣлор. п., №10 (до інших слів). — Гушло. Десяток у. п. з Поділля, №4. Пор[івняй] Малашкин. 50 у. п., К., 1900, №1. — Парал[ельні] тексти без нот: Костомаров, №133, ст. 304, Kolberg. Pokucie, II, №№39–40. — Rokossowska. Zb. wiad., VII, str. 184; №37. — Z. D. ibid. VIII, №108, str. 156. Головацький, III, ч. 1, ст. 136. Шухевич.

Гуцульщина, III, ст. 185, №1. — До початкових строф — Метл., ст. 91, Чуб., V, ст. 20, №53. — До дальших — Метл., ст. 110. — Два парал[ельні] тексти і інша мелодія — Ів. Колесса, ст. 259.

На цю ж тему пісня в рукописнім збірнику з половини XVIII віку, що заховується в Імп[ераторській] публ[ічній] бібліотеці в Петрограді і описаний академіком В. Перетцом, Историко-литературныя исслѣдованія и матеріали, I, №48 (без нот). — Парал[ельний] текст ще Wasława z Oleska, 275, №90.

101

Andantino

Ой у-ста-ну ранень-ко да й у-ми-юсь бі-лень-ко, гей!

ой ся-ду я край ві-кон-ця ви-гля-да-ти чор-но-мор-ця.

Ой устану раненько
да й уміюсь біленько, гей!
Ой сяду я край віконця
виглядати чорноморця.

Чорноморець їде, їде,
аж семеро коней веде, гей!
На восьмому вороному
у жупані голубому.⁶⁷¹

Я ж думала, що додому,
а він їде аж до гаю, гей!
А він їде аж до гаю,
аж до тихого Дунаю.

Став він коней напувати,
стала вода прибувати, гей!
Стала вода прибувати,
чорноморець — потопати.

Чорноморець потопає
та й на милую гукає, гей!
— Ратуй, ратуй, моя мила,
коли вірне любила!

— Ой рада б я ратувати,
та й не вмю пливати, гей!
Коли б човен та весельце,
ратувала б тебе, серце!

Ой піду я поміж люде,
чи не жаль кому буде, гей!
Заким люде зібралися,
чорноморець утопився.

— Пливи, пливи за водою,
зосталася я вдовою, гей!
Пливи, пливи берегами,
зосталася з ворогами.

Варіанти мел[одії]: Бігдай, №60, Конощенко, II, №52, Стеценко. Луна. №28, Остапович, II, №2. — Парал[ельні] тексти без нот: Омельченко, Млр. п. в окр. г. Павловка, XVIII, Новицький в Сб. Харьк. ист.-фил. общ., VI, 155, Яворницький, №№484 і 485. — Бессараба, Херс., №314. — Гнідич, №949.

102

Andante

Ой у по - лі жи - то ко - пи - та - ми зби - то,
під бі - ло - ю бе - ре - зо - ю ко - за - чень - ка вби - то.

Ой у полі жито копитами збито...⁶⁷³

Під білою березою козаченька вбито.

Ой убито, вбито, зтягнуено в жито,

червоною китаєкою личенько накрито.

Ой як вийшла мила, голубонька сива,

як підняла китаєчку — та й заголосила.

Ой вийшла другая, та й вже не така,

як підняла китаєчку — та й поцілувала.

Ой як вийшла третя з-під білої хати:

— Було ж тобі, вражий сину, нас трох не кохати!

Споріднені мелодії: Kolberg. Chełmskie, II, №11 (друга з поданих під тим № мелодій), Wołyń, №551, Конощенко, I, №42. Інші мелодії — Kolberg, Wołyń, №489, Бігдай, №242, Ів. Колесса, ст. 277. — Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, ст. 375, №730. — Гільтебрандт, CLXXXVII (Берестейського пов[іту]), Метл., 102, Гол., III, ч. 1, ст. 111, №34, Омельченко, в II, ст. 11 і 12. М. Сакович. П'єсни крестьянъ с. Молодова Гродн. губ., Кобринск. у. Живая Старина, 1890, II, ст. 143, №17. — Яворницький, №373. — Бессараба, Херс., №341.

103

Moderato

Чи чу-ли ви, лю - де, та - ко - ї но - ви - ни,
за - би - то Пет - ру - ся в Жу - рав - ській до - ли - ні.

Чи чули ви, люде, такої новини,⁶⁷⁵ —
забито Петруся в Журавській долині. (2)
Пані пана мала, Петруся кохала,
по чотирі рази слуги посилала. (2)
По чотирі рази слуги посилала,
а за п'ятим разом сама поїхала. (2)
— Покидай, Петрусю, горох молотити,
всьдайд до карити, будем разом жити. (2)
— Пані моя, пані, не в такім я разі,
пані ув атласі, а я хлоп в серм'язі.⁶⁷⁶ (2)
— Не журись, Петрусю, не журись, серденько,
зложу я свій атлас на тебе хутенько. (2)
— Пані ж моя, пані, боюся напасти,
щоби вельможному в руки не попасти. (2)
— Не бійся, Петрусю, ти зо мною жити,
поїхав вельможний до суду судити. (2)
— Слуги ж мої, слуги, слуги дорогії,
будьте ж мені, слуги, на цей раз вірнії! (2)
Слуги ж собі саме тое дораджали,
щонайвірнійшого до пана послали. (2)
Ой догнав він пана на кленовім мості:
— Вернися, вельможний, має пані гості. (2)
— Слуго ж моя, слуго, що тобі такого?
Всяк же моя пані роду не такого! (2)
— Ой пане мій, пане, коли мні не віриш,
лучче з свого лука мое серце встрілиш! (2)
Ох, сиділа пані в новому оконі (sic),

ой пізнала пана на воронім коні. (2)
— Петрусю, серденько, утікай хутенько!
Петрусь до порога, — утікають немога. (2)
Узяли Петруся під білі боки,
вкинули Петруся у Дунай глибокий. (2)
Молодая пані при тому стояла,
кожному рибалці по таляру⁶⁷⁷ дала. (2)
— Натє вам, рибалки, по пів золотого,
витягніть Петруся хоча й неживого!⁶⁷⁸ (2)
Сховали Петруся в Журавській границі,
плакали дівчата, а ще й молодиці. (2)

Та сама мелодія до інших слів — Бігдай, №39. Подібні мелодії, теж до інших слів, у Балліної, №41, Роздольський — Людкевич, №959, Остапович, I, №3. Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями: Kolberg. Wołyń, №536, Pokucie, II, №56, Лисенко, V, №38, Ів. Колесса, ст. 290. Без нот: Гільтебрандт, CLXXXVIII (Берестейського пов[іту]), Чуб., V, №128, ст. 1017, №№204–206, ст. 1068–1072, Голов., I, 62–64. Kolberg. Pokucie, II, №57, Chełmskie, II, №1. Житецький, ст. 316 і 320. Новицький в IV т. Сб. Харьк. ист.-фил. общ., ст. 107–109. Rokossowska, st. 171, №11. Шухевич, Гуцульщина, III, ст. 187, №3. — Голов., III, ч. 1, ст. 14. Бессараба, Сьдл., ст. 113, і Херс., №№407 і 408. — Див[ись] іще вказання паралелів у Ів. Колесси. — W. z Ol., 514, №32.

104

Adagio

Ma - ти си - на о - же - ни - ла, *ten.*

не - віс - тонь - ки не злю - би - ла. *ten.*

Мати сина оженила,⁶⁸⁰
 невістоньки не злюбила. (2)
 Посилає сина у дорогу,
 а невістоньку в поле брати льону. (2)
 Як приїхав син з дороги,
 поклонився неньці в ноги. (2)
 Посадила мати сина кінець стола,
 а невістоньку у порога. (2)
 Дала сину меду-вина пити,
 а невістоньці чемериці пити.⁶⁸¹ (2)
 — Не пий, мила, цілої чарки,
 вип'ємо, мила, по половинці, (2)
 то ти умреш увечері,
 а я умру завтра вранці. (2)
 Ой я умру завтра вранці, —
 поховують в одній ямці. (2)
 Вмерла мила увечері,
 милий умер у неділю вранці. (2)
 Милий умер у неділю вранці, —
 не сховали в одній ямці. (2)
 Поховали сина на цвинтарі,
 а невістку за цвинтарем. (2)
 Що по синові отець-мати плаче,
 по невістоньці чорний ворон криче. (2)
 Над сином зріс яворонько,
 над невісткою — червона калина. (2)
 Гилля з гиллям сплітається,

лист із листом стрічається. (2)
 Лист із листом стрічається, –
 матері серце скіпається. (2)
 — Ой що ж бо я наробила,
 діток своїх отруїла! (2)

Інші мелодії: Kolberg. Pokucie, II, №№48 і 49, Лисенко, VII дес. хор., №2. Парал[ельні] тексти без нот: Zbiór wiadomości, VIII, ст. 168, там показані і паралелі з інших видань; крім тих — Гільтебрандт, LXV (Білостоцького пов[іту]), Купчанко, Пѣсни Буковинського народа, №№82 і 300, Гол., II, ст. 711 і 712, №№13 і 14. Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №537. — М. Дикаревъ. Воронежскій етнограф. сборникъ. Вор., 1891 г., ст. 305. Гнідич, №№496, 496 (1) і 955.

Огляд паралелів у інших народів — в студії Жданова «Пѣсни о князѣ Михаилѣ». Живая Старина, 1890, I, ст. 19–27.

З Перекович, Ковельськ[ого] пов пов[іту]⁶⁸²

105

Andante

Бу - ла вдо - ва, бу - ла вдо - ва на По -
 до - лі, та й не ма - ла щас - тя до - лі.

Була вдова, була вдова на Подолі,⁶⁸³
 та й не мала щастя-долі.
 Тільки мала, тільки мала три синочки,
 три синочки і три дочки.
 Сини зросли, (2) — в розбій пішли,
 а три дочки — на лісочки.
 Гей, старшую (2) звірі ззіли,
 середульша утонула.
 Середульша (2) утонула,

а найменша заблудила.
Приблудила (2) до діброви,
а в діброві вогонь горить,
а в діброві (2) вогонь горить,
біля вогню розбой сидить.
— Добривечір (2), добрі люде!
(Оттут мені кінець буде!)
Старший каже (2): «Зарубаймо!»
Середульший: «Не займаймо!»
Менший вивів (2) на дорогу,
питається її роду.
— Ой я роду (2) не простого,
ой я роду оттакого:
Була вдова (2) на Подолі (і так далі від початку
до слів «Біля вогню розбой сидить»)
— Чолом, чолом, (2) сестро наша,
бо то ж була мати наша!
Ходім, сестро, (2) на три шляшки,
будем бити пани-ляшки,
будем бити (2) — розбивати,
будем гроші здобувати!
— Стійте, брацця, (2) становіться,
бо чужа кров — не водиця,
бо чужа кров (2) — не водиця,
розливати не годиться!⁶⁸⁴
Годі, брацця, (2) панувати,
та ходімо горувати,⁶⁸⁵
та ходімо (2) горувати,
хліба й солі заробляти,
хліба й солі (2) заробляти,
стару матір годувати!
Старші пішли (2) панувати,
а найменший — горувати,
а найменший (2) — горувати,
хліба й солі заробляти,
хліба й солі (2) заробляти,
стару матір годувати.

Инші мелодії: Олексій Гулак-Артемівський. Нар. укр. пісні з голосом. К., 1868 і 1883 р., №26. Kolberg. Pokucie, II, №№32–33. Лисенко в Mat. Etn. z okolic Pliskowa, Zb. wiad., т. VIII, №127, і в VI вип. його одноголосних пісень, №5. Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, №479, ст. 910–914, Голов., II, ст. 45, №11 (колядка), ст. 599, №35, ст. 700, №2. Яворницький, №№477 і 478. Бессараба, Херс., №№411 і 412. Гнідич, №626.

З Колодяжного, Ковельського пов[іту]

106

Largo

На По-до-лю бі-лий ка-мінь, по-до-лян-ка си-дить на нім.

Дальших слів пісні не записано, і по збірниках укр[аїнських] пісень я не знайшов ні пісні з подібними початковими словами, ні варіанта мелодії. Я її завів у розділ баллад через те, що в збірнику польських пісень Gloger'a «Piśni ludu» (Kraków, 1892) зустрів балладу, що починається так само: «Na Podolu biały kamień, podolanka siedzi na nim». Тема: дівчина отруїла свого брата з намови жениха. Баллада на цю тему широко розпросторена і серед українського народу; більшість варіантів у нас починається словами «Ой Сербине, Сербиночку, сватай мене, дівчиночку». В моїх неопублікованих матеріалах є мелодія до цієї укр[аїнської] баллади, з Гадяцького повіту, якої ритмічна схема однакова з схемою колодяженської «На Подолі білий камінь». — Мелодії польського варіанта у Глогера і українських — у Лисенка, VII, №27, і Остаповича, I, №1 — не мають нічого спільного з колодяженською. — Парал[ельні] тексти без нот: Бессараба, Херс., №№268 і 269.

Allegro

Ко-ло мли-на ка-ли-на, там у-до-ва хо-ди-ла,
гей, гей, о-хо-хо! там у-до-ва хо-ди-ла.

Коло млина калина,⁶⁸⁶

там удова ходила,

гей, гей, о-хо-хо!

Там удова ходила.

Далі слів від Лесі не записано, але, пригадуючи чути від неї уривки і зіставляючи їх з відомими мені по друкованих джерелах текстами, я приходжу до висновку, що це — пісня про шлюб матері з сином і сестри з братом. Варіанти з нотами: Kolberg. Pokucie, II, №№ 35–37, Wołyń, № 537. Zbiór wiadomości do antr. kr., VIII, Mat. etnogr. z okolic Pliskowa, Ф. Колесса. Ритміка укр. нар. пісень. Льв., 1907, ст. 124, Роздольський — Людкевич, №№ 337–338, Янчук. Бѣлор. пѣсни, № 101 (мел[одія] № 19). — Пор[івняй] Конощенко, I, № 61. Варіанти, опубліковані без музики, показані в студії М. Драгоманова «Слов'янські перерібки Едіпової історії», надрукованій спочатку в Софії по-болгарськи, а потім по-українськи в IV томі «Розвідок М. Драгоманова про укр. нар. словесність і письменство», Львів, 1907 р. Варіанти цієї пісні цитуються в тій розвідці на стор. 24–31, 47–48 і 103–109. Виясненню генези цієї пісні Драгоманов віддає в своїй розвідці значне і навіть завершуюче місце. Пізніше тої студії опубліковані варіанти: Яворницький, №№ 481–483, Гнідич, №№ 637, 829, 961. Див[ись] іще Довнар-Запольський, Пѣсни пинчуковъ, № 380, де показані і інші варіанти, Popowski. Pieśni ze wsi Zalewańszczyzny. Zb. wiad., XII, №№ 10 і 21. По висновках Драгоманова генеалогія української пісні така: Історія Едіпа. — Гіпотетичні візантійські церковні перерібки цієї історії. — Болгарська історія про св. Павла

Кесарійського. — Французький усний роман про Григорія Великого. — Історія св. Григорія в *Gesta Romanorum*. — Білоруські, українські і руські редакції перекладу цієї історії з *Gesta Romanorum*. — Гіпотетична руська пісня про шлюб матері з сином і сестри з братом. — Українська пісня. — Драгоманов допускає і скорочену генеалогію — від гіпотетичної церковно-візантійської перерібки історії Едіпа через сербську пісню про Находа Сімеуна і, знов-таки, гіпотетичну руську пісню. Гіпотезу про існування руської пісні, яка була оригіналом для української, Драгоманів уґрунтовує тим, що в відомих українських варіантах є сліди впливу руської мови. Справді, ці сліди є, либонь, у кожному варіанті, хоч в одній, хоч в другій фразі, але з різних варіантів можна зробити таку реконструкцію первісного тексту, при якій русизмів не буде. В поданій нижче реконструкції нема нічого, доданого від мене чи зміненого, тільки достоту заховані елементи з різних варіантів.

Там, де Дунай глибокий,
стоїть терем високий,
а із того терема
вийшла вдова молода.
Вийшла вдова молода,
два синочки зродила.
Як два сина вродила,
китайкою сповила.
Китайкою сповила,
в корабель положила,
в тихий Дунай пустила
і Дуная просила:
— Ой ти, тихий Дунай,
моїх діток поприймай.
Ой ти, новий корабель,
колиши моїх дітей.
Ви, круті береги,
не будьте їм вороги.
А ти, жовтий пісочок,

годуї моїх діточок.
А ти, густий очерет,
вари дітям вечерять.
А ви, луги, не гудіть,
моїх діток не будіть.
У двадцятому году
вийшла вдова по воду.
Стала воду набіраць, —
став корабель припливать,
а на тому кораблі
два дончики молоді.
Один листоньки чита,¹
другий вдівоньки пита:
— Здорова була, вдова,
чи підеш ти за донця?
— Ой я дончика люблю,
а я за донця піду,
за старшого сама йду,
за другого дочку шлю.
Який тепер світ настав,
що брат сестри не пізнав!
Ой і що то в світі є,
що син матусю бере!
Іди, сестро, в монастир,
щоби тебе Бог простив,
піді, мати, утопись,
а я піду в темний ліс,
а я піду в темний ліс,
нехай мене звір із'їсть!

---

¹ В інших вар[іантах] «книжечку». — Ця деталь найбільше свідчить за зв'язком пісні з показаними Драгомановим балканськими і західноєвропейськими творами, де фігурують документи. — К. К.

Згадка про терем, яка у Драгоманова стоїть в числі доказів руського вийстя пісні, не може свідчити за тим вийстям, бо слово і розуміння «терем» українським народом не забуте. В варіанті весняного танка «Кривий танець» у Чуб., т. III, №1, Б, «Дівки, молодиці терем будовали». В колядці з Сквирського пов[іту] у Конощенка, I, №99, — «А в тім саду три тереми». В весільній пісні у Рубця (100 н. у. п.) «За горою крем'яною там бояре терем вили у три стіни кам'янії, четвертая золотая». В побутовій родинній пісні у Метлинського, ст. 252, «Миленький, милесенький мій, збудуй мені дев'ять домів, а десятий терем високий». Те з'явище, що в кождім варіанті є ті або інші різко чужі, виразно руські елементи мови, не є невідхильним доводом за тим, що автором пісні був не українець і що місцем утворення її була не Україна. Згадаймо мову віршів Сквороди. І зіставляючи те, що руського варіанта не найдено, з фактом дуже широкого розповсюдження її на Україні, особливо з фактом великої її популярності в Галичині, сливе закритій досі від впливу дійсно руської пісні, можна не згожуватися з Драгомановим у тім, що руський первовзір її мусів бути. Проте, чим маємо з'ясувати, що власне у цій балладі є нахил до русізмів?

Доси, здається, не було спроб притягти музичну сторону укр[аїнських] нар[одних] пісень до досліду їх генези і міграції. Мені здається, що в данім разі мелодія може дати підставу для певніших здогадів, ніж сама літературна сторона. Всі відомі мелодії (21) цієї баллади про кровосумішку мають характер спільний межи собою і разом з тим чужий для дійсно руської старинної епічної пісні, — а саме характер бравурно-салдацький. Не треба змішувати впливу дійсно руської народної пісні на українську з впливом салдацької пісні, бо салдацьку пісню не можна вважати за розділ, складову частину спеціально руської народної творчості. В утворенню салдацького жанру в Росії українці, без сумніву, брали значну участь. Ще до заведення українців у склад російської армії почалося їх сполування з руськими, власне, в вояцькім житті (спільні походи в Крим, проти Дорошенка і т. д.). В пізніші

часи, як у російську армію був уведений західноєвропейський марш, а далі почалися складатися маршові пісні, український елемент армії, певно, виявився більш підготованим до утворення відповідного репертуару, бо укр[аїнська] народна пісня далеко давніше, ніж руська, підлягла впливу західноєвропейських «квадратних» ритмів. Тож сьогочасна салдацька пісня становить для укр[аїнської] нар[одної] музики в значній мірі не руський вплив, а власну, хоча й негати́вну, еволюцію. Виходячи з салдацького характеру всіх відомих мелодій цієї баллади, можна виставити два здогади щодо літературної її історії: 1) пісня була зложена людиною, яка належала до салдацького осередку або була під впливом його, мішаною мовою; фінал, згідно з характером мелодії, первісно мав бути більш енергичний, як у тих варіантах, де «молодець», «донець», «запорожець» глузує з матері, проклинає її, навіть убиває сестру; в дальшій історії пісні вона, розпросторюючись поміж жіноцтвом, могла навіть очищатися щодо мови, в центрі її літературної вартості ставав не фінал, який робився блідим, невиразним, а момент розлуки матері з дітьми; звертання матері до природи дає основу для розмаїтих більш або менш вдатних варіацій (напр[иклад], у Гнідича, №961: «І ти, густа осока, дай дітям молока» і т. п.) і стає тим місцем пісні, на якому найбільше ішла її індивідуалізація, розрібка і збагачення. — 2) Пісня зразу була зложена чистою укр[аїнською] мовою, в гарній літературній формі, приблизно як у поданій вище реконструкції, але через те, що до неї було добрано зразу салдацької мелодії, вона, власне, через мелодію при своїм розповсюдженню викликала у кожного асоціацію з салдацьким стілем в його цілості, отже, і в літературній стороні; через цю асоціацію кождий, хто переймав і, як ведеться в народі, переробляв її по-своєму, вносив в неї ті або інші русізми, бо не міг собі уявити без них салдацької пісні, і, таким чином, індивідуалізація і життєвий процес пісні виразився в її псуванні. Інтересно дослідити, як новітня маршова мелодія цієї баллади подіяла на іншу балладу про шлюб брата з сестрою, яка в старших варіантах починається словами «Мандрувало пахоля од Кийова до Львова»

(Гол., II, ст. 577). У мене є старинна, дійсно балладна, поважна мелодія її з Бердичівського повіту, але та мелодія, очевидно, витискана цією бравурною, а під впливом нової мелодії початкова поважна строфа відпала (Людк., №№ 334–336), або змінилася на бравурну (*ibid.* № 349), або на зовсім чужорідну для тої баллади (Лис., II, № 18). Для досліджу генези пісні її необхідно порівняти до № 276, ст. 410, і № 4, ст. 485, у W. z Oleska.

108

Andante

Ой по - і - хав І - ва - ню - ша на по - лю-ван - не,
та й зо - ста - вив Ган-ну - сей-ку на го - рю-ван - не.

Ой поїхав Іванюша^I на полюванне
та й зоставив Ганнусейку на горюванне.

Ой приснився Іванюші та й сон дивнейкий,
що вилетів з-під ручейки сокіл яснейкий.⁶⁸⁷

З-під лівої, з-під білої, раба^{II} зозуля,⁶⁸⁸ —
ой десь моя Ганнусейка нездоровая!

Приїзжає Іванюша попід ворота:

— Вийди, вийди, Ганнусейко, сама молода!

Ой не вийшла Ганнусейка, тільки вийшла свість⁶⁸⁹
та винесла Іванюші невеселу вість:

— Ганнусейка опівночі сина привела,
а вдосвіта Ганнусейка Богу дух дала.

Ой увійшов Іванюша в нову світлицю, —
лежить його Ганнусейка на всю скамницю.⁶⁹⁰

^I В інших варіантах — «королевич»; у Wacława z Oleska (399, 492 і 496) — «Івасенько». — К. К.

^{II} Ряба. — К. К.

Див[ись] М. Драгомановъ. Отголосокъ рыцарской поэзи в русс-кихъ нар. пѣсняхъ. Пѣсни о Королевичѣ. Записки Юго-Запад-ного отдѣла Имп. Русскаго Географ. общества, т. II. К., 1874; український переклад сього реферату — в виданні «Розвід-ки М. Драгоманова про укр. нар. словесність і письменство», т. I, Львів, 1899, ст. 66–87. Пізніша студія, теж з оглядом захід-ноєвропейських і слав'янських паралелів, — Ждановъ. Пѣсни о князѣ Михайлѣ. Живая Старина, 1890 р., в. I–II. — Парале-лі: з подібною мелодією — Конощенко, I, №19; з іншими мелодіями — Kolberg. Pokucie, II, №№41 і 42, Wołuyń, №543, Іван Колесса, ст. 298; без нот — Костомаров (в зб. Мордовця), №20, ст. 212. — Яворницький, №№778 і 779. — Бессараба, Херс., №410.

109

Andantino

Ой чи-ї ж то во - ли по го-рі хо - ди - ли?

О-це ж то-го ко-за-чень - ка, що ми втрох лю - би-ли.

Ой чие ж то поле, широкі загони?
 Оце ж того козаченька, що чорнії брови. (2)
 Ой чий ж то воли по горі ходили?
 Оце ж того козаченька, що ми втрох любили. (2)
 Одна любила, — хороше водила,
 а друга прикохала, — білу постіль слала. (2)
 Друга прикохала, — білу постіль слала,
 а третя, чорнявая, чари наливала. (2)
 Летіла зозуля через сад, куючи,
 надібала козаченька, з вечорниць ідучи. (2)
 — Ой іди, козаче, вернися додому,
 ой сядь собі в кінці стола, не кажись нікому. (2)
 Як прийшов додому, не сказав нікому,
 та й сів собі кінець стола, підперся рукою. (2)

Його ж мати ходить, білі ручки ломить,
— Ой то ж моя дитинонька словця не промовить! (2)
Як прийшов товариш просити орати,
— Ой не можу, товаришу, головки підняти. (2)
Як прийшов товариш просити косити,
— Не здужаю, товаришу, головки зносити. (2)
Не тре, товаришу, і сіна копиці,
наробили мені лиха пізні вечорниці. (2)
Не тре мені сіна, не треба ні трошки,
тільки треба сажень землі і чотири дошки! (2)

В варіанті з Чарукова, Луцького повіту, 8-й вірш так:

Третя полюбила та й чари варила.

Віршів 9—16 і 21—24 нема. Закінчення таке:

Ой як прийшла мати та й стала питати:
— Чи не треба, синку, воріжки шукати?
— Ой не треба, мати, воріжки шукати,
тільки треба, мати, труну будувати.

Паралелі: з близькою мелодією — Л. Малашкин. 50 укр. пісень. К., 1900, №25. З іншими мелодіями — Kolberg. Chełmskie, II, №10. Бігдай, №180, Лисенко, III, №18, хор. XII, №3. — Конощенко, I, №48, II, №37. Без нот: Чуб., V, №5, ст. 936. — Сакович. П'єсни кр. с. Молодова Кобринск. у. Живая Старина, 1890, II, ст. 144. — Яворницький, №283. — Гнідич, №613. Строфи 2–4 у Теодоровича, V, ст. 387 — весільна пісня (з Ковельського пов[іту]).

Adagio

Ой у - чо - ра із ве - чо - ра, ще ку - ри не пі - ли,
і - шов Я - ким до вдо - вой - ки, лю - де не ви - ді - ли.

Ой учора ізвечора, ще кури не піли,⁶⁹¹
ішов Яким до вдовойки, люде не виділи.

Прийшов Яким до вдовойки: — Помагай-бі, серце!
Вона йому одказує: — Забий жінку перше!

— Не можу я, бідна вдово, милої забити,
моя мила молодейка буде голосити.

— Закрий комін, закрій двері, аби загоріла,
набий її в головойку, — скажуть, що вдуріла.

Прийшов Яким додомойку та й став жінку бити, —
його жінка молодейка стала голосити.

— Не жалуєш, Якимойку, мене, молодої,
то пожалуй, Якимойку, дитини малої!

Сусідойки, голубойки, дайте неньці знати,
нехай іде свою дочку на смерть наражати.

— Ой що ж бо ти, моя доню, що ти завинила,
що ти свою білу постіль так кривлею змила?

— Як не знаю, моя мамо, нащо мня родила,
так не знаю, моя мамо, що я завинила.

Друга строфа, забута Лесею, доповнена мною з варіанта, записаного в Острозі в 50-х роках ХІХ віку Опанасом Марковичем. Див[ись] М. Драгоманів. Фатальна вдова. Уголовно-психологическая тема в укр. нар. п'єсн'ї. Київская Старина, 1888, ХІІ (підпис: К. П.). Укр. переклад в «Розвідках М. Драгоманова про

укр. нар. словесність», т. II. Льв., 1900. Паралелі: з іншою мелодією— Конощенко, I, №32; без нот— Грінченко, III, №651; у Грінченка показані і паралелі з інших видань; крім тих— Kolberg. Pokucie, II, №313. Z. D. Mat. etnogr. z okolic Pliskowa, Zb. wiad., VIII, 133. — Шухевич. Гуцульщина, III, ст. 237, №47. — Яворницький, №287. — Бессараба. Мат. для этногр. Херсонской г. №361. — Гнідич, №673. — Головацький, III, ч. 1, ст. 20, №8. Wacław z Oleska, 486, №6.

111

Andante

Ой рос - ла я, рос - ла, як у бо - ру сос - на,
 ой од - да - ла ме - не ма - ти та й за не - до - рост - ка.

Ой росла я, росла, як у бору сосна,
 ой оддала мене мати та й за недоростка. ⁶⁹² (2)
 А я ж того недоростка зроду не любила,
 по чотири неділеньки з ним не говорила. (2)
 На п'яту неділеньку стала говорити,
 стала свого недоростка вірненько любити. (2)
 — Ой запрагай, недоростку, коня вороного,
 поїдемо у гостину до батенька мого. (2)
 Ой їхали поле, їхали другеє,
 на третьому полі стали спочивати. (2)
 На третьому полі стали спочивати,
 ой стала я недоростка назад завертати. (2)
 — Ой вернися, недоростку, вернися додому,
 як не вернешся додому, — прив'яжу у бору. (2)
 Прив'язала недоростка при високій сосні,
 сама сіла поїхала до татойка в гості. (2)
 Гостила неділю, гостила другує,
 на третю неділеньку їхала додому. (2)

На третю неділеньку їхала додому,
 — Ой десь же мій недоросток прив'язаний в бору! (2)
 Ой чи ти спиш, недоростку, чи спиш, чи дримаєш,
 чи ти мене, молодую, з гостей дожидаєш? (2)
 — Ой не сплю я, моя мила, не сплю, не дримаю,
 тільки тебе, молодую, з гостей дожидаю. (2)
 Ой дай мені, моя мила, води напитися!
 — Не дам, не дам, недоростку, будеш хвалитися. (2)
 — Ой не буду, моя мила, їй-богу, не буду,
 доки заїду додому, то й про все забуду. (2)
 Ой приїхав недоросток, на поріг звалився,
 — Ой так же я в свого тестя горілки напився. (2)
 — Ой чого ж ти, мій синочку, на личку білейкий?
 Ой десь же ти в свого тестя та й дуже п'янейкий. (2)
 — Ой не був я в свого тестя, не був і не буду,
 ой я ж теї гостинийки повік не забуду. (2)

Інші мелодії: Ходоровський, №12. Демуцький, №№98 і 99. Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, №255, ст. 659, Яворницький, №№329–333. Омельченко. Млр. п., собр. в окр. г. Павловка, XV. — Новицький в Сб. Харьк. ист.-фил. общ., VI, ст. 153. — Гнідич, №618.

З Любомля

112

Andantino

Ой у Луц - ку, слав - нім міс - ті,
 ка - пе - лі - я гра - є, мо - ло - да - я Бон - да -
 рив - на ці - лу ніч гу - ля - є.

Ой у Луцку, славнім місті, капелія грає,⁶⁹³
молодая Бондарівна цілу ніч гуляє. (2)

Ой казали-говорили старенькиї люде:

— Ой не гуляй, Бондарівно, лихо тобі буде. (2)

— Хоч я хожу, хоч гуляю до свеї охоти,
таки ж бо я не втеряю дівоцької цноти. (2)

Був в ту пору пан Каньовський⁶⁹⁴ в Луцку на охоті,
довідавсь о Бондарівні і о її цноті. (2)

Гей, як крикнув пан Каньовський: «Давайте сидельце,
там гуляє Бондарівна, кипить мое серце!» (2)

Ой то звелів пан Каньовський музиці заграти,
а сам узяв Бондарівну та й став обіймати. (2)

Молодая Бондарівна жартів не приймала,
як одвела білу ручку, — та й у писок дала. (2)

Ой казали-говорили старенькиї люде:
тікай, тікай, Бондарівно, біда тобі буде! (2)

Утікала Бондарівна помежи крамами,
а за нею три жовніри з голими шаблями. (2)

Ой догнали Бондарівну на новому мості, —

Ой вернися, Бондарівно, просить пан у гості. (2)

— Чи волієш, Бондарівно, меду-вина пити,
чи волієш, Бондарівно, в сирій землі гнити? (2)

— Волію ж я, пан Каньовський, в сирій землі пріти,
ніж з тобою, вражий ляше, меду-вина пити! (2)

У нашої Бондарівни в фартушку мережка,
куди несли Бондарівну — кривавая стежка. (2)

У нашої Бондарівни шовковая стрічка,
куди несли Бондарівну — кривавая річка. (2)

Паралельні тексти показані в розвідках Цезаря Неймана. Малор. баллада о Бондаривнѣ и панѣ Каневском (Кіевская Старина, 1902 р., III, 347–390, там уміщена і одна мелодія, з Канівського пов[іту], геть инша, ніж тут), і В. Доманицького (ibid. 1905 р., III, 480–494). Інші мелодії: Kolberg. Pokucie, II, №4 (ibid. №510 — парал[ельний] текст без нот), Ів. Колесса, ст. 218. Роздольський — Людкевич, №№676, 682, 683. Філ. Колесса. Наша

Дума, I, ст. 25. Конощенко, I, №33. Лисенко в VIII т. Zb. wiad., ст. 163, VI дес. хор., №2, III одноголосн., №5, Збірка для учнів, ст. 49. З текстів без нот найближчий: Stecki, Wołyń, I, 111 (починається тими самими словами, що тут). У Rokossowsk'oi Б.: «w ratuszy hulała». — Голов., II, 601, III, ч. I, 30–34. — Яворницький, №744. Waclaw z Oleska, 493, №13; 494, №14.

113

Lento, con licenza

Ой там за га - ем, га - ем зе - ле - нь - ким,
ой там хо - ди - ла ми - ла - я з ми - лень - ким.

Ой там за гаєм, гаєм зелененьким,
ой там ходила милая з миленьким. (2)
Ой там ходила, стиха говорила:
— Ой ти, мій милий, ти мій вірний друже, (2)
ой ти, мій милий, ти мій вірний друже,
ой болить мені голова дуже. (2)
Болить голова, подобно ж я умру,
гей, зроби ж мені, милий, з бучиноньки трумну.⁶⁹⁵ (2)
— Ой де ж тобі, моя мила, бучини узяти,
будеш же ти, моя мила, в сосновій лежати. (2)
— Ой продай, милий, корову рабую,
ой набери мені сорочку тонкую, (2)
ой дай пошити хороше сорочку
і поховай мене, милий, в вишневім садочку, (2)
і насип мені високу могилу,
і посади в головоньках червону калину. (2)
Ой як ти будеш з другою шлюб брати,
ой то прийдеш на могилу калину ламати. (2)
Ой у неділю, ще й сонце не сходить,
а вже милий другу милу за рученьку водить. (2)

Спіткнулася мила на тую могилу
та й собі забила свою ніжку білу. (2)
— Ой ти, мій милий, що ж то за могила,
ой що я на неї свою ніжку збила? (2)
— Ой моя мила, то ж тая могила,
що тут лежить похована моя перша мила. (2)
— Ой тра⁶⁹⁶ ж було суці сорочки не дати,
ой тра ж було єї в саду не ховати! (2)
Було єї дати яку деренину,⁶⁹⁷
було ж єї вивезти у луг по калину! (2)
— Ой ще ж ти, мила, того не діждала,
ой щоб моя перша мила у лузі лежала! (2)
Ой в неділю рано, ще й сонце не сходить,
а вже милий на могилу до милої ходить. (2)
— Ой устань, мила, порадице моя,
ой пропадає худобина твоя! (2)
— Ой нехай вона тобі пропадає,
єсть інча мила, — нехай доглядає. (2)
— Ой устань, мила, принесу ті меду!
— Ой одчепися, голівки не звезду! (2)
— Ой устань, мила, принесу горілки!
— Ой сховай собі для другої жінки! (2)
— Ой устань, мила, порадице моя!
Гей, плаче, плаче, дитинонька твоя! (2)
— Ой нехай плаче, може, перестане,
ой вже ж его матуся до него не встане! (2)
Ой продай, милий, сукню і катанку,⁶⁹⁸
ой найми, найми до дитини мамку. (2)
Ой дай тій мамці корову рабую,
ой нехай глядить дитину малую. (2)
Ой дай корову ще й рабе телятко,
ой нехай глядить мое сиротятко! (2)

Паралелі з іншою мелодією — Лисенко, VI, №6. Без нот: Метлинський, ст. 266–272, Чуб., V, №238, ст. 631, №248, ст. 643, №359, ст. 782. — Z. D. Mater. etn. z okolic Pliskowa, №198. Сакович. П'єсни крестьян с. Молодова Гродн. губ. Кобринск. у. Живая Старина, 1890, II, ст. 143. Kolberg, Chełmskie, II, №51. — Дикаревъ. Воронежскій етнограф. сборникъ, Вор., 1891, ст. 306. — Гнідич, №№702, 755. — М. Косич. Литвины-бѣлоруссы Черниговской губерніи. С.-Петербургъ, 1902, ст. 79 (відбитки з «Живой Старини» за 1901 р.).

114

Allegretto

Ой у по-лі, по - лі кор-шом-ка сто - я - ла, ох
вей, ма-му-ню, зуг, зуг, ну, ну, ну, кор-шом-ка сто - я-ла,
та - рі бом бом, та - рі бом бом, кор-шом-ка сто - я-ла.

Ой у полі, полі коршомка стояла,⁶⁹⁹
ох вей, мамуню, зуг, зуг, ну, ну, ну,⁷⁰⁰
коршомка стояла.
Та-рі-бом-бом, та-рі-бом-бом,
коршомка стояла.

(Приспівка, від слів «ох вей», додається далі до кожного вірша, і в ній замість слів «коршомка стояла» повторяється друга половина кожного дотичного вірша).

А у тій коршомці Хайка шинкувала.
Хайка шинкувала та й грошей не брала.
А у тій коршомці салдати стояли,
молодую Хайку собі намовляли.

— Ой поїдь-но, Хаю, ой поїдь-но з нами,
ліпше тобі з нами, як в коршмі з жидами.
— Приїзжай-но, салдат, в суботу на шабас,⁷⁰¹
в суботу на шабас, — усі жиди в школі,
а я, молодая, застаюся вдома.
Як приїхав салдат на трох на підводах, —
на одну підводу скрині та перини,
на другу підводу сребро та злото,
на третю підводу сама Хайка всіла.
Ой повезли Хайку горами, ярами,
та й привезли Хайку над Дунай глибокий.
— Хоч, Хайко, топися, хоч назад вернися!
— Назад не вернуся, мамуні боюся.
Нехай мої коси тихий Дунай носить,
нехай мої руки та поїдять шуки!

Паралельні тексти з іншими мелодіями: Kolberg. Pokucie, II, №№ 22 і 23. — Демуцький, №№ 113–114. — Роздольський — Людкевич, № 476. Без нот: Головацький, III, ч. I, ст. 172, № 46 і IV, ст. 205. — Грінченко, № 526. — Бессараба, Херс., № 181.

ПІСНІ ЛІРИЧНІ І ПОВУТОВІ ⁷⁰²

З Миропілля Звягельського пов[іту]

115

Andantino, con moto

Ро-ман зіл-ля, ро-ман зіл-ля аж на ме-жу по-хи-ля -
 єть - ся, ой чу - ю ж я че-рез лю-де,
 що мій ми-лий од-кло-ня - єть - ся.

Роман-зілля, роман-зілля
 аж на межу похиляється... ⁷⁰³
 Ой чую ж я через люде,
 що мій милий поклоняється.

Ой що ж мені по роману, —
 на роману ягідок нема.
 Ой що ж мені по поклону,
 коли його самого нема!
 .....

Чи я ж тобі не казала,
 як стояла під повіткою: ⁷⁰⁴
 — Не їдь, не їдь у Крим по сіль,
 бо застанеш під наміткою. ⁷⁰⁵

Чи я ж тобі не казала,
 як стояла під полицею:
 — Не їдь, не їдь у Крим по сіль,
 бо застанеш молодицею. ⁷⁰⁶

—Любив тебе дівчиною,
любитиму й молодицею,
іще буду сім літ ждати,
поки станеш удовицею.

Варіанти мелодії: Лисенко, II, №39, V, №25, VII, №16. — Остапович, II, №14. Парал[ельні] тексти без нот: Гільтебрандт, LXXXIII (Кобринського пов[іту] Гродн[енської] г[убернії]), Чуб., V, ст. 4, №6, ст. 86, №181, ст. 202, №409. Rokossowska, ст. 281, №167.

116

Moderato

Під гай, ма-ти, під гай, ма-ти, під гай зе-ле - ньень-кий
ви-їз - жа-є з У-кра - ї-ни ко-зак мо-ло - день - кий.

Під гай, мати, під гай, мати, під гай зелененький
виїзжає з України козак молоденький.

Як виїжджав, шапочку зняв, низенько вклонився:

—Прощай, прощай, громадонько, може, з ким сварився.

Прощай, прощай, громадонько, ти, дівчино-утко,

ой Бог знає, Бог відає, чи вернуса хутко!

Вар[іант] мелодії: Роздольський — Людкевич, №657. Пор[івняй] теж Конощенко, I, №77. Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями: Kolberg. Rokucie, II, №158. — Лисенко, V, №15 (= №8 в VI десятку хорових). Ів. Колесса, ст. 286, №33а. — Конощенко, III, №№39, 40. Без нот — Метлинський, ст. 23. — Чуб., V, 110, №239. — Гнідич, №642.

117

Andantino

Музична партитура для голосу та акомпанювання. Тональність: G (одна дієза). Темп: Andantino. Метр: 3/4. Текст пісні: Чи я впли-ла, чи я вбре-ла, чи та-ка - я до-ля, по-лю-би - ла ко-за-чень-ка по мі-ся - цю сто - я.

Чи я вплила, чи я вбрела, чи така доля, —
 полюбила козаченька, по місяцю стб́я.
 Як приїхав мій миленький в неділю раненько,
 зліз з коника, привітався: «День добрий, серденько!
 Чи здорова, моя мила, чи не тужиш чого?
 Чи не маєш, моя мила, над мене инчого?»
 «Перед Богом присягаю, инчого не маю,
 тільки тебе, моє серце, над життя кохаю!»

Пор[івняй] Роздольський — Людкевич, № 681.

118

Moderato

Пра-ду, со-ко-чу, спа-тонь-ки хо-чу,
 ой скло-ню я го-лі-вонь-ку на бі-лу-ю по-сті-лонь-ку,
 мо-же я й за-сну.

Праду,¹ сокочу,⁷⁰⁷
 спатоньки хочу.
 Ой склоню я голівоньку
 на білу постілоньку,
 може, я й засну.

Аж свекруха йде,
 як змія, гуде:
 «Сонливая, дрімливая,
 до роботи лінивая
 невістка моя!»

Праду, сокочу... і т. д.

Аж свекорко йде,
 як вітер, гуде:
 «Сонливая, дрімливая,
 до роботи лінивая,
 невістка моя!»

Праду, сокочу... і т. д.

Аж милий іде,
 як голуб, гуде:

¹ Пряду.— К. К.

«Ой спи, мила, хорошая,
пшла заміж молодая,
не виспалася!»

Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Ів. Колесса, ст. 204;
без нот — Голов., II, 589, №23, III, отд. 1, 337, №69. Яворниць-
кий, №374. М. Косич. Литвины-бѣлоруссы Черниговской г.
С.-Петербур., 1902, ст. 79.

119

Moderato

Ой на го-рі пше-ни-чень-ка, а в до-ли-ні о - вес,

allargando гей! *rit. a tempo allargando* А в до - ли - ні о - вес, ав до - ли - ні о - вес.

The musical score is written on a single staff in G minor (one flat) and 2/4 time. It begins with a *Moderato* tempo marking. The melody consists of several phrases with varying rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes. The lyrics are written below the notes, with some words underlined. The score concludes with a double bar line and a repeat sign.

Ой на горі пшениченька,
а в долині овес.
Гей! А в долині овес,
а в долині овес.

Не по правді, мій миленький,
ти зо мною живеш.
Гей! Ти зо мною живеш,
ти зо мною живеш.

Що до теї нетіпанки⁷⁰⁸
та щовечора йдеш.
Гей!..
А до мене, молоді,
та й у двір не зайдеш.
Гей!..
Ой посади, моя мила,
у воротях вербу.

Гей!..
Як буду йти од тіпанки,
то й до тебе зайду.
Гей!..
Ой вистели, моя мила,
та й китайкою двір.
Гей!..
Ой щоб же мій кінь вороний
не помарав підків.
Гей!..
— Бодай же ти, мій миленький,
та й того не діждав,
Гей!..
Ой щоб же твій кінь вороний
та й китайку топтав.
Гей!..

Ця мелодія була надрукована в виданні «К. Квітка. Зб. укр. п. з нотами. Гармонізація Б. Яновського», К., 1902 р.; там через помилку складу «а в до-ли» поставлені не під тими нотами, під якими треба. Ця помилка тут поправляється. — Споріднені мелодії: Kolberg. Pok., II, №124. Людкевич, №№593 і 616–621. Радченко, №124. Інші мел[одії] — Конощенко, I, №9, II, №№72–74. Лис., хор. III, №6. Парал[ельні] тексти без нот — Метл., 67, 68. Чуб., V, ст. 178, 396, 411. Довнар-Зап., №477. Сб. Харьк. ист.-фил. общ., X, 116, XI, 116. Яворницький, №216, Бессараба, Херс., №№270 і 271. Гнідич, №576. Wacław z Oleska, 359, №198.

120

Moderato

ї - хав ко - зак до - ро - го - ю, зу -

стрів дів - ку у - бо - гу - ю.

Їхав козак дорогою, зустрів дівку убогую. ^{709, 710}

Загадав їй сім загадок: «Одгадаєш, моя будеш.

Ой що росте без коріння, ой що біжить без повода,

ой хто плаче, — сліз не має, ой що грає — голос має,

ой що горить без жарини, ой хто живе без дружини,

ой що цвіте без цвіточку? — Одгадай-но, дівчиночко!»

«Камінь росте без коріння, вода біжить без повода,

сокіл плаче, — сліз не має, скрипка грає, — голос має,

сонце горить без жарини, козак живе без дружини».

Парал[ельні] тексти: з мелодіями, подібними ритмічною схемою, — Kolberg. Rokucie, II, №102. Лисенко, V, №17, VIII хор., №3, 3б. для учнів, ст. 35. Конощенко, II, №32. З іншою мелодією — Конощенко, I, №26. Українські і руські варіанти пісні і перегляд азіатських і європейських казок про мудру дівчину — у Драгоманова, Політичні пісні укр. нар., ч. II, Genève, 1885, ст. 136–138. — Голов., III, отд. 1, ст. 180, №56.

121

Lento

Ой вер - бо, вер - бо, ку - че - ря - ва,
 хто ж то - бі, вер - бо, ку - че - рі звив?

Ой вербо, вербо кучерява,
 хто ж тобі, вербо, кучері звив?
 Хто ж тобі, вербо, кучері звив,
 хто ж тобі, вербо, корінь підмив?
 Ізвив кучері буйний вітер,
 підмила корінь бистра вода...
 А я, молода, як ягода,
 та не йшла заміж штирі года.
 А пішла заміж аж п'ятого
 за п'яниченьку проклятого,
 що пропив коня вороного,
 йде до стаенки по другого.
 А я, молода, проти нього
 несу червінця⁷¹¹ золотого.
 Несу червінця золотого
 викупить коня вороного.
 Ой не раз, не два викупляла,
 вікном-дверима утікала.
 В зеленім саду ночувала,
 усіх пташечок вислухала.
 А соловейко як «тьох», так «тьох», —
 котяться сльози, як той горох.
 А зозуленька — «куку! куку!» —
 Ой за що ж таку терплю муку!

Паралелі: з близькими мелодіями — Ол. Гулак-Артемівський, №27, Хведорович, №3, Остапович, II, №13; з іншою мел[одією] — Конощенко, II; без нот — Довнар-Запольський, П'єсни пинчуковъ, №402, Бессараба, Херс., №364. Гнідич, №515.

122

Allegro

Ой Ва-си-лю, Ва-си-ли-но, лю-ба-я ди-ти-но,
ї-деш по-лем си-вим ко-нем, ди-ви-ти-ся ми-ло.

Далі слів Леся не пам'ятала. По збірниках ця строфа подибується в піснях різного змісту. З-поміж них, з мелодіями, іншими, ніж тут, — Kolberg. Pokucie, II, №60, Ів. Колесса, ст. 277, Квітка, №8. Без нот — Довнар-Запольський. П. пинч., №500 (інтересний текст). Чуб., V, ст. 14. Гнатюк, Коломийки, №581.

Ч. II

З Миропілля, Звягельського повіту

123

Adagio

Ой міся - цю, мі - ся - чень - ку, не сві - ти ні - ко - му,
тіль - ко ж то - му ми - лень - ко - му, як і - де до до - му.

1. Ой місяцю-місяченьку, не світи нікому,
тільки ж тому миленькому, як іде додому.
3. Ой місяцю-місяченьку, світи, не ховайся,
ой як вийдеш, милий, на ніч, хутко повертайся.
5. А як вийдеш, милий, на ніч, заграй у сопілку,
а я вийду, послухаю, чи ти тут, сокілку.
7. А як вийдеш, милий, на ніч, заграй хоч в листочок,
а я вийду, послухаю, чи твій голосочок.

* *
*

9. Ой місяцю-місяченьку, і ти, зоре ясна,
ой світить там на подвір'ю, де дівчина красна.
11. Ой я знаю, ой я знаю, чого мила красна:
перед нею і за нею впала зоря ясна.
13. Ой упала зоря ясна та й розсипалася,
мила зорю позбірала та й заквітчалася.

Варіант цієї мелодії (слова після І строфи інші), записаний А. Марковичем, був надрукований в «Записках о Южной Руси» Куліша, т. II, 217, і передрукований у Каменецького, Укр. пісні з голосами, СПб., 1861 р., 25; див[ись] теж Єдлічка, II, №25. Зближені тексти до інших мелодій: Коціпінський, №№55 і 56. — Перша строфа

зустрічається як заспів до пісень різного змісту, напр[иклад], Kolberg. Wołyń, №№ 168 і 169, Лисенко, II, № 38 (мелодії інші) і зовсім самостійно — Головацький, II, 330 і ін[ші]; Гнатюк, Коломийки (Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, т.т. XVII–XIX), №№ 2668–2669. Строфи перша і друга — Чубинський, V, ст. 53, № 117; третя — Голов., II, 765, №№ 22 і 24; Гнатюк, Коломийки, №№ 2480 і 4628; четверта — Гол., II, 745, № 52, 765, №№ 22 і 24, Шухевич, Гуцульщина, III, ст. 112, № 6, Гнатюк, Кол., № 4628 (пор[івняй] теж № 1215); третя і четверта — Гол., II, 331, № 463, Чуб., V, ст. 1195, № 18; п'ята — *ibid.*, 341, № 516; пор[івняй] 388, № 695 і 410, № 476; Чуб., V, 53, № 117; Де-Воллан, Угро-русскія народныя пѣсни, 56; Гнатюк, Кол., №№ 2662 і 2663; шоста і сьома — Чуб., V, 1194, № 16; Kolberg. Pokucie, III, №№ 562 і 563; Гнатюк, Кол., №№ 2648 і 4653; сама сьома — Гол., III, ч. 2, ст. 471, № 200, Ів. Колесса, 51, № 21.

124

Adagio

Ой дав - но я, дав - но
в ба - тень - ка бу - ла, вже та - я сте -
жеч - ка тер - ном за - рос - ла.

Ой давно я, давно в батенька була,⁷¹²

вже тая стежечка терном заросла.⁷¹³

Ой заросла терном ще й шипшиною,
де я походила ще й дівчиною.

Ой як я захочу, — терен висічу,

червону шипшину в пучки пов'яжу.

Червону шипшину в пучки пов'яжу,
до свого батенька крильми полечу.⁷¹⁴
Ой сяду я, впаду в батеньковім саду
на тій черемшині, на самім верху.
Ой сяду я, впаду, буду кувати,
ой чи не почує рідная мати.
Ой не вчула мати, та вчув батенько.
— Уставайте, діти, слухайте мене.
Уставайте, діти, слухайте мене,
що ж то за пташина у саду кує?
— Ой то ж не пташина, то наша сестра,
тут вона вродилась, тут вона зросла.
Тут вона вродилась, тут вона зросла,
в чужу сторононьку та й заміж пішла.

Далекі варіанти мелодії: Конощенко, II, №№46 і 47. Інші мелодії до паралельних текстів: Kolberg. Pokucie, II, №89, Wołyń, №427. Бігдай, №№208 і 209. А. Листопадовъ. Пѣсни донских малороссов. Извѣстія Импер. Общества любителей естествознанія, антропологии и этнографіи, состоящаго при Импер. Московском университете. Труды Этнограф. отдела, т. XVI. Москва, 1911, №2, текст на стор. 357. — Паралельні тексти без нот: Waclaw z Oleska, ст. 447, №335. Rulikowski. Opis powiatu Wasilkowskiego. Warszawa, 1853, ст. 196. Метлинський, 255. Гатцук. Ужинок рідного поля. Москва, 1857, с. 201. Пероговській. Волинскія пѣсни, с. 63. Гільтебрандт, CLXXXII (з Берестейського пов[іту]). Чуб., V, №638, ст. 322, №337 (особливо вар[іант] Ж.), ст. 748, №338, ст. 751–756. И. Омельченко. Малор. пѣсни, собранныя в окрестностях гор. Павловска по Острогжскому и Павловскому уѣздам. Воронежъ, 1888, I, ст. 10, №3. Сборник матеріалов для описанія мѣстностей и племен Кавказа. В IV. Тифлис, 1884, №28, ст. 89. Rokossowska, 172, №12. Яворницький, №№387–389. Гнідич, №№630 і 854.

Moderato

Ой бо-лить ме - ні та го-ло - вонь - ка, та ли - бонь
 же я вмру, ей, зо-ста - єть - ся лю-ба - я дів -
 чи - на, сам не зна - ю, ко - му.

Ой болить мені та головонька,
 та либонь же я вмру...
 Ей, зостається любая дівчина, —
 сам не знаю кому.
 Ей, як же тому та товаришу,
 суди, Боже, йому!
 Ей, як же тому та негідному (вар[іант]: нелюбові), —
 не дай, Боже, йому!

126

Andante

Ой сос - на, сос - на тон - ка ви - рос - ла, гей!

Не пі - ду за - між, бо ще не зрос - ла.

Ой сосна, сосна тонка виросла, гей!

Не піду заміж, бо ще не зросла.

Врубаю сосну з правого боку, гей!

Не піду заміж я цього року.

Зрубали сосну, — похилилася, гей!

Як пішла заміж, — зажурилася.

Мелодії з подібною ритмічною будовою і повніші тексти: Kolberg. Wołyń, №№ 386 і 401. Парал[ельні] тексти без нот: Гільтебрандт, XVIII, ст. 17 (з Кобринського пов[іту]), Rokossowska, st. 177.

127

Largo *tempo rubato*

Ка - ли-но ма - ли - но, чо - го в лу-зі сто - їш,

stringendo

чи віт-ру бо - їш - ся, чи но-чі жа - лі - єш,

a tempo

чи віт-ру бо - їш - ся, чи но-чі жа - лі - єш?

Калино-малино, чого в лузі стоїш?
 Чи вітру боїшся, чи ночі жалієш? (2)
 — Вітру не боюся, ночі не жалію,
 де ж я посаджена, там я зеленію. (2)
 Молода дівчино, чого смутна ходиш?
 Чи головка больна, чи світа не вольна? (2)
 — Головка не больна, я світоньку вольна...
 По тім затужила, що вірно любила. (2)
 По тім затужила, що вірно любила,
 за тим заплакала, що вірно кохала. (2)
 Молода дівчина три ночі не спала,
 по білім папері листоньки писала. (2)
 Написала листи на білім папері, —
 пошлю до козака в четвер по вечері. (2)
 Козак, листи взявши та й перечитавши,
 жалібно заплакав, дівчину згадавши. (2)

Початкові строфи, в варіаціях, можна бачити в різних збірниках як вступ до різних тем; з менш відомих джерел зазначу: Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности Имп. Академіи наук, т. III, кн. 1, 1917, ст. 372. — Зближені тексти: Головацький, III, ч. 1, ст. 91, №6 і ст. 92, №8; Rokossowska, №36, ст. 183,

Чуб., V, ст. 343. Z. D. Mater. etnogr. z okolic Pliskowa, №184.
Труды общ. исслѣд. Волыни, т. V, №21 (веснянка). Мелодій, по-
дібних до уміщеної тут, я в друку не набачив.

128

Andante

Сві-ти, мі-ся-цю, з ве-че-ра ці-лу ніч-ку,
пе-ре-плів Ду-най і-ще й бис-стру річ-ку.

Світи, місяцю, з вечера цілу нічку,
переплів Дунай іще й бистру річку. (2)
Переплів Дунай і чобіток не помочив, —
знати козака, що до дівчини ходив. (2)
Куроньки піють, а я в дівчини сиджу,
а прийду до дома, — сам себе ненавиджу. (2)
Як прийду до дома, отець-матюнка лає,
от отець лає, а ще й матюнка гірше. (2)
Ой отець лає, а ще й матюнка гірше:
— Синку, не ходи на вечорниці більше. (2)
Не ходи, синку, на ті вечорниці,
бо Бог скарає за чужі молодичі. (2)
— Ой за що мене, матінко, Біг має карати?
Я всядаю на коня, а вона просить до хати. (2)
Ой годі, мати, та й на мене ляяти,
я беру воли та й йду в поле орати. (2)
Доорався козак до зеленого луга, —
кидає воли й посеред поля плуга. (2)
Кидає воли й посеред поля плуга,
взяла козака й а за серденько туга. (2)
— Дівчино мила, що ти мні наробила, —
плужок не оре, роботонька немила. (2)

— Нічого, козаче, я тобі не робила, —
 де ж ти походив, слідоньки позначила. (2)
 Ой ото ж тобі, козаче, коханне,
 не бере ж тебе в чистім полі оранне. (2)
 Ой ото ж тобі, козаче, за зальотоньки,⁷¹⁷ —
 ні вночі спання, ані вдень роботоньки. (2)

Слова я переписав з рукопису Михайла Косача (Леся пам'ята-
 ла тільки уривки) і за сумнівне «вечорниці» (пор[івняй] «з ве-
 чера» в 1-м вірші), а також за двоякість «матюнка» і «матінка»
 не відповідаю. — Текст пор[івняй] Грінченко, III, №№ 460 і 515.
 У Чубинського, V т., є, крім показаних Грінченком, паралелі
 під №№ 86 (ст. 36) і 686 (ст. 351). До перших двох строф — Чуб.,
 V, № 19, ст. 1195; Гнатюк. Коломийки, № 6042; до третьої — *ibid.*
 № 6151; Де-Воллан, Угро-р. нар. п'єсни, ст. 60. Пор[івняй] Тр.
 О-ва иссл. Волини, № 103, т. V.

129

Adagio

З під тем-но - го гай - ка ви-лі - та - ла гал-ка,
 з під тем - но - го лу-гу ви - лі-та - ла дру - га.

З під темного гайка вилітала галка,
 З під темного лугу вилітала друга.
 Біда тії галці без лісу темного,
 як мні, молодежкій, без родойку свого.
 Ой маю ж я роду — два братіки зроду,
 далеко від мене, цураються мене.
 Браття мої, браття, браття-соколята,
 прибудьте до мене рокового свята!⁷¹⁸
 — Сестро наша, сестро, далека дорога,

далека дорога, наша сестра вбога.
— Хоч буду я, браття, день-ніч заробляти,
таки буду браття за гості приймати.
Поставлю горілки в зеленії пляшці,
то з медом, то з перцем, — прошу ширим серцем.

* *
*

— Сестро наша, сестро, чого стара стала?
Чи сини женила, чи дочки давала?
— Синів не женила, дочок не давала,
найменшого сина в військо вираджала.
А вже мої ноги та знають пороги,
а вже ж мої руки набралися муки.

Паралелі: з іншими мелодіями — Бігдай, I, №№ 35 і 36; без нот — Метлинський, 249 і 250; Гільтебрандт, LV і CXL (з Кобринського пов[іту]). Омельченко, ст. 14, VIII; Грінченко, № 721; Бессараба. Мат. для этногр. Херсонск. губ., №№ 394, 395 і 415; Гнідич, № 449; Чуб., ст. 914, № 480, ст. 915, № 482.

130

Andante *marcato*

Чи я не хо-ро-ша, чи я не врод-ли - ва,
тіль-ко до - га-ной - ки, що я не - щас - ли - ва.

Чи я не хороша, чи я не вродлива?
Тільки доганойки, що я нещаслива.
Чи я не хороша, ой чи я не красна?
Тільки доганойки,⁷¹⁹ що доля нещасна.
Та доле ж моя, доле, чом ти не така,
чом ти не така, як доля чужая?
Обізветься доля по тім боці мора:
Не я винна, доля, но твоя сваволя.
Що вдень загоруєш, за ніч прогайнуєш,
що вдень заробляєш, за ніч прогуляєш.
— Ой люде й не роблять, хорошейко ходять...
(кінця не записано).

З Скулина Ковельського пов[іту]

131

Moderato

Бу-вай-те здо - ро - ві, шля-хи та до - ро - ги,
ой де по-хо - ди - ли мо - ї бі - лі но - ги.

Бувайте здорові, шляхи та дороги,
ой де походили мої білі ноги...
Ой де я ходила, ходити не буду,
кого я любила, любити не буду...

А вже ж не ходити ранком попід замком,
а вже ж не стояти з козаком-коханком...
А вже й не ходити, куди я ходила,
а вже ж не любити, кого я любила.
А вже ж не ходити в ліски по горішки,
а вже ж минулися дівочької смішки.
Бувайте здорові, тутейшиї люде!
Прошу споминати, як мене не буде.
Споминайте ж мене добрими словами, —
не було ж дівчини, як я, межі вами.
Споминайте ж мене добрими словами...
Де ж той хлопець дівся з чорними бровами?
Чи его убито, чи в полон зайнято,
що его не видно ні в будень, ні в свято?
Чи він у шинкарки горілки напився,
чи вовки заїли, чи в Дунай втопився?
Си б¹ его убито, то б луги зов'яли,
си б він на базарі, то б музики грали.
Си б він на базарі, то б музики грали,
си б він у шинкарки, то б брязчали шклянки.
Си б вовки заїли, то б луги шуміли,
а си б утопився, то б Дунай розлився...
Поїхав, поїхав, ніде не видати...
На жовтім пісочку два слідочки знати.
Ой один слідочок — коня вороного,
а другий слідочок — миленького мого.
Піду я в лісочок, зірву я листочок
та піду накрию милого слідочок,⁷²⁰
щоб по тому сліду люде не ходили,
щоб мого милого инші не любили,
щоб по тім слідочку пташки не літали,
щоб мого милого инші не кохали.
А я, молоденька, садочком пройдуся,
садочком пройдуся, з слідочком зійдуся.

---

¹ Коли б. — К. К.

Садочком пройдуся, з слідочком зйдуся,
 на слідочок гляну, — слізьми обіллюся.
 Ой ти ж, мій милий, ти ж, мій чорнобривий,
 який твій слідочок тепер мені милий!
 Поїхав, поїхав понад берегами,
 а я зосталася поміж ворогами.
 Поїхав, поїхав... Бодай на зламання!
 Щоб голову зломив за моє кохання!
 Налетіли гуси з далекого краю...
 — Пождіте, гусоньки, я вас запитаю!
 Пождіте, гусоньки, я вас запитаю, —
 чи не з того краю, де милого маю.
 Ой чи він запився, а чи закохався,
 що листу не пише й сам не поклонявся?
 — Ой він не запився і не закохався, —
 з великого жалю в чужий край забрався.

Пор[івняй] мелодії під №№ 38 і 118 цього збірника. — У Кольберга, Wołun, № 426, парал[ельний] текст з іншою мелодією (ритмічна схема однакова); під № 520 ті слова, що тут у віршах 3–6, вставлені в новітню пісню, — очевидно, часу повстання 1863 року, з маршовою мелодією; в «Рокусіє», його ж, т. II, ст. 212, № 394, паралель до віршів 15–22 з іншою мелодією, а під № 110 варіант мелодії до іншої словесної теми (баллада про дівчину, завезену і спалену чужоземцями; ця баллада з мелодіями, подібними до поданої тут, розпросторена, як свідчить Кольберг, на Подолі і, як мені відомо, на Волині). Пор[івняй] з ритмічною схемою у Бігдая, № 209. Паралельні тексти без нот: Метлинський, 73 (до віршів 31–34); Гільтебрандт, XVIII (до в.в. 19–20 і 25–26), LVI (до в.в. 27–36 і 47–54), у Гільтебрандта обидві пісні з Кобринського пов[іту] Гродненської губ[ернії]; Головацький, II, ст. 328, № 453 (до в.в. 3–4) і ст. 328, № 450 (до в.в. 25–26); Чубинський, V, ст. 212, № 424 (до в.в. 31–36). Сакович. П'єсни крестьянь с. Молодова Гродненской губ. Кобринск. у. Живая Старина, 1890, II, ст. 144, № 20 (до в.в. 1–4). Довнар-Запольський. П'єсни пинчуковъ, № 381. Гнатюк. Коломийки,

№ 7425 (до в.в. 25–26). Бессараба. Мат. для етногр. Херсонской губ., ст. 247 (до в.в. 20–26). — У Єдлічки, II, №2, строфи 6 і 7 пор[івняй] в.в. 3–10 нашого тексту, мелодія у Єдлічки інша. — Паралель до в.в. 19–26 ще в Тр. Общ. иссл. Вол., №101 і 102, т. V. — Грінченко, III, №1449.

132

Largo

Ой зі-йди, зі-йди, зі-ронь-ко ве-чір - ня - я,
 ой ви-йди, ви-йди, дів-чи-нонь-ко вір - на - я.

Ой зійди, зійди, зіронько вечірняя,
 ой вийди, вийди, дівчинонько вірняя!
 — Не подоба зірці до місяця сходити,
 не подоба дівці до козака виходити!
 Зіронька зійшла — все поле освітила,
 дівчина вийшла — козака звеселила.

Парал[ельні] тексти: з іншими мелодіями — Андрій Маркович в «Зап. о Южной Руси» Куліша, II, ст. 224; Коціпінський, №11; Лисенко, VI, №34; Бігдай, №№265 і 272; Хведорович, №11; Конощенко, III, №23; без нот — Ž. Pauli, I, 46, №5; Метл., 80–82; Чуб., V, ст. 76; ст. 231, №466, ст. 253, №499; Rokossowska, 169; В. Даниловъ. Пѣсни с. Андреевки Нѣжинского у. Сборникъ истор.-филол. о-ва при Институте князя Безбородка в Нѣжинѣ, т. V, К., 1904, ст. 7–8; Гнідич, №№941 і 1005; Чуб., V, ст. 311, №613, ст. 696, №300, К.

133

Moderato

Ой ги-ля, ги - ля, гу - сой-ки на став!

Allegretto *ritardando*

Ой у-же ж бо я, сердень-ко дів-чи-но, три ніч-ки не спав.

Ой гиля, гиля,
гусойки, на став!
Ой уже ж бо я,
серденько-дівчино,
три нічки не спав!¹

Ой не спав, не спав,
не буду спати,
прошу ж тебе,
серденько-дівчино,
повечерати!

— Я ж не топила
і не варила,
а вже ж тому
третя неділя,
як говорила!

Я й не чесалась
і не вмивалась...
— Ой ти ж мені,
серденько-дівчино,
й так сподобалась!

¹ Останні три рядки кожної строфи повторюються двічі. — К. К.

Варіанти мелодії у Роздольського — Людкевича, №№896 і 899.
 Парал[ельний] текст з іншою мелодією — Лисенко, IV хор.,
 №6; без нот — Rokossowska, №13, ст. 189, Милорадович. Нар.
 обр. и пѣсни Лубенск. у., ст. 98, №19.

134

Andantino

Ой як бу-ло хо-ро - шей-ко, як рід з ро-дом п'є,
 ви-п'є чар-ку, ви-п'є дру-гу та й по сес - тру шле.

— Ой як було хорошейко,
 як рід з родом п'є:
 вип'є чарку, вип'є другу
 та й по сестру шле.

Сеструнейко, голубойко,
 тепер же нас дві...
 Як підеш ти в сад гуляти,
 скажися мені.

Як будеш ти квітки рвати,
 ізорви й мені,
 як будеш ти вінки плести,
 ісплети й мені.

Як будеш їх на Дунай нести,
 понеси й мого,
 пусти його, зеленого,
 на самеє дно.

А всі вінки поспливали,
 тільки мій на дні,
 а всі хлопці з війни прийшли,
 лиш мій на війні.

Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Kolberg. Chełmskie, II, №80; без нот — Чуб., V, №375, ст. 805. Руський варіант: Сборникъ русскихъ нар. пѣсенъ, составленный М. Балакиревымъ, №32 (мелодія там не має нічого спільного з цією і Кольберговою).

135

Lento

Ти - хо, ти - хо Ду-най во - ду не - се,
а ще тих - ше дів - ка ко - су че - ше,

ти - хо, ти - хо Ду-най во - ду не - се,
а ще тих - ше дів - ка ко - су че - ше.

Тихо, тихо Дунай воду несе, (2)
а ще тихше дівка косу чеше. (2)
Чеше, чеше та й на Дунай несе. (2)
— Уплинь, косо, уплинь за водою. (2)
Уплинь, косо, уплинь за водою, (2)
а я зараз услід за тобою. (2)
Припливемо к зеленому луку, (2)
скажу тобі всю свою притугу.⁷²¹ (2)
Над Дунаєм явір зеленейкий, (2)
під явором коник воронейкий. (2)
Під явором коник воронейкий, (2)
на конику козак молодецький. (2)
Ой він сидить, у скрипочку грає, (2)
струна струні стиха промовляє: (2)
— Нема краю тихому Дунаю, (2)
нема впину вдовиному сину. (2)

Парал[ельні] тексти: з іншими мелодіями — Гулак-Артемовський, №8; Kolberg, Wołyń, №344; Лисенко, III, №26; Ів. Колесса, ст. 293; без нот — Гільтебрандт, CLXXXVI (з Берестей-

ського пов[іту]); Метл., 14; Гол., III, ч. 1, ст. 178, №52; Довнар-Запольський, П'єсни пинчуковъ, №№401 і 453; Бессараба, Мат. для этногр. Херс. губ., №№230 і 231; Гнідич, №834; Чуб., V, ст. 337, 342, 411.

136

Adagio

Чи я со - бі в лу - зі не ка - ли - на,
чи я в сво - го бать - ка не ди - ти - на?

137

Lento

Ой у по-лі кур-но та дим-но, ой у по-лі кур-но та
дим-но, за ту - ма-ном сві - ту не вид - но.
Початок 2-ї строфи
Ой там Ро-ман во - ли

Ой у полі курно та димно, (2)
за туманом світу не видно.
Ой там Роман воли пасе, (2)
а дівчина воду несе.
Став він її зупиняти, (2)
з відер воду виливати.
— Ой Романе, Романочку, (2)
пускай мене додомочку.
В мене мати нерідная, (2)

головонька моя бідная.
Буде бити ще й сварити, (2)
нема кому боронити.
— Ой не буде мати бити, (2)
коби знала говорити:
Налетіли гуси з броду, (2)
сколотили в річці воду.
Ой там же я забарилась, (2)
поки вода встановилась.
Там я стала, постояла, (2)
поки вода кришталем стала.

Парал[ельні] тексти: з іншими мелодіями— Гулак-Артемівський, №9; Kolberg, Pokucie, II, №103; Ів. Колесса, ст. 121; Конощенко, I, №86; Гушло, №5; без нот — показані у Ів. Колесси; крім тих— Wacław z Oleska, ст. 422, №294; Лукашевич. Малор. и червонорускія нар. думы и пѣсни, С-Петербургъ, 1836, ст. 73, №10; Голов., III, ч. 1, ст. 180, №54; Рудченко. Чумацкія нар. пѣсни. К., 1874, XXXIX; Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №514; Яворницький, №101; Бессараба. Мат. для этногр. Херс. губ., №236; Гнідич, №№688 і 760; Тр. О-ва иссл. Волини, V, №104.

138

Moderato

Музична партитура для голосу. Тональність: трісольна мажор (F#, C#, G#). Темп: Moderato. Метр: 2/4. Текст пісні: Ко-ло мли-на ко-ло бро-ду, ко-ло мли-на ко-ло бро-ду два го-лу-би пи-ли во-ду.

Коло млина, коло броду (2)
 два голуби пили воду.
 Вони пили, буркотіли, (2)
 напившись, полетіли.
 Крилечками стрепенули, (2)
 про кохання спом'янули.
 —Горе тому, хто кохає, (2)
 з стремен ніжок не виймає.
 Як приїхав під віконце, — (2)
 «Добри вечір!» — «Прощай, серце!»
 Горе ж тому, хто любиться, (2)
 як день, так ніч все журиться:
 — Ой високо сонце сходить, — (2)
 чогось мила смутна ходить.
 Знати її по личеньку, (2)
 що не спала всю ніченьку.
 Знати її по білому, (2)
 що журиться по милому.

Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Лисенко, IV хор., №8; Хведорович, №34; без нот — Чуб., V, с. 252, №196, ст. 130, №277; ст. 58, №129; Довнар-Запольський, П'єсни пинчуковъ, №499.

139

Tempo giusto

Ой го-ре, го-ре, а ще гір-ше бу-де, ой судять
ме - не мо-ло-ду-ю лю-де. Ой не-хай судять,
бо мо - я на-ту-ра,
не - хай ще й го - во - рать, мо - є - ї на - ту - ри
як у то - го ту - ра, бо мо - є сер - день - ко
не пе - ре - ста - нов - лять,
за - вжди ве - се - лень - ке.

Ой горе, горе, а ще гірше буде,
ой судять мене, молодую, люде.

— Ой нехай судять, нехай ще й говорать,
моєї натури не перестановлять.

Бо моя натура, як у того тура,¹
бо моє серденько завжди веселеньке.

Вар[іант] мелодії у Конощенка, I, №18. Парал[ельні] тексти:
з іншою мелодією — *ibid.*, II, №33; без нот — Popowski. *Pieśni ludu r. ze wsi Zalewańszczyzny. Zb. wiad.*, VIII, №71.

¹ Вар[іант] «од самого тура». — К. К.

140

Allegretto

Вже ве - чір, ве - чір, вже ве - чо - рі - є,
мо - є сер - день - ко все ве - се - лі - є.

Вже вечір, вечір,
вже вечоріє,
моє серденько
все веселіє.¹

Сонце низейко,
вечір близьейко,
мойму милому
стежка виднейка.

Стежка виднейка,
іти зблизейка,
пущу в садочок, —
не вчує ненька.

Як упускала,
ручку стискала,
як випускала,
з жалю вмлівала.

— Іди, мій милий,
іди, мій орле...
Нащо зійшлись ми?
На люте горе!

Нащо ж я тебе
вірне кохаю?
Ми ж розійдемоь,
як стежки в гаю.

¹ Останні два рядки кожної строфи повторюються двічі. — К. К.

.....
.....
.....
.....

—Є в мене жінка
ще й діток двоє,
тільки не горнеться
серденько моє!

Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями у Балліної, №40, Роздольського—Людкевича, №545, і Конощенка, I, №56. У Конощенка текст дуже близький до нашого, тільки вірш шостискладовий. Строфа, якої тут бракує (сьома, забута Лесею), у Конощенка зложена так:

Ой серце-козаче,
хрещатий барвінку,
признайся по правді,
а чи маєш жінку.

Парал[ельні] тексти без нот: Чубинський, V, ст. 45, №103; Милорадович. Нар. обр. и пѣсни Лубенск. у., ст. 116, №16.

141

Allegro moderato

Вчо-ра бу - ла су-бо - той-ка, а нинь-ки не - ді - ля,
чом у те-бе, мій ми - лень-кий, со-роч - ка не бі - ла?

Вчора була суботойка, а ниньки⁷²² неділя,—
чом у тебе, мій милейкий, сорочка не біла?
— Ой як вона буде біла, — вже третя неділя.
Мати стара нездужава,⁷²³ сестра не схотіла.

— Перебреду бистру річку, стану на пісочку,
 ой виперу, вимахаю милому сорочку.
 — Годі тобі, моя мила, сорочечки прати,
 бери серпа, іди в поле пшеничейки жати.
 — Не жала я в свого батька і в тебе не буду,
 збудуй мені коршомойку, шинкувати буду.
 — Бодай-бо ти, моя мила, того не діждала,
 ой щоб моя господиня в шинку шинкувала.

Подібна ритмічна схема у Кольберга, Wołyń, №287 (там же під №387 варіант до 1 і 3 строф з мелодією, подібною до №89 нашого збірника), і у Лисенка, VII, №37; здалека нагадує і №38 у Демущького.

142 (Співають, звичайно, парубки, виїжджаючи на ніч пасти коні).

Adagio
Solo

Чор - ні го - чі, по-ра спа - ти, зав-тра ра - но

Хор

тре-ба вста - ти, ко-ни-ко - ві об - рік да - ти.

Чорні гочі, пора спати,
 завтра рано треба встати,
 коникові обрік дати.⁷²⁴

Коникові обрік дати, (2)
 до дівчини поїхати.

Як приїхав під ворота, (2)
 вийшла дівча, краща злота.

Як приїхав під віконце, (2)
 вийшло дівча — от як сонце.

Взяла коня за гнuzдечку, (2)
а козака за ручечку.

Веде коня у стаенку, (2)
а козака у світьолку.⁷²⁵

Дала коню вівса-сіна, (2)
козакові меду-вина.

Сама сіла кінець стола, (2)
до козака — аж ні слова.

— Чого мила посмутніла,
чи жаль коню вівса-сіна,
чи козаку меду-вина?

— Не жаль коню вівса-сіна, (2)
ні козаку меду-вина,

тільки жаль мні молодості, (2)
що не живем по щирості.

Споріднена мел[одія] Kolberg. Wołyń, №281. Парал[ельні] тексти з іншими мел[одіями] *ibid.*, №№251 і 252; без нот — І. Колесса, ст. 285, №31, б і в; Бессараба, Херс., №№318 і 319; Метл., 74–76; Гол., III, ч. 1, ст. 49; Чуб., V, ст. 41, 545.

143

Moderato

Ой чом, ко - ню, во - ди не п'еш,
 десь до - ріж - ку чу - єш, ой чом, си - ну
 Ва - си - ли - но, вдо - ма не но - чу - єш?

Ой чом, коню, води не п'еш? Десь доріжку чуєш?
 Ой чом, сиңу Василю, вдома не ночуєш?
 — Ой як мені, моя мати, вдома ночувати?
 Темна нічка, невидная, ні з ким розмовляти.
 — Ой маєш ти, мій синоньку, коня вороного,
 веди его до стаєнки, говори до его.
 — Ой що ж мені, моя мати, з конем за розмова, —
 я до його цілу нічку, він мені ні слова.
 Я дам коню в'язку сіна, він на сіні ляже,
 ой він мені, молодому, правдоньки не скаже.

* *
 *

Ой на ставу, на ставочку качечка ночує...
 Не будемо, серце, в парі, душа моя чує.
 Не будемо, серце, в парі через воріженьки,
 через тиї воріженьки, що живуть близенько.

Близька мелодія у Конощенка, I, №40. Паралелі з іншими мелодіями: Kolberg. Wołyń, №491, Конощенко, III, №15; без нот — Гільтебрандт, LXXVII (з Кобринськ[ого] п[овіту] Гродненськ[ої] г[убернії]); Kolberg. Wołyń, №490; Rokossowska, 170, №9, 196, №34 (до 6-ї строфи); Z. D. Mat. etnogr. z okolic Pliskowa, №156; Шухевич, Гуцульщина, III, ст. 158, №10; Чуб., V, ст. 1193, №14.

Allegretto

Дів-чи-ной-ка по гри-би хо-ди-ла, в зе-ле-но-му
га-ю за-блу-ди-ла, в зе-ле-но-му га-ю за-блу-ди-ла.

Дівчинойка по гриби ходила,
в зеленому гаю заблудила. (2)

Приблудила під дуб зеленейкий,
аж там стоїть козак молодейкий. (2)

— Ой козаче, козаче-гультяю,
вивеь мене на доріжку з гаю,
бо далєбі⁷²⁶ дороги не знаю.

— Ой якби ти дороги не знала,
то б ти мене гультьєм не звала,
а обняла б та й поцілувала.

— Ліпше буду цілу ніч блудити,
а не дам ся з розуму зводити. (2)

* *
*

Ой у полі козак траву косить,
а дівчина дитину виносить: (2)

— Ой на тобі, козаче, дитину,
як не візьмеш, на межі покину. (2)

— Дам я тобі половину овець,
лиш не кажи, що я йому отець. (2)

Дам я тобі корову й телятко,
годуь, годуь малое дитятко. (2)

— Не хочу я твого статку брати,
таки буду на тебе казати. (2)

Ой у лісі козак листи пише,
ніженькою дитину колише. (2)

—Люляй, люляй, мій малий синочку,
взяла мати остатню сорочку. (2)

Люляй, люляй, ти, маленький враже,
за тобою вся худоба ляже! (2)

Варіанти мелодії у Лисенка, IV, №31, і у Сокальського, Малор. и бѣлор. пѣсни, №9. Зближені ритмічною будовою мелодії: 1) записана Янчуком в с. Корніці, Константинівського повіту (пізніше) Холмської г[убернії] і видана в додатку до руського журналу «Радуга», 1885 року, і різно: *L'are en ciel. Choix de pièces pour le piano et pour le chant. Moscou, chez L. Metzl, 1885,* і 2) у Роздольського — Людкевича під №535. Паралелі з іншими мелодіями у Ів. Колесси, ст. 137, Кольберга, Рокусіє, II, №238, і Роздольського — Людкевича, №№529–531. Паралельні тексти без нот показані у Ів. Колесси; крім того: Лукашевич, ст. 80, №21; Гільтебрандт, СХХХ, ст. 131 (з Берестейського пов[іт]у], передрукований недостоту у Чуб., V, №673, с. 346) і LXXVI (з Кобринського пов[іт]у); Чуб., V, №673, ст. 346, №677, ст. 367, №333, ст. 160; Гол., II, ст. 77, №11 (*ibid.* ст. 429, №569–8-й куплет нашого тексту окрім, як коломийка); Довнар-Запольський. Пѣсни пинчуковъ, №338; Бессараба, Мат для этногр. Херсонск. г., №№263 і 264; Гнідич, №№510, 790, 799.

Moderato

Ой ка-за-ли лю-де, що свек-ру-ха доб-ра,
 що во-на та-ка-я, як ма-ти рід-на-я.

Ой казали люде, що свекруха добра,
 що вона така, як мати рідная. (2)
 Вона ж рано встане, а мене не будить,
 піде до сусіди, ще й мене осудить. (2)
 — Спить моя невістка, спить моя молода,
 спить моя молода до сонечка схода. (2)
 Як сонечко сходить, на межу зіходить,
 то моя невістка з комори виходить. (2)
 А я, молодая, та все розізнала,
 пішла у садочок, сіла, заплакала. (2)
 Зачув мій милейкий, од коника йдучи:
 — Чи зозулька кує, з діброви летючи? (2)
 — Не зозулька кує, з діброви летючи,
 то милая плаче, милейкого ждучи. (2)

Вар[іант] мелодії у Янчука, Нап'євы нар. п'єсен, запис. в с. Кор-
 ниц'ь, С'їдлецкой губ. Труды этнограф. отд'їла Импер. Обще-
 ства любителей естествознанія, антропологии и этнографіи
 при Моск. универс., кн. VII, М., 1886, мелодія № 24 (слова поль-
 ські, зміст пісні нічого спільного з нашою не має).

146

Moderato

Ой зорой-ко ве-чір-на - я, чо-го ж ти так мі-ниш-ся?
Ой ку-да ж ти, мій ми-лень-кий, та так вель-ми спі-шиш-ся?

Ой зоройко вечірняя,
чого ж ти так мінишся?
Ой куда ж ти, мій миленький,
та так вельми спішишся?

— Виїзжаю, моя мила,
в далекую дорогу.
— Переночуй, мій миленький,
сюю нічку й а в дому́.

— Ой рад би я, моя мила,
не їдную ночувать,
так боюся, моя мила,
щоб походу не втерять.

Повніший текст, з іншою мелодією, у Кольберга, Рокусіє, II,
№109.

147

Allegretto

risoluto

Ой пі-ду я по-над лу-гом, ой пі-ду я
по-над лу-гом, там мій ми-лий о-ре
плу-гом, там мій ми-лий о-ре плу-гом.

Ой піду я понад лугом, (2)
там мій милий оре плугом. (2)
Чужа мила поганяє, (2)
мені серце умліває. (2)
Понесу я йому їсти, (2)
чи не скаже мені сісти. (2)
Понесу я йому пити, (2)
чи не стане говорити. (2)
Він наївся, ще й напився, (2)
та й по ріллі покотився. (2)
— Чого лежиш, чом не ореш, (2)
чом до мене не говориш? (2)
— Ой я лежу та й думаю, (2)
що рудую жінку маю. (2)
— Який тобі дідько винен, (2)
що ти гарний, чорнобривий, (2)
а я руда вродилася, (2)
чорнявому судилася. (2)
Сватав мене вдень, не вночі, (2)
не вилізли тобі очі, (2)
сватав мене в білу днину, (2)
ізобравши всю родину. (2)
Всій родині сподобалась, (2)
тобі, дурню, я попалась. (2)

Варіанти мелодії: Роздольський—Людкевич, №382; Конощенко, I, №11, і III, №49; Лисенко, VII, №38. Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією—Бігдай, №464; без нот: Метл., 57; Чуб., V, ст. 199, №402, ст. 1092, №240, ст. 604, №205; в фельетоні газети «Заря» (руська, виходила в Києві), 1885 р., №5—передрукований в «Розвідках Драгоманова про укр. нар. словесність», II, ст. 184; Rokossowska, 198; Z. D., Mat. etn. z okolic Pliskowa, №297. М. Сакович. П'єсни кр. с. Молодова Кобр. у., Живая Старина, 1890, II, с. 141, №9; Довнар-Запольський. П'єсни пинчуковъ, №487; Яворницький, №№344 і 345; Бессараба, Mat. для этногр. С'длецкой губ, стор. 105; Його ж. Mat. для этногр. Херс. губ., №№382 і 383; Гнідич, №667. — Близький текст з іншою мелодією: А. Роговскі. Беларускі песеннік. Вільня, 1911, №7.

148

Andante

Ой у по - лі дві то - по - лі, на них ві - тер
не по - хи - ту - є, й а в ко - за - ка дві дів - чи - ни,
од - на дру - гу пе - ре - пи - ту - є.

Ой у полі дві тополі,
на них вітер не похитує,
й а в козака дві дівчини,
одна другу перепитує:¹

— Товаришко, голубочко,
чи була ти та на улиці?
Чи бачила, чи виділа
козаченька—жениха мого?

¹ Останні два рядки кожної строфи повторюються двічі.—К. К.

— Ой бачила, ой виділа,
та ще й трошки та й постояла,
а він зітхав, мене картав:
«Чом так довго не виходила?»

Вар[іант] мелодії у Конощенка, I, №54. Парал[ельні] тексти:
з іншою мел[одією] у Балліної, №30, без нот — Чуб., V, ст. 78,
№165, Милорадович, ст. 117, №19; Новицький в Сб. Харьк. ист.-
фил. о-ва, т. VI, ст. 145 (з Маріупольського повіту).

149

Moderato

Чор-но-мо-рець, мо-я ма-ти, чор-но-мо-рець,
ви-вів ме-не, мам-цю, на мо-ро-зець.
Ой став ві-тер буй-не-сенький по-ві-ва-ти,
ой став ме-не чор-но-мо-рець на-мо-вля-ти.

Чорноморець, моя мати, чорноморець⁷²⁷

вивів мене босу на морозець.

Ой став вітер буйнесенький повівати,

ой став мене чорноморець намовляти.

— Ходи, ходи, дівчинонько, ходи з нами,

дамо тобі серм'яжину⁷²⁸ із стрічками,

дамо тобі ще й віночок із квітками,

дамо тобі черевички з підківками.

Дурна була, моя мамцю, послухала,

сіла з чорноморцем, поїхала.

Я ж думала, моя мамцю, панувати,
а тепера довелося горувати.

Повніший текст і подібна мелодія в Mat. etn. z okolic Pliskowa.
Паралелі без нот: Метл., 237, Чуб., V, ст. 70, №151, ст. 339, №664.

150

Adagio

За го-ро - ю кре-м'я-но - ю, за го-ро - ю
кре-м'я-но - ю рос-те жи - то з ло-бо-до - ю.

За горою крем'яною⁷²⁹ (2)
росте жито з лободою.
Там Мар'яна жито жала, (2)
в правій руці серп держала.
В правій руді серп держала, (2)
а лівою жменю брала.
Там Іванко конем грає, (2)
на Мар'яну поглядає.
— Бодай тебе сам Бог скарав, (2)
як ти мені вінця зламав.
— Не я ж тобі вінця збавив, (2)
а збавила темна нічка,
а збавила темна нічка, (2)
солодкая горілочка.
Солодкая горілочка, — (2)
вже ж Мар'яна не дівочка.
Вже ж Мар'яні не гуляти, (2)
треба дитя колихати.

Далекий вар[іант] мелодії у Балліної, №35; парал[ельний]
текст з іншою мел[одією] у Конощенка, II, №70.

Andante

Та ту-ман я - ром, ту - ман я - ром, ту - ман
ка - ча - еть - ся, ту - ман ка - ча - еть - ся.

Та туман яром, туман яром, (2) туман качається,⁷³⁰ (2)
 ой чую ж бо я через люде, — (2) вражий син сміється. (2)
 — Та чому, дівко, жита не жала? (2) — В недузї лежала. (2)
 — Та чому, дівко, снопи малиї? (2) — Бо тісно в'язала. (2)
 — Та чому, дівко, копи низькиї? (2) — Бо в долині клала. (2)
 — Та чому, дівко, хата не біла? (2) — Видно, дубовая. (2)
 — Та чому дівка заміж не вийшла? (2) — Видно, убогая. (2)
 Ой хоча ж бо я убогая, (2) возьмуть мене люде, (2)
 а вже ж тобі, вражий козаче, (2) пароньки не буде. (2)
 Там за селом, там за селом (2) цигане стояли, (2)
 поміж тими та циганами (2) циганка-воріжка, (2)
 а до теї та циганочки (2) битая доріжка. (2)
 Ой до теї циганочки (2) дівчина ходила, (2)
 вона ж тую циганочку (2) вірнейко просила: (2)
 — Ой циганочко-воріжейко, (2) вчини мою волку, (2)
 ізчаруй того козачейка, (2) хай гине за мною. (2)
 Ізчаруй йому руки й ноги, (2) ще й карії очі, (2)
 щоб не ходив до иншої (2) темнейкої ночі. (2)
 Ой циганочка-воріжейка (2) волейку вволила (2)
 та урізала русої коси, (2) козака підкурила.⁷³¹ (2)

Варіант мелодії: Kolberg. Wołyń, №257. Инша мелодія в варіантах: А. Маркович в «Зап. о Южной Руси» Куліша, №24; Рубець. Сб. у. п., СПб., 1870, вып. 2, №1, і «100 н. у. п.», №21; Лисенко, II, №19; VIII хор., №7; Сокальський. Русская нар. музыка, ст. 163. Парал[ельні] тексти без нот: Метл., 87, 88; Гільтебрандт, XXV (Кобринськ. п.), СХХХІІІ (Берестейського п.). Z. D. Mat. etn. z ok. Pliskowa, №168; Яворницький, №273; Чуб., V, 418, №806.

152

Moderato

Ой Бо-же мій ми-лос-ти-вий, я - кий же я дур-ний став,
 сво - я жі-нка, як ка - ли-на, я чу-жу - ю лю-бить став.

Ой Боже мій милостивий,
 який же я дурний став, —
 своя жінка, як калина,
 й а чужую любить став.

Ой піду я в темний ліс,
 нехай мене звір іззисть!
 В темнім лісі звірі грають,
 вони мене не займають.

Ой піду я понад море,
 нехай мене риба ззисть!
 Щука-риба в морі грає,⁷³²
 вона мене не займає.

Вар[іант] мелодії і тексту (II строфи) — Kolberg. Chełmskie, II,
 №18; парал[ельний] текст без нот — Чуб., V, №700, ст. 357.

153

Andante recitando

Й а встань, не-віст-ко, та бо-дай ти не вста - ла!

По - дій ко-ро - ви, що від бать - ка на - гна - ла!

Й а встань, невістко,
та бодай ти не встала!
Подій корові,
що від батька нагнала!⁷³³

— Нех ті постоять,
що від батька нагнала,
я ті подою,
що у свекра застала.

— Ой цить, невістко,
та не розпускай губи,
візьму коцюбу,
повибераю й зуби!

— Чи ти, невістко,
сьогодня приведяна,
що вже третій день,
як хата не метяна?

А я, молода,
та стала хату мести,
свекруха каже
обідать в поле нести.

То я питаю:
«А де ж той плужок оре?»
А вона каже:
«Нех тебе колька коле».

А я, молода,
уміла відповісти:
«Нех того коле,
кому понесу їсти.

Не молодого,
що воли поганяє,
тільки старого,
що плужка підймає».

Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями: Ів. Колесса, ст. 238;
Kolberg. Wołyń, №358. Без нот—Чуб., V, ст. 698, №302.

154

Andantino

Ой у на-шій Ко-ло-дзяж-ні ста-ла но-ви-на,
по-ро-ди-ла дів-чи-нонь-ка ма-ле-є ди-тя.

Студія про цю пісню з указанням західнослов'янських варіантів у Довнар-Запольського, Пѣсни пинчуковъ, ст. 178 і далі. Тексти з іншими мелодіями: Бігдай, №476; Конощенко, II, №91; без нот: Головацький, III, ч. 1, ст. 26, №15; Rokossowska, №35, ст. 182; Омельченко. Малор. п., собр. в окр. г. Павловка, в II, № XLIV, ст. 8; Милорадович, с. 120, №24; Новицький в Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва, т. VI, ст. 153; Довнар-Запольський, №498; Грінченко, III, №533 (там показані і інші паралелі); Гнідич, №968; Чуб., V, 890, №461.

155

Andante

Ой тем-на ніч-ка та не вид-на-я, та не вид-но хо-ди-ти,
та не вид-но хо-ди-ти, та не вид - но хо ди - ти.

Ой темна нічка та не видная,
та не видно ходити. (3)

Ой хорошая та дівчиночка,
та не велять любити. (3)

156

Andantino

Пі-ють пів-ні, пі-ють дру-гі, а я в корш-мі п'ю,
пі-ють тре-ті ще й чет - вер-ті, я до до-му йду.

Піють півні, піють другі, а я в коршмі п'ю,
піють треті ще й четверті, я до дому йду.
Піють треті ще й четверті, я до дому йду,
зустрічаю діверочка в вишневім саду.

— Ой братова-братовенька, братова моя,
виготовив невірний друг на вас нагая.

— Діверочку, мій братічку, прошу ж я тебе,
як буде мня мій друг бити, борони мене.

— Ой братова-братовенька, я вам догожу,
як буде вас мій брат бити, я ще й подержу.

Парал[ельний] текст з іншою мелодією: Kolberg. Wołyń, № 370.
Без нот — Чуб., V, ст. 1095.

157

Andante

Ой Ган - ну - сю, мо - я ду - сю,

тем - на ніч - ка не вид - на - я, я йти му - сю.

158

Moderato

Ти ка-ли-но ду-бо-ва-я, де ж ти зи-му зи - му-ва-ла?

З Любомля, Володимирського пов[іту]

159

Lento

Ой ци був ти, сивий ор-ле, в мо - їй сто - ро - ні?

Ой ци тужит мо - я ми-ла те-пер по ме - ні?

Ой ци¹ був ти, сивий орле,
в моїй стороні?

Ой ци тужит моя мила
тепер по мені?

— Тужит вона, тужит вона,
на ліжку лежить,
а правою рученькою
за серце держит.

¹ Чи.—К. К.

А лівою рученькою
підпирається,
вона ж свого миленького
сподівається.

Ой прилетів сивий орел
та й сів на тину:
— Скажу тобі, чужа мила,
таку новину.

Приніс тобі, чужа мила,
од милого вість,
що твій милий з війська іде,
буде в тебе гість.

Ой устала миленькая,
як не лежала,
слуги свої вірненькі
порозбужала.

— Уставайте, вірні слуги,
запаліть свічі,
нехай же я миленького
зобачу в вічі.

— Ой чого ж ти, мій миленький,
на личку змарнів?
— Я без тебе, моя мила,
світа не видів.

— Ой чого ж ти, моя мила,
на личку спала?
— За тобою, мій миленький,
ночей не спала.

Варіанти мелодії: Коціпінський, №№13 і 14; П. Сокальський.
Малор. и бѣлор. пѣсни, №24; Kolberg. Wołyń, №229. Парал[ель-
ні] тексти з іншими мелодіями: Kolberg. Pokucie, II, №193;
Wołyń, №228; Конощенко, I, №5; без нот: Метлинський, 242;

Гільтебрандт, XVI (з Кобринського пов[іту]); Żegota Pauli, I, ст. 164, № IV; Чуб., V, №133, ст. 60, №100, 3, ст. 1002; Головацький, III, ч. 1, ст. 306, №25; Купчанко, П'єсни Буковинського народу, №265; Тр. О-ва иссл. Волини, V, №151.

160

Moderato

Ма-ти мо-я, ма-ту-сень-ко, рід-на мо - я ма - ти,
 на-вчи ме-не, мо-я ма-ти, як не-лю - ба зва - ти.

Мати моя, матусенько,
 рідна моя мати,
 навчи мене, моя мати,
 як нелюба звати.

— Ой сядь, ой сядь, моя доню,
 гей там поза столом,
 назви свого нелюбонька
 сивеньким соколом.

— Ліпше мені, моя мати,
 гіркий полинь їсти,
 ніж край того нелюбонька
 поза столом сісти.

Легче мені, моя мати,
 каміня здійняти,
 аніж того нелюбонька
 соколом назвати.

Легче мені, моя мати,
 бистрий Дунай брести,
 ніж на того нелюбонька
 оченьками звести.

Бистру річку переплину, —
 сяду, одпочину;
 з невірною дружиною
 без пори загину.

Паралелі: з іншою мелодією — Лисенко, VII, №8; без нот —
 Метлинський, ст. 259, і в оповіданні Ганни Барвінок «Перемог-
 ла» (ст. 232 по виданню її оповідань 1902 року, Київ).

161

Moderato

Ой ле - ті - ли жу - рав - лі, сі - ли
 со - бі на ріл - лі. Ой ле - ті - ли, го - во -
 ри - ли, кот - ра ріл - ля ліп - ша - я. я.

Ой летіли журавлі,
 сіли собі на ріллі.
 Ой летіли, говорили,
 котра рілля ліпшя.

Парал[ельні] тексти: з іншими мелодіями — Kolberg. *Cheł-
 mskie*, II, №106; Бігдай, №197; Сокальський, Мал. и бѣл. п.,
 №8; Конощенко, II, №77. Без нот — Голов., III, ч. 1, ст. 140, №9;
 Омельченко, Мал. п., собр. в окр. г. Павловска, I, № XXVIII;
 Kolberg. *Pokucie*, II, №360; Грінченко, №667; Гнідич, №№543,
 833, 870.

162

Andantino

Ой ко - ли б я зна-ла, що бу - ду вме - ра - ти,
то б со - бі ка - за-ла тру-ну збу-ду - ва-ти.

Ой коли б я знала, що буду вмерати,
то б собі казала труну збудувати.
Ой стояла труна дваццять штирі роки,⁷³⁴
на дваццять п'ятому стала говорити.
На дваццять п'ятому стала промовляти:
Ой доки ж я буду порожня стояти?
А я, молоденька, та й стала гадати,
ой кого ж я маю в труні поховати.
Поховала б мужа, — та жаль мені дуже,
сховала б дитину, — дитина маленька.
Сховала б дитину, — дитина маленька,
лягла б сама в труну, — сама молоденька.

Варіанти мелодії у Лисенка, VI, №13, і Конощенка, I, №74. Ритм[ічна] схема у Лис., II, №12, і VII хор., №8 (пор[івняй] з першою половиною нашої мелодії), і Кольберґа, Chełmskie, II, №36. Парал[ельні] тексти без нот — Чуб., III, №65 (веснянка!); Довнар-Запольський, П'єсни пинчуковъ, №485; Грінченко, III, №664.

163*

Allegretto

З'їз-див я ко-ни-ка, з'їз-див я дру-го-го,
 ска-жи, сер-це, прав-ду, чи бу-де що з то-го,
 чи бу-де що з то-го, а чи ні,
 не су-ши сер-день-ка ти ме-ні.

З'їздив я коника, з'їздив я й другого,
 скажи, серце, правду, чи буде що з того,
 чи буде що з того, а чи ні,
 не суши серденька ти мені.¹

Я ж тобі казала і твоєму роду:
 не їзди до мене, не роби заходу,
 ой бо я роду бідного,
 не маю посагу жадного.

— Бачить тее Господь з високого неба,
 що мені посагу не конечне треба:
 ти ж мені посаг самая,
 як на небі зора ясная.

Ой тепер ти кажеш, що я зоря ясна,
 а потім ти скажеш: «Долейко нещасна!»

¹ Останні два рядки строф 1-3, 5-7 повторюються двічі. — К. К.

* В моїх чернетках не занотовано, з яких саме сел пісні, уміщені тут під №№ 163-166; з певністю можна становити, що вони — з Миропілля (Волинського), Колодяжного або Любомля. — К. К.

Хоч ти не скажеш, то мати:
«Було убогої не брати».
Хоч мати не скаже, то сестра:
«Небагацько ж ти нам принесла!»

Ой іще не вспіє мила захоріти,
вже стане милейкий рученьки зносити:
«Забери, Боже, першую,
а я собі візьму іншу!»

—Скарай мене, Боже, на душі й на тілі,
скоро я помислю о такому ділі.
Скарай мене, Боже, на душі,
скоро я помислю о інші.

Ой дай же нам, Боже, на рушничку стати,
тоді не розлучить ні отець, ні мати,
ані чужая чужина,
коли судилася дружина.

Паралелі з близькими мелодіями: Kolberg, Wołyń, №227; Янчук, Бѣлор. пѣсни Минской г., №36 нотного додатку; Бігдай, №440; Демуцький, №118; з віддаленими: Kolberg, Pieśni z Podola Rosyjskiego, Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, XII, 1888 р., №13; Ів. Колесса, ст. 162 (гармонізована Ф. Колесою в «Нашій Думі», II, №22); у Роздольського — Людкевича під №№858 і 859 варіанти мелодії до інших слів; парал[ельні] тексти без нот: Метлинський, 45–48 і 55 (лівобережні); Гільтебрандт, СХХІІ (Кобринськ[ого] пов[іту]), Чуб., V, ст. 72, №154 (Миргородського пов[іту]), ст. 116, №252; Гол., II, ст. 706, №10, ст. 776, №129; Житецький, Очеркъ звук. ист. малор. нар., ст. 302 (Радинського пов[іту] на Підляссі); Z. D., Mat. etn. z ok. Pliskowa, №178; Бессараба. Сѣдл., ст. 94, Херс., ст. 221. Пор[івняй] Де-Воллан, ст. 63 і 64.

164

Lento

Си - вий ко - ню, си - вий, зо - ло - та - я гри - ва,
за - не-си мня, си-вий ко-ню, там, де мо - я ми - ла.

Сивий коню, сивий,
золотая грива,
занеси мня, сивий коню,
там, де моя мила.

Прийдеш під ворота, —
стукни копитами,
чи не вийде моя мила
з чорними бровами.

Ой не вийшла мила,
вийшла її мати:
«Коли хочеш зятем бути,
то прошу до хати».

Варіант мелодії: Лисенко, VII, №22. Парал[ельні] тексти з іншими мелодіями: П. Сокальський, Мал. и бѣлор. пѣсни, №21, Роздольський — Людкевич, №322; без нот — Гільтебрандт, СХХХІІІ, ст. 135 (до 1-ї строфи, Берестейського пов[іту]), ССХХХІ (Кобр[инського] п[овіту]), Чуб., V, ст. 203, №411, В, Голов., I, ст. 254, ІІІ, ч. 1, ст. 306, №24 (до 1-ї строфи), ст. 329, №57.

165

Moderato

Ой пі-ду ж бо я в лі-си, лі-соч - ки, там про-цві-та - ють
різ-ні цві-точ - ки, там я хо-ди - ла і го-во-ри - ла:
«Су - ди мні, Бо - же, ко - го лю - би - ла!»

Ой піду ж бо я в ліси-лісочки,
там процвітають різні цвіточки.
Там я ходила і говорила:
«Суди мні, Боже, кого любила!»
Ой піду ж бо я в ліси буйнії,
прийдуть до мене часи труднії.
— Ой ти, дівчино, мислями блудиш,
сама не знаєш, кого ти любиш.
— Ой знаю, знаю, кого кохаю,
тільки не знаю, з ким жити маю.

Парал[ельний] текст з подібною ж мелодією: Kolberg. Chełmskie, II, №13, з приміткою редактора видання Коперніцького: «Sentymentalność, styl i wyrazy tej pieśni świadczą przeciw jej pochodzenia ludowego»; Wołyń, №№226; без нот: Гільтебрандт, СХХІХ (Берестейськ[ий] пов[іт]); Чуб., V, 374, №729; Гол., I, 347.

166

Tempo giusto

Ви-йду на по - ле, гля-ну на мо - ре, са-ма ж я ба - чу,
 що ме-ні го - ре. Са-ма ж я зна - ю, чо-го я пла - чу,
 що я ми - ло - го ні - гди не ба - чу.

Вийду на поле, гляну на море, —
 сама ж я бачу, що мені горе.
 Сама ж я знаю, чого я плачу,
 що я милого нігди⁷³⁵ не бачу.
 Кого я люблю, той за плечима,
 кого не знаю, — перед очима.
 Ой Боже, Боже, за що так мучиш?
 Дав ся пізнати, — чому не злучиш?

Близька мелодія: Остапович, II, №3. Мелодії з однаковою ритмічною будовою — Бігдай, №441; Малашкин, №32. Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, №495, ст. 251, №528, ст. 268, №696, ст. 356, №707, ст. 360; Милорадович в Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва, X, ст. 112, №7.

167

Andante

Ко-за - ка не-суть і ко - ня ве-дуть, кінь го - ло -
вонь-ку кло-нить, кінь го - ло - вонь-ку кло - нить.

Козака несуть і коня ведуть,
кінь головоньку клонить. (2)

А за ним, за ним його дівчина
білі рученьки ломить. (2)

Ой ломи, ломи білі рученьки
до єдиного пальця, (2)
а не знайдеш ти, та дівчинонько,
над козака коханця. (2)

Повніший текст у Лисенка, V, №37, II; мелодія там майже ідентична, але одміни гадяцького варіанта дають відтінок експресії, який, здавалося мені, варто заховати.

ПІСНІ ЖАРТОВНІ ⁷³⁷

З Любомля

168

Andantino

За - жу - рив - ся щигол, мисляче думає,
сам не хоче в світі жити, женитися має,
а взяв со - бі сини - цю, го - роб'є - ву сес - три - цю,
гар - ну - ю, пре - крас - ну - ю, хо - ро - шу - ю пти - цю,
зго - ло - сив, за - про - сив пта - ши - ні гро - ма - ди,
со - ко - ла до сто - ла по - са - див до ра - ди.
Щигол стріть не по прос - ту, сам пан о - рел за ста - рос - ту,
гоп, со - я, до по - ко - я, за па - ні сва - ху.

Зажурився щигол, мисляче думає,
сам не хоче в світі жити, женитися має.
А взяв собі синицю, гороб'єву сестрицю,
гарную, прекрасную, хорошую птицю.
Зголосив, запросив пташині громади,

сокола до стола посадив до ради.
Щигол строїть не попросту, —
сам пан орел за старосту,
гоп, соя, до покоя,
за пані сваху.

Збираються збори в хаті на помості,
і дружечки, і світилки — весільні гості.⁷³⁸
Зозуленька й чечітки, синичині тіточки,
всі ж вони приданками,⁷³⁹ несуть подарочки.
Журавлі на кулі⁷⁴⁰ сватами засіли,
а шпаки й кулики за бояре сіли.
Сова їде каритою,
каня їде піхотою,
шпак скаче, куди баче, —
усі за гостей.

А ворони-жони коровай місили,
а сороки білобокі шпичечки ліпили,
горобчики-молодці для сестриці-синиці
мед-вино доношають, ставлять на стільниці.
Загуб бас, таламбас, скрипочки заграли,
і старе, й молоде — танця витинали,
зозуленьку взяв деркачик,
пані чаплю взяв бугайчик,
гоп, скоки! руки в боки,
гуляй, веселись!

Де не взявся шуляк, з-під неба, з-під хмари,
ухопив він синиченьку з коханої пари!
Ой ратуйте синицю, гороб'єву сестрицю,
гарную, прекрасную, хорошую птицю!
І гукав, і шукав щигол нещасливий,
не знайшов та й пішов, — «Боже милостивий!»
Заходився, одружився,
на весілля утратився,
ой-гоя, доля моя,
дружини ж нема!

Від Л[єсі] У[країнки] записано 1-й куплет, останні ж подала О. Пчілка. — Пісня пішла від лужицьких сербів; оригінал зложив у 18 віці один рільник із Правочиць (Adolf Czerny. Svatba u Lužických Srbů. V Praze, 1893, Ptačí kwas). — Українські варіанти: з іншими мелодіями — Записки Юго-Западного отд. Импер. Русск. геогр. о-ва, т. I, К., 1874, ст. 22 нотного додатку (від кобзаря Остапа Вересая); Лисенко, VII, №42; Роздольський — Людкевич, №1325; А. Кошіц, Зб. у. пісень для хору. К., 1912 р., II, №10; без нот — Wacław z Oleska, ст. 476, №6; Головацький, II, ст. 550, №4; III, ч. 1, ст. 496, №2; Чуб., V, ст. 1124, №66 (пор[івняй] ст. 1144–1145, №№131 і 132); Brykczyński. Zapiski etnograficzne z Połesia Wołyńskiego. Zbiór wiadomości do antr. kr., XII, str. 110, №6; В. Храчевичъ. Шуточная нар. пѣсня, Киевская Старина, 1894, VII, ст. 111–115; Яворницький, №№807–808. Початок 3-го куплета — див[ись] оповідання Ганни Барвінок «Сирітський жаль» (с. 47 по виданню її оповідань 1902 року, Київ).

169

Allegro moderato

Пе-ре-пе-ли-чень - ка по - вдо - ві - ла, пі - ти за-між
за - хо - ті - ла, не мог - ла зва-жи - ти, за ко - то -
ро - го ви - йти, та - ка бар - зе лад - на.

- I. Перепеличенька повдовіла,
піти заміж захотіла,
не могла зважити,
за якого вийти,
така барзе ладна.⁷⁴¹

Прилі-та до не-ї чет-ве-рогос - тей, чет-ве-рогос-тей і т. д.

- II. Пріліта до неї четверо гостей,
четверо гостей у старости:
пан щур,⁷⁴² жайворонок,
ще й воловее очко,⁷⁴³
ще й чубатий одудець.
- III. Перепеличенька тее вчула,
кватирочку одсунула.
— Не тра⁷⁴⁴ таких панів,
таких барзе вельможних,
бо не моя ізможність.^{I, 745}
- IV. Перепеличенька повдовіла і т. д., як I строфа.
- V. Пріліта до неї щигол спишна,⁷⁴⁶
перепеличенька к йому вийшла.
— Ти пан, ти багатий,
ти звик, ти звик довго спати,
А ні в віщо не дбати.^I
- VI. Перепеличенька повдовіла і т. д.
- VII. Пріліта до неї соловейко
та й сів стиха помаленьку,
став пісню співати,
хорошенько щебетати,
якої вмів, такої й пів.^{II}

^I Останні слова III і V строф співаються так (К. К.):

^{II} Співається так (К. К.):

VIII

Пе-ре-пе-ли-чень-ка те-є вчу-ла, ква-ти-роч-ку
 від-су-ну-ла: Гу-ляй-ся, пта-ши-но,
 ти ж ме-ні бу-деш за дру-жи-ну!

VIII. Перепеличенька теє вчула,
 кватирочку відсунула.
 — Гуляйся, пташино,
 ти ж мені будеш за дружину!

Пор[івняй] тексти без нот: Чуб., V, ст. 1127, №75; Гол., II, ст. 518;
 Popowski, Pieśni ludu ruskiego ze wsi Zalewańszczyzny, Zbiór
 wiadomości do antropologii krajowej, t. VIII, №176.

170

Andantino

Ой п'я-на я, п'я-на на по-ро-зі впа-ла,
 ой, од-чи-няй, дру-же, я йду п'я-на ду-же.

Ой п'яна я, п'яна,
 на порозі впала.
 — Ой одчиняй, друже,
 я йду п'яна дуже.

Милий одчиняє,
 на милую лає:
 — Де ж ти, мила, була,
 що мене забула?

— Була на риночку,
пила горілочку,
із родом зійшлася,
дужче напилася.

Коли б милий добрий,
то б взяв батіг довгий,
став би милу бити:
— Не йди, мила, пити!

Від Л[есі] У[країнки] записано тільки першого куплета; останні подала сестра її Ольга і поправила О. Пчілка. — Паралельні тексти без нот: Wasław z Oleska, ст. 366, №208; Головацький, II, ст. 475, №10; Яворницький, №348; Чуб., V, ст. 638, №244, ст. 1096, №253.

З Звягля

171

Allegro

Ста-рий о - же - нив - ся, взяв мо - ло - ду жі - н - ку.
На - вчу я, на - вчу я мо - ло - ду - ю жі - н - ку.

Старий оженився, взяв молоду жінку:

— Навчу я, навчу я молодую жінку.¹

Поїхала жінка до матері в гості.

Неділя минає — жінки немає.

Другая минає — жінки немає.

Третя іде, а вже жінка їде.

Старий ізлякався, в кропиву сховався,
в кропиву сховався, бороною вкрився.

¹ Приспівка до кожного вірша. — К. К.

Від Л[есі] У[країнки] записано тільки I куплет, останні ж від її сестри Ольги. О. Пчілка повідомила, що цю пісню вона перейняла від лірника. У Сокальського, Мал. и б'л. п., №4, IV, варіант цієї пісні уміщений поміж веснянками; дуже близький текст в Zbiór wiadomości, VIII, str. 148, №84, — поміж великодніми.

З Миропілля

172

Allegretto

Ой у-ста-ну я в по-не-ді - лок, чи не на-пра-ду я
хоч по-чи - нок, ой пра - ла, чи не пра - ла,
прос-ти, Бо - же, що збре-ха - ла! І клоч - ча ку-рит,
і го-лов - ка бо-лит, і до корш - ми кор-тит,
ой там ку - ми п'ют, ой там ку - ми ждуть,
ой там во - ни ви-пи - ва - ют та все ме - не спо-ми - на - ют:
що за но - ви - на, що ку - ми не - ма?

1. Ой устану я в понеділок,
2. чи не напращу я хоч починок.⁷⁴⁷
3. Ой прала, чи не прала,¹

¹ Пряла. — К. К.

4. прости, Боже, що збрехала!
5. І клочча курит,
6. і головка болит,
7. і до коршми кортит.
8. Ой там куми п'ють,
9. ой там мене ждуть,
10. ой там куми випивають
11. та все мене споминають:
12. що за новина,
13. що куми нема?
14. Ой устану я у вівторок,
15. чи не напращу я пасмів сорок.
16. Ой прала, чи не прала...

(і т. д. повторяються вірші 3–13 в кожному куплеті, як приспівка)

27. Ой устану я у середу,
28. чи не напращу я попереду.
29. Ой прала, чи не прала...
40. Ой устану я у четвер,
41. чи не напращу я хоч тепер.
42. Ой прала, чи не прала...
53. Ой устану я у п'ятницю,
54. чи не напращу я хоч чисницю.⁷⁴⁸
55. Ой прала, чи не прала...
66. Ой устану я у суботу,
67. чи не попраду я всю роботу.
68. Ой прала, чи не прала...

Від Л[есі] У[країнки] записано тільки першого куплета, останні ж подала сестра її Ольга. — Порівн[яй] Головацький, III, ч. 1, ст. 520, №7.

173

Allegretto

1. На - бе - реж - ку нож - ки ми - ла, тон - кий хвар - тух
2. чи по - по - ві, чи дя - ко - ві, а чи то - му

за - мо - чи - ла, нож - ки ж мо - ї бі - лей - ки - ї,
му - жи - ко - ві, а чи то - му ко - за - ку,

ко - му ви те ми - лей - ки - ї? (двічі)
що ша - бель - ка при бо - ку? (двічі)

На бережку ножки мила,
тонкий хвартух замочила.
— Ножки ж мої білейкиї,
кому вите милейкиї?¹

Чи попові, чи дякові,
а чи тому мужикові,
а чи тому козаку,
що шабелька при боку?

Инша мелодія: Роздольський—Людкевич, №541. Парал[ельні] тексти без нот: Головацький, II, ст. 566, №7 (з Пряшова, в королівстві Угорським), III, т. 1, ст. 256, №138. Пор[івняй] Чуб., V, ст. 795, №368.

¹ Останні два рядки кожної строфи повторюються двічі.— К. К.

174

Ой ка-за-ла ме-ні ма-ти риб-ку ва-ри-ти та й нешу-му-ва-ти,
 щоб і хлоп-ців лю-би-ти, та й не ша-ну-ва-ти. Ко-ли риб-ку ва-ри-ти,
 тре-ба шу-му-ва-ти, ко-ли хлоп-ців лю-би-ти, тре-ба ша-ну-ва-ти.

Парал[ельні] тексти: з іншими мелодіями — в збірці Верховинця «Укр. весілля» (У. етногр. зб. Київського наук. т-ва, т. I), №37, і у Роздольського — Людкевича, №544; без нот — Popowski, №142; Z. D., Mat. etn. z ok. Pliskowa, №146.

175

Allegro

А в мі-ся-ці сен-тяб-рі ви-па-ла по-ро-ша,
 тим дід ба-бу по-лю-бив, що ба-ба хо-ро-ша.

Пар[алельні] тексти без нот: Грінченко, III, №639; Яворницький, №№817-818.

176

Andante

1. Ой мій ми - лий   го - лу - бонь - ку,
 3. не - хай же я   по - гу - ля - ю,
 5. як ри - бой - ка   з ри - бой - ка - ми,

2. пус - ти ме - не   до до - монь - ку,
 4. як ри - бой - ка   по Ду - на - ю,
 6. я мо - ло - да   з ді - вой - ка - ми.

Vivace

7. Ой мій ми - лий   во - шо - пру - де,
 8. пус - ти ме - не   ме - жи лю - де,

9. Ой ко - ли я   во - шо - пруд,
 10. не йди в лю - де,   си - ди тут.

Пар[алельні] тексти без нот: Kolberg. Chełmskie, II, № 58; Грінченко, III, № 1686.

177

Allegretto

Хо - ди-ли, блу - ди-ли па-руб - ки, хо - ди-ли, блу - ди-ли па-руб -

ки сім літ тапо при-піч - ку, а чо - ти-рі та по за-піч - ку.

Пар[алельні] тексти без нот: Чуб., III, ст. 37, № 83 (поміж весняними грами), V, ст. 1123, № 65 (повніший); Rokossowska в Zb. wiad., ст. 213, № 82.

ПІСНІ ДО ТАНЦЮ ⁷⁴⁹

З Колодяжного, Ковельського пов[іту]

178

Allegro assai

Ви, му - зи - ки, грай - те, а ви, лю - де, чуй - те,
ста - рі, мах по до - мах, мо - ло - ді, тан - цюй - те.

Ви, музики, грайте,
а ви, люде, чуйте, —
старі — мах по домах,
молоді, танцюйте!

Парал[ельний] текст без нот: Гнатюк. Коломийки, №1183; пор[івняй] Головацький, II, ст. 827, №49.

Філ. Колесса (Ритміка укр. нар. пісень, Львів, 1907 р., стор. 142–150 і 176–179) і В. Гнатюк («Передне слово» до I тому «Коломийок», XVII т. Етногр. зб. Наук. тов. ім. Шевченка, ст. XXVIII) ділять укр[аїнські] танечні пісні на коломийки і шумки (або козачки). Contra — А. Зачиняєв: «Къ вопросу о коломыйкахъ». Извѣстія отдѣл. русск. языка и словесности Имп. Академіи наук, т. XII, кн. 1, 1907, ст. 325–347. — Значна частина танечних пісень нашого збірника не підходить ані під коломийку, ані під шумку.

179

Allegro

Ой ле - ті - ла зо - зу - лень - ка ку - ю - чи, ку - ю - чи,
 на - ди - ба - ла Ва - си - леч - ка о - ру - чи, о - ру - чи.
 Ой, си - ну Ва - си - ли - но, чи о - реш,
 Ой що ж то - бі, зо - зу - лень - ко, до ме - не?
 чи ти сі - єш пше - ни - чень - ку, чи о - вес?
 По - сі - яв я пше - ни - чень - ку для се - бе.

Ой летіла зозуленька, куючи, куючи,
 надибала Василечка, оручи, оручи:
 — Ой, сину, Василю, чи ореш,
 чи ти сієш пшениченьку, чи овес?
 — Ой що ж тобі, зозуленько, до мене?
 Посіяв я пшениченьку для себе.

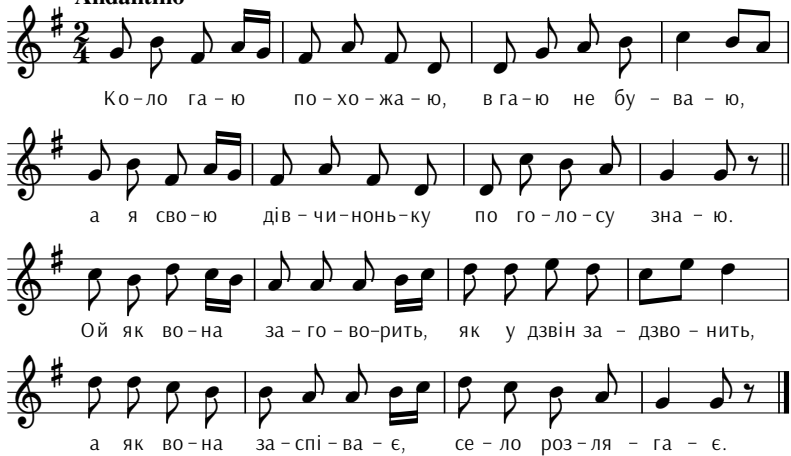
* *
 *

Ой чия ти, дівчинонько, чия ти, чия ти?
 Чи ти вийдеш на улицю гуляти, гуляти?
 — Не питайся, козаченьку, чия я, —
 як ти вийдеш на улицю, вийду я.

Инші мелодії: Народные українські напѣвы, положенные для фортепіано Николаемъ Маркевичемъ. Москва, 1840 р., №5; Kolberg. Pokucie, III, №196; парал[ельні] тексти без нот: Метл., 119, Гол., II, ст. 204, №39, ст. 841, №15; Де-Воллан, ст. 199.

180

Andantino

Ко-ло га-ю по-хо-жа-ю, в га-ю не бу-ва-ю,
 а я сво-ю дів-чи-нонь-ку по го-ло-су зна-ю.
 Ой як во-на за-го-во-рить, як у дзвін за-дзво-нить,
 а як во-на за-спі-ва-є, се-ло роз-ля-га-є.

Коло гаю похожаю, в гаю не буваю,
 а я свою дівчиноньку по голосу знаю.

Ой як вона заговорить, — як у дзвін задзвонить,
 ой як вона заспіває, — село розлягає.

Ой як вона заспіває, — село розлягає,
 ой як вона засміється, душа радується.

Коло гаю похожаю, коло ліщиноньки,
 чи хто бачив, чи не бачив меї дівчиноньки?
 Чи хто бачив, чи не бачив, нічого питати.
 Сідай, сідай на коника та й поїдь шукати.

Що вже ходив, то вже ходив, то вже доходився,
 коли б мені кінь вороний, то б я оженився.

Коли б мені кінь вороний, сіделечко маю,
 поїхав би на Україну, там дівчину знаю.
 Одну знаю на Україні, другу на Волині,⁷⁵⁰ —
 розкраяли мені серце на дві половині.

А котру я вірне люблю, не скажу нікому,
 бо то люде порозносять, як вітер солому.

Варіант мелодії (I частина) — Kolberg, Wołyń, №141. Парал[ельні] тексти: до I строфи — Чуб., V, ст. 235, №473; Kolberg, Wołyń, №141-14; Бессараба. Сьдл., ст. 104; Гнатюк. Коломийки, №№7096, 8308; до II-III — Kolberg. Pokucie, III, №541; Новицький в Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва, VI, ст. 109; Гнатюк, Коломийки, №7035; до IV-V Kolberg, Wołyń, №141-2; до VI *ibid.* №141-14, ст. 79; до VII-ї Гнатюк, Коломийки, №5991; до VIII — Kolberg, Pieśni ludu z Podola Rosyjskiego, №7 (з іншою мелодією); Гільтебрандт, LXXII, ст. 71 (з Кобринського пов[іту]); Чуб., V, ст. 308, №606.

181

Andantino

Ой рик-ну-ла ко-ро-ви-ця тур-сько-го за-во-ду,
не ди-вуй-те, гар-ні хлоп-ці, на мо-ю у-ро-ду.

Ой рикнула коровиця турського заводу:
Не дивуйте, гарні хлопці, на мою уроду.

Погоріли болота, zostалися купи;
женітеся, парубки, аби не рекрути.

Коб не гори високії та не перелази,
то бігав би до дівчини на день по три рази.

Паралельні тексти: до I-ї строфи — Янчук, Малор. свадьба в Корницѣ Сьдлецкой губ., №192; Бігдай, №261; Kolberg, Wołyń, №141 (всі три — з іншими мелодіями); Гнатюк, Коломийки, №5951, 6328; до III-ї Милорадович, Нар. обр. и п. Лубенск. у., ст. 100, №29.

Чи то, тато, тую брати, що воли-корови,
чи то, тато, тую брати, що чорнії брови?
— Не питайся, мій синочку, чи вона багачка,
тільки ходи, людей питай, яка з неї швачка.
Не питайся, мій синочку, чи головка гладка,
тільки ходи, людей питай, чи метена хатка.
Не питайся, мій синочку, брівок на шнурочку,
тільки ходи, людей питай, чи спряде сорочку.
Не питайся, мій синочку, яка там на вроду,
тільки ходи, людей питай, чи чесноного роду.

Парал[ельні] тексти без нот: Купчанко, П'єсни Буковинського народу, №134; Kolberg, Pokucie, II, №№4316–4319; Гнатюк, Коломийки, №6872.

Широкиї шаровари сліди замітають, —
три шеляги⁷⁵¹ у кишені, та й ті заважають.
Один шеляг на танець, другий на горілку,
а за третій куплю меду, почастую дівку.

Ой не ходи коля^I води, шудратий^{II} Мартине,
не грай, не грай в сопілочку, нехай вона згине.
Ой бо тая сопілочка тоненько заводить,
не одну дівчиноньку й а з розуму зводить.

Ой не ходи коля води, шудратий Мартине,
та не бери багатої, нехай вона згине.
Багатая — губатая, ще й до того пишна,
убогая хорошая, як у саду вишня.
Багатая губатая губи надимає,
убогая хорошая сорочки не має.

Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Янчук. Малор. свадьба в Корницком приходѣ Конст. у. Сѣдл. г., №188; без нот — Чуб., V, ст. 37, №88, В; Гнідич, №376; Чуб., V, ст. 496, №107.

---

^I Коло. — К. К.

^{II} Кучерявий. — К. К.

182

Andantino

Чи - ї пчо-ли по діб-ро - ві, мо - ї на цві - точ - ку,
а хто лю-бить да - ле - ку - ю, а я су - сі - доч - ку.

Чиї пчоли по діброві, мої на цвіточку,
а хто любить далекую, а я сусідочку.
Що до теї далекої треба коні бистрі,
а до меї близенької перелази низькі.

183

Allegretto

На го-ро-ді ка - лю-жа, ле-жить ми-ла не - ду-жа,
як му-зи-ки за - чу - є, ці - лу ніч-ку тан - цю - є.

На городі калюжа,
лежить мила недужа,
як музики зачує,
цілу нічку танцює.

Инша мелодія — Liriński, №58. Парал[ельні] тексти без нот:
Чуб., V, №107, ст. 1138, №159, ст. 1155; Де-Воллан, ст. 199, №81;
Rokossowska, №202, st. 235; Kolberg. Pokucie, III, №590; Шухе-
вич, Гуцульщина, III, ст. 127, №104; Гнідич, №762.

Чорна хмара — дощ буде,
мій миленький пріч іде.
Ой дощику, виймися,⁷⁵²
мій миленький, вернися.

На городі терниця,
чогось мила сердиться,
ой сердиться ще й дуже,
я на неї байдуже.

Пар[алельні] т[ексти] без нот: Чуб., V, №159, ст. 1155; Гол., II, ст. 214, №64 і ст. 396, №712.

184

Allegro molto

Ой ка-жуть лю - де, що я не - хо - ро - ша,
а я в сво-го ми-лень-ко - го, як пов-на - я ро - жа.

Ой кажуть люде,
що я не хороша,
а я в свого миленького,
як червона рожа.

Ой кажуть люде,
що я недоросла,
а я в свого миленького,
як у бору сосна.

Ой кажуть люде,
що я упилася,
а я в свого миленького
галява⁷⁵³ вдалася.

185

Allegro molto

Ка-зав є-си: люб-лю, люб-лю, че-ре-вич-ки то-бі куп-лю,
те-пер ме-ні до-ве-ло-ся, що ти бре-шеш, а я бо-са,
те-пер ме-ні до-ве-ло-ся, що ти бре-шеш, а я бо-са.

Казав еси: «Люблю, люблю,
черевички тобі куплю».
Тепер мені довелося,
що ти брешеш, а я боса.

186

Allegro molto

Ой мій чо-ло - вік на Во - ло - щин-у втік, а я ці - па про-да -
ла та му - зи - ки най-ня - ла, а я ці - па про-да - ла та му -
зи - ки най-ня - ла. Ви му - зи - кимо - ї, ви за - грай - те ме -
Ой са - ма я, са - ма, чо-ло - ві - ка не -
ні, бо я бід - на вдо - ва, чо-ло - ві - ка не - ма.
ма, а свек - ру-хи не бо - юся, бо не ма - ти мо - я.

Ой мій чоловік
на Волощину втік,⁷⁵⁴
а я ціпа продала
та музики найняла.

Ви музики мої,
ви заграйте мені,
бо я бідна вдова,
чоловіка нема.

Ой сама я, сама,
чоловіка нема,
а свекрухи не боюся,
бо не мати моя.

3-й куплет з однотиповою мелодією у Верховинця, №144; з іншою — у Роздольського — Людкевича, №1236. Пар[алельні] тексти без нот — Чуб., V, ст. 669, №266; ст. 1159, №171; Rokossowska, №244, ст. 239.

187

Allegro non troppo

На го-ро-ді квіт-ки в'ють-ся, а за ме-не хлоп-ці б'ють-ся,
ой го-я, го-я, го-я, го-я, го-ло-вонь-ка бід-на мо-я.

На городі квітки в'ються,
а за мене хлопці б'ються.

Ой гоя, гоя, гоя,
головонька бідна моя!¹

Не бийтеся, нема за що,
хоч я гарна, так ледащо.

Ой гоя, гоя, гоя,
головонька бідна моя!

¹ Два останніх рядки співаються двічі. — К. К.

Вар[іант] мелодії, до інших слів, в Mat. etnogr. z okolic Pliskowa, № 278, ст. 222. Однакова ритмічна схема у Коціпінського, № 80 (пор[івняй] строфи 9 і 10 уміщеного там тексту). Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Бігдай, № 190; без нот — Чуб., № 48, ж, ст. 1119, т. V; Де-Воллан, ст. 120; Голов., II, ст. 829, № 68; Гнатюк, Гаївки, ст. 201.

188

Allegro molto

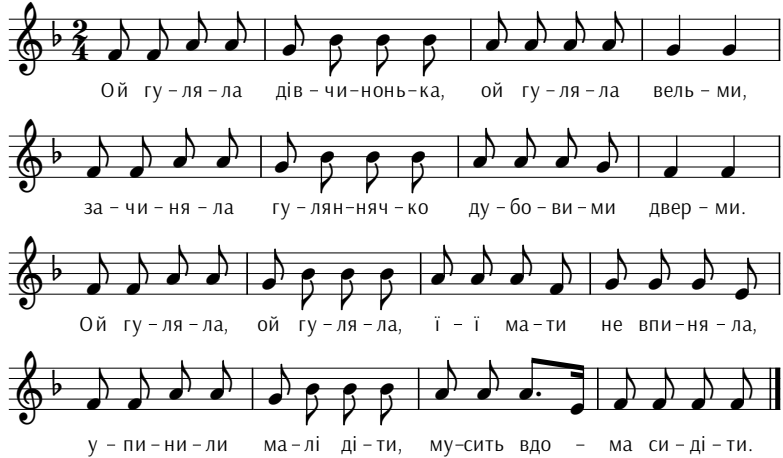
Бо-дай же ти, дів-чи-нонь-ко, хи-рі-ла, бо-лі-ла,
що ти мо-їх вин-них яб-лук за лі-теч-ко ззі-ла.

Бодай же ти, дівчинонько,
хиріла, боліла,
що ти моїх винних яблук
за літечко ззіла.

— Ой ти, дурний, купував,
я, розумна, брала,
тепер зіма, яблук нема,
любити не стала.

Коломийки з дуже близькою мелодією (слова інші) у Роздольського — Людкевича, №№ 1022–1024. Парал[ельні] тексти: з іншою мелодією — Лисенко, VII, № 26; без нот — Kolberg. Pokucie, III, коломийка № 533–534; Житецький, Очерк з звукової історії малор. нар[одної] мови, ст. 332; Де-Воллан, ст. 246, № 35; Гол., II, стор. 829, № 66; Гнатюк, Коломийки, №№ 6484, 8275, 8284.

189

Allegro molto

Ой гу-ля-ла дів-чи-нонь-ка, ой гу-ля-ла вель-ми,
за-чи-ня-ла гу-лян-няч-ко ду-бо-ви-ми двер-ми.
Ой гу-ля-ла, ой гу-ля-ла, ї-ї ма-ти не впи-ня-ла,
у-пи-ни-ли ма-лі ді-ти, му-силь вдо-ма си-ді-ти.

Ой гуляла дівчинонька,
ой гуляла вельми,
зачиняла гуляннячко
дубовими дверми.

Ой гуляла, ой гуляла,
її мати не впиняла,
упинили малі діти,
мусить вдома сидіти.

Пор[івняй] Гнатюк, Коломийки, №1399.

190

Allegretto

Ой по-сі-яв ко-зак греч-ку на ду-бо-ві, на вер-шеч-ку.
Сам п'ю, сам гу-ля-ю, сам сте-лю-ся, сам ля-га-ю.

Ой посіяв козак гречку
на дубові, на вершечку.
Сам п'ю, сам гуляю,
сам стелюся, сам лягаю.
Схватилася шура-бура,
козакові гречку здула.
Сам п'ю, сам гуляю,
сам стелюся, сам лягаю.

Пор[івняй] Голов., II, ст. 201, №30; Porowskiе, №111; Чуб., V, ст. 1170, №210; «З фолькл. занять Маркіана Шашкевича». По-дав М. Возняк. Зап. Наук. тов. ім. Шевч., 1912 р., кн. III, ст. 152.

191

Allegro

Ой не хо-ди, ко-за-чень-ку до ме-не, бо не
Мо-їй ма-мі то шев-ці, то крав-ці, щоб по-
лю-бить мо-я ма-ти те-бе.
ши-ли че-ре-вич-ки доч-ці.

Ой не ходи, козаченьку, до мене,
бо не любить моя мати тебе.
Моїй мамі то шевці, то кравці,
щоб пошили черевички дочці.

Ой ти, тату, меї мами не займай,
наша мати господинька — ай, ай, ай!

Розпоровся черевик у мене,
нагнівався чоловік на мене.
Я ж думала, за сто миль забіжить,
оглянуся, — аж за мною біжить.

192

Allegro

Ко - ли б ме - ні ступ - ка та жор - на,
ко - ли б ме - ні жін - ка мо - тор - на.

Коли б мені ступка та жорна,⁷⁵⁵
коли б мені жінка моторна,
то я б її цілував-милував,
а до печі куховарку найняв,
а до хати заміталочку,
до дитини колихалочку,
а сам би я по водицю ходив,
свою милу за рученьку водив.

Пор[івняй] Тр. О-ва иссл. Волини, т. I, ст. 127, №22 (весільна,
без нот). Чуб., V, 480, №72 (Харьк[овская] губ[ерния]).

193

Allegro

Сяк, так до ве - че - ра бу - ду жить,
а ввечері мій ми - лень - кий при - бі - жить.

Сяк-так до вечера буду жить,
а ввечері мій миленький прибіжить.
Прибігає мій миленький уночі,
а я лежу, молодая, на печі.
— Ой чого ти, моя мила, так лежиш?
Ой чого ж ти на вулицю не біжиш?
— Якби мені такі-сякі шкарбунці,⁷⁵⁶
не сиділа ж би я вдома на печі.

Парал[ельні] тексти без нот: Чуб., V, №224, ст. 105, №191, ст. 1165;
Гнідич, №1024.

194

Allegro

Ой ти ме-не, вра-жий си - ну, не зай-май, ой ти, ме-ні

до - га-нонь-ки не да-вай. Да-ла ж ме - ні мо - я ма - ти
Ой хоч же я не хо - ро - ша

до-га-ну, по-ро-ди-ла не-хо-ро-шу, по-га-ну.
на ви-ду, бу-де з ме-не гос-по-динь-ка до ла-ду.

Ой ти мене, вражий сину, не займай,
ой ти мені доганоньки не давай.

Дала ж мені моя мати догану,
породила нехорошу, погану.

Ой хоч же я не хороша на виду,
буде з мене господинька до ладу.

195

Allegretto

Ой ти знав, на-що брав мі-ща-ноч-ку з міс-та,
я не ї-ла і не бу-ду гре-ча-но-го тіс-та.

Ой ти знав,
нащо брав
міщаночку з міста,—
я не їла
і не буду
гречаного тіста.
Ой ти знав,
нащо брав
мене невеличку,
мене мати
годувала,
як перепеличку.

Паралелі: Конощенко, II, №81 (мел[одія] з однаковою ритм[ічною] схемою); з іншими мелодіями — Kolberg, Wołyń, №361; Янчук, Малор. св. №189; Бігдай, I, №38; без нот — Шейковскій, Быть подольнянь, I, ст. 67; Чуб., V, ст. 685, №293, ст. 1140. №113; Де-Воллан, ст. 202; Rokossowska, №210; Z. D. Mat. etn. z okolic Pliskowa, №265; Kolberg, Chełmskie, II, №104.

196

Allegretto

Ой і - ду, йду, йду до кор-шом - ки пи - ти,
а за мно-ю чо - ло - вік, хо - че ме - не би - ти.

Ой іду, йду, йду
до коршомки пити,
а за мною чоловік,
хоче мене бити.

197

Allegretto

Ой і - ду, йду, йду, як со-кіл-ка польо-ду, вра-жі лю-де
згля - да - ють - ся, що я бо - са - я йду.

Ой іду, йду, йду,
як сокілка по льоду,
вражі люде зглядаються,
що я босая йду.

198

Allegro

Чо-го се-диш, на-ду-ла-ся, чо-го в ко-жух не вдяг-ла-ся?
 Бо-дай то-бі так був дух, як у ме-не є ко-жух,
 бо-дай то-бі так був дух, як у ме-не є ко-жух!

Чого седиш, надулася,
 чому в кожух не вдяглася?
 — Бодай тобі так був дух,
 як у мене є кожух!¹

Інші мелодії у Лисенка, VI, №19, Ходоровського, №11, Конощенка, III, №69.

¹ Два останніх рядки співаються двічі. — К. К.

199

Allegro

На бе-ре-зу дуб по-хи-лив-ся, на ба-га-ту
чорт за-ди-вив-ся, на вбо-гу-ю доб-ри-ї
лю-де, з у-бо-го-ї гос-по-динь-ка бу-де.

На березу дуб похилився,
на багату чорт задивився,
на вбогую добрий люде,
з убогої господинька буде.

Гол., II, ст. 812, № 32.

А до мене Яків приходив,
коробочку раків приносив,
а я тиї раки забрала,
а Якова з хати прогнала.
— Іди, іди, Якове, з хати,
бо на печі батько та мати,
а в запічку дядькові діти,
нігде тебе, Якове, діти.

Вар[іант] мелодії: Конощенко, III, № 56. Інші мелодії — Демуцький, № 10; Бігдай, I, № 22. Без нот — Чуб., V, № 47, ст. 1119; Бессараба, Херс., № 160; Гнідич, № 881.

200

Allegro molto

Ка - те - ри - на і Ва - сіль сва - ри - ли - ся за ки - сіль.
Ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю.

Ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю,

ой Ва - си - лю, Ва - си - лю, не їж мо - го ки - сі - лю.

Катерина і Василь
сварилися за кисіль.
— Ой Василю, Василю,
не їж мого кисілю.¹

¹ Два останніх рядки співаються тричі. — К. К.

201

Allegretto

На ву-ли-ці скрип-ка гра-є, ме-не ма-ти не пус-ка - є,
 На ву-ли-ці скрип-ка, бас, пус-ти, ма-мо, хоч на час!

сер - дить-ся і ли-ха, не ба - чи - ла же - ни - ха!
 Сер - дить-ся і ли-ха, не ба - чи - ла же - ни - ха!

На вулиці скрипка грає,
 мене мати не пускає.

сердиться і лиха, —
 не бачила жениха.

На вулиці скрипка, бас, —
 пусти, мамцю, хоч на час!

Сердиться і лиха,
 не бачила жениха.

Парал[ельний] текст з іншими мелодіями — Kolberg, Chełmskie, II, № 55; Роздольський — Людкевич, № 1240.

202

Allegro molto

Тут мо - я ку - ма бу - ла, тут мо - я лю - ба бу - ла,

тут во - на вер - ті - ла - ся, чорт зна - є, де ді - ла - ся.

Тут моя кума була,
 тут моя люба була,
 тут вона вертілася,
 чорт знає, де ділася.

Інша мелодія — Ів. Колесса, ст. 77.

203

Allegro

Гар - нень-ка мо-ло-дич-ка, гар - нень-ко по - ди-вить-ся,
 гар - нень-ко са - ма хо-дить, а ще гар-ній му-жа во-дить.

Гарненька молодичка,
 гарненько подивиться,
 гарненько сама ходить,
 а ще гарній мужа водить.

204

Andantino

Прий - ди, прий - ди, мій хо - ро-ший, скинь чо - бо - ти,
 прий - ди бо - сий, щоб під - ків - ки не бряж - ча - ли,
 щоб со - ба - ки не бре - ха - ли.

Прийди, прийди, мій хороший,
 скинь чоботи, прийди босий,
 щоб підквітки не бряжчали,
 щоб собаки не брехали.

Парал[ель] Rokossowska, № 155, ст. 229.

— Козаченьку чорновусий,
 чом на тобі жупан кусий?⁷⁵⁷
 — Вражі дівки підпоїли,
 жупан мені підкроїли.

Лукашевич, ст. 142, №44 (з Вацлава з Олеська); Чуб., V, ст. 1119, №49, ст. 1170, №208.

Ой то ж мені догодило,
що прядиво не вродило,
ані прясти, ані ткати,
тільки собі погуляти.

Чуб., V, ст. 1184, №244.

— Ой ти, Гандзю милостива,
чим ти брови намастила?
— Намастила купервасом,⁷⁵⁸
щоб любили хлопці часом.

З іншими мелодіями — Kolberg. Pokucie, III, №№194 і 195, Лисенко, II, №40. Без нот — Гол., II, ст. 840, №13; Kolberg. Wołyń, №568; Чуб., V, ст. 1107, №8, ст. 1114, №29, ст. 1115, №30.

Ти паробок, я паробок,
ходім 'бадва¹ на заробок,
заробимо корець жита,
буде для нас і для жида.
Дай же, Боже, в добрий час,
як у людей, так і в нас,
і в добрую годину, —
звеселити родину.

Близькі тексти з спорідненими мелодіями: Waclaw z Oleska, ст. 90, №5 (мелодія — Lipiński, №20); Kolberg, Chełmskie, I, №337; без нот — Де-Воллан, ст. 152; Гол., II, ст. 492; Kolberg. Wołyń, №62; Теодорович, V, ст. 305. У Теодоровича і Кольберга це — весільний танець.

Погуляймо, братиця,
бо не хутко трапиться,
погуляймо раз і два, —

---

¹ Обидва. — К. К.

недалеко до Різдва.
Погуляймо, господине,
нехай наша журба згине.
Ой хоч згине, хоч не згине, —
погуляймо, господине.
Ой нащо нам музики,
як у нас свої язики?
Я заграю, поскачу
і нікому не плачу.

Вар[іант] в оповіданні Ганни Барвінок «Сирітський жаль» (ст. 46 по виданню 1902 року).

205

Allegro

Ой ви - пи - ти то то я, за - ку - си - ти то то я,
що су - бо - ти до ро - бо - ти, то не - во - ля мо - я!

Ой випити — то то я,
закусити — то то я!
Що суботи до роботи, —
то неволя моя!

Варіант (3 і 4 вірші):

До роботи болять боки,
ще й до того голова.

206

Allegro moderato

Пі - шла я валь - ця, зби - ла я паль - ця,
от то - бі ва - лець, крі - ва - вий па - лець!

Пішла я вальця,⁷⁵⁹
збила я пальця,
от тобі валець, —
крівавий палець!

На цей голос у Колодяжнім співають теж такі слова, як у Mat. etn. z okolic Pliskowa, Zb. wiad., т. VIII, №282, ст. 223, з незначними одмінами. Варіант останньої пісні у Конощенко, III, №60 (ритм[ічна] схема однакова), а без нот — Чуб., V, ст. 681, №284.

КОЛИСКОВІ⁷⁶⁰

(На свідчення Олени Пчілки, всі з Гадячого)

207

А - а, ко-тів два, сі - рі, бі - лі о - би-два,
по бе-реж-ку хо - ди - ли та ка-чеч-ку ло - ви - ли,
а ка-чеч-ку на ю-шеч-ку, а пі-р'яч-ко в по - ду-шеч-ку,
щоб ди-тин-ка бу - ла спа-ла, бу - ла спа-ла, не кри-ча - ла,
а - а - а - а!

А-а, котів два,⁷⁶¹
сірі-білі обидва,
по бережку ходили
та качечку ловили.
А качечку на юшечку,
а пір'ячко в подушечку,
щоб дитинка була спала,
була спала, не кричала.
А-а-а-а! А-а-а-а!¹

¹ Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно.—К. К.

Споріднені колискові мелодії у Марка Вовчка, №21, Гулака-Артемовського, №1, Ходоровського, №1. Пар[алельний] текст без нот: Мр. Г. Дитина в звичаях і віруваннях укр. народа, Львів, 1907, ст. 14, №17.

208

Andante

А - а, ки - цю, пі-шла ки-ця по во-ди-цю
 та й у-па-ла у кри-ни-цю. Пі-шов ко-тик ви-тя-га-ти,
 не знав за що ки-цю бра-ти, у-зяв ки-цю за хвос-ти-цю,
 та й у-да-рив об стов-пи-цю. О-то то-бі, ки-цю,
 не лізь у кри-ни-цю, а будь, ки-цю, ве-се-ла,
 по-ї-де-мо до се-ла хліб сіль ку-пу-ва-ти,
 ма-лих ді-ток го-ду-ва-ти. А - а - а - а!

А-а, кицю,
 пішла киця по водицю
 та й упала у криницю.
 Пішов котик витягати,
 не знав, за що кицю брати,
 узяв кицю за хвостицю

та й ударив об стовпицю.
 — Ото тобі, кицю,
 не лізь у криницю,
 а будь, кицю, весела,
 поїдемо до села
 хліб-сіль купувати,
 малих діток годувати.¹

Пар[алельні] тексти без нот: Чуб., IV, с. 24, №26, ст. 25, №28;
 Милорадович, Нар. обр. и пѣсни Лубенск. у., ст. 42, №41.

209

А - а, ко - то - чок, за - хо - вав - ся в ку - то - чок,
 пій-мав со-бі миш-ку та й зів у за-тиш-ку, а- а- а- а!

Такий самий текст, без нот, у Чуб., IV, ст. 26, №34 (передрук з Максимовича).

¹ Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно.—К. К.

* Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно.—К. К.

210

Andante

Музична партитура у трьох рядках. Ключова підписується на двох лінійках (басовий і тенор). Темп позначено як «Andante». Ритм — 3/4. Підписується на трьох рядках. Підписується на трьох рядках. Підписується на трьох рядках.

Би - ти ки - цю, би - ти, не хо - че ро - би - ти,
 би - ти ки - цю по ла - п* - ках, хай не хо - дить по ла - в - ках.
 А - а - а - а!

Бити кицю, бити,
 не хоче робити,
 бити кицю по лап*ках,
 хай не ходить по лавках.
 А-а-а-а! А-а-а-а!**

Повніші тексти: Чуб., IV, ст. 21; Мр. Г. Дитина в звичаях і віруваннях у. народа, Львів, 1907, ст. 11, №8.

* При співі до сього «п» додається глуха голосівка, так само до «в» дали в слові «лавках». — К. К.

** Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно. — К. К.

211

Andante

Ко - ти - ку сі - рень - кий, ко - ти - ку бі - лень - кий,
 кот - ку во - ло - ха - тий, не хо - ди по ха - ті, не хо - ди по ха - ті,
 не бу - ди ди - тя - ти, ди - тя бу - де спа - ти, ко - тик вор - ко - та - ти,
 ой на ко - та во - р - ко - та, на ди - ти - ну дрі - мо - та.
 А - а - а - а!

Котику сіренький,
 котику біленький,
 котку волохатий,
 не ходи по хаті,
 не ходи по хаті,
 не буди дитяти.
 Дитя буде спати,
 котик воркотати.
 Ой на kota воркота,
 на дитину дрімота.
 А-а-а-а! А-а-а-а!¹

Парал[ельні] тексти без нот: Максимович (К., 1849 р.), ст. 105;
 Чуб., IV, ст. 22, №№18 і 21, ст. 23, №23.

¹ Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно.—К. К.

* Скоріше лагідний вигук, ніж музикальний тон; високість зазначено приблизно.—К. К.

212

Largo

Ой хо-дить сон ко-ло ві - кон, ой хо-дить сон
ко - ло ві - кон, а дрі - мо - та ко - ло пло - та.

Ой ходить сон коло вікон, (2)
а дрімота — коло плота.

Питається сон дрімоти: (2)
— А де будем ночувати?

— Де хатонька теплесенька, (2)
де дитина малесенька.

Там ми будем ночувати, (2)
дитиночку колихати.

Паралельні тексти: з наближеною мелодією — Гулак-Артемівський, №2; без нот: Максимович, вид. 1849 р., с. 101; Метлинський, ст. 2; Чуб., IV, ст. 20, №16; Гол., II, ст. 142, №1; III, ч. 1, ст. 457, №3; Милорадович, Нар. обр. и пѣсни Лубенск. у., ст. 36, №4; М. Дерлиця. Селянські діти (Етногр. збірник Наук. тов. ім. Шевченка у Львові, т. V, 1898 р.), ст. 123, №2; Д-р Раймунд Кайндль, Фольклорні матеріали, *ibid*, ст. 148,

* *
* *

Кохала баба діда (2)
із вечора до обіда.

Парал[ельні] тексти без нот: Головацький, II, ст. 840, №14 (шумка); Мр. Г., Дитина, ст. 14, №19.

ДИТЯЧІ ПІСНІ⁷⁶²

Мелодії №№213–220 були вже надруковані в збірничку: «Дитячі гри, пісні й казки... Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка». Київ, 1902 р. — Згадуючи про тее видання, дозволю собі на цім місці зазначити, що в його заголовку слова «з Ковельщини, Лущини і Звягельщини» були поставлені «Обществом Исследователей Волыни» без відома Л[есі] У[країнки] і мого. Леся таких термінів не вживала і не признавала. — З названого дитячого збірничка передрукували пісні М. Лисенко (Зб. нар. пісень для учнів, К., 1908 р.) і С. Титаренко («Дитяча розвага», К., 1917 р.). Останній поробив деякі зміни в поясненнях гулянок.

213

Allegro

lamentoso

Біг - ло, біг - ло ко - зи - нят - ко льод - ком,
 льод - ком, за ним, за ним ца - пок слід - ком,

commodo

во-но біг-ло то-пи-ти-ся, за ним ца-пок ди-ви-ти-ся,
 во-но біг-ло в о-по-лон-ку, йо-го ца-пок за го-лов-ку:

rigoroso

стій, ко-зо, не то-пи-ся, ще й на ме-не по-ди-ви-ся!

Бігло, бігло
 козинятко льодком, льодком,
 за ним, за ним
 цапок слідком,
 воно бігло топиться,
 за ним цапок дивиться,
 воно бігло в ополонку,
 його цапок за голову:
 «Стій, козо, не топися,
 ще на мене подивися!»

Парал[ельний] текст без нот: Грінченко, Етн. мат., III, №1365.

Пор[івняй] Чуб., V, ст. 1153, №153.

«БЕЗКОНЕШНА»⁷⁶³

214

Andante

Був со - бі жу - ра - вель та жу - ра - воч - ка,
на - ко - си - ли сін - ця пов - ні я - сел - ь - ця.
molto più mosso
На - ша піс - ня гар - на й но - ва, по - чи - най - мо ї - ї зно - ва:

Був собі журавель
та журавочка,
накосили сінця
повні ясельця.
Наша пісня гарна й нова,
починаймо її знова!¹
Був собі журавель...
(і знов спочатку, повторяється до схочу).

Парал[ельний] текст без нот: Иванов. Игры крестьянских дѣтей в Купянском у. Харьковской г., Сборник Харьк. ист.-филол. о-ва, т. II, X., 1890 р., №№ 57 і 60.

¹ Варіант «почнем її, брацця, знову» (Олена Пчілка).—К. К.

215

Allegro

Музична партитура для пісні 215, «Allegro». Це двохрядова партитура в нотній формі на одному музичному інструменті (скрипка або сопрано). Ключовий знак: один дієз (F#). Темп: Allegro. Ритм: 2/4. Текст пісні: Мир ми-ром, пи-ро-ги з си-ром, ва-ре-нич-кив мас-лі, ми дру-жеч-ки крас-ні, по-ці-луй-мо-ся.

Мир ми-ром, пи-ро-ги з си-ром, ва-ре-нич-кив мас-лі,
ми дру-жеч-ки крас-ні, по-ці-луй-мо-ся.

Складаючи вищезгаданий збірничок «Дитячі гри, пісні й казки», Л[еся] У[країнка] додала до цієї пісні увагу, що її співають, як двоє дітей посваряться, а інші їх мирять. — Мабуть, ця пісня була вихоплена дітьми з весільного ритуалу, бо у Nowosielsk'ого (Lud Ukrainski, Wilno, 1857, t. I, ст. 218) і Яворницького, №597, це — весільна пісня; ця мелодія має спільні елементи з весільними №№63 і 66 теперішнього збірника (ст. 66 і 67).

216

Allegro

Музична партитура для пісні 216, «Allegro». Це двохрядова партитура в нотній формі на одному музичному інструменті (скрипка або сопрано). Ключовий знак: один дієз (F#). Темп: Allegro. Ритм: 2/4. Текст пісні: Вос-кре-се-ни-є день, хо-дім гу-лять на весь день, та кра-де-мо по-ро-ся, та й про-сла-ви-мо-ся!

Вос-кре-се-ни-є день, хо-дім гу-лять на весь день,
та кра-де-мо по-ро-ся, та й про-сла-ви-мо-ся!

Andante

Пос-той, Лев-ку, пос-той, Брев-ку, по-хрис-то-су-єм-ся!

Так співають на Великдень.

217

Andantino

Клем- бом- клем! Сав - ка вмер. Прий-шов піп,
Сав - ка втік. При-йшла по - па - дя, Сав - ки не-ма.

На свідчення О. Пчілки, пісні №№215–217 співалися в Гадячому і відтіль внесені нею до родинного репертуару; в пам'яті ж Лесі вони були злучені з Жаборицею, Звягельського пов[іту], де вона пробувала в раннім дитинстві.

З Жабориці, Звягельського пов[іту]

ДО ГРИ В «БОБРА»

218

Allegretto

Ой ти, ста-рий боб - ре, за - хо - вай - ся доб - ре,
бо я хор - ти ма - ю, на по - ле пус - ка - ю.

Варіанти (всі без нот): Свидницький. Великдень у Подолян. Основа, 1861 р., №11, ст. 37; Чуб., IV, ст. 40; Moszyńska, Kurajo i zabawy doroczne z okolic Białej Cerkwi, Zb. wiad. do antrop. kr., V, ст. 83 (Piżmurok); Иванов, Игры крест. дѣтей в Купянском у., Сб. Харьк. ист.-фил. общ., т. II, №70; Бессараба. Мат для этн. Херс. губ., №№29, 118, 119.

До гри в «ЗАЛІЗНОГО КЛЮЧА», АБО У «ВОВКА»

219

Allegro assai

Ой дзво-ни дзво - нять, чор-ти вов-ка го - нять
по бо - ло - тах, о - че - ре - тах, де лю - де не хо - дять.

До гри у «ВІДЬМИ»

220

*Allegro molto**ac - ce - le - ran - do*

Ой ти, ба - бо, ой ти, ста-ра відь - мо, за-пра-гай-мо, їдь - мо
за гра - ни - цю по пша - ни - цю, а по - ки ще вид - но.

Варіанти (всі без нот): Сементовській. Замѣчания о праздниках у малороссіян — в часописі «Маяк» за 1843 р., т. II, ст. 13; Голов., II, 198, №17 (шумка); Милорадович, Нар. обр. и пѣсни Луб. у., Сб. Харьк. и.-ф. о., X, 54.

Веснянки №№20 і 25 теж належать до дитячого репертуару в тих селах, у яких перейняті подані в сім збірнику мелодії.

МЕЛОДІЯ ДО ПРИПОВІСТКИ «СКРИПКА І БУБОН»

221

З Звягельського пов[ітчу]⁷⁶⁴

Як ішли музики на весілля, скрипка виграла:

Allegro giojoso

І на - ї-мось, на-п'є-мось, і на - ї-мось, на-п'є-мось!

А бубон:

Ще по - ба - чим, що то бу - де, ще по - ба - чим, що то бу - де.

На весіллі скрипка:

Ой тан - цюй-те, ви-ти-най-те, ой тан - цюй-те, ви-ти-най-те!

А бубон:

Про му - зи - ків доб - ре дбай-те, нам ве - че - рать по - да - вай - те!

Як ішли з весілля, — скрипка:

Andante lamentabile

І не ї - ли, не пи-ли, і не ї - ли, не пи-ли!

А бубон:

А я ка - зав, що то бу - де, а я ка - зав, що то бу - де.

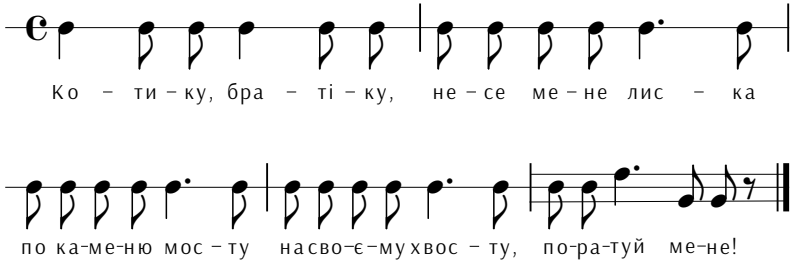
МЕЛОДІЇ ДО КАЗОК^{1, 765}

З Миропілля Звягельського пов[іту]

ДО КАЗКИ ПРО КОТИКА ТА ПІВНИКА

222

Рецітація

Ко - ти - ку, бра - ті - ку, не - се ме - не лис - ка
по ка - ме - ню мос - ту на сво - є - му хвос - ту, по - ра - туй ме - не!

223

Allegretto

Ой у лис-ки, в лис-ки но-вий двір та чо-ти-рі доч-ки на ви-бір,
пя-тий син-ко ще й Пи-лип-ко, ви-йди, ли-се,
по-ди-ви-ся, чи хо-ро-ше гра-ю.

Вар[іант] без нот: Рудченко, Нар. южнор. сказки. К., 1870, т. I, ст. 27; т. II, ст. 3.

Лободовський. Дітські пісні, казки й загадки, К., 1917, ст. 67.

¹ Про такі мелодії—в «Зап. о Южной Руси» Куліша, т. II, ст. 13.—Казки, до яких стосуються мелодії №№222–225, надруковані, в викладі Л[есі] У[країнки], в збірнику «Дитячі гри, пісні й казки» (див[ись] ст. 215).—К. К.

ДО КАЗКИ ПРО ІВАШКА

224

Tempo giusto

ї - ва-шеч-ку, ї - ва-шеч-ку, при - плинть, при-плинь до бе-реж-ка, я
дам то-бі їс - ти, пи-ти і хо - ро-ше по - хо - ди-ти.

Варіанти казки (без нот): Куліш, Зап. о Южной Руси, II, ст. 17. Рудченко, Нар. южнор. сказки, II, ст. 38; Чуб., II, ст. 406; Драгоманов, Малор. нар. предания и рассказы, К., 1876, ст. 353; Лободовський. Дітські пісні, казки й загадки. К., 1917 р., ст. 79.

З Звягля

ДО КАЗКИ ПРО ЗОЛОТУ СОПІЛКУ

225

Andante

По-ма-лу, ма - лу, чу - ма-че, грай, не вра-зи жмо - го
сер - день - ка вкрай. Брат ме-не вбив, в зе - млю за - рив,
за то - го веп - ри - ка, що в са - ду рив.

Близькі варіанти мелодії: 1) записаний Опанасом Марковичем — в статті Серова «Музыка южнор. пѣсенъ» (Основа, 1861 р., IV, 100–101, передрукований у Рубця, 100 н. у. п., №58 і 216 н. у. н., №218, і 2) взятий Лисенком за тему куранти

в Suite en 9 sur les thèmes de l'Ukraine. Інша мелодія: Kolberg, Chełmskie, II, ст. 98–101. Варіанти казки без нот: Куліш, Зап. о Ю. Р., II, ст. 20; Манжура в Сб. Харьк. ист.-фил. общ., II, 2, ст. 58.

ПОПРАВИ

На стор. 65, №62, під 2 рядком нот і в 2 рядку текста мусить стояти: «й а в світлоньку». — На ст. 68, №67, в примітці, на кінці 2 рядка мусить стояти: «е такий текст (подаю)». — На ст. 74, №75 — «глибокім». — На ст. 127 замість № пісні 127 мусить стояти: «120». — На ст. 195 в тексті пісні №186 1-й куплет хибно поставлений на місце другого (треба так, як під нотами). Опущено: на ст. 21, №14, перед 3 рядком нот — «II гурт», перед 4 рядком — «I гурт», а після перерви, перед 14 тактом, — «II гурт»; на ст. 75, №79, понад трьома останніми нотами, — знаки ^ (виконується *marcatissimo*); на ст. 85, №91 — знаки повторення на початку і кінці 2 рядка нот; ст. 105, №106 — зазначення темпа: «Largo»; ст. 127, №121 — точка після 9 ноти. Опущено тактові пружки: ст. 67, №66, 3 рядок нот, межі 12 і 13 нотами; ст. 68, №67, 1 рядок — межі 18 і 19 нотами; ст. 78, №85, 2 р[ядок] нот — межі 5 і 6, 10 і 11, 13 і 14 нотами; ст. 103, №105 — межі 19 і 20 нотами; №112 — межі 10 і 11 нотами. Опущено гачки (т[о] е[сть] стоять чвертки замість належитих вісімок): ст. 66, 2 р[ядок] нот, на перших двох нотах; ст. 71, №72 — на 20 ноті; ст. 95, №99, на 1 і 8 нотах; ст. 114, №110, на 10 ноті. — Непотрібні: ст. 68, №68 — точка після 18 ноти; ст. 73, №74, 2 р[ядок] нот — гачок на 7 ноті (мусить бути чвертка); ст. 75, №79 — шийка згори і гачок на третій з кінця ноті; ст. 84, №90 — тактовий пружок проміж передостанньою і останньою нотами. Неясності: на ст. 69 в 5 рядку текста мусить стояти: «чотири», в 10 р[ядку] — «сукенкою», в 14 р[ядку] — «себе». Перед №87 опущено: «З Звягля»; перед №88 — «З Колодяжного»; перед №90 — «З Миропілля»; перед №112 — «З Любомля»; перед №218 — «З Жабориці Звягельського пов[іту]»; перед №219 — «З Колодяжного». — На стор. 196, №188, четверта нота мусить бути la, а не si, а під нею — «ти», а не «та».

РОЗКЛАД МЕЛОДІЙ ПО МІСЦЯХ

З Звягля: колядки №№42–44, різдвяна гра №49, історична №87, лір[ична] №122, жарт[івлива] №171, до казки №225. З Миропілля, Звяг[ельського] п[овіту]: веснянки і танки 1–10, куп[альська] 28, щедр[івка] 48, вес[ільні] 52–71, хрест[инні] 82–84, іст[орична] 90, балл[ади] 94–101, лір[ичні] 115–121 і 123–125, жарт[івлива] 172, дит[яча] 213, до казок 222–224. З Жабориці, Звяг[ельського] п[овіту]: лір[ична] 126, дит[яча] 214, до дит[ячі] гри 218. З-під Любара, Зв[ягельського] п[овіту]: весн[янка] 11. З Яроня, Зв[ягельського] п[овіту]: куп[альська] 27, вес[ільна] 72. З Полонного, Зв[ягельського] п[овіту]: балл[ада] 102. З Любомля, Волод[имирського] п[овіту]: вес[ільна] 81, іст[орична] 85, балл[ади] 112–114, лір[ичні] 159–162, жарт[івливі] 168–170. З Луцького: балл[ада] 103. З Чарукова, Луцьк[ого] п[овіту]: вар[іант] балл[ади] 109. З Чекни, Дубенськ[ого] п[овіту]: весн[янки] і танки 12–23. З Колодяжного, Ковельськ[ого] п[овіту]: танки 24 і 25, куп[альські] 29–35, жнив[ні] 36–41, кол[ядки] 46–47, «на колодку»— 50 і 51, вес[ільні] 73–80, іст[оричні] 88–89 і 91–93, балл[ади] 106–111, істор[ичні] 133–158, жарт[івливі] 173–177, до танцю 178–206, дит[ячі] гри 219–220. З Ратного, Ков[ельського] п[овіту]: кол[ядка] 45. З Скулина, Ков[ельського] п[овіту]: балл[ада] 104, лір[ичні] 131–132. З Перекович, Ков[ельського] п[овіту]: бал[лада] 105. З Біліня, Ков[ельського] п[овіту]: лір[ичні] 127–130. З Ушицького пов[іту]: танок 26. З Гадячо-го: лір[ична] 167, колискові 207–212. Невідомо напевне, з якого саме місця: лір[ичні] 163–166 (з Волині), дит[ячі] 215–217 (з Жабориці, Звягельськ[ого] п[овіту], або Гадячого), до приповіст-ки 221 (з Звяг[ельського] пов[іту]), іст[орична] 86.

ДОДАТКОВІ ПОКАЗАННЯ ПАРАЛЕЛІВ

В II ч[асті] збірника П. Демуцького «Нар. у. п.», К., 1907, є такі пар[алельні] тексти: з близькими мелодіями — до №29 під №172, до №120—під №114, до №121—№205, до №133—№233, до №180—№149, до №183—№181; з іншими мелодіями: до №90—№252, до №131—№№151 і 167, до №139—№225, до №142—№230, до №162—150а, до №168—№199, до №171—№198. — Том V видання «Труды Общества Изслѣдователей Волыни», Жит., 1911, був одержаний мною після виходу I ч[асті] збірника, через те паралелі з того видання зазначені тільки під відповідними піснями II часті; отже, треба додати такі паралелі з того (безнотного) видання: до №8—під №24, до №11—під №4, до №23—під №№26 і 27, до №29—№31, до №33—№315, до №49—№95, до №52—№№423 і 424, до №72—№№191 і 195, до №84—№184, до №89—№177.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

ВЕСНЯНКИ, ВЕСНЯНІ ГРИ І ТАНКИ

1. А вже весна, а вже красна
2. Ой на горі, на горі
3. А в тому саду чисто метяно
4. Туман танок водила
5. Ой не рости, кропе
6. А ми просо сіяли
7. Ой нумо, нумо в зеленого Шума
8. Чи диво, чи не диво
9. Ой поїду я та й до Любара
10. А йдіт, кози
11. Перейди, місяцю
12. Ой чи диво, чи не диво
13. А в нашої перепілоньки
14. Чорнушко, душко
15. Царівно! Ми твої гості
16. Десь тут була подоляночка
17. Заєньку, та за головоньку
18. Бідна моя головонько
19. А в неділю раненько
20. А й а рак-неборак
21. Женчичок-бренчичок
22. А в кривого танця
23. Чи ви бачили (Жона на торзі)
24. Кремпового колеса
25. Пускайте нас
26. Горобеечку, в садку-падку

НА КУПАЛА

27. Ой ніхто ж там не бував
28. Стоїть либода вище города
29. Ой на Купала-Купалочка
30. Помощу кладочку
31. Посію я рожу
32. Вже Петрівочка минається
33. Ой в ліску, в ліску на дубку
34. Ой хто в тому лісі стукає, гукає
35. Постійте, хлопці, тутейка

ПІСНІ ЖНИВАРСЬКІ

36. Ой літає соколонько по полю
37. Котиться віночок по полю
38. Ой паночку наш
39. Ой заспіваймо, нехай вдома почують
40. Таки я палю, ріжу
41. Ой куриться доріжейка

КОЛЯДКИ

42. Ой рано, рано кури запіли
43. Ой на Йордані тиха вода стояла
44. Ой там на горі церкву будують
45. Була вдовойка в кінець села
46. Ой в розі, в розі на перевозі
47. Нова рада стала

ЩЕДРІВКА

48. Щедрий вечір, добрий вечір

РІЗДВЯНА ГРА

42. Го-го-го, коза, го-го, сірая

НА КОЛОДКУ

50. Ой упала колодойка з неба
51. Ой а колодко, й а колодойко

ВЕСІЛЬНІ

52. Летят галочки у три радочки
53. Ой на морі та на камені
54. Славен у Бога Марисін посад
55. Летів горностав через став
56. Січена калінонька, січена
57. Й а з рутоньки дві квітоньки
58. Сховай мене, матусю
59. Ой свату ж наш, свату
60. Не наступай, Литво
61. Ой доки ж ми стоятимем
62. Ой у саду голубець гуде
63. Та рано-раненько
64. Гусли гудут, гості ідут
65. Через сінечки в вишневий сад
66. Сванечки, сванечки, наші голубочки
67. На добраніч, стіни, лави
68. Ой летає чорная галка по полю
69. Ой летає чорная галка по полю
70. Хміль лугами
71. Було літо (2), та й стала зима
72. Не стій, вербо, над водою
73. Ой на добраніч, дівчино
74. Ой сивая зозуленька всенькі сади облітала
75. Ой на морі глибокім росте терен високий
76. Упав гребінець під стілець
77. Ой там за лісом, за перелісом
78. Ой тихо, тихо Дунай водойку несе
79. Ой летіли гусойки через сад
80. Летять галочки у три радочки
81. Світи, місяцю, не вечорися

НА ХРЕСТИНИ

- 82. Ой де ж бо ти, Мати Божа
- 83. Кумá кúма (3) частує
- 84. Вишні-черешні розвиваються

ПІСНІ ІСТОРИЧНІ, КОЗАЦЬКІ, РЕКРУТСЬКІ

- 85. Ой то ж не хміль (про Нечая)
- 86. Ой Морозе, Морозенку
- 87. Ой на морі, на синьому, два лебеді б'ються
- 88. Летить ворон з чужих сторон
- 89. Була Польща, (2) а тепер Росія
- 90. Ой у полі вогонь горит
- 91. Посіяли, поорали
- 92. Єсть на небі дві зірниці
- 93. Ти, мати моя

БАЛЛАДИ

- 94. Ой заїхав козак та з Україноньки
- 95. Ой оженився, та й одружився
- 96. Мати сина на гвалт оженила
- 97. Ой у полю, полю береза стояла
- 98. У Марусі хата на помості
- 99. Ой зіма, зіма та холодная
- 100. Ой кінь ірже, води не п'є
- 101. Ой устану раненько
- 102. Ой у полі жито
- 103. Чи чули ви, люде, такої новини (про Петруся і пані)
- 104. Мати сина оженила
- 105. Була вдова (2) на Подолі
- 106. На Подолі білий камінь
- 107. Коло млина калина
- 108. Ой поїхав Іванюша на полюванне
- 109. Ой чие ж то поле, широкі загони?
- 110. Ой учора ізвечора, ще кури не піли

111. Ой росла я, росла, як у бору сосна (про недоростка)
112. Ой у Луцку, славнім місті, капелія грає (про Бондарівну)
113. Ой там за гаєм, гаєм зелененьким
114. Ой у полі, полі коршомка стояла

ПІСНІ ЛІРИЧНІ І ПОВУТОВІ

115. Роман-зілля (2) аж на межу похиляється
116. Під гай, мати
117. Чи я впила, чи я вбрела
118. Праду, сокочу
119. Ой на горі пшениченька
120. Їхав козак дорогою
121. Ой вербо, вербо кучерява
122. Ой Василю, Василю
123. Ой місяцю-місяченьку
124. Ой давно я, давно в батенька була
125. Ой болить мені та головонька
126. Ой сосна, сосна тонка виросла
127. Калино-малино, чого в лузі стоїш?
128. Світи, місяцю, з вечера цілу нічку
129. З-під темного гайка вилітала галка
130. Чи я не хороша
131. Бувайте здорові, шляхи та дороги
132. Ой зійди, зійди, зіронько вечірняя
133. Ой гиля, гиля, гусойки, на став
134. Ой як було хорошейко
135. Тихо, тихо Дунай воду несе
136. Чи я собі в лузі не калина
137. Ой у полі курно та димно
138. Коло млина, коло броду
139. Ой горе, горе, а ще гірше буде
140. Вже вечір, вечір, вже вечоріє
141. Вчора була суботойка
142. Чорні гочі, пора спати
143. Ой чом, коню, води не п'єш?

144. Дівчинойка по гриби ходила
145. Ой казали люде, що свекруха добра
146. Ой зоройко вечірная
147. Ой піду я понад лугом
148. Ой у полі дві тополі
149. Чорноморець, моя мати
150. За горою крем'яною
151. Та туман яром
152. Ой Боже мій милостивий
153. Й а встань, невістко
154. Ой у нашій Колодяжні
155. Ой темна нічка та не видная
156. Піють півні, піють другі
157. Ой Ганнусю, моя дусю
158. Ти, калино дубовая
159. Ой ци був ти, сивий орле
160. Мати моя, матусенько
161. Ой летіли журавлі
162. Ой коли б я знала
163. Зїздив я коника
164. Сивий коню, сивий
165. Ой піду ж бо я в ліси-лісочки
166. Вийду на поле, гляну на море
167. Козака несуть і коня ведуть

ПІСНІ ЖАРТОВНІ

168. Зажурився щигол
169. Перепеличенька повдовіла
170. Ой п'яна я, п'яна
171. Старий оженився
172. Ой устану я в понеділок
173. На бережку ножки мила
174. Ой казали мені мати
175. А в місяці сентябрі
176. Ой мій милий голубоньку
177. Ходили, блудили парубки

ПІСНІ ДО ТАНЦЮ

178. Ви, музики, грайте
179. Ой летіла зозуленька куючи
180. Коло гаю похожаю
181. Ой рикнула коровиця
182. Чиї пчоли по діброві
183. На городі калюжа
184. Ой кажуть люде, що я нехороша
185. Казав еси: «Люблю, люблю»
186. Ой мій чоловік на Волощину втік
187. На городі квітки в'ються
188. Бодай же ти, дівчинонько, хиріла
189. Ой гуляла дівчинонька
190. Ой посіяв козак гречку
191. Ой не ходи, козаченьку, до мене
192. Коли б мені ступка та жорна
193. Сяк-так до вечера буду жить
194. Ой ти мене, вражий сину, не займай
195. Ой ти знав, нащо брав
196. Ой іду, йду, йду до коршомки
197. Ой іду, йду, йду, як сокілка
198. Чого седиш, надулася
199. На березу дуб похилився
200. Катерина і Василь
201. На вулиці скрипка грає
202. Тут моя кума була
203. Гарненька молодичка
204. Прийди, прийди, мій хороший
205. Ой випити — то то я
206. Пішла я вальця

КОЛИСКОВІ

207. А-а, котів два
208. А-а, кицю
209. А-а, коточок

- 210. Бити кицю, бити
- 211. Котику сіренький
- 212. Ой ходить сон коло вікон

ДИТЯЧІ ПІСНІ

- 213. Бігло, бігло козинятко
- 214. «Безконешна» (Був собі журавель)
- 215. Мир миром
- 216. Воскресение день
- 217. Клем-бом-клем! Савка вмер
- 218. До гри в «Бобра»
- 219. До гри в «Залізного Ключа», або у «Вовка»
- 220. До гри у «Відьми»
- 221. Мелодія до приповідки «Скрипка і Бубон»

МЕЛОДІЇ ДО КАЗОК

- 222. Про котика та півника
- 223. Про котика та півника
- 224. Про Івашка
- 225. Про золоту сопілку

ПОПРАВИ

РОЗКЛАД МЕЛОДІЙ ПО МІСЦЯХ

ДОДАТКОВІ ПОКАЗАННЯ ПАРАЛЕЛІВ

**ЗАПИСИ, ЩО
НЕ УВІЙШЛИ ДО ЗБІРНИКА
«НАРОДНІ МЕЛОДІЇ.
З ГОЛОСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЗАПИСАВ І УПОРЯДИВ
КЛИМЕНТ КВІТКА»**

Moderato

1. Ми - шеч-ка, скро-бо - ту - шеч-ка, не йди впо-ле, мед-

відь ско-ле. 2. А - відь - ско-лов. кіль,кіль,кіль,кіль,кіль!

Moderato

Бу-ла во-ля, бу-ла во-ля, а те-пер не-во - не-во-лень-ка.

Allegretto

Бі - да поль-ку спо-ку - си-ла, пі-шла поль-ка за ру-си-на,

ру-син ка-же: хо-дім жа-ти, поль-ка ка-же: хо-чу спа-ти,
ру-син ка-же: хо-дім впо-ле, поль-ка ка-же: коль-ка ко-ле.

* Нотне зазначення приблизне. — К. К.

1. Оксана Старицька, Лариса та Ольга Косачі. Ковель, 1896 р.

Ми дільму з молодцем дівчиною,
 Ми дільму з молодцем дівчиною.

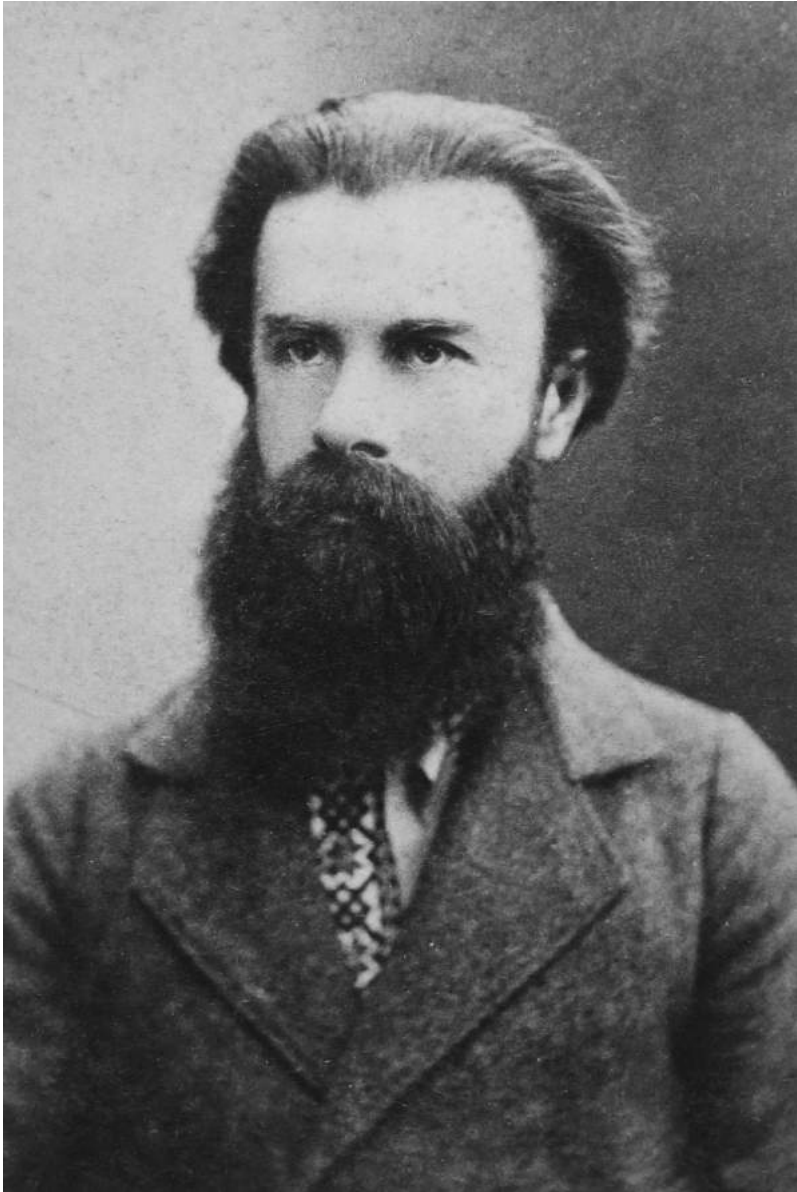
lentissimo.

15 un poco più meno lento

Що вівече то ж стани (2)
 На дівочок почесані (2)
 Чи всі дівки в танку є?
 Іно нема дівочі,
 Та насіюли молодці.
 Мамини насіюли касалі,
 Ми ж кінюки навкалі:
 "Не сій, донько, з небувдоч,
 Не дай рижки сайскалі,
 Персакіна зніматі,
 То жін дітер з дірої,
 То ми небувд з небувд!"
 Туман танок ведима ітн.д.
 ....Ще ж кінюки навкалі:

2. Сторінка з рукописного зошита Лариси та Ольги Косач
 (пісня «Туман танок водила», записана Лесею Українкою).

3. Михайло Драгоманов. Київ, 1880-ті рр.

1) *lento.*

Ко-ло мли-на ка-ли-на

Ко-ло мли-на ка-ли-на.

2) *Andantino*

Ой до краю женьки, до краю! я-ван"

Купо-рів на краю!

3) *Andantino.*

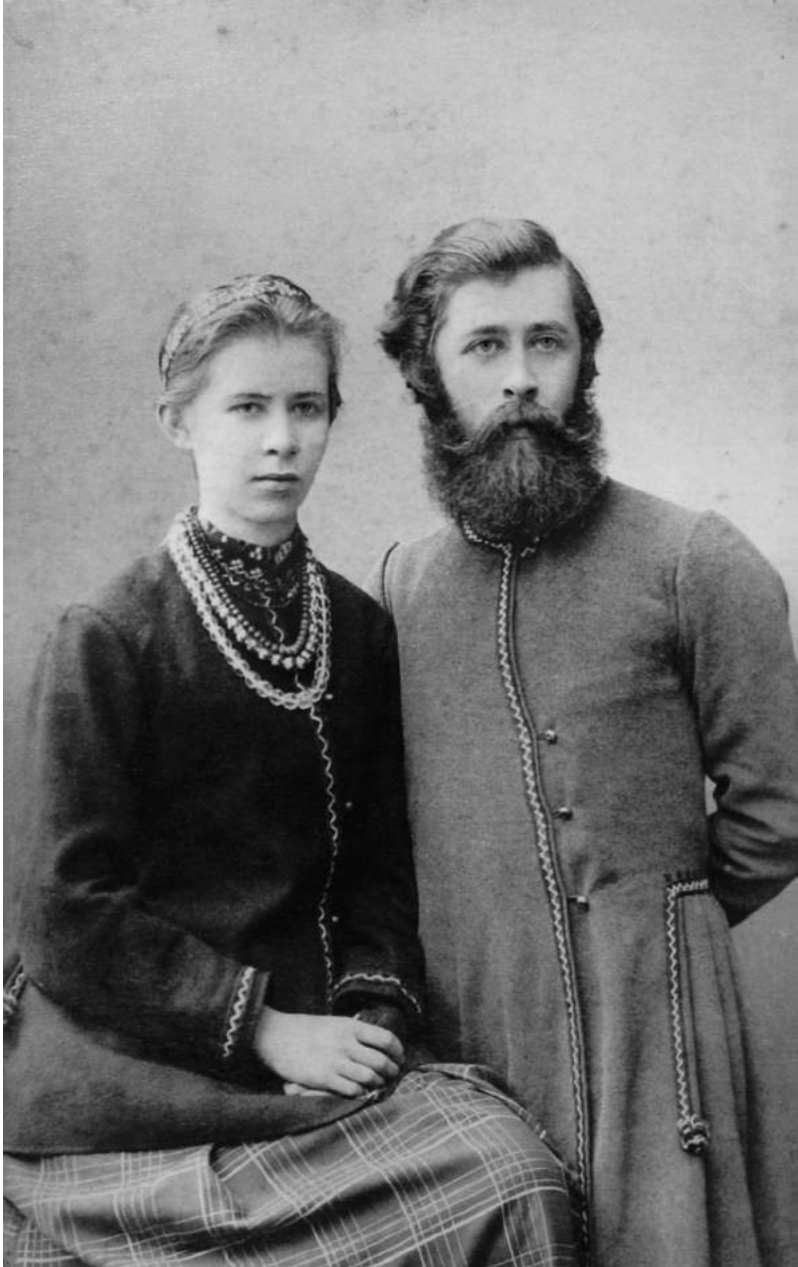
Ой літає соколочко по полі, ой добра-

" = є гелідоньку до до-му.

4. Нотні записи Лесі Українки з архіву Олени Пчілки.

5. Ольга Петрівна Косач (Олена Пчілка). Ковель, 1899 р.

6. Лариса і Михайло Косачі. Київ, 1890-ті рр.

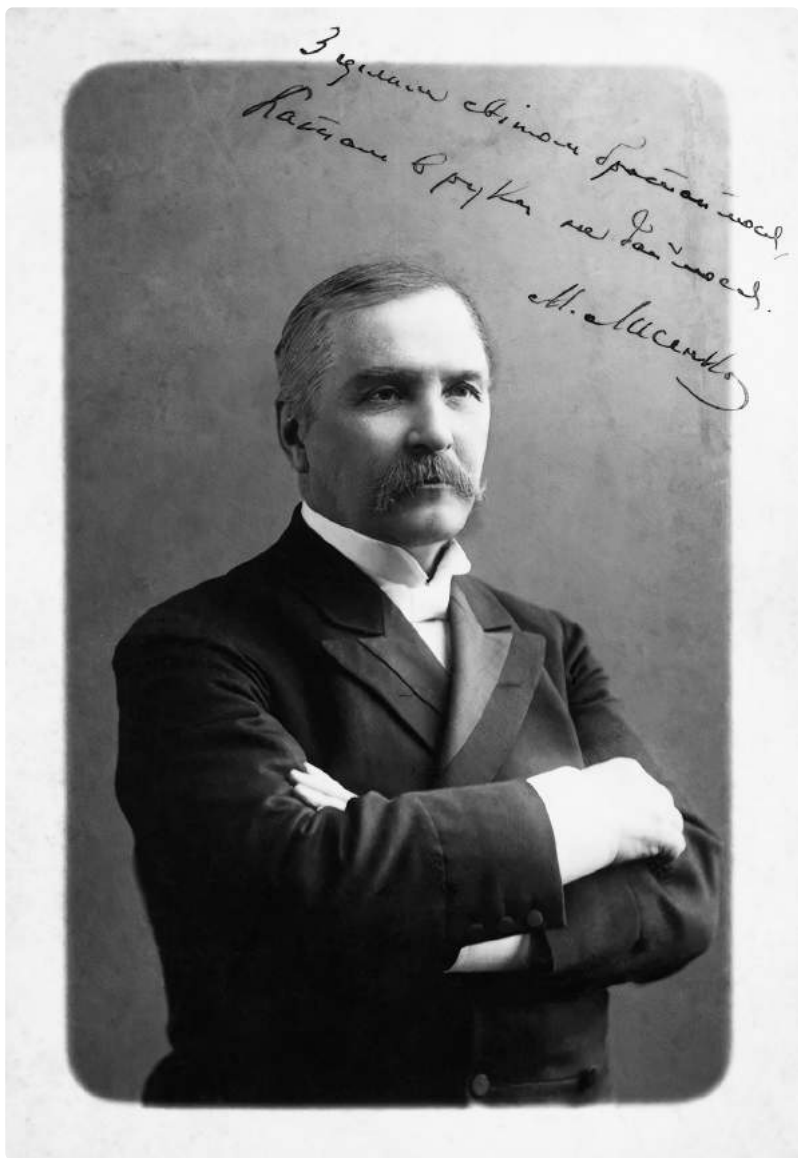

7. Лірник із поводитирем. Фото Михайла Косача.
Колодяжне, серпень 1898 р.

8. Ольга та Іван Франки. Київ, 1886 р.

9. Микола Лисенко.

ИЗДАНИЕ
Общества Изслѣдователей Волыни.
Этнографическая Секція.

**ДѢТСКІЯ ИГРЫ,
ПѢСНИ И СКАЗКИ.**

Ковельскаго, Луцкаго и Новоградъ-Волынскаго уѣздовъ Волынской губ.

Собранныя Ларисой Косачъ.

Музыка записана К. Квиткой.

104560

Дитячі гри, пісні й казки.

з Ковельщини, Лущини та Звггельщини
НА ВОЛИНІ.

Зібрала Л. КОСАЧ. Голос записав Н. НВІТНА.

КІЕВЪ.

Типографія И. И. Чоколова, Фундуклеевская ул., д. № 22.
1903.

10. Обкладинка збірки «Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звггельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка».

Allegro assai

Gitar

Він, мун-зби-кві, грає-те, а він, мо-де-ку-те, старі-мат' по-ду-має,
мо-по-ві-тан-цї-те

Він, мун-зби-кві, грає,
а він, мо-де, ку-те, —
старі-мат' по-ду-має!
Камеди, факоріте!

Allergrmolto

Gitar

Ка-зовь-є-сби: „люблю, люблю, ре-ре-вїт-кві-то-би-ку-перо“
те-перь-те-ни-во-ле-ло-сє, що-тї-бре-шець, а-є-бо-са,
те-перь-те-ни-во-ле-ло-сє, що-тї-бре-шець, а-є-бо-са.

Казавъ собі: „люблю, люблю,
перевозкави фоду рунать.“
Теперь мени довелось,
що фї брешеть, а я баса. } *дѣти*

11. Сторінка збірки «Народні пісні до танцю» у записах Лесі Українки і Климента Квітки.

12. Климент Квітка. Київ, початок 1920-х рр.

Була Польща, була Салваца,
 А імпер Росей.
 Не ратуєш ти саму себе,
 А вайко за сина.
 Тільки в ти у сестри,
 А вим росей.
 Писала мати на мн. дуби
 В кедимо у Докто:
 "Ві зріх, мати, ві зріх мати,
 "Кедимо дуби."
 "Не зріх Докто, не зріх Докто:
 Не в веймановина,
 То наука - даремна
 Все ти наробила.
 Ві вдиш ти по червоці
 Книжку читал,
 Ві що-р бо ти жа страх божи,
 Що мави не нас?
 Ві за-р не нам, тай дачка,
 До черкв вдиши?
 Ві у кеділі до кеділі
 Докто в молотити"
 Ві мата Зоренка,
 Верги, кувала,
 Як наука - даремна
 У сина уїткама.

Україна наукоманка,
 Вуз гори вїрменія,
 А за нею ввасі лїшки:
 "Наука, вернися!"
 Не вернися, не вернися,
 То нема до гого
 Три мене шарваїти,
 Як здрігався сїмо.
 Навокми наукоманку
 На хайковїм мотї:
 "Ві, вернися, наукоманко:
 Турецїм ави у мотї."
 "Не вернися, не вернися,
 То нема до гого.
 Тільки мене шарваїте
 До мїлу борго."
 На мїлу вдова, мї авї дї
 уаї.
 Ві вїдїши ботї уаї рїсї
 вї уаї рїсї
 Що перетворїла науку у
 прускїй зранцї.
 Бур кон величїний
 мї в мїла набїти,
 Тільки іде, зранї несе,
 Щї врасїт. рабаїти.
 С. Колдїтї. К. у. В. з. 13. 18. 1870

13. Автограф Лесі Українки з архіву Климента Квітки.

14. Філарет Колесса.

↙

Дума про Олексія Поповича

Співав кобзарь Гнат Гончарь (Гончаренко)
2-го декабря 1908 р. в Ялтах.

Ой по Чорному Мору
ой на каміні біленькому
там сидів сокіл (віс) зеневський,
жалібно квилить - проквилить,
на Чорне Море спидна (віс) поглядає,
що на Чорному Мору все недобре починає,
зла супротивна хвилішня хвиля уставає,
сідна козацькі молодечкі на три часті
розбиває.

Перву часть ухопило -
в Турецьку землю занесло;

---

*) Чулаш окаріше і ніжк, але достоту не розслухаю

15. «Дума про Олексія Поповича», записана від кобзаря
Гната Гончаренка Лесею Українкою і Климентом Квіткою.

16. Кобзар Гнат Гончаренко, інженер
Олександр Бородай, хлопчик-поводир.

17. Фонограф
Миколи Аркаса.

КОМЕНТАРІ ТА ПРИМІТКИ

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ Й ОЛЬГИ КОСАЧ

Записи рукою Лесі Українки з так званого колодяженського зошита вперше надруковано в книжці: Народні пісні в записах Лесі Українки та з її голосу. Київ: Музична Україна, 1971. 436 с.

Наступна публікація цих самих матеріалів — у виданні: Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. С. 30–88. Записи рукою Ольги Косач тут вибірково вміщено лише в примітках. Із незрозумілих причин упорядники не подали весільні пісні, занотовані молодшою сестрою Лесі Українки (тим самим порушили цілісність першоджерела).

Окремо записи рукою Ольги Косач оприлюднено в книжці: «Роде наш красний» (Волинь у долях краян і людських документах). Луцьк: Вежа, 1996. С. 19–43.

Уперше як цілісний фольклорний документ спільну працю Лариси й Ольги Косач представлено у виданні: Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач / Факсимільне видання рукопису та відтворення тексту. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. 154 с.

Автограф (Волинський краєзнавчий музей. Фонд Лесі Українки. Інв. № ЛУ-28 — далі ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28) — зошит у лінійку в палітурці, нараховує 96 с. (без урахування втрачених), із яких с. 2, 4, 5, 6, 31, 32, 92, 94, 95, 96 чисті; пісні записано чорним чорнилом і олівцем з обох сторін аркуша; коли і ким пронумеровано сторінки — невідомо.

На початкових сторінках зошита рукою Ольги Косач-Кривнюк зроблено два написи синім чорнилом. На с. 1: «Записи

Колодяженських (с. Колодяжне коло м. Ковля на Волині) пісень. Записувала Леся Українка і її сестра Ольга. Ольга Косач-Кривинюк. 12 / III 1941» (с. 1); на вклеєному в зошит аркуші (за суцільною нумерацією — с. 3): «Уривок одного з двох великих зошитів з записами народних пісень, що зробила Леся Українка і віддала на перегляд М. В. Лисенкові і вони в нього десь загубилися та й не були повернені Лесі. Ольга Косач-Кривинюк. 12 / III 1941».

На думку головної хранительки фондів Волинського краєзнавчого музею Н. Пушкар, слово уривок у запису О. Косач-Кривинюк свідчить про втрату окремих сторінок зошита до передачі його музею (Пушкар Н. До історії рукописного зошита. Колодяженські пісні з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач / Факсимільне видання рукопису та відтворення тексту. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. С. V).

Записи на с. 7–30, 62–66 зроблено рукою Лесі Українки; записи на с. 33–57 — рукою Ольги Косач.

До зошита увійшли пісні з нотами і без них (ті, що мають занотовану мелодію, тут позначено «♪»).

На с. 7–27 — 18 мелодій зі словами, які зафіксувала Леся Українка. Записи зроблено чорним чорнилом на окремих смужках нотного паперу і вклеєно відповідно до тексту.

Веснянки:

- ♪ 1. Кривий танець (с. 7–8);
- ♪ 2. Зайчик (с. 8);
- ♪ 3. Перепілка (с. 9);
- ♪ 4. Подолянка (с. 9);
- ♪ 5. Кострубонько (с. 10);
- ♪ 6. Царенко (с. 10);
- ♪ 7. Чернушка (с. 10).

Ймовірно, сторінки втрачено; запис починається словами «А ті, шуренку, сідлай коника» (с. 11–12).

- Далі пісні пронумеровано:
- ♪ 4. Чоловік та жінка (с. 12–13);
  - ♪ 5. Старий оженився, взяв молоду жінку (с. 14);
  - ♪ 6. А йдіт, кози (с. 15);
  - ♪ 7. Посію я льон по каміню (с. 16–18);
  - 8. Ой на морі, на морі (с. 18);
  - 9. Чій діво, чій не діво (с. 19–20);
  - ♪ 10. Під димбрівкою, під зелененькою (с. 20–21);
  - ♪ 11. Ой зійди, місяцю (с. 21);
  - ♪ 12. (Танок) Ой ми нівку горемо, горемó! (с. 22–23);
  - ♪ 13. Туман танок водила (с. 23–24);
  - 14. Коло млина калина (с. 24–25);
  - 15. Млиновеє колесо (с. 25–26);
  - 16. Скопаю я градочку (с. 26).

Жнива:

- ♪ 1. Ой ясно, ясно, де ясне сонце сходить (с. 27);
- 2. Ой заспіваймо, нехай вдома почують (с. 27–28);
- 3. Наша матюнка й а удома домує (с. 28);
- 4. Ой не мила нам та вечера, не мила (с. 28);
- 5. Поздоров, Боже, нашого господаря (с. 28).

Ймовірно, сторінки втрачено, запис починається піснею без номера: За тими столами двананьцять панів (с. 29).

Жнива:

1. Ой літає соколونько по полю (с. 29–30).

С. 31–32 — чисті.

На с. 33–49 записи пісень без нумерації, чорним чорнилом, рукою Ольги Косач: Ой чіе ж то поле, широкі загони (с. 33–34); Ой росла я, росла, як у борі сосна (с. 34–36); Чорні очі, пора спати (с. 36–38); Ой трудно, трудно, іще трудній буде (с. 36–39); Ой на горі жито (с. 39–40); Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче (с. 40–41); Ой милий, милий, ти, дружино моя (с. 41–42); Вже сонце низенько (с. 42–44); Була Польща, була Польща (с. 44–46); Ой у полі курно та димно (с. 47–48); Бодай мому милейкому (с. 48–49).

На с. 49–57 — записи олівцем, рукою Ольги Косач:

В молоді. Вінкі. Субота.

1. Благословила Марися в свого рідного татойка (с. 49); 2. Хвалилася береза своїм гіллям дрібненьким (с. 49–50); 3. Ходить Марюся по городойку (с. 50–51); 4. Пошла Марися в нову свителку (с. 51); 5. Ой в неділю за сонця (с. 51); 6. Над Дунаєм глибокім (с. 51); 7. Була рутойка літо й зиму зелена (с. 52); 8. Ой у городці на яриниці (с. 52); 9. Виля Марися віночок (с. 52–53); 10. А ще ж тобі, Марисю (с. 53); 11. Ой Марися дружечкі збирала (с. 53); 12. Иди, Марисю, вінкі зми (с. 53–54).

Неділя. До вінця.

1. Ой ступила Марися на поріг (с. 54); 2. Ой дай, мати, діжку (с. 54); 3. Ой Марися татойка питає (с. 54); 4. Ото тобі, Марисю, за тоє (с. 54–55); 5. На дворі терен тешуть (с. 55); 6. Брат косу розплітає (с. 55); 7. Упав грибинець (с. 55); 8. Снизжок припадає (с. 55); 9. Через сінечки вишневий сад (с. 55); 10. Перша квітойка — молодий Василько (с. 56); 11. Перша квітойка — молода Марися (с. 56); 12. За лісом чорна хмара (с. 56); 13. Не садись, Марисю, боком (с. 56); 14. Приступи, братику настарший (с. 57); 15. Ми свати подманили (с. 57); 16. Наша дружка согришила (с. 57); 17. З дорогі, ворогі, з дорогі (с. 57).

На с. 57–66 — записи чорним чорнилом, рукою Лесі Українки, без нумерації текстів: Тихая вечеронька, тиха (с. 57–58); Ой люблю, люблю я шинкарчину дочку (с. 58–59); Тиха вода, тиха вода (с. 60); Ой дай же, Боже, з вечора погоду (с. 60–61); Ой устану я в понеділок (с. 61–62); Ой з-под того явора (с. 62); Ой у полю корчомка (с. 63); Ой ти, мати моя, гей (с. 64–65); З зеленого гайка (с. 65–66).

На с. 66–67 записи чорним чорнилом, рукою Ольги Косач:

В неділю перед вінчанем.

1. Закричали гусойкі на морі (с. 66); 2. Найстарша дружечко (с. 66); 3. Розкідай, Боже, братову хату (с. 66–67); 4. Ой ти, Марисю, моє дітятко (с. 67).

На с. 67–91, 93 — записи чорним чорнилом, рукою Лесі Українки:

Бородарі:

1. Кремповее колесо (с. 67); 2. Пускайте нас (с. 67); 3. А в кривому танцю (с. 67–68); 4. Бородарь, бородарку! (с. 68); 5. (Просо) Ой їхали хлопчики орати (с. 68); 6. Стала дуброва горіти (с. 68–69); 7. (Просо) Ой на горі санчата (с. 69); 8. (Просо) Покочу я долото (с. 69); 9. Постійте, хлопці, тутека (с. 69); 10. Без запису (с. 69).

На с. 70–78 — записи танцювальних пісень, рукою Лесі Українки: 1. Ой грай, музиченько (с. 70); 2. Нащо мені музики (с. 70); 3. Ой грай, коли граеш (с. 70); 4. Дивилася кроз стину (с. 70); 5. Ой з-за гори вискочила (с. 70); 6. Посилала мене мати (с. 70); 7. Ой ти, гарний Семене (с. 70); 8. Ой горе, моя мати (с. 71); 9. Ой хочь мене, мамцю, бий (с. 71); 10. А я хату мету (с. 71); 11. Ой, мати, зотни шию (с. 71); 12. Ой, мамуню моя рідна (с. 71). 13. Точу горох, ще й точить-ся (с. 71); 14. Ой ти не ходи, куди я ходжу (с. 71); 15. Катерина а Василь (с. 71); 16. Ой танець не робота (с. 72); 17. Ой гуляла дівчинойка (с. 72); 18. Ой сама я сама (с. 72); 19. Ой казали люде (с. 72); 20. Чи бачиш ти, чоловіче (с. 72–73); 21. Козачейку Мельку (с. 73); 22. На татарській горі (с. 73); 23. На татарській горі (с. 73); 24. Кукуріку, півнику, на току (с. 73); 25. Чи я тобі не казала (с. 73); 26. Ой наш ячмінь зеленейкий (с. 73–74); 27. На бережку ножки мила (с. 74); 28. Паничику, паничику (с. 74); 29. Коло гаю похожаю (с. 74); 30. Чиї пчоли по диброві (с. 74–75); 31. Коли любиш, люби дуже (с. 75); 32. Ой тупну я не помалу (с. 75); 33. Ой вийду я з-за гори (с. 75); 34. Ой вийду я з-за гори (с. 75); 35. Чи бачиш ти, Наталко (с. 75); 36. Сороки, ворони (с. 75); 37. У Павлуся чорні штани (с. 75–76); 38. Ой то мені догодило (с. 76); 39. Чи ти бачив, чи ти чув (с. 76); 40. Катерина вина (с. 76); 41. Коло гаю походжаю (с. 76); 42. Ой шуміла ліщинойка (с. 77); 43. Погоріли болота (с. 77); 44. Широкиї шаровари (с. 77); 45. Ой на горі, на горі (с. 77); 46. А вже в мене ребер нема (с. 77); 47. Ой ти, тату, рубай дрова (с. 78).

Жнива:

1. Та й наша пані не пишна (с. 78); 2. Весело панові, весело (с. 78–79); 3. Очиняй, панойку, ворота (с. 79); 4. Одчиняй, панойку,

квартиру (с. 80); 5. Бо наш панойко коханий (с. 81); 6. Ой ясно, ясно, де ясний місяць сходить (с. 82); 7. Ой наш господар бардзо рад (с. 82); 8. Котився виночок по полю (с. 82–83); 9. Маяло житечко, маяло (с. 83–84); 10. Йдіте, дивойки, в долину (с. 84–85); 11. Ой зелений явур зелений (с. 85); 12. Ой тоді панойко журился (с. 85); 13. Широка нива 100 кіп жита вродила (с. 86); 14. Ой розогрався под козаченьком кінь, кінь (с. 86–87); 15. Ой як я була в sweї матінки, sweї (с. 87–88); 16. Ой як я була сім літ удовою (с. 88); 17. Ой і не літай, зозулейко, по ночі (с. 89); 18. Кує зозуля при зеленій доброві (с. 89–90); 19. Ой полинь, соколю, по полю (с. 90); 20. Ой через село перепілка летіла (с. 90–91).

С. 92 — чиста.

На с. 93 — рукою Лесі Українки зроблено список деяких пісень за збіркою П. Чубинського (*Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край... Санкт-Петербург, 1872*).

У травні 1882 р. Косачі оселилися в с. Колодяжному. Перебування і безпосереднє знайомство з «народною поліською стихією» органічно перейшли в практичний вимір — фіксацію фольклорних текстів. Початком 1890-х рр. датовано чимало записів, зроблених Оленою Пчілкою, Лесею Українкою, Михайлом Косачем у селах Білин, Скулин, Волошки та ін. Ольга Косач-Кривинюк, наймолодша учасниця цієї збирацької роботи, зауважувала: «Всі колодяженські і навколишніх сіл “сезонні” звичаї, пісні та оповідання, що їх супроводжують, як-от щедрівки, весільні, колядки, веснянки, петрівські, купальські, жнивні та обжинкові і т. д., і сила-силенна усього “позасезонного” чи “всесезонного”, як пісні, казки, прислів’я і т. д. — все те знала Леся, всім цікавилася» (Косач-Кривинюк О. *Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю. Спогади про Лесю Українку / авт. проекту та відп. ред. Т. Скрипка. Нью-Йорк; Київ: Темпора, 2016. Т. 1. С. 128*).

Те, що Ларису Косач, як і її старшого брата, захоплював не лише процес фіксації фольклорних текстів, а й можливість наукового представлення такого фактажу, підтверджує лист письменниці від 6 (18) грудня 1890 р. з Луцька до Михайла Драгоманова: «Однак якби мені не забутиись того, що оце хтіла питати: чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? Ся річ мене дуже займає, мотивів народних я знаю силу, пробую записувати, але

то мені трудно, ще й дуже, може, якраз через те, що не знаю методу такого як слід, а літератури про сю річ зовсім не знаю. Дістала я недавно брошурку Мельгунова “О русской народной музыке”, але там полеміки чимало, а практичної ради жадної, та ще й здається мені, що склад московської пісні одмінний від нашої; записую сама без теорії, та не знаю, чи буде з того пуття. Чи не знаєте часом яких добрих збірників німецьких та французьких народніх пісень? Міша просив запитати, чи нема яких творів у європейській або рос[ійській] літературі про “народну математику”? Ще хотів Міша знати вашу думку про те, чи не єсть признак монгольського впливу на москалів їхня орнаментика з людськими та звірячими фігурами? Взагалі Міші тепер, здається, далеко цікавіші усякі літературні справи та етнографічні, аніж математика, до неї ж він, здається, має скоріш якусь платонічну любов, а не реальну. Ще мені цікаво, чи не бачили Ви нових етно[графічних] журналів “Живая старина” та “Этнографическое обозрение”? Міша збирається виписати “Этнографическое обозрение”, може, вже досі і виписав» (Леся Українка. Листви: 1876–1897. Київ: Комора, 2016. С. 105).

Імовірно, листовна відповідь дядька (власне, це той щасливий випадок, коли перед сучасним читачем постає діалог) скерувала Ларису Косач до конкретних видань (збережено драгоманівку): «Люба Лесічко, Ти мене дуже втішила твоїм листом. Поспішаюсь одповісти, хоч на деякі з твоїх запитів треба зібрати бібліографічні справки в більше знајушчих лудеј. Про записуваньнѣ нар[ародних] мотивів єсть статєжка в *Mélusine*, та наврѣад вже тобі придасться. Головне діло— знати теорію музики в загалі. Французьких збірок пісень з музикоју єсть чимало. Я залишив у Кијіві в бібліотеці, шчо була колись у Цв[ітковських], збірки а) *Vujand* і б) *Arband*— провансальські з нотами. Де вони тепер?— розшукайте. З нових можу рекомендовать: *Tiersot — Mélodies pop. de France* і *joro ж histoire de musique pop. française* і збірку *Rolland — recueil de chansons populaires*, інтересну між инчим і тим, шчо в ній дльѣ порівньаннѣ єсть чимало і нефранц. пісень. З німецьких збірок рекомендую *Reifferscheid — Westfälische Volkslieder* ради нот і порівньальних приміток. Про нар. математику Миші нічого не можу одповісти тепер. Справльюсь. Та яка така нар. математика? На скілько мені попадались уривки з неї по ріжним збіркам, то се вривки з грецької та арабської математики, шчо просочилась до мужиків од книжників. По б.

Ч. і народня медіцина те ж саме. “Етнограф. Обзорѣнія” єсть у мене I–III вип. Шче 2-х не мају. Книги з Росїї најтруднїше діставати, бо кредитнїй торг не zorganizовани з неју. Мајемо і I вип. Жив[ой] Старины в редакції нашого Сборника, котра навіть примусила мене написати на сей випуск і рецензіју. В загалі обидва виданья не багато варті і мало дајуть ідеї про новїй фольклорне рух у Европі. Wisła (в Варшаві) з сего погляду лїпша. Ну, та все таки нашому брату треба мати обидва виданья» (Недруковані листи М. Драгоманова до Лесі Українки. Подав Ів. Ткаченко // Червоний шлях. Громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. Харків. 1923. № 4–5. С. 188).

Осмислюючи рекомендовані Михайлом Драгомановим теоретичні праці з фольклористики, Леся Українка робить власні узагальнення щодо фіксації народних мелодій і паспортизації записаних текстів. Принаймні частково народні пісні в зошиті мають і супровідні записи, які увиразнюють «методичні пошуки» фольклористів-початківців, а спогади Ольги Косач-Кривинюк зберігають деталі того часу: «У Колодяжному Леся виконала з деякою допомогою брата Михайла велику етнографічну роботу: записала од різних колодяженських людей та від одной жінки з села Біліня (у нас її звали “Білінкою”, і я не пам’ятаю, як вона звалася) дуже багато пісень. “Оформила” Леся ці свої записи так: два великих грубих “загальних” зшитки геть записала, з обох боків листків, текстом пісень з вказівками, од кого й де записано. Перед текстом кожної пісні наклеєна була смужка нотного паперу з нотами мелодії тої пісні. Мелодії Леся підбрала на фортепіано і потім позначила нотами на папері, бо не вмїла писати нот просто з голосу. Пісні були поділені на групи за змістом» (Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку Т. I. С. 128).

Хоча зошит не має точного авторського датування, проте спогади найближчого оточення письменниці, її листування (особливо з Михайлом Драгомановим) та ін. уможливають припущення, що записи охоплюють 1890–1893 рр. Водночас тут уміщено тексти тих пісень, які Лариса Косач, за її ж словами, знала «зроду», почувши і перейнявши в дитинстві в Жабориці й Миропіллі; запам’яталася малим Косачам і весняна подорож 1881 р. з Луцька до с. Чекно, бо від того часу, за згадкою Ольги Косач-Кривинюк, «чекнянські “Подоляночка”, “Женчичок-бренчичок”, “Зайчик” та інші веснянки були дуже улюблені в нашій сім’ї»

(Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку / Т. 1. С. 127; Косач-Кривинюк О. Перебування Лесі Українки в Луцьку // Спогади про Лесю Українку Т. 1. С. 137–138).

Датування фольклорних записів уточнює і лист Лесі Українки від 21. XII. 1891 (2 січня 1892) р. із Колодяжного до Михайла Драгоманова. Надсилаючи дядькові «давно обіцяних пісень», які «справді трудно було дістати, бо вони мало співаються і то більше межі старими людьми», адресантка щиро зізнається у своєму «щасті до етнографії» й тішитися: «За чотири місяці маю півтора обрядових пісень зібраних!»; окрім того, «тепер, наломившись на записування нот», вона може записувати «пісні з голосами»: «Отже, через те і сі три пісні посилаю Вам з голосами. Перша пісня (Ой у полі корчомка) має типічний волинський (чи взагалі правобережний) мотив: без фіорітур, мелодія просто починається і кінчається тією самою низькою нотою. Мотив другої (надто Var[iante] 2) зовсім подібний до московських, власне до солдатських пісень, які пішли в моду скрізь по селах після турецької війни «...» Третя коротенька пісня співається до танцю, таких пісень у нашій стороні дуже багато...» (Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 166–167).

Не менш важлива інформація з того самого листа про «знайому дівчину», від якої «всі тутешні пісні» записано. На жаль, Лариса Косач не вказала її імені ні в листі, ні в зошиті, але місце запису та ім'я своєї респондентки («с. Колодяжно, од дівчини Варкі» чи «Колодяжне, од Варкі») зазначила Ольга Косач біля багатьох пісень зошита. Важливо, що через багато років, у свій останній візит до Колодяжного 1907 р., Лариса Косач, листовно переповідаючи молодшій сестрі родинні новини, з-поміж іншого зауважить: «Весілля колодяжанські вже покінчились, і Варка зовсім охрипла після них — переспівалась» (Леся Українка. Листи: 1903–1913. Київ: Комора, 2018. С. 313). Йдеться про Варвару Йосипівну Пиріг, в одруженні Дмитрук (1872–1964) — жительку с. Колодяжного, яка працювала в домі Косачів і зі слів якої було записано спогади про Лесю Українку (Дмитрук В. Молодість Лесі. Спогади про Лесю Українку. Київ: Дніпро, 1971. С. 96).

Очевидно, нині неможливо встановити, коли і за яких обставин зошит із записами колодяженських пісень Лариса Косач утратила. За припущенням Ольги Косач-Кривинюк, її старша сестра «ці записи дала на перегляд М. В. Лисенкові, будучи в Києві

(ймовірно, 1893 р. — Ред.), та після того вже не бачила їх більше, бо вони, на превеликий жаль, десь затрапилися у Миколи Віталійовича, він не міг їх знайти, щоб повернути Лесі» (Косач-Кривинюк О. Ознайомлення Лесі Українки з народною творчістю // Спогади про Лесю Українку 2016. Т. 1. С. 128).

Такої самої версії дотримувався й Климент Квітка, згадуючи: «На початку нашого знайомства Леся Українка повідомила мене, що давно вже співала весняні волинські пісні для запису М. В. Лисенку і віддала йому зшиток із зробленими нею самою записами цих пісень; після того кілька разів довідувалась про свій зшиток. Лисенко не використовував зшитка і не повертав, і Леся Українка втратила певність у тому, що матеріал збережений. Тому вона проспівала мені для запису поряд з іншими і ті пісні, які вже співала Лисенкові.

Після смерті Лисенка і Лесі Українки зроблені Лисенком нотні записи волинських весняних пісень і зшиток Лесі Українки виявились у його архіві.

Ці записи стали мені відомі після того, як було видано мої записи, зроблені з голосу Лесі Українки: я розглядав архів Лисенка двічі — в 1922 і 1927 рр.» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. Т. 2. С. 437).

Отож, якщо орієнтуватися на коментарі Ольги Косач-Кривинюк і Климента Квітки, то, ймовірно, саме цей зошит від 1893 до 1922–1927 рр. був у архіві Миколи Лисенка й опісля знову зник невідомо куди ажно до 1941 р.

Історію його повернення увиразнюють записи в інвентарних книгах Волинського краєзнавчого музею. В «Описі документів», які музей отримав у цінному листі в травні 1941 р. від Хоми Михайловича Коцюбинського (1870–1956), директора Чернігівського музею Михайла Коцюбинського, зазначено: «№1. Зошит в твердій палітурці, в якому записано Л[есею] Українкою і її сестрою Ольгою укр[аїнські] нар[одні] пісні с. Колодяжн[ого]; кількість — 1; на 68 сторінках, з них 60 ст. записаних, а 8 чистих; №2. Зошит без палітурки, в якому рукою Л[есі] Укр[аїнки] зроблені записи нар[одних] укр[аїнських] пісень с. Колодяжного. Кожна пісня ілюстр[ована] нотами; кількість — 1; на 50 сторінках, з них білих сторінок шість; №3. Листи, писані Лесею Українкою до Віри Григорівни Тучапської, з дому Крижанівських, від 29 / I 1901 р. з Мінська — 7 ст., 19 / II 1901 р. з Мінська — 7 ст., 20 / II 1901 р. три стор.

(остання подерта) і 10 / VI 1901 р. — 7 стор. з Кимполунгу; кількість — 4; на 25 сторінках; №4. Фото будинка Лесі Українки в с. Колодяжному; кількість — 1; №5. Фото О. А. Косач: кількість — 1; №6. Фото — група родичів Лесі Українки; кількість — 1. Разом: два зошити, чотири листи і три фото» (ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-637).

Уже в повоєнні 1947–1948 рр. з'ясували, що «зошита без палітурки нема», а запис 1953 р. у тих самих інвентарних книгах фіксує: «Получена при передаче одна тетрадь в твердом переплете в количестве сорока семи страниц с записями песен и нотами» (ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-637).

Посутньо доповнюють контекст музейного опису листи Ольги Косач-Кривинюк до Марії Деркач, написані в 1942–1943 рр. І хоча увагу адресантки зосереджено на листах Лесі Українки, проте деякі деталі-уточнення увиразнюють події ранньої весни 1941 р. і пояснюють, за яких саме обставин на перших сторінках зошита могли з'явитися написи її рукою з точним датуванням: «12.III.1941 р.».

Отож, 16 грудня 1942 р. з Києва Ольга Косач-Кривинюк пише: «В м. Луцьку в музеї ім. Лесі Українки є 4 Лесиних листи, писаних російською мовою до Віри Григорівни Крижанівської-Тучапської про “їх спільного друга” С. К. Мержинського. Я ці листи мала весною 1941 на скільки хвилин у руках, коли мені їх давав для експертизи Хома Коцюбинський (брат письменника). Він їх вишпортав у Київському музеї в купі паперового лахміття на підлозі і забрав до Чернігівського музею ім. Коцюбинського. А тепер я довідуся, що він їх передав ще перед війною до Луцького музею і вони там є. Я буду просити лучан зняти з них копії і прислати мені. Писані вони з Мінська, коли С[ергій] М[ержинський] був ще живий, але вже помирав. Останні з Буковини. Думаю, що Вам було б бажано бачити їх. Бо коли вже вони пішли на люди, то Ви якраз із тих людей, що до Вашого читання її листів Леся була б найтерпиміша. Якщо одержу копії, то якось і Вам передам»; і до тієї самої адресатки 12 лютого 1943 р. з Києва: «Чи Ви після мого листа роздобули копії Лесиних листів з Луцька, чи ще раніше? Мені три особи обіцяло зробити ті копії і прислати, але я й досі їх не маю, на свій великий жаль» (Листи Ольги Косач-Кривинюк до Марії Деркач. Підготувала Марія Вальо // Дзвін. 1995. № 5. С.108–121).

Довгоочікувані копії листів усе-таки було зроблено (переписані листи надіслав Анатолій Дублянський (1912–1997), тодішній редактор луцької газети «Український голос», на прохання

якого Ольга Косач-Кривинюк написала спогади «Перебування Лесі Українки в Луцьку», опубліковані 1942 р. у згаданому виданні (Лист О. Косач-Кривинюк від 26.II.1943 р. з Києва до А. Дублянського. — ВКМ. Інв. № ЛУ-41). Підтверджує отримання кореспонденції з Луцька і примітка 594 у «Хронології...»: «Хома Михайлович Коцюбинський казав мені весною 1941 року, що знайшов цього листа і Лесині листи до В. Г. Крижанівської в купі паперового мотлоху на підлозі в Київському історичному музеї і забрав до музею ім. Коцюбинського в Чернігові. Звідти він передав ті листи на щось в обмін до Луцького музею ім. Лесі Українки, звідки мені прислали копії їх, написавши сучасним російським правописом, яким вони напевне не були писані» (Косач-Кривинюк О. *Леся Українка. Хронологія життя і творчості*. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. 524).

Із ретроспективи подій очевидно, що й зошити разом з іншими матеріалами Лесі Українки Хома Коцюбинський знайшов «серед мотлоху на підлозі» Київського історичного музею. Як вони втрапили до установи не відомо, але про те, що зошитів було два, інформує «Літературна газета» за 4 квітня 1941 р.: «Леся Українка глибоко цікавилась українським фольклором. Відомо, що з допомогою свого брата вона збирала пісні та билини в селах Ковельського і Луцького повітів. Зошити з записами пісень письменниці передала для ознайомлення композиторові М. В. Лисенкові. Недавно зошити, доля яких досі була невідома, виявилися в фондах Чернігівського літературного музею М. Коцюбинського. Письменниця не тільки записувала тексти пісень, а і добирала на фортепіано та вклеювала ноти в записи. Етнографічні зошити письменниці мають велику цінність, і їх треба опублікувати» (Леся Українка. *Документи і матеріали 1871–1970*. Київ: Наукова думка, 1971. С. 355–356). Отже, навесні 1941 р. обидва загублені зошити знайшлися.

На жаль, нині можна лише висувати гіпотези про те, яким був і де може зберігатися другий зошит — фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів.

Косач (в одруженні Кривинюк) Ольга Петрівна (26.V.1877, м. Новоград-Волинський Волинської губ. — 11.XI.1945, Авґсбург, Німеччина) — молодша сестра Лесі Українки; закінчила вищі жіночі медичні курси в Петербурзі, де здобула фах лікаря; перекладачка (друкувалася під псевдонімом Олесь Зірка), фольклористка (упорядниця видання «Українські народні узори з Київщини,

Полтавщини і Катеринославщини. Випуск I. Вирізування і настилування», Київ, 1928), авторка книги «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» (Нью-Йорк, 1970) та численних спогадів про Лесю Українку й родину Косачів.

ВЕСНЯНКИ

¹ Веснянки — календарно-обрядові пісні весняного циклу, до якого входять різножанрові твори — ігрові, танкові, закличні, ліричні, жартівливі тощо. Залежно від місцевої традиції, їх виконують від ранньої весни до Зелених свят.

Часто веснянки супроводжувалися імітативно-магічними рухами або танцями, містили ігровий компонент. «У цих весняних іграх, — за переконанням Філарета Колесси, — словесний текст, мелодія, танкові рухи, міміка, драматична дія сплітаються в одну синкретичну цілість, що має дуже архаїчний (старинний) характер і веде нас у початкову добу пісенної творчості, де словесний елемент стояв на другому плані супроти музичного й хореографічного (танкового)» (Колесса Ф. *Українська усна словесність*. Львів, 1938. С. 52).

Про поетику таких найдавніших синкретичних текстів М. Грушевський пише: «Багатство руху, тісне об'єднання словесної музикальної дії з пантомімою, з танком, хороводом, котре так сильно ще заціліло в веснянкових грах і хороводах, надає їм сильно архаїчний характер, таїть в собі, дійсно, багато старовинного, ембріонального — такого, що вводить нас в початки словесної творчості <...> пісенні тексти, т[ак] ск[азати] лібретто дій, дуже прості й небагаті змістом; величезну роль грають повторення, зміст наростає дуже поволі; пісня загалом стоїть на другім плані, за танцем і ритмом. З другого боку — незвичайно цікаві елементи діалогу, драматичної дії, котрі тут бачимо. Вони переважно дуже примітивні, але переходили також і в більш розвинені драматичні форми. Маємо їх тепер в весільнім обряді, а правдоподібно, що таких драматизованих дій було багато і в сім вегетаційнім репертуарі» (Грушевський М. *Історія української літератури: в 6 т., 9 кн.* Київ: Либідь, 1993. Т. 1. С. 133–134).

1. Кривий танець

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 7–8.
Запис Лариси Косач.

2 Кривий танець—один із поширених у слов'ян танків-гаївок, що мав накликати весну. На думку дослідників, «кривий танець»—образ-символ вічного руху сонця. Для його виконання дівчата, тримаючись одна за одну, ішли за провідницею, яка водила кривий танок, безліч разів повторюючи недовгий текст пісні. Усі тексти цієї веснянки короткі й подібні за змістом.

3 Тут і далі тексти подано цілісно; у квадратних дужках—текст, який в автографі розміщено в нотах.

4 Як віночок плести—звичай плести вінки й прикрашати ними сягає доісторичних часів; вінок—атрибут обрядодій весняно-літнього циклу, що поступово переріс у своєрідний символ життєдайної сили землі, гідності, краси, став важливим ритуальним атрибутом весільного обряду; вінок із квітів—це символ молодості, дівочої чистоти, цноти, кохання та дівування.

5 с. Чекна Луцьк[ого] пов[іту]—Чекно Дубенського повіту Волинської губернії, нині село Межиріччя Рівненської області. За спогадами О. Косач-Кривинюк, 1881 р. Олена Пчілка спеціально возила Михайла, Ларису і Ольгу Косачів послухати й побачити «чекнянські веснянки» (Косач-Кривинюк О. Перебування Лесі Українки в Луцьку // Спогади про Лесю Українку Т. 1. С. 137–138).

Уточнюючи географію записів Лесі Українки, К. Квітка з'ясував, що «вона (Леся Українка. — Ред.) все життя, згадуючи про свою поїздку в Чекну, вважала, що це село Луцького повіту» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Т. 2. С. 437).

2. Зайчик

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 8.
Запис Лариси Косач.

У нотах останню чверть поділено на $\frac{2}{8}$ відповідно до тексту.

6 Зайчик—пісня належить до тотемічно-культових гаївок, що є відлунням прадавніх поглядів та уявлень про тварин і духів, їхній вплив на життя людей у весняний період. Гаївка «Зайчик» супроводжувала символічно-імітаційне дійство між хороводом і головним персонажем у центрі кола.

3. Перепілка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 9.
Запис Лариси Косач.

У нотах для передачі тривалостей, зазначених Лесею Українкою, у 5 такті використано форшлаг (у першодруці додано 1 ноту).

⁷ Перепілка — див. примітку до попередньої пісні. За давніми тотемістичними уявленнями українців, птахи — вісники з по-тойбіччя, вирію (ирію), де перебувають душі померлих предків. Перепілку, зокрема, вважали вісником неба.

⁸ Винозірочка — пестливе до винозірка (далекозора, з гострим зором жінка, дівчина).

⁹ м. Полонне — містечко Новоград-Волинського повіту Волинської губернії, нині місто Хмельницької області.

Леся Українка неодноразово відвідувала це місто. Тут мешкав її дядько (по батькові) Григорій Антонович Косач (28.10.1843–після 1916), який у 1890–1900 рр. служив мировим посередником у Полонному.

4. Подолянка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 9.
Запис Лариси Косач.

¹⁰ Подолянка (Подоляночка) — веснянка-гра, що входить до циклу весняної хороводної поезії. Нею символічно викликали весняний розлив води. Тому, за припущенням В. Давидюка, давніша назва — Водоллянка, Водола, від чого могло піти й видозмінене Додола, Додолянка, Подолянка (див.: Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник. Луцьк, 1991. Вип. 1. С. 19). У гаївці збережено елементи оживлення після довгого сну, ритуального вмивання і вибору подружки (цей ритуал зберігся на деяких територіях під назвою «кумування»).

¹¹ Дунай — в українському фольклорі образ водного простору (річка, море тощо), що позначає дорогу і межу між своїм та чужим світами, зображає далекий край, чужину, «той світ», виступає знаком початку та кінця життєвого шляху, дороги, яка пов'язує і роз'єднує рідних, закоханих; водночас — локус, що символізує свободу, боротьбу, молодість та кохання. Значення цього слова пройшло трансформацію від власної назви (як-от в історичних

піснях, думках) до загальної і не пов'язується з конкретною рікою Дунай, а виступає як «вода» взагалі — «велика вода». У текстах уживано поряд з епітетами райський, широкий, бистрий, чистий, синій (Пастух Н. Дунай. Матеріали до фольклористичної енциклопедії // Народознавчі зошити. 2016. № 3. С. 599–601; Сімович О. До проблеми укладання Словника вербальних символів. Вода. Діалектологічні студії. 2: Мова і культура. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 281).

5. Кострубонько

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 10.

Запис Лариси Косач.

¹² Кострубонько (Коструб) — головний персонаж однойменних народних обрядових ігор та пісень українців, міфологічний образ. Учені виводять назву з псл. *kostra* «щось остюкувате, го-стре» або тлумачать як «скелет, кістяк». Трапляється переважно в календарно-обрядових творах весняного циклу. Гаївка «Коструб» зберегла архаїчний двохоровий характер виконання (усі дівчата стоять у колі, одна учасниця — в середині кола; між ними ведеться діалог). Незмінні в тексті — постать Коструба (Кострубонька), діалогічна побудова з кумулятивним нанизанням відповідей, хоровий рефрен-голосіння про ставлення дівчини до Кострубонька, а також заключний епізод — повідомлення про смерть Коструба.

Коструба ототожнювали з зимою, а дівчину, яка його «полюбила» (чи «не злюбила»), — з весною (М. Грушевський, С. Килимник). Ймовірно, ця весняна обрядова гра давніше мала форму драматизованого магічного дійства, учасники якого урочисто палили, топили чи хоронили ідола зими (прототип Кострубонька) з голосіннями та похоронними обрядами і цим проголошували перемогу тепла над холодом. У таких діях можна простежити ознаки найдавніших культів та вірувань — анімістичні уявлення про природу, культ дерев та рослин, культ вогню, культ померлих предків.

Образ Коструба полісемантичний; попри виразну еротичну скерваність, головне його значення — аграрно-вегетаційне.

¹³ Нещаслива моя доленька! — про мотів долі у фольклорних текстах С. Килимник пише: «Вищою силою в далеких передхристиянських часах, що визначала життя і буття людини,

вважалася сила — до ля, яку пізніше замінив християнський Бог, але доля таки зісталася і до наших днів» (Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. Вінніпег, 1963. Т. V. С. 218–219). У народному розумінні цього поняття вчений вирізняє три головні ідеї: природження («Ой дай, мати, добру Долю — годину щасливу», «Та було ж тобі, рідна мати, талан-долю дати...»), передбачення («Судилася йому така доля, ще він і не родився...»), випадковості («Йшла Маруся на посаг, зустрів Господь її сам — добру доленьку їй дав»). Учений підкреслює: «Найстарший мотив (ідея) — це перший: доля людини приходить у часі її народження. Прихід Доли тут обумовлений Родом-Рожаницями, цебто духами-душами дідів-прадідів, опікунами роду-родини, опікунами домашнього вогнища. <...> Природжена Доля вважалася неминуча, від неї не втечеш... Усі слов'янські народи, та й праслов'янські, вірили в Долю» (Там само. С. 219).

6. Царенко

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 10.

Запис Лариси Косач.

¹⁴ Царенко — зразок весняної календарної лірики, що містить весільно-шлюбні мотиви. Царенко і царівна тут — шлюбна пара, за яку домовляються члени обох родів.

¹⁵ Мостіте мости... — за О. Потебнею, «моцнення мостів є символом очікування... Моцнення мостів по весні може бути спогадом про небесний міст, по якому боги сходили на землю». Також, на думку вченого, «моцнення моста виражає очікування саме шлюбу, і отже, має зв'язок з уявленням неба мостом» (Потебня А. Переправа через воду как представление брака // Потебня А. Слово и миф. Москва: Правда, 1989. С. 563). Тут, як і в багатьох інших текстах, мотив моцнення мостів вже переміщено зі сфери міфу й уживано як означення приготування до прийому гостей.

¹⁶ м. Миропілля — Миропілля Новоград-Волинського повіту Волинської губернії, нині смт Миропіль Житомирської області. Пісні Миропілля Новоград-Волинського повіту Леся Українка, за її словами, засвоїла від своєї няні — селянки родом з цього містечка.

7. Чернушка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 10.

Запис Лариси Косач.

17 Чернушка — пісня належить до весняних творів ігрового характеру, в яких переважають любовно-шлюбні мотиви; виконується у формі переспівування-діалогу між хором (гуртом), що веде хоровод, і дівчиною в ролі головної героїні.

18 У рукопису слово «циганина» перекреслене, зверху напис — «селянина».

[3]. А тій, шуренку́, сідлай ко́ника

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 11–12.

Запис Лариси Косач.

19 Шуренко — пестливе до шурина (брат дружини).

20 Свісточка — пестливе до свість (своячка, сестра дружини.)

21 Скурувший горілку́ — скурити (горілку) — добути, одержати способом перегонки.

22 Переборець — перебірлива, вибаглива людина.

23 Бояри — у весільній обрядовості — дружба молодого («князя»); добирається з парубків, одного з яких призначають старшим боярином.

4. Чоловік та жінка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 12–13.

Запис Лариси Косач.

24 Якої трáсці схоті́лі? — тряся — хворобливий стан, коли людину морозить, кидає то в жар, то в холод; лихоманка; уживане як лайливе слово.

25 Скрининя — скриня (великий ящик із кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів і т. ін.).

5. Стáрий ожені́вся, взя́в молоду жі́нку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 14.

Запис Лариси Косач.

У нотах темп не вказано.

6. А́йдіт, ко́зи

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 15.
Запис Лариси Косач.

26 ...повидайте Боже — на зміст слова-поняття Бог у подібних текстах немає єдиного погляду. М. Грушевський зауважував: «Найбільш інтересне питання, яке, одначе, не дебатовалось уже давно, се — настільки “Біг” нашого фольклору єсть християнський чи християнсько-маніхейський Бог, а наскільки в різних переказах і магічних операціях зістається Бог передхристиянський» (Грушевський М. Історія української літератури Т. 1. С. 228). Вивчаючи етимологію сакральних назв, І. Огієнко підкреслював, що «головні релігійні терміни були в нас ще задовго до християнства і нова Грецька Віра не змогла їх вигнати з всенародного вжитку й замінити новими грецькими <...> Таким чином найважливіше релігійне слово бог формально позосталося в нас незмінним і не було заступлене новим грецьким theos» (Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ: Обереги, 1992. С. 85–86). Учені припускають, що в календарній обрядовості відбулося накладання язичницького і християнського змісту теоніма.

27 Непригоже — некрасиво.

7. Посію я льон по каміню

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 16–17.
Запис Лариси Косач.

28 Китайка — первісно цупка, переважно синя шовкова тканина, яку завозили з Китаю, потім бавовняна тканина, яку виробляли в Росії.

29 Бó на хлòпцях плáття — / Тó міх, тó радніна, / З зáткала шáпчурина, / А́ з лика пòясина — плáття — загальна назва одягу. Заткало — затичка з ганчірок, якою закривають димохід (у печі). Шáпчурина — шапка. Лико — внутрішня частина кори молодих листяних дерев, переважно липи, що легко відокремлюється від стовбура і ділиться на стрічки.

30 Квичати — кувікати.

31 ...вóркун вóрчить — воркун — воркотун, той, хто має схильність воркотати. Ворчати — бурчати, виявляти своє незадоволення, гнів тощо приглушеною мовою.

8. Ой на морі, на морі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 18.

Запис Лариси Косач.

32 Ой додолу віття, додолу—цей приспів, як і співзвучний із ним «додолон-додолон», виконує у веснянках функцію рефрену-звертання. Зважаючи на те, що в міфології південних слов'ян трапляється жіночий персонаж із дуже подібною назвою—Додола, що фігурує в обрядах викликання дощу, вчені вважають ці приспіви видозміненою назвою міфологічного персонажа, що втілював собою весняну пору (Поліська дома. С. 19).

33 Галóчки, жу́равель— тут птахи символізують дівчат і парубків та любовно-шлюбні стосунки між ними.

34 Ї́ а взяв її кісоньку розну́стив— дівоча коса—традиційна ознака вроди, тому кажуть: «Коса—дівоча краса», «Дівка без коси не має краси»; здавна відомий весільний обряд розплітання коси молоді на ознаку її дівочої чистоти, також розчісування її перед вінцем, тому про дівчину, яка втратила цноту, кажуть: «Розчесав її косу до вінця», «Вже немає коси в Насті: Петро очіпком накрив».

9. Чі́ діво, чі́ не діво

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 19–20.

Запис Лариси Косач.

35 Чі́ діво, чі́ не діво— тема про жінку-воїна чи дівчину-воячку трапляється в різножанрових творах. Її поява в українському фольклорі— наслідок міжетнічних контактів із культурами інших народів.

М. Драгоманов відзначав, що побутування цього сюжету як календарно-обрядової пісні «не дає ще підстав бачити в ній обрядове і міфічне начало». Учений зараховував цей сюжет до ліро-епічних (Историческія пьсьни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Київъ, 1874. Т. 1. С. 316–318).

М. Янчук у праці «До історії і характеристики жіночих типів у героїчному епосі» (1900) констатував: «Приєднуючись, з одного боку, до відомого циклу міфічних переказів про войовничих жінок старожитності, ця тема в різні часи знаходила собі потім безкінечний ряд уособлень у різних видах войовничої жінки під впливом історичних і побутових умов життя того чи іншого народу» (Янчукъ Н. Къ исторіи и характеристикъ женскихъ типовъ

въ героическомъ эпосъ // Юбилейный сборникъ въ честь В. Миллера. Москва, 1900. С. 348).

Олена Пчілка 1894 р. в журналі «Жите і Слово» опублікувала запис колядки про дівчину-воячку з с. Рокітниця Ковельського повіту (Пчілка Олена. Колядка про дівчину-воячку // Жите і Слово. 1894. Т. 1. Кн. 2. С. 283–284), згодом у праці «Українкія колядки (текстъ волинскій)» подала текст із с. Облапи Ковельського повіту та обґрунтувала свої думки про подібність мотивів зимової і весняно-літньої календарної обрядовості (Пчілка Олена. Українскія колядки: текстъ волинскій // Киевская Старина. 1903. Т. LXXX. С. 152–175).

За спостереженнями П. Лінтура, сюжет про дівчину-воячку з найдавніших часів побутував у трьох різновидах — як колядна, купальська і баладна пісні: «Який із названих різновидів виник раніше — важко сказати. Ми висловлюємо гіпотезу, що давніші від балади — колядна і купальська пісні, а на їх основі пізніше утворилась пісня ліро-епічна» (Линтур П. Балладная песня и обрядовая поэзия // Русский фольклор. 1966. № 10. С. 232–233).

36 Назири́ — слідом, услід за ким-, чим-небудь, не відстаючи; не випускаючи з уваги, не спускаючи з очей; потай, непомітно для інших.

37 Шевський квас — розчин дубильної речовини для вичинювання шкур.

38 Лі́чат дівки черві́ніці, / Молоді́ці злѳтківе́ці — черві́нець — золота монета вартістю три карбованці (в розмовному вжитку також п'ять, десять карбованців), що карбувалася в дореволюційній Росії, починаючи з XVIII ст. Злѳтківець — злотий (на Правобережній Україні місцева назва монети вартістю 15 копійок).

10. Під димбрівкою, під зелененькою

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 20–21.

Запис Лариси Косач.

В автографі в нотах указано розмір $\frac{6}{8}$, але за ритмікою залишено розмір, зазначений у першодруці, — $\frac{3}{4}$

39 Димбрівка — пестливе від дїброва (листяний ліс, у якому переважає дуб).

40 Всмалити — обсмалити, очистити за допомогою вогню від шерсті, решток пір'я і т. ін.

11. Ой зійди, місяцю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 21.
Запис Лариси Косач.

41 Покращий—кращий.

12. (Танок) Ой ми нівку гóремо, горемó!

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 22–23.
Запис Лариси Косач.

42 Ой ми нівку гóремо, горемó! — умовна назва — «Просо». Одна з давніх веснянок ігрового характеру, яку виконували у формі діалогу між хорами-супротивниками хлопців і дівчат. У творах такого типу М. Грушевський убачав «останок старого чергувального, антифонного величання двох хорів, парубоцького і дівоцького, в котрім, можливо, залягає якась форма групового парування, з котрого виходить індивідуальне, парове» (Грушевський М. Історія української літератури Т. 1. С. 287).

Початок твору зберігає зв'язок із господарсько-вегетаційною тематикою. Проте головний тут мотив боротьби як відлуння міфу про битву між зимою та весною. Своїм підтекстом, символічною боротьбою хлопців із дівчатами, мотивом викупу, за яким дівчина переходить у власність парубочої громади, ця гаївка (і подібні до неї) перехідна до весняних любовно-еротичних творів.

43 Тут і далі в тексті підкреслено Лесею Українкою.

44 Мій вам да́мо днѣдушку — тут і в наступних рядках написання з ъ у рукопису.

45 Надобі — потрібно, треба.

46 Кадіб — велика діжка.

13. Тўман тáнок вóдилá

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 23–24.
Запис Лариси Косач.

47 Тўман тáнок вóдилá — див. коментар Климента Квітки до пісні у розділі «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка».

14. Коло млина калина

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 24–25.

Запис Лариси Косач.

48 Громади — соціальні угруповання на селі, що створювалися за статеві-віковим принципом як форми самоорганізації з метою взаємодії між членами колективу. Зазвичай місцем збору чоловічих громад була корчма, формами функціонування жіночих громад — вечорниці, неодруженої молоді — вулиця, вечорниці, посвітки, досвітки. Сходини парубочої і дівочої громад відбувались і з нагоди святкування різноманітних подій, і в будні. Зібрання одружених членів громади (чоловічі й жіночі), як правило, приурочували до календарних і родинних свят.

15. Млиновеє колесо

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 25–26.

Запис Лариси Косач.

49 Млиновеє колесо — епітетні сполуки кремповеє колесо, кроковеє колесо, млиновеє колесо як назви відповідних веснянок, на думку О. Потебні, позначають сонце. Зміст словосполучення кроковеє колесо вчений пов'язував із відновленням внутрішньої форми: «Можна собі уявити, що цю пісню хто-небудь зрозуміє в буквальному значенні, тобто не зрозуміє її зовсім. Усі риси того, що зображено тут, все те, що стає згодом зовнішньою формою, буде схоплене душею, а проте в результаті вийде дурниця: кроковеє колесо, яке дивиться понад тином? Але хай ця дурниця одержить внутрішню форму і від пісні повіє на нас весною природи й дівочого життя. Це жовте колесо — сонце; сонце дивиться зверху й бачить багато дива...» (Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник. Київ: Мистецтво, 1985. С. 47). В інших варіантах цієї веснянки вислів кроковеє колесо тлумачать через слово крокіс — народну назву дикого шафрану, який цвіте жовто-оранжевим кольором, тому його також асоціюють із сонцем.

50 Ступка — ступа, пристрій для лущення та подрібнення, неодмінним доповненням якого є товчак.

51 Мнякинки — насінневі плівки, частини колосків, листя, зерен, одержувані при обмолоті й очищенні зерна злаків і бобових рослин.

- 52 Натисло — сталася тиснява в натовпі.
53 Ремінь — довга смужка обробленої шкіри; шкіряний пояс.
54 Говечка — вівця.

16. Скопаю я градочку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 26.

Запис Лариси Косач.

Жнива (1)

55 Жнива — пора збирання хлібних рослин. Споконвіку відповідальний час для хлібороба, підсумок його цілорічної праці. Жнива супроводжуються жнивварськими обрядами й піснями. За часом виконання, характером обряду та змістом жнивварські пісні поділяють на зажинкові, жнивні та обжинкові. Основні їхні мотиви — збирання врожаю, важка праця в полі, чекання завершення дня й частування, величання господаря та господині, похвала жінцям за працю на толоці, вдячність землі за добрий урожай тощо.

56 Жнива (1) — Тут і далі цифрами в дужках позначаємо частини циклу «Жнива» цього розділу.

1. Ой ясно, ясно, де ясне сонце сходитьь

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 27.

Запис Лариси Косач.

Темп не вказано.

2. Ой заспіваймо, нехай вдома почуютьь

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 27–28.

Запис Лариси Косач.

3. Наша матюнка й а удома домує

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 28.

Запис Лариси Косач.

4. Ой не мила нам та вечера, не мила

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 28.
Запис Лариси Косач.

5. Поздоров, Боже, нашого господаря

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 28.
Запис Лариси Косач.

За тими столами двананьцять панів

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 29.
Запис Лариси Косач.

ЖНИВА (2)

1. Ой літає соколенько по полю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 29–30.
Запис Лариси Косач.

Ой чіє то поле, широкі загони?

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 33–34.
Запис Ольги Косач.

57 Цей двовірш і три наступних у рукопису виділені зліва дугами та цифрами 1 або 2 зверху.

58 Сажень — давня східнослов'янська лінійна міра, яка вживалася до запровадження метричної системи мір; із XVIII ст. дорівнювала 3 аршинам, або 2,134 м.

59 с. Колодяжно (Колодяжне) — село Ковельського повіту Волинської губернії, нині село Колодяжне Волинської області. У Колодяжному родина Косачів оселилася 1882 р.

60 ...од дівчини Варкі — таке написання імені в автографі. Дмитрук (Пиріг) Варвара Йосипівна (1872–1964) — селянка з Колодяжного, близька знайома Лесі Українки і родини Косачів. З її допомогою та з її голосу Лариса та Ольга Косач записували народні пісні.

Ой росла я, росла, як у борі сосна

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 34–36.

Запис Ольги Косач.

61 Дала мене моя мати та й за недоростка — найпоширеніша родинно-побутова балада про чоловіка-нелюба, більше відома за назвою «Про недоростка».

62 У цьому місці слова «з ним» перекреслено.

Чорні очі, пора спати

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 36–38.

Запис Ольги Косач.

63 Обрік — дрібно посічена солома з вівсом, дертю і т. ін. для годівлі коней.

64 Светьолка — світелка, невелика світлиця (чиста, світла, парадна кімната в будинку).

Ой трудно, трудно, іще трудній буде

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 38–39.

Запис Ольги Косач.

65 Пересада — досада, прикрість.

Ой на горі жито

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 39–40.

Запис Ольги Косач.

66 Люстрочко — пестливе до люстро (дзеркало).

67 Потерятися — загубитися.

Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 40–41.

Запис Ольги Косач.

Контамінація двох народнопоетичних творів — історичної пісні про Морозенка (перша частина) та рекрутської пісні (друга частина, від слів «Бідна Польща, бідна Польща...»).

68 Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче — історична пісня про боротьбу козака Морозенка проти ворогів. В одних варіантах пісні герой бореться з ляхами (поляками), в інших — з турками чи татарами або просто лихими ворогами.

Морозенко став узагальненим образом українського козака, хороброго й відважного воїна. Історичним прототипом Морозенка став Станіслав Морозовицький, сподвижник Б. Хмельницького, полковник, учасник національно-визвольної війни 1648–1654 рр., зокрема облоги Збаража 1649 р., під час якої він загинув (М. Петровський). За іншою версією, ним був Нестор Морозенко (Морозовський), осавул Кропивнянського полку.

69 ...у Житомирі стали — Житомир — у часи Російської імперії центр Волинської губернії. Сюди доправляли рекрутів-новобранців для примусової присяги та подальшої служби у війську.

Ой милий, милий, ти, дружино моя

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 41–42.
Запис Ольги Косач.

Вже сонце низенько

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 42–44.
Запис Ольги Косач.

70 Гудити — ганити, виносити осуд.

Була Польща, була Польща

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 44–46.
Запис Ольги Косач.

71 Була Польща, була Польща, / Та й стала Росія — ідеться про ліквідацію Польської держави через кілька її поділів. Унаслідок цього частина території увійшла до Російської імперії.

72 Соха — примітивне землеробське знаряддя, за допомогою якого орали землю.

73 Зверху над цим рядком слова «через сад» перекреслено.

74 Як панщина-даремщина / З села утікала — ідеться про скасування кріпацтва в лютому 1861 р. спеціальним царським «Маніфестом».

Кріпосне право в Україні, остаточно оформлене указом Катерини II 1783 р., проіснувало майже 80 років. Становище селян-кріпаків було надзвичайно важким; серед різних видів кріпацьких повинностей, окрім численних податків, була ще й панщина чи відробіткова рента — примусова праця закріпачених селян у господарстві поміщиків. Образ панщини, що тікає з села, у пісні персоніфікований.

⁷⁵ Переторжити — продати, сторгуватися.

Ой у полі курно та димно

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 47–48.

Запис Ольги Косач.

⁷⁶ Комора — окрема будівля для зберігання зерна тощо; приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо.

Бодай мому милейкому

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 48–49.

Запис Ольги Косач.

⁷⁷ У рукопису спочатку написано «миленькому», а потім «ь» перекреслено, а «н» виправлено на «й».

⁷⁸ У рукопису спочатку було «чужи люде», слово «люде» закреслено, дописано «в» та «краю».

⁷⁹ Заволока — зайда, заброда (зневажливе).

⁸⁰ У рукопису слово «Дунай» закреслене, зверху написано — «річку».

⁸¹ Ворожейкі навтіхаюця — Навтіхатися — радіти, тішитися.

В молоді. Вінкі. Субота

⁸² В молоді. Вінкі. Субота — традиційне весілля як цілісна народна драма складається з ряду обрядових дій із пісенним супроводом. Воно включає багато сцен, які умовно об'єднують у кілька етапів: передвесільний, власне весілля та післявесільний.

Передвесільні обряди відбуваються головно в домі молоді. Один із таких — вінкоплетини, що проходили в четвер або п'ятницю перед весільною неділею під час т. зв. дівич-вечора. У цей час проводили певні ритуали, пов'язані з культом рослин і вірою

в їхню магічну дію. Вінкоплетення включало виготовлення вінка з калини, барвінку чи інших вічнозелених рослин для нареченої та на коровай і вінка чи букета для нареченого, виплітання ритуально-магічних віночків або букетиків із живих квітів і рослин для дружини й гостей. На весіллі ці вінки та букети мали не лише символічне значення (вінок на голову — символ сонця, річного коловороту, дівочості), а й магічне (відганяли нечисту силу, злі чари) та утилітарне (за ними розрізняли чини в обрядовій ієрархії та сімейний стан гостей). Особливу роль відводили весільному вінку для молодої. Готовий вінок клали на хліб у формі кола й несли його до батьків молодої, щоб вони благословили дочку на шлюб. Батьки клали вінок на голову молодій, тричі торкнувшись перед тим її чола.

У п'ятницю ввечері або в суботу зранку проходив обряд розплітання коси молодої. Дівчину садили на вивернутий кожух, що символізував жертвну тварину і, за тотемними віруваннями, був запорукою майбутнього добробуту. Традиційно косу нареченої розплітав її брат (в інших випадках — мати, старша дружка, батько, староста). При цьому з голови молодої знімали її стрічки, прикраси, які носили лише дівчата, і передавали молодшій сестрі або кидали у воду. Потім волосся нареченої знову заплітали. Його мастили медом, вплітаючи часник (як оберіг), зерно (символ нового народження), дорогі монети (знак добробуту), ритуальні рослини — барвінок, руту, чорнобривці тощо. Згодом цей ритуал спростили до вплітання у волосся нареченої барвінку. Потім на голову клали весільний вінок, який і був символом шлюбу чи вінчання (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Київ: Знання-Прес, 2006. С. 204–207).

1. Благословила Марися в свого рідного татойка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 49.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

83 Благословила Марися в свого рідного татойка — благословення — згода, дозвіл, схвалення; звичай, що виражається через «висловлення блага (добра)» чи «благі (добре) словлення», через побажання добра з вірою, що це здійсниться.

У весільному обряді благословляють батько-мати разом із Богом, тому кажуть: «Благослови, Боже, і отець та мати». Іноді благословення роблять хлібом — тоді воно має більшу силу; той, хто благословляє, цілує в чоло, а йому цілують руку.

2. Хвалилася береза своїм гіллям дрібненькім

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 49–50.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

3. Ходить Маруся по городойку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 50–51.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

4. Пошла Марися в нову свителку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 51.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

5. Ой в неділю за сонця

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 51.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

6. Над Дунаєм глибокім

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 51.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

⁸⁴ Дунай — див. примітку до №4 («Подольянка») циклу «Веснянки» цього розділу.

⁸⁵ До їй татойко пішли шле — можливо, послали шле.

7. Була рутойка літо й зиму зелена

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 52.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

86 П'ятонка — п'ятниця.

87 Нехай я зношу рутманейкій віночок — рутманий — рутвяний, зроблений із рути (багаторічної напівкущової або трав'янистої рослини родини рутових).

8. Ой у городци на яриноци

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 52.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

88 Ой у городци на яриноци — яриночка — пестливе від ярина (сходи або посіви ярих культур).

89 Мніго — багато.

90 Аршина — аршин (давня східнослов'янська міра довжини, яка жила до запровадження метричної системи; дорівнює 0,711 м).

9. Вила Марися віночок

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 52–53.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

10. А ще ж тобі, Марисю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 53.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

91 Бояри — див. примітку до № [3] циклу «Веснянки» цього ж розділу.

11. Ой Марися дружечкі збирала

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 53.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

12. Иди, Марисю, вінкі зми

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 53–54.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд вінкоплетення.

92 Зми — візьми.

Неділя. До вінця

93 Неділя. До вінця — власне весільні обряди відбувалися в суботу та неділю. Розпочинали їх із посаду нареченої. Спочатку брат розплітав косу молодої (іноді це робили в п'ятницю увечері), потім одягали весільний вінок, який був символом шлюбу, та садили молоду на посаді на вивернутий кожух. У цей час молодий вирушав із друзями по наречену. Пройшовши перепони в дорозі та в домі молодої, наречений займав місце біля неї на посаді. Після короткої трапези вони отримували благословення від батьків і вирушали до вінця (вінчання), що скріплював шлюб молодих. Вінець — корона, яку тримають над головами молодих під час обряду вінчання, а також сам цей обряд (звичайно відбувається в неділю).

1. Ой ступила Марися на поріг

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 54.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодої.

2. Ой дай, мати, діжку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 54.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодої.

3. Ой Марися татойка питає

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 54.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

94 Немножко — небагато, трішки.

4. Ото тобі, Марисю, за тоє

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 54–55.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодії.

95 В батожок — спосіб заплітання коси.

96 Срібнії коснички влітала — коснички — пестливе до кісники (стрічки для вплітання в косу).

5. На дворі терен тешуть

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 55.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодії.

6. Брат косу розплітає

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 55.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодії.

7. Упав грибинець

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 55.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодії.

8. Снижок припадає

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 55.
Запис Ольги Косач.

Пісню співають, виряджаючи молодих до вінчання.

9. Через сінечки вишневи сад

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 55.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодії.

97 Через сінечки *вимневи сад* — пісню співають перед посадом молодої. Молода ховається, а замість неї виводять іншу дівчину. Відбуваються пошуки нареченої. Цей ритуал, що тепер має форму гри, є видозміненим випробуванням нареченого. Подібне організували й після завершення весільної гостини. Ритуал знайшов відображення у весільних піснях про наречену, яку шукають мати, батько, брат і сестра та нарешті знаходить наречений.

98 Сховалась Марися в виноград — образ винограду пов'язаний тут із образом родового чи райського дерева. За словами М. Грушевського, «виноград — се нова форма райського дерева, яка символізує собою родину» (Грушевський М. Історія української літератури Т. 1. С. 302). У весільних піснях мотив ховання дівчини в винограді чи в саду означає зберігання незайманості до шлюбу.

99 Сужаний — суджений, призначений долею; наречений.

10. Перша квітойка — молодий Василько

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 56.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд обдаровування молодих.

11. Перша квітойка — молода Марися

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 56.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд обдаровування молодих.

12. За лісом чорна хмара

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 56.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодої.

100 У рукопису спочатку написано «билесенькі», потім «ь» перекреслено, а «н» виправлено на «й».

13. Не садись, Марисю, боком

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 56.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодої.

14. Приступи, братику настарший

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 57.

Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

101 У рукопису в слові «найстарший» перше «й» перекреслено.

15. Ми свати подманили

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 57.

Запис Ольги Косач.

Весільна приспівка до танцю.

16. Наша дружка согришила

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 57.

Весільна приспівка до танцю.

17. З дорогі, ворогі, з дорогі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 57.

Запис Ольги Косач.

Пісню співають, виряджаючи молодих до вінчання.

Тихая вечеронька, тиха

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 57–58.

Запис Лариси Косач.

102 Тихая вечеронька, тиха — аналізуючи балади цієї тематики, В. Пропп зауважував: «Убивство невинної жінки — один із основних сюжетів таких балад. Убивця — член своєї ж сім'ї: чоловік, або свекор, або брат. <...> Частіше чоловік убиває жінку за намовою своєї матері. <...> Іноді свекруха сама зводить невістку. <...> Іноді вона отруєє обох: і сина, і його дружину чи наречену, чи кохану». Про природу конфлікту в цих баладах учений висловлює такі міркування: «В баладі зустрічаються два покоління: молодше і старше. Старші не терплять ніяких форм живого, безпосереднього людського кохання й фанатично “переслідують” усі вияви такого кохання. Жертва цієї ненависті — любляча жінка.

Дівчина може також стати жертвою не тільки старших, а й жорстокого брехуна, чи зводителя, чи ревнивця, або навіть жениха» (Пропп В. Жанровый состав русского фольклора // Пропп В. Фольклор и действительность. Москва: Наука, 1976. С. 58).

Ой люблю, люблю я шинкарчину дочку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 58–59.

Запис Лариси Косач.

103 Діти, суко, віночок згубила? — вінок — символ молодості, дівочої чистоти, цноти, кохання та дівування; загубити (втратити, згубити) вінок (віночок) — втратити невинність (дівоцтво).

104 Дунай — див. примітку до №4 («Подольська») циклу «Веснянки» цього розділу.

105 За Дунаєм полотно сперала, / Там, я, мамцю, віночка стеряла — сперати — прати. Стеряти — загубити.

106 Серпанок — старовинна прозора тканина (на Поліссі — лляна).

Тиха вода, тиха вода

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 60.

Запис Лариси Косач.

107 Визволь мого миленького / З прийому додому — прийом — місце збору мобілізованих рекрутів, звідки їх відправляли у військо на постійну службу.

Ой дай же, Боже, з вечора погоду

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 60–61.

Запис Лариси Косач.

108 ...щука-риба грає — загадковий образ щуки-риби та мотив «щука-риба грає» трапляється і в обрядовій, і в необрядовій поезії українців, зокрема хоровадній веснянці («Гуляй-гуляй, щукорибонько, / в холодній воді на дні»), колядці («Вставайте, браття, сідлайте коне, / Да й поїдемо всі тре на войну, да й завоюємо щукорибойку»), а також у баладних та ліричних піснях. У народних обрядових текстах міфічний образ щуки-риби причетний до світу померлих, а в ліриці цей зв'язок повністю втрачено.

109 Посад— у весільному обряді— місце за столом, де сидять молодий і молода під час весілля, а також відбуваються обрядові дії щодо поріднення родин, зокрема обмін дарами між ними, розподіл короваю та обдарування молодих; заводять молодих на посад після першого благословення, саджають на лаву, застелену вивернутим кожухом як символом багатства та тепла.

Ой устану я в понеділок

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 61–62.
Запис Лариси Косач.

110 Чи ни напряду я хоч пучинок! — починок — пряжа, намотана на веретено, або кількість цієї пряжі, знятої з веретена.

111 Чи не напряду я хоч чісницю — чісниця — десята частина (три нитки) пасма.

Ой з-под того явора

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 62.
Запис Лариси Косач.

112 Ой з-под того явора— балада про шлюб сина (синів) із матір'ю-вдовою відома на всій слов'янській території. Зіставлення численних варіантів (лише українських надруковано більше ста) засвідчує наскрізь оригінальне східнослов'янське трактування цього сюжету. У фольклористиці він має поважну літературу (його вивчали М. Драгоманов, Я. Бистронь, Я. Карлович, Б. Путілов, П. Лінтур та ін.).

Чимало місця з'ясуванню генези пісні відводить у своїх працях М. Драгоманов (див.: Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Львів, 1907. Т. 4. С. 31–116). Учений був переконаний, що пісня про вдову та її синів-женихів є «результат занесення в народний український осередок теми чужої» (Там само. С. 31), далеке відгалуження спільного генеалогічного дерева історії про царя Едіпа. І. Франко вступає в полеміку з М. Драгомановим щодо останнього твердження. На думку вченого, в основі пісенного сюжету про заміжжя матері з сином можуть лежати поодинокі факти інцесту; пісня могла виникнути вже в добу доволі пізню, коли такі випадки в народі вважали чимось грішним і огидним (Франко І. Дальші болгарські праці М. Драгоманова. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 296–298).

113 Китайка — див. примітку до №28 («Посію я льон по каміню») циклу «Веснянки» цього розділу.

114 Дунай — див. примітку до №4 («Подольська») циклу «Веснянки» цього розділу.

Ой у полю корчомка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 63.

Запис Лариси Косач.

115 Ой у полю корчомка — зразок поширеної в східних слов'ян балади на тему інцесту «Сестра і брати-розбійники». В українських, білоруських і польських баладах брати або впізнають сестру і цим запобігають інцесту, або інцесту не вдається уникнути і впізнання завершується метаморфозою братів і сестри у квітки «братки». Відсутність інцесту може свідчити про пізніше походження цієї версії баладного сюжету.

116 Жупан — старовинний верхній чоловічий одяг із дорогих тканин, оздоблений хутром і позументом, був поширений серед заможного козацтва та польської шляхти; взагалі теплий верхній чоловічий сукопний одяг, був ознакою заможності, символом багатства, тому іноді протиставлявся свиті.

117 Намастир — монастир.

Ой ти, мати моя, гей

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 64–65.

Запис Лариси Косач.

118 Керез — через.

З зеленого гайка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 65–66.

Запис Лариси Косач.

119 Прибудьте до мене / Рокового свята — роковий — який буває раз у рік. Рокове свято — кожне з дванадцяти найбільших за важливістю церковних свят.

В НЕДІЛЮ ПЕРЕД ВІНЧАНЄМ

120 В неділю перед вінчанєм — див. примітку до циклу «Неділя. До вінця» цього розділу.

1. Закричали гусойкі на морі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 66.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

121 Срібнії косничкі вилитала — див. примітку до пісні 4 циклу «Неділя. До вінця» цього розділу.

2. Найстарша дружечко

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 66.
Запис Ольги Косач.

Пісню співають, виряджаючи молодих до вінчання.

3. Розкiday, Боже, братову хату

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 66–67.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд розплітання коси молодої.

122 У рукопису тут і далі в тексті «ой» написано зверху над «що».

4. Ой ти, Марисю, моє дітятко

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 67.
Запис Ольги Косач.

Пісня супроводжує обряд посаду молодої.

БОРОДАРИ

Бородарі — назва, вжита Лесею Українкою на позначення групи творів весняного циклу, що мають виразний синкретичний характер. Лексему бородар (воротар) етнологи вважають символічним знаком сонця. У цих текстах, на думку С. Килимника, відображено

давні уявлення слов'ян про «небесні ворота»: «Пращури вірили, що є з Неба на Землю щаслива дорога-міст, що замикається “Небесними ворітьми”. Ці ворота відкриваються на магичні дії й з Неба приходять новонароджені душі; цими ворітьми приходять і богиня весни Лада, цими ворітьми приходять і урожай, щастя, добро; цими ворітьми приходять-повертаються і душі “дідів”, опікунів роду-родини, для догляду за урожаєм... Але цим мостом, через ці ворота, і відходять душі померлих на Небо — у Вирий» (Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 3 т., 6 кн. Київ: Обереги, 1994. Кн. I. Т. 1, 2. С. 161). Слово-поняття *воротар* (*бородар*, *володар*) позначає охоронця символічної небесної брами.

Леся Українка засвоїла кілька варіантів веснянки з опорним словом *воротар* (варіанти — *бородар*, *володар*): «Володар, володарочку», «Бородар, бородарку».

1. Кремповеє колесо

Подано за автографом: ВКМ. ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 67.

Запис Лариси Косач.

К. Квітка вважав, що мелодія пісні «Кремповеє колесо» з с. Колоджаного є «історичною пам'яткою», яка «збережена для науки завдяки Лесі Українці» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Т. 2. С. 444).

123 Кремповеє колесо — див. примітку до №15 циклу «Веснянки» цього розділу.

124 Сьому й тому пов копи — нів копи — одиниця лічби грошей, що дорівнювала 25 копійкам.

2. Пускайте нас

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 67.

Запис Лариси Косач.

125 Пускайте нас — гаївка «Пускайте нас» («Ворота», «Воротар», «Небесні ворота») — драматичне відтворення міфу про повернення з вирію весни крізь небесні ворота, через які начебто відходять душі померлих і приходять душі новонароджених. Виконавці цих гаївок стають парами, імітуючи піднятими вгору руками чи протягненими хустками ворота. Одна (дві, рідше більше дівчат)

намагаються пройти кризу «ворота» — попід руками. При цьому відбувається розмова-діалог. Воротарі вимагають викуп і просять «крайное дитятонько». Незважаючи на пізніші нашарування, текст зберігає натяки на жертвоприношення, пов'язані з приходом весни.

У гаївках про відкриття небесних воріт і подібних до них часто трапляється мотив боротьби чи битви. Тривалий час на окремих територіях зберігалася традиція, за якою парубки билися, боролися між собою (чи з дівчатами), імітуючи давній міф про циклічну боротьбу літа з зимою (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Київ: Знання-Прес, 2006. С. 143).

126 Наші мости поламняни — мотив ламання мостів громадою парубка (так само, як і підпалювання рути, викрадення віночка, розривання намиста і под.) належить до архаїчних у групі любовно-еротичних веснянок.

127 Дунай — див. примітку до №4 («Подольанка») циклу «Веснянки» цього розділу.

3. А в кривому танцю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 67–68.

Запис Лариси Косач.

128 А в кривому танцю — див. примітку до циклу «Веснянки» цього розділу.

Тут і в наступних гаївках з'являються гумористичні мотиви, основний із яких — передражнювання парубочого і дівочого хорів.

129 Луцьк — місто Волинської губернії, нині м. Луцьк, обласний центр Волинської області. У Луцьку Лариса Косач жила в 1879–1891 рр.

130 Дунай — див. примітку до №4 («Подольанка») циклу «Веснянки» цього розділу.

131 На призьби скачана — призьба — невисокий, переважно земляний насип уздовж стін хати знадвору.

4. Бородарь, бородарку!

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 68.

Запис Лариси Косач.

Варіант Лесі Українки подав К. Квітка в збірнику «Українські народні мелодії» (Київ, 1922) під №54. Із цього приводу він писав: «Під №54 тут вміщено зроблений Лесею Українкою і віднесений нею до м. Звягель запис веснянки “Володар, Володарочку”».

Запис цей я побачив після виходу в світ збірника, названого в попередньому пункті (йдеться про збірник «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка» 1917–1918 рр. — Ред.). Леся Українка цієї пісні мені не співала. За яких обставин я скопіював запис, щоб включити його в збірник 1922 р., точно не пригадую. Очевидно його привезла сестра Лесі Українки з батькового дому (з с. Колодяжного). Чи зберігся де оригінал запису — не пам'ятаю» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Т. 2. С. 445).

132 Бородарь, бородарку! — див. коментар до цього циклу.

133 Поврубелька — пів рубля (рубель — назва грошової одиниці, що дорівнювала 100 копійкам).

5. (Просо) Ой їхали хлопчики орати

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 68.

6. Стала дуброва горіти

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 68–69.

Запис Лариси Косач.

134 Збанок — дзбан, глекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу і т. ін.

7. (Просо) Ой на горі санчата

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 69.

Запис Лариси Косач.

8. (Просо) Покочу я долото

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 69.

Запис Лариси Косач.

9. Постійте, хлопці, тутека

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 69.

Запис Лариси Косач.

135 Тутека — тут.

10.

136 Під цим номером текст відсутній.

1. Ой грай, музиченько

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

137 Розкошничка — пестливе до розкішниця (та, яка живе в розкоші).

2. Нащо мені музики

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

3. Ой грай, коли граєш

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

4. Дивилася крoз стину

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

5. Ой з-за гори вискочила

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

6. Посилала мене мати

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

7. Ой ти, гарний Семене

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 70.
Запис Лариси Косач.

8. Ой горе, моя мати

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

9. Ой хоць мене, мамцю, бий

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

10. А я хату мету

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

11. Ой, мати, зотни шию

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

12. Ой, мамуню моя рідна

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

13. Точу горох, ще й точиться

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

138 Точу горох, ще й точиться — точити — просіювати, очищати на решеті, ситі (про зерно, сипкі речовини).

14. Ой ти не ходи, куди я ходжу

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

15. Катерина та Василь

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 71.
Запис Лариси Косач.

16. Ой танець не робота

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 72.
Запис Лариси Косач.

17. Ой гуляла дівчинойка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 72.
Запис Лариси Косач.

18. Ой сама я сама

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 72.
Запис Лариси Косач.

19. Ой казали люде

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 72.
Запис Лариси Косач.

139 Далі в рукопису слово «собі» перекреслене.

140 Галява вдалася — галявий, галавий — непосидючий, неслухняний, такий, що здіймає галас.

141 У рукопису слово «там» перекреслене, над ним напис «як».

20. Чи бачиш ти, чоловіче

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 72–73.
Запис Лариси Косач.

21. Козачейку Мельку

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73.
Запис Лариси Косач.

22. На татарській горі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73.
Запис Лариси Косач.

23. На татарські горі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73.
Запис Лариси Косач.

24. Кукуріку, півнику, на току

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73.
Запис Лариси Косач.

25. Чи я тобі не казала

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73.
Запис Лариси Косач.

26. Ой наш ячмінь зеленейкий

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 73–74.
Запис Лариси Косач.

27. На бережку ножки мила

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 74.
Запис Лариси Косач.

142 Ой чи тії нетязі, / Що в сірії сермязі? — нетяга — бідна людина. Серм'яга — домоткане грубе нефарбоване сукно; верхній селянський одяг із нього.

28. Паничику, паничику

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 74.
Запис Лариси Косач.

143 Камізелька — вид одягу без рукавів; жилетка.

29. Коло гаю похожаю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 74.
Запис Лариси Косач.

144 У рукопису слово «заспіває» перекреслене, над ним напис «засмієця».

30. Чиї пчоли по диброві

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 74–75.
Запис Лариси Косач.

31. Коли любиш, люби дуже

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

32. Ой тупну я не помалу

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

145 Вал — товсті нитки з клоччя.

146 У рукопису «пошила» перекреслено, над ним зверху напис — «виткала».

147 У рукопису «сиди» перекреслено, над ним зверху напис — «учепися».

33. Ой вийду я з-за гори

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

34. Ой вийду я з-за гори

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

35. Чи бачиш ти, Наталко

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

36. Сороки, ворони

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75.
Запис Лариси Косач.

37. У Павлуся чорні штани

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 75–76.
Запис Лариси Косач.

38. Ой то мені догодило

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 76.
Запис Лариси Косач.

39. Чи ти бачив, чи ти чув

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 76.
Запис Лариси Косач.

40. Катерина винна

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 76.
Запис Лариси Косач.

41. Коло гаю походжаю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 76.
Запис Лариси Косач.

148 Їдну маю на Україні, / Другу на Волині — тут Україна, на відміну від сучасного розуміння, має вужче значення — позначає лише певні території центральної та козацької України.

42. Ой шуміла ліщинойка

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 77.
Запис Лариси Косач.

43. Погоріли болота

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 77.
Запис Лариси Косач.

44. Широкий шаровари

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 77.
Запис Лариси Косач.

149 Таляр — старовинна срібна монета.

45. Ой на горі, на горі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 77.
Запис Лариси Косач.

46. А вже в мене ребер нема

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 77.
Запис Лариси Косач.

47. Ой ти, тату, рубай дрова

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 78.
Запис Лариси Косач.

Жнива (3)

1. Та й наша пані не пишна

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 78.
Запис Лариси Косач.

150 У рукопису слова «та й» дописано зверху над словом «наша».

151 Сяніти — сяяти, сіяти, блищати. Суконька — пестливе від сукня.

2. Весело панові, весело

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 78–79.
Запис Лариси Косач.

152 Що ми й виночок несемо — один із найважливіших обрядів обжинкового циклу — сплітання обжинкового вінка як символу доброго врожаю. Обряд плетення вінка з колосків і калини схожий на весняне вінкоплетення. Обжинковий вінок, що був символом осіннього сонця, котили з поля до дому господаря (уособлення сонячного коловороту, як і в купальському обряді). Цю процесію, як правило, очолювала жниця, вбрана в колосся і з пшеничним вінком на голові, яка «зжала дух поля». Вона уособлювала ниву, втілювала її дух. За сплетений вінок господар давав викуп і залишав його до наступної сівби.

У деяких місцевостях вінком називали останній сніп та самі обжинки. Обирали гарну дівчину, клали їй на голову вінок із колосся, а останнього снопа (вінка) урочисто несли господареві; той приймав його, частував женців, а снопа беріг як ритуальну святість до нового врожаю.

3. Очиняй, панойку, ворота

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 79.
Запис Лариси Косач.

153 Несемо виночок з золота — див. примітку до попередньої пісні.

154 Ці та два наступні двовірші в рукопису позначені справа дугами та помітками — 2, 1; можливо, їх треба переставити.

4. Одчиняй, панойку, квартиру

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 80.
Запис Лариси Косач.

155 Далі в рукопису рядки «Бо наш панойко кох...» перекреслено.

5. Бо наш панойко коханий

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 81.
Запис Лариси Косач.

156 На вороним— зверху над цим словом напис «сивому».

157 Червінчик— пестливе до червінець. Див. примітку до №9 циклу «Веснянки» цього розділу.

6. Ой ясно, ясно, де ясний місяць сходить

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 82.
Запис Лариси Косач.

7. Ой наш господар бардзо рад

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 82.
Запис Лариси Косач.

158 Бардзо— дуже.

8. Котився виночок по полю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 82–83.
Запис Лариси Косач.

159 Котився виночок по полю— див. примітку до №2 цього ж циклу.

9. Маяло житечко, маяло

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 83–84.
Запис Лариси Косач.

160 У рукопису слово «музики» перекреслене, над ним напис «вечери».

161 Олика— містечко Луцького повіту, тепер селище міського типу у Волинській області.

10. Йдіте, дивойки, в долину

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 84–85.
Запис Лариси Косач.

162 Йдіте, див[ойки], до радка, / Котора здатна до вина — див. примітку до №2 цього циклу.

163 Метлиця — метлюг, трав'яниста рослина родини злакових з розлогою волоттю, що росте як бур'ян у посівах жита, пшениці, ячменю.

11. Ой зелений явур зелений

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 85.
Запис Лариси Косач.

164 Безмаль, мені віночок принесуть — див. примітку цього циклу. Безмаль — мабуть, певно.

12. Ой тоді панойко журився

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 85.
Запис Лариси Косач.

165 У рукопису слово «наш» перекреслене, над ним написано «тоді».

13. Широка нива 100 кіп жита вродила

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 86.
Запис Лариси Косач.

166 Далі в рукопису слово «(bis)» перекреслено.

14. Ой розогрався под козаченьком кінь, кінь

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 86–87.
Запис Лариси Косач.

167 Сиб — якби, коли б.

168 ...білого сина — зверху над цим словом напис «малого».

169 ...ночное постояння — зверху над цими словами напис «ве-чірнее стояння».

170 У рукопису слово «постояння» перекреслене, над ним напис «розмовляння».

15. Ой як я була в свої матінки, свої

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 87–88.
Запис Лариси Косач.

171 У рукопису слово «каля» перекреслено, над ним напис «в свої».

172 У рукопису слово «бору» перекреслено, над ним напис «воротях».

16. Ой як я була я сім літ удовою

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 88.
Запис Лариси Косач.

173 Дрб — обідранець, босяк.

17. Ой і не літай, зозулейко, по ночі

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 89.
Запис Лариси Косач.

18. Кує зозуля при зеленій доброві

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 89–90.
Запис Лариси Косач.

174 Комора — див. примітку №76 до пісні «Ой у полі курно та димно» цього розділу.

175 Підкреслення в рукопису.

19. Ой полинь, соколю, по полю

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 90.
Запис Лариси Косач.

176 У рукопису слово «частії» перекреслене, над ним напис «великі».

20. Ой через село перепілка летіла

Подано за автографом: ВКМ ФЛУ. Інв. № ЛУ-28. С. 90–91.
Запис Лариси Косач.

177 У рукопису слово «давай» виправлено на «дала».

178 У рукопису після слова «хоч» слова «би і чотири» перекреслено, зверху напис «рочків зо».

179 Лемішка — страва з густо запареного борошна, звичайно гречаного.

180 Жупан — див. примітку №116 до пісні «Ой у полю корчомка» цього розділу.

181 Чі тій гетьмази, що ходить у сермази — у рукопису слово «жупані» перекреслено, над ним напис «сермази». Сермага — те саме, що серм'яга. Див. примітку до №27 циклу «Бородарі» цього розділу.

НОТНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ КОСАЧ З АРХІВУ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

В архіві Олени Пчілки Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України серед записів нот народних пісень і колядок, здійснених невідомими особами (ІЛ. Ф. 28. Од. зб. 311), було ідентифіковано три пісні з нотами, зафіксовані рукою Лариси Косач на одному аркуші: «Коло млина калина, там дівчина ходила», «Ой до краю женчики, до краю!», «Ой літає соколونько по полю». Ці її нотні автографи раніше були не відомі. Оpubліковано вперше.

1. Коло млина калина, там дівчина ходила

Текст пісні, без нот, увійшов у добірку веснянок, що їх зафіксувала Лариса Косач у рукописний так званий колодяженський зошит (№14, с. 24). Її мелодія ідентична мелодії попередньої пісні цього зошита — №13 «Туман танок водила», тобто обидва тексти (№13 і №14) можна співати на одну мелодію. Між ними є лише невелика відмінність у визначенні темпів: пісня «Туман танок водила» записана в рідковживаному темпі *Lentissimo* (дуже повільно), у 2 такті зазначено: *un poco più meno lento* (трохи не так повільно); «Коло млина калина» — у темпі *Lento* (повільно); інших указівок немає. Цікаво, що в обох записах збережено фермати на перших трьох звуках. Знайдений автограф дав можливість виправити неточності в попередніх публікаціях пісні «Туман танок водила» (через нечіткий запис Лариси Косач у другому такті упорядники додавали ще один такт на $\frac{2}{4}$ і змінювали тривалість нот).

Завдяки першому запису апріорі можемо коментувати два наступні, розташовані на цій самій сторінці, як такі, що занотовані Ларисою Косач (див. добірку світлин наприкінці видання).

К. Квітка записав від Лесі Українки баладу «Коло млина калина, там удова ходила» (Народні мелодії / З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I–II. С. 106. № 107). Вона не є варіантом власноручного запису письменниці «Коло млина калина, там дівчина ходила», це — різні фольклорні зразки.

2. Ой до краю женчики, до краю!

Автограф Лариси Косач має незначні відмінності від запису цієї пісні М. Лисенком з її голосу («Обжинкові» пісні, №2); вони записані відповідно у G-dur і F-dur.

3. Ой літає соколенько по полю

Текст пісні, без нот, завершує перший «блок» записів Лариси Косач у «колодяженському зошиті» («Жнива»), за яким ідуть нотатки рукою її сестри Ольги. Мелодія лише кількома деталями відрізняється від запису цієї пісні М. Лисенком із голосу Лесі Українки («Обжинкові» пісні, №3). Цю пісню зафіксував і К. Квітка («Пісні жниварські», №36); його нотація має варіативні відмінності й нижчу звуковисотність (g-moll—e-moll). Останню ноту пісні (восьму) замінено на четвертну відповідно до наповнення такту.

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ ТА МИХАЙЛА КОСАЧІВ

Спільні фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів, зроблені на початку 1890-х рр. на Звягельщині та Ковельщині, досі не були опубліковані (за винятком трьох текстів, уміщених у розділі «Записи в селах Довгополе та Буркут» у виданні: Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. С. 94–96). Водночас покликання на ці матеріали є у виданнях: Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу. Київ: Музична Україна, 1971. 436 с.; Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. 432 с.

Для ілюстрації варіативності пісень упорядники цих праць у примітковій базі називають деякі автографи Лариси та Михайла Косачів, які виявлено в Державному центральному музеї музичної культури ім. М. І. Глінки в Москві (нині — Федеральна державна бюджетна установа культури «Російський національний музей музики»; далі — РНММ у Москві).

Пропоновану публікацію підготовлено за копіями автографів, які зберігаються в Музеї видатних діячів української культури в Києві (далі — МВДУК у Києві), од. зб. Д-2223 (автографи — у РНММ у Москві). Опис документа містить такий текст: Косач Михайло и Леся. Записи песен на укр[аинском] яз[ыке] (Миропілля, Звяг[ель] і Ковельський повіт). З архіву К. В. Квітки (Музей ім. Глінки, Москва), ф. 275, інв. № 70, № 6186. Під цим фондовим номером зібрано також фольклорні матеріали, зафіксовані в інший період в інших місцевостях: уривок тексту думи «Про Олексія Поповича», фрагменти конспекту письменниці, пісню «Ой гук, мати, гук», нотні записи Лариси Косач.

Копії оригіналів — 34 арк., нумерація — у правому верхньому куті; за описом МВДУК: аркуші різного розміру, з рукописними текстами чорним, фіолетовим і червоним чорнилом, а також олівцем; окремі вставки в текст, зауваги і позначки до них вніс Климент Квітка.

Арк. 1 — запис Лариси Косач: «Мати моя, матусенько».

Арк. 2 — запис Лариси Косач: «Ой місяцю-місяченьку, не світи нікому».

Арк. 3 відсутній.

Арк. 4—запис Лариси Косач «Молодая пані Петруся кохала».

Здвоений арк. [5–6] (без №) — запис рукою Лариси Косач (почерк останнього періоду її життя): уривок тексту думи «Про Олексія Поповича» (з матеріалів фольклорної експедиції 1908 р.; подано в примітках до розділу «Думи і пісні в записах Лесі Українки та Климента Квітки»). На аркуші [6 зв.] — нотатки, спонтанні написи і графічні замальовки рукою Лариси Косач.

Здвоєні арк. 7–8, 9–10, арк. 11 — фрагменти конспекту праці Михайла Драгоманова «Нові українські пісні про громадські справи» (подано в томі 10 цього видання).

Здвоений арк. 12–13 — запис Лариси Косач тексту пісні «Ой гук, мати, гук», зроблений у Буркуті від І. Франка 1901 р. (подано в розділі «Фольклорні записи Лариси Косач і Климента Квітки з Буркута і Довгополого»). За описом МВДУК, запис на чотирьох сторінках олівцем, але скопійовано лише одну.

Здвоений арк. 14–15 — запис Михайла Косача: «Як поїхав Данилюша на війну».

Здвоений арк. 16–17 — записи Михайла Косача: «Була Польща, була Польща», «Ой із гори та в долину», три варіанти пісні «Летить ворон з чужих сторін», «Бідна Польща, бідна Польща, ще бідніша буде», «Ой Морозе, Морозенку, ти прекрасний козаче!».

Здвоений арк. 18–19 — пісні в записах Лариси Косач: два варіанти пісні «Бувайте здорові, шляхи та дороги», «Ой, де б я, де б я із досадоньки не пішла».

Здвоений арк. 20–21 — записи Михайла Косача: «Світи, місяцю, з вечера цілу нічку», два варіанти пісні «Ой чие ж то поле, широкі загони», «Калино-малино, чого в лузі стоїш?», «Чорні очі, пора спати», «Роман (“Ой у полі курно та димно”)», «Ой зішла зоря із вечера не ясная, темна», «Вже сонце низенько» (фрагмент).

Здвоєні арк. 22–23 — пісні в записах Лариси Косач: «Ой чом, коню, води не п'єш?» (частина запису), «Ой гилля, гилля, гусоньки, на став!», «Мати моя, матусенько».

Арк. 24–25 відсутні.

Арк. 26–28 — пісні в записах Лариси Косач: «Бувайте здорові, шляхи та дороги», «Ой чом, коню, води не п'єш?» (частина запису).

Арк. 30–33, 29 (порушено послідовність нумерації) — балади в записах М. Косача, об'єднані в тематичні групи «Баллада про завоз дівчини», «Чари», «Різні баллади» (тексти мають послідовну нумерацію); нотатки зроблено в населених пунктах Миропілля, Полонне, Любомль, Мельниця, Колодяжно, Перековичі, Старі Кошари.

Арк. 34–35— нотні записи Лариси Косач: «Ой на Купала, Купалочка» «Володар, Володарочку!», «У бору сосна похилилася» (див.: «Нотні записи Лариси Косач з архіву Климента Квітки»).

До цього матеріалу долучаємо інші автографи записів Михайла Косача (2 арк.), відомі за копією з МВДУК у Києві (Од. зб. Д-2225), зробленою з автографів у РНММ у Москві (Ф. 275. Інв. №189. №6186):

Арк. 5— «Ой де б я, де б я із досадоньки пішла».

Арк. без № (нумерація олівцем у правому верхньому куті—5, а, б, в)— «Пид гай, коню, пид гай, коню» (а), «Була (2) Польща, (2)» (б); «Ой із гори та в долину» (в).

До обох варіантів пісні «Була Польща, була Польща» в записах М. Косача в автографах зроблено цифрові помітки, очевидно, рукою К. Квітки: «547А» та «547А(?)». Таке маркування збігається з номером мелодії до цієї пісні у виданні: Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. 250 с. Це дає підстави вважати, що з автографами працював К. Квітка, який до текстів добирав мелодії, ймовірно, з метою їх публікації.

Про фольклористичні заняття Михайла, Лариси та Ольги Косачів свідчить чимало джерел. Результатом спільної збирацької праці сестер Косач упродовж 1890–1893 рр. став так званий «колодязенський зошит». Із родинного листування і спогадів відомо, що й Михайло Косач мав свої уподобання в цій сфері. «До фізики всі мої найбільші симпатії після фольклору»,— щиро зізнався він 1893 р. у листі до матері (*Лист М. Косача від 12.XII.[18]93 з Dorpat до О. Косач (матері) // Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. Київ: Комора, 2017. С. 317*).

Спільні фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів датовані початком 90-х рр. XIX ст.; як уточнює К. Квітка, зроблено їх «безпосередньо від волинських селянок і селян» (*Народні мелодії / з голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I–II. С. 1*).

Достатньо підстав і для припущення, що ці записи склали ще одну добірку, яку Олена Пчілка описала в листі до К. Квітки в часі його роботи в 1922 р. з архівом М. Лисенка: «Ще одну річ повинні б Ви знайти в паперах Мик[оли] Віт[алійовича]. Се— збірник пісень, що записала Леся Укр[аїнка]. Вона передавала Лисенкові деякі мелодії, а він попросив і слова. Леся дала збірничок,

сказавши, щоб його було повернено незабаром; але збірник десь поринув у столі в Мик[оли] Віт[алійовича] (чи, може, хто його взяв), і Леся вже ніяк не могла його здобути назад, — хоч і нагадувала не раз. Збірничок такий, шкільний зшиток, тільки перегорнутий ще раз; виглядав довгенький, а вузенький. Шкода мені його, бо там були слова до пісень такі, що Леся вже й не могла пізніш пригадати в цілості» (Лист Олени Пчілки до зятя Климента Квітки. Листи так довго йдуть... Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2003. С. 179). Ймовірно, Олена Пчілка, пам'ятаючи згубу «через Лисенка», все ж точно описала не зошит із записами Лариси та Ольги Косач, а інший зошит — другий.

Важливим аргументом на користь гіпотези про зошит зі спільними фольклорними записами Лариси і Михайла Косачів є інформація за 4 квітня 1941 р. у «Літературній газеті»: «Відомо, що з допомогою свого брата вона (Леся Українка. — Ред.) збирала пісні та билини в селах Ковельського і Луцького повітів» (Леся Українка. Документи і матеріали 1871–1970. С. 355–356). Очевидно, автор замітки (в публікації «Наш кор[еспондент]») помилився з жанровими означеннями (як-от «билина»). Мабуть, ідеться про думи чи балади, які фіксували Лариса і Михайло Косачі. Згадки про такі записи є в їхньому листуванні 1890–1894 рр., листах Лесі Українки до М. Драгоманова цього періоду.

Про загальний обсяг усього записаного Ларисою і Михайлом Косачами можна говорити лише приблизно. З нині відомого: 47 текстів пісень без мелодій, записаних рукою М. Косача (37 пісень) і Лесі Українки (10 пісень). Три пісні в записах Лесі Українки («Мати моя, матусенько», «Ой місяцю, місяченьку», «Молодая пані Петруся кохала») мають помітки «від Лариси Косач».

Цілком імовірно, що таких записів було значно більше, бо листування Лариси й Михайла Косачів цього часу переконує, що «етнографічна» тема захоплювала обох, а звідси й інтерес до новітніх фольклористичних студій, перші спроби систематизації, групування та подачі фактажу.

Своїми здобутками вони охоче ділилися з Михайлом Драгомановим. «Получилось тутай дядькове письмо, — пише сестрі, яка перебувала «біля города Акермана у французькій колонії в Шабі», М. Косач у серпні 1891 р. з Колодяжного, — і через те, хоч до тебе воно писане, але ми його прочитали; отож тепера я не відаю, як бути з піснями, чи до “Київської [Старини]” їх, чи як.

Дядько питається пісні про оженіння матері з сином, але такої я ніде і тині не чув, крім “корабля” і “вдову”, треба цюю хіба йому послати. Яка досада, що не дійшов 2-ий т[ом] “Сборніка за народні утворення”, там мусить бути дуже цікава дядькова стаття про фольклор» (Лист М. Косача від 18.VIII.[18]91 р. з Колодяжного до Л. Косач // Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 289).

А вже за місяць з Дерпта він уточнює в рідних: «Чи послала йому (М. Драгоманову. — Ред.) Леся пісню про “удову та синів”? Як ні, то хай питається у Кароля варіант цієї пісні: він тим цікавий, що, здається мені, перейнятим з літературного білоруського переказу, так принаймні, на мою думку, показує мова цього варіанту» (Лист М. Косача від 18.IX.1891 з Dorpat до О. Косач (матері) // Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 298).

Радилася тоді з М. Драгомановим щодо записаного разом із братом і Леся Українка: «Чи не прийняли б Ви од мене деяких етнографічних матеріалів, може, вони Вам на що здадуться? бо я їх не вмію до пуття довести. На пробу Міша оце мусить Вам послати скільки волинських “баллад”, що я йому диктовала, як він був тут у мене; прийміть їх, коли вони куди-небудь судні» (Лист Лесі Українки від 16(28).VII.1891 р. з Євпаторії до М. Драгоманова. Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 146).

Той факт, що фольклор не був тимчасовим захопленням студента-математика, підтверджують і його пошуки нових методик фіксації уснопоетичних зразків: «Розігнався я оце мотиви пісень на цифри перекладати та закон знаходити, та поки що нічого не виходить, загайне діло це перекладання, тим то поки одну й переклав, як перекладу більше, то, може, що й удасться зазметити. Коли Леся може, най пришле свої купальні пісні, я б з них почав систематичну роботу, а то у збірнику Лис[енка] дуже спорадичні по мотиву пісні» (Лист М. Косача від 4 авг[уста]1890 р. з Колодяжного до О. Косач (матері) // Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 275–276). Тут, очевидно, йдеться про цифрове шифрування фольклорних текстів, яким цікавився Михайло Косач.

Усвідомлені пошуки утвердили Ларису і Михайла Косачів у розумінні обов'язкової паспортизації записів. Тому фольклорний фактаж подекуди має точне датування: «13 Авг[уста], 1890», «1890 г[од], Авг[уст]», а також містить цінну інформацію про місце

побутування, а це чимало містечок і сіл історичної Волині (Звягель, Миропілля, Полонне, Колодяжне, Білінь, Скулин, Любомль, Перековичі). Представлено тут і записи з «с. Волошки, К[овельського] у[езда], В[ольнської] г[убернії]» — пісня «Ой із гори та в долину»; «міст[ечка] Мельниця (Ков[ельського] пов[іту]» — балада «Ой у полі, полі коршомка стояла» (III); «Чарукова (Луцький повіт)» — балада «Ой чие ж то поле — широки загони?» (II); «Старих Кошар Ковел[ського] пов[іту]» — балада «Чи чули ви, люде, такої новини». Усе це помітно розширює географію фольклорних записів Лариси і Михайла Косачів.

Не менш важлива інформація про респондентів, від яких зроблено записи: «Стара баба» — до пісень з Біліня «Летить ворон з чужих сторон» (II) та «Ой чие ж то поле, широкі загони», «ст. баба Параска» — до пісні з Біліня «Ой зішла зоря із вечера не ясна, темна». Суголосний таким підписам-характеристикам спогад Ізидори Косач-Борисової: «Пригадую бабу Лукеру з села Білонь (ідеться про с. Білин, що за 15 км. від с. Колодяжного. — Ред.) — вона знала стільки народних оповідань, цікаво оповідала про різні події з життя та народні легенди. З цього ж таки села бувала у Лесі одна знайома жінка, що мала приємний голос і охоче співала на прохання мами давніх пісень, найбільше обрядових, весільних, купальських тощо. З Уховецька одна стара баба була дивною вдачі — любила мандрувати, а що була бідна, то ходила пішки, побувала на прощі в Почаєві, в Києві, в Браїлові. Довідалась у когось про одну благодійну православну установу, і за допомогою цієї установи їздила до Єрусалима. Як приїздила до нас, то багато оповідала про свої враження з подорожів» (Косач-Борисова І. Колодяжне (до біографії Лесі Українки) // Спогади про Лесю Українку Т. 1. С. 176).

Ще один важливий принцип, якого дотримувалися Лариса та Михайло Косачі, — увага до варіантів народних пісень. Серед записів Лесі Українки є три варіанти пісні «Бувайте здорові, шляхи та дороги», два варіанти пісні «Мати моя, матусенько», Михайло Косач фіксує декілька варіантів пісень «Летить ворон з чужих сторон», «Була Польща, була Польща» та балад «Ой у полі, полі коршомка стояла», «Ой чие ж то поле, широкі загони». Варіанти балади про пані і Петруся («Молодая пані Петруся кохала», «Чи чули ви, люде, такої новини») є в записах обох.

Спосіб подачі варіантів, коли рядки двох пісенних текстів нумеровано відповідно арабськими та римськими цифрами, між

однаковими частинами тексту поставлено знак «=», а відмінні фрагменти тексту наведено повністю, схиляє до думки про апробування Ларисою та Михайлом Косачами власної методики записування й шифрування фольклорних матеріалів. Ці варіанти подано за автографом, зі збереженням усіх графічних позначень для розрізнення таких текстових видозмін.

Спільні записи Лариси і Михайла Косачів увиразнюють їхні фольклорні вподобання цього періоду: увагу зосереджено на баладах, історичних, соціально-побутових піснях, ліричних піснях про кохання.

Твори баладного жанру згруповано тематично: «Баллада про завоє дівчини» (4 записи, з них 3 — варіанти пісні «Ой у полі, полі коршомка стояла»), «Чари» (4 тексти, два з яких — варіанти пісні «Ой чие ж то поле, широкі загани?») та «Різні баллади» (9 сюжетів). Очевидно, Лариса Косач мала намір їх опублікувати, про що йдеться в листі до М. Драгоманова від 5 квітня 1894 р.: «Ви не довольні, що я послала до Ж[итя] і С[лова] такий нецікавий матеріал, але Фр[анко] просив у мене власне сього. Не знаю, чи буде цікаво, як я пошлю туди пісні баладного змісту (теж сирий матеріал, бо довести до пуття я не вмю)? Міша певне міг би написати й краще, але він тепер дуже зайнятий, вчиться до екзаменів, а разом з тим він лаборантом при фізичному кабінеті, так що часу як відмірено» (*Лист Лесі Українки від 5(17).IV.1894 р. з Києва до М. Драгоманова // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 279*).

Михайло Косач не припиняв фольклористичної роботи до кінця життя; уже після його смерті в Харкові 1905 р. було видано анонімно (без згадування імені упорядника) невелику працю «Кобзарські думи», до якої увійшли тексти 13 народних дум, упорядковані Михайлом Обачним (псевдонім Михайла Косача) (Див. про це: Мірошниченко Л. *Кобзарські думи в упорядкуванні Михайла Обачного // Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 507–554*).

Косач Михайло Петрович (псевдонім — Михайло Обачний) (13(25).VII.1869 р., м. Новоград-Волинський Волинської губернії — 16.X.1903 р., м. Харків) — фізик, письменник, перекладач, фольклорист. Старший брат Лесі Українки. Закінчив Холмську гімназію; 1888 р. вступив на математичне відділення фізичного факультету Київського університету; з 1891 р. — студент Юр'ївського

університету (м. Дорпат, нині м. Тарту, Естонія); 1895 р. захистив дисертацію «Відбивання світла в одновісному середовищі». У 1901–1903 рр. працював приват-доцентом на кафедрі фізично-математичного факультету Харківського університету. Під літературним ім'ям Михайло Обачний публікував свої твори в журналах «Зоря», «Житє і Слово»; перекладав прозу М. Гоголя, В. Короленка. Записав чимало фольклорних текстів у різних селах Волинської губернії. По смерті М. Косача було видано впорядковану ним збірку «Кобзарські думи» (Харків, 1905 р.).

Мати моя, матусенько

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 1).

Запис Лариси Косач з поміткою внизу сторінки: «З Любомля (Володимирськ[ий] п[овіт]), від Лариси Косач».

Опубліковано вперше.

182 Кожен чотиривірш пронумерований зліва (відповідно 1, 5, 9, 13, 17, 21).

183 Лупати — відбивати частини від цілого; розбивати.

184 Дунай — див. примітку до № 4 («Подольнка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Ольги Косач».

185 З Любомля (Володимирськ[ий] п[овіт]) — Любомль — волосний центр Володимир-Волинського повіту Волинської губернії, нині місто Волинської області.

Початок літа 1892 р. Лариса Косач провела в Колодяжному, хоча з другої половини червня й до середини липня відпочивала разом із матір'ю, братом і молодшими сестрами в с. Бережці, «близько Любомля (третя чи друга станція від Ковеля в напрямку Холма), і там купалася в р. Бузі. Жила в будинку школи. Чулася Леся краще, ходила без апарату, двічі на день купалася» (Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. С. 183). Згадка про перебування в Бережцях є в листі М. Косача до О. Судовщикової (Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 301). Ймовірно, там (поблизу Любомля) й було зроблено записи.

Ой місяцю-місяченьку, не світи нікому,

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 2).

Запис Лариси Косач з поміткою внизу сторінки: «З Миропілля Звягельського повіту, від Лариси Косач».

Опубліковано вперше.

186 Кожен двовірш пронумерований зліва (відповідно непарні числа від 1 до 13).

187 З Миропілля Звягельського повіту—див. примітку до № 6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Ольги Косач».

Молодая пані Петруся кохала

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 4).

Запис Лариси Косач з поміткою внизу сторінки: «Луцьке, від Лариси Косач».

Опубліковано вперше.

188 *Molto legato* / Та сама мелодія (слова зовсім інші) у Бигдая, П, № 39—нотатка перед піснею рукою К. Квітки, помітку «Луцьке» закреслено.

189 Кожен двовірш пронумеровано зліва (відповідно непарні числа від 1 до 33).

190 Молодая пані Петруся кохала—народна балада про Петруся і вельможну пані належить до фольклорних творів, поширених на всій території України. Про генезу пісні Ф. Колесса висловив такі міркування: «Цю пісню зложено, мабуть, на основі якоїсь дійсної події, яку галицькі варіанти зв'язують із селом Жулином Стрийського повіту. <...> Про жулинську трагедію збереглися в Стрийщині ще й усні перекази. Замітна річ, що навіть деякі варіанти з Наддніпрянщини згадують про Джулин, інші про Джурин» (Колесса Ф. *Фольклористичні праці*. Київ: Наукова думка, 1970. С. 250–251). На підтвердження своєї думки дослідник апелює до деяких друкованих варіантів пісні про Петруся, вміщених у збірниках ХІХ—початку ХХ ст.

191 Карита—карега, закритий з усіх боків чотириколісний кінний повіз на ресорах.

192 В таких разі—за таких обставин, за такої ситуації.

193 ...а хлоп в серм'язі— див. примітку до №20 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

194 ...в руки не попасти— два рядки записані К. Квіткою.

195 Рядки 13–16 (за авторською нумерацією) відсутні.

196 Виправлено: «Слуги ж мої, слуги» на «Слуго ж моя, слуго» та перекреслено «слуги дорогії».

197 Закреслено «будьте ж мені, слуги, хоч сей раз вірнії».

198 Ох, сиділа пані в новому оконі— не зовсім зрозуміло; можливо, у вікні.

199 Немога— неможливо.

200 Таляр— старовинна срібна монета.

201 Натє вам, рибалки, по пів золотого, / витягнуть Петруся а хоч неживого— Щодо цього епізоду М. Гайдай пише: «Мотив шовкової сітки і рибалок, яких просять виловити з річки (найчастіше— Дунаю) її жертву, органічно властивий західнослов'янській баладі, зокрема моравській, польській і словацькій, українській та російській («Про Петруся і пані», «Князь Волховський казни ключника Ванюшу»). В перших... героїня рятується від неслави і турків тим, що кидається в річку, або ж їй підступно загадує чоловік переплисти тричі Дунай, де вона й гине. В російській пісні княгиня просить челядь витягти тіло страченого коханця. <...> В українській баладі про Петруся молодая пані обіцяє дати по талюру рибалкам» (Гайдай М. М. Слов'янська балада в її зв'язках з іншими жанрами фольклору. Розвиток і взаємозв'язки жанрів слов'янського фольклору. Київ: Наукова думка, 1973. С. 31–32).

Півзолотий— сума грошей, що дорівнює половині золотого (золотий— червінець, золота монета вартістю три карбованці (в розмовному вжитку також п'ять, десять карбованців), що карбувалася в дореволюційній Росії, починаючи з XVIII ст.).

202 Луцьке (сучасна назва— Луцьк)— місто, центр Луцького повіту Волинської губернії, сьогодні обласний центр Волинської області.

До Луцька сім'я Косачів переїхала зі Звягеля навесні 1879 р., у зв'язку з переведенням наприкінці 1878 р. на нове місце служби батька, П. Косача, який обійняв посаду голови Луцько-Дубенського з'їзду мирових посередників. Тут Косачі жили до кінця травня 1882 р., до переїзду в родинне обійстя у с. Колодязному поблизу Ковеля.

Як поїхав Данилюша на війну

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 14–15).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

203 Бардзо — дуже.

204 Обрік — див. примітку до пісні «Чорні очі, пора спати» циклу «Жнива (2)» розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

205 Обора — відгороджена частина подвір'я з приміщеннями для худоби.

206 В автографі пропущено фрагмент тексту.

Була Польща, була Польща

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Колодяжно, К[овельського] у[езда], В[ольнської] г[убернії], 13 Авз[уста], 1890. На початку помітка: 547А.

Опубліковано вперше.

207 Була Польща, була Польща, / А тепер Россія — див. примітку до пісні «Була Польща, була Польща» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

208 Соха — див. примітку там само.

209 Як панщина-даремщина / З села утікала — див. примітку там само.

210 Переторжити — див. примітку там само.

211 с. Колодяжно — див. примітку до пісні «Ой чіе то поле, широкі загони?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ой із гори та в долину

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Волошки, К[овельського] у[езда], В[ольнської] г[убернії].

Опубліковано вперше.

212 с. Волошки, К[овельського] у[езда], В[ольнської] г[убернії] — Волошки — село Ковельського повіту Волинської губернії, тепер с. Волошки Волинської області.

1. Летить ворон з чужих сторон

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–177).

Запис Михайла Косача з поміткою: Білінь, Ковельського уез[да].

Стара баба. 1890 з[од], Авз[уст].

Опубліковано вперше.

213 Кожен рядок пронумеровано зліва (відповідно від 1 до 20).

214 Білінь, Ковельського уез[да] — село Білінь Ковельського повіту Волинської губернії, нині с. Білин Волинської області.

2. [Летить ворон з чужих сторон]

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

215 Безмалъ, же ти, мій синоньку, у неволі сидиш — див. примітку до пісні «Ой зелений явур зелений» циклу «Жнива (3)» розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

3. [Летить ворон з чужих сторон]. Зі слів «Ой на морі на синьому два лебеді б'ються».

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача з поміткою: Звягель.

Опубліковано вперше.

216 Звягель — давня (до 1795 р.) назва м. Новоград-Волинський. У часи Російської імперії — повітовий центр Волинської губернії. Місце народження і хрещення Лариси Петрівни Косач, про що є запис у метричній книзі міської Соборної Преображенської церкви.

Бідна Польша, бідна Польша, ще бідніша буде

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

217 В Житомири—славне місто, ще й побити колючки—див. примітку до пісні «Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ой Морозе, Морозенку, ти прекрасний козаче!

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 16–17).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

218 Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче—див. примітку до пісні з таким же початком в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

219 ...та турук з шведом б'ється—ідеється, мабуть, про початок XVIII ст.—останні роки правління І. Мазепи та російсько-шведські війни й Полтавську битву. Південь України тоді перебував під владою Османської імперії, а до Полтавської битви захід і центр України—під шведами.

220 Бо вже цисар москаленко усю Польшу звоює—після поразки І. Мазепи та Карла XII під Полтавою розпочалася російська експансія на Захід.

Бувайте здорові, шляхи та дороги

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 18–19).

Запис Лариси Косач.

Опубліковано вперше.

221 Виломлю листочок, прикрию слідочок—в українській ліричній пісні про кохання міфологема сліду пов'язана зі сферою ворожінь, чарувань. Спираючись на етнографічний матеріал, Л. Копаниця стверджує, що «відбиткам ніг людини приписувалась надзвичайна, магічна сила. Це уявлення породжене вірою в те, що дві речі, які були колись у контакті між собою, зберігають цей зв'язок назавжди, а людина, котра володіє одним з цих предметів, може оволодіти і другим» (Копаниця Л. Поетичний текст в усній і книжній традиції: питання поетики та художньої семантики. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 144).

222 Дунай—див. примітку до № 4 («Подоланка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

223 Сиб—див. примітку до №14 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

224 Закреслено слова «з слідочком зійдуся».

225 Покланятися—поклонятися (робити поклін, вклонятися, вітатися; передавати вітання кому-небудь, засвідчувати усно чи письмово свою повагу до відсутнього).

[Бувайте здорові, шляхи та дороги]. Варіант другий.

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 18–19).

Запис Лариси Косач.

Опубліковано вперше.

226 Варіант другий—варіант включає лише ті фрагменти тексту, якими він відрізняється від попереднього. Кожен фрагмент має відповідну позначку зліва, що вказує на його місце в першому варіанті. Через неможливість відтворення позначок, уривки подано за послідовністю їх уживання в тексті (у рукопису уривки перший і другий розміщені непослідовно).

227 Трусок, труск—дрібний хмиз.

228 У рукопису цей та попередній рядок перекреслені.

Ой, де б я, де б я із досадоньки не пішла

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 18–19).

Запис Лариси Косач.

Опубліковано вперше.

Світи, місяцю, з вечера цілу нічку

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

229 Дунай—див. примітку до №4 («Подоянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

1. Ой чие ж то поле, широкі загони

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Білінь, Авз[уст]. 1890 з[од].

Стара баба.

Опубліковано вперше.

230 Кожен рядок пронумеровано зліва (відповідно від 1 до 24).

231 Саджень (сажень) — див. примітку до пісні «Ой чіе то поле, широкі загони?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

2. [Ой чіе ж то поле, широкі загони]

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Колодяжно.

Тут і далі в авторському рукопису відмінності між варіантами показано за допомогою цифр, знаків та окремих фрагментів тексту (слів, рядків).

Опубліковано вперше.

232 Надибати — зустріти.

Калино-малино, чого в лузі стоїш?

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Білін.

Опубліковано вперше.

Чорни очі, пора спати

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Колодяжно.

Опубліковано вперше.

233 Обрік — див. примітку №203 до пісні «Як поїхав Данилюша на війну» цього розділу.

Роман («Ой у полі курно та димно»)

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

Ой зішла зоря із вечера не ясна, темна

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Білінь, Авз[уст]. 1890 з[од], ст. баба Параска.

Опубліковано вперше.

234 Безпечати — запевнювати кого-небудь у чомусь, заспокоювати, вселяючи надію.

235 Вже я тоді правду скажу, як рученьки зв'яжу — зв'язати руки (зв'язати руки) — з'єднатися в шлюбі (буквально — шлюбними рушниками).

Вже сонце низенько

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 20–21).

Запис Михайла Косача (фрагмент пісні, 4 початкові рядки).

Опубліковано вперше.

Ой чом, коню, води не п'єш?

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 22–23 (частина запису), арк. 26–28 (частина запису)).

Запис Лариси Косач із поміткою: Колодяжне.

Опубліковано вперше.

236 Перед словом «воріженьки» перекреслено слово «тиї».

Ой гилля, гилля, гусоньки, на став!

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 22–23).

Запис Лариси Косач із поміткою: Колодажне.

Опубліковано вперше.

Мати моя, матусенько

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 22–23).

Запис Лариси Косач із поміткою: м. Любомль, Волод[имирський] пов[іт].

Опубліковано вперше.

237 Дунай — див. примітку до №4 («Подільянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Бувайте здорові, шляхи та дороги

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 26–28).

Запис Лариси Косач із поміткою: с. Скулин, Ков[ельський] пов[іт].

Це ще один варіант цієї пісні, два інших див. на початку цього розділу.

Опубліковано вперше.

238 Тутейший — тутешній, місцевий.

239 Сиб — див. примітку до пісні «Ой розогрався под козаченьком кінь, кінь» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

240 Дунай — див. примітку до №4 («Подільянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

241 Піду я в лісочок, зірву я листочок / Та піду накрию милого слідочок — див. примітку до пісні «Бувайте здорові, шляхи та дороги» цього розділу.

242 Сиві гуси, сиві, тільки єдна глива — гливий — сіро-жовтий (про масть).

243 с. Скулин, Ков[ельський] пов[іт] — село Ковельського повіту Волинської губернії, нині село Скулин Волинської області.

244 На арк. 30 зліва запис: «Пилип та Ярина» (текст відсутній).

БАЛЛАДА ПРО ЗАВОЗ ДІВЧИНИ

245 Баллада про завоз дівчини — ще Іван Франко звернув увагу на мотив втрати вінка в народних піснях. Він писав, що, окрім пісень, де дівчина втрачає вінок з любові, «е ще між нашим народом доволі й таких, де дівчина показується просто одуреною, ошуканою, або й насильно зганьбленою» (Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 26. Літературно-критичні праці 1876–1885. С. 220).

К. Квітка вважав основою теми давній язичницький звичай, зафіксований у документах (зокрема і в «Описі України» Боплана, 1660 р.) — викрадення дівчини з метою шлюбу. Серед пісень із цим сюжетом учений виділяє ряд відмінних типів: 1) зводитель укинув дівчину в воду; 2) зводитель спалив дівчину; 3) варіанти, де мандрує «жидівка» — дочка шинкаря або вдови шинкаря; 4) замість дівчини, мандрує жінка; 5) зводителя вбиває погоня; 6) мандрування з Марком — за ними погоня і його вбито; 7) дівчина сама вбила того, з ким мандрувала; 8) козак і Кулина; 9) дівчину завезли матроси на кораблі; 10) дівчина в таборі у Стефана-воеводи; 11) мандрування із запорожцем (чорноморцем); 12) мандрування з мазурами. Баладам цієї тематики музикознавець присвятив окрему розвідку (Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем // Повідомлення Кабінету музичної етнографії, № 2. УАН. Київ, 1926. С. 4–31).

І. Ой у полі, полі коршомка стояла

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 30).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.

Пісню «Ой у полі коршомка» з-поміж трьох інших Леся Українка надіслала в листі від 21.XII.1891 р. (2.I.1892 р.) з Колодяжного до М. Драгоманова (Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 166–167).

Опубліковано вперше.

246 Кожен рядок пронумерований зліва (відповідно від 1 до 30).

247 Ой у полі, полі коршомка стояла — балада належить до сюжетного типу: зводитель укинув дівчину в воду. Про цей сюжет К. Квітка пише: «Історія, що кінчиться топленням дівчини,

характеристична найбільше для поляків (взагалі існують три версії: а) дівчина втонула, б) не втонула, в) кінець неясний). <...> Пісні такого змісту українською мовою існують у північно-західній частині України, але й там вони рідші, ніж пісні, що кінчаються спаленням дівчини; як далеко вони відомі на схід та на південь, треба ще дослідити. В поданих нижче українських варіантах зводителю (-лі) заїхав (-ли) “з Україноньки”, отже з іншого краю, бо там, де співалися ті пісні, Україною звали сторону, що лежить на схід і південь» (Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем. С. 4).

Про мелодику та генезу цієї пісні К. Квітка подав такі зауваги: «Не вважаючи на поетичну близькість деяких українських і польських варіантів, я не знайшов між численними і розмаїтими польськими мелодіями до цієї пісні жодної, яку б можна було поставити в генетичний зв'язок з українською» (Там само. С. 6). Російські варіанти пісні вчений вважав генетично спорідненими із західними та українськими зразками (Там само. С. 7). Ще одне міркування науковця вказує на давність варіанта, в якому дівчина тоне: «Давніша, мабуть, та версія, де милий зразу втопив милу в річці — очевидно — недалекій; певно, вже пізніше... встановлено момент далекої мандрівки...» (Там само. С. 9).

248 Ой заїхав козак та з Україноньки — див. примітку до пісні «Коло гаю походжаю» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

249 Кармазина — старовинне дороге сукно; одяг із цього сукна.

250 Після 10-го рядка запис від середини рядка між двома колонками з піснями: «Запис Мих[айла] Косача; чи не з проказування?».

251 Биндочка — пестливе до бинда (стрічка).

252 Дунай — див. примітку до №4 («Подольська») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

253 Що ти гайдамаці на підмогу стала — у XV–XVI ст. і навіть у пізніші часи козаків сприймали переважно як розбійників, людей свавільних, яких варто остерігатися. На розбійницькі, анархічні елементи в козаччині вказували такі відомі історики, як М. Костомаров та С. Соловйов. До середини XV ст. козацтво в Україні було переважно явищем побутовим. Козаки гуртувалися в тимчасові козацькі ватаги, які чинили наїзди та швидко розпадалися. Балада доносить саме такі форми поведінки козацтва. Порівняння козака з гайдамакою може бути нашаруванням більш пізнього часу.

II. [Ой у полі, полі коршомка стояла]

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 30).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.

Контамінація двох баладних сюжетів: початок — балада про підмовлену дочку шинкаря, далі — про спалення підмовленої дівчини.

Опубліковано вперше.

254 Кожен рядок пронумеровано зліва (відповідно від 1 до 24).

255 ...Хайка шинкувала — «Варіанти, де мандрує жидівка — дочка шинкаря або вдови-шинкарки (а в нечисленних зразках — жінка шинкаря)» К. Квітка зараховує в окрему групу сюжетів про мандрівку дівчини зі зводителем, зауважуючи, що вони «за розв'язкою далися б розділити на попередні дві групи: 1) дівчину топлять або вона сама топиться і 2) її топлять та, зважаючи на спільні цим варіантам моменти літературного оброблення, краще вирізнити в окрему групу» (Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем. С. 14).

256 Прив'язали Хайку до сосни косами — аналізуючи балади про спалення підмовленої дівчини, К. Квітка зазначає: «Цей мотив чужий для західно-європейських та польських пісень на тему мандрування з зводителем; на Україні пісні з цим родом катастрофи становлять тип дуже люблений» (Там само. С. 11). Наявність колядкової форми цього баладного сюжету, а отже, зв'язок з календарною обрядовістю, свідчить про її давнє походження. Мотив спалення прив'язаної до дерева волоссям дівчини, на думку вченого, сягає глибоких часів — періоду жертвних ритуалів праслов'янських племен.

III. Ой у полі, полі коршомка стояла

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 30).

Запис Михайла Косача з поміткою: міст[ечко] Мельниця (Ков[ельський] пов[іт]).

Опубліковано вперше.

257 Кожен рядок пронумеровано зліва (відповідно від 1 до 17).

258 Ой у полі, полі коршомка стояла—див. коментар до попередньої пісні.

259 Ох вей, мамуню, зуґ, зуґ, ну-ну-ну— в автографі: зуґ, зуґ. К. Квітка зауважує, що «незрозумілі слова в рефренах народних пісень уживаються не тільки з метою охарактеризувати чужу мову...» (Квітка К. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // Квітка К. Вибрані статті. Київ: Музична Україна, 1986. Ч. II. С. 51). Очевидно, він мав на увазі, що вони вносять у текст пісні відповідний національний колорит.

260 В автографі перекреслено.

261 Приїзжай-но, салдат, в суботу на шабас—шабат—суботне свято, відпочинок, передбачений іудаїзмом.

262 Міст[ечко] Мельниця (Ков[ельський] пов[іт])—Мельниця Ковельського повіту Волинської губернії, нині село Мельниця Волинської області.

263 Ламентация—ремствування, скарги, нарікання.

IV. Чорноморець, моя мамцю, чорноморець

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 30).

Запис Михайла Косача.

Опубліковано вперше.

264 Чорноморець, моя мамцю, чорноморець—балади про мандрування підмовленої дівчини із запорожцем (чорноморцем) К. Квітка зараховує до окремого сюжетного типу (Квітка К. Українські пісні про дівчину, що помандрувала з зводителем. С. 31).

265 Дамо тобі серм'яжину із стрічками—серм'яга—див. примітку до № 20 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

ЧАРИ

I. Ой чиє ж то поле, широки загони?

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 30–31).

Запис Михайла Косача з поміткою: Колодяжно.

Опубліковано вперше.

266 Кожен рядок, окрім останнього, пронумерований зліва (відповідно від 1 до 22).

267 Тільки треба саджень землі— див. примітку до пісні «Ой чіе то поле, широкі загоны?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

II. [Ой чіе ж то поле, широкі загоны?]

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 31).

Текст пісні своєрідно зашифровано та співвіднесено з першим варіантом.

Запис М. Косача з поміткою: Чаруків (Луцький повіт).

268 Кожен рядок пронумеровано зліва (відповідно від 1 до 13).

269 Чаруків (Луцький повіт)— село Луцького повіту Волинської губернії, тепер село Чаруків Волинської області.

III. Ой у полі жито копитами збито

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 31).

Запис Михайла Косача з поміткою: Полонне.

Опубліковано вперше.

270 Ой у полі жито копитами збито— пісня-балада може бути відлунням обрядової хороводної пісні, що супроводжувала відомий у фольклорі східних слов'ян обряд «Стріли». Він належав до весняного обрядового репертуару й був спрямований на охорону від грози і блискавки, мав сприяти швидкому досягненню хліба. Відомий у прикордонних районах Білорусі, України і Росії. У центральній пісні цього хороводу «Як пуцу стрілу по всьому селу» постає образ убитого парубка, якого прилетіли оплакувати три пташки— мати, сестра, дружина (див.: Гусев В., Марченко Ю. «Стрела» в русско-белорусско-украинском пограничье (К проблеме изучения локальных песенных традиций) // Русский фольклор. Ленинград, 1987. Т. XXIV. С. 129–147; Марченко Ю. Песенный репертуар обряда «похорон стрелы» // Русский фольклор. Т. XXV. С. 159–179).

Баладна пісня з мотивом оплакування парубка трьома дівчатами втратила зв'язок з обрядовим контекстом і тяжіє до побутової лірики.

271 Червоною китайкою личенько накрито — див. примітку до пісні «Посію я льбн по каміню» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

272 Полонне — див. примітку до №3 («Перепілка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

IV. Мати сина оженила

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 31–32).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.

Контамінація двох баладних сюжетів: про невістку-тополю та про отруєння сина і невістки.

Опубліковано вперше.

273 Мати сина оженила — сюжет балади про закляту невістку відомий у фольклорі різних народів. У білоруських баладах цю метаморфозу трактують дуже широко: невістка перетворюється на «рабіну», «каліну», «таполю» або «былину» (Салавей Л. Белорусская народная баллада. Минск, 1978. С. 192); українська балада містить мотив перетворення переважно на тополю, російська — на горобину, польська — на явір.

Балада «Тополя» відображає анімістичні вірування про перетворення людських душ на об'єкти рослинного світу, оскільки культ дерева пов'язував життєві начала землі зі світом предків.

Мотив балади — заклання жінки перетворює іншу жінку в дерево, яке говорить, — використано в 3 дії «Лісової пісні» Лесі Українки.

274 Дала сину меда-вина пити, / А невістоньці чемериці пити — щодо цього мотиву Д. Балашов зауважує: «Мати-отруйниця — це загальноєвропейський образ, що має за собою тривалу традицію від жінок-відунок язичництва до знахарок і чарівниць середньовіччя, до образів злих жінок-отруйниць. Поширення знахарства і чаклунства в побуті визначило творення образу матері-отруйниці, “чарівниці”, як говорили на Україні» (Балашов Д. «Василий и Софья» (Баллада о гибели влюбленных) // Вопросы литературы и народного творчества. Петрозаводск, 1962. С. 103).

Чемериця — багаторічна отруйна трав'яниста рослина, що росте на низинах, заплавах рік і т. ін.

275 Гей, як рубнув раз, — вона стенулась — стинутися — затремтіти; захитатися.

РІЗНИ БАЛЛАДИ

I. Мати сина на гвалт оженила

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 32).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.
Опубліковано вперше.

276 Мати сина на гвалт оженила — див. примітку до пісні «Тихая вечеронька, тиха» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

На гвалт (в автографі написано гвалт) — за короткий термін, дуже швидко.

II. Ой зима, зима та й холодная

Надруковано за копією з МВДУК у Києві (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. С. 32).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.
Опубліковано вперше.

277 Горійше — гірше.

III. Ой оженився, та й одружився

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 32).

Запис Михайла Косача з поміткою: Миропілля.
Опубліковано вперше.

278 Полтина — 50 копійок грошей або монета вартістю 50 копійок.

IV. Ой там за гаєм, гаєм зелененьким

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 32–33).

Запис Михайла Косача з поміткою: Любомль (Вол[одимир] Вол[инський]).
Опубліковано вперше.

- 279 Бучинонька — пестливе до бучина (букове дерево; бук). Труна — труна, домовина.
- 280 Тра — треба.
- 281 Слово «Треба» на початку перекреслено.
- 282 Над словом «дати» стоїть цифра 2, над «єї» — 1, тобто треба «єї дати».
- 283 Було єї дати яку деренину — єї — їй. Деренина — старий, зношений, рваний одяг.
- 284 Катанка — жіночий верхній суконний одяг; чоловіча суконна куртка.

V. Як поїхав Данилюша на війну

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 33).

Запис Михайла Косача з поміткою: Колодяжно.

Це другий варіант цієї балади, дещо відмінний від попереднього.

Опубліковано вперше.

- 285 ...барзо журлива — див. примітку до варіанту пісні «Як поїхав Данилюша на війну» на початку цього розділу.
- 286 ...коні на оброці стоять — див. примітку там само.
- 287 Сиві воли на оборі лежать — див. примітку там само.

VI. Чи чули ви, люде, такої новини

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 33).

Запис Михайла Косача з поміткою: Старі Кошари (Ковел[ьський] пов[іт]).

Опубліковано вперше.

- 288 Чи чули ви, люде, такої новини — див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» цього розділу.
- 289 Забито Петруся в Джуранській долині — топонімічна прив'язка в цих баладах буває різною (або взагалі відсутня, як у попередньому варіанті в запису М. Косача). У запису К. Квітки з голосу Лесі Українки — «в Журавській долині» (див. розділ «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки»).

290 ...та не в такім разі— див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» цього розділу.

291 Пані у атласах, а я у семязі— див. примітку до №20 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

292 Турувати— торувати, прокладати.

293 Ой сідла пані в новому оконі— див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» цього розділу.

294 Дунай— див. примітку до №4 («Подольянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

295 Таляр— див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» цього розділу.

296 Натє ж вам, рибалки, по півзолото, / Витягніть Петруся бодай неживого— див. там само.

297 Старі Кошари (Ковел[ський] пов[іт])— село Ковельського повіту Волинської губернії, тепер село Старі Кошари Волинської області.

VII. Була вдова (2) на Подолі

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф— РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 33, продовження— арк. 29).

Запис Михайла Косача з поміткою: с. Перековичі (Ков[ельський] пов[іт]).

Опубліковано вперше.

298 Була вдова (2) на Подолі— див. примітку до пісні «Ой у полю корчомка» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Поділ— історична місцевість Києва, низинна частина історичного центру міста, стародавній район ремісників і річковиків. Назва місцевості походить від старослов'янського «подоль»— низина, низинна місцевість. Разом із Верхнім містом (Старим Києвом) і Печерськом Поділ складає найдавнішу частину міста.

299 Горувати— гарувати (важко, без відпочинку працювати).

300 с. Перековичі (Ков[ельський] пов[іт])— село Ковельського повіту Волинської губернії, нині с. Перковичі Волинської області.

VIII. Ой коли б я знала, що буду вмерати

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. арк. 29).

Запис Михайла Косача з поміткою: Любомль (Волод[имир] Вол[инський повіт]).

Опубліковано вперше.

301 Ой стояла труна двайцять штирі рокі — В. Скуратівський подає цікавий факт: «У давнину було за звичай: люди похилого віку завчасно замовляли труну. Її мав зробити сусідський тесля — рідним і близьким заборонялося брати в цьому участь. Труна, як правило, мала бути наповненою збіжжям, бо, казали, “коли вона пустує, то швидко кличе мерця”» (Скуратівський В. Покуть. Київ: Довіра, 1992. С. 124). Ці та подібні уявлення лягли в основу пісні, яку О. Дей зараховує до балад тематичного циклу «Труна промовляє» (див.: Дей О. Українська народна балада. Київ: Наукова думка, 1986. С. 72).

IX. Ой росла я, росла, як у бору сосна

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 29).

Запис Михайла Косача з поміткою: Колодяжно.

Опубліковано вперше.

302 Ой оддала мене мати та й за недоростка — див. примітку до пісні «Ой росла я, росла, як у борі сосна» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ой де б я, де б я із досадоньки пішла

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186. Арк. 5).

Запис Михайла Косача.

303 Очевидно, слово недописане.

304 Слова «що дитина мала» перекреслені, над ними напис: «кого люблю та й нема».

Пид гай, коню, пид гай, коню,

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186. Арк. [без №]).

Запис Михайла Косача.

305 Зліва помітка: «а»

306 Од'їжджає на Україну / Козак молоденький—див. примітку до пісні «Коло гаю походжаю» в цьому розділі.

Була (2) Польща (2)

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186. Арк. [без №]).

Запис Михайла Косача.

Текст пісні незавершений. На початку є помітка: «№ 547 А(?)». Пісню опублікував К. Квітка під № 547А в праці: Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. С. 173.

М. Косач записав також повніший варіант цієї пісні (див. у цьому самому розділі). Очевидно, на нього К. Квітка вказує як на варіант у збірнику «Народні мелодії». З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка».

307 Зліва помітка: «б».

308 Була (2) Польща, (2) / Настала Росія—див. примітку до пісні «Була Польща, була Польща» в цьому розділі.

309 Соха—див. примітку там само.

Ой із гори та в долину

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 27. Інв. № 189. № 6186. Арк. [без №]).

Запис Михайла Косача.

310 Слова «Хоць я сі» перекреслені.

НОТНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ КОСАЧ З АРХІВУ КЛИМЕНТА КВІТКИ

За інформацією, яку подано в першодруці 1971 р. (Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу. Київ: Музична Україна, 1971. С. 390, 384, 396), в архіві Климента Квітки в Державному центральному музеї музичної культури імені М. І. Глінки (ДЦММК) у Москві (нині — РНММ у Москві) зберігалися три нотні автографи Лариси Косач: «Ой на Купала-Купалочка» (варіант Б), «Володар, Володарочку!» (без тексту) (Ф. 275. Інв. №65. Арк. 34) та «У бору сосна похилилася» (Ф. 275. Інв. №65. Арк. 35). Публікацію підготовлено за їхніми копіями в МВДУК у Києві (од. зб. Д-2223; за описом МВДУК указано інші облікові дані з ДЦММК ім. М. І. Глінки: ф. 275, інв. №70, №6186, проте нотні записи так само розташовані на арк. 34 і 35 (нумерація в правому верхньому куті автографів)).

Залишилося свідчення самого Климента Квітки, в архіві якого зберігалися ці нотні автографи: «На клаптику нотного паперу, на якому був запис веснянки «Володар, володарочку» <...>, був також зроблений самою Лесею Українкою запис мелодії купальської пісні «Ой на купала, купалочка не виспалася Наталочка» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // *Леся Українка*. Публікації. Статті. Дослідження. Т. 2. С. 446). Цей клаптик із трьома нотними станами, на яких рукою Лесі Українки записано дві названі мелодії, і бачимо на копії арк. 34 з архіву Климента Квітки.

З огляду на напівдитячий почерк та особливості запису мелодій «Ой на Купала-Купалочка» та «Володар, Володарочку!» можна стверджувати, що нотації зробила Лариса Косач у юному віці; запис пісні «У бору сосна похилилася» — кількома роками пізніше (подібно виглядають нотні знаки і літери в нотатках купальських пісень, які Лариса Косач готувала до друку 1893 р.). За коментарями, наведеними в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів» (див. також наступні коментарі до нотних записів з архіву Климента Квітки), період фіксації цих фольклорних зразків може охоплювати кінець 1880-х рр. — початок 1890-х рр.; ареал — Звягельський і Ковельський повіти на Волині. Записи пісень «Володар, Володарочку» та «У бору сосна похилилася» помилково було віднесено до тих, що здійснені 1901 р. в селах Буркут і Довгополе (Українка Леся. *Зібрання творів у 12 т.* Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. *Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки*. С. 91–92).

Квітка Климент Васильович (псевдоніми — Тиміш Борейко, Юхим Бойко) (23.01.(04.02.)1880 р., с. Хмелів, нині Сумської області — 19.09.1953 р., Москва) — український музикознавець, фольклорист. Чоловік Лесі Українки. Музичну освіту здобув у Київському музичному училищі Київського відділення Російського музичного товариства (у Григорія Ходоровського) (1895–1896 рр.). 1902 р. закінчив юридичний факультет Київського університету св. Володимира. Працював в уряді УНР. У 1922–1933 рр. — керівник Кабінету музичної етнографії ВУАН у Києві. Саме тоді викладав у Київському вищому музично-драматичному інституті імені Миколи Лисенка. У лютому 1933 р. арештований НКВС і після допитів звільнений. Улітку того самого року, побоюючись нового арешту, виїхав до Москви. Працював у Московській консерваторії, де викладав курс музики народів СРСР. 8 лютого 1934 р. арештований удруге в «Справі славістів», але вини своєї не визнав, чим фактично врятував собі життя (тих, хто в цій справі визнали свою провину, було розстріляно). За вироком був засуджений на три роки і засланий у Карагандинські табори, а за деякий час переведений до м. Алма-Ата (нині — м. Алмати, Казахстан). Звільнений достроково 13 квітня 1936 р. (за іншими свідченнями, в 1935–1937 рр. перебував на адміністративному поселенні в Казахстані). Після заслання поновлений на роботі в Московській консерваторії; з 1937 до 1945 рр. — керівник фольклорної секції Науково-дослідного музичного інституту при Московській консерваторії; з 1949 по 1953 рр. — науковий керівник Кабінету з вивчення музичної творчості народів СРСР, де працював до кінця життя. Зібрав понад 6 тис. народних пісень, переважно українських, чимало — з голосу Лесі Українки й Івана Франка.

Ой на Купала-Купалочка

Подано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 34).

Запис рукою Лариси Косач ідентичний автографу письменниці «Ой на Купала-Купалочка» (варіант Б), що зберігається в архіві І. Франка (ВРІЛ. Ф. 3. Од. зб. 1977); запис і коментар див.: «Купала на Волині».

Володар, володарочку

Подано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 34).

Нотний запис і текст під нотами записано рукою Лариси Косач (вказівка на відсутність у першоджерелі тексту—помилка). Подано 2 варіанти запису пісні, зроблені Ларисою Косач: варіант А—за копією її автографа, варіант Б—за публікацією: Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка // Українське наукове товариство в Києві. Етнографічна секція. Етнографічний збірник. Київ, 1922. Т. II. С. 14. № 54. В обох записах зазначено лише ті ключові знаки, які необхідні для правильного передавання звучання мелодії в межах її звукового діапазону, як це зазвичай роблять фахові фольклористи.

На початку «Передмови» до свого збірника К. Квітка зазначає: «З 743 поданих тут мелодій я сам записав 685, а останні 58 записали такі особи: Лариса Квітка ч. 54» (Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка // Українське наукове товариство в Києві. Етнографічна секція. Етнографічний збірник. Т. II. С. V). Під № 54 в збірнику надруковано пісню «Володар, володарочку». За згадкою К. Квітки, запис був «віднесений нею до м. Звягель <...>. Леся Українка цієї пісні мені не співала. За яких обставин я скопіював запис, щоб включити його в збірник 1922 р., точно не пригадую. Очевидно його привезла сестра Лесі Українки з батькового дому (з с. Колодяжного). Чи зберігся де-небудь оригінал запису—не знаю» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Т. II. С. 445). Донині цей автограф залишається невідомим.

«Возможно, что запись напева “Володаря” № 54, — зазначає К. Квітка, — была произведена Л[есею] У[країнкою] в детские или отроческие годы с исполнения матери; отличия от № 53, спетого в 1900–1902 г. О[леною] П[чілкою], обусловлены изменениями, какие внесла сама О[лена] П[чілка] в свою редакцию — бессознательно или даже сознательно, — под воздействием иных народных вариантов или вообще услышанных народных напевов. Предположительно, что в народном исполнении Леся Украинка “Володаря” не слышала и потому не пела мне для записи, — более того, не напевала при мне и для себя, хотя вообще народные песни напевала ежедневно в течение многих месяцев. Другой напев, связанный с цепью вариантов “Воротаря”, Леся Украинка знала,

вероятно, непосредственно из народного источника и напела его Лысенку (перед знакомством со мной)» (Квітка К. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году // Квітка К. В. Українські народні мелодії. Київ: ПоліграфКонсалтинг, 2005. Ч. 2: Коментар. С. 134). Походження і варіанти цієї пісні стали предметами пильної уваги К. Квітки; у «Коментарі...» цьому присвячено розділ №9 «Веснянка “Воротар”» (Там само. С. 130–139).

Мелодія веснянки «Бородар-бородарку», записана М. Лисенком, відрізняється від занотованої письменницею, див. розділ «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка» (№3), а також «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Робота з автографом Лариси Косач дала можливість виправити похибку в попередніх публікаціях (на початку 4 такту друкувалося $d^1—d^2$, треба $d^1—b^2$).

У бору сосна похилилася

Подано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2223 (автограф—РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. № 6186. Арк. 35).

Запис здійснено рукою Лариси Косач. Темп не вказано.

У першодруці цю пісню віднесено до хрестинних пісень.

Не було записано з голосу письменниці ні К. Квіткою, ні М. Лисенком.

Виправлено похибки, допущені в попередніх публікаціях цього запису (у четвертому такті надруковано було так: остання нота— e^1 , треба— f^1 ; у шостому такті надруковано було так: друга нота f^1 , треба— e^1).

НАРОДНА ПРОЗА

В ЗАПИСАХ ЛАРИСИ КОСАЧ

Перша публікація: Комзюк В. Повір'я про чортів (за листом Лесі Українки до Драгоманових та записами 2005 року в с. Колодажне). *Леся Українка: доба і творчість: зб. наук. пр. і матеріалів: у 3 т.* Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. Т. 2. С. 186–191.

Автограф не знайдено.

Тексти подано за машинописною копією Ольги Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879). Її ж рукою в супровідному описі зазначено: «Повір'я про чортів. Копія з рукописі Лазаревського, писана на машині, 1 картка, форм. 304 × 215 мм. До б-ки НТШ передала Ольга Косач-Кривенюк» (таке написання прізвища в оригіналі. — Ред.).

Машинопис містить коментар Ольги Косач-Кривинюк: «До листа 27-ого з 18 / X 1893 з Києва од Лесі до Драгоманова (в “Рукописі” Лазаревського ст. ст. 100 і 101). В кінці того листа Леся писала: “Ви, дядьку, просили, щоб Вам прислати різні повір'я, що стосуються до чортів і т. п. Осе я знайшла деякі дрібнички між своїми матеріалами, то посилаю Вам, може на що придадуться”».

З огляду на пояснення Ольги Косач-Кривинюк та її покликання на «Рукопис» Гліба Лазаревського, «Повір'я про чортів» у записах Лесі Українки зберігалися в архіві Михайла Драгоманова в Українському науковому інституті у Варшаві й були скопійовані Глібом Лазаревським. У часі Другої світової війни будівлю Українського наукового інституту у Варшаві (відповідно, і рукописні колекції, зокрема архів Михайла Драгоманова) було знищено.

Із так званим «Рукописом» Ольга Косач-Кривинюк ознайомилася 1943 р., саме тоді зробила машинописні копії, про які згадує в листі від 5 липня 1943 р. з Києва до Марії Деркач: «Шановна і дорога Пані Маріє, посилаю Вам “Перелік листів, що є в рукописові Гліба Лазаревського” (називаю просто “рукописом” цю роботу, бо правдивої назви її не знаю: з неї знято заголовну сторінку раніше, ніж вона дісталася до моїх рук). <...> Річ у тому, що весь “Рукопис” занадто великий для того, щоб я могла вспіти його скопіювати, бо скоро його заберуть од мене. Отже, копіюю з нього те, що є між листами та що зладжене на підставі архіву, який, кажуть, загинув» (*Листи Ольги-Косач Кривинюк до Марії Деркач.* С. 118).

Доля «Рукопису» Г. Лазаревського не відома.

У виданні «Леся Українка. Хронологія життя і творчости» Ольга Косач-Кривинюк до дописки в листі Лесі Українки: «Ви, дядьку, просили, щоб Вам прислати різні повір'я, що стосуються до чортів і т. д. Отсе я знайшла деякі дрібнички між своїми матеріялами, то посилаю Вам, може, нащо придадуться», подала примітку: «[Леся додала до листа 4 записи з Колодяжного, невідомо від кого записані і один запис з Миропілля, записаний од Мотрі Дяченко]» (Лист Лесі Українки від 18 (30) жовтня 1893 р. з Києва до родини Драгоманових. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчости. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. 216).

Імовірно, записів народної прози в архіві Лариси Косач було значно більше. Принаймні Михайло Косач, який добре знав фольклорні уподобання сестри, в одному з листів запитує її: «А що, як твої фольклори: гідри та пісні і взагалі музика?» (Лист М. Косача від 12.IX.1891 р. з Дорпата до Л. Косач. Михайло Косач (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. С. 295).

Про «живе» побутування демонологічних оповідей про нечисту силу в Колодяжному свідчить і спогад Ізидори Косач-Борисової: «Я і брат Микола, трохи старший від мене, та наші приятелі, колодяженські діти, були переконані, що різні лісовики, водяники і т. ін. — це цілком реальні особи, і як, бувало, мама чи Леся казали мені, що насправді їх нема, що це так людська фантазія уособлює природу, то я була певна, що самі старші теж добре знають, що всі ці істоти є всюди: в лісі, в житі, в болоті, озерах і навіть у нас у дворі. Недурно ж стільки про них оповідають у нас люди! Та в нас, думала я, на стайні коло найкращих коней цапа тримають, щоб, бува таємничий “той” ночами коням гриви й хвоста не кудовчив і ласочка не лоскотала коней, як про це нам не раз оповідав наш фірман, вже немолода, статечна людина. Він, мабуть, сам тее бачив. Правда, ми, діти, тих таємничих осіб здебільшого не боялися, бо були чомусь певні, що як їх не займати і взагалі не робити нічого злого, то й вони не займуть. Ото тільки вовкулаки і “лихий” нам здавались дуже небезпечними. Але й проти “лихого” були способи себе охоронити, і я за прикладом своєї приятельки, колодяженської дівчинки, носила при собі зіллячко (терлич і тою), що має магічну силу захищати від “лихого”. Чей же не раз чула оповідання, як “лихий” не міг нічого заподіяти дівчині, що мала при собі це зілля, і з досадою

відступився, говорячи: “Якби не терлич та тоя, була б дівчинонька моя”» (Косач-Борисова І. Колодяжне (до біографії Лесі Українки) // Спогади про Лесю Українку Т. 1. С. 168–169).

Лазаревський Гліб Олександрович (14 (26).05.1877 р., с. Підлипне Котопського пов. Чернігівської губ. — 15.01.1949 р., Львів) — правник і літературознавець. Працюючи впродовж 1930–1939 рр. в Українському науковому інституті у Варшаві, займався систематизацією архіву Михайла Драгоманова, був упорядником видання «Архів Михайла Драгоманова. Т. 1. Листування Київської громади з М. Драгомановим (1870–1895)» (Варшава, 1937). Підготував до друку «Листування Лесі Українки з Драгомановими і Косачами», яке видати не вдалося (доля рукопису не відома; можливо, це і був «Рукопис» Г. Лазаревського, з якого О. Косач-Кривинюк скопіювала листи Лесі Українки). Автор біографічної повісті «Молодість Лесі Українки» (видання перше, здійснене 1937 р. накладом Центрального українського жіночого товариства Союзу українок у Львові; видання друге — 1943 р. у видавництві «Український голос» у Вінніпезі, Канада), а також оповідання «Леся Українка в Болгарії» (Україна. 1946. № 2. С. 47).

«КАЖУТЬ, ЩО КОМАРИ — ЧОРТОВІ СЛУГИ...»

Подано за за машинописною копією О. Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879. С. 1).

311 Повір'я — релікти народних уявлень і вірувань про природу, людину, її діяльність та зв'язки з довкіллям, які збережені у свідомості людей із доісторичних часів і відображають первісне міфологічне осмислення світу. Предметом повір'їв є прадавні уявлення про будову світу, сонце, місяць, зорі, землю, життя людей, грім, вихор, воду, вогонь, пори року, рослинний і тваринний світ тощо. Структурно повір'я не мають усталеної форми: це можуть бути стислі пояснення, поради, застереження, повчання, заборони, прикмети, передбачення, афористичні образні висловлювання. Повір'я часто служать основою магічних дій, звичаїв, обрядів, сюжетом різних оповідальних творів (легенд, казок, бувальщин, замовлянь), присутні в прислів'ях, загадках (Українська фольклористика. Словник-довідник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. С. 307–308).

312 Чорт — в українській демонології надприродна істота, що втілює зло, має вигляд чорного чоловіка з рогами, хвостом і копитами; така зовнішність далеко не завжди визначальна, оскільки нечистий здатний превтілюватися і в зооморфних (вівця, баран, козеня, кінь, свиня, кіт, пес, миша, заець, жаба, півень, ворон), і в антропоморфних істот (чоловік, сусід, знайомий, родич, пан, священник, іноземець (єврей, німець, циган)), демонічну суть яких видають тілесні аномалії (копита, хвіст); може поставати в невизначеній формі («щось велике», «отаке велике чорне»); улюблений час появи чорта — нічна пора чи так звані «нечисті» часові проміжки (переддень Великодня, Купала, Різдва); місце перебування — вода (болото, вир, гребля), чагарники, дерева (бузина, осика), перехрестя, покинуті будівлі, млин, гуральня, печера. Інфернальність персонажа виказують: знання про все на світі, швидкість переміщення, гучний голос та сміх. Чорти ведуть і свій «спосіб життя» — бенкетують, грають у карти, влаштовують весілля, залицяються до дівчат і молодиць. Головна ж їхня функція — шкодити людині. Вони пропонують багатство в обмін на найдорожче (у різних локальних варіантах це — душа або дитина); людина, що побувала в нечистого чи уклала з ним угоду, приречена на загибель. Проте розумові здібності чорта сумнівні, людина його перемагає.

Незважаючи на розмаїття, фольклорні мотиви про чортів зазнали найбільшого табування, а для номінації персонажа в українській усній традиції використовують назви, що виконують функцію власне табу: се, таке, воно, він, той, тот що у скалі, тот що з ріжками, тот що скаменів би, нечистяк, недобрий, поганий, клятий, рогатий, хвостатий, смуток, сатана, лихе, лукавий, дідько, диявол, рябий, чорний, злий та ін. Ці «непрямі» означення дозволяють уникнути вимовляння справжньої назви демона та слугують своєрідними словесними оберегами від нього. Очевидно, з'явилися вони під впливом конфесійної асиміляції, де персонажі народної демонології почали співвідноситися з «нечистою силою» і з часом уподібнилися до диявола. Зрозуміло, що такі християнські уявлення стали органічними складниками народного світогляду.

313 с. Колодажне — див. примітку до пісні «Ой чіе то поле, широкі загони?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

«ЗЕМЛЯ, ЩО В ЧОЛОВІКА ЗА НІГТЯМИ...»

Подано за машинописною копією О. Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879. С. 1).

РОЗПЛАТА З ЧОРТОМ ДУШАМИ РОДИЧІВ

314 Заголовок підкреслено.

1. «Мій чоловік, то, знаєте...»

Подано за машинописною копією О. Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879. С. 1).

315 ...з тим, що в скелі сидить — евфемізм, не називання імені демона, щоб уберегтися від нього. До такої традиції згодом удалася Леся Українка в «Лісовій пісні».

316 ...наглою смертею — раптово, несподівано померти.

317 Миропілля Звягельського повіту — див. примітку до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

318 Дяченкова Мотря (інших відомостей немає) — годувальниця (мамка) О. Косач-Кривинюк, про яку вона згадує в записях «З моїх споминів. Звягельський період», що датуються 16–29 вересня 1928 р.: «Нічого іншого я не пам'ятаю про Звягель і нікого не пам'ятаю в ньому, окрім тої жінки, що тримала мене в приполі. То була, як думала Леся, моя мамка Мотря, що вигодувавши свого сина, годувала ще й мене два роки, або моя нянька Килина — обидві з містечка Миропілля» (Косач-Кривинюк О. З моїх споминів. Звягельський період (до «Хронології життя і творчості Лесі Українки» 13 лютого 1871 — перша половина 1887) // Спогади про Лесю Українку Т. 1. С. 101).

2. (Ся розповідь відноситься до одного чоловіка...)

Подано за машинописною копією О. Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879. С. 1–2).

319 Десятник (десяцький) — у старому селі помічник старости чи старшини, який виконував поліційні обов'язки; нижчий поліційний чин, якого обрали селяни.

320 Серм'яга — див. примітку до №20 циклу «Жнива (3)» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

321 Ковель — повітове місто Волинської губернії, нині місто Ковель Волинської області.

3. «ОДИН ЧОЛОВІК ТЕЖ ТАК ВУЧИВСЯ...»

Подано за машинописною копією О. Косач-Кривинюк (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 879. С. 2).

322 Комора — див. примітку до пісні «Ой у полі курно та димно» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

«КУПАЛА НА ВОЛИНІ»

Уперше надруковано: Українка Леся. Купала на Волині. Жите і Слово. 1894. Т. 1. Кн. 2. С. 276–284 (тексти №1–22; с. 283–284— Колядка про дівчину-воячку з коментарем Олени Пчілки), с. 454–461 (тексти №23–49).

Тексти подано за першодруком, нотні записи — за частково збереженим автографом Лесі Українки, з архіву Івана Франка (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд З. Од. зб. 1977; далі — ВРІЛ. Ф. З. Од. зб. 1977).

Купальські пісні в с. Колодяжному Леся Українка записувала влітку 1890 р. За спогадом Ольги Косач-Кривинюк, «справляли колодяжанці “Купала” зараз за нашим садом, бо там того року була паренина. Лесі було тяжко ходити на двох милицях, але пам’ятаю, що вона таки пішла подивитися на “Купала” та послухати купальських пісень. Вона якраз їх тоді записувала» (Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. С. 128).

Те, що Лариса Косач записувала купальські пісні в часі «живого дійства», підтверджують і спогади безпосередніх його учасників. «На свято Купали, — згадувала Ганна Поліщук, яка працювала покоївкою в домі Косачів у Колодяжному, — коли сільські дівчата й парубки палили за селом на вигоні купалу, приходила і Леся. Вона слухала пісні, які тут співали, дивилась, як гуляли, і це все записувала у зошит, який майже завше носила з собою» (Покальчук В. Слідами Лесі Українки // Спогади про Лесю Українку. Київ: Дніпро, 1971. С. 114). Коли було зроблено записи у Звягельському повіті, достеменно не відомо.

Восени 1893 р. подружжя Франків розпочало підготовку нового видавничого проекту (видавець — Ольга Франко, редактор — Іван Франко). За їхнім задумом, часопис мав бути загальноукраїнським і об’єднати на своїх шпальтах провідні українські науково-літературні сили. Назву «Жите і Слово» для журналу запропонував Михайло Драгоманов, якого письменник листовно запросив до співпраці (Лист М. Драгоманова від 17(29)X.[18]93 р. з Софії до І. Франка // Матеріали для культурної й громадської історії Західньої України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. Київ, 1928. С. 427). Дещо раніше, обговорюючи імена можливих співробітників, Іван Франко писав: «З Українців обернуса на разі

до Вашої сестри і сестрінниці (у них є інтересні матеріали з уст люду)» (Лист І. Франка від 6.X.[18]93 р. зі Львова до М. Драгоманова. Там само. С. 425).

Нагоду ознайомитися з фольклорними записами Лесі Українки Іван Франко мав улітку 1891 р., гостюючи на запрошення Косачів у Колодяжному (про це згадано в його листі до Михайла Драгоманова: «Пісні купальські я бачив у неї, ще будучи в Колодяжнім, і збірка єї видалась міні вельми інтересною. В усякім разі я порівняю єї з тими матеріалами про Купала, які досі були друковані») (Лист І. Франка від 6.XI.[18]93 р. зі Львова до М. Драгоманова. Там само. С. 428–429).

Через два роки, запрошуючи листовно Олену Пчілку до співпраці в «Житі і Слові», письменник звертається й до всієї дружньої родини: «Просячи Вас і Ваших дітей писательської помочі для мого видання, я, звісно, лишаю Вам вповні доволі вибір того, чим Ви схочете допомогти його, та все-таки позволю собі висказати ось які свої бажання, щодо котрих прошу о ласкаву відповідь.

1) У панни Лариси Петрівни бачив я інтересну збірку пісень народних. Особливо цікавими видались мені пісні купальські, і я дуже бажав би мати їх враз з записом обрядів купальських до першої книжки. Я просив би о якнайскоршу присилку рукопису, щоб я міг порівняти ті пісні з іншими, вже друкованими, влегшуючи через те працю дослідчика.

2) Чи не можна б Вас або Ваших панночок просити о детальні описи селянської хати, праці, приладів і т. ін. Тут треба б звернути увагу і на термінологію (як називаються різні часті аж до найдрібніших), на доборі місця, закладах, будуванні, посвячуванні і т. ін., і легенди, сполучені з різними частями і моментами (о дереві, о камені, о запічку, о сверщках у хаті, о бузьках, о огню). Опис такий на місці зробити не тяжко, а міг би він бути дуже інтересний з погляду етнографічного.

3) Так само хотів би я Вас просити о статтю про укр[аїнські] народні вишивки і орнаменти. Після Вашої збірки і передмови до неї повиходило на Вкраїні чимало збірок, декотрі й з статтями (Волкова), були, здається, й осібні статті, народний орнамент укр. здобув собі широку популярність. Так от і слід би все це оглянути й зібрати до купи здобутки тих кільканадцять літ, а до сього, здаєсь, компетентнішого робітника над Вас, не найду. Боюсь, що такої роботи в першій книжці ви вже не встигнете зробити, та все-таки я бажав би мати коли вже не частину її, то бодай

Вашу відповідь на те, як і коли можу я надіятися» (Лист І. Франка від 6 (18). X. 1893 р. зі Львова до О. Косач // Франко І. Зібрання творів: Т. 49. Листи (1886–1894). С. 426–427).

Першою з Косачів на Франкове запрошення відгукнулася Леся Українка: «З Вашого листа до мами (мама отримала Ваш лист якраз перед виїздом) я знаю, що Ви маєте видавати новий журнал і бажаєте від мене деяких матерьялів. З великою охотою послала б я Вам їх тепер, але вони ще потребують хоч якогось-небудь впорядкування, або хоч переписки, а я тепер зовсім не маю часу на таку роботу, бо власне, вибираюся в дорогу, — днів за два за три маю виїхати до Київа, як тільки повернеться мама з Київа, де й пробуду цілу зиму. Оселившись в Київі, я зараз візьмуся до впорядкування жаданих Вами матерьялів. Притім маю такий замір: при моїх купальських піснях (и інших обрядових) маю записані мотиви, отже хотіла б просити п. Лисенка проредагувати мені ті мотиви, а може й написати до того яку розправу, — здається, він навіть збирався щось подібного писати. Не знаю, чи в лад Вам така робота? Я, бачте, думаю, що пісня без мотива тільки наполовину жива. При друкуванні тут не буде великої невігоди, бо ноти будуть в одну стрічку, самий мотив без гармонізації (вона ж бо до етнографії не належить), і се може кожний літограф справити таку роботу. Врешті, коли для Вас мотиви зайві, то я можу прислати самий текст пісень, тільки хотіла б знати, якої правописі хочете Ви триматись при записах етнографічних, — так званої фонетики, чи т[ак] зв[аної] правописі радикальної (јотованої)? бо у мене записані пісні і так і так, на половину. Описання хати волинської (а власне поліської нашої) я Вам хутко пришлю <...> Майте певність, що я, чим зможу, буду Вам допомагати і в Київі шукатиму Вам співробітників між своїм товариством» (Лист Лесі Українки від 11(23).X.1893 р. з Колодяжного до І. Франка // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 221–222).

Про своє бажання співпрацювати з «літературно-етнографічним журналом “Жите і Слово”» Лариса Косач повідомила й Михайла Драгоманова (Лист Лесі Українки від 12(24).XI.1893 р. з Києва до М. Драгоманова. Там само. С. 231), а брата, Михайла Косача, інформувала, що «Журнал Фр[анка] зватиметься “Жите і Слово”, сировий матеріал етн[ографічний] там приймається, — я послала туди купальські пісні з мотивами» (Лист Лесі Українки від 30.XI(12.XII).1893 р. з Києва до М. Косача. Там само. С. 235).

«Прекрасну і богату збірку купальських пісень (усіх щось 45)» Лесі Українки Іван Франко супроводив «бібліографічними вказівками варіантів доси друкованих» (Лист І. Франка від 20.I.1894 р. зі Львова до М. Драгоманова // *Матеріали для культурної й громадської історії Західньої України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. С. 436*).

На жаль, купальські пісні в записках Лесі Українки були надруковані без нотного супроводу, хоча в редакторських примітках двічі анонсовано таку публікацію: «Ноти до сих і дальших пісень будуть поміщені в осібній прилозі до слідууючої книжки “Ж. і Сл.”» (*Житє і Слово. 1894. Т. I. Кн. 2. С. 277*), «На жаль, ми і сим разом з тіпографських причин не могли подати тих мотивів, та надіємось долучити їх на осібній картці до одной з слідууючих книжок “Житя і Слова”» (*Там само. С. 461*).

Дещо критично до опублікованих записів Лесі Українки поставився Михайло Драгоманов. Отримавши примірник «Житя і Слова» з публікацією «Купала на Волині», він насмішкувато прокоментував Іванові Франкові (збережено драгоманівку): «Лесини куп[альські] пісні підходять під те, шчо Ви ж кажете про польські печатаньня: перевод паперу, бо нового в тих варіантах не ма нічого. Не вже в неї і сестри не ма нічого свіжішчого? А шче сидять на селі!» (Лист М. Драгоманова від 3/15.III.[18]94 р. зі Львова до І. Франка // *Матеріали для культурної й громадської історії Західньої України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. С. 446*).

Редактор часопису листовно відповів: «Ваш суд про Лесині пісні мені не видається справедливим: все таки се найбогатша доси збірка купальських пісень, зібраних в одной околиці, і між ними багато є досі незвісних, бодай незвісних яко купальські» (Лист І. Франка від 11.III, з продовженням від 19.III.1894 р. зі Львова до М. Драгоманова. Там само. С. 448).

Відзначив публікацію й Агатангел Кримський, який у рецензії на другу та третю книги «Житя і Слова» за 1894 р. зауважив: «Заслуживають внимания малорусские этнографические материалы, сопровождаемые комментариями и краткими изслѣдованіями: Олены Пчилки, Колядка про дівчину-воячку. Леси Украинки, Купала на Волини (съ нотами). (Крымский А. Рецензия на: Житє і Слово. 1894. Кн. 2–3 // *Этнографическое обозрѣніе. 1894. № 3. Год. 6-й. Кн. XXII. С. 187*).

Надіслану для публікації добірку Леся Українка супроводила розлогим етнографічним коментарем, де відобразила локальні

та структурні (реальні, акціальні, вербальні) компоненти «звичаю справляти стародавнє свято Купала» в Ковельському (с. Колодяжне (№1–17, 20, 22), с. Білінь (№18), с. Рокита (№19)) і Звягельському (офіційно Новоград-Волинському) (с. Жабориця (№21), м. Миропілля (№23–49)) повітах Волинської губернії; подала примітки до діалектних слів і післямову, де означила власні наукові засади щодо запису фольклорних текстів: 1) паспортизація; 2) фіксація не лише тексту, а й мелодії; 3) систематика і класифікація; 4) збереження говіркових особливостей.

323 Волинь — історико-етнографічний регіон на північному заході сучасної України в басейні південних приток р. Прип'яті і верхів'ях Західного Бугу.

У XIX ст. до складу Волинської губернії входило 12 повітів: Володимир-Волинський, Дубенський, Житомирський, Заславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Новоград-Волинський, Овруцький, Ровенський, Старокостянтинівський.

Сучасні дослідники межі Волині етнографічної визначають на основі поширення волинського діалекту й означають територіями Люблінського та Перемишльського воеводства Польщі, Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької, Львівської та Тернопільської областей України (Давидюк В. Волинь етнографічна // Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 58).

324 Купала (Купайло) — найзначніше язичницьке свято літнього сонцестояння, що відзначалося в ніч з 23 на 24 червня за ст. ст. і яке християнська церква в IV ст. н. е. проголосила днем народження Іоанна Хрестителя — предтечі Ісуса Христа. Симбіоз язичницького з християнським утвердив народну назву — «Івана Купала». За новим стилем відзначають із 6 на 7 липня. Ареалом інтенсивного побутування купальської обрядовості в XIX і XX ст. вважають Полісся.

Для купальського обряду характерні такі ритуали: готування купальського вогню і матеріалу, призначеного для спалювання («козуба» чи «підпалу», дров, трісок, соломи і т. ін.), прикрашання купальського деревця, перестрибування через вогонь, пускання вінків за водою і ворожіння дівчат; дійства супроводжували купальськими піснями, у яких згадувалися Купайло, Кострубонько, коротка нічка, «царівна», яку збирається посватати «царойко», «гра сонця»; серед купальських чимало й жартівливих пісень та приспівок, якими дівчата передражнюють хлопців і навпаки

(Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. Київ: Наукова думка, 1990. 142 с.; Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 162–166).

325 ...крадуть, бо просити не годиться—увесь комплекс обрядових дій купальського святкування доводить, що воно сягає родово-племінного суспільства, де родове вогнище вважалося священним і було спільною власністю всіх членів роду (Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. С. 30–31).

326 Козуба виносять на вигон за село—переважно місце для розпалювання купальського вогню, обиралося на околиці села (у лісі, на вигоні (пасовищі), біля річки, на пагорбах чи вершинах гір).

327 Співають тільки дівчата, та часом відповідають їм на співи й хлопці—купальські обрядодійства за складом учасників спершу, скоріше за все, були повністю дівочими. У пізніші часи роль чоловіків у купальських дійствах теж залишалася другорядною (Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ, 1991. С. 58).

328 Починають з которої-небудь пісні, частійше «Ой молодая молодице» (№ 3)—Ой молодая молодице—одна з ключових пісень купальського обрядодійства, що підтверджує генетичний зв'язок купальського багаття з культом домашнього вогнища, хранительною якого вважали жінку. Саме жіночу фертильність (здатність народжувати, продовжувати рід) асоціювали з вірою в запліднювальну силу вогню (Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. С. 28).

329 ...щоб вогонь горів висме—ритуальні вогні на честь сонця традиційно розпалювали на підвищеннях; намагалися підняти полум'я якомога «ближче до неба», тобто вище.

330 ...всякого, хто приходив з порожніми руками, хлопці били—свято Купала було масовим; відсутність когось біля «спільного» родового вогнища сприймали як ігнорування інтересів громади.

331 ...якесь жартовливе змагання дівчат з хлопцями—жартівливі пісні-дорікання та насмішки між молоддю актуалізують залицьняцький зміст купальського свята.

332 ...тоді хлопці починають скакати через нього—обряд перестрибування через купальське вогнище мав символічне значення, служив для очищення від усього лихого. Ритуальне купальське вогнище мало горіти якнайвище; воно вважалося жертвовним, наділеним магичною силою. З часом перестрибування

через купальський вогонь неодруженої молоді втратило первісне значення та набуло розважальної функції.

333 Вогню купальського не гасять, а лишають его, щоб сам дотлів до останку — традиційно ритуальних вогнів не гасили і навіть стежили, аби багаття вигоріло дочиста; попіл розмітали, розгрібали, заливали водою, щоб ним не скористалися відьми для чарування і шкоди.

334 ...дівчата вбірають деревце, березку — прикрашання ритуального деревця характерне лише для української купальської обрядовості; згідно з різними локальними варіантами, обирали дерево, яке в самому обряді називали купало, купаїлиця, що, окрім іншого, зауважила й Леся Українка. Зосередження купальського обряду навколо прикрашання й оспівування дівчатами купала, посягання хлопців на деревце (намагання його знищити), а також те, що деревце обов'язково топили, а хлопці «купали» дівчат, — явища, характерні саме для волинської купальської традиції (Давидюк В. Волинь етнографічна. Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 58).

335 Вбірають еї вінками, биндами — бинди — кольорові стрічки, які заплітали в коси.

336 ... і запаленими свічками — звичай так прикрашати купальське деревце побутував у XIX–XX ст.; ритуал не мав нічого спільного з християнською традицією, хоч і був запозичений із церковної атрибутики; свічки запалювали для підсилення емоційного ефекту (Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. С. 69).

337 ...хлопці тим часом скачуть через вогонь — див. попередні примітки до цієї передмови.

338 Часом хлопці пориваються вхопити деревце, тоді дівчата боронять его — купальський звичай потоплення деревця навіть серед слов'ян трапляється епізодично (Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. 1990. С. 64). У минулому купальську жертву робили у вигляді ляльки, одягнутої в жіночий одяг (Потебня А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. Москва, 1865. С. 160). Її можна розглядати як еквівалент людської ритуальної жертви, якою могла бути тільки незаймана дівчина. В цьому контексті зрозумілим є намагання хлопців позбиткуватися над Купайлом (деревцем) заступництво за нього дівчат.

339 Врешті хлопці хапають деревце і палять его або кидають в річку — спалення або кидання у воду купальського деревця

є свідченням існування жертвоприношень у системі купальських обрядодій (див.: Давидюк В. «Купала, Купала, де ти літовала?» // Поліська дома. Луцьк: Твердина, 2008. Вип. III. Літо. С. 69–70).

340 ...дівчат, що пробують оборонити своє «купало», самих не раз «купають» в тій же річці— «купання» дівчат у воді під час купальського обряду можна розглядати в контексті давніх ритуальних жертвоприношень.

341 ...часом дівчата ворожать на вінках— ворожіння на пару, за муж, як і яскраві шлюбно-еротичні мотиви купальських пісень, що звучать як діалог між хлопцями та дівчатами, підкреслюють, що від Купала починається шлюбний період.

Пісні з села Колодяжного

342 ...з села Колодяжного— с. Колодяжно (Колодяжне)— див. примітку до пісні «Ой чіє то поле, широкі загони?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№1. Ой на Купала-Купалочка

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. 1894. Т. I. Кн. 2. С. 277.

До пісні Леся Українка подала мелодії №1 («Ой на Купала-Купалочка»), варіанти А і Б. Автограф мелодії варіанта Б зберігається також у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики» (Ф. 275. Інв. №65. Арк. 34), копія— в Музеї видатних діячів української культури в Києві (Д-2223. Арк. 34).

343 Це примітка редакції «Житя і Слова».

344 Не виспалася Наталочка— ніч на Купала вважали найкоротшою в році; загалом період Купала і Петрівки був часом коротких ночей, на що вказує чимало обрядових пісень («Темная нічка-петрівочка», «Ой мала нічка на Івана», «Ой мала нічка Петрівочка»).

№2. Темная нічка-петрівочка

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 277.

345 Темная нічка-петрівочка — у літній обрядовості межі купальського свята співвідносяться з Петрівкою, тому залежно від часової прив'язки пісню могли виконувати і як купальську, і як петрівчану.

Петрівочка (Петрівка) — пора найдовших у році днів та найкоротших ночей, яка завершувалась на Купала (24 червня за ст. ст. — день літнього сонцестояння). За християнським календарем, Петрівка, Петрів піст — двотижневий піст, що тривав від Трійці (29 червня за н. ст.) до дня святих Петра і Павла (12 липня за н. ст.).

Під впливом християнської традиції пісні, що виконувалися в цей часовий проміжок, стали називатися петрівчаними (петрівками), хоча первісно належали до купальського обряду (Український обрядовий фольклор західних земель: регіональна музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 25).

Петрівчані пісні — унікальний пісенний цикл, який не має аналогів у фольклорі інших народів. «Явище не тільки рідкісне, але й унікальне в релігійній практиці» (Скураківський В. Місяцелік. Київ, 1993. С. 70). Основні мотиви цих пісень: скарги на коротку недоспану після побачення нічку, примовляння, аби гарно вибілилося полотно, чекання на весілля «по Петру», замовляння доброго врожаю, медозбору, чекання побачень, надії на одруження, тривоги за майбутні стосунки невістки в родині чоловіка (Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 294).

№3. Ой молодая молодежи

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 277–278.

346 Ой молодая молодежи, Ой вийди, вийди на юлицю, / Розпали дівкам купалицю — розпалювання купальського вогнища (купалиці) вважалося надзвичайно почесною місією; як правило, таке багаття розпалювала молода жінка, що перебувала в розквіті фізичних сил.

347 Кужіль — чесаний льон, приготовлений для прядіння.

348 Нехай той кужіль поклочиться — поклочитися — скуйовдитися (про прядиво).

№ 4. Ой ти, зелена добройко

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 278.

349 Тройзіллячко — пестливе від тройзілля — народна назва деяких триколірних (братиків *Viola arvensis*) чи трилистих (конюшини лучної *Trifolium pratense*) рослин; у жодному з пісенних варіантів немає відомостей про тройзілля, його вигляд чи властивості, лише з підтексту можна зрозуміти, що це трава з магичними, а отже, цілющими властивостями (за М. Костомаровим, «трой-зілля» — росте за морем і має цілющу силу» (Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии // Слов'янська міфологія. Київ: Либідь, 1994. С. 69); назву тройзілля могли утворити за законом фольклорного потроєння (Гримич М. Таємниця тройзілля. Культура слова. 1991. № 37. С. 10–13).

№ 5. Скаче жабойка над річкою

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 278.

350 Скаче жабойка над річкою — цей та наступні тексти — це пісні-дотинки, якими дівчата дражнили хлопців, а хлопці — дівчат. Їхня функція — спровокувати хлопців на зближення. Окремі тексти таких пісень виказують, що однією з обов'язкових складових купальського свята була трапеза. Часті згадки в піснях-дотинках жаб пов'язані з вірою в те, що саме в цих тварин перетворюються відьми.

351 Нагнуздати — загнуждати, укласти, вправити вудила уздечки в рот коневі або іншій тварині; приборкати.

№ 6. Їде Іванко на конику

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 278.

№ 7. Ой на городі бур'ян, бур'ян

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 278–279.

№8. Ой на городі крокіс, крокіс

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 279.

352 Крокіс — багаторічна декоративна трав'яниста рослина з яскравими жовтогарячими квітками, зібраними в кошикоподібні суцвіття; дикий шафран.

353 Крокісиця — те саме, що й «крокіс».

354 Кропивиця — кропива — в купальських обрядодійствах кропива мала оберегові функції, її накладали біля порогу хати, на підвіконнях і воротах, аби вберегтися від нечистої сили, відьом (Максимович М. Дні та місяці українського селянина. Київ: Обереги, 2002. С. 121).

№9. Ой наші хлопці стрільці, стрільці

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 279.

№10. Ой на Купала вогонь горить

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 279.

355 Нехай Купала не займають — див. примітку до авторської передмови цього розділу.

№11. Ой летів черчик буйним вітром

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 279.

356 Черчик — звуконаслідувальна народна назва якогось птаха. Можливо, горобець: Дніпрова Чайка фіксувала народну пісню «Ой черчику та горобчику» (Народні пісні з голосу Дніпрової Чайки та в її записах. Київ: Музична Україна, 1974. С. 23–24).

№12. Чорна хмаройка наступає

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині.
Житє і Слово. С. 279–280.

357 Чорна хмаройка наступає — на думку дослідників, ця купальська пісня містить сліди насильницького захоплення дівчини, що є прямим доказом раннього типу умикання, коли дівчину викрадали без її згоди (Марчук З. Генеалогія українського весілля: монографія. Луцьк: Інститут культурної антропології, 2005. С. 138–139).

358 Зальоти — залицяння, любовні пригоди.

359 Тройдерезо — те саме, що й Світове дерево — уособлення єдності всього світу, своєрідна модель Всесвіту і людини.

360 Кошулейка (кошуля) — сорочка.

№13. Була вдовоюка в кінець села

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 280.

361 Була вдовоюка в кінець села — див. примітку до №9 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

362 Впасати — припнути, прикріпити до ремєня.

363 Опасати — те саме.

№14. Ой хто в тому лісі стукає-гукає

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 281.

364 Золити — парити білизну, заливши її спеціально для цього приготівленим розчином золи.

365 Навучить робити, в неділю золити, / Та на морі прати, на дубі вішати, / На дубі вішати, камінем качати — ці та подібні вислови служать для вираження неможливого, нездійсненого, непосильного для людини.

366 А я не жидівка — в неділю золити — юдеї традиційно дотримуються закону про суботу як священний день, а неділю вважають звичайним робочим днем.

367 Білиця — білка.

№15. В полі конопелька тонька, зеленейка

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 281.

№16. А в нашому сельці метяне деревце

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 281.

№17. Була на Купали, посмалила ґали

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 281–282.

368 Була на Купали, посмалила ґали — див. примітку до авторської передмови цього розділу.

369 Комора — див. примітку до пісні «Ой у полі курно та димно» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№18. Шла Мар'юся в поле

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 282.

370 Село Білінь, Ковельського повіту — див. примітку до пісні «Летить ворон з чужих сторони» у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

371 Шла Мар'юся в поле, знайшла сине море — у пісні-баладі про потопання та почленне перевтілення дівчини відображено давні уявлення про людські жертвоприношення в контексті літніх обрядодій (русальних і купальських). Пізнішим еквівалентом людської жертви в цих обрядах стали ритуали потоплення гілки чи деревця. У цій пісні-баладі традиційні міфологічні уявлення про сублімацію жертвовного тіла в різні сфери довкілля (воду, траву, ягоди, рибу тощо) набувають християнізованого потрактування: тіло дівчини перетворюється в частини церковного інтер'єру.

372 Одправа — церковна служба.

№19. Вже Петрівочка минається

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 282.

373 Село Рокита, Ковельського пов[іту] — село Ковельського повіту Волинської губернії, тепер село Рокита Волинської області.

374 Вже Петрівочка минається, / Хлопцям гуляння вертається— у пісні звучить натяк на завершення петрівчаного посту та заклику до парубків шукати собі шлюбну пару.

№20. Не куй, зозуле, на ліщині

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Життя і Слово. С. 282.

375 Не куй, зозуле, на ліщині— у фольклорі кування зозулі сприймається як антиномія веселощів і журби: поки кувала зозуля, дівчина була біля матері; мовчання зозулі знаменує життя молодиці біля свекрухи (Пастух Н. Символіка тварин в українському фольклорі: зозуля. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2013. С. 100).

376 Керез—через.

№21. Посію я рожу, поставлю сторожу

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Життя і Слово. С. 282–283.

377 Село Жабориця, Звягельського повіту— село Жабориця Звягельського повіту Волинської губернії, нині частина м. Баранівка Житомирської області. У Жаборицю щоліта їздили на відпочинок Лариса та Михайло Косачі.

378 Посію я рожу— ідеться про рожу-мальву, яка поширюється через розсівання насіння; мальва (Malva L)— багаторічна рослина з високим стеблом і яскравими різнокольоровими квітами.

№22. Помощу кладочку вербову, вербову

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Життя і Слово. С. 283.

379 Помощу кладочку вербову, вербову— символічне значення образу кладки в календарно-обрядових і ліричних піснях тісно пов'язане з архетипом води. Мостити кладку означає очікувати побачення, одруження.

380 А ти, Марійко, зостанься, зостанься! / Та з своїм Іванком звінчайся, звінчайся!— купальська ніч була часом парування молоді, тому тема кохання і тілесної любові є однією з центральних у цих піснях. Чимало з них натякають на свободу статевих стосунків

молоді в цю пору. Це служить підтвердженням того, що купальський обряд розцінювався як один із етапів шлюбного ритуалу. «Звінчатися» в контексті купальської обрядовості означало «дати вінець», себто кохатися.

(без №) Колядка про дівчину-воячку

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 283–284.

«Колядку про дівчину-воячку» видавці «Житя і Слова» опублікували на вимогу Олени Пчілки, висловлену в листі до О. Франко: «Не зовсім я розумію, як то буде, що моя колядка піде осібно від Лесіних пісень. Здається мені, що вона окремо не має ваги, а тільки цікава як варіант (колядковий) до пісень Лесіних (купальських). Врешті, се вже Ваше діло! Може, Ви так зробили, що ся пісня там до чогось прийшлась» (Відділ рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. № 1612. С. 612–622). Резонність такої сукупної публікації Олена Пчілка обґрунтувала й у супровідному коментарі до «Колядки про дівчину-воячку», який і став приводом для дискусії з І. Франком. На його думку, «обі ті пісні про дівчину-воячку не мають нічого спільного ані з основою Коляди, ані свята Купала, а попалися в ряд колядок чи купальських пісень досить случайно, може, на основі аналогії з іншими піснями величальними. У Антоновича і Драгоманова (Историческія пѣсни Малор. нар. I, 314–327) напечатано два варіанти сеї пісні, а надто приведено довезний ряд подібних пісень білоруських (також купальська), моравських, словацьких, італіянських, новогрецьких, португальських, сербських і великоруських, з чого можемо бачити, що тема нашої пісні зовсім не національна українська, а міжнародна, бродяча. Про сі пісні коротко згадує Потебня (Объяненія Малорусских и сродных пѣсень, II. Колядки и щедровки, стор. 698–699), не приводячи ніяких нових матеріалів і не вдаючись навіть у детальний розбір того матеріалу, який показано у Ант[оновича] і Драгоманова. Потебня зсилається на працю П. Созоновича, Пѣсни о девушкѣ-воинѣ, напечатану в Русскомъ Филологическомъ Вѣстникѣ 1885, IV; 1886, I і д. — та ми не маємо сеї праці під руками» (Житє і Слово. 1894. Т. 1. Кн. 2. С. 284).

1903 р. Олена Пчілка опублікувала працю «Українскія колядки: текст волинскій», у якій обґрунтувала свої спостереження

про подібність мотивів зимової і весняно-літньої календарної обрядовості. Ілюструючи міркування фольклорним фактажем, вона подає ще один варіант «Колядки про дівчину-воячку» з с. Облапи Ковельського повіту. Оригінальність такої колядки, за висновком Пчілки, у тому, що «въ ней дѣйствующими лицами являются однѣ женщины и что отважнымъ воиномъ является—дѣвушка. Чѣмъ не “поляница”, Амазонка, Валькирія?» (Пчилка Олена. Українскія колядки: текст волянскій. Кіевская Старина. 1903. Т. LXXX. С. 152–175).

381 Колядка про дівчину-воячку — див. примітку до №9 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

382 Рай-рожество! — рай (вирій, вирай, ирій, урай) — в уявленнях стародавніх слов'ян місце, куди відходили душі померлих і куди відлітали на зиму птахи. Як стверджує М. Грушевський, «саме слово рай, ірій, вирій (курсив автора. — Ред.) і поняття, з ним пов'язані, старші від християнства і від нього в своїй першооснові не залежні» (Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. С. 267). Поєднання в тексті колядки понять «рай» і «Рожество» свідчить про зв'язок різдвяних свят із вшануванням культу предків.

383 Село Рокітниця, Ковельського повіту — село Ковельського повіту Волинської губернії, нині село Рокитниця Волинської області.

384 ...для порівняння з 13 н[омер]ом купальських пісень, записаних Лесею Українкою — див. цього розділу.

385 Коляда — у дохристиянських віруваннях — богиня Неба, мати Сонця, дружина Дажбога; ім'я походить, можливо, від слова коло — старовинної назви сонця (хоч імовірно й те, що від лат. *calendae* — перший день кожного місяця); також натяк на цикл зимового повороту Сонця; на честь Коляди постало свято народження сонця (що «колесом ходить»), яке припадало на кінець грудня — початок січня; центральне хліборобське свято, що святкували два тижні — від 25 грудня по 6 січня за ст. ст.

№23. Ой на городі буркун-зілля

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 454.

386 Буркун-зілля — лугова й лісова трава з вузьким трійчастим листям і дрібними квітками, буркун білий; символ вірності

(Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии // Костомаров М. Слов'янська міфологія. С. 66).

№24. Ой на городі шахран, шахран

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 454.

387 Шахран (шафран, шапран) — рід трав'янистих багаторічних рослин родини півникових; шафран посівний вирощують як джерело прянощів і як фарбувальну рослину.

388 Шахраночка — див. шахран (шафран).

№25. Ой мала нічка на Івана

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 454.

389 З ким ти, Ганнусю, ночувала? / Ой під явором зелененьким, / З своїм Іванком молоденьким — див. примітку до №22 цього розділу.

№26. Ой мала нічка Петрівочка

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 454.

390 Ой коли ж їй було спати? / Треба з Іванком розмовляти — див. примітку до пісні «Помощу кладочку вербову, вербову» в цьому розділі.

№27. Ой на городі крокіс, крокіс

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 455.

391 Крокіс — див. примітку до №8 цього розділу.

№28. Чи ти, Петруню, палив, палив?

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 455.

№ 29. Ой у Івана високий тин

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 455.

№ 30. Скакала жабка під гречкою

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 455.

392 Нагнуздати — див. примітку до пісні «Скаче жабойка над річкою» в цьому розділі.

393 Хортиця — від хорт, хірт — тонконогий, з видовженим тупубом і довгою гострою мордою, з прямою шерстю мисливський собака.

№ 31. Ой на Купала вогонь горить

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456.

394 Ой на Купала вогонь горит, / Наші Настуні живіт болит. / Ой нехай болит, нехай знає, / Ой нехай хлопців не приймає — див. примітку до пісні «Помощу кладочку вербову, вербову» в цьому розділі.

№ 32. Нема парубка найкращого

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456.

395 Жорна — старовинний ручний млин для розмелювання в домашніх умовах зерна.

396 Угору летит, крупи дере, / Й а вниз падає, опалає — крупи дерти — подрібнювати зерно на крупу або очищати його від лущпиння; опалати — віяти зерно, підкидаючи його.

397 На ничлігіде, кулім варит, / Свої Ганнусі живіт парит. / Ой нехай парит, нехай знає, / Нехай же хлопців не приймає — див. примітку до пісні «Помощу кладочку вербову, вербову» в цьому розділі.

№ 33. Чи ти, Іванку, не батьків син

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456.

№ 34. Летіла чапля через гулицю

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456.

398 Коцюба — знаряддя у вигляді насадженого на держак залізного прута з розплесканим загнутим кінцем для перемішування палива в печі й вигрібання з неї жару, попелу; кочерга.

№ 35. Ой на городі під буйним вітром

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456.

399 Не чули хлопці зозулі літом — див. примітку до пісні «Не куй, зозуле, на ліщині» в цьому розділі.

№ 36. Летіли гуси білокрилі

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 456–457.

400 Камнянецькі хлопці чорнобриві — можливо, йдеться про прив'язку до якогось населеного пункту або кутка села.

№ 37. Ой шумит-гуде дімбровою

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 457.

401 Діверко (дівер) — брат чоловіка.

№ 38. Бреніли річеньки, бреніли

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 457.

№ 39. Ой з-за гори зіронька летіла

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 457.

№ 40. Кладу кладочку вербову

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 458.

402 Кладу кладочку вербову — див. примітку до пісні «Помощу кладочку вербову, вербову» в цьому розділі.

403 А ти, Варусю, зостанься, / З своїм Іванком звінчайся — див. там само.

404 Кадило — однорічна трав'яниста рослина, квітки якої розкриваються вночі та приємно пахнуть.

№ 41. Час тобі, вербонько, розвितись

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 458.

№ 42. Ой в ліску, в ліску на дубку

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 458.

405 Ой в ліску, в ліску на дубку — пісня є зразком маївки (майської пісні). Це твори календарної обрядовості початку літа, назва яких, можливо, походить від «май» (травень) чи «маяти» (прикрашати зеленню). Ними супроводжували обряди Зеленої (Клечальної) неділі та пов'язані з нею весняні ігри молоді. Одна з таких — ритуал «гойдалки» — гойдання дівчат і хлопців на «вербових колисках», що передували їхнім любовним забавам. У піснях така гойдалка часто називається колискою. Подекуди подібні ритуали відбувались на Великдень у зв'язку з культом померлих предків (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 159–160).

№ 43. Ой вгору, сонечко, угору

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 458–459.

406 Комора — див. примітку до пісні «Ой у полі курно та димно» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№ 44. Сяяла зіронька, сяяла

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 459.

№ 45. Ой казала мене мати за маляра дати

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 459.

№ 46. Ой ходила квочка довкола кілочка

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 459.

407 Коло ворона (?) Купайла — можливо, пісня зберегла елементи дохристиянських уявлень, які втратили свою первісну сакраль-но-обрядову семантику і були заміщені грайливою молодіжною тематикою.

408 Грало сонічко на Івана — граги — переливатися різними кольорами. За народними уявленнями, сонце грає на Івана Купала, Великдень і Благовіщення; усі ці дати пов'язані з головними фазами сонця — весняного рівнодення та літнього сонцестояння.

№ 47. Летіло помело через третє село

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 459–460.

409 Помело — палиця із прив'язаним до неї на кінці пучком гілок, переважно хвойних, ганчірок і т. ін. для вимітання золи з печей, для прочищення димоходів; мітла; з одного боку, помело асоціюється з вогнем і піччю, тому ні піч, ні в печі не вимітали хатнім віником, бо це гріх, а з другого, — з нечистою силою, відьмою, оскільки, за повір'ями, вони літають на помелі; купальська ніч — період активізації нечистої сили, особливо відьом.

№ 48. Стоїт либода вище города

Подано за першодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Житє і Слово. С. 460.

410 Либода (лобода) — найпоширеніший бур'ян, що засмічує посівні та городні культури; традиційний символ злиднів та убозтва.

№ 49. Ой в ліску, в ліску дванаццять сосон

Подано за періодруком: Леся Українка. Купала на Волині. Життя і Слово. С. 460–461.

411 Ой в ліску, в ліску дванаццять сосон — дванадцять — символічне число на означення вселенського й водночас духовного ладу.

НОТНІ ЗАПИСИ ЛАРИСИ КОСАЧ ДО ЗБІРКИ «КУПАЛА НА ВОЛИНІ»

Нотні автографи Лариси Косач до збірки «Купала на Волині» зберігаються в архіві Івана Франка (ВРІЛ. Ф. 3. Од. зб. 1977).

Автограф Лариси Косач — 5 розрізаних аркушів, 2 з яких є частинами розірваного арк. 10 за авторською нумерацією. Її рукою зроблено нотні записи пісень і тексти до них, а саме: №1 «Ой на Купала-Купалочка» (варіанти А і Б), №14 «Ой хто в тому лісі стукає-гукає» (варіанти А і Б), №19 «Вже Петрівочка минається», №22 «Помощу кладочку вербову», (без №) «Була вдова близько двора», а також записи без нот: №13 від слів «Бігма, матюanko, не поїду...» до «Не їдь, Настуйко поперед...», №20 «Не куй, зозуле, на ліщині» та №21 від слів «Поставлю сторожу...» до «Хороша сторожа, нещипана рожа».

На берегах нотних записів (окрім колядки «Була вдова близько двора») є правки видавничого характеру, зроблені рукою Івана Франка; він уніс і правописні виправлення до текстів №1, 13, 14, 19, 20, 21, 22.

Нотні записи Лариси Косач із добірки обрядових пісень «Купала на Волині» мають особливості щодо використання ключових знаків. Скажімо, пісні «Ой на Купала-Купалочка» та «Хто в тому лісі стукає-гукає» записані з чотирма бемолями як ключовими знаками, а по суті, звучать у тональності *b-moll*, яка має їх п'ять, і це не єдиний випадок. Діапазон мелодії часто не охоплює всі сім ступенів ладу, і фольклористи вибудували свої правила нотації, дещо відмінні від традицій європейської музичної культури. Коментуючи таку особливість фольклорних записів, Климент Квітка зазначав: «Обозначение при ключе лишь тех знаков альтерации, которые действительно нужны для сокращения нотной записи данного напева и не внушают идеи того или иного теоретического лада, порождает недоразумения и ошибки у читателей, обладающих лишь элементарным музыкальным образованием, и даже у высококвалифицированных профессиональных музыкантов. <...> Избрание высотного уровня, на каком изображение напева не требовало вовсе знаков альтерации, было с моей стороны уклонением от разрешения вопроса» (Квітка К. Музыкально-фольклористическое наследство Леси Украинки. ІМФЕ. Ф. 14-2/195. Арк. 14.)

Щоправда, звуковисотний рівень фольклорних записів нерідко пов'язують зі звуковисотністю їх виконання. Климент Квітка зауважує, що вибір тональності часто пов'язаний із завданням «уникнути труднощів, які виникають при розв'язанні питання про позначення постійних знаків альтерації» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 435).

Климент Квітка пояснює також специфіку метричної структури: «Господствующая в современной школьной теории идея универсальной обязательности “метра” не может быть распространена на народную музыку в целом. <...> Черту, имеющую вид тактовой, во многих случаях следует понимать не как знак музыкального письма, указывающий на последующий акцент, в котором в связи с другими, расположенными в однообразном порядке, выявляется “метр”, а как знак, делающий наглядным стиховое членение и этим облегчающий схватывание ритма, но не утверждающий наличие “метра”. <...> Вертикальные черты, расставляемые как тактовые, соответственно “метру”, в записях народной музыки слишком часто дезориентируют, внушают акценты, которых на самом деле нет, и затемняют акценты, которые в народном исполнении действительно воспринимаются, хотя как очень слабые» (Квітка К. Українські народні мелодії. Київ: ПоліграфКонсалтинг, 2005. Ч 2: Коментар. С. 157–159).

№ 1. «ОЙ НА КУПАЛА-КУПАЛОЧКА» (ВАРІАНТИ А І Б)

Запис Лариси Косач. Автограф варіанта Б зберігається також у Федеральній державній бюджетній установі культури «Російський національний музей музики» (далі РНММ у Москві) — Ф. 275. Інв. № 65. Арк. 34. Варіанти мелодії, записані Ларисою Косач, мають невеликі відмінності від нотацій цієї пісні К. Квіткою з її голосу (див. № 29 (варіанти з Колодяжного і Миропілля) у збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Київ, 1917–1918). Лариса Косач підкреслила особливості ритміки: чергування синкоп і акцентів на відносно сильних долях такту, чого немає в записах К. Квітки.

№ 14. «ОЙ ХТО В ТОМУ ЛІСІ СТУКАЄ-ГУКАЄ» (ВАРІАНТИ А І Б)

Запис Лариси Косач. Нотація К. Квітки фіксує мелодичну основу варіанта Б (без оспівування стійких ступенів ладу, як у Лариси Косач) і має варіативні відмінності, є також розходження в тексті (див. № 34 в збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Київ, 1917–1918). «Найцікавіша із трьох мелодій — варіант Б в записі поетеси», — зазначено в коментарях до першодруку (Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу. С. 390).

Цей ранній запис письменниці з «прикрасами» мелодії ввідними тонами — свідчення того, як із роками змінилися її погляди щодо фольклорних записів; К. Квітка зауважував: «Загальний мало орнаментований і мало варіативний стиль виконання Лесею Українкою народних мелодій, очевидно, пояснюється тим, що вона помітила, як щедра орнаментация згладжує характерні контури окремих мелодій. Але цілком імовірно, що в різні роки Леся Українка з приводу цього стилістичного питання переживала різні настрої» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 441).

№ 19. «ВЖЕ ПЕТРІВОЧКА МИНАЄТЬСЯ»

Запис Лариси Косач. Звертає увагу останній такт, де після акцентованої пролонгованої слабкої долі фольклористка поставила РР (*riapissimo*) на прикінцевих звуках (аналогічно — в № 22). Запис К. Квітки інтонаційно близький, але має відмінності за темпом, характером, метро-ритмом і нотацією (у Лариси Косач: *allegretto legatissimo*, виразність звуку в 2 такті підкреслено ферматою в поєднанні з *lunga*, в 4 такті — мордентом з *vibrando* і наступним згасанням звучання до РР; у К. Квітки: *moderato leggiero*, майже щотактова зміна розміру, пролонговане звучання зафіксоване в тривалостях нот, динаміку проставлено на початку пісні — *riapo*); текст у Лариси Косач довший на 2 рядки (див. № 32 у збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка).

№ 22. «ПОМОЩУ КЛАДОЧКУ ВЕРБОВУ»

Запис Лариси Косач. Мелодія пісні близька до варіанта А «Ой хто в тому лісі стукає-гукає» (№ 14); у запису К. Квітка — аналогічна, проте подано лише перше її речення. Як і в № 19, для передачі подовженого звучання певних нот К. Квітка використовує перемінний розмір, а Лариса Косач ставить фермати (див. № 30 у збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка).

«БУЛА ВДОВА БЛИЗЬКО ДВОРА»

Запис Лариси Косач. Після № 22 в першодруці «Купала на Волині» вміщено текст колядки «Була вдова близько двора», записаний Оленою Пчілкою, з її коментарем. Мелодію занотувала Лариса Косач. Опубліковано вперше. Варіант цієї колядки записав К. Квітка (див. № 45 у збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка).

НАРОДНІ МЕЛОДІЇ з ГОЛОСУ ЛАРИСИ КОСАЧ у ЗАПИСАХ МИКОЛИ ЛИСЕНКА

Вісім народних мелодій, записаних Миколою Лисенком із голосу Лариси Косач, було опубліковано: *Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народніх / Упорядив М. Лисенко. Київ, 1908 (розділ «Дитячі гри» — №1 і 6; розділ «Весняні ігри дівочі» — №1–6). Передруковано: Лисенко М. В. Зібрання творів: у 20 т. Київ: Мистецтво, 1958. Т. 19. С. 73, 76, 77–79.*

Нотні записи двох веснянок, що раніше не були оприлюднені, увійшли до праці: *Квітка К. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. Т. I. С. 34–35.*

П'ятнадцять записів композитора з голосу Лариси Косач уведено до видання: *Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співу. Київ: Муз. Україна, 1971. 435 с. Збірник укладено за жанровим принципом, нотні записи Лисенка потрапили в різні розділи зібрання. Із кількох варіантів однієї пісні, записаних Ларисою Косач, Климентом Квіткою та Миколою Лисенком, упорядники вибирали найповніші, щоб уникати дублювання.*

Майже всі записи (за винятком чотирьох) опубліковано у виданні: *Леся Українка. Зібрання творів у 12-ти томах. Київ: Наук. думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. С. 169–179. З метою уникнення повторів мелодії №2, 5, 10, 22 циклу «Веснянки з Волині» подано за покликаннями на такі самі записи Лесі Українки та Климента Квітки.*

Усі нотні записи композитора з голосу письменниці вперше надруковано: *Українські народні пісні в записах М. В. Лисенка: у 2 ч. Київ: Муз. Україна, 1990. Ч. II. 352 с. Однак їхнє представлення в різних розділах порушило цілісність автографа.*

Автограф (Відділ архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі — ІМФЕ). Ф. 24–5, Од. зб. 31. С. 78–79); два нотні аркуші 36×26 см, списані з обох боків чорним чорнилом.

На першій сторінці заголовок: «Веснянки з Волині. Від панни Лесі Укр[аїнки]». Двадцять дев'ять записів мелодій із початковими рядками текстів поділено на дві частини (кожна з них має послідовну нумерацію): «Веснянки з Волині» (23 пісні, №15 має 2 варіанти) та «Обжинкові» (6 пісень).

С. 78: «Кремповее колесо», «Пускайте нас», «Бородарь, бородарьку», «Ой ми нивку горемо, горемо», «Царівно, ми тобі гості», «А йдїть, кози», «Постійте, хлопці, тутейка», «Десь тут була подоланочка», «Бідна моя головонько», «Чорнушко, душко», «У неділю ранейко».

С. 78 зв.: «А я рак-неборак», «Женчичок-бренчичок прилітає», «Заеньку та за головоньку», «А в кривого танця» (варіант А), «А в кривому танцю» (варіант Б), «Чи не бачили, чи не виділи».

С. 79: «Ой, поїду я та й до Любара», «Не стій вербо над водою», «Ой, ніхто там не бував», «А в тому саду чисто метяно», «Ой на горі, на горі».

С. 79 зв.: «Чи диво, чи не диво», «Розлилися води», «Ой, ясно, ясно, де ясне сонце сходить», «Ой, до краю, женчики, до краю», «Ой, літає соколонько по полю», «Ой, куриться доріженька», «Таки я палю-ріжу», «Ой, паночку наш».

Більшість нотацій мають помітки Миколи Лисенка про місця побутування: с. Колодяжне, Ковельського повіту; м. Миропілля, Звягельського повіту; с. Чекна́; с. Жабориці, Звягельського пов[іту].

Опубліковано за автографом.

Ларису Косач і Миколу Лисенка поєднував спільний інтерес до фольклору. За спогадами Галини Лисенко, доньки композитора, «батька дуже радувала етнографічна діяльність Лесі», він вважав її «тонким цінителем музики і мистецтва взагалі» (Галина Лисенко. *Мої спогади // Микола Лисенко: історія і сучасність. Зб. наук. праць. До 175-ої річниці від дня народження композитора. Київ, 2019. С. 279–287*). Микола Віталійович вітав творчі успіхи молодшої письменниці, створював солоспіви на її слова.

Записи мелодій із голосу Лариси Косач композитор зробив у 90-х роках XIX ст. Свого часу Климент Квітка згадував: «На початку нашого знайомства (вони познайомилися наприкінці 1898 р. — Ред.) Леся Українка повідомила мене, що давно вже співала весняні волинські пісні для запису М. В. Лисенку і віддала йому зшиток із зробленими нею самою записами текстів цих пісень;

після того кілька разів довідувалась про свій зшиток. Лисенко не використовував зшитка і не повертав, і Леся Українка втратила певність у тому, що матеріал збережений. Тому вона проспівала мені для запису поряд з іншими і ті пісні, які вже співала Лисенкові» (див.: Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) С. 437). Записане фольклорист упорядкував та опублікував разом із текстами у збірнику «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і урядив Климент Квітка» (Київ, 1917–1918, Ч. I–II).

Тексти до мелодій, які Лариса Косач передала для ознайомлення Миколі Лисенку, вважали втраченими, про що є згадка у Клименті Квітці: «Від Лесі Українки (курсив автора. — Ред.) М. Лисенко записав мелодії до весняних танків із Волині, а тексти вона сама списала й передала йому. Значно пізніше Леся наспівала їх до запису й мені, бо М. Лисенко своїх записів не зужиткував і не міг відшукати між своїми паперами» (Квітка К. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка. С. 25).

Працюючи з архівом композитора в 1922 і 1927 рр., Квітка натрапив на зроблені Лисенком нотні записи волинських весняних пісень і зшиток Лариси Косач. «Свого часу, — згадує дослідник, — я не міг провести ретельне порівняння своїх записів з тими, що зробив Лисенко і які збереглися в його рукописах, а також порівняти тексти, продиктовані мені Лесею Українкою, з записаними раніше нею самою і відданими Лисенкові. І тепер я змушений залишитися в надії, що це завдання виконає хтось інший» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд) С. 437). Дослідники суголосно стверджують, що цим зшитком був так званий «колодяженський зошит» (див. про це в примітках до розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Паралелі мелодій, зафіксованих Миколою Лисенком, є і в записах самої Лариси Косач, зокрема, у циклі «Веснянки з «колодяженського зошита» та у збірці «Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка» (Київ, 1903).

Одинадцять мелодій із «колодяженського зошита», записаних Ларисою Косач, ідентичні до нотацій Миколи Лисенка з її ж голосу (у примітках до цього розділу подано їхній короткий порівняльний аналіз. — Ред.). За фаховим рівнем нотації Лариси Косач не поступаються записам композитора; водночас вирізняються і прикметні особливості (ритмічні, динамічні, агогічні), смислові акценти її нотних текстів.

Окрім веснянок, Микола Лисенко звернув увагу на фіксації дитячого фольклору в подачі Лариси Косач і Климента Квітки («Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині»). Сім записів із цієї добірки увійшло до першого розділу його «Збірки народніх пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народніх. Упорядив М. Лисенко» (Київ, 1908). Дві з числа цих мелодій він свого часу записав від Лесі Українки: «Пускайте нас» і «Рак-неборак» (№1 і 6).

Пізніше, не маючи можливості працювати з автографом композитора, Квітка зробив порівняльний аналіз опублікованого — власних записів із голосу Лариси Косач і записів зі «Збірника народніх пісень...» (Київ, 1908) М. Лисенка. Ця студія мала стати доказом того, «що весняні волинські пісні, вміщені в шкільному збірнику, були повідомлені Лисенкові саме Лесею Українкою» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 438).

Фольклорист звернув увагу на локальну прив'язку деяких записів у збірнику Миколи Лисенка: «Шість пісень в розділі весняних дівочих ігрових (стор. 4 і 5) подані з географічними помітками: с. Колодяжне, Ковельського повіту; м. Миропілля, Звягельського повіту; с. Чекна. Це — пункти, знайомі з біографій Олени Пчілки та Лесі Українки» (Там само. С. 436). І хоча у збірнику не зазначено інформаторів, Климент Квітка робить припущення, що ці пісні «записані з співу Лесі Українки. З цілковитою певністю це можна сказати про пісні з позначенням “с. Чекна, Луцького п[овіту]”, оскільки визначення повіту помилкове — Чекна входила до складу Дубенського повіту, і у визначенні повіту помилка була саме Лесі Українки. Вона все життя, згадуючи про свою поїздку в Чекну, вважала, що це село Луцького повіту» (Там само. С. 436–437).

Не відкидав Климент Квітка й того, що ймовірною інформаторкою композитора могла бути Олена Пчілка. У 30-х рр. ХХ ст. учений констатував, що «в другий відділ “Весняні ігри дівочі” ввійшли волинські мелодії, що Лисенко записав сам, або від Олени Пчілки, або від Лесі Українки» (Квітка К. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка. С. 28). Аргументуючи свою думку щодо ймовірної участі Олени Пчілки в цій праці, фольклорист додав: «Якщо Лисенко, готуючи збірник до друку, хотів неодмінно внести матеріал, повідомлений Лесею Українкою, але

не мав часу розшукувати її зшиток і свої музичні записи з її голосу, то єдиною особою, до якої він міг звернутися з проською проспівати ті самі пісні для нового запису, була Олена Пчілка. Вона жила в Києві, в найближчому сусідстві з Лисенком, і часто з ним бачилась, а Леся Українка в 1908 р., тобто в той час, коли, очевидно, остаточно оформлювався в рукопису і видавався шкільний збірник, перебувала в Криму. Взагалі, якби Лисенко звертався до неї в 1898–1908 рр., це було б мені відомо» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки. (Огляд). С. 437–438).

Зіставляючи деякі свої записи веснянок із голосу Лариси Косач із записами Лисенка («Подолянка», «Женчикок», «Заєньку»), Квітка подає чимало доказів того, що вони були занотовані саме від Лесі Українки. На прикладі аналізу мелодики весняних ігрових пісень він показує «неістотність або малозначність» відмінностей між ними (Там само. С. 438–441). Лише у двох піснях — «Заєньку» та «Подоляночці» вчений помічає важливі відмінності між записами, що стосуються строфічної будови (Там само. С. 442–444). Квітка встановив, що між весняними мелодіями в записах Лисенка є одна, що не ввійшла до збірника «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і урядив Климент Квітка», — №3 «Бородарь, бородарьку».

Порівняння автографа записів композитора з голосу Лариси Косач і його «Збірника народніх пісень...» (Київ, 1908) переконує, що безпосередньо від письменниці занотовано шість веснянок.

Порівняльний аналіз мелодики та строфіки весняних ігрових пісень дозволив Клименту Квітці зробити цікаві спостереження про манеру виконання Ларисою Косач народних мелодій: «Загальний мало орнаментований і мало варіативний стиль виконання Лесею Українкою народних мелодій, очевидно, пояснюється тим, що вона помітила, як щедра орнаментация згладжує характерні контури окремих мелодій. Але цілком імовірно, що в різні роки Леся Українка з приводу цього стилістичного питання переживала різні настрої» (Там само. С. 441).

Аналізуючи розбіжності між Лисенковими і своїми записами, вчений відкидає будь-які сумніви щодо свідомого втручання з боку Лесі Українки в народний текст: «Интеллектуальный и моральный облик Леси Украинки, ее очень большая образованность (гуманитарного характера), ее уважение к народному творчеству и общение с крупным исследователем этого творчества М. Драгомановым устаряют всякую мысль о том, что она могла

сознательно вносит какие-нибудь изменения, воспроизводя народные песни для записи» (ІМФЕ. Ф. 14-2. Од. зб. 195. Арк. 40).

Причини таких відмінностей дослідник убачає в варіативності та імпровізаційності виконання народних пісень: «Деякі невеличкі одміни, що я бачу між Лисенковими і своїми записами тих самих мелодій, зробленими з голосу Олени Пчілки і Лесі Українки, не свідчать про неточність того або другого запису. Мати й дочка могли перейняти ту саму пісню у різних селян, хоч і з тої самої місцевості, або з тих варіацій, які робив той самий селянин (чи селянка), вподобати різні, а головне, що й Олена Пчілка й Леся Українка були настільки органічні натуральні співачки в народному стилі, що їх власні варіації мали таке саме значення як і варіації, що їх робить звичайно селянка, і не відрізнялися від народних. <...>. Постережено, що й у дійсно народного співака мелодія тої самої пісні може мінятися по близьким уступі часу» (Квітка К. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка. С. 27).

На думку Климента Квітки, Лариса Косач, як натура емоційна, поетична, подібно до виконавців з народу могла допускати у співі певні варіації. Квітка й сам відзначав непослідовне вживання фонетичних груп «ойк», «ейк», «оньк», «єіньк» (рекрутойко — рекрутонько, мамунейка — мамуненька) у виконуваних нею піснях (див.: Народні пісні. З голосу Лесі Українки записав і урядив Климент Квітка. С. 87). Подібне мелодичне варіювання могло трапитись і в повторно проспіваних письменницею піснях.

Лисенко Микола Віталійович — (10.03.1842 р., с. Гриньки Кременчуцького повіту на Полтавщині — 24.10.1912 р., Київ) — український композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач пісенного фольклору, громадський діяч. Його заслужено вважають засновником української національної музики. Етнографічна спадщина Лисенка — запис весільного обряду (з текстом і музикою) у Переяславському повіті, запис дум і пісень кобзаря Остапа Вересая, музикознавчі та фольклорно-етнографічні розвідки.

ВЕСНЯНКИ З ВОЛИНИ

412 Веснянки — див. примітку №1 до циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

413 Волинь — див. примітку до розділу «Купала на Волині».

1. Кремповеє колесо

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. №1.

В автографі М. Лисенка зазначено місце побутування мелодії — Ковел[ський] пов[іт], Колодяжне та додано примітку: Зрів[няй]: Кроковеє колесо.

Варіанти пісень з обома назвами («Кремпового колеса» та «Кроковеє колесо») див.: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка».

Порівнюючи власні записи із Лисенковими, К. Квітка зауважує: «В шкільному збірнику (йдеться про «Збірку народніх пісень в хоровому розкладі...» (Київ, 1908) М. Лисенка. — Ред.) вміщена весняна хороводна пісенька “Кремповеє колесо вище тину стояло”, приурочена до с. Колодяжного, Ковельського повіту. Безперечно, і цю пісеньку повідомила Лисенку також Леся Українка. Але коли вона співала мені відомі їй пісні для запису, про цю весняну пісеньку вона не згадала. Примірник шкільного збірника Лисенка Леся Українка і я одержали в Ялті перед від’їздом на Кавказ. За важких обставин переїзду, не одужавши ще після хвороби, я не вивчив збірника негайно з потрібною увагою і не запропонував Лесі Українці перевірити текст. Сама Леся Українка також не приділила достатньої уваги шкільному збірнику» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 444).

Про власноручний запис Лесі Українки пісні «Володар, Володарочку» див. у розділі: «Нотні записи Лесі Українки з архіву Климента Квітки».

414 Ковельськ[ий] пов[іт], Колодяжне — див. примітку до пісні «Ой чіє то поле, широкі загоны?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

415 ...кроковеє колесо — див. примітку до №15 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». №24.

2. Пускайте нас

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 2.

З поміткою М. Лисенка: Колодяжне.

Мелодія аналогічна до тої, що надрукована під №1 у збірнику «Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка». Київ, 1903.

3. Бородарь, бородарьку

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 3.

В автографі М. Лисенка зазначено місце побутування мелодії (с. Колодяжне) та подано примітку: «Бородарь — Воротарь — Володарь — молодарь».

Пісню опубліковано у «Збірці народніх пісень в хоровому розкладі...» (Київ, 1908) М. Лисенка (№9 — «Володар або воротар» з поміткою: с. Чекна́). В автографі пісня коротша і має іншу мелодію. Можливо, веснянку «Володар або воротар» із с. Чекна́ М. Лисенко записав від Олени Пчілки.

Лариса Косач записала два варіанти мелодії цієї пісні (А і В), відмінні від тих, що проспівала Лисенкові (див.: «Нотні записи Лариси Косач з архіву Климента Квітки»). У нотації композитора наведено половину тексту пісні, повний текст див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». Бородарі. №4.

Варіант Б запису Лариси Косач К. Квітка вмістив у збірнику «Українські народні мелодії» (Київ, 1922) під №54.

Мелодію пісні «Бородар, бородарку» відтворив К. Квітка та помістив у виданні «Збірник музею діячів науки та мистецтва на Україні» (Київ, 1930). Щодо цієї публікації він зазначає: «В цьому виданні в тексті моєї статті “Фольклористична спадщина Миколи Лисенка” відтворено запис мелодії веснянки “Бородар-бородарку”, зроблений з голосу Лесі Українки М. Лисенком перед 1898 р. На жаль, не зазначено місцевості, де співають цю пісню. Коли Леся Українка співала мені для запису всі пісні свого репертуару, про цю мелодію вона не згадала. Тому мелодія не ввійшла до збірника, названого в п. 4 даного огляду» (йдеться про згаданий збірник «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки» 1917–1918 рр. — Ред.) (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 445).

4. Ой ми нивку горемо, горемо

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 4.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля, Звяг[ельський] пов[іт].

Мелодії, записані М. Лисенком і Лесею Українкою, аналогічні (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Перед своїм записом Лариса Косач замість назви в дужках зазначає «Танок», а темп *Lento* (повільно), у Лисенка — *Andante* (у помірному темпі, кроком).

416 Миропілля, Звягель — див. примітку №15 до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

5. Царівно, ми тобі гості

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 5.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

Мелодію зафіксувала Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач») і К. Квітка (див. «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Лесею Українкою, аналогічні, але зазначені різні темпи, відповідно: *Poco Allegro* (*Allegretto*) (не дуже швидко, жваво) та *Larghetto* (широко, протяжно, але не дуже). У Лисенка: «Царівно, ми тобі гості», у Лариси Косач: «Царівно! Ми твої гості!», тобто зафіксовані різні настроєві характеристики.

Порівнюючи власний запис пісні з Лисенковим, К. Квітка наголошує: «Текст пісеньки “Царівна” в шкільному збірнику Лисенка повніший, ніж записаний мною з голосу Лесі Українки, до того ж містить своєрідніший вираз “ми тобі гості” (в моєму запису сучасне “ми твої гості”). Але тут ми маємо справу, можливо, не із зміною слів в пам’яті Лесі Українки, а з двома місцевими варіантами тексту. В шкільному збірнику при тексті пісеньки “Царівна” бачимо позначку “Миропілля Звягел[ьського] пов[іту]”, а в моєму запису пісенька віднесена, зі слів Лесі Українки, до тих, які вона запам’ятала в Чекні» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 444).

6. А йдїть, кози

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 6.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

Мелодію записала також Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Лесею Українкою, аналогічні, за винятком останніх двох тактів; запис композитора на кварту вище. Темпові визначення, відповідно: Allegro (швидко, весело) та Vivo. Gioioso (жваво, швидше ніж Allegro; весело).

7. Постійте, хлопці, тутейка

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 7.

З поміткою М. Лисенка: Колодяжне.

У нотації композитора наведено частину тексту пісні, повний текст див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». Борода-рі. №9.

8. Десь тут була подоляночка

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 8.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна, Луцьк[ий] пов[іт].

Пісню записала також Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, ідентичні. Композитор зазначає один темп Allegro (швидко, весело), у письменниці їх два: Allegretto (не дуже швидко) та Andantino (швидше ніж у помірному темпі), темп змінюється на словах «тут вона впала, до землі припала», окрім того, всі звуки першої частини мелодії позначені стакато, у другій зафіксована більш витончена ритміка.

З приводу цієї публікації К. Квітка висловив такі міркування: «В пісні “Подоляночка” перша строфа, згідно з текстом шкільного збірника М. Лисенка, збудована таким чином, що третій вірш повторюється. Леся Українка, наспівуючи мені цю пісеньку без запису, не повторювала третього вірша. Така форма не уявляється мені чужою українській народній строфіці — поетичній і музичній» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 442).

Порівнюючи власні записи з Лисенковими, К. Квітка наголошує, що в пісеньках «Заєньку» і «Подоляночка», надрукованих у шкільному збірнику Лисенка, виявлено відмінності, що стосуються строфічної побудови. Скажімо, у першій — вона «не відповідає порядку дій гравців», у другій «шкільний збірник Лисенка подає невірну підтекстовку в тактах 4–10 при повторенні мелодії “Подоляночки” з словами другої строфи. Вірш “умий личко так, як шкляночку” поставлено не на місці. Якщо цей вірш підставити під тактами 4–6, він звучатиме природно, а під такти 7–10 він підтягнутий силоміць. Підтекстовка “у-мий лич-ко так, як шкляноч-ку” викликає здивування. Так проспівати Лисенку для запису Леся Українка не могла, як не могла і Олена Пчілка» (Там само. С. 442–443).

⁴¹⁷ с. Чекна, Луцького пов[іту] — див. примітку до №1 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

9. Бідна моя головою

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. №9.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна.

Пісню записала також Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Лесею Українкою, аналогічні. Характер звучання письменниці підкреслює *pianissimo* (дуже тихо) в останньому тексті.

Цю саму мелодію надруковано у шкільному збірнику М. Лисенка та в 20-томному зібранні творів М. Лисенка з описом гри в «Коструба»: «Ставши в коло, співають: одна дівчина тихо, мов зажурена, в крузі походжає, а друга, що удає Кострубонька, їздить на хворостині поза кругом. Тут Кострубонько намагається прорватися в коло, його не пускають; коли ж втиснеться, то дівчина втікає від нього, ховаючись за подругами і в колі, й поза колом. Нарешті Кострубонько її ловить, і гра або кінчається, або дівчина з Кострубоньком міняються ролями, і гра починається знову» (див.: Лисенко М. Зібрання творів. Т. 19. С. 78. №3).

10. Чорнушко, душко

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. №10.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна.

Пісню записала також Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Лесею Українкою, аналогічні. Темпові визначення відповідно: Allegro (швидко) та Andante quasi Allegretto (швидше, ніж у промірному темпі). Проставлено динаміку в середині мелодії, а також на останній ноті—*pianissimo* (дуже тихо).

11. У неділю ранейко

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78. № 11.

12. А я рак-неборак

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 12.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна́.

У записі М. Лисенка—це варіант мелодії, що надрукована під № 6 у збірнику «Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка». Київ, 1903.

13. Женчичок, бренчичок прилітає

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 13.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна́.

У «Збірці народних пісень в хоровому розкладі» (Київ, 1908) Лисенко подав цю мелодію з поясненням, як вести гру: «Хор стає у дві лави, роблячи вулицю. По тій вулиці пробігає дівчина, танцюючи щось подібне до мазурки. Дівчина бере крайню з тих, що співають, пускає замість себе через вулицю» (Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народніх / Упорядив М. Лисенко. С. 5. № 5).

14. Заєньку та за головоньку

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 14.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна́.

Пісню записала також Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, відрізняються. У письменниці зазначені невеликі темпові градації: Allegro

й Allegretto, більш тонко виписана ритміка мелодії: у другому і третьому тактах поруч з двома шістнадцятими використано і тріоль шістнадцятими; структурно визначений фінал пісні, що звучить *risoluto* (рішуче). Лисенко використовує один тактовий розмір — $\frac{2}{4}$, у Лариси Косач чергується $\frac{9}{8}$ з $\frac{4}{4}$.

15. Варіант А. А в кривого танця

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 15.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна́.

Пісню записала також Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, мають незначні відмінності. Темпові визначення збігаються, але письменниця зазначає й агогіку виконання в 3–4 тактах: *accelerando* (прискорюючи), *rallentando* (уповільнюючи).

Варіант Б. А в кривому танцю

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 15 (вар.).

З поміткою М. Лисенка: с. Колодяжне.

Повний текст пісні див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». Бородарі. № 3.

Див.: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка». № 22.

16. Чи не бачили, чи не виділи

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 78 зв. № 16.

Пісню записала також Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, мають незначні відмінності. У композитора — скорочений варіант пісні: дві репліки — чоловіка і жінки, графічно відокремлені двома тактовими рисками; темп не вказаний. У Лариси Косач запис пісні «Чоловік та жінка» побудований у формі діалогу: щоразу зазначається виконавець репліки (у Лисенка вказано «Муж.» лише 1 раз), репліка виписується окремим нотним рядком. Для передачі образності Лариса Косач широко використовує арсенал італійських музичних термінів (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

17. Ой, поїду я та й до Любара

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79. №17.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

У Лисенка варіант цієї пісні повніший, ніж у Лариси Косач (пор.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач», № [3]). У неї першу частину загублено (пор. також із записом К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». №9).

18. Не стій, вербо, над водою

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79. №18.

З поміткою М. Лисенка: с. Жабориці, Звягел[ьський] пов[іт].

Весільна пісня; співають, коли молода сідає на посад. Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». №72.

⁴¹⁸ с. Жабориці, Звягельського пов[іт]у— див. примітку до №21 розділу «Купала на Волині».

19. Ой, ніхто там не бував

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79. №19.

З поміткою М. Лисенка: с. Чекна́.

Пісню співають на Купала.

20. А в тому саду чисто метяно

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79. №20.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». №3.

21. Ой на горі, на горі

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79. №21.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». №2.

22. Чи диво, чи не диво

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 22.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля.

Пісню записала також Лариса Косач (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, мають незначні розбіжності, визначення темпу відповідно: *Andante moderato* (у помірному темпі) та *Lento* (повільно).

23. Розлилися води

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 23.

З поміткою М. Лисенка: с. Жабориці.

До цієї пісні К. Квітка подає такий коментар: «...Ця мелодія насправді не народна, — її утворила Олена Пчілка на народні слова з Уманського повіту, що були надруковані без мелодії в «Трудах» П. Чубинського <...>.

Леся, навчившись цієї мелодії від матері за ранніх дитячих років, весь вік уважала її за народну з села Жабориці (там Олена Пчілка записувала тексти весняних пісень і переймала їхні мелодії), — і тому ця географічна назва і стоїть коло Лисенкового запису» (Квітка К. *Фольклористична спадщина Миколи Лисенка*. С. 26–27).

Цю мелодію Леся Українка включила до музичного додатку «Мелодії до гри сопілки в драмі-феєрії “Лісова Пісня”» (№ 8), вона має ключове значення в п'єсі.

У першому такті зазначено розмір $\frac{5}{4}$ (замість авторського $\frac{6}{4}$) відповідно до наповнення такту.

ОБЖИНКОВІ

1. Ой, ясно, ясно, де ясне сонце сходить

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 1.

З поміткою М. Лисенка: Колодяжне.

У нотації композитора наведено частину тексту пісні, повний текст див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». Жнива (1). № 1.

Мелодії, записані М. Лисенком і Ларисою Косач, мають невеликі розбіжності. У запису письменниці запропоновано варіативність мелодії і тексту.

2. Ой, до краю, женчики, до краю

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 2.

З поміткою М. Лисенка: Колодяжне.

3. Ой, літає соколонько по полю

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 3.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля

Повний текст див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач». Жнива (3). № 1.

Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». № 36.

4. Ой, куриться доріженька

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 4.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля

Темп не вказано.

Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». № 41.

5. Таки я палю-ріжу

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 5.

З поміткою М. Лисенка: Колодяжне.

Див. також у запису К. Квітки: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». № 40.

6. Ой, паночку наш

Подано за автографом: ІМФЕ. Ф. 24–5. Од. зб. 31. С. 79 зв. № 6.

З поміткою М. Лисенка: Миропілля

Цю обжинкову пісню записав також К. Квітка від Лесі Українки (див.: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки». № 38).

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ
ЛАРИСИ КОСАЧ І КЛИМЕНТА КВІТКИ
З БУРКУТА ТА ДОВГОПОЛОГО

Спільні фольклорні записи Лариси Косач і Климента Квітки з Буркута і Довгополого досі цілісно не було надруковано.

Частину текстів і мелодій пісень у записах К. Квітки вперше опубліковано у збірниках: Квітка К. Збірник українських пісень з нотами / Гармонізація Б. Яновського. Київ, 1902; Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. 250 с.

Записи текстів частково було оприлюднено у виданні: Народні пісні в записах Лесі Українки та з її голосу. Київ: Музична Україна, 1971. 435 с. Однак жанровий принцип укладання збірника не дозволив упорядникам подати записи цілісно — вони потрапили в різні розділи.

Частину текстів подано у книжці: Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. С. 89–98. Фрагменти пісні «Ой сів цісар з цісаревов, стали се радити» подано тут у примітках.

У двох останніх виданнях записи Лариси Косач із Буркута і Довгополого надруковано за автографами, виявленими в архіві К. Квітки в Державному центральному музеї музичної культури ім. М. І. Глінки в Москві (нині — Федеральна державна бюджетна установа культури «Російський національний музей музики»; далі — РНММ у Москві).

У пропонованому виданні тексти подано за копіями автографів, які зберігаються в Музеї видатних діячів української культури в Києві (далі — МВДУК у Києві), од. зб. Д-2225 (автографи — у РНММ у Москві). В описі документа зазначено: Леся Українка. Записи с. Довгополе над Черемошем (Гуцульщина) 1901 г. — Державний центральний музей музичної культури імені М. І. Глінки у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186.

Під цим фондовим номером зібрано також фольклорні матеріали, записані М. Косачем на початку 1890-х рр. на Волині: «Ой де б я, де б я із досадоньки пішла», «Пид гай, коню, пид гай, коню», «Була Польща (2)»; «Ой із гори та в долину» (див. у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»). Упорядники

9 тому із зібрання творів Лесі Українки у 12 томах (Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки) кваліфікували їх як записи письменниці (с. 94–96), хоча це суперечить автографу. Помилково віднесено до записів із Буркута і Довгополого й мелодії пісень «Володар, володарочку» та «У бору сосна похилилася» (с. 91–92) (див. тут розділ «Нотні записи Лариси Косач з архіву Климента Квітки»).

Текст пісні «Здибало її аж [трое] жидово» в запису Лариси Косач досі не публікували.

Тексти чотирьох пісень із голосу Івана Франка, записаних у Буркуті («На городі біла глина», «Ой на горі лен поламався», «На воді човен вихитується», «Сабадашка»), увійшли до збірки «Народні пісні до танцю (з нотами). З голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка».

Копії оригіналів—7 арк.; деякі пошкоджено. Нумерація—у правому верхньому куті.

Арк. 1—запис Лариси Косач «Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш».

Арк. 2—запис Лариси Косач «Здибало її аж [трое] жидово».

Арк. 3 відсутній.

Арк. 4—запис Лариси Косач «Марусина хата на помості», «Ой зима, зима ти холодная».

Арк. 5—«Ой де б я, де б я із досадоньки пішла»—запис М. Косача (подано в розділі «Фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів»).

Арк. без № (нумерація олівцем у правому верхньому куті—5, а, б, в): «Пид гай, коню, пид гай, коню» (а) (Була (2) Польща, (2)» (б); «Ой із гори та в долину» (в)—записи М. Косача (подано в розділі «Фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів»).

Арк. 6 відсутній.

Арк. 7 (нумерація сторінок олівцем—6б, 6а): запис Лариси Косач «Іде Господь дорогою». Нижче під піснею нерозбірливий запис (9 рядків).

У розділі також подано:

Запис пісні «Ой гук, мати, гук»—за ксерокопією МВДУК у Києві (Д-2223), зробленою з автографа РНММ у Москві (Ф. 275. Інв. № 70. № 6186).

Тексти пісень «Ой мала та Грапинючка два синочки рідні», «Ой сів цісар з цісаревов, стали се радити» (фрагменти) — за автографами РНММ у Москві (Ф. 275. Інв. № 70. № 6186).

До текстів кількох пісень в автографі зроблено цифрові помітки, напевно, рукою К. Квітки: «525» — до пісні «Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш»; «550» — до пісні «Марусина хата на помості»; «361» — до пісні «Ой зима, зима ти холодная»; «506» — «Ой, гук, мати, гук». Такі номери мають нотні записи до цих пісень у збірнику: *Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. 250 с.*

З 13 (26) квітня по 7 (20) вересня 1901 р. Лариса Косач перебувала на Буковині, куди приїхала на запрошення Ольги Кобилянської. Наприкінці червня її супутником у подорожі став Квітка. Зустрілися вони у Вижниці й звідти вирушили в Буркут, про що Лариса Косач листовно інформувала батька: «Буркут, се єсть колонія для анемічних і пр. високо в горах (1200 метрів), недалеко від Венгрії (там близько Чорна гора), не город і не село, а просто доми серед ліса. Єсть там “заклад купелевий” (ванни), желізні води, під наглядом доктора, — се так щось, як санаторія, тільки без дорогого шику німецьких і швейцарських санаторій. Впрочем, подробно описать можу тільки тоді, як буду там» (*Лист Лесі Українки від 1(14).VII.1901 р. з Вижниці до П. Косача // Леся Українка. Листи: 1898–1902. С. 290*).

Подорож із Вижниці (через Кути — Яворів — Ясенів Горішній — Криворівню — Жаб'є) до Буркута тривала три дні; за той час Лариса Косач і Климент Квітка зупинялися у знайомих (родини Окуневських, Коржинських, Бобикевичів, Волянських), бачилися в Криворівні з Іваном Франком і Володимиром Гнатюком.

До Буркута подорожні приїхали «в полудні» 24 липня, а вже наступного дня Леся Українка оповідала Петрові Косачу про буркутські реалії свого життя: «Тут людей мало, тут всього чотирі домики в лісі, один такий завбільшки, як дім в Зеленому Гаю, а три менші. Я живу в меншому, в домі у лісничого, де, крім мене, ще є одна пані приїзжа, а то лісничий з жінкою і дитиною, та й більш нікого. Всі чотири домики близько один від одного, так що люде всі в п'ять минут збираються до спільного стола. <...> Тепер я пишу в самій “натуральній” обстановці, в лісі (за 50 шагів від моєї хати), під величезною смерекою, і навколо самі тільки дерева та папороть, птиці співають, Черемош шумить, а з ним

навперейми шумить отой залізний потік, що то, власне, Буркутом зветься. Якби не сей шум, було б зовсім тихо, людей не чуть, вітру нема (він тут рідко буває, гори не пускають). Як я тут не поправляюсь, то вже не знаю, якого мені клімату треба» (Лист Лесі Українки від 12(25).VII.1901 р. з Буркута до П. Косача // *Леся Українка. Листи: 1898–1902.* С. 295).

1 серпня до Буркута приїхали Іван Франко, Лесь Кульчицький і Микола Міхновський, які гостювали в товаристві Лариси Косач і Климента Квітки до 5 серпня. Саме тоді було зроблено записи пісень із голосу Івана Франка, принаймні згадка про це є в листі Лесі Українки («Нам тут дуже бракує Вас, cher Maître (без компліментів!), і Вас (се найбільше), і Ваших пісень, і — Ваших пстругів!») (Лист Лесі Українки від 22.VII–1.VIII(4–14.VIII).1901 р. з Буркута до І. Франка // *Леся Українка. Листи: 1898–1902.* С. 304) та у спогадах-коментарях Квітки, написаних у 1952 р.: «Летом 1901 года, когда я по требованию невропатолога, настаивавшего на климатическом лечении в горной местности, находился на небольшом карпатском курорте, называвшемся “Буркут” (ныне в Станиславской области, — приблизительно в 40 км. от Жабья выше по течению Черемоша), туда приезжал дня на три И. Франко, отдохнувший в селе Криворивне (близ Жабья). В Буркуте он проводил время в ловле рыбы, по вечерам беседовал с Лесей Украинкой о литературе. Узнав от нее о том, что я собираю народные мелодии, он по своему желанию стал в те же вечера напевать [мне] для записи песни, которые заучил в родном селе Нагуевичах Дрогобычской области от матери и в других местностях прикарпатских украинских областей» (Квітка К. Коментарій к збірнику українських народних мелодій, изданному в 1922 году: [Записи от Івана Франка] // *Етномузіка.* Львів, 2007. Число 2. Збірка статей та матеріалів на честь ювілею Івана Франка. С. 74).

Про історію підготовки до друку записів від Франка Климент Квітка згадував: «По возвращении из поездки в Буркут, подсчитав, что общее количество записанных мною украинских напевов превышает 200, я решил попытаться издать часть их, в числе отобранных для издания включил несколько записанных с голоса Ивана Франка. В ответ на мою письменную просьбу И. Франко прислал в Киев собственноручно им переписанные тексты избранных мною песен. Из них сохранилось у меня четыре; два повидимому пропало. Цензурой был разрешен весь составленный мною сборник, но издать удалось в 1902 году с полными

текстами лише 10, як “первый выпуск” сборника. <...> Издание сборника песен с полными текстами я так и не осуществил» (Там само. С. 75–76).

Частина записаних у Буркуті мелодій увійшла до видання 1922 р. Від Івана Франка записано мелодії №№ 502–505, 507–519 і 521–532, з них 27—у записах Климента Квітки, а дві (№№ 503 і 525)—Миколи Харжевського. Про особу цього записувача К. Квітка у своїх спогадах-коментарях пише: «Нашей работой заинтересовался Микола Харжевский, студент Черновецкого университета, лечившийся тогда же в Буркуте, и записал два напева №№ 503 и 525, о чем сообщено на первой странице предисловия к сборнику 1922 года» (Там само. С. 74–75).

Згадував про буркутські зустрічі й сам Микола Харжевський (1879–1907), який захоплено оповідав друзям-студентам про спів Ларисою Косач «поліських та інших українських пісень “з усіма викрутасами”» і навіть «навчився з її голосу пісні “Ой не шуми буйним листом, зелений катране”» (Сімович В. Леся Українка на Буковині (Спомини) // Сімович В. Листування Лесі Українки з Й. Маковецем із додатком листів Олени Пчілки та власних споминів про побут Лесі Українки в Чернівцях. Львів: Накладом видавничої КООП «Хортиця», 1938. С. 75).

Климент Квітка подає також цікаві деталі про обставини записування мелодій від Івана Франка, зокрема пропонує унікальний коментар про його виконавську манеру й особливості співу: «Франко запоминал напевы без помощи нотного письма, он не знал музыкальной грамоты. Слова песен он записывал. Конечно, в Буркуте при нем не было записей. Этим объясняются случаи незначительного расхождения между словами, подписанными мною под нотами, и текстами, которые позже опубликовал он сам, и с теми, которые по его рукописи опубликовал Ф. Колесса.

Повторяя напев, как это приходится делать для записи, Франко повторял слова одной и той же строфы (это не всегда была первая строфа песни); если продолжал песню, то не на много» (Квітка К. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году: [Записи от Ивана Франко] С. 75–76).

Усвідомлюючи важливість такої співпраці, Климент Квітка наголошує, що «сеансы 1901 года были одним из эпизодов, когда фиксировались народные напевы, хранившиеся в памяти Ивана Франка» (Там само. С. 75–76).

Для характеристики виконавської манери Франка учений залучає спогади Філарета Колесси, за свідченням якого «Франко пел приятным баритоновым голосом, пел совсем просто и естественно, так, как поют наши селяне, без аффектации, без концертных манер, однако, его пение почему-то глубоко трогало» (Колесса Ф. Народна-пісенна ритміка в поезіях Ів. Франка. Народна творчість. 1941. Ч. 1–2. С. 35).

Підтверджуючи цю характеристику, Квітка доповнює її власними спостереженнями: «Голос Франка иногда на протяжении одного или нескольких тонов приобретал несколько “скрипучий” оттенок, но это не производило неприятного впечатления, — наоборот, воспринималось как особый оттенок выражения, придавало особое очарование, казалось краевой исторической окраской. Иногда этот легкий “скрип” был для меня неотличим от краткого тремолирования, которое также было характерно для пения Франка, впрочем появлялось не часто, не на всем протяжении звука, изображаемого одной нотой, а лишь в начале звука, и никогда не появлялось на двух или более звуках подряд.

Пение Франка производило на меня впечатление настолько сильное и длительное, что до сих пор напевы, оттенки выражения, тембр у меня “в ушах”. Эта свежесть связана с яркими воспоминаниями о карпатской природе, об образах встречавшихся гуцулов, обо всей обстановке. Поэтому я решаюсь теперь, через полвека, описывать детали в дополнение к нотным записям. Я не только записывал, но и сразу усвоил все показанные им напевы; нотные записи, не передающие деталей и способа исполнения, служили мне до сих пор не для того, чтобы вспоминать забытое, а для того, чтобы поддерживать уверенность в том, что слышанное мною не искажается в памяти. Конечно, абсолютной неизменности не может быть ни в чем» (Квітка К. Коментарій к збірнику українських народних мелодій, изданному в 1922 году: [Записи от Ивана Франко]. С. 78).

Коментарі вченого особливо цікаві деталями, що засвідчують не просто причетність, а й активну участь Лариси Косач у записуванні фольклорних текстів: «При исполнении напева № 525 Леся Украинка по собственному побуждению записала все слова песни, какие припомнил Франко: это было исключение» (Там само. С. 74–75). Уперше оприлюднюючи автограф, Квітка додає свої зауваги: «На листке с текстом, записанным Лесею Украинкою, имеется отметка (моей рукой со слов И. Франка): “Ценів”. <...>

Запись Леси Украинки осталась неотредактированной ею, и этим следует объяснить описки, происшедшие от привычки к литературным восточно-украинским формам: “глибокою” (в западно-украинских говорах “глубокою”, впрочем, мог и Франко приобрести привычку к литературной форме), “прилетять”, “лежить” вместо западно-укр. “прилетят”, “лежит” (последняя форма сохранена в предпоследнем стихе) (Там само. С. 91–95).

Разом із Квіткою мелодію до пісні «Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш» записав Микола Харжевський. Про особливості його фіксації і спільну працю вчений згадував: «Он записал напев 525 (как и другой—503) в моем присутствии, трудности обозначения ритма напева №525 обсуждались нами совместно, и поместив обе записи в сборник, я принял на себя ответственность за них в такой же степени, как за сделанные мною лично (с другой стороны, его присутствие увеличивает степень достоверности моих записей)» (Там само. С. 92).

17 (30) серпня 1901 р. Лариса Косач і Климент Квітка виїхали з Буркута до Довгополого, де й перебували з 18 (31) серпня до 28 серпня (10 вересня) 1901 р., гостюючи в оселі священника Івана Попеля. Гірська дорога з Буркута (через перевал Ватунарку) до Довгополого стала справжнім випробуванням для подорожніх, про що Лариса Косач згадувала в листі до Кобилянської: «Потім почав хтось їхати дуже крутими горами, через Ватинарку; спинився на день в Гриняві, а там приїхав о. Попель своїми кінями і забрав когось і п. Квітку до себе, і тепер вони тут сидять, у книжках риються, всю велику а крайню невпорядковану бібліотеку о. Попеля до коріння перевертають та шукають, що кому потрібно, п. Квітка публіцистики, а хтось белетристики. Надворі йде дощ, в інтервалах межі дощем ми ходимо на прохід (перші дні були дуже погодні, і тоді ходилося з охоти, а тепер лише з обов'язку) і, певне, немало дивуємо гуцулів, що ніким не примушені болото місимо!..» (Лист Лесі Українки від 24.VIII.(6.IX).1901 р. з Довгопілля до О. Кобилянської // *Леся Українка. Листи: 1898–1902.* С. 311).

Під час гостювання в о. Попеля в Довгополому подорожніх знову відвідав Іван Франко («Хтось <...> двічі Франка бачив (раз у Буркуті, раз тут у Довгополі)») (Лист Лесі Українки від 24.VIII.(6.IX).1901 р. з Довгопілля до О. Кобилянської. *Леся Українка. Листи: 1898–1902.* С. 314).

Можливо, саме в часі цього короткого перепочинку було зроблено деякі записи народних пісень, про які згадує Климент Квітка: «Напеви №№ 165, 166 (колядки) и 506 записаны мною в августе 1901 года в селе Довгополе на левом берегу Черемоша, в нынешней Станиславской области. Довгополе в этнографическом отношении причисляется к Гуцульщине. В этом селе Леся Украинка и я пробыли несколько дней, возвращаясь на повозке из Буркута, о котором было упомянуто выше по поводу того, что там происходила запись напевов с голоса Ивана Франка. От Буркута до железной дороги было 90 километров, дорога была каменистая, содержалась плохо. Леся Украинка занемогла, и оказалась необходимой остановка в пути.

Вопреки наблюдению, неоднократно сообщавшемуся в литературе, что календарные песни поются только в установленные календарные сроки, — на кухне дома, где нам был дан приют, две молодые девушки, местные крестьянки, за шитьем пели колядки на напев № 165. Я записывал, не входя на кухню, и не знакомился с девушками, опасаясь того, что они смутятся и перестанут петь или будут петь не столь непринужденно, изменять темп и вообще манеру исполнения. Всея совокупности обстоятельств теперь не помню; в настоящее время предполагаю, что мог руководствоваться еще и таким соображением: я находился в ином государстве, поездка в пределы тогдашней Австро-Венгрии была предпринята с лечебной целью, а не с фольклористической, и о непредусмотренном собирании фольклорных материалов в селе следовало бы во избежание осложнений заявить, по крайней мере, местной администрации.

Впрочем, перед отъездом мы записали от тех же девушек другую колядку — № 166 и необрядовую песню № 506 со словами, — слова записала Леся Украинка; не помню, что помешало в тот момент записать слова колядки № 165, которую мы раньше слушали, как объяснено выше, незаметно для исполнительниц. О недостатке в записи колядки № 165 очень сожалею, так как напев принадлежит к числу наиболее интересных из всех собранных мною» (Квитка К. Комментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году [Предисловие. Западно-украинские записи]. С. 112–113).

У цьому спогаді-коментарі дослідника варті уваги декілька моментів: факт записування обрядових пісень у невідповідний для їх виконання час; спільна участь Лариси Косач та Климента

Квітки в збирацькій роботі; обставини записування українського фольклору в іншій державі (Австро-Угорщині) та пов'язані з цим труднощі (навіть імовірні неприємності) для фольклористів.

Мандрівка Лариси Косач і Климента Квітки завершилася 7 (20) вересня 1901 р. — вони виїхали з Чернівців до Києва. Обое згадували буковинське літо як «щасливий час свого життя», проведений в «українській стихії і щодо природи, і щодо людей <...>. І спогад про побут у Буркуті до самого кінця ховали в душі як святощ» (Квітка К. На роковини смерті Лесі. Леся Українка. Документи і матеріали (1871–1970). Київ: Наукова думка, 1971. С. 291).

Завдяки зібраному матеріалу було значно розширено географію їхніх спільних фольклорних записів, які досі були сконцентровані переважно на теренах Волині.

419 Буркут і Довгополе — населені пункти Станіславського повіту (Австро-Угорщина), нині — села Буркут і Довгопілля Івано-Франківської області.

У липні–серпні 1901 р. Лариса Косач разом із Климентом Квіtkoю перебувала на відпочинку в Буркуті. Потім вони на кілька днів зупинилися в с. Довгополе. Тут Лариса Косач зробила записи десятка пісень.

Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186. Арк. 1).

Текст записала Лариса Косач від І. Франка, мелодію — К. Квітка в Буркуті на Гуцульщині 1901 р.

Іншим почерком угорі автографа зроблено помітку: «525», унизу сторінки — напис (за описом, червоним олівцем) із більшою товщиною ліній порівняно з основним текстом: «Ценів».

Пісню «Чому сину не п'єш» під № 525 надруковано у збірнику: Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. С. 163. Ноти друкуємо за цим виданням.

Працюючи над машинописом «Коментаря», К. Квітка зазначав: «Запись Леси Украинки здесь воспроизводится (впервые) с ее рукописи с сохранением транскрипции:

Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш,
відай ти на серці тяжку тугу маєш.
— Ой маю ж я тугу, рідна моя ненько,
чогось мені тяжко, на серці сумненько,
відай же я забив свого близенького,
свого близенького, брата рідненького.
Викочуйте, хлопці, коні воронії,
повеземо брата горбом-долиною,
горбом-долиною на три дороженьки,
на три дороженьки, на битий гостинець,
викоплемо брату глибокую яму,
висиплемо над ним високу могилу,
посадимо на ній червону калину,
та прилетять пташки калиноньку їсти,
будуть повідати про братчика вісти:
ой не той ту лежить, що панщину робив,
тільки той ту лежить, що цісару служив»

(Квитка К. Коментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году: [Записи от Ивана Франко]. С. 91).

К. Квітка пропустив 7 та частину 8 рядка тексту. В автографі:

Викочуйте, хлопці, вози кованиї,
запрягайте, хлопці, коні воронії.

Мелодія пісні «Чому сину не п'єш» увійшла в Додаток «Мелодії до гри сопілки в драмі-феєрії “Лісова пісня”» під №15.

Здигало її аж [трое] жидово

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 189. № 6186. Арк. 2).

Запис Лариси Косач.

Опубліковано вперше.

420 На початку тексту слово «Ой» закреслено.

421 [трое] — в автографі це слово написано цифрами.

422 Здигало її аж [трое] жидово — зразок весняної пісні про Воскресіння. Це одна з тих духовних церковних пісень на біблійні мотиви (з окремими вкрапленнями апокрифічних елементів), що перейшли в народне побутування. Основні теми цих творів — смерть Ісуса Христа як добровільна жертва за гріхи людства,

муки Спасителя на хресті, тріумф воскресіння. Велику групу тут складають твори про страждання матері Христа — Марії. Ці пісні виконують у тиждень перед святом Воскресіння (Лановик М., Лановик З. *Українська усна народна творчість*. С. 154).

423 Кравати — різати; краяти.

424 Слово «Марією» перекреслене, над ним напис: «Ганною».

Марусина хата на помості

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275, Інв. № 189. № 6186. Арк. 4).

Запис Лариси Косач. Збоку помітка: «550» (відкреслено).

Пісню подано під № 550 у збірнику: *Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник*. Київ: Слово, 1922. Т. 2. С. 174. Текст, записаний Лесею Українкою, відрізняється від того, що поданий у цьому збірнику. Іншу мелодію з близьким текстом див.: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки».

425 *Марусина хата на помості* — це самобутня національна українська балада, яка не трапляється у фольклорі жодного іншого слов'янського народу. Хронологічно твір відносять до періоду турецько-татарських воєн (цю думку обстоював Ф. Колеса). Аналіз сюжету здійснив І. Франко (див.: Франко І. *Студії над українськими народними піснями*. Львів, 1913. 532 с.).

Поміст — підлога.

426 [три] — тут і далі в тексті замість слів — цифри.

427 *Іди, козак, трійзілля копати* — мотив «тройзілля» поширений у баладах, записаних на всій території України, а також в українських селах Білорусі і Польщі (див.: *З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади*. Ужгород, 1981. С. 18).

У науці немає усталеної думки щодо змісту поняття «тройзілля». Різні трактування дають і тексти балад. У більшості варіантів потреба в «тройзіллі», «троян-зіллі» викликана заміжжям дівчини: зілля необхідне для плетіння весільного вінка. Друга, менш поширена версія балади має відмінний початок, інше вмотивування вчинків героїв; вона близька до сюжетів героїко-фантастичних казок: героїня балади тяжкохвора; щоб її врятувати, потрібно дістати «заморського зілля».

У сюжеті балади є декілька елементів міфологічного походження (іноді вже у функції поетичних тропів): образ цілющого тройзілля, що не втратив міфологічного забарвлення; образ

зозулі, що володіє магічним умінням віщування; рідше — образи трьох коней із казковими рисами.

Див. також примітку до №4 в розділі «Купала на Волині».

Ой зима, зима ти холодная

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. №189. №6186. Арк. 4).

Запис Лариси Косач.

На початку помітка: «361».

Пісню опублікував К. Квітка під №361 у праці: Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник. Київ: Слово, 1922. Т. 2. С. 116. Текст, записаний Лесею Українкою, значно більший за обсягом, ніж надрукований у цьому виданні (тут лише два перші рядки). Близький текст з іншою мелодією записав К. Квітка (див.: «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки»).

428 Тут і далі нерозбірливо.

429 Горійше — див. примітку до пісні II тематичної групи «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів».

Арк. 5 — арк. без № (нумерація олівцем у правому верхньому куті — 5, а, б, в) — записи М. Косача (подано в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

Іде Господь дорогою

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. №189. №6186. Арк. 7).

Запис Лариси Косач.

Нижче під піснею дев'ять рядків тексту, який через неякісне копіювання неможливо прочитати.

430 Іде Господь дорогою — аналізу балади «Дівчина-дітозгубниця» присвячено низку праць: її вивчали М. Драгоманов, І. Франко, Ф. Колесса. Монографічні розвідки цьому сюжету присвятили: В. Гнатюк (Пісня про покритку, що втопила дитину. Матеріали до українсько-руської етнології. 1919. Т. XIX-XX. С. 249-389); К. Квітка (Українські пісні про дітозгубницю. Етнографічний вісник. 1927. Кн. 3. С. 117-137; Кн. 4. С. 31-70).

На думку дослідників, мандрівний сюжет про дівку-дітозгубницю виник у середовищі західних слов'ян-католиків, звідки

перейшов у східнослов'янське середовище, набуваючи в кожного народу національного переосмислення та різножанрового втілення. Особливо поширені баладні пісні цієї тематики. Як стверджує В. Гнатюк, популярність пісні про покритку пояснюється досконалістю її композиції, живим розвитком теми і пластичними малюнками, «які пересуваються перед нами, немов у калейдоскопі та піддержують напружену нашу увагу в однаковому ступені від початку до кінця» (Гнатюк В. *Пісня про покритку, що втопила дитину*. С. 241).

Балада про дітозгубницю в українському фольклорі має дві редакції: східну і західну. Перша (найпоширеніша) редакція має сотні варіантів і вирішує тему з позицій народної моралі: дівчину-покритку, що умертвила народжену дитину, «у Сибір ведуть», «під наказ ведуть», «та й на суд беруть», «та й вкинули Верхівночку в Дунай глибокий», «в три нагайки б'ють», «під надзор ведуть». Друга редакція інтерпретує сюжет і саму тему в дусі християнських легенд про грішницю, а у фіналі дівчину-покритку карає сам Бог: чорти беруть її до пекла.

431 Тут і в наступному рядку текст недописано.

Ой гук, мати, гук

Надруковано за копією з МВДУК у Києві. Од. зб. Д-2225 (автограф — РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. Арк. 12–13).

Запис Лариси Косач.

Зверху помітка: «506». Пісню опублікував К. Квітка під № 506 у праці: *Українські народні мелодії / зібрав Климент Квітка. Етнографічний збірник*. Київ: Слово, 1922. Т. 2. С. 158. Ноти друкуються за цим виданням.

432 Слово «завертаюся» закреслено, над ним напис: «назад вернуса».

Ой мала та Грапинючка два синочки рідні

Надруковано за автографом: РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70. Арк. 13.

Запис Лариси Косач.

433 Ой мала та Грапинючка два синочки рідні — див. примітку до пісні «Тихая вечеронька, тиха» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ой сів цісар з цісаревов, стали се радити

Надруковано за автографом: РНММ у Москві. Ф. 275. Інв. № 70.

Арк. 13.

Запис Лариси Косач.

Пісню про цісареву Єлизавету записано фрагментарно (зафіксовано лише наведені тут рядки).

434 Ой сів цісар з цісаревов, стали се радити— пісня-балада пов'язана з реальними фактами із життя імператора Австро-Угорської імперії Франца Йосифа I та його дружини, імператриці Єлизавети Баварської— уроджені принцеси Баварії. В основі сюжету— історія трагічної загибелі імператриці, яку 10 вересня 1898 р. поранив ножом у серце один з італійських анархістів. Напад стався під час прогулянки набережною Женевського озера, улюбленого місця відпочинку Єлизавети. Від завданої рани вона померла. У пісні також ідеться про полегшення умов солдатської служби, що подано як заслугу імператриці.

**«Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини,
Лущини і Звягельщини на Волині.
Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка»**

Уперше надруковано: Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка. Київ: Типографія І. І. Чолокова. 1903. 37 с.

Автограф невідомий.

Опубліковано за першодруком.

Збірник вийшов із грифом «Издание Общества Изслѣдователей Волини. Этнографическая Секція»; на прикінцевому титульному аркуші зазначено: «Печатать разрѣшается, по опредѣленію Совѣта Общества изслѣдователей Волини. Товарищъ Предсѣдателя В. Ногайскій». Ймовірно, через те, що збірка з'явилася друком наприкінці року, на титульному аркуші вказано 1902 р., а на обкладинці—1903 р.

Відповідно до тодішніх видавничих вимог книжка мала паралельні російську та українську назви і передмови.

Общество Изслѣдователей Волини (Товариство дослідників Волині) (1900–1920 рр.)— одне з перших регіональних краєзнавчих товариств Правобережної України кінця ХІХ— початку ХХ ст. Ідея його заснування належала фольклористові й етнографові Миколі Коробці (1872–1921), який 1896 р. у губернській газеті «Волинь» опублікував «Лист до волинської інтелігенції» із закликом єднання «культурних елементів краю на ґрунті наукового товариства дослідників Волині» (Коробка Н. Письмо къ Волинской интеллигенциі. Волинь. 1896. №113. 25 мая).

Перше офіційне засідання Товариства відбулося 2 грудня 1900 р. у Житомирі; тоді було затверджено статут, відповідно до якого Товариством керувала Рада у складі голови, віцеполови (першим обрано В. С. Ногайського, який і підписав дозвіл на видання збірки «Дитячі гри, пісні, казки»), керівників секцій і представників від кожної секції з числа почесних або дійсних членів товариства), а планування наукової роботи здійснювали такі Секції (на чолі з головою, який обирався з числа почесних чи дійсних членів): 1) природнича (фауна, флора, мінералогія, геологія, палеонтологія, фізична географія, метеорологія, антропологія, народна медицина); 2) економічна (побут, ремесла, кустарна справа,

сільське господарство, рибальство, мисливство, народні промисли, технологія, торгівля, статистика); 3) етнографічна (етнографія, статистика населення, народна словесність, діалектологія); 4) історична (історія політична та побутова, архівознавство, археологія, палеографія, нумізматики, геральдика). (Іванців В. Товариство дослідників Волині та його вклад в розвиток природничих наук. Луцьк: [б. в.], 1994. С. 12–16; Костиця М. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті. Житомир: М. А. К., 2001. 360 с.).

У статуті зазначено й мету Товариства: «...Разностороннее изучение Волины и вопросов с таковым соприкасающихся, а также ознакомление с краем, его прошлым, его условиями жизни, нуждами и прочее, посему изучению подлежит не только территория нынешней Волинской губернии, но и вообще местности старой Волины и Волинского княжества» (Дело об учреждении «Общества Исследователей Волины». Сведения о количественном составе и структуре общества. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 442, оп. 627, спр. 302, 14 арк).

Окрім різноманітних наукових заходів (як-от публічні читання, лекції, зібрання власної бібліотеки та формування музейних колекцій, створення архіву та ін.), Товариство мало право фінансувати проведення досліджень, а також друкувати праці у вигляді окремих та періодичних видань без попередньої цензури.

Таким окремим виданням і був збірник, упорядкований Ларисою Косач та Климентом Квіткою. Вибір упорядників скеровано на найменш вивчений і зібраний тоді фактаж — дитячий фольклор. До видання взято 15 текстів із зазначенням місця їхнього побутування («с. Колодяжне коло Ковля», «с. Жабориця коло Звягля», «с. Чекна коло Луцького», «м. Миропілля в Звягельщині», «Звягель»). Об'єднавши у збірці різні за жанровими особливостями фольклорні зразки (ігри, забавлянки, мирилки, танцювальні пісні, казки), упорядники означили специфіку дитячого фольклору, що полягає в поєднанні словесного матеріалу з елементами руху чи драматизації, а також детально описали сам ігровий процес; уперше звернули увагу на музично-пісенні фрагменти українських народних казок. Про науковий характер збірки свідчать ретельні примітки з поясненням специфічної лексики, а також дібрані варіанти з авторитетних фольклорних збірників (Б. Грінченка, М. Драгоманова, П. Іванова, О. Кольберга, П. Куліша, М. Лисенка, І. Манжури, В. Милорадовича, Ю. Мошинської, О. Рубця, І. Рудченка, А. Свидницького, К. Сементовського, П. Чубинського).

У січні 1903 р., перебуваючи в італійському містечку Сан-Ремо, Леся Українка отримала від Олени Пчілки «бандерольку з книжечками» (ймовірно, поетичну збірку «Відгуки» і збірник «Дитячі гри, пісні й казки»). Очевидно, фольклорна добірка в побаченому варіанті засмутила Ларису Косач, бо, дякуючи матері за надіслане, вона все ж уточнює: «Чому ж ти, мамочко, не зробила тих поправок і пропусків у збірничку, що я тебе просила після твоєї критики? Чи не можна було? Тепер мені се дуже прикро, і я вже не знаю, як тому порадити. Чудно якось писати на саму себе “опроверженіє”, а певне прийдеться. Як ти радиш? Може обійти просто: сказати, що в передмові “случайно пропущены слова”: після “від сільських дітей” — мало ще бути “і від моєї родини”. Можна се надрукувати на смужечці і вклеїти ті смужечки в примірники. Як думаєш? А як з помітками під “Воскресенієм” і “Мишами” і т. д. зробиш, то не знаю, хіба, може, ти надрукуй свою поправку, на-пр[иклад], в Кіевск[ой] Стар[ине]?»

Як вradiш, так і зроби. Тільки мені вже прикро, щоб так зоставалось. Ото тільки як же з Общ[еством] Волини буде, коли і неволинські матеріали об’являться? У всякім разі “смужечку” варто б зробити» (Лист Лесі Українки від 14(27).І.1903 р. з Сан-Ремо до О. Косач (матері) // Леся Українка. С. 17–18.).

Жодних «поправок» чи «смужечок» зроблено не було, хоча інформація про книжку з’явилася на сторінках журналу «Кіевская Старина»: «Появилось въ продажѣ новое издание общества изслѣдователей Волини, а именно: собраннѣя извѣстной украинской писательницей г. Лариссой Косачъ “Дѣтскія игры, пѣсни и сказки ковельскаго, луцкаго и новоградволинскаго уѣздовъ волинской губерніи”. Трудъ г-жи Косачъ изданъ на двухъ языкахъ, русскомъ и украинскомъ. Музыка записана г. К. Квиткой. Для лицъ, интересующихся отечественной этнографіей, послѣднее издание общества изслѣдователей Волини представляет несомнѣнно глубокой интересъ» (Кіевская Старина. Т. LXXX, 1903. С. 198).

Про зацікавлення письменниці українським дитячим фольклором свідчить і її бажання мати у власній бібліотеці працю Марка Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народа» (Матеріали з полудневої Київщини, зібрав Мр. Г., обробив д-р Зенон Кузеля. Матеріали до українсько-руської етнольоґії. Т. VIII. Львів. 1906. С. 220+VI). «...Купіть для мене у складі, — просила вона листовно М. В. Кривинюка, — ті два томи “Матеріалів до Р[усько]-укр[аїнської] Етнольоґії”, що мають підзаголовок

“Дитина” (збірка Грушевського, не професора, а іншого), котріто саме томи, не памятаю — там знайдуть. І візьміть належні мені книжки Віс[т]ника від V-ї до X-ї включно (за сей рік), та вкупі з “Дитиною” пришліть посилкою мені” (*Лист Лесі Українки від 28.X(10.XI). 1910 р. з Кутаїсі до М. Кривинюка. Леся Українка // Листи: 1903–1913. С. 489*).

Найґрунтовніше історію збірки «Дитячі гри, пісні й казки» подав Климент Квітка: «Цей невеликий збірник склала Леся Українка; мені належить лише запис мелодій з її голосу і вказівка на варіанти, що містяться в інших джерелах. Видання було здійснене фактично нами, без матеріальної участі Товариства дослідників Волині, на гроші, які дала в кредит до реалізації видання сестра батька Лесі Українки Олена Антонівна Тесленко-Приходько. Марка вченого товариства була потрібна, щоб уникнути попередньої цензури і тим прискорити видання. При проходженні книжки через Товариство в ній було зроблено невеликі зміни в заголовку і невеликі доповнення в самому матеріалі.

Визначення “Ковельщина”, “Лущина” і “Звягельщина” в заголовку належать не Лесі Українці. У передмові, складеній і підписаній самою Лесею Українкою, сказано: “Всі оці дитячі гри, співи та казки зібрані серед народу на Волині, в Звягельському, Луцькому та Ковельському повітах”. Леся Українка з незадоволенням побачила слово “Лущина” в заголовку після надрукування збірника; це слово було витворено не тільки без розуміння мови, але й з граматичного боку неправильно. Уникнути цієї неприємності ні Леся Українка, ні я не могли: під час видання збірника Леся Українка перебувала в Сан-Ремо, потім під Гадячем і лише короткий час у Києві, я ж був у Тбілісі.

Історичного терміну “Лущина” не існувало; це слово було витворено членом Товариства дослідників Волині для визначення Луцького повіту. Для даного випадку, власне, і не було потреби витворювати таке слово, коли б не помилка Лесі Українки, втім неважлива. Село Чекна́, в якому Леся Українка чула пісеньку “Рак-неборак” (№6), входило до складу не Луцького, а Дубенського повіту, хоч розташоване ближче до Луцька, ніж до Дубного. В Луцьку був на службі батько Лесі Українки на протязі кількох років.

Звягельщиною названо в заголовку колишній Новоград-Волинський повіт. Місто Новоград-Волинський раніше офіційно звалось “Новоград-Волинськ”: до 1793 р. воно звалось “Звягель” (в літопису XIII ст. “Взвягль”), — ця історична назва ще була у вжитку серед місцевих людей, коли там жила Леся Українка.

Про спосіб збирання в передмові говориться: “Матеріяли сі ... не було записано від якоїсь одної людини з народу, вони збиралися довго в пам’яті моїй; мало не всі їх я знаю, як то кажуть, “зроду”, перейнявши їх ще дитиною від сільських дітей, а матеріали з Ковельщини мені трапилось не раз перевіряти на місці пізніше”.

У паралельному російському тексті передмови є такий важливий додаток: “Материалы ... знакомы мне с детства, со времени игр с крестьянскими детьми”. Не пам’ятаю, чи особисто Леся Українка склала російський текст, в усякому разі, додаток відповідає усному поясненню, яке я чув від Лесі Українки про те, що описи дитячих ігор, супроводжуваних піснями, зроблені внаслідок безпосередніх спостережень; в Жабориці коло Новоград-Волинського вона була в дитячі роки; в Чекну виїздила на Великдень, коли відбувались весняні обрядові ігри (не пов’язані з християнським святом нічим, крім календарного терміну); в Колодяжному вона жила кілька років постійно, вийшовши з дитячого віку, а потім приїздила туди неодноразово.

Пісні містечка Миропілля¹ Новоград-Волинського повіту Леся Українка, за її словами, засвоїла від її няні — селянки, родом з цього містечка. Таким чином, слова передмови “матеріяли сі... не було записано від якоїсь одної людини з народу” слід розуміти (оскільки вони стосуються й миропільських пісень) так, що Леся Українка не записувала пісень від няні, а запам’ятовувала, причому до чужого від няні могли в її пам’яті домішуватися елементи варіантів, чутих від інших жителів Волині.

Вже після виходу книжки в світ мати Лесі Українки О. П. Косач, відома під літературним ім’ям Олена Пчілка, роз’яснила, що пісенька, вміщена в названому збірнику під №12, є чотиривірш, взятий з друкованого видання: вона, Олена Пчілка, наспівувала цей чотиривірш з мелодією поширеного в свій час козака; засвоївши такий твір в найбільш ранньому віці, Леся Українка

---

¹ Офіційна назва була «Мирополь», хоч та ж назва містечка і в Слобідській Україні (в колишньому Суджанському повіті, Курської губернії, тепер в Сумській області УРСР) здобула значно правильнішу російську офіційну назву «Мирополье». По-українськи Леся Українка писала цю назву з буквою «я» (Миропілля). Можливо, це було пристосування до літературного правопису, в народній же вимові чулось, напевно, не «я», а «є» (Миропілле), як взагалі в подібних за словоутворенням словах в західних українських говорах).

приєднала його в своїй пам'яті до того невеликого фонду дитячих пісеньок, який утворився з чутого від няні, від селянських дітей і від матері.

Після смерті Лесі Українки (1913 р.) я в 1916 р. уклав збірник всіх мелодій, записаних мною з її голосу <...> і включив до цього збірника записи, вже опубліковані в невеличких збірниках 1902 та 1903 рр. Тієї пісеньки, про яку щойно була мова, я в новому збірнику не відтворив. Можливо, слід було надати місце власне мелодії, як зразку танцювальних мелодій-козачків. Народний характер її стверджується однотипними танцювальними мелодіями. Така, наприклад, мелодія, записана мною в 1896 р. на хуторі в Чернігівській губернії від селянина, скрипаля-самоука, і надрукована в моєму збірнику 1922 р. <...>. Прагнення уникнути непорозумінь, подібних до викладеного, спонукало мене після того, як я уклав в 1916 р. збірник всіх записаних мною від Лесі Українки пісень, поїхати до Гадяча, де тоді жила Олена Пчілка, щоб показати їй рукопис нового збірника перед поданням його до друку. Цього разу Олена Пчілка до частини нового збірника, в якій відтворювались дитячі пісеньки з збірника 1903 р., зробила ще таку поправку. Пісеньки №№ 5, 7 та 8 (віднесені, згідно її помітки в збірнику 1903 р., до села Жабориці, кол. Новоград-Волинського повіту) насправді внесла в репертуар дітей вона, Олена Пчілка, почувши їх на батьківщині в Гадячі (Полтавська область). В пам'яті Лесі Українки ці пісеньки увійшли в одну групу з чутими нею в Жабориці, де вона побувала в часи раннього дитинства. Цю поправку я навів у збірнику, виданому в 1917/18 р. (див. там примітку до пісеньки №217).

Логічно розчленованого обговорення питання про мету укладання і видання збірника дитячого фольклору, наскільки пам'ятаю, не було. Наукова фольклористична настанова, звичайно, розумілась сама собою. Що саме ця настанова була, у всякому разі, основною, яскраво видно з відбору тільки тих пісень, які у самому вжитку були дитячими. Якби педагогічна мета була переважачою або принаймні, рівновагою, з пісень дорослих, які знала Леся Українка, особливо з дівочих весняних ігрових пісень, можна було б відібрати такі, що заслуговували б на рекомендацію для користування в роботі з дітьми. За таким принципом укладались інші збірники дитячих пісень, призначені для практичного вжитку.

Але, оскільки праця друкувалась не в солідному виданні наукового товариства, а окремою невеликою, приступною по ціні

книжкою, і склад видання був не в Товаристві дослідників Волині, а в київській книгарні, яка утримувалася для масового розповсюдження книг, особливо популярних, — треба було передбачити, що примірники потраплять переважно не до рук вечних дослідників, а до рук працівників шкільної та позашкільної освіти. Ця перспектива мене тоді не бентежила; не пам'ятаю також, щоб така перспектива тривожила Лесю Українку...» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 430–434).

Дбаючи про універсальність видання, упорядники дібрали до мелодій українські переклади італійських термінів: *andante* (помалу), *andantino* (трохи помалу), *molto più mosso* (багато швидше), *allegro non troppo* (швидко, та не дуже) та ін. Тлумачення того самого терміна залежно від тексту, жанру, образу подано різне: *allegro* (весело) — буквальный переклад, настроєвий — фіксує характер танцю «Козачок» (№12); *allegro* (швидко) — визначення темпу — в контексті фрази *allegro molto, accelerando* (дуже швидко, дедалі ще швидче) вказує на динаміку розгортання подій «Гри у “Відьми”» (№3). Музичні терміни окреслили й елементи театралізації, скажімо, у №11 («Козинятко») емоція рухається від *lamentoso* (жальбно), через *commode* (спокійно) до *rigoroso* (суворо), коли цап зупиняє козенятко, що ладне втопитися.

Першим друкованим джерелом, у якому було використано матеріали видання Лесі Українки і К. Квітки, стала «Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й підстаршого віку у школах народних. Упорядив М. Лисенко» (Київ: Нотопечатня І. І. Чоколова, 1908). До першого її розділу «Дитячі ігри» (с. 1–3) увійшло сім фольклорних зразків збірника «Дитячі гри, пісні й казки...»: №1–6 та 9. Квітка вказує на те, що останній, №9 («Безконешна»), опублікований у шкільному збірнику М. Лисенка під №7, — «неігрова пісенька». Оскільки видання мало хрестоматійне спрямування, був запозичений опис самих ігор, але не друкувалися примітки, коментарі та вказівки на варіанти. «Як пояснено в передмові, — зауважував К. Квітка, — метою укладання збірника було дати дітям “здоровий корисний матеріал з мелодій рідної пісні”. <...> Якби це питання обговорювалося з розумінням відповідальності, довелось би, вважаю, відмовитися від здійснення ідеї аж до настання моменту, коли було б зібрано стільки матеріалу, щоб з нього можна було робити вибір. Але при збиранні українських народних пісень дитячі пісні

зустрічаються надто рідко. Причину, через яку дитяча творчість не досягла в українців значного розвитку, слід вбачати в тому, що діти рано починають засвоювати пісні дорослих, а в репертуарі дорослих досить пісень, не важких для засвоєння в дитячому віці» (Там само. С. 436).

В українській фольклористиці першість у записуванні музично-пісенних елементів казки належить Лесі Українці та Клименту Квітці. Художня виразність казок №13 «Казка про котика та півника»; №14 «Казка про Ївашка»; №15 «Казка про дивну сопілку» зумовлена драматизованим виконанням, у якому значну роль виконує діалог (розгортання сюжету, характеристика персонажів), інтонація, майстерність розспіву віршованих пісеньок.

Запропонований упорядниками збірки «Дитячі гри...» принцип подачі казок із музично-пісенними фрагментами використала Олена Пчілка в дитячому журналі «Молода Україна» (Івашко (Казка). Молода Україна. 1908. №5. С. 23–29; Казка про котика і півника. Молода Україна. 1908. №12. С. 29–32).

Філарет Колесса використав дитячі мелодії зі збірника 1903 р. (з передруку в збірнику: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Київ, 1917–1918. Ч. I–II) в укладеному ним «Шкільному співанику» (Львів, 1925). «При цьому, — зазначає дослідник, — з музично-педагогічних міркувань мелодії, збережені й опубліковані Лесею Українкою, знадобились якраз для початкового ступня, і три з них Колесса вмістив на першому місці, незважаючи на те, що слова цих пісеньок непридатні для такого педагогічно почесного місця» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1956. Т. II. С. 434).

Коментуючи відтворення мелодії пісеньки «Ой дзвони дзвонять» (Гра в «залізного ключа», або у «вовка», №2) в пісеннику Колесси, Квітка зазначав: «Низький звуковисотний рівень, можливо, співпадає з тим, на якому пісенька дійсно виконувалась в побуті, якщо ж не співпадає, то наближається до нього. В моєму запису мелодія зображена у другій октаві, незважаючи на те, що, за повідомленням Лесі Українки, в селі, де вона чула цю пісеньку, діти як і дорослі намагалися співати в якомога нижчому тональному положенні. Мною при записуванні ця манера передана в двох випадках, — лише тоді сама Леся Українка в своєму виконанні відтворила цю манеру». Йдеться про зб.

«Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...», де на октаву нижче подаються пісні: №25 — «Пускайте нас» (№1 у зб. «Дитячі гри...») та №34 — «Ой хто в тому лісі». «В решті випадків, — зауважує Квітка, — мелодія зображалася в тому звуковисотному положенні, в якому її виконувала Леся Українка для запису, або в ще вищому. Більш високе положення часто обиралось, як і в даному випадку, для того, щоб уникнути труднощів, які виникають при розв'язанні питання про позначення постійних знаків альтерації» (Там само. С. 435).

У пропонованому виданні виправлено недогляди в першодруці: №5, №7 — змінено тривалість ноти; №8, №10 — вилучено непотрібні знаки альтерації. Додано пропущені ліги в тих випадках, коли дві ноти розспівуються на один склад. Розділові знаки в текстах під нотами подано відповідно до текстів, наведених після нот.

Дитячий фольклор — багатожанрове поліфункційне явище, яке об'єднує твори, створені дітьми (власне дитячу творчість), і твори, створені дорослими для дітей. Синкретичність виявляється в поєднанні елементів поезії, музики, танцю, драми. Розрізняють такі жанри: віршовані пісенні (колискові, забавлянки); обрядовий фольклор (колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, пастуші ладкання), заклички, примовки; власне дитячі побутові пісні та вірші (дражнилки, мирилки, звуконаслідування, скоромовки); ігровий фольклор (лічилки, ігри, ігрові пісні) і прозові (казки, билиці, страшилки). (Дитячі пісні та речитативи. Київ: Наукова думка, 1991. 448 с.; Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 81).

№1. Пускайте нас

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Луцини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка. Київ: Типографія І. І. Чолокова. 1903. С. 7–8

435 Пускайте нас — ігрова веснянка, більше відома за назвою «Мости». Див. примітку до №2 циклу «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Чимало дитячих пісеньок співають у діапазоні двох-трьох звуків. «Біхорди і трихорди належать до найважливіших ладозвукорядів» (Іваницький А. Український музичний фольклор. Вінниця: Нова книга, 2004. С. 41). Три музичні фрагменти цієї веснянки побудовані на трихордовій основі, аналогічно і наступні №2 і №4.

436 ...а ми мости помостимо— див. примітку до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

437 Дунай— див. примітку до №4 («Подолянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

438 А ми мости поломимо— див. примітку до №2 циклу «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

439 с. Колодяжне коло Ковля— див. примітку до пісні «Ой чіе то поле, широкі загони?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№2. Гра в «залізного ключа», або у «вовка»

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 9

440 Гра в «залізного ключа», або у «вовка»— драматична мініатюра з відгомонам давніх випробувальних звичаїв.

№3. Гра у «Відьми»

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 10–11

441 Гра у «Відьми»— у поданому варіанті складається з двох частин: 1) лічилка «Ене, мене, іки, паки...»— так званого «заума», слів, позбавлених сенсу, всуміш зі спотвореними іноземними словами (Довженко Г. Вступ. Дитячий фольклор. Київ: Дніпро, 1986. С. 16); 2) дражнилка «Ой ти, бабо, ой ти, стара відьмо...», якою учасники гри (діти з «маткою») демонструють своє негативне ставлення до супротивниці-«відьми».

442 Ене, мене, іки, паки, / ерве, ерве, ісумдаки, / ей, свей, скусма-тэй, / сінки, пінки, цевзута, / алки, малки, талки, туз— В основі багатьох лічилок лежить лічба, часто у вигляді переінакшених числівникових форм або ж лексики, позбавленої сенсу. Це явище, очевидно, є наслідком генетичної спорідненості лічилок із давніми магічними формулами ворожіння, більшість із яких теж не мали чіткого лексичного значення (або ж воно було втрачене) (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 584).

№4. Гра в «Бобра»

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 12–14.

443 Гра в «Бобра» — у поданому варіанті складається з двох частин: 1) лічилка «Котилася — торба...», якою визначалася роль у грі кожного учасника («бобра», «мисливого», «хортів»); 2) драматична мініатюра з імітацією поведінки тварин і мисливця.

444 ...бо я хорти маю — див. примітку до №30 розділу «Купала на Волині».

445 с. Жабориця коло Звягля — див. примітку до №21 розділу «Купала на Волині».

№5. Савка

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 15.

446 Савка — жартівливо-гумористична, розважальна пісенька-пародія на церковну колядку. Починається зі звуконаслідування церковних дзвонів «Клем-бом-клем!», які нібито дзвонять за померлим Савкою (Єфремова Л. Частотний каталог українського пісенного фольклору: в трьох частинах. Київ: Наукова думка. 2009. Ч. I. Опис. С. 57–58). Співається на двох звуках, розташованих на відстані чистої кварта і є прикладом так званої дитоніки (двозвуччя).

Текст із Гадяча, внесений до «родинного репертуару» Оленою Пчілкою. «Я дуже турбувалася тим, — згадувала вона в «Автобіографії», — щоб оберезити дітей від російських впливів, бо вже ж рішуче треба було зайнятися шкільною наукою їхньою. До школи мені шкода їх було віддавати. Треба було відшукувати відповідні джерела, щоб знаходити для них хоч відповідну лектуру хатню, коли не школу. Вплив Волині мішався тепер разом з полтавським. Наша полтавська етнографія і волинська переплітались через маму, щільно сходились з волинською до того, що пізніше я знаходила у Лесі в її етнографічних записках багато помилок у зазначенні якоїсь, наприклад, пісні яко волинської, тоді як це пісня властиво була полтавська. Тому це, що Леся, хоч і пізналася з нею на Волині, але чула, як співала тої пісні бабуня, моя мама, гостюючи в нас, або ж і я зі своїх спогадів полтавських, бо, наприклад, коли я, після подорожі по Волині послухати веснянок, співала дітям пісеньки і волинські, і з пам'яті гадяцькі, то діти думали, що це все я привезла з подорожі по Волині (Пчілка Олена (Косач О.) Оповідання. З автобіографією. Харків: Рух, 1930. С. 27).

№ 6. Рак-неборак

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 16.

447 А й а рак-неборак — пісня, що перейшла в дитяче побутування з репертуару дорослих. Про це свідчить її виконання в ролі весільної (див.: Сороміцькі весільні пісні, записані М. О. Максимовичем. Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1899. Т. 1. С. 159).

448 ...щукойка-рибойка / догори скаче — див. примітку до пісні «Ой дай же, Боже, з вечора погоду» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

449 с. Чекна коло Луцького — див. примітку до №1 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№ 7. Мир-миром

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 17.

450 Мир-миром — пісенька з Гадяча, внесена до «родинного репертуару» Оленою Пчілкою; до тексту Леся Українка додала коментар, пояснивши дії виконавців.

№ 8. Воскресение-день

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 18.

451 Воскресение-день — пісенька з Гадяча, внесена до «родинного репертуару» Оленою Пчілкою; жартівлива приспівка, яку виконують на Великдень.

452 «...похристосуємося!». — Христосатися — цілуватися тричі, вітаючи з Великоднем.

№ 9. Безконешна

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 19.

453 Безконешна — жартівлива пісенька-забавлянка про якусь малоймовірну подію; механізм «безконешності» полягає в багаторазовому повторенні того самого.

№ 10. Козуня-любуня

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 20.

454 Козуня-любуня — пісенька-забавлянка, зміст якої побудовано на дотепно скомпонованих алогізмах; зіставляючи факти і життєві явища, дитина не лише розважається, а й вчиться мислити логічно, аналізувати, зіставляти.

455 м. Миропілля в Звягельщині — див. примітку до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

№11. Козиняtko

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 21–22.

456 Козиняtko — алегорична пісенька про тварин (із дидактичною функцією).

№12. Танець (Козачок)

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 23.

457 Танець (Козачок) — пісенька, внесена до «родинного репертуару» Оленою Пчілкою. Козачок (козак) — український народний танець, жвавий, веселий, виконується у швидкому темпі.

№13. Казка про котика та півника

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 24–27.

У «Казці про котика і півника» є зразок і рецитації, і співу.

№14. Казка про Івашка

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 28–33.

№15. Казка про дивну сопілку

Подано за першодруком: Дитячі гри, пісні й казки... С. 34–37.

458 Звягель — див. примітку до пісні «Летить ворон з чужих сторон» (варіант 3) у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

**«НАРОДНІ ПІСНІ ДО ТАНЦЮ (З НОТАМИ).
З ГОЛОСУ ІВАНА ФРАНКА ТА ЛАРИСИ КОСАЧ.
СПИСАВ К. КВІТКА»**

Уперше надруковано: Народні пісні до танцю (з нотами). З голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка. Леся Українка. До 75-річчя з дня народження. Збірник. Львів: Видання Львівського державного університету. 1946. С. 15–42.

Автограф (ВРІЛ. Ф. 2. Од. зб. 870) — неоправлений зошит, 18 арк. (31 с. — з рукописним текстом, решта — без тексту, с. 7, 10, 32 — відсутні). Основні тексти (вербальні й музичні), примітки та коментарі написано чорним чорнилом; нотатки, окремі слова, позначки, нумерація сторінок — олівцем і синім чорнилом.

Тексти пісень написані рукою Лесі Українки, за винятком: «На воді човен вихитується» (с. 6), «Ой не ходи, козаченьку, до мене» (с. 14), «Ти паробок, я паробок» (с. 18), «Дай же, Боже, в добрий час» (с. 18), «Погуляймо, братиця» (с. 18), «Ой чия ти, дівчино» (с. 25), «Сяк-так до вечера буду жить» (с. 31) «Коли б мені ступка та жорна» (с. 31).

Мелодії пісень і слова під ними на вклеєних смужках нотного паперу написано рукою Климента Квітки. На початку кожної пісні традиційно вказано темп виконання італійською мовою і між двома дужками залишено місце для перекладу українською (він вписаний Квіткою олівцем, у чотирьох випадках — чорнилом). Ним же написані: примітки (с. 5, 18, 19), що подані як посторінкові (с. 5, 18, 19); коментарі до окремих пісень, зауваги та нотатки на берегах аркушів і між текстами (с. 4, 14, 23–26, 28, 31).

Імовірно, готуючи збірку до друку, учений склав «Порядок» (с. 33), який відрізняється від послідовності пісень у рукопису.

Більшість пісень рукописного зшитка не мають назв, окрім: «Сабадашка» («Сабадашко моя, ой а де ж ти була»), «Гречка» («Ой посіяв козак гречку»), «Валець» («Пішла я вальця»), «Полька» («Біда польку спокусила»). У «Порядку» пісні зазначені за початковим рядком або назвами, якщо вони є.

У рукописі немає авторської наскрізної нумерації (вказано номери лише кількох записів); невідомою особою синім чорнилом, дрібними цифрами пронумеровані вклеєні нотні записи. Пісні в зшитку подано в такій послідовності (позначені «♪» мають

занотовану мелодію; номер у квадратних дужках — номер пісні у «Порядку»):

- ♪ «Ви, музики, грайте» [1] — с. 1;
- ♪ «Казав еси: “Люблю, люблю”» [22] — с. 1;
- ♪ «Ой гуляла дівчинонька» [26] — с. 2;
- ♪ «Ой мій чоловік на Волощину втік» [23] — с. 3;
- ♪ «Ой кажуть люде, що я упилася» [21] — с. 4;
- ♪ «На городі біла глина» [2] — с. 5;
- ♪ «На воді човен вихитується» [4] — с. 6;
- ♪ «Ой на горі лен поламвся, а за мене дяк женихався» [3] — с. 8;
- ♪ «Сабадашка» [5] — с. 8–9;
- ♪ «Ой ти мене, вражий сину, не займай» [33], «Ой ти, тату, меї мами не займай» [31], «Ой не ходи, козаченьку, до мене» (запис рукою Лесі Українки) [28] — с. 11;
- ♪ «На городі квітки в'ються» [24] — с. 12;
- ♪ «Ой випити, то то я» [44] — с. 12;
- ♪ «Бодай же ти, дівчинонько» [25] — с. 13;
- ♪ «На городі калюжа» [18] — с. 13;
- ♪ «Чорна хмара, — дощ буде» [19] — с. 14, «На городі терниця» [20] — с. 14,
- ♪ «Розпоровся черевик у мене» [30] — с. 14, «Ой не ходи, козаченьку, до мене» (запис рукою К. Квітки) [28] — с. 14;
- ♪ «Гречка» [27] — с. 15,
- ♪ «Валець» [у «Порядку» не зазначено] — с. 15;
- «Ой пила, пила, чіпця згубила» [у «Порядку» не зазначено] — с. 16, ♪ «Полька» [у «Порядку» не зазначено] — с. 16–17;
- ♪ «Ой ти знав, нащо брав» [34] — с. 17;
- ♪ «Ой нащо нам музики» [52] — с. 18, «Ти паробок, я паробок» [49] — с. 18, «Дай же, Боже, в добрий час» [50] — с. 18, «Погуляймо, братиця» [51] — с. 18;
- ♪ «Ой рикнула коровиця турського заводу» [11] — с. 19, 20;
- ♪ «Чії пчоли по діброві, мої по цвіточку» [14] — с. 20;
- «Ой не ходи коло води, шудратий Мартине» [12] — с. 19, «Ой не ходи коло води, шудратий Мартине, та не бери багатої» [13] — с. 19;
- «Погоріли болота, zostалися купи» [у «Порядку» не зазначено] — с. 20, «Широкі шаровари сліди замітають» [17] — с. 20;
- «Коб не гори високії та не перелази» [15] — с. 21;
- «Чи то, тату, тую брати, що воли-корови» [16] — с. 21–22;
- ♪ «Коло гаю похожаю, в гаю не буваю» [8] — с. 23;

- «Коло гаю похожаю, коло ліщиноньки» [9] — с. 24;
- ♪ «Ой летіла зозуленька, куючи, куючи» [6] — с. 25, «Ой чия ти дівчинонька, чия ти, чия ти?» [7] — с. 25;
- ♪ «А до мене Яків приходив» [39] — с. 26, «На березу дуб похилився» [38] — с. 26;
- ♪ «Прийди, прийди, мій хороший» [45] — с. 27, «Ой то ж мені догодило» [46] — с. 27, «Козаченьку чорновусий» [47] — с. 27, «Ой ти, Гандзю милостива» [48] — с. 27;
- ♪ «Ой йду, йду, йду до коршомки пити» [35] — с. 28, «Ой йду, йду, йду, як сокілка по льоду» [36] — с. 28, «Чого сидиш, надулася?» [37] — с. 28;
- ♪ «Катерина і Василь» [40] — с. 29,
- ♪ «На вулиці скрипка грає» [41] — с. 29–30;
- ♪ «Гарненька молодичка» [43] — с. 30,
- ♪ «Тут моя кума була» [42] — с. 30;
- ♪ «Сяк-так, до вечера буду жить» [32] — с. 31, «Коли б мені ступка та жорна» [29] — с. 31.

«Порядкуючи свою збірку, — зазначав Філарет Колесса, — Леся Українка старається зводити до купи пісні, що підходять під одну мелодію, наприклад, пісні коломийкового складу — з ритмічною схемою (4+4+6) чч. 8–17; сюди підходять також пісні чч. 25 і 34. Інші пісні збірки — це по своїй віршовій та мелодичній формі переважно козачки або шумки, що визначаються віршовим розміром (4+4) на переміну з (4+3). <...> козачки-шумки (чч. 28–30, 45–49, 51–52)» (Леся Українка. До 75-річчя з дня народження. Збірник. Львів: Видання Львівського державного університету, 1946. С. 15–16, 33). Нумерація за переліком у кінці рукописного зшитка.

Лариса Косач не залишила жодних теоретичних міркувань щодо характеристики «танцюристических пісень» як жанрового різновиду народного мелосу, проте її матеріали виявляють певний критерій добору текстів. Очевидно, що до таких вона зараховувала короткі жартівливі приспівки до танцю, що генетично пов'язані з родинно-обрядовою поезією; виконували їх здебільшого на масових гуляннях, весіллях, найчастіше під акомпанемент скрипки, решета, бубна.

Уперше про пісні до танцю Леся Українка згадує в листі до Михайла Драгоманова, надсилаючи йому свої матеріали з Колодяжного: «Третя коротенька пісня співається до танцю, таких пісень в нашій стороні дуже багато, певне, не менше, ніж в Галичині коломийок» (Лист Лесі Українки від 21.XII.1891 (2.I.1892) до М. Драгоманова // Леся Українка. Листи: 1876–1897. С. 167).

Удруге окреслена тема з'являється в листуванні Лесі Українки та Івана Франка: 28 листопада 1904 р. із Тифлісу (Тбілісі) письменниця повідомляє про намір «видати маленький збірничок танцюристических пісень народніх (бачте, як розвеселилась?) для народа ж. Мають туди увійти переважно волиньські пісні, до яких мелодії я попросила записати п. Квітку, а се ще хочу просити Вас дозволити мені взяти до мого збірничка і ті 5 пісень до танцю, що колись, у Буркуті, записав від Вас п. Квітка. Мелодії у нього є і початкові слова (чи, властиве, окремі куплети). Але як що дозволите мені умістити сей матерьял, то може будете ласкаві прислати по кількка (хоч 2–3) куплетів на кожную мелодію. Я була б Вам дуже вдячна за те, хоч і сором мені, що завдаю Вам роботу. Ваші пісні починаються так: 1) Ой на горі лен поламався, а до мене дяк женихався; 2) Ой чи не ти то гребелькою йшла, ой чи не ти то хусточку найшла; 3) На воді човен вихитує ся; 4) Ой на горі біла глина, ой, ой, ой; 5) Сабадашка» (Лист Лесі Українки від 28.XI.1904 р. з Тифлісу до І. Франка // *Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 205*).

Очевидно, адресат відгукнувся на прохання упорядників і надіслав тексти. В автографі пісні «На городі біла глина, стоїть козак, як калина — ой, ой, ой!», «Ой на горі лен поламався, а за мене дяк женихався», «Сабадашка», записані рукою письменниці, а пісня з початковими словами «На воді човен вихитується» (у листі Лесі Українки до Франка зазначена під №3), що у другій строфі має продовження: «Ой чи не ти то гребелькою йшла, ой чи не ти то хусточку найшла» (там само зазначена як №2), записана рукою Климента Квітки. Його ж рукою в автографі написано примітку до пісні «На городі біла глина» (№2 відповідно «Порядку», а не за послідовністю записів в автографі): «Ся пісня і №№3, 4 і 5 з Галичини, списані з голосу Івана Франка; решта з села Колодяжного (коло Ковля, на Волині) списані з голосу Лариси Косач» (с. 5).

Ймовірно, підготовлена до друку збірка «танцюристических пісень» була передана Михайлові Комарову в Одесу, проте там видання затримувалося, і в грудні 1907 р. Леся Українка просила повернути їй рукопис: «Пришліть, будьте ласкаві, нам ті “Пісні до танцю”, що колись Клим лишив у Вас для проектованого видання в Одесі. Тепер він змінив свій замір видавати сі пісні окремо, а хоче прилучити їх до більшого збірника, куди увійдуть всі пісні, які він записав від мене. Хто буде видавцем сього збірника — може, котре з наших товариств — поки що невідомо, але ми тепер дуже заняті ним, щоб викінчити, поки ми обоє маємо на се час, тож і будемо Вам

дуже вдячні, коли Ви надішлите нам тепер і ту збірочку» (Лист Лесі Українки від 10(23).XII.1907 р. з Ялти до М. Комарова // *Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 349–350*).

За життя письменниці цей задум втілити не вдалося, проте її чоловік, готуючи до друку збірник «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки» (К., 1917–1918), включив до нього розділ «Пісні до танцю» (с. 187–209), куди увійшла частина записів — 29 мелодій із текстами, коментарями і варіантами. Складений ним «перелік текстових і мелодичних паралелів до пісень <...> такий докладний і сумлінний, — зауважував Колесса, — що не потребує ніяких доповнень» (*Леся Українка. До 75-річчя з дня народження. С. 16*). Можливо, підкреслення назв у «Порядку» рукописної збірки та олівцеві позначки біля записів виникли під час добору пісень для цієї публікації, адже більшість маркованих так номерів увійшли до видання. Дуже швидко збірник Квітки, виданий літографічним способом, став бібліографічною рідкістю.

Доля рукопису «Народних пісень до танцю (з нотами). З голосу Івана Франка та Лариси Косач. Списав К. Квітка» довгий час залишалася невідомою. 1938 р. у статті «Народна пісня в житті та творчості Лесі Українки» Марія Деркач писала: «Про цей збірник не маємо дальших вісток. Він мабуть і не появився друком» (Деркач М. *Народні пісні в житті та творчості Лесі Українки. Пісню народною натхненні // Творча співпраця Лесі Українки та Климентя Квітки: Матеріали. Статті. Дослідження. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. С. 56*).

Першопублікацію збірки здійснив Філарет Колесса в 1946 р., наголошуючи у вступній статті: «Цей збірничок зберігається в рукописному відділі бібліотеки АН УРСР у Львові серед рукописів Лесі Українки, які передала бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка сестра письменниці — Олена Косач-Кривенюк, виїжджаючи в 1913 р. до Праги. На цей рукопис звернула мою увагу др. Марія Д. Деркач, як на дуже цінний матеріал, який запропонувала видати у зв'язку з 75-річним ювілеєм з дня народження Лесі Українки» (*Леся Українка. Народні пісні до танцю (тексти й мелодії з долученням листів Л. Українки і вступною статтею Ф. Колесси. Леся Українка. До 75-річчя з дня народження. С. 15*).

Дещо із зазначеного дослідником потребує уточнення: до бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка у Львові рукописи письменниці передала її молодша сестра Ольга Косач-Кривинюк восени 1943 — навесні 1944 рр. Її помічницею в цій справі стала

Марія Деркач, яка через багато років по тому в листі до Анатолія Костенка писала: «Не знаю, чи пожалувала вона коли, що оставила архів у Львові, але я її в цьому переконала, що архів не повинен їхати “за границю”, і вона, крім фотографій, все залишила» (Див.: Мірошниченко Л. *Над рукописами Лесі Українки: нариси з психології творчості та текстології*. Київ: [б. в.], 2001. С. 19).

Імовірно, дату передачі архіву (не 1943 р., а 1913 р.) було змінено спеціально. Адже факт еміграції рідних Лесі Українки через репресії з боку радянської влади замовчували. Ще 1943 р. у листуванні Ольги Косач-Кривинюк і Марії Деркач ця тема обговорювалася: «Коли зважите публікувати, — писала сестра письменниці про свою статтю, надіслану для газети «Наші дні», — то так, щоб не було видно, що то я її подаю, бо я ж маю “по той бік фронту” двох своїх (чоловіка й сина старшого), то на них можуть мститися і віддячувати мені за такі відомості» (Листи О. Косач-Кривинюк до Марії Деркач. Підготувала М. Вальо. Дзвін. 1995. № 5. С. 116). Окрім того, останні листи Ольги Косач-Кривинюк до Марії Деркач написано 1944 р. із Праги, а далі їхнє спілкування обривається. Ольга Косач-Кривинюк емігрує до Німеччини, а 11 листопада 1945 р. її земний шлях завершується в таборі для переміщених осіб Ді-Пі в Авґсбурзі.

Мабуть, дбаючи про оприлюднення матеріалів з архіву Лесі Українки, дослідники зумисне не дотрималися точності, але засвідчили факт збереження рукопису і можливість його публікації.

У супровідних коментарях до збірки «Народні пісні до танцю» Філарет Колесса наголошує, що тексти подано відповідно до «порядку пісень, визначеного самою Лесею Українкою при кінці збірки і її ж правопису» (Там само. С. 15). Але з невідомих причин дослідник не зазначає, що частково тексти в автографі, пояснення діалектних слів, коментарі щодо музичного складника й «Порядок» зробив Климент Квітка; деяким його заувагам приписано авторство Лесі Українки (с. 19, 21, 22), що не відповідає оригіналові. Зважаючи на те, що Колесса добре знав почерк Квітки, активно листувався з ним упродовж кількох років, можемо припустити, що такі «недогляди» в першодруку вимушені через «неблагонадійність», а точніше, через репресії, яких Климент Квітка зазнав у 30–40-х рр. ХХ ст.

У пропонованому виданні вербальні та музичні тексти подано за автографом.

Ви, музики, грайте

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 1.

У «Порядку» №1.

Казав еси: «Люблю, люблю»

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 1.

У «Порядку» №22.

459 Казав еси — ти казав.

460 Слово «двічі» додано К. Квіткою.

Ой гуляла дівчинонька

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 2.

У «Порядку» №26.

461 У нотах — дівчиночка.

462 Впиняти — стримувати, зупиняти.

Ой мій чоловік на Волощину втік

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 3.

У «Порядку» №23.

463 Волощина — вживана в XIV–XVIII ст. у слов'янських мовах назва Молдови; назва історичної області в південній Румунії, між Карпатами і Дунаєм.

464 У нотах — наняла.

Ой кажуть люде, що я упилася

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 4.

У «Порядку» №21.

465 Ліворуч від нот олівцем нотатка К. Квітки: «Слова підписати “що я нехороша”».

466 ...а я в свого миленького / галява вдалася — Галява — див. примітку до №19 танцювальних пісень у розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»; у нотах — галава.

467 Цей куплет перекреслено.

На городі біла глина

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 5.

У «Порядку» №2.

Пісня, записана з голосу І. Франка. В автографі запис рукою Лесі Українки.

468 Зальоти — див. примітку до №12 розділу «Купала на Волині».

На воді човен вихитується

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 6.

У «Порядку» №4.

Текст записав К. Квітка. Начерк варіанту мелодії закреслений. У «Коментарии к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году: [Записи от Ивана Франко]» К. Квітка, пригадуючи обставини запису пісні, писав: «Франко в 1901 году спел для записи лишь вторую и третью строфы. Они связаны, как вопрос и ответ, и отличаются с поэтической стороны от первой и четвертой строф относительной оригинальностью. Вообще же эта песня принадлежит к представляющим нанизывание строф, из которых лишь некоторые следуют одна за другой по сразу понятной логической связи, иные же обнаруживают слишком слабую связь или вообще не обнаруживают связи. Вероятно вследствие отмеченного здесь отличия второй и третьей строф Франко именно эти строфы запомнил и воспроизвел в памяти для записи. При исполнении Франко не сохранил диалектной формы творительного падежа “гребельков” — вероятно, по литературной привычке или, может быть, предполагая, что я буду распространять песню на восточной Украине, приспособляя грамматические формы к литературным нормам» (Квитка К. Коментарии к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году: [Записи от Ивана Франко]. С. 107).

469 Знакомитий — знайомий, який уже траплявся раніше; чим-небудь добре відомий.

Ой на горі лен поламався, а за мене дяк женихався

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 8.

У «Порядку» №3.

Пісня, записана з голосу І. Франка. В автографі запис рукою Лесі Українки.

470 У нотах—поломався.

471 У нотах—ой.

472 Книш — вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією.

473 ...щонеділі проводної—проводна (провідна) неділя—перша неділя після Великодня, час поминання померлих.

Сабадашка

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 9.

У «Порядку» №5.

Пісня, записана з голосу І. Франка. В автографі запис рукою Лесі Українки.

474 Сабадашка—особа жіночої статі, звільнена від кріпацтва в обмін на сексуальну експлуатацію.

Ой ти мене, вражий сину, не займай

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 11.

У «Порядку» №33.

Ой ти, тату, меї мами не займай

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 11.

У «Порядку» №31.

Ой не ходи, козаченьку, до мене

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 11.

У «Порядку» №28.

В автографі запис рукою К. Квітки.

На городі квітки в'ються

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 12.

У «Порядку» №24.

Ой випити, то то я

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 12.

У «Порядку» №44.

Бодай же ти, дівчинонько

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 13.

У «Порядку» №25.

475 Хиріти — бути хворобливим, кволим; хворіти.

476 Винний — кисло-солодкий.

На городі калюжа

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 13.

У «Порядку» №18.

Чорна хмара, — дощ буде

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 14.

У «Порядку» №19.

477 Пріч — невідомо куди, геть.

На городі терниця

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 14.

У «Порядку» №20.

478 Терниця — знаряддя для тіпання, тертяльону, конопель і т. ін.

Розповорвся черевик у мене

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 14.

У «Порядку» №30.

479 Ліворуч від нот. Квітка зробив нотатку олівцем: «Підписати слова: ой не ходи, козаченьку, до мене». Вони і були ним дописані

після слів пісні «Розпоровся черевик у мене», що їх занотувала Леся Українка. Внизу цієї сторінки (14) є заувага олівцем: «на останній сторінці». На останній сторінці рукописного зошита, у «Порядку», пісню «Ой не ходи, козаченьку, до мене» зазначено під №28, а «Розпоровся черевик у мене» — під №30.

480 Миля — міра довжини, неоднакова в різних країнах.

Ой не ходи, козаченьку, до мене

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 14.

У «Порядку» пісня відсутня.

Гречка

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 15.

У «Порядку» №27.

481 Схватилася шура-бура — схватитися — здійнятися. Шура-бура (шура-буря) — вихор, рвучкий круговий рух вітру.

Валець

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 15.

У «Порядку» пісня відсутня.

482 Валець — вальс, парний плавний танець.

483 Назву й текст пісні закреслено. У нотах не вказано темп.

Ой пила, пила, чіпця згубила

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 16.

У «Порядку» пісня відсутня.

484 Чіпець (очіпок) — старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся.

485 Коршма (корчма) — шинок, заїзд, де продавали спиртні напої.

486 Перейма — тут ужито в значенні «частування; могорич».

487 Кварта — кухоль.

488 Текст цієї пісні закреслено.

Полька

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 16–17.

У «Порядку» пісня відсутня.

489 Назву і текст пісні закреслено. У нотах не вказано темп, у 5–8 тактах текст не підписано.

490 ...пішла полька за русина — русини — назва українців до XVIII ст., на західноукраїнських землях — до початку XX ст.

491 Тут чорнильна пляма.

Ой ти знав, нащо брав

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 17.

У «Порядку» № 34.

Ой нащо нам музики

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 18.

У «Порядку» № 52.

492 Слова «на що» — закреслено.

493 Ноти цієї пісні перекреслено.

49. Ти паробок, я паробок

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 18.

У «Порядку» № 49.

В автографі запис К. Квітки.

494 Паробок — парубок.

495 Заробок — заробітки, праця, на яку хтось наймається.

496 Корець — металевий або дерев'яний кухоль чи ківш із держакон; стара міра сипких тіл, що дорівнює 100 кг; центнер.

50. Дай же, Боже, в добрий час

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 18.

У «Порядку» № 50.

В автографі запис К. Квітки.

51. Погуляймо, братиця

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 18.

У «Порядку» №51.

В автографі запис К. Квітки.

Ой рикнула коровиця турського заводу

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 20.

У «Порядку» №11.

497 Завод— порода тварин. Коровиця турського заводу— це, можливо, селекційна туроподібна корова, яка відзначалася великою масою, продуктивністю, витривалістю. Можна припускати також, що турський завод— це вказівка на походження породи корів із якогось населеного пункту, у назві якого є корінь Тур-, наприклад, с. Тур Ковельського повіту (нині село Тур Волинської області).

498 Ноти пісні вклеено на с. 19, а її текст, очевидно помилково, записано на с. 20; тут їх об'єднано.

Ой не ходи коло води, шудратий Мартине

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 19.

У «Порядку» №12.

Ой не ходи коло води, шудратий Мартине

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 19.

У «Порядку» №13.

Чиї пчолы по діброві, мої по цвіточку

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2, № 870. С. 21.

У «Порядку» №14.

499 Ноти пісні вклеено на с. 20, а її слова, очевидно помилково, записано на с. 21; стрілка олівцем вказує на необхідність переміщення тексту. Тут їх об'єднано.

Погоріли болота, zostалися купи

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 20.

У «Порядку» пісня відсутня.

500 Купа — купина, горбик на луці чи болоті, порослий травною або мохом.

501 Рекрут — солдат-новобранець.

Текст цієї пісні закреслено.

Широкиї шаровари сліди замітають

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 20.

У «Порядку» №17.

502 Шаравари (шаровари) — широкі штани особливого крою, які переважно заправляють у халяви.

503 Шеляг — старовинна найдрібніша польська монета.

Коб не гори високії та не перелази

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 21.

У «Порядку» №15.

Чи то, тату, тую брати, що воли-корови

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 21–22.

У «Порядку» №16.

Коло гаю похожаю, в гаю не буваю

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 23.

У «Порядку» №8.

504 Цей коментар К. Квітки написаний праворуч від нот.

Коло гаю похожаю, коло ліщиноньки

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 24.

У «Порядку» №9.

505 Одну знаю на Вкраїні, другу на Волині— див. примітку до №41 танцювальних пісень у розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

506 Цю заувагу К. Квітки написано простим олівцем і підкреслено червоним олівцем.

507 Коментар К. Квітки.

Ой летіла зозуленька, куючи, куючи

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 25.

У «Порядку» №6.

508 Оручи (орючи)— який оре (давній активний дієприкметник теперішнього часу).

Ой чия ти дівчинонька, чия ти, чия ти?

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 25.

У «Порядку» №7.

В автографі запис К. Квітки.

А до мене Яків приходив

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 26.

У «Порядку» №39.

509 Ліворуч від нот олівцем нотатка К. Квітки: «Під нотами підписати слова: На березу дуб похилився». На цій самій сторінці (26) після слів пісні «А до мене Яків приходив» Леся Українка записала текст пісні «На березу дуб похилився».

На березу дуб похилився

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 26.

У «Порядку» №38.

Прийди, прийди, мій хороший

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. №870. С. 27.

У «Порядку» №45.

510 У нотах— брязчали.

511 У нотах виправлено слово «гарчали» на «брехали».

Ой то ж мені догодило

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 27.

У «Порядку» №46.

512 Прядиво— льон, коноплі.

Козаченьку чорновусий

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 27.

У «Порядку» №47.

513 Жупан— див. примітку до пісні «Ой у полю корчомка» розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»; кусий— куций, короткий.

Ой ти, Гандзю милостива

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 27.

У «Порядку» №48.

514 Купервас— купорос, сірчаноокисла сіль деяких важких металів.

Ой йду, йду, йду до коршомки пити

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 28.

У «Порядку» №35.

515 Після нот нотатка К. Квітки олівцем: «До слів “Чого седим” треба вдруге переписати ноти».

516 ...до коршомки пити— пестливе до коршма (корчма). Див. коментар до пісні «Ой пила, пила, чіпця згубила» цього розділу.

Ой йду, йду, йду, як сокілка по льоду

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 28.

У «Порядку» №36.

517 Сокілка— самиця сокола.

518 У тексті, написаному Лесею Українкою, закреслено «босая», зверху написано її рукою «и'яная» і також закреслено, натомість зроблено вставку «босая» рукою К. Квітки.

Чого сидиш, надулася?

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 28.

У «Порядку» №37.

519 Слово «двічі» додано К. Квіткою.

Катерина і Василь

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 29.

У «Порядку» №40.

520 Слово «тричі» додано К. Квіткою.

На вулиці скрипка грає

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 29–30.

У «Порядку» №41.

Гарненька молодичка

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 30.

У «Порядку» №43.

521 Гарній — гарніше.

Тут моя кума була

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 30.

У «Порядку» №42.

32. Сяк-так, до вечера буду жить

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 31.

У «Порядку» №32.

В автографі запис К. Квітки.

522 Коментар К. Квітки праворуч від нот.

523 Якби мені такі-сякі шкарбунці — Шкарбунці — старе, стоптане, рване взуття (чоботи, черевики і т. ін.).

29. Коли б мені ступка та жорна

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. № 870. С. 31.

У «Порядку» №29.

В автографі запис К. Квітки.

524 Коли б мені ступка та жорна — ступка — пестливе до ступа (пристрій для лушення та подрібнення чого-небудь (зерна, тютюну і т. ін.), неодмінним доповненням якого є товкач). Жорна — плескуватий круглий камінь, призначений для лушення і розмелювання зерна та інших твердих предметів; пристрій, яким у домашніх умовах розмелюють зерно, ручний млин.

Порядок

525 Назва підкреслена, а потім олівцем підкреслення скасовано. Ліворуч олівцем — «33».

526 Назва підкреслена, а потім олівцем підкреслення скасовано. Ліворуч олівцем — «?».

ДУМИ І ПІСНІ В ЗАПИСАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА КЛИМЕНТА КВІТКИ

Записи Лесі Українки і Климента Квітки народних дум і мелодій пісень із репертуару кобзаря Гната Гончаренка вперше опубліковано у збірнику: *Матеріали до української етнології*. Т. XIV: Мельодії українських народніх дум. Серія II / Етногр. коміс. Наук. т-ва ім. Шевченка; списав по фонографу і зредагував Філярет Колесса. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. С. 66–144, 15–21 (Додаток «Спів і бандурна гра кобзаря Гната Гончаренка з Губаєнкового хутора під Харковом»).

Запис на фонограф було зроблено 2 грудня 1908 р. у м. Ялті. Також Леся Українка записала думи з рецитації Г. Гончаренка і надіслала свій рукопис Ф. Колесі разом із валиками. У листі з Ялти від 04(17).12.1908 р. до Ф. Колесі вона подає «Поясняючу примітку до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» (див.: *Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження*. С. 50–52).

Авторизований рукопис Климента Квітки і Лесі Українки народних дум (3 тексти) зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ВРІЛ) (Ф. 2. Од. зб. 1409. 28 с.). Тексти дум, посторінкових приміток і зауваг записані рукою К. Квітки чорним чорнилом, строфи пронумеровані олівцем. На с. 21 Лесею Українкою дописано 2 рядки. Зберігся конверт рекомендованого листа письменниці, адресованого Філярету Колесі.

Рукописний текст автографу на 28 с.:

С. 1–11 — «Дума про Олексія Поповича»;

С. 12–21 — «Дума про удову», «Загальна увага до всіх трьох дум» (с. 21);

С. 22–28 — дума «Про (брата і) сестру».

Примітки на с. 1, 2, 6, 7, 8, 9, 25; уваги — на с. 11.

Тексти дум подано за автографом, мелодії до них — за першодруком.

Мелодії пісень «Нема в світі правди» та «Попадя» подано за першодруком.

Тексти пісень, надруковані у виданні: *Українка Леся. Зібрання творів у 12 т.* Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. *Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки*. С. 164–165), не були записані Лесею Українкою та Климентом Квіткою. Про це свідчить

сама письменниця в листі до Ф. Колесси від 20.02.(5.03.) 1913 р. з Єгипту: «Слів до Попаді і Правди ми не записували, бо вони, здавалось нам, не одріжнялись од відомих, не раз друкованих варіантів, а для пізнання особливостей ритміки також мало цікаві» (*Леся Українка. Листи: 1903–1913.*).

Питання невідкладної потреби записування і ґрунтового дослідження кобзарської традиції перебувало в полі зору українських фольклористів із часу становлення науки про усну народну творчість. Попри певні досягнення в цій ділянці наукових студій, на межі ХІХ–ХХ ст. воно вкотре набуло актуальності, про що, зокрема, писав Тиміш Борейко (псевдонім К. Квітки): «Ми маєм дуже багато літературних описів кобзарського співу, в печаті дуже багато було висловлено убоління над щезанням того співу, але для заховання дум — було зроблено безконечно мало» (Борейко Т. *Новітня українська музична етнографія // Рідний Край. Київ, 1912. № 19. С. 11*).

Нову хвилю зацікавлення традиційним кобзарством та лірництвом викликав ХІІ Археологічний з'їзд, що 1902 р. відбувся в Харкові (*Труды двенадцатого Археологического съезда в Харькове 1902 г. / Под ред. графини Уваровой: в 3-х т. Москва, 1905*). І хоч, на думку Катерини Грушевської, «характер його був більш інформативно-агітаційний, ніж чисто науковий», проте він мав позитивний вплив на передову українську громадськість, спонукавши її представників шукати шляхів збереження кобзарсько-лірницької традиції (*Грушевська К. Українські народні думи: у 2 т. Київ, 1927. Т. 1. С. СLXIV*). Особливо це стосувалося запису та публікації мелодій дум, надскладних для нотування зі співу. Доти існували лише поодинокі спроби нотної фіксації рецитацій народних дум, зокрема Олександра Рубця і Миколи Лисенка. Окрім того, неабиякою загрозою для традиційного кобзарського мистецтва ставало концертне кобзарство, що саме тоді поширювалося в Україні (*Грушевська К. Українські народні думи: у 2 т. Т. 1. С. СLXXVII*).

1903 р. за ініціативи Гната Хоткевича і діяльної підтримки Олександра Бородея та Опанаса Сластіона було розпочато запис репертуару кобзарів на фонографічні валики. Однак ці наміри не було реалізовано через особисті непорозуміння, тому проблема збереження репертуару співців-кобзарів залишалася актуальною. Про це йшлося на сторінках тодішньої періодики, під час чергових археологічних з'їздів.

Провалили свою етнографічно-фольклористичну роботу, спрямовану на збереження народного героїчного епосу, і Драгоманови-Косачі. Їхній інтерес до народної словесності був стабільним і, головне, професійним. Тон тут задавав М. Драгоманов, який вважав, що збереження кобзарського і лірницького репертуару належить до пріоритетних завдань фольклористичних студій. Упродовж 1894–1895 рр. у журналі «Житє і Слово» з подачі вченого було опубліковано чимало фактажу (думи, історичні пісні) й теоретичних міркувань, а в праці «Нові варіанти кобзарських співів» він наполегливо закликав сучасників читати фольклорні тексти, бо «навіть голі тексти кобзарських співів будуть придатні нашій молодіжї і з боку літературного, і як взорці мови» (Нові варіанти кобзарських співів. Передав з замітками М. Драгоманов // Житє і Слово. Том IV. Львів. 1895. С. 265). Його статтю супроводжувала дедикація: «Посвята Л. П. К». З огляду на те, що адресація зазвичай служить додатковим фактологічним матеріалом до біографії адресанта, переконливим видається таке прочитання ініціалів: «Посвята Л[арисі] П[етрівні] К[осач]». Ім'я ймовірної адресатки прочитується і в контексті взаємин дядька та небоги, учителя й учениці, зрештою, перемниці родинних традицій і послідовниці в конкретних справах. Фольклор тут був спільною темою та сферою інтересів обох.

Увагу до кобзарсько-лірницького мистецтва виявляла й Олена Пчілка. Народних співців вона охоче приймала у своїй звязельській оселі («Два лірники, — згадувала О. Косач, — так добре познайомилися зі мною, що вже зовсім не боялися приходити додому до нас переказувати свої пісні» (Пчілка Олена (О. Косач). Оповідання. З автобіографією. Київ: Рух, 1930. С. 20), а згодом — у колодяженському домі (збереглося фото таких гостей) та київському помешканні. Мала Олена Пчілка і власні записи лірницького репертуару (очевидно, готувала їх до друку), бо згадка про працю «Лірники» неодноразово зринає в її листуванні з М. Драгомановим (роботу молодшої сестри він називав цінною і важливою). На жаль, доля записів Олени Пчілки досі не відома.

Важливим для О. Драгоманової-Косач було питання збереження історії українського кобзарства. Цю тему вона порушила на сторінках журналу «Кієвская Старина», опублікувавши 1904 р. листи П. Куліша до Остапа Вересаєя (Письма къ Остапу Вересаю П. А. Кулиша и Л. М. Жемчужникова // Кієвская Старина. 1904. Т. LXXXIV. С. 211–229).

Не пройшло повз увагу Пчілки й новітнє явище — концертне кобзарство. Про одного з таких виконавців — Василя Пархоменка — йдеться в її статті «Старосвіцькі “думи” в новому виконанню і поясненню» (Рідний Край. 1908. №4. С. 11–14). Дещо іронічно (але водночас об’єктивно) авторка оцінила його виконавську манеру: «Кобзаря Пархоменка з його співами я знаю давненько, бо він вже літ з п’ять як навідується в Київ і подекуди співає. Отож, якось завітав він і до нашої хати. Сказав, що вміє співати “думи”. Се мене, звичайно, дуже зацікавило <...> Велике однак розчарування дожидало нас... Правда, молодий чернігівський кобзар заспівав давню думу про “вткання трьох братів з неволі”. (Сю думу ми чули ще від Вересая). Однак Пархоменко, хоть мав свіжий, не старечий голос і дуже вірно проказував відомий текст думи, але ж немилосердно разив ухо своєю кобзою: він приграв до тієї тяжко-смутної думи — “плясовий” мотив, прямо-таки “козачка” чи гопака, щось таке до танцю. Сей зв’язок дуже смутного тексту з плясовим мотивом мав у собі щось таке виродкове, що не можна було слухати! <...> Питаю Пархоменка, де він тако-го навчився? Він мені сказав, що слова думи вивчив з купленої книжки: хтось йому начитував, а він вивчив. Музику ж, голос підібрав сам... Се мало свою цікавість, але зовсім особливу... і тако-го кобзаря слухати не хотілось» (Там само. С. 12).

Її багатолітній досвід поціновувача й дослідника цілком відповідав висновку: «Треба, щоб нові кобзарі мали за поводитирів не тільки своїх малих хлоп’ят, а ще й когось іншого, такого, щоб їм дотепно, знаючи й люблячи сю справу, розказав, що й до чого!» (Там само. С. 14).

Кобзарське мистецтво ще з юності захопило Михайла Косача. У його фольклорних записах збережено кілька зразків цього жанру народного епосу. Фольклористичні уподобання вплинули й на творчість Михайла Обачного (псевдонім М. Косача) — автора оповідання «Отрок (Дума в прозі)». 1905 р. у Харкові без повідомлення імені упорядника було видано його працю «Кобзарські думи», до якої увійшли тексти тринадцяти народних дум (див. про це: Мірошніченко Л. Кобзарські думи в упорядкуванні Михайла Обачного. Михайло Косач (Михайло Обачний). С. 507–554).

Родинні зацікавлення думами і кобзарським мистецтвом, ініціативи української інтелігенції стали серйозним стимулом для Лесі Українки та Климента Квітки, які 1908 р. організували спеціальну експедицію на Наддніпрянську Україну для запису дум

із метою збереження традиційного репертуару кобзарів та лірників. Ініціюючи таку «етнографічну екскурсію», Квітки запросили до участі в проєкті Філарета Колессу та Опанаса Сластіона, а також взяли на себе фінансове забезпечення подорожі. Субсидіатором проєкту стала Леся Українка (без розголошення свого імені), яка продала свій «весільний посаг» — землі в с. Торчин неподалік від Луцька. Частина коштів було відкладено, як казала сама письменниця, «на здоров'я», а частину (300 рублів / 565 крон) адресовано для потреб учасників подорожі (оплата дороги музики-етнографа, «його прожиття в подорожжі, плата кобзарям, купування валиків до фонографа, без якого неможливо списувати кобзарські мелодії», та публікацію зібраних матеріалів) (Лист Лесі Українки від 26.VIII.(8.IX).1908 р. з Ялти до М. Аркаса // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 393). Ім'я Лесі Українки як меценатки експедиції стало відомим лише 1927 р. завдяки К. Грушевській (Грушевська К. Українські народні думи: у 2 т. Київ, 1927. Т. 1. С. XXVII).

Про початок роботи, замовчуючи свою роль у цій справі, Леся Українка писала матері: «Хутко ти певне получиш від Сластьона маленьку замітку писану або моєю або Кльоніною рукою, де буде прохання до всіх, хто тее може, допоміч для Філярета Колесси, що має виїхати на Україну записувати думи. Отож поясню, що значить сее з'явище. Кльоня, почувваючи на собі невиплачений довг по записуванню дум, найшов добродія, що дав трохи грошей на сю мету, і доти писав до всяких музикантів-етнографів, аж поки підбив Ф[іларета] Колессу взятися до діла. Об'явилося, що Сластьон має фонографи і крім того охоту помагати такій екскурсії, через те екскурсія почнеться з Миргорода, з кобзаря Кравченка тай з самого Сластьона, що знає кілька дум, а далі Колесса, коли встигне хутко справитись з Миргородським репертуаром, поїде до інших кобзарів, яких йому вкажуть добрі люде. От до тих-то добрих людей і звернена та замітка, що ми з Кльонею зложили, аби влехшити клопіт Сластьонові, але послати її має Сластьон, бо вона ж таки й його обходить і може він схоче щось в ній додати або скоротити. Дуже приємно, що поїде Ф[іларет] Колесса, бо се дуже серйозний і розумний музикант-етнограф і, певне, в нього діло вийде добре» (Лист Лесі Українки від 27.VI(10.VII).1908 р. з Євпаторії до О. Косач (матері) // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 384–385).

Маючи підтримку від подружжя Квіток і своєї давньої доброї знайомої Олени Пчілки, О. Сластіон у «Рідному Краї» (1908,

№35–46) опублікував велику розвідку «Мелодії українських дум та їх записування».

Фонографи «закупив навмисне для збирання українських народних пісень гарячий прихильник української народної музики інженер Олександр Іванович Бородай» (Колесса Ф. *Передмова до першої серії «Мелодій українських народних дум»* // Колесса Ф. *Мелодії українських народних дум*. Київ: Наукова думка, 1969. С. 100).

Із листування подружжя Лариси і Климента Квіток із різними адресатами постає ціла наукова програма експедиції, у якій чітко визначено осередки зі збереженою та розвиненою кобзарською традицією, насамперед ідеться про Полтавщину. Основний маршрут Ф. Колесси пролягав до Миргорода, куди через О. Сластіона було запрошено Михайла Кравченка з Великих Сорочинців і Миколу Дубину з Решетилівки Полтавського повіту, Антона Скобу з Богачки і Явдоху Пилипенко з Орликівщини Хорольського повіту. Від них Ф. Колесса і списав на фонограф репертуар. Дві думи («Плач невольників», «Про удову») було записано від О. Сластіона. Дещо згодом він надіслав галицькому музикознавцю 9 валиків із записами дум із репертуару Платона Кравченка з Шахворостівки й Опанаса Барі з Черевків Миргородського повіту. Усі записи Ф. Колесси з полтавського осередку увійшли до першого тому «Мелодій українських народних дум» (Львів, 1910).

Леся Українка та Климент Квітка прагнули доповнити зібрані на Полтавщині матеріали фіксаціями з інших регіонів України і, за порадою Г. Хоткевича, вирішили залучити знаного кобзаря з Харківщини — Гната Гончаренка. Про потребу зафіксувати його репертуар неодноразово згадували в листуванні учасники проекту, проте ні Ф. Колесса, ні О. Сластіон не змогли цього зробити.

Волею долі така нагода трапилася подружжю Квіток восени 1908 р. в Ялті. Саме тоді Г. Гончаренко жив у сина в Севастополі. Дбаючи про фіксацію «дуже інтересного репертуару сього кобзаря», Квітки виписали до Ялти фонографічні валики з Москви та Києва, фонограф О. Сластіона з Миргорода. Початково, обдумуючи майбутню роботу, Леся Українка не наважувалася самотужки записувати на валики спів і гру кобзаря та навіть знайшла в Ялті для цього «якогось німця для орудування фонографом». Він за плату мав рекордувати репертуар Г. Гончаренка, оскільки, за словами Лесі Українки, така робота потребувала «спеціального навику» (*Лист Лесі Українки від 18.XI(1.XII).1908 р. з Ялти до О. Колесач (сестри)* // *Леся Українка. Листи: 1903–1913*. С. 415). Подібного

фахівця вона шукала і в Севастополі (якщо би спровадити кобзаря до Ялти їй не вдалося). Зрештою письменниця сама оволоділа навичками запису. Про цей процес у неї залишилися не надто приемні спогади: «Я се як спробувала кілька днів поморочитись із тим фонографом, то бачу, що ся машина — чиста погибель для нервів, такий вона має прикрий тембр і такі незносьні її капризи!» (Там само. С. 421). Наскільки непростими були і підготовка, і сам процес записування на фоновалики репертуару Г. Гончаренка, можна судити з того, що лише організаційні моменти тривали понад місяць.

Від кобзаря Гончаренка Леся Українка на 19 валиках записала текст триох дум: про Олексія Поповича, про вдову і про сестру та брата, окремо акомпанемент бандури до дум, інструментальну музику та пісні. Згодом свої нотатки переслала професору Ф. Колессі для розшифрування мелодій і їх публікації. У листі до нього від 04(17).12.1908 р. писала: «Аж ось нарешті удалося нам з чоловіком спровадити сюди з Севастополя кобзаря Гончаренка, а з Миргорода фонографа Сластьонового, а з Москви та з Києва вальки до фонографа, навчитися орудувати тією недосконалою машиною і таки записати репертуар Гончаренковий. Той репертуар в формі вальків фонографічних посилаю тепер до Львова, до Етнографічної Комісії, а вона передасть його Вам» (Там само. С. 421). Леся Українка щиро зізнавалася Ф. Колессі, що, попри різні труднощі, проведена робота принесла їй велике моральне задоволення: «Ну, та мені особисто не жаль тепер ні часу, ні клопоту, покладених на сю справу: одно, що я де-далі більше впевняюся в нагальности справи ратування дум, а друге, що кобзарь Гончаренко незвичайно интересна людина і з етнографічного і навіть з беллетристичного погляду, так що я почуваюся цілком нагородженою за клопіт тими скількома днями, пробутими в його товаристві. <...> Гончаренко грає ліпше, ніж співає — в музиці він віртуоз межі простими бандуристами — співати ж у 70 літ ніхто не може добре» (Там само. С. 421–422).

Фонографування мелодій подружжя Квіток вважало лише проміжним етапом у дослідженні кобзарського та лірницького репертуару. Їхньою кінцевою метою була подальша публікація зібраних матеріалів. Особливо на цьому наполягала Леся Українка, наголошуючи Ф. Колессі, що основною метою пожертви субсидіатора є «не зразки з мелодії дум (фрагменти) а таки цілі мелодії від початку до кінця поруч зо словами. Він уважає, що се таки

має і науковий інтерес, бо мелодія дум так тісно сплетена з текстом, що тільки слідкуючи за нею крок по кроку можна як слід простудіювати ритміку і структуру самого вірша думи; але, головно, се має практичне значіння: тільки тоді зможе кожен співець відновити в живому виконанні співання дум по Ваших записах, коли ті думи будуть записані цілі — інакше, при нестрофовій структурі дум, рідко хто зможе догадатись, як саме приладнати записаний кусень мелодії до дальших, відмінно збудованих, віршів.

Друге прохання субсидіатора — се, щоб Ви згодились ласкаво дати переглянути Вашу передмову і тексти записаних дум якомусь відомому письменникові або ученому з російської України (краще, якби передмову переглянув письменник, а тексти учений); перше (перегляд передмови) має чисто практичне значіння — є де-які вигляди на приєднання полтавського земства до помочі в справі видання кобзарських мелодій, то треба буде йому заімпонувати сею першою збіркою, а лівобережні невідомі українці (земські діячі), на жаль, часто зле розуміють тай з неохотою відносяться до розправ, написаних з великою перевагою галицько-українських форм мови. Друге (перегляд текстів) має значіння наукове: людині, незвичній до якогось місцевого говору, лехко допустити фонетичні помилки, записуючи пісні в тім говорі» (Там само. С. 403–404).

Однак попрацювавши з фонографом і на практиці переконавшись у його перевагах, Леся Українка дещо змінила своє ставлення до звукового документування. Пересилаючи валики до Львова, вона додала до них такий коментар: «Власність ся не без вартости, бо все ж фонограф дає, хоч і неповне, але повніше ніж ноти, поняття про манеру виконання кобзарських дум» (Там само. С. 421).

Праця подружжя Квіток спонукала галичан до закладання у Львові при музеї НТШ фонографічного архіву. Таку ідею Леся Українка висловила в листі: «Прошу Етнографічну Комісію віддати сі вальки, що посилаються тепер, і ті, що привіз проф[есор] Ф[іларет] Колесса з своєї екскурсії, Науковому Товариству Імени Шевченка у Львові на власність в тім разі, коли воно має або вряджує тепер спеціальну бібліотеку для схову фонографічних матеріалів, як то є такі бібліотеки в Берліні та в Москві. Якщо ж така бібліотека при Товаристві не існує і нема на меті в ближчім часі врядити її, то ми попросимо Етнографічну Комісію передати

сі матеріали, по використанню, бібліотеці берлінській або іншій, з якою ми до того часу зможемо увійти в порозуміння» (Там само. С. 420).

Леся Українка та К. Квітка цікавилися справою підготовки матеріалів, раділи, що «Кол[есса] запише думи на ноти так прекрасно, як ще нікому з етнографів не вдавалось» (Там само. С. 411), і дуже хотіли видати записані мелодії, бо «видання кобзарських мелодій дасть нову і може найбільшу підвалину національній гордості, бо се таке з'явище, з яким наші сусіди нічого виставити до порівн[я]ння не можуть» (Там само. С. 407). Письменниця вважала, що така публікація стане добрим, наочним прикладом для наступних збирачів дум та зацікавленим для меценатів, адже «маючи в руках вже готовий випуск кобзарських співів (хоч би тільки з одної місцевости), лехше буде приєднувати до помочі дальшим таким виданням людей на Україні» (Лист Лесі Українки від 21.IX(4.X).1908 р. з Ялти до правління Наукового товариства імені Шевченка у Львові // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 406).

1910 р. у Львові коштом Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка вийшло друком видання «Матеріали до української етнології. Т. XIII: Мелодії українських народніх дум. Серія I. Списав по фонографу і зредагував Філярет Колесса». Дякуючи фольклористові за зроблене, Леся Українка зазначала: «Надзвичайно втішно було мені бачити сю велику працю викінченою і доведеною до ладу Вашим високоосвіченим старанням. Тепер уже справді можна сказати “Наша пісня, наша дума не вмре[,] не загине!” Честь Вам і дяка за Ваші труди!» (Там само. С. 526).

Проте очікуваного відгуку громадськості на це видання не було. Леся Українка звернулася до Олени Пчілки з проханням надрукувати в часописі «Рідний Край» розвідку «Новітня українська музична етнографія» К. Квітки (під псевдонімом Тиміш Борейко). «Не думай тільки, — наголошує вона матері, — що мій почерк означає якусь участь у самому авторстві, ні, я просто бачила, що перетомленим рукам і самий процес “ставлення літер” (Schriftstellerei) трудний, і напосілась, що я писатиму під диктовку <...> крім ширшої мети ся стаття має і одно практичне завдання — подвинути Філ[арета] Колессу докінчити свою працю над думами, що він перервав найбільше, здається, через “депресію духа”, викликану

¹ Процес письма (нім.).

тим мертвим мовчанням, яким наша преса “привітала” вихід в світ його справді “многогрудної” праці» (Там само. С. 596–598). Статтю опубліковано того самого 1912 р. у журналі «Рідний Край» (№12–15, 18–19), причому останній із нарисів було присвячено записам кобзарських дум Ф. Колесси. Звертаючи його увагу на публікацію, Леся Українка пише: «В ній нема нічого особливого, але притому Totschweigen,¹ як Ви кажете, вона може мати для Вас інтерес, яко голос тямущої і прихильної людини. А теє Totschweigen кладе незмивну пляму на наших критиків і показує в найліпшому разі те, що вони не доросли ще до розуміння таких праць, як Ваша» (Там само. С. 650).

Робота Лесі Українки та Климента Квітки щодо представлення кобзарського репертуару виявилася унікальною. Видавши записи від Г. Гончаренка в другому томі «Мелодій українських народних дум» (Львів, 1913 р.), Ф. Колесса згодом дав їм винятково високу оцінку. «Записи співу і гри Гончаренка, — писав він, — це дійсно найкраща і найцінніша частина цілого видання “Мелодій українських народних дум”» (Колесса Ф. *Леся Українка і український музичний фольклор // Леся Українка. Публікації, статті, дослідження.* Львів, 1946. С. 68). На жаль, письменниця цієї публікації вже не побачила.

Оцінюючи тексти дум, записаних Лесею Українкою від кобзаря Гончаренка, Ф. Колесса визнав, що «стилем своїх рецитацій Гончаренко найближче підходить до Остапа Вересая. <...> Його рецитації виявляють стільки оригінальності, носять на собі таке сильне відбиття артистичної індивідуальності співця, що ледве чи й дуже талановитий кобзар зумів би їх зовсім перейняти або бодай вірно наслідувати» (Колесса Ф. *Мелодії українських народних дум.* Київ, 1969. С. 574).

Леся Українка залишила для історії й докладну характеристику Гната Гончаренка. Коли виникла потреба в короткий термін скласти біографії кобзарів, вона, перебуваючи на лікуванні в Єгипті і не маючи нотаток, написала спогад про незабутнє спілкування з бандуристом і надіслала його Ф. Колессі. Її лист — безсумнівний внесок в історію української фольклористики, адже в ньому лаконічно та водночас фахово подано портрет сучасника-кобзаря. Говорячи про записи від Г. Гончаренка, Леся Українка зауважує, що своєю віртуозною грою «здається, він

---

¹ Мертвому мовчання (нім.).

переважає всіх інших теперішніх кобзарів» (Лист Лесі Українки від 20.II(5.III).1913 р. з Хелуана до Ф. Колесси// *Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 647*).

У кожному слові письменниці—повага до професіонала, до його співу та гри. «У мене спогад про Гончаренка лишився дуже ясно, — писала Леся Українка, — але, так мовити, “белетристично”, себто більше вражіння від його природно-інтелігентної особи, від його тонкоартистичної вдачі, ніж якісь спогади про факти» (Там само. С. 647–648). У листі подано біографічну довідку, характеристику діяльності та опис репертуару кобзаря: «Гончаренко походить з кріпацької родини, що він осліп, маючи 12 літ, по довгій хворобі очей, що вже як він був безнадійно хорий на очі, пан, власитель його батька (призвисько пана і назву хутора, деь під Харьковом, де вродився і зріс Гонч[аренко], я забула), випадково побачив його і наказав повезти в Харьків до славного окуліста, але окуліст сказав, що вже запізно гоїти очі, а якби привезли раніше, то можна було б вигоїти. <...> Навчився він гри на бандурі уже сліпим від старого кобзаря з Харьківщини, але ймення його вчителя я не памятаю. Колись, казав, заробляв чимало по ярмарках, але пізніше поліція заважала і він під старість, повдовівши, пішов жити до свого сина, залізничного робітника в Севастополу <...> Він знає і любить тільки старосвітський репертуар, а до нових і «модних» тепер співів (як, напр[иклад], пісні про Морозенка з новочасними додатками) ставиться скептично і холодно» (Там само. С. 648–649).

Лист Лариси Косач-Квітки зберіг і подробиці організації зустрічі, і опис певних ситуацій: «Ми посилали по нього нашу наймичку, бо він не міг би приїхати сам, тому що не держав поводиря (в Севастополі, добре знаючи місцевість, він ходив сам, тільки без бандури, бо інакше поліція чіпляється), на пристані в Ялті поліція таки вчепилася до нього, як до жебрака з недозволеним способом прошення (з бандурою), і тільки запевнення наймички, що Гонч[аренко] не жебрак, що він їде в гості до відомих людей, на відому адресу, врятувало бідного артиста від неприємності. В ньому справді нічого жебрацького немає, починаючи з одержі, пристойної чумарки, як носять пригородні селяни з Харьківщини, і смушевої шапки і кінчаючи поведінням, повним гідности, без запобігання але й без ароганції (яка часто помічається у знаменитостів “з народда”), все в ньому повне благородної простоти, особливо кидаються в вічі його руки з тонкими артистичними пальцями і велична поза високої, стрункої, зовсім не згорбленої постаті. Нетільки

грошей, але й найменшої послуги він не вважає за можливе приймати дарма, так, напр[иклад], коли на пароході йому траплялось просити матросів провести його, то він потім грав їм за те на бандурі і не приймав ніякої плати. Він, очевидно, любить свій хист не тільки через те, що він дає йому зарібок, бо дуже часто у вільний час грає “сам собі” свої музикальні п’єси, без співу. Коли раз трапилось, що фонограф чомусь віддав у карикатурному тоні (з поганим, якимсь козиним тембром) його псалму про “Правду”, він, думаючи, що то якийсь навмисний жарт з нашого боку, так образився, що ледве ми могли його переконати в нашій невинности, — так може ображатись тільки артист, що поважає свій хист. <...> До етнографів відноситься з повагою і без упередження, як до людей, що роблять якесь потрібне і серйозне діло. Мене дивувало, як він, терпляче і принатурюючись до незносних часом капризів нашого фонографа, готовий був годинами співати, по скільки раз показувати слова, стараючись при тому виразною повільною рецитациєю улегшити мені роботу записувача» (Там само. С. 648–649).

Був у творчих планах письменниці намір написати нарис про талановитого кобзаря, проте цей задум, як і багато інших, не вдалося здійснити.

Нині фонографічні валики, на яких у рамках проекту української інтелігенції було записано кобзарсько-лірницький репертуар, знаходяться в різних архівних зібраннях України. 58 фоноциліндрів є в приватному архіві родини Колесів (серед них — 16 валиків, записаних Лесею Українкою). У колекції фонограм деяких дум збережено повністю, як, наприклад, думу «Про Олексія Поповича» у виконанні кобзаря Гната Гончаренка (цілими лишилися всі три валики); натомість із наявних чотирьох валиків із записом думи «Удова і три сини» два пошкоджено.

Серед ялтинських записів подружжя Квіток зберігся й короткий фрагмент із жіночим голосом. Дослідники у своїх міркуваннях щодо його належності Лесі Українці поділилися на прихильників і скептиків. Таємниці цього запису вже не розгадати.

Колесса Філарет Михайлович — (17.07.1871 р., с. Татарське Стрийського повіту (тепер с. Піщани Львівської області) — 03.03.1947 р., місто Львів) — український етнограф, фольклорист, композитор, музикознавець.

Навчався у Віденській духовній семінарії (1891–1892), на філософському факультеті Львівського університету (1892–1896).

Доктор слов'янської філології (1918). Дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (з 1909 р.), академік ВУАН (з 1929 р.), член Слов'янського інституту в Празі (1936); засновник українського етнографічного музикознавства.

Улітку 1908 р. на запрошення Лесі Українки і К. Квітки здійснив фольклористичну експедицію в Наддніпрянську Україну, записавши на Полтавщині репертуар виконавців українських народних дум. Результатом п'ятирічної праці Ф. Колесси стало видання в 1910 та 1913 роках двох серій «Мелодій українських народних дум», що склали XIII та XIV томи «Матеріалів до української етнології».

Сластіон Опанас Григорович — (Сластьон, Сластіонов, Опішнянський гончар; 02.(14.)01.1855 р., Бердянськ, Таврійської губ. — 24.09.1933 р., Миргород Полтавської області) — український художник-графік, етнограф, архітектор і педагог, фольклорист. Засновник Миргородського краєзнавчого музею. Активно досліджував кобзарство, співпрацюючи з Климентом Квіткою та Лесею Українкою; одним із перших записував репертуар виконавців кобзарських дум на фонограф; автор серії портретів кобзарів. Сприяв організації в Миргороді в 20-х рр. ХХ ст. селянської капели бандуристів, згодом реорганізованої в Першу селянську капелю бандуристів імені Тараса Шевченка (1928 р.).

Чимало відомостей про діяльність О. Сластіона подав Ф. Колесса в праці «Мелодії українських народних дум»: «...Д[обродій] Сластіон передає майстерно всі типові признаки кобзарських рецитацій <...> перший почав збирати українські народні думи при допомозі фонографа, він сливе знавцем кобзарської справи на Україні та придбав собі таку звісність і поважання серед кобзарів, що вони здалека навідуються до нього, зовучи його “пан-отцем” себто учителем» (Матеріали до української етнології. Львів, 1913. Т. XIV. С. 11–12).

Гончаренко Гнат Тихонович (Гнат Гончар; близько 1835 р., с. Ріпки Харківського повіту, тепер Харківської області — близько 1917 р.) — кобзар, представник харківської школи кобзарства. У дитинстві втратив зір. Кобзарському мистецтву навчався в Петра Кулибаби (1857 р.). Репертуар Гончаренка складали українські народні думи, пісні та псалми, які він виконував під супровід кобзи і бандури.

Уперше думи та соціально-побутові пісні від кобзаря записав П. Тиховський 1899 р. Е. Кріст у статті «Кобзари и лирники Харьковской губернии» (1902 р.) подав відомості про Гончаренка, зазначивши, що той нагадує тип бандуриста минулих часів. 1908 р. Леся Українка і К. Квітка зафіксували на фонограф думи «Про Олексія Поповича», «Про удову», «Про сестру і брата», псалму «Нема в світі правди», низку інструментальних мелодій. Леся Українка залишила спогади про кобзаря, відзначивши його «благородну простоту». Інформацію про кобзаря, його репертуар, манеру гри подав Ф. Колесса в праці «Мелодії українських народних дум». Учений високо оцінив виконавську майстерність Гончаренка, назвавши його «найвизначнішим представником давнього рецитаційного стилю серед кобзарів», виокремив «архаїчні ознаки, що виявляють в Гончаренковій співці давньої школи, спадкоємця найкращих кобзарських традицій»: швидкий речитатив, дуже виразне визначення чергових наголосів, переважання музичної декламації над мелодичним елементом та ін. Зауважив, що тексти дум «відзначаються повнотою і викінченням». Ф. Колесса назвав харківську плеяду кобзарів «справжніми митцями в бандурній грі», виділяючи серед них Г. Гончаренка, який «перевищує своїх товаришів». Про це найкраще свідчить виконання думи «Про Олексія Поповича» і танків: «це переважно стародавні зразки інструментальної народної музики, що не підлягли ще нівелюючим впливам «ката ринкових і салдатських» касарняних мотивів, зберігши типові ознаки української мелодики і ритміки» (Матеріали до української етнології. Львів, 1913. Т. XIV. С. 12).

Г. Хоткевич, який особисто знав Г. Гончаренка, з надзвичайною приязню описав його в спогадах: «Це найсвітліший образ із всіх відомих мені кобзарів. <...> у найвищому ступені симпатичний, і хороша людина, і віртуоз як музикант» (Хоткевич Г. Твори в двох томах. Київ, 1966. Т. 1. С. 493–496) (див.: Бриняк О. М. Гончаренко Гнат Тихонович // Українська фольклористична енциклопедія. Львів, 2018. С. 171).

Дума про Олексія Поповича

Подано за авторизованим рукописом: ВРІЛ. Ф. 2. № 1409. С. 1–11.

Інший автограф Лесі Українки з частиною думи про Олексія Поповича (від слів «...отцівської-материної молитви не споминав, либонь, мене, козаки панове-молодці, найбільше то гріх спіткав...» і до

кінця зберігається у фонді К. Квітки (Федеральна державна бюджетна установа культури «Російський національний музей музики» в Москві. Ф. 275. Інв. №70. №6186. Арк. 5–6). Цей уривок має незначні текстові відмінності порівняно із записом, що опублікований у цьому виданні:

...і отцівської-материної молитви не споминав,
либонь, мене, козаки, панове-молодці,
найбільше то гріх спіткав.
Ой (А) іще мимо царську громаду пробігав,
за своєю гордошчу шапки не скидав,
мужикам-козакам на день добрий не
давав,
з празником не поздоровляв,
либонь, мене, коз[аки] пан[ове]-мол[одці], найбільше
той гріх спіткав.
Ой не єсть же се мене Чорне море потопляє,
(а) єсть се мене отцівська-материна
молитва карає.
Ой якби ж мене отцівська-материна молитва
од смерти вборонила,
на Чорному морю не втопила,
(то) як буду я до отця, до матері, до роду
прибувати,
буду отця (та) й матір штити-шанувати й
поважати,
(і) старшого брата буду за рідного отця почитати,
а близьких сусід за рідне браття в себе мати.
Скоро став Ол[іксій] Поп[ович] по істинні правді
гріхи Богу сповідати,
зараз стала зла-супротивна хвилешна хвиля
на Чорн[ому] морю притихати.
Притихала
і впадала,
мов на Чорному морю (й) не бувала,
всіх (ой усіх) козаків до острова живцем (хто зна як)
прибивала.
Ті козаки на острів виходіли,
великим дивом дивували,
словами промовляли,

перестроювалася на Е-моль» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. Львів: Видання Львівського держ. університету, 1946. С. 50). Подаючи «Детальні уваги» до валиків, Леся Українка зазначає: «Валики №№1, 2, 3—Дума про Олексія Поповича (початок, середина і кінець). Співано без супроводу бандури, щоб виразніше вийшли мелодія і текст. На вал. №1 слова “червоною китайкою запніте” і мелодія до них зовсім не вийшла (бо там провівся випадково глибокий карб), але їх можна відновити по іншій записі сеї думи, (на іншому валику).

З сеї ж причини на №3 не вийшли слова “св'яте Письмо висвічує” і “на поміщ” і мелодія до них (їх теж можна відновити по іншій записі). <...>

№№4, 5, 6. Та ж сама дума (початок і середина). Співано з супроводом бандури. При записуванні прийомна труба насталаляся на бандуру для того, щоб було чутно переважно супровід» (Там само. С. 51).

♪ Фрагмент запису думи «Про Олексія Поповича» надруковано за: *Матеріали до української етнології*. Т. XIV: Мелодії українських народніх дум. Серія II / *Етногр. коміс. Наук. т-ва ім. Шевченка; списав по фонографу і зредажував Філярет Колесса*. Львів: 3 друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. С. 96–105.

Коментарі Ф. Колесси відносно особливостей фіксування актуальні для цього фрагмента: «Абсолютна висота тоніки <...> в рецитаціях Гончаренка: в думках “про Олексія Поповича” та “про сестру і брата” —d, в думі “про удову” —e. <...> Случайні знаки підвиснення і зниження мають значіне аждо кінця фрази, в котрій являють ся. Знаки підвиснення і зниження в скобках (#) (b) (c) вказують на посередні інтервали (неутральні терції), а також на непевні або нечисто інтоновані тони. <...> Дві вісімки, видержані коротше, так що своєю протяжністю дорівнюють двом вісімкам тріолі, означуємо як дуолю. <...> Арабська цифра над ключем означає початок і число періоду. Одностайна крисочка | на долішніх лініях переділює фрази, подвійна крисочка || групи фраз. Знак V над лініями вказує на малу, неозначену павзу віддихову. Уступи мелодії, в яких наголоси сходять ся зовсім докладно з тактованем метронома, означуємо скобками [ ] в горі над нотами. <...> Знаком питання відмічено тони, а скобками слова тексту, що не досить виразно виходять із фонографа» (*Матеріали до української етнології*. Т. XIV:

Мельодії українських народніх дум. Серія II / Етногр. коміс. Наук. т-ва ім. Шевченка; списав по фонографу і зредагував Філярет Колеса. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. С. XVII–XVIII).

527 Думи — народні епіко-ліричні твори речитативного характеру героїчного, рідше соціально-побутового змісту, які виконували мандрівні, переважно незрячі, співці-музиканти — кобзарі, бандуристи, рідше — лірники в Центральній та Лівобережній Україні. За змістом думи споріднені з історичними, баладними піснями, давнім дружинним епосом («Слово про Ігорів похід», старовинні колядки, билини), із яким перебувають у генетичному зв'язку. У структурі думи вирізняється три частини: заспів («заплачка», за номінацією кобзарів), основна розповідь та закінчення («славослів'є»). Вірш думи — нерівноскладовий, астрофічний, без поділу на строфи, з неусталеним римуванням та інтонаційно-смысловим членуванням на уступи-тиради. «Своєю віршовою й музичною формою думи репрезентують тільки вищу стадію (ступінь) речитативного стилю, розвиненого вже давніше в голосіннях, із яких думи перейняли й деякі мотиви та поетичні образи. З голосіннями споріднює й характер імпрізації. Довгі рецитації дум удержуються в пливкій, змінній формі, тим-то й тяжко вивчати їх дослівно. Кожний кобзар переймає від свого вчителя зразок рецитації, під який рецитуює всі думи свого репертуару. Співання дум вимагає неабиякого таланту, довгої науки і співацької техніки (справности). Цим пояснюється, чому думи збереглися тільки серед професійних співців» (Колеса Ф. Українська усна словесність. Львів, 1938. С. 80–81).

528 Дума про Олексія Поповича — українська дума про козака Олексія Поповича. Це одна з небагатьох відомих дум на тему визволення козаків з неволі та щасливого повернення до рідного краю (див. також «Самійло Кішка», «Отаман Матяш старий», «Розмова Дніпра з Дунаєм»). У них прославляють героїв, які, ризикуючи власним життям та долаючи складні обставини, перешкоди на шляху, повертаються на рідну землю, додому. Найважливішим мотивом цих дум є не стільки особиста мужність, відвага і сила, як відданість товариству, єдиній спільній ідеї, усьому народові. У них високо підносять ідею бойового братства та водночас гостро і безкомпромісно засуджують зраду інтересам козацтва, віровідступництво людей, що силою обставин чи заради особистої вигоди переходили на бік ворога, порушуючи освячені віками норми моралі, суспільного співжиття українців, козацького побратимства.

К. Грушевська зараховує «Думу про Олексія Поповича» до групи «Думи про море» (див.: Українські народні думи. Том перший корпусу. Тексти №№ 1–13 / Вступ Катерини Грушевської. Київ: Державне Видавництво України, 1927. ССХХ+176 с.).

Існує близько 30 записів твору. У більшості їх, як і в запису Лесі Українки, буря на морі стихає від одного визнання своїх гріхів Олексієм Поповичем. Провідним є мотив самопожертви козака-воїна в інтересах товаришів. У думі важливий не тільки опис історичних подій, а й відображення суспільних законів життя українського народу, його переконань і поглядів, системи моральних цінностей. Твір перегукується із російською билиною про Олексія Поповича та з деякими південнослов'янськими піснями.

529 Кобзарі — творці та виконавці дум, вихідці з козацького середовища (на старовинних малюнках їх часто зображували з бандурою). Кобзарями найчастіше ставали незрячі чоловіки, які в дитинстві чи юності втрачали через хвороби зір. Проте вони не були жебраками, мали свої господарства, родини, які утримували домашнім ремеслом — переважно плетінням шнурів та упряжі.

Кобзарство в Україні було унікальним культурно-історичним явищем. Народні лірники та кобзарі об'єднувалися в організації з особливим устроєм, своєрідною системою обрядів вступу нових членів, умовами їх підготовки, навчання та особливостями поведінки. Ці організації називалися кобзарськими братствами чи гуртами, що діяли за територіальним принципом: харківська (Кулибаба, Гнат Гончаренко, Іван Кучеренко), полтавська (Архип Никоненко, Самійло Яшний, Хведір Холодний, Остап Вересай), чернігівська (Андрій Шут, Михайло Кравченко, Терентій Пархоменко).

Кобзарському мистецтву молоді кобзарі по декілька років навчалися в досвідчених, після чого діставали «визвілку» — ішли в самостійне творче життя. У своїх учителів вони переймали репертуар, основні мелодії та загальний стиль рецитації.

Кобзарі своїми творами (думами, історичними піснями) будили національну пам'ять, свідомість, визвольні прагнення. Польські і московські поневолювачі їх жорстоко переслідували то під виглядом боротьби із жебрацтвом (заборона царського уряду 1870 р., більшовицькі постанови 20-х рр. ХХ ст.), то просто за «кобзарський націоналізм» у період більшовицької окупації. У грудні 1934 р. близько трьохсот кобзарів і лірників підступно звезли

до Харкова начебто на «з'їзд» і таємно знищили. Залишили тільки тих, яких використовували для складання псевдодум про «жовтневу революцію» та більшовицьких вождів.

530 В Ялтах — Ялта — нині місто-курорт в Україні на південному узбережжі Криму. На початку жовтня 1907 р. Леся Українка та Климент Квітка переїжджають до Ялти, де Климент Квітка отримав службове призначення.

531 Спидна — пильно, уважно.

532 ...по всьому ві(й)ську ізбарзé (sic) окличен — ізбарзé — дуже. Окличен — відомий.

533 Стремено — пристрій для упирання ноги вершника у вигляді металевої дужки, що підвішується до сидла за допомогою ремня.

534 Ремéство — ремесло, дрібне виробництво готових виробів, що базується на ручній техніці.

ДУМА ПРО УДОВУ

Подано за авторизованим рукописом: ВРІЛ. Ф. 2. № 1409. С. 12–21.

У «Поясняючій примітці до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» («Детальні уваги») Леся Українка подає такі коментарі до запису на валики цієї думи: «№№ 7, 8, 9 і середина 10-го. Дума про удову. Співано з супроводом бандури. Труба наставлялася на голос, але супровід все таки чутно, хоч і слабше. На № 7 уступ від слів “а та вдова те зачуває”, до “у наш дом чужий проживати” бандурист через помилку проспівав двічі. “Проба” на № 10 не належить Гончаренкові і не має значіння — то пробовано якість валька» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. С. 51).

535 Дума про удову — старовинна українська дума на соціально-побутову тему про стосунки між вдовою і її синами. Це одна з небагатьох відомих дум на тему родинного життя (див. уміщену тут «Думу про брата і сестру», а також інші думи цієї тематики — «Козацьке життя», «Прощання козака з родиною»). У них діють безіменні герої-козаки в побутових ситуаціях. Тут змальовуються явища суспільного та родинного життя, стосунки козака зі своєю ріднею — матір'ю, сестрою.

К. Грушевська зараховує «Думу про удову» до групи «Думи побутові» та подає більше 40 її варіантів (див.: Українські народні думи. Том другий корпусу. Тексти №№ 14–33. Харків-Київ: Державне Видавництво України «Пролетар», 1931. ХХІ+304 с.).

- 536 Збарзé— дуже.
- 537 Вменчати — зменшувати.
- 538 ...і інші відміни, нами не почуті, — їх можна встановити по фонографу — Дописано рукою Лесі Українки.

ПРО (БРАТА І) СЕСТРУ

Подано за авторизованим рукописом: ВРІЛ. Ф. 2. № 1409. С. 22–28.

У «Поясняючій примітці до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» («Детальні уваги») Леся Українка подає такий коментар до запису цієї думи: «№№ 14, 15, 16. Дума про Сестру (або “про Сестру і брата”). Співано з супроводом бандури. Треба наставлятися на голос. Місце від слів “Тоді ні світ ні тьма” до “називали” вийшло невиразно через якийсь дефект валька. Характер рецитації і супровід в цьому місці нічим оригінальним супроти інших уступів не відзначається» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. С. 51).

539 Про (брата і) сестру — українська кобзарська дума. Варіанти записано більше 25 разів, переважно на Полтавщині та Харківщині в 1810–1930 рр. К. Грушевська зараховує цей твір до групи «Думи побутові» (див.: Українські народні думи. Том другий корпусу. Тексти №№ 14–33 XXI+304 с.).

540 ...альбо на которий празник роковій — Альбо — або. Роковій — Див. примітку до пісні «З зеленого гайка» циклу «Неділя. До вінця» розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

541 Лібо — або.

542 Тогда(і) — тоді.

543 Назва додатку в першодруці, де вміщено мелодії пісень «Нема в світі правди» та «Попада».

1. НЕМА В СВІТІ ПРАВДИ

♪ Мелодію пісні надруковано за виданням: Матеріяли до української етнології. Т. XIV: Мелодії українських народніх дум. Серія II / Етногр. коміс. Наук. т-ва ім. Шевченка; списав по фонографу і зредагував Філярет Колесса. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. С. 15–16.

У «Поясняючій примітці до валиків зі співами кобзаря Гната Гончаренка» («Детальні уваги») Леся Українка пише: «№ 19. Пісня

про Правду вийшла чомусь в карикатурному тембрі, але мелодія вірно віддана. Співано з бандурою. Труба наставлялась на голос» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. С. 51).

Початок тексту Леся Українка надіслала Ф. Колессі в листі від 20.02.(5.03.)1913 р. з Єгипту, зазначивши таке: «Початкові строфи я тямлю на пам'ять і оце подаю:

Правда

Нема в світі правди, правди не зискати
Тільки в світі й правди, що рідная мати.
Уже тепер правда сидить у темниці,
А щира неправда з панами в світлиці.
Уже ж тепер правда, уже ж вона вмерла,
А щира неправда увесь світ зажерла.

Далі не памятаю. (Повний вар[іант], записаний від Вересая Лисенком, є в Зап[исках] Импер[аторского] Геогр[афического] Общ[ества])» (Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 649).

«Нема в світі правди» — українська народна псалма — пісня релігійного змісту, що входила до репертуару кобзарів і лірників. Окрему розвідку їй присвятив І. Франко. Залучивши широкий фольклорний матеріал, учений розробляє тему про правду і неправду, виявляючи її реалізацію в лірницьких піснях, духовних віршах, думках, баладах, легендах, переказах, притчах (Франко І. Пісня про Правду і Неправду: літературно-історичний нарис // Записки Наукового товариства імени Т. Шевченка. Львів, 1906. Т. LXX).

Багатий український матеріал на цю тему відзначається, передусім, соціальною загостреністю, експресивністю вислову, драматичністю колізії із доведенням її в багатьох випадках до трагічного фіналу, трактуванням сюжету в баладному плані навіть у суміжних жанрах, зокрема в думках.

2. Попадая

♪ Мелодію пісні надруковано за виданням: Матеріали до української етнології. Т. XIV: Мелодії українських народніх дум. Серія II / Етногр. коміс. Наук. т-ва ім. Шевченка; списав по фонографу і зредагував Філарет Колесса. Львів: З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1913. С. 16–21.

У примітці до мелодії Ф. Колесса зазначає: «Слова до трех перших строф сеї пісні, які прислала д. Леся Українка уже в часі друкування:

1. Журила ся попадая своєю бідою:
Горе мені в світі жить, що піп з бородою.
Ох, мені тяжко, ох мені нудно!
Що піп з бородою, жить на світі трудно.
2. Просять мене на хрестини, просять мене сісти.
Як погляну на бороду, не хочеть ся й їсти...
Ох, мені тяжко і т. д.
3. Просять мене на весілля, просять мене пити,
Подивлю ся на бороду, аж не можу жити...
Ох, мені тяжко і т. д.»

(Матеріали до української етнології. Т. XIV: Мельодії українських народніх дум. Серія II С. 21).

Як припускають О. Дей і С. Грица, «цей варіант записано не від Г. Гончаренка, бо слова не підтекстовуються під мелодію, записану від нього на валик Лесею Українкою та К. Квіткою і розшифровано Ф. Колессою» (Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. С. 389–390).

У «Пояснячій примітці до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» («Детальні уваги») Леся Українка пише: «№13. “Попадая” — спів з бандурою. Труба наставлялась на бандуру. Спочатку голос ізольовано, щоб чутно було самий інструмент, потім ізольовану усунено, щоб було чутно цілість» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. С. 51).

Неповний текст пісні із поясненням Леся Українка надіслала в листі Ф. Колессі з Єгипту 20.02.(05.03.)1913 р.:

Попадая

Журилася попадая своєю бідою:
«Горе мені в світі жить, що піп з бородою.
Ох мені тяжко! Ох мені нудно!
Що піп з бородою, жить на світі трудно (Рефрен).
Просять мене на хрестини, просять мене сісти,
Як погляну на бороду, не хочеться й їсти.
Ох мені тяжко...

Просьте мене на весілля, просьте мене пити,
Подивлюся на бороду, аж не можу жити.
Ох мені тяжко...

Далі дослівно не памятаю, тільки зміст такий, що попада, взявши индика, іде просити владику, щоб дозволив попові бороду зголити, але владика не дозволяє, ганить попадаю і наказує шанувати попа і його бороду. Пісня, як пояснюють коментатори, зложена з приводу повернення уніатського священства в Західній Україні на православне, а може з приводу заведення московських звичаїв в українській церкві (останнє, здається, правдоподібніше) (Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 650).

«Журилася попада своєю бідою» — українська народна пісня з репертуару кобзарів і лірників. Про її популярність уже на початку XVII ст. свідчить той факт, що сюжет пісні ліг в основу найдавнішої української інтермедії «Трагедія Руська», що була створена в Києві в середовищі мандрівних дяків, а відредагована і надрукована в польському місті Ракові між 1609–1618 роками. У п'єсі йдеться про попадаю, невдоволену попом Микитою, на якого вона скаржиться митрополитові (див.: Шевчук В. «Трагедія Руська» — твір кийського віршоскладання початку XVII ст. // Шевчук В. Дорога в тисячу років. Київ, 1990. С. 97–106).

ДОДАТОК А

Поясняюча примітка до валиків^I із співами кобзаря Гната Гончаренка^{II}

Загальні уваги:

1) Для вислухування дум^{III} треба ставити фонографа на нижчий регістер (*réglage*), а для записаного окреме супроводу бандури і для козачків — на вищій.

2)^{IV} При виконуванні думи про Олексія Поповича, про Сестру і при мажорних козачках, кобза була настроєна в D dur,^V при виконуванні думи про Удову в E dur,^{VI} і тільки для виконування мінорних козачків кобза перестроювалася на E moll.^{VII}

3) Всі козачки і танці grano на бандурі без співу.

---

^I Підкреслено червоним олівцем.

^{II} «Поясняюча примітка до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» складала «окремий аркуш» в листі Лесі Українки до етнографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка: «Єсть се вальки фонографічні з співами бандуриста Гната Гончаренка, що ми з чоловіком моїм зібрали тут, у Ялті, запросивши до себе Гончаренка з Севастополя. Пояснюючі примітки до сих матеріалів долучаю тут на окремому аркуші, щоб їх можна було віддати тому, хто буде переводити ноти та опрацьовувати сі матеріали. Запевне, сю працю робитиме проф[есор] Ф[іларет] Колесса, але якби він перетомився або з якої іншої причини передав дальшу працю над сим матеріалом іншій особі, тоді Етнографічна Комісія зволить передати і матеріали сі тій іншій особі» (Лист Лесі Українки від 4(17).XII.1908 р. з Ялти до етнографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка // *Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 420*). Того самого дня (4(17).XII.1908 р.) Леся Українка написала листа Ф. Колессі, в якому наголосила: «На адресу Комісії посилаю і пояснюючі примітки до вальків і тексти дум. Все те має бути доручене Вам для Вашої роботи» (Лист Лесі Українки від 4(17).XII.1908 р. з Ялти до Ф. Колесси. Там само. С. 421). Прохання Лесі Українки було виконано: «Поясняючу примітку» передано Ф. Колессі.

^{III} Тут і далі підкреслення в автографі.

^{IV} Цифру 2 з дужкою обведено червоним олівцем.

^V в D dur. — В автографі підкреслено червоним олівцем; D закреслено, зверху напис червоним олівцем А; в кінці, після коми, знак запитання червоним олівцем.

^{VI} E dur. — Підкреслено червоним олівцем.

^{VII} E moll. — E закреслено, зверху напис червоним олівцем а; в кінці, після крапки, знак запитання червоним олівцем.

Детальні уваги:

Валики №№1, 2, 3. — Дума про Олексія Поповича (початок, середина і кінець). Співано без супроводу бандури, щоб виразніше вийшли мелодія і текст. На вал[ику] №1 слова «червоною китайкою запніте» і мелодія до них зовсім не вийшли (бо там провівся випадково глибокий карб), але їх можна відновити по іншій записі сеї думи (на іншому вальку). З сеї ж причини на №3 не вийшли слова «Святе Письмо висвічує» і «на поміч» і мелодія до них (їх теж можна відновити по іншій записі). З тих карбів мембрану (réproducteur) треба просто рукою переводити далі, бо інакше вона на їх застряє і кружить все на одному місці.

№№4, 5, 6. Та ж сама дума (початок і середина). Співано з супроводом бандури. При записуванні прийомна труба наставлялася на бандуру для того, щоб було чутно переважно супровід.

№№7, 8, 9 і середина 10-го. Дума про Удову. Співано з супроводом бандури. Труба наставлялася на голос, але супровід все-таки чутно, хоч і слабше. На №7 уступ від слів «а та вдова те зачуває» до «у наш дом чужий проживати» бандурист через помилку проспівав двічі. «Проба» на №10 не належить Гончаренкові і не має значіння — то пробовано якість валька.

№13. «Попадає» — спів з бандурою. Труба наставлялася на бандуру. Спочатку голос ізольовано, щоб чутно було самий інструмент, потім ізоляцію усунено, щоб було чутно цілість.

№№14, 15, 16. Дума про Сестру (або «про Сестру і Брата»). Співано з супроводом бандури. Труба наставлялася на голос. Місце від слів «тоді ні світ ні тьма» до «називали» вийшло невиразно через якийсь дефект валька. Характер рецитації і супровід в цьому місці нічим оригінальним супроти інших уступів не відзначається.

№17 «Молодичка» (козачок). Грано (без співу) на два різні способи («перва і повторна»), котрі обидва вкупі творять одну цілість.

№18. Спочатку шматок козачка №1, потім козачка №2 (мелодія на вальку починається з другого коліна козачка). — При репродукції того, що на 2-й половині валька треба ще підвищити réglage.

№19. Пісня про Правду вийшла чомусь в каррикатурному тембрі, але мелодія вірно віддана. Співано з бандурою. Труба наставлялася на голос.

Коментар

Уперше надруковано: Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. Львів: Видання Львівського держ. університету, 1946. С. 50–51.

Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. Од. зб. 945.

Додаток Б

Опис кобзи^I Гончаренка^{II}

Струни   Підструнки #?

Sol la re sol la   re - і далі звичайна гамма re maj

Гончаренко казав, що в тій кобзі, яку він мав давніше, найнижчої струни sol не було, і таким чином струн (в стислому розумінні) було тільки 4; замовляючи собі оцю нову кобзу, він казав зробити найнижчу струну sol на взір якоїсь чужої кобзи, але ця струна не конче потрібна (що зовсім зрозуміло) і вживається тільки для усилення звука 4-ї струни, з якою зачепляється рівночасно, в октаву. — Наведений звукоряд служив для супроводу думи про Ол[ексія] Поп[овича]^{III} і про сестру, а також для мажорних козачків, для мінорних козачків Гончаренко тільки перестроїв 3-й і 10-й підструнки на fa $\sharp$, то б то на пів тона нижче, через

^I К. Квітка і Леся Українка для означення музичного інструмента Гната Гончаренка вживають назви «кобза» і «бандура». На думку сучасних дослідників, «кобза — лютьнеподібний інструмент, який еволюціонував у більш досконалу бандуру, передавши їй свою назву» (Кушпет В. Старицтво: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX—поч. XX ст.). Київ: Темпора, 2007. С. 31).

^{II} Дбаючи про повноту матеріалів, переданих для опрацювання Ф. Колесси, К. Квітка і Леся Українка склали опис «строю бандури» Г. Гончаренка, який було додано до листа письменниці: «З сим листом посилаю Вам замітку про стрій бандури і т. и., злажену моїм чоловіком. Решту вальків (посилкою) і тексти дум (бандеролькою) пошлемо Вам (на Вашу адресу) в найближчій часі» (Лист Лесі Українки від 27.XII.1908 (9.I.1909) з Тбілісі до Ф. Колесси // Леся Українка. Листи: 1903–1913. С. 423).

^{III} Тут і далі підкреслення в автографі.

що вийшов стрій гамми *re min[or] (d moll)*, струни ж в стислому розумінні, тобто ті, що зображені під басовим ключем, залишалися не перестроєними. При виконанні думи про удову Гончаренко перестроїв всі струни і підструнки на 1 тон вище, не відмінюючи їх релятивного значіння, не преміняючи інтервалів між ними, з чого вийшов стрій *e dur* (струни: *la—si—mi—la—si* і підструнки *mi—fa#—sol#—la* і т. д.). Але се не походило з того, щоб дума про удову взагалі виконувалася в вищому тоні, тільки з того, що Гончаренко хотів навмисне для фонографу вище і евентуально виразніше заспівати.

¹ Щодо довгих п'яти струн («басків»), натягнених вздовж грифа, то заважено, що Гончаренко, граючи, часом і то зрідка натискає їх пальцями лівої руки вгорі, як то робиться при грі на гітарі, на скрипці і інших подібних струментах. Очевидно, через те кожна поодинокі довга струна може видавати по кілька ріжних тонів, тим часом як кожен з приструнків має тільки один тон.

Коментар

Уперше надруковано: *Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження*. Львів: Видання Львівського держ. університету, 1946. С. 52. Подано за автографом: ВРІЛ. Ф. 2. Од. зб. 946 (1. Лист до Ф. Колесси. 2. Опис кобзи Гончаренка. Тифліс. 27.XII.(ст. ст.)1908. Лист — автограф Лесі Українки. Опис кобзи: с. 1 — автограф К. Квітки, с. 2 — автограф Лесі Українки. Помітки червоним олівцем рукою Лесі Українки).

---

¹ Далі запис рукою Лесі Українки на звороті аркуша.

«НАРОДНІ МЕЛОДІЇ. З ГОЛОСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЗАПИСАВ І УПОРЯДИВ КЛИМЕНТ КВІТКА»

Перша публікація: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Київ, 1917–1918. Ч. I–II. 229 с.

Повторні видання: Народні пісні в записах Лесі Українки та з її співеу. Київ: Музична Україна, 1971. 434 с.; Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Т. 9. Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. Київ: Наукова думка, 1977. С. 180–372; Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Фототипічне видання. Луцьк: Волин. обл. друк., 2006. 240 с.

Публікації 70-х рр. ХХ ст., хоч і були важливим етапом у представленні фольклористичної спадщини Лесі Українки, містили невинуваті втручання в структуру та мовні особливості записів К. Квітки.

У виданні 1971 р. вилучено ґрунтовні коментарі упорядника, чим порушено цілісність первісного задуму. У 12-томному зібранні (1975–1979) хоч і збережено систематизацію упорядника, проте з метою уникнення повторів не представлено текстів, що увійшли до інших циклів (танцювальні, веснянки, купальські тощо); їхнє місце вказано в примітках. З ідеологічних міркувань у супровідних коментарях К. Квітки було зроблено купюри, зокрема вилучено прізвища, на які в радянські часи існувало табу (М. Грушевський, П. Дорошенко, В. Щепотьєв та ін.).

У пропонованому виданні матеріал збірника подано згідно з авторським задумом.

Автограф невідомий.

Опубліковано за першодруком.

Збірник надруковано літографічним способом у двох варіантах оформлення: у двох частинах окремо (перша вийшла 1917 р., друга — 1918 р.) та однією книжкою. На звороті першої частини в нижньому правому кутку обкладинки подано вихідні дані: «Ц. 2 р. 50 к. Склад видання в Крамній Коморі “Час”, Київ, Володимирська, 42». На другій позначено: «Ч. II. Київ, 1918»; у кінці на звороті подано ті самі вихідні дані, ціна — «3 крб. 50 к.».

Поділ збірника на дві частини, зазначені на шмуцтитулі, не був передбачений упорядником під час передавання збірника в літографію, а склався в процесі роботи. Проте це не позначилося

на систематизації матеріалу. Після виготовлення аркушів, на яких розміщено 122 пісні, 1917 р. було надруковано першу частину збірника, а після перерви, 1918 р., решту текстів — 103 пісні (№123–225), що склали другу частину збірника.

Частина накладу вийшла зброшурованою в одній книжці. За поясненням К. Квітки, «друга частина видана не у 1917, а у 1918 р. (в певній кількості примірників були зброшуровані обидві частини разом, причому використані віддруковані обкладинки, що залишилися після видання I частини). Таким чином, обкладинки деяких примірників із зазначенням “частина I, 1917” не відповідають змісту. Ці примірники у продаж не дійшли, але були мною передані підприємствам і подаровані окремим особам» (Кузик В. Климент Квітка: коментарі до біографії. Українська музична спадщина: Статті. Матеріали, документи. Київ: Музична Україна, 1989. С. 127).

25 листопада 1898 р. на вечорі Київського літературно-артистичного товариства, присвяченому пам'яті І. Котляревського й сторіччю нової української літератури, К. Квітка познайомився з Лесею Українкою (Мороз М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. Київ: Наукова думка, 1992. С. 224, 552). «Незабаром, довідавшись, що я вивчаю народну музику і вже записав кількадесят українських народних мелодій, — згадував К. Квітка, — Леся Українка запропонувала мені записати всі пісні, які вона зберігає в своїй пам'яті» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 429). Це й був початок їхньої спільної праці зі збереження українського фольклору.

Збірник «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка» (ч. I–II, Київ, 1917–1918) становить підсумкове і найповніше видання пісень, які записав від Лариси Косач її чоловік Климент Квітка між 1898–1899 р. і 1913 р. Книжка постала як результат творчої співпраці подружжя, вияв спільного прагнення зберегти автентичний український фольклор.

Записи народних пісень, що склали збірник, було зроблено в різні періоди життя Лесі Українки. К. Квітка в документах називає дві дати початку записів з голосу Лесі Українки: 1898 і 1899 рр. Судячи з дати їхнього знайомства (25 листопада 1898 р.), це могло бути і в кінці 1898 р., і на початку 1899 р. «Частина мелодій, — зауважує упорядник у передмові, — була списана мною з голосу Лесі 1899 і 1900 року в Гадячому і в Києві, а частина — 1907 і 1908 року

в Балаклаві і Ялті. Деякі тексти записала Леся і її брат Михайло Косач коло 1890 року безпосередно від волинських селянок і селян, але більшу часть Леся держала в пам'яті весь свій вік і про-диктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 року в Кутаїсі» (Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. С. 1). У коментарях до власної біографії К. Квітка уточнює: «Запис мелодій з голосу Лесі Українки я почав у 1898 р., закінчив у 1907/8 рр., запис текстів закінчив в 1913 р., в 1916 систематизував і коментував. Слово “упорядив” я взяв із заголовку одного із збірників Лисенка (здається, із шкільного, виданого в 1908 р.)» (Кузик В. Климент Квітка: коментарі до біографії. С. 127).

Прагнення уникнути непорозумінь, які виникли під час підготовки публікації збірки дитячого фольклору 1902 р., спонукало К. Квітку «поїхати до Гадяча, де тоді жила Олена Пчілка, щоб показати їй рукопис нового збірника перед поданням його до друку», після чого були внесені необхідні правки (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 444–445).

К. Квітка мав намір опублікувати збірник «в Петрограді під наглядом Балицького», про що й повідомив листовно С. Єфремова (див.: З архіву Сергія Єфремова. Листи Климента Квітки. Народна творчість та етнографія. 1994. №2–3. С. 47–48). Проте публікацію було відкладено через бажання упорядника доповнити збірник текстами купальських пісень із розвідки Лесі Українки «Купала на Волині» (про цю публікацію, за словами К. Квітки, він дізнався вже по смерті Лесі Українки) та вказівками на паралелі зі збірників Я. Головацького, П. Чубинського, В. Антоновича, М. Драгоманова та ін. Про необхідність таких доповнень К. Квітка заявляє в одному з листів до С. Єфремова, якого просить надіслати йому з Києва в Чигирин ці видання: «Коли сих названих збірників не можна буде використати, то прийдеться всі указані у мене паралелі викинути, бо вказівки на рідкі і менш відомі збірники будуть виглядати смішно без вказівок на основні, вся моя праця пропаде, і видання не буде мати імпонуючого обробленого вигляду, про який я мрію» (Там само. С. 48–49).

Розуміючи важливість підготовленого ним збірника для науки, упорядник у листі до цього самого адресата від 12 січня 1917 р. писав: «А поки що я таки ще вас прохаю помогти закінчити мій збірник волинських мелодій. Хоча, я признаю, ся річ не належить до нагальніших справ часу, але Ви побачите, що це буде

річ настільки капітальна, що буде належати до з'явищ, здатних підняти престиж нашої культури...» (Там само. С. 48). К. Квітка повідомив С. Єфремову про наявність коштів на це видання («1000 карбованців»), уточнюючи, що «така ассігновка не щодня у нас трапляється. Отже час, що Ви потратите на поміч, не буде марний» (Там само. С. 48). Інформації про те, хто фінансував видання, немає. Очевидно, це був сам К. Квітка.

Робота над доповненням збірника тривала ще деякий час. Це внесло свої корективи у вибір місця публікації. Збірник було видано в Києві в літографії Я. Бенціановського в 1917–1918 рр. літографічним способом. Точна кількість примірників першодруку невідома. Очевидно, наклад видання був невеликий.

Збірник включає передмову і дві частини. У короткій передмові К. Квітка зазначає: «Сі пісні переймала Леся Українка найбільше від люду свого рідного і коханого волинського краю в дитячі літа і в ранній молодості. Деякі з них Леся знала від своєї матері. Олена Пчілка з любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які находила в народі» (Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. С. 1).

Видання «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» містить 225 пісень із нотами, частина — із зазначенням місця їхнього побутування. Усі тексти поділено упорядником на 18 груп, що репрезентують майже всі різновиди української народної пісні: веснянки, весняні гри і танки; на Купала; пісні жнивварські; колядки; щедрівки; різдвяна гра; на колодку; весільні; на хрестини; пісні історичні, козацькі, рекрутські; балади; пісні ліричні і побутові; пісні жартовні; пісні до танцю; колискові; дитячі пісні; мелодії до казок. Наприкінці книги К. Квітка подав «Поправи» (виправлення помічених помилок), «Розклад мелодій по місцях» (розподіл за географічним принципом) та «Додаткові показання паралелів» (тих, що не були вказані раніше).

До збірника включено, за словами К. Квітки, фольклорні матеріали, «вже опубліковані в невеличких збірниках 1902 і 1903 рр.» (див.: Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 433). Йдеться про видання: Квітка К. Збірник українських пісень з нотами / Гармонізація Б. Яновського. Київ, 1902; Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка. Київ, 1903.

До видання «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка» увійшли й пісні в записах Лесі

Українки та її сестри Ольги Косач-Кривинюк, що склали так званий «колодаженський зошит», а також ті, які вона раніше проспівала М. Лисенкові, а потім повторила К. Квітці. Інформацію про ці передруки та варіанти текстів подано в примітках до пісень.

Із притаманною йому ретельністю і фаховою обізнаністю К. Квітка до кожної пісні подав примітки і вказівки на друковані фольклорно-етнографічні джерела (українські, білоруські, польські) з музичними й текстовими варіантами. Автор покликається на праці десятків збирачів фольклору: В. Антоновича, М. Драгоманова, В. Гнатюка, Я. Головацького, Б. Грінченка, Я. Довнар-Запольського, Ів. Колесси, Ф. Колесси, О. Кольберга М. Лисенка, М. Максимовича, А. Метлинського, В. Милорадовича, О. Потебні, О. Роздольського, В. Рубця, Д. Яворницького та багатьох інших. Така широка приміткова база справляла на сучасників «вразіння енциклопедії української пісні», що й зауважили перші рецензенти (Іванов-Меженко Ю. [Рецензія]. Шлях. 1918. № 4–5. С. 89–90).

Часом К. Квітка виходить за межі власне приміток, пропонуючи історико-філологічні пояснення (№ 4, 20), власні реконструкції текстів (№ 107, 110), наукові розвідки про генезу пісень (№ 106 і 107). Дослідник демонструє виняткову обізнаність не лише з фольклористичними працями, а й з тодішніми методиками дослідження фольклору (наприклад, у коментарі до балади № 107 покликається на порівняльні студії М. Драгоманова). Усе це робить збірник К. Квітки надзвичайно вартісним із наукового погляду.

Як добрий знавець особливостей збереження точності у відтворенні фольклорних записів, К. Квітка наголошує й на мовних особливостях записаного: «Увага. Фонетичних особливостей (як-от групи «ойк» і «ейк» замість «оньк» і «еньк» в Колодажнім, тверде «р» і т. п.) Леся не завжди додержувала, передаючи пісні. Збірник видається з огляду на музичну і поетичну вартість уміщених у ньому пісень і матеріалом для фонологічних студій бути не може. На такому принципі, буває, укладаються й дійсно наукові видання (див. передмову В. Гнатюка до XVII тому Етнографічного Збірника Наук. товариства імени Шевченка у Львові, стор. VIII). Проте, якби хто хотів зужиткувати збірник як матеріал до фонетики, можу дати тільки таку вказівку: коли трапляється фонема, яка різниться від загальнолітературної, то можна бути певному, що вона перенесена з автентичного

людового виконання, але як стоїть загальнолітературна форма, то це не свідчить, що в автентичнім виконанні не було фонетичної місцевої одміни» (Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. С. 87).

Літографія— вид графічного мистецтва, техніка створення тиражованих зображень, спосіб друку у станковій та книжковій графіці, коли фарба під тиском переноситься із пласкої друкарської форми на папір. Особливість видання К. Квітки полягала в тому, що це було не традиційне типографське складання (напевно, у період підготовки до друку виникли технічні складнощі зі складанням нот), а відбиток рукопису К. Квітки.

Усі музичні тексти подано за першодруком (власне, за автографом К. Квітки). Максимально збережено особливості нотного запису і вербальних текстів під нотами (окремі випадки далі прокоментовано).

Упорядник мінімізував використання ліг; у випадках, коли на один склад розспівується дві чи кілька нот, злігуються тільки ті ноти, які не можна об'єднати спільним ребром.

Досить часто трапляються незначні відмінності в текстах під нотами і після нот; вони здебільшого стосуються розділових знаків, вживання великих і малих літер, виділення прямої мови, зрідка простежено різні закінчення слів і заміни слів на співзвучні.

У записах К. Квітки рідко проставлено динаміку, адже, зазначає фольклорист, «у народних співців підвищення мелодичної лінії звичайно пов'язується з посиленням, а зниження мелодичної лінії— з послабленням інтенсивності» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 430). Лише в окремих випадках він фіксує темпові зміни й агогіку (скажімо, №127 «Калино малино, чого в лузі стоїш»: *Largo*, *Tempo rubato*, *stringendo*, *a tempo*, фермата в кінці) чи використовує широку палітру знаків і термінів (№160 «Мати моя, матусенько»: *f—cresc.* — *ff—dim.* — *p—rall.*, *rinforzando*, *a tempo*, акценти на певних нотах).

№119 «Ой на горі пшениченька» — рідкісний приклад, коли К. Квітка зафіксував, наскільки це можливо за допомогою нотних знаків і музичних термінів, як цю пісню виконувала Леся Українка; у коментарі зазначив: «Порівняно велика кількість позначень динамічних та агогічних відтінків в цьому моему

запису, — одному з ранніх, — свідчить радше про прагнення до точності, ніж про те, ніби ця пісня у виконанні Лесі Українки відзначалася особливо підкресленим нюансуванням. Леся Українка користувалася засобами виразності, в цілому, з надзвичайною поміркованістю, — не в тому розумінні, щоб відтінки були надзвичайно рідкі, а в тому розумінні, що вони незвичайно скромно виявлялись» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). С. 430). Напевно, особлива увага до цієї мелодії виникла тому, що фольклорист називав її в числі «найбільш улюблених Лесею Українкою» (Там само. С. 429). Варто наголосити: це — рідкісний приклад точної фіксації виконання письменниці, адже і в машинописі статті К. Квітки «Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки», підготовленому в останні роки його життя, і в наступній публікації, вже по смерті автора, було вилучено певні нюанси (Квітка К. Музыкально-фольклористическое наследство Леси Украинки. ІМФЕ. Ф 14-2/195. Арк. 14).

Варто подати деякі пояснення знаків нотного письма, вміщені К. Квіткою у передмові до його збірника «Українські народні мелодії» (1922), актуальні для збірника «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» (авторський правопис збережено): «Знаки альтерації в дужках, т. е. (#) і (b), поставлені перед нотою, визначають підвищення або пониження приблизно на $\frac{1}{4}$ тона. Такий знак у ключі <...> ставиться для тих осіб, що не звикли читати музично-етнографічні матеріали. Досвід показує, що читаючи, напр., запис з двома діезами в ключі, такі особи не вдивляються, де саме ті діези поставлено, але з звички до модерних тональностей підвищують f і c, хоч би дійсно діези були поставлені на f і d або на c і g. Отже в тих випадках, де додання знака альтерації в ключі на той тон, що в дійсності не вживається в даній мелодії <...> може запобігти такій помилці, я його ставив в дужках, але не робив цього там, де нема такої практичної потреби <...>

Коли в пісні, записаній з одноголосного або унісонового виконання, стоять одна над другою дві ноти обернені шийками в різні сторони, це визначає, що співак в різних строфах або повторюючи пісню давав то одну варіацію, то другу. Коли таким способом подається, як варіація, дві ноти замість одної <...>, це визначає, що в якійсь дальшій строфі є більше складів, ніж в першій, і мелодія пристосовується до більшого числа складів таким дробленням ритмічної одиниці.

Перетинок в виді тактової риси не завжди визначає, що за ним іде сильна частина такту; бо записування народніх пісень вимагає широкого уживання синкоп, а в мелодіях стариннішого характеру — поділу не на такти в модернім розумінні, а на ритмічні відділи, що надають зображенню мелодії впорядкований вигляд тільки більш або менш урегульованою послідовністю протягlosti тонів при музичній акцентуації вільній, не гостро визначеній і змінливій, почасти залежно від зміни словесних акцентів в різних строфах тої самої пісні» (Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. С. XII).

Порівняння розділу «Пісні до танцю» (№178–206) зі збірки К. Квітки «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» з рукописною збіркою «Пісні до танцю», підготовленою Лесею Українкою і К. Квіткою дає можливість зробити деякі узагальнення.

До підсумкової добірки пісень, записаних з голосу письменниці, К. Квітка включив не всі мелодії з рукопису; не увійшли: «На городі біла глина» (с. 5 рукопису), «На воді човен вихитується» (с. 6), «Ой на горі лен поламався» (с. 8), «Сабадашка» (с. 8–9), «Полька» (с. 16–17).

Проте трапляються випадки, коли один нотний запис автографа представлено двома-трьома у виданні:

1. На с. 14 рукописної збірки «Пісні до танцю» вміщено мелодію з двома рядками тексту під нотами: «Розпоровся черевик у мене, нагнівався чоловік на мене» та «Коли б мені ступка та жорна, коли б мені жінка моторна». Нижче рукою К. Квітки записано чотири рядки, що починаються словами «Ой не ходи, козаченьку, до мене». Цей запис у збірнику «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» подано як дві пісні: №191 «Ой не ходи, козаченьку, до мене» (у ній мелодія починається з затакту на 2 восьмі) та №192 «Коли б мені ступка та жорна» (використано запис варіанта мелодії, що подана в автографі дрібними нотами).

2. Один запис рукописної збірки на с. 28 складається із двох періодів: перший — «Ой іду, йду, йду до коршомки пити»; у другому — підписані слова «Ой іду, йду, йду, як сокілка по льоду» та «Чого сидиш, надулася» двома рядками, в мелодії дрібними нотами позначено варіант для виконання другого рядка тексту. У виданні — це три пісні: №196–198. У №196–197 змінено темп *Andantino* на *Allegretto*, в №198 — на *Allegro*.

Є мелодії, що надруковано не з тими текстами, які занотовано в рукопису:

№199 «На березу дуб похилився». Текст записано з мелодією пісні «А до мене Яків приходив» (с. 26), після неї в рукопису рукою Лесі Українки зафіксовано обидва куплети цієї пісні і один куплет «На березу дуб похилився»; у виданні К. Квітка зробив навпаки;

№204 «Прийди, прийди, мій хороший». Для цього запису використано мелодію, яку в рукописній збірці подано зі словами «Ой нащо нам музики» (с. 18); у виданні «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» цей текст останній із тих, які можна співати на цю мелодію;

№184 «Ой кажуть люде, що я нехороша, а я в свого миленького, як повная рожа», в автографі (с. 4) — «Ой кажуть люде, що я упила-ся, а я в свого миленького галава вдалася»; цей текст у №184 записаний як 3-й куплет.

Музичні тексти майже не змінено. У деяких піснях К. Квітка транспонує мелодію в іншу тональність: №178 «Ви, музики, грайте» — в автографі F-dur, в збірці G-dur; №185 «Казав еси: люблю, люблю», №186 «Ой мій чоловік на Волощину втік» — так само; №206 «Пішла я вальця» — G-dur змінено на A-dur. Скорочено запис №179 «Ой летіла зозуленька» і №200 «Катерина і Василь» за рахунок використання репризи. Змінено темп: №183 «На горі калюжа» з Allegro assai на Allegretto. У №206 «Пішла я вальця» зазначено темп Allegro moderato, в рукописі темп не вказано; у виданні відсутня назва пісні — «Валець». Так само не зазначено назву «Гречка» у №190 «Ой посіяв козак гречку».

У «Піснях до танцю» відсутні переклади музичних термінів, що були зазначені у рукописі.

Наприкінці збірника «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» вміщено три групи пісень: «Дитячі пісні», «Мелодії до казок» і «Колискові», які вперше було надруковано у збірнику: Дитячі гри, пісні й казки. З Ковельщини, Лущини і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав К. Квітка. Київ. 1902.

К. Квітка відібрав до свого збірника тільки пісні, тож у ньому не надруковано описи ігор, лічилки, тексти казок, проте включено рецитацію. Музичні тексти подано з незначними відмінностями. Порівняно з першодруком відсутній переклад музичних термінів, мінімальне використання ліг (див. початок коментаря до музичних текстів), у №207, 209 — не зазначено темп, №216 — не вказано темп Allegro в останньому такті, №224 — починається з затакту. Під №225 подано мелодію «До казки про золоту сопілку»; у збірнику «Дитячі гри...» №15 мав назву «Казка про дивну сопілку».

Про паралельні записи пісень із голосу Лесі Українки К. Квіткою і М. Лисенком див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»; про мелодії, що їх, окрім К. Квітки, записала і Леся Українка, див.: «Купала на Волині», «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач», «Нотні записи Лесі Українки з архіву Олени Пчілки».

На с. 224–225 збірника «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...» К. Квітка розмістив «Поправи» — перелік помічених ним похибок. Їх ураховано під час підготовки тексту цього видання, проте лишилися й недогляди, які потребували корекції; можливе було виправлено.

№4 — у першому такті в К. Квітки зазначено розмір $\frac{6}{4}$ (змінено на $\frac{5}{4}$, бо того потребує наповнення такту).

№47 — у четвертому такті додано розмір $\frac{3}{4}$, як того потребує наповнення такту.

№55 — темп не вказано.

№60 — темп не вказано.

№63 і №64 взяті у квадратні дужки, оскільки їх не зазначено в оригіналі.

№72 — у четвертому такті змінено тривалість першої ноти з четвертної на восьму.

№75 — у четвертому такті змінено тривалість останньої ноти з четвертної на восьму.

№99 — у першому і другому такті змінено розмір з $\frac{3}{4}$ на $\frac{7}{8}$ відповідно до наповнення такту.

№101 — у третьому такті змінено розмір з $\frac{2}{4}$ на $\frac{4}{4}$ відповідно до наповнення такту.

№112 — у дев'ятому такті змінено розмір з $\frac{3}{4}$ на $\frac{2}{4}$ відповідно до наповнення такту.

№139 — у сьомому такті змінено розмір з $\frac{2}{4}$ на $\frac{3}{4}$, у дев'ятому — навпаки відповідно до наповнення такту.

№173 — у п'ятому такті змінено групування шістнадцятих відповідно до тексту.

№174 — темп не зазначено.

[ПЕРЕДМОВА]

544 Частина мелодій була списана мною з голосу Лесі 1899 і 1900 року в Гадячому і в Києві — наприкінці 1898 р. — на початку 1899 р. Леся Українка мешкала в Києві. Влітку 1900 р. письменниця з рідними перебувала в родинному маєтку Зелений Гай неподалік від Гадяча. Того літа в них найздами гостювало 25 родичів і друзів, серед них і К. Квітка.

545 ...а частина — 1907 і 1908 року в Балаклаві і Ялті — у цей період подружжя, Лариса і Климент Квітки, мешкало в Криму. Восени 1907 р. деякий час жили в Балаклаві, потім переїхали в Ялту, а звідти — в Євпаторію.

546 Деякі тексти записала Леся і її брат Михайло Косач коло 1890 року безпосередно від волинських селянок і селян — з травня 1882 р. родина Косачів жила на Волині, в селі Колодяжному під Ковелем. Тут Леся Українка мала можливість чути автентичні пісні, брати участь в обрядах, а з роками почала записувати фольклорні тексти від місцевих жителів. Її старший брат Михайло Косач (1869–1903) разом із нею записував фольклор.

547 ...більшу часть Леся держала в пам'яті весь свій вік і продиктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 року в Кутаїсі — Тоді подружжя мешкало в Кутаїсі, за місцем служби К. Квітки. Леся Українка повернулася з Єгипту, де проходила курс кліматотерапії, і, не маючи сил займатися літературною працею, наспівувала для запису народні пісні.

548 Чинність — діяльність.

549 Повість «Екбаль-ганем» — останній твір Лесі Українки, план якого вона написала за декілька тижнів до смерті. Був задум драми, проте зроблено начерки прозового тексту. Повість залишилася незавершеною. Уперше надруковано в журналі «Літературно-науковий вістник» (жовтень-грудень 1913 р.).

ВЕСНЯНКИ, ВЕСНЯНІ ГРИ І ТАНКИ

550 Веснянки, весняні гри і танки — див. примітку до циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

1. А вже весна, а вже красна

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I–II. Київ, 1917–1918. Ч. I. С. 3–4.

551 З Миропілля, Звягельського повіту — див. примітку до № 6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

552 ...молодому козаченьку / мандрівочка пахне — цей мотив у веснянках, за словами М. Грушевського, нагадує про «початок козацького сезону», що припадав на ранню весну. Пізніше він став «заспівом до любовної історії» (Грушевський М. Історія української літератури. С. 210).

2. Ой на горі, на горі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 5–6.

Інший варіант цієї пісні записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «Миропілля» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

553 Ой додолу гілля, додолу — див. примітку до № 8 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

554 Десь узаявся яструбець, Всіх галочок розігнав — див. там само.

3. А в тому саду

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 6–7.

Мелодію до цієї пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «Миропілля» (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

555 А в тому саду чисто, метяно — сад у фольклорі символізує космічне впорядкування обжитого людиною культурного простору.

4. Туман танок водила

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 8–10.

Цю саму пісню записала Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».).

5. Ой не рости, кропе

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 10–11.

6. А ми просо сіяли, сіяли

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 11–13.

Повний текст пісні записала Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію до цієї пісні з дещо відмінним текстом записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «Миропілля. Звягель» (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

556 А ми просо сіяли, сіяли — див. примітку до №12 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

7. Ой нумо, нумо в зеленого Шума

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 13–14.

557 Ой нумо, нумо в зеленого Шума — обряд «Шум-шум'ячий» («Зелений Шум») — один із найдавніших ритуалів весняного календарного циклу, що зберіг елементи культу священних гаїв. Гаївку, що його супроводжує, побудовано на основі звуконаслідування весняних звуків лісу, що первісно мало на меті «пробудити» природу від зимового сну, імітативно накликати швидке розпускання дерев.

На деяких лісистих територіях донедавна зберігався весняний обряд «Шума заплітати», про який говориться в давньому тексті:

Ішли дівчата Шума заплітати,
Ой дівки, парубки,
Шума заплітати.

Персоніфікація міфологічного Шума і його дружини Шумихи наявна й у запису К. Квітки.

558 Плахта — жіночий одяг на зразок спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини.

559 Запаска — жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (переважно вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки; фартух.

8. Чи диво, чи не диво

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 14–15.

Цю саму пісню записала Леся Українка у с. Колодяжне (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

9. Ой поїду я

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 15–16.

У «колодяженському зошиті» в циклі «Веснянки» подано другу частину цієї пісні з мелодією (без номера) із с. Колодяжне (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Першу частину, очевидно, загублено. Мелодію до цієї пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

560 Любар — волосний центр Звягельського повіту Волинської губернії, нині смт Любар Житомирської області.

561 ...я молодець, тихий переборець — див. примітку до № [3] циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

10. А йдіт, кози, а йдіт, кози

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 16–17.

Повний текст цієї пісні записала Леся Українка в с. Колодяжне (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування:

«Миропілля» (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

562 ...повидайте Боже — див. примітку до №6 («А йдіт, кози») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

11. Перейди, місяцю, перейди, місяцю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 18–19.

Відмінний варіант цієї пісні записала Леся Українка у с. Колодяжне (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

563 З-під Любара, Звягельського повіту — див. примітку до №9 цього розділу.

12. Ой чи диво, чи не диво

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 19–20.

Інший варіант цієї пісні в запису К. Квітки див. під №8 цього розділу.

564 З Чекні, Дубенського повіту — див. примітку до №1 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

565 ...пішли дівки на войну — див. примітку до №9 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

13. А в нашій перепілоньки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 20–21.

Мелодію цієї пісні записала також Леся Українка з указівкою на місце побутування: «м. Полонне» (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

566 А в нашій перепілоньки — див. примітку до №3 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

567 Винозіронька — див. там само.

14. Чорнушко, душко

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 21–25.

Варіант цієї пісні записала Леся Українка в с. Колодяжне (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). У запису К. Квітки є поділ тексту на два гурти, а в Лесі Українки він відсутній, як і кінцівка тексту.

568 Чорнушко, душко — див. примітку до №7 («Чернушка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

15. Царівно! Ми твої гості!

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 25–27.

Цю саму мелодію записала Леся Українка з указівкою на місце побутування: «з м. Миропілля» (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

569 Царівно! Ми твої гості! — див. примітку до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

570 Ладо мое — номінація Ладо пов'язана з язичницькими віруваннями та обрядодіями. С. Килимник убачає в ній богиню весни та кохання (Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. Вінніпег, 1963. Кн. I. Т. 1, 2. С. 236). На думку І. Огієнка, Я. Головацького, Лада та відповідна форма чоловічого роду Лад (Ладо) — це назви богів вірного подружжя, любові, щастя і весни. У словнику-довіднику «Славянская мифология» сказано, що Лада — «богиня юності, весни і родючості, всещедра мати, покровителька любові та шлюбів» (Славянская мифология. Словарь-справочник. Москва: Линор&Совершенство, 1998. С. 37).

Повтори на зразок «Ладо», «Лада», «Лада-Лада», «Ладонька-Ладонька» в піснях-гаївках — це звертання-замовляння до праслов'янського божества. Часто вони супроводжувалися так званими «ладуваннями» чи «ладанками» — ритмічним плесканням у долоні на честь Лади.

На думку М. Грушевського, приспіву «Ой лелю» або «Ой ладо» характеризують «пісні паровальні і весільні» (Грушевський М. Історія української літератури Т. 1. С. 312).

Тут, як і в інших текстах із любовно-шлюбними мотивами, архаїчний вислів «Ладо» означає звернення не до язичницького божества, а до коханого (коханой).

571 Бояре — привілейована верства суспільства за княжої доби, княжі дружинники, високі посадовці в Київській державі; у весільній обрядовості — дружина молодого («князя»).

Ця номінація-звернення сягає княжого періоду та пов'язана з розвитком весільного обряду, коли ритуал весілля стає інсценізацією життя княжого двору: наречений — князь, наречена — княгиня, друзі нареченого — дружина, старости з друзями — бояри. Весняна пісня-гра, в основі якої лежить діалог двох гуртів (родів) про вибір дівчини-нареченої; перегукується з весільними обрядовими піснями з мотивами викупу молодої.

16. Десь тут була подоляночка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 27–28.

Цю саму пісню записала Леся Українка (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «с. Чекна, Луцького пові[іту]» (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

572 Десь тут була подоляночка — див. примітку до №4 («Подолянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

573 ...біжи до Дунаю — див. там само.

17. Заєньку, та за головоньку!

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 28–29.

Пісню записала також Леся Українка з деякими відмінами в тексті (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Ту саму пісню записав М. Лисенко від Лесі Українки з указівкою на місце побутування: «с. Чекна» (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

574 Заєньку, та за головоньку — див. примітку до №2 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

18. Бідна моя головонько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 30.

Цю саму пісню записала також Леся Українка з указівкою на місце побутування: «с. Чекна» (див. «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко з такою самою вказівкою (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

575 ...нещаслива моя доленько — див. примітку до №5 («Кострубонько») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

576 ...Кострубонька полюбила — див. там само.

19. А в неділю раненько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 31.

Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко (див. «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

20. А й а рак-неборак

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 31–32.

Такий самий текст пісні й опис гри в запису Лесі Українки з указівкою на місце побутування «с. Чекна, коло Луцького» див. у розділі «Дитячі гри, пісні й казки». Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко, зазначивши: «с. Чекна» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

577 А й а рак-неборак — див. примітку до №6 розділу «Дитячі гри, пісні й казки».

21. Женчичок-брєнчичок вилітає

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 32–33.

Той самий зразок мелодії записав від Лесі Українки М. Лисенко, указавши місце побутування: «с. Чекна» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

22. А в кривого танця

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 33.

Повний текст пісні записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Інший варіант пісні без мелодії — «А в кривому танцю» — вміщено в циклі «Бородарі» (див. там само). Два варіанти мелодії записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівками «с. Чекна» (варіант А) та «с. Колодяжне» (варіант Б) (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

23. Чи ви бачили

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 34–35.

Варіант цієї пісні записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). У запису К. Квітки є поділ тексту на два хори, а в Лесі Українки діалог відбувається між чоловіком і жінкою; текст інший, значно повніший. Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»). Пісня — цікавий зразок для простеження варіантної змінності тексту в ігрових піснях.

24. Кремпового колеса

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 35–36.

Пісню жартівливого змісту без мелодії «Млиновеє колесо» записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Інший варіант пісні без мелодії — «Кремповеє колесо» — вміщено в циклі «Бородарі» (див. там само). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «Ковельськ[ий] пов[іт]. Колодяжне» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

К. Квітка, аналізуючи пісенний репертуар Лесі Українки, пише: «В ті роки (за життя Лесі Українки. — Ред.) я ще не розумів, якою важливою історичною пам'яткою є мелодія пісні “Кремповее колесо”, що існувала в с. Колодяжному і збережена для науки завдяки Лесі Українці» (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). Т. 2. С. 444).

578 З Колодяжного, Ковельського повіту — див. примітку до пісні «Ой чіє то поле, широкі загоны?» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

579 Кремпового колеса — див. примітку до №1 циклу «Веснянки з Волині» в розділі «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка».

25. Пускайте нас, пускайте нас

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 36–38.

Інший варіант пісні без мелодії вміщено в циклі «Бородарі» (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

580 Пускайте нас, пускайте нас — див. примітку до №2 циклу «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

581 ...а ми мости помостимо — див. примітку до №6 («Царенко») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

582 Дунай — див. примітку до №4 («Подольянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

583 А ми мости положимо — див. примітку до №2 циклу «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

26. Горобеечку, в садку-падку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 38–39.

584 З Ушицького повіту — Новоушицький повіт Подільської губернії. Вказівка не зовсім зрозуміла, адже Леся Українка не була в цьому повіті. Водночас К. Квітка, як ретельний фольклорист, не міг зробити таку вказівку безпідставно чи помилково.

585 Горобеечку, в садку-падку — це зразок господарсько-вегетативної (рослинної гаївки). У минулому ці твори («Просо»,

«Овес», «Льон», «Мак») спирались на імітування процесів сіяння та вирощування різних культур, що супроводжувалося магiчними текстами (на зразок замовлянь), і мало сприяти швидкому зростанню злаків і родючості природи. Пізніше ці твори набрали форми хороводу, який водиться по колу, в центрі якого одна людина зображає все, про що співається. Такі гаївки є замовлянням не лише весняних робіт, а й усього циклу праці, майбутнього добробуту.

За словами М. Грушевського, «сей мотив — хороводними, імітаційними рухами пособляти зростові потрібних рослин, — очевидно, лежить в основі різних веснянкових дій, і я думаю, що вони були вегетаційними (рослинними) магiчними діями, виконуваними старшими, перше ніж зійшли на гри молодіжі. Такі забави, як “просо”, “сіяння маку”, в котрих тепер поетичні образи пісні уже взяли перевагу над вегетаційними діями і притьмили початковий магiчний, імітаційний акт, — колись стояли, мабуть, в дуже тіснім зв’язку з магiчними, вегетаційними танками, церемоніями, діями, котрих серія починалась з початком сонячного року і переходила через весь господарський сезон, пильнуючи розбудити, зміцнити, можливо, розвинути природні явища добродійні, корисні, потрібні, а знейтралізувати ворожі й шкідливі» (Грушевський М. Історія української літератури. С. 133).

Вегетаційно-господарські гаївки, до яких належить гаївка «Мак», зберігають зв’язок із тотемічно-культовими творами.

Горобецько — пестливе до горобець.

586 Ой так сіют мак, / і морковку, й пастернак — далі в повних текстах перелічено всі етапи праці та вирощування — як сходить мак, як росте, як цвіте, як його скородять, як косять, як в’яжуть, як труть, як їдять тощо.

Пастернак — дворічна чи багаторічна городня і дикоросла рослина родини зонтичних, м’ясистий коренеплід якої використовують як прянощі в кулінарії, як корм для тварин.

НА КУПАЛА

587 Купала (Купайла)— див. примітку до авторської передмови в розділі «Купала на Волині».

27. Ой ніхто ж там не бував, де ся явір розвивав

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 39–40.

Мелодію пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «с. Чекна» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

588 с. Яронь Звягельського пов[іту]— с. Яронь Новоград-Волинського повіту Волинської губернії, нині с. Ярунь Житомирської області.

28. Стоїть лобода вище города

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 40–41.

У збірнику К. Квітки подано перший рядок пісні із приспівом та мелодією. За коментарем ученого, «повний текст Л[еся] У[країнка] опублікувала в своїм статті “Купала на Волині” (“Життя і слова” за 1894 рік, кн. II і III вид. у Львові). Ця публікація стала мені відома вже після смерті Л[есі] У[країнки]; диктуючи мені тексти, вона про ті свої давні записи не згадала. З приміток редакції “Життя і слова” знати, що Л[еся] прислала тоді до редакції також і свої записи мелодій купалових пісень: редакція мала замір їх надрукувати, але того не зробила. Чи ті записи де заховалися, невідомо» (Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. I–II. Київ, 1917–1918. С. 41).

29. Ой на Купала-Купалочка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 41–42.

К. Квітка подав до цієї пісні два варіанти мелодії— з Колодяжного Ковельського повіту та з Миропілля Звягельського повіту й тексти (варіанти 1 і 2). Ту саму пісню (варіанти А і Б) із с. Колодяжного записала Леся Українка (див. «Купала на Волині»).

589 Ой на Купала-Купалочка / не виспалася Наталочка — див. примітку до №1 розділу «Купала на Волині».

30. Помощу кладочку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 42–43.

590 Помощу кладочку... — див. примітку до №22 розділу «Купала на Волині».

591 Ой а ти, Марійко, / зостанься, зостанься / та з своїм Андрійком / звінчайся, звінчайся — див. там само.

31. Посію я рожу, поставлю сторожу

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 43.

Цю саму пісню з с. Колодяжного див.: «Купала на Волині».

32. Вже Петрівочка минається

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 43–44.

Пісню з мелодією з незначними відміннями в тексті записала Леся Українка у с. Колодяжному (див.: «Купала на Волині»).

592 Вже Петрівочка минається — див. примітку до №2 та №19 розділу «Купала на Волині».

33. Ой в ліску, в ліску на дубку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 44–45.

У праці «Купала на Волині» Лесі Українки пісня має деякі відмінності в тексті. За коментарем К. Квітки, «в записові, опублікованім Лесею в “Житі і Слові” є одміни проти уміщеного тут, і місцем запису зазначене Миропілля. Очевидно Леся продиктувала мені колодяженський варіант, який перейняла після 1894 року. В цім варіанті оригінальне “шибай” намість ординарного “гойдайте” миропільського варіанта» (Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Київ, 1917–1918. Ч. I–II. С. 45).

593 Ой в ліску, в ліску на дубку — див. примітку до №42 розділу «Купала на Волині».

594 Шибати — гойдати; підкидати.

595 Зобачити — побачити.

34. Ой хто в тому лісі стукає-гукає?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 45–46.

Цю саму пісню з певними відмінами в тексті та двома варіантами мелодії з с. Колодяжного див.: «Купала на Волині».

596 А я не жидівка — в неділю робити — див. примітку до №14 розділу «Купала на Волині».

597 Білиця — див. там само.

35. Постійте, хлопці, тутейка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 46.

Пісня мала різне обрядове призначення. К. Квітка помістив її в розділі купальських. У «колодяженському зошиті» її подано в циклі «Бородарі» (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Мелодію пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко з указівкою на місце побутування: «Колодяжне» (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

598 Тутейка — тут.

Ой на городі крокіс, крокіс

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 46.

Варіанти цієї пісні записана також Леся Українка: один із Колодяжного, інший — із Миропілля Звягельського повіту (див.: «Купала на Волині»).

599 Крокіс — див. примітку до №8 розділу «Купала на Волині».

ПІСНІ ЖНИВАРСЬКІ

600 Пісні жнивארські— жнивארські пісні— «завершальний цикл літніх календарно-обрядових пісень, що супроводжують жнивארські обряди, виконуються під час збору врожаю хліба. Прив'язаність цих пісень до найвідповідальнішої пори у хліборобській праці пояснює дуже давнє походження та значну поширеність, зокрема серед слов'янських народів» (Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 132).

36. Ой літає соколенько по полю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 47.

Варіант цієї пісні без мелодії записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Мелодію записав від Лесі Українки М. Лисенко (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

601 Челядонька— пестливе до челядь (слуги; молодь; жінки, дівчата; члени однієї родини).

37. Котиться віночок по полю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 47–48.

Варіант цієї пісні без мелодії записала також Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

602 Котиться віночок по полю— див. примітку до №2 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ой наш господар-виноград

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 48–49.

Ой весело господару, весело

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 49.

Інший варіант цієї пісні без мелодії записала також Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

603 ...що ми віночок несемо — див. примітку до №37 цього розділу.

38. Ой паночку наш

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 49–50.

Цю саму пісню з мелодією записав від Лесі Українки М. Лисенко (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

39. Ой заспіваймо, нехай вдома почують

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 50.

Текст цієї пісні без мелодії записала також Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Утомила нас та широкая нива

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 50.

Текст цієї пісні з доданим першим рядком без мелодії записала також Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

40. Таки я палю, ріжу

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 51.

Мелодію пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

Підожни мене, Грицю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 51.

Я женчик недолугий

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 51.

Ви женці молодії

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 51.

41. Ой куриться доріжейка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 52.

Мелодію пісні записав від Лесі Українки М. Лисенко (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»).

Колядки

604 Колядки — жанр величальних календарно-обрядових пісень, які в дохристиянську добу були приурочені до початку нового господарського року, а з утвердженням християнства — до Різдва Христового. Учені (О. Потебня, О. Брікнер та ін.) вважають, що колядки первісно були пов'язані з весняним новоріччям, на що вказують часті згадки в них про оранку, сівбу тощо. Під впливом християнського календаря час виконання колядок наближено до зимового повороту сонця на літо (21 грудня), відколи день починає збільшуватися. Цю пору в багатьох народів (римлян, греків) відзначали як свято народження сонця (звідси походить назва «коляда», від латинського *calenda*, тобто свято нового року). Однак самі колядки — самобутній жанр традиційної обрядової пісенності українців; на поетику наклали відбиток різні історичні епохи та світоглядні системи.

42. Ой рано, рано кури запіли

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 53.

605 З звязля — див. примітку до пісні «Летить ворон з чужих сторін» (варіант 3) у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

43. Ой на Йордані тиха вода стояла

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 53.

Ця та наступна колядка містять євангельські й апокрифічні мотиви. Як наголошує Ф. Колесса, «у значній частині це убрані в колядкову форму легенди, що далі прядуть нитку біблійного оповідання, переходячи на поле фантастичної вигадки, н. пр.: про хрещення Христа й вибирання для нього імени; про грішне дерево иву, що дала себе вжити до мук Христових; про Богородицю, що шукає нічлігу, ховає Христа перед жидами, випускає грішні душі з пекла; про св. Миколая, що серед бурі перевозить грішні душі, й таке ін.» (Колесса Ф. *Українська усна словесність*. Львів, 1938. С. 47).

Це зразок водохресної пісні. Йордан тут — і назва річки, у якій прийняв хрещення Ісус Христос, і назва язичницького свята. Йордан — свято Водохреща (водосвяття), пов'язане з культом води та поклонінням богині Дані, про що свідчить його народна назва Йордана, або Ярдань. З утвердженням християнства воно набуло нового змісту і за співзвучністю назви почало асоціюватись із хрещенням Ісуса в річці Йордані. У первісному вигляді це свято проходило поблизу водоймищ у формі магічних ритуалів, метою яких було вшанування води, замовляння та задобрювання водних духів (Лановик М., Лановик З. *Українська усна народна творчість*. С. 112).

Окремі уривки водохресних пісень разом із пізнішими християнськими нашаруваннями донесли ряд поширених образів (води, Дани, річки, криниці, місяця) та мотивів (освячення води, замовляння до місяця чи води, виконання з водою певних магічних дій).

Мотив купання Пречистою Христа має апокрифічне походження; його взято з неканонічного Євангелія від Якова (не пізніше II ст. н. е.), у якому детально розповідається про дитинство і юність Богородиці, Благовіщення і народження Ісуса Христа.

44. Ой там на горі церкву будують

Подано за першодруком: *Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...*
Ч. I. С. 53–54.

Приспів цієї пісні — «алілуя, алілуя...» — в раді християнських конфесій — молитовне хвалебне слово, звернене до Бога. Уживане у відправах іудейської і християнської релігій для вираження славлення Бога (буквально — «Хваліте Господа!»). Це звернення багаторазово трапляється в книзі Псалмів. У перекладі

Біблії Огієнка українською мовою воно в більшості випадків звучить як «Хваліть Господа», а в 148-й главі — як «Хваліте Господа». У християнській богослужбовій практиці це слово нерідко просто транслітерують як «алілуя» або «алилуя» («Хваліте Господа з небес, хваліте його в вишніх, Алилуя»). Приспів «алилуя» або вірш псалма, який виконують на Літургії після читання Апостола перед читанням Євангелія й супроводжують приспівом «алилуя», називають алилуарієм.

45. Була вдовоюка в кінець села

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 54.

Повний текст див. у запису Олени Пчілки із села Рокитниці (Житє і Слово.1894. №1. С. 280). У примітці до цієї колядки Олена Пчілка звертає увагу на подібність її змісту з номером 13 купальських пісень, записаних Лесею Українкою на Волині і надрукованих перед цією колядкою в тому самому числі журналу «Житє і Слово».

606 З сіл Ратного і Рокитниці Ковельського пові[іт]у — Ратне (Ратно) Ковельського повіту Волинської губернії, нині смт Ратне Волинської області. Рокитниця — Див. примітку до пісні «Була вдовоюка в кінець села» в розділі «Купала на Волині».

46. Ой в розі, в розі, на перевозі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 54.

47. Нова рада стала

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 54–55.

Зразок колядки християнсько-релігійного змісту, як і відомі тексти «Бог предвічний народився», «Во Вифлеємі нині новина», «Небо і земля нині торжествують» та ін. Це колядки новішого часу, XVII–XVIII ст.; їх склали й поширили через церкву вчителі та учні братських шкіл.

В Україні колядники часто ходили з ляльковим вертепом, що в народному середовищі мав назву «шопка», та власноруч

виготовленою восьмикутною зіркою (на зразок віфлеємської), які символізували народження Спасителя.

Вертеп — старовинний пересувний український ляльковий театр, у якому ставили релігійні (на євангельські мотиви) і світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси.

ЩЕДРІВКА

607 Щедрівки — жанр календарно-обрядової лірики зимового циклу; їх виконують під Новий рік, з 13 на 14 січня за ст. ст. (на Щедрий вечір). Обрядових пісень із такою назвою немає в жодного народу. Мав рацію Ф. Колесса, підкреслюючи, що «греко-римські впливи стрінулися на східнослов'янському ґрунті вже з виробленою новорічною обрядовістю й величальними піснями місцевого походження. Дуже можливо, що ті старі новорічні пісні в нас називали власне щедрівками» (Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів, 1938. С. 39).

Деякі дослідники усної народної творчості (зокрема М. Грушевський, С. Килимник) не виділяють щедрівку в окремий жанр, об'єднуючи її з колядкою. К. Квітка стоїть на боці тих дослідників, які відстоюють самотність цього фольклорного жанру.

48. Щедрий вечір, добрий вечір

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 55–56.

608 Щедрий вечір, добрий вечір — ця зимова обрядова пісня (віднесена К. Квіткою до щедрівок завдяки характерному рефрену) за змістом тяжіє до колядок родинно-господарської тематики, які є витворами пізнішого періоду, на що вказують побутові деталі — шуба, калиточка, червінці. Такі тексти, як помітив О. Потебня, близькі до замовлянь. М. Грушевський із цього приводу писав: «Ті описи багатства, життя, краси, мудрості господаря, котрі містять вони, се не прості поетичні прикраси-перебільшення: се магічні закляття на щастя, оперті на вірі в чудодійну здібність слова наводити те, що ним сказане. Коли колядники малюють в таких перебільшених рисах багатство дому, незчисленні урожаї, безконечні стада господаря, вони зовсім не мають заміру описувати дійсність, і так не розуміють того хазяї — се була б не раз надто гірка іронія! Колядники своїми розкішними образами

накликають (розрідження автора. — Ред.) се багатство, щастя, шану і славу на свого господаря... Обрядові і пісенні поздоровлення і величання — се рід закляття на щастя, на здоровля, котре й досі заховалося в усній традиції» (Грушевський М. Історія української літератури Т. 1. С. 136).

609 Щедрий вечір, добрий вечір / добрим людям на весь вечір! — Обов'язковий рефрен, сталий і найвиразніший елемент щедрівок, що виконує функцію магічного замовляння

610 Калитка, калиточка — торбина для грошей; гаманець.

611 ...сім червінців — див. примітку до №5 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

РІЗДВЯНА ГРА

612 Різдво — одне з найбільших християнських свят, приурочене народженню Ісуса Христа. Складається з низки свят, які за юліанським календарем (старим стилем) припадають на 24 грудня — 7 січня, а за григоріанським (новим стилем) — на 7–19 січня. Як святково-обрядовий цикл Різдво акумулювало багато родинних, громадських, господарських і релігійних обрядів. Деякі з них мають характер драматизованих ігрових дійств: «Коза», «Меланка», «Цар Ірод» та ін. У їх виконанні поєднано словесний (мовлений чи співаний) текст із грою і діями сценічного характеру (розподіл за ролями, переодягання, дія, рухи, жести, голосова модуляція тощо) відповідно до їхнього змісту.

49. Го-го-го, коза

Подано першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 56–58.

613 Го-го-го, коза — Коза (або Водіння кози) — музично-драматичне дійство різдвяно-новорічного циклу, донедавна поширене в різних регіонах України. Назване так за головним персонажем — Козою, у яку перевдягався парубок. «Водили козу» ввечері під Новий рік на преподобної Меланії (31 грудня ст. ст. — 13 січня н. ст.), тому нерідко цей обряд побутував також у поєднанні з іншим драматичним дійством — «Маланкою». Яскравий синкретизм обряду «Коза», який виявляється в тісному взаємопереплетенні дії, словесних промов, музики та театральних елементів, вказує на давність його походження, на відображення

реліктів міфологічного світогляду з його вірою в магічну силу слова та вчинку. Головні мотиви обряду «Коза» яскраво виявляють свою первісну магіко-аграрну спрямованість: з одного боку, прославлення одомашненої корисної тварини, її магічного впливу на майбутній урожай, з іншого — уявлення землероба про циклічний кругообіг часу, завмирання природи взимку та її оживлення з приходом весни, що знайшло відображення у сценах «смерті» й «воскресіння» кози. Із часом обряд «Коза» втратив свою первісну магічну функцію і трансформувався в народне забавно-гумористичне дійство з розвинутим драматичним і театральним елементом (Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 196–197).

614 Михайлівка — села з такою назвою є в Житомирській області, проте всі вони розташовані досить далеко від Новограда-Волинського. Можливо, тут ідеться про якийсь мікротопонім у межах сучасного Новограда-Волинського.

На колодку

615 Колодка (Колодій) — персонаж, який символізує продовження роду. Його вшановували впродовж тижня (період Масниць, Запуст), після чого влаштовували обряд «волочіння колодки», адресований парубкам і дівчатам, що вчасно не взяли шлюб. Колодку сприймали як кару, від якої треба було відкупитися.

Колодчанські пісні — цикл жартівливих весняних пісень, що супроводжували звичай «водити колодку» і мали характер дівочих передражнювань хлопців.

50. Ой упала колодойка з неба

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 58.

616 Димель — товста жердина, прикріплена до передньої частини воза або саней, що використовується для запрягання коней і допомагає правити ними.

51. Ой а колодко, й а колодочко

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 58–59.

ВЕСІЛЬНІ

617 Весільні пісні — вид традиційної української родинно-обрядової народної пісенності, який є органічним складником весільних обрядових дій і супроводжує всі його етапи. Зв'язок з обрядовими весільними діями-актами відрізняє весільні пісні і за змістом, і за способом виконання від інших ліричних пісень, які співають на весіллі. Весільний ритуал і пісні, що його супроводжують, є відображенням різних історичних і суспільних реалій, правових, морально-етичних норм, релігійно-магічних та естетичних поглядів українського народу.

52. Летят галочки у три радочки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 59–60.

618 *Летят галочки у три радочки* — ця та наступна пісня супроводжували обряд розплітання коси та посаду нареченої, які відбувалися в домі молодої у присутності рідні та запрошених гостей напередодні власне весілля. Докладніше про це див. у примітці до циклу «В молоді. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Ритуали розплітання коси та посаду молодої носили сумний характер, під час їх проведення наречена повинна була плакати. Цьому сприяли сумовиті пісні дружок.

619 *Летят галочки у три радочки / зозуля попереду* — ліричні персонажі весільної словесності в піснях найчастіше постають у вигляді тотемних птахів: наречений — як сокіл, голуб, яструб, наречена — голубка, перепілка, зозуля.

620 ...зозуля закувала — «Зозуленька, — як стверджує С. Килимник, — це багатозначний символ наших пращурів — і вісник весни, і вісниця довготи віку <...>, і символ туги за життям, за минулим, за красою; символ бездітної вдови, але найголовніше — це символ віщування» (Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. Т. 2. С. 126).

Словацький дослідник Ч. Зібрт зауважує, що зозуля в народній поезії слов'ян стала взагалі символом смутку і плачу; по-сербськи «кукати» значить плакати (див.: Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії // Колесса Ф. Фольклористичні праці. Київ: Наукова думка, 1970. С. 141).

Ідуть дружечки у три радочки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 60–61.

621 Ідуть дружечки у три радочки — див. примітку до попередньої пісні; дружечки — пестливе від дружки — запрошені дівчата з боку молодії.

53. Ой на морі та на камені

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 61.

Ця та наступна пісня співаються на заручинах, на що вказує примітка упорядника: «Заручальна».

Заручини (змовини) були другим після сватання кроком передвесільного етапу весільної драми. Вони, як правило, відбувалися в домі парубка, куди прибувала рідня засватаної дівчини, щоб оглянути господарство та домовитися з його батьками (родом) про викуп (придане) та віно нареченої (сюди включалися наділ землі, дім, худоба, постіль, посуд, інші речі домашнього вжитку). У разі згоди обох сторін цю угоду запивали, наречена на знак остаточного рішення вийти заміж за парубка повинна була прийняти від нього дарунки (полотно, одяг, прикраси), серед яких обов'язково були два перстені, якими заручалися молоді. На окремих територіях заручини відбувалися того самого дня, що й сватання, після якого батьки зарученої дівчини їхали на оглядини до парубка (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 199).

Заручини, як і сватання, збереглися у формі ритуально-драматичного дійства, яке зрідка супроводжували обрядовими піснями.

Й а в неділеньку рано

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 61–62.

54. Славен у Бога Марисін посад

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 62.

622 Славен у Бога Марисін посад — пісня супроводжує обряд посаду молодої. Див. примітку до циклу «В молодої. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

623 По всіх віконцях янголи стоять, / а на дверечках сам Господь стоїт — образи янголів, Господа Бога є свідченням християнізації загалом давнього тексту, архетипним у якому є образ долі, якою Господь наділяє членів родини. У подібних піснях образ ангелів часто заміняє більш архаїчний образ соколів, які летять подивитися на посад молодої. Вони можуть сприйматися як душі померлих предків нареченої, втілені у птахів.

55. Летів горностав через став

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 62.

Співають дівчата, в'ючи гільце.

Обряд «завивання гільця» (вільця) — вбирання весільного дерева, про який ідеться в пісні, належить до дуже архаїчних. Він відобразив давні вірування, що породили ритуали поклоніння деревам як божествам чи одухотвореним істотам, вшанування священних гаїв чи плодоносних дерев. Як наскрізний архетип календарної та родинної обрядовості гільце є символом світового дерева, що виявляє зв'язок із міфами про створення світу та збереження роду.

Обряд приготування весільного гільця здійснювала лише неодружена молодь: парубки їхали в ліс вибирати та рубати дерево (з часом його замінила гілка), дівчата його «наряджали». Весільне деревце ще називали дівуванням, тому його мали право вбирати лише незаміжні дівчата. Гільце прикрашали калиною, барвінком, рутою, іншими магічними рослинами, шишками та горіхами, згодом — стрічками та іншими прикрасами (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 202–203).

Цей обряд супроводжували ритуальними піснями.

Численні тексти весільних пісень, у яких основними є архетипи річки, криниці, джерела, образи качок, лебедів, гусочок тощо, свідчать про тривале побутування на різних слов'янських територіях язичницьких шлюбних обрядів, що проводилися біля водоймищ чи були пов'язані з водою. Звідси, за спостереженнями О. Потєбні, символіка весільних пісень: говорити парубкові з дівчиною біля криниці — залицятись, бути дівчині біля річки

чи криниці— мріяти про подружжя, копати парубкові криницю— готуватись до одруження, купатись у воді чи переходити через річку (перестрибувати через потічок)— одружуватись (Потебня А. Переправа через воду как представление брака // Потебня А. Слово и миф. Москва: Правда, 1989. С. 553–565).

Така символіка наближає ці твори до календарно-обрядових, а згодом переходить у ліричні пісні про кохання та балади.

56. Січеная калинонька, січеная

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 63.

Пісню співають дівчата, йдучи з церкви після вінчання.

У весільних піснях наречених часто змальовують в образах сакральних дерев (дуба, явора, калини, смереки, сосни тощо), рослин (хмелю, маку, барвінку, рути, м'яти, рожі тощо). Кожен із цих образів у народній системі символів та знаків має своє смислове навантаження, тому їх задіюють із урахуванням конкретної ситуації.

У наведеному тексті вжито архетип калини, що символізує незайманість нареченої. Така сама символіка переважає в піснях, де молоду порівнюють із ягідкою, вишнею, червоною рожею та ін.

Січена калина— відлуння обряду насильницького захоплення дівчини-нареченої.

57. Й а з рутоньки дві квітоньки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 63.

На поширення цього мотиву в обрядових весільних піснях указує примітка упорядника: «Заспів до різних весільних пісень». Рослинна символіка (рутонька, квітоньки) цього заспіву є свідченням його давності та виявляє зв'язок із язичницькими мотивами весняно-літніх календарно-обрядових пісень.

58. Сховай мене, матусю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 63.

Пісня відобразила один із весільних ритуалів, які тепер проходять у формі гри, але є видозміненими випробуваннями нареченого. У минулому метою цих обрядів було виявити розум і кмітливість, силу і спритність молодого, тому випробування могло бути у формі загадок або у вигляді певних завдань, які він повинен був виконати (їхня складність залежала від того, чи рід був згідний віддати обрану ним дівчину). Донедавна ця традиція широко побутувала в народі: «У неділю, під вечір, молодий мав забирати молоду до себе, але молода непомітно ховалась від нього. Молодий мусив її знайти і за руку привести. Коли це було закохане подружжя, то молода ще за столом тихенько казала молодому, де її шукати, а коли було примусове весілля, то молода так ховалась, що молодий не міг її знайти, і вона сумна виходила сама із свого сховища. Якщо молодий знаходив молоду — будуть щасливо жити, а якщо не знаходив — буде нещасливе подружжя» (Весілля: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 1. С. 435).

59. Ой свату ж наш, свату

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 64.

Пісню співають, коли молодий із друзями приїжджає до нареченої, пройшовши всі випробування («перейми»).

60. Не наступай, Литво

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 64.

Пісню співають, коли молодий приїжджає по молоду й відбувається сутичка двох родів. Пісня відображає колишні реальні битви молодого та його дружини за наречену, які в народних обрядах збереглися у формі драматичних дійств, що їх розігрують учасники весілля. Поїзд нареченого при дворі чи брамі зустрічали дружби нареченої, функція яких — не пропустити «чужинців». При цьому розігравали сцену битви, яку супроводжували піснями на зразок тієї, яку записав К. Квітка. «Перейму» влаштовували не лише у дворі, а й під час руху весільних гостей від молодого до молодої. Якщо молодий був з іншого села, то «перейму» ставили також перед селом.

На думку російської дослідниці Н. Митропольської, іменник Литва у фольклорних текстах може мати різну семантику. Він «є знаком 1) військової сили; 2) країни, куди відвозять данину, і в результаті воєнного зіткнення звільняються від цієї залежності; 3) місця трудового богатирського подвигу; 4) країни, чий правитель загрожує руському місту; 5) непрямой характеристики сили та ворожості персонажа билини; 6) місця полону й ін.» (Митропольская Н. Литва в русском эпосе (К поэтике имен). Литература, XV (2). Вильнюс, 1974. С. 26).

61. Ой доки ж ми та стоятимем

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 64.

Співають, коли молодий, бояри і світилки входять до хати молодої. Після ритуальної «битви» сторона молодої вимагає від бояр молодого викуп за молоду. Ця традиція є відгомонам давніх часів, коли, віддаючи дівчину іншому племені, рід (чи плем'я) втрачав берегиню вогню, робочі руки, жінку, сини якої в майбутньому могли стати воїнами та мисливцями роду, дочки — новими робітницями, нареченими. У «викупі молодої» участь брали всі гості нареченого — його бояри, дружки, свати, які теж клали на тарілку гроші (чи завчасно склали гроші молодому) або дорогоцінні прикраси, посуд, предмети домашнього вжитку тощо. Обряд викупу міг затягнутися, якщо обидві сторони не сходилися на платі, про що й натякає пісня в запису К. Квітки.

62. Ой у саду голубець гуде

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 65.

624 Ой у саду голубець гуде — пісню співають у молодого, коли він вирушає з друзями по наречену. Центральний у тексті — мотив поради матері, що виряджає сина в дорогу.

625 Там Петруньо виражається, / у матінки та питається — про роль матері у весільних обрядах і піснях Ф. Колесса писав: «Серед пережитків з передісторичної доби зберігаються й досі в українському весіллі живі відгомони комунальних шлюбів і матриархату, як це стверджують досліді Федора Вовка <...>. Отим-то силою старої традиції в українських весільних обрядах і піснях

головна роль припадає матері молодого й особливо матері молодої, а роль батьків майже весь час зовсім незначна» (Колесса Ф. Ба- лада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії // Колесса Ф. Фольклористичні праці. Київ: Наукова думка, 1970. С. 150).

Та рано-раненько, та рано-раненько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 66.

626 Та рано-раненько, та рано-раненько — співають світилки, коли мати виряджає в неділю молодого до тещі. Тут мати навчає сина не пити першої чарки в тещі, а вилити коневі на гриву, що мало магичне значення (ритуальне вгощення коня або перевірка, чи напій не отруений).

Гусла гудут, гості ідуть

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 67.

627 Гусла гудуть, гості ідуть — співають дівчата, коли молода збирається до вінця.

65. Через сінечки в вишневий сад

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 67.

Пісню також записала в Колодяжному О. Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

66. Сванечки, сванечки, наші голубочки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 67.

Співають, коли молодий зі своїми гістьми приходять до молодої і ведеться торг за молоду. Сванечки — «свати», «сваточки».

67. На добраніч, стіни, лави

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 68.

628 На добраніч, стіни, лави — пісню співають, коли молодий забирає молоду до свого дому (роду). Вона належить до групи прощальних та має тужливу тональність. У минулому, коли молодий був, як правило, з іншого племені, що жило нерідко далеко від землі, звідки походила його обраниця, молодій доводилось прощатись назавсім. У пісні, записаній К. Квіткою, молода прощається з рідним домом, згадуючи ритуальні предмети як втілення духів роду, померлих предків.

68. Ой летяє чорна галочка по полю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 68–69.

629 Ой летяє чорна галочка по полю — співають після вінчання дорогою до дому молоді.

69. Ой летає чорная галка по полю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 69.

70. Хміль лугами, хміль лугами

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 69–70.

630 Хміль лугами, хміль лугами — співають у суботу в молоді перед розплітанням коси. Див. примітку до циклу «В молоді. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

71. Було літо, було літо та й стала зіма

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 70–71.

631 Було літо, було літо та й стала зіма — співають дружки, розплітаючи косу молоді. Див. примітку до циклу «В молоді. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

72. Не стій, вербо, над водою

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 71–72.

Мелодію цієї пісні записав М. Лисенко від Лесі Українки (див.: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка»). У К. Квітки зазначено: «З Яроня Звягельського пов[іту]», у М. Лисенка — «с. Жабориці, Звягельського пов[іту]».

632 ...рано-рано! — цей приспів характерний для веснянок, де він виконує функцію рефрену-звертання. Як стверджує М. Грушевський, «“Ой рано!” — аналогічне з балканськими і зах.-слов'янськими приспіваними рано-найрано і под., зв'язаними з стрічею нового весняного сонця, особливо при воді, раннім ранком...» (Грушевський М. Т. I. С. 312).

В. Давидюк пише: «На Поліссі є багато веснянок, у яких весна не згадується, зате через весь текст повторюються приспиви “рано-рано” чи “рано-нерано” <...>. Видно, що так могло називатись божество, до якого дівчата зверталися в пісні і роль якого одна з них виконувала. Найпоширеніша серед них, звичайно, назва-звертання «в е с н а» (тут і далі в цитаті розрідження автора. — Ред.). Але давньоіндійське «в а с а н т а», від якого воно походить, означає «ранній». Тому приспів-заклик “рано” можна вважати й за вигук-звертання “весно”. Тоді “рано-рано” можна реконструювати як “рано-рана” — “весно рання” — звертання до ранньої весни» (Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник. Луцьк, 1991. Вип. I. С. 19).

73. Ой на добраніч, дівчино

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 72–73.

633 Ой на добраніч, дівчино, на добраніч — пісню співають на заручинах.

74. Ой сивая зозуленька всенькі сади облітала

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 73–74.

634 Ой сивая зозуленька всенькі сади облітала — співають дружки біля воріт молодії, повертаючись додому після запрошення гостей на весілля.

75. Ой на морі глибокім

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 74.

Співається на заручинах.

76. Упав же гребінець під стілець

Подано за виданням:

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки... Ч. I. С. 74.

Співають, коли брат розплітає косу нареченій. Див. примітку до циклу «В молодій. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

77. Ой там за лісом, за перелісом

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 74.

78. Ой тихо, тихо Дунай водойку несе

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 75.

635 Ой тихо, тихо Дунай водойку несе — співають, чешучи розплетену косу молодій.

Дунай — див. примітку до №4 («Подільянка») циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

636 Ой чеше, чеше, на тихий Дунай несе — пісня зберегла елементи обряду «розбирання молодій», коли наречену перевдягали в інший одяг, а її косу старший дружба відтинав сокирою, що означало зміну статусу. Вважали, що, коли волосся нареченої не буде відрубане одним ударом, подружжя буде нещасливим. Пізніше волосся стали ховати під хустку або інший головний убір.

79. Ой летіли гусойки через сад

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 75.

Піснею запрошують молоду на посад. Див. примітку до циклу «В молоді. Вінкі. Субота» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

80. Летять галочки у три рядочки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 75–76.

Пор. з №52 цього розділу.

81. Світи, місяцю, не вечорися

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 76.

637 З Любомля, Володимирського повіту — див. примітку до пісні «Мати моя, матусенько» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

НА ХРЕСТИНИ

638 Хрестини — комплекс родинних обрядів у честь новонародженої дитини. Супроводжували хрестинними піснями.

Хрестинні пісні — уснопоетичні твори, тематично приурочені до народження, хрещення, урочистого застілля; у них фігурують основні учасники цих обрядодій. Хрестинні пісні виконують захисну, соціалізувальну, розважальну й естетичну функції.

Виділяють пісні величальні, у яких прославляють породіллю, Богоматір як її заступницю, бабу-повитуху, батька новонародженого, кумів; у них висловлюють побажання здоров'я, щастя дитині. Другу групу складають гумористичні (жартівливі) пісні з легкою насмішкою над учасниками хрестин — кумом і кумою, бабусею, батьком дитини. Ще одну групу формують застільні-бесідні пісні, які виконують під час урочистого застілля з приводу хрестин; вони тематично пов'язані з частуванням учасників дійства (характерні іронічні похвали щедрості господарів, кумів). Такий поділ умовний: гумористичними можуть бути і величальні, і бесідні пісні.

82. Ой де ж бо ти, Мати Божа, ой де ж ти бувала?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 76.

639 Ой де ж бо ти, Мати Божа, ой де ж ти бувала? — народний культ Богородиці відрізняється від канонічного приземленістю, уведенням у побут. Богородицю вважають покровителькою породіль; у хрестинних піснях вона допомагає купати, колихати новонароджене дитя.

83. Кумá кúма, кумá кúма, кумá кúма частує

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 77.

640 Кумá кúма, кумá кúма, кумá кúма частує — подібні твори могли перейти в розряд жартівливих після того, як поняття «кум» та «кума» втратили ореол сакральності, або у зв'язку з язичницькими грищами та «кумуванням».

641 Таляр — див. примітку до №44 танцювальних пісень у розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

84. Вишні-черешні розвиваються

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 77–78.

642 Вишні-черешні розвиваються — у хрестинних піснях образ вишні або черешні співвідносять із породіллею.

Пісні історичні, козацькі, рекрутські

643 Історичні пісні — ліро-епічні твори про конкретні чи типові суспільно-політичні події та процеси, відомих історичних осіб та безіменних героїв, які діяли в ту чи ту історичну епоху. Про сутність і жанрову природу історичної пісні досі ведуть суперечки. Перший дослідник жанру М. Гоголь трактував це поняття спочатку в найширшому його розумінні, застосовуючи до всіх видів українських народних пісень, а потім використовував лише в стосунку до певної групи пісенних творів про історичних осіб та події. У такому самому розумінні вживав цей термін І. Срезневський. Дослідники українських історичних

пісень В. Антонович і М. Драгоманов у кінці XIX ст. дотримувалися ширшого погляду на цей жанр. На їхнє переконання, історичні пісні українського народу — це сукупність різнотипних жанрів, пов'язаних з історією. Дослідники писали: «Відносна численність у такому розумінні історичних пісень серед ряду інших уже сама собою складає одну з характерних особливостей усної поезії малоруського народу», адже вони складають «поетичну історію суспільних явищ у Південній Русі щонайменше від IX в.». Тому, на думку вчених, стосовно українських історичних пісень приймати термін «історичні пісні» треба «дещо ширше, як приймали його інші видавці» (*Историческія пьсни малорусскаго народа съ объясненіями* Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Київ, 1874. Т. 1. С. 1, 3). Подібної думки дотримувався Ф. Колесса, відносячи до історичних і «пісні про козацький побут», і «пісні про панщину», тобто твори суміжних жанрів, зокрема суспільно-побутові ліричні пісні, у яких, на відміну від історичних, немає епічного начала (Колесса Ф. *Українська усна словесність*. Едмонтон, 1983. С. 22). Так само широко трактував поняття історизму російський дослідник В. Пропп: «Історизм цих пісень полягає не в тому, що в них правильно виведені історичні особи і розказані історичні події або такі, які народ вважає історичними. Історизм їх полягає в тому, що в цих піснях народ висловлює своє ставлення до історичних подій, осіб і обставин, виражає свою історичну самосвідомість. Історизм тут є явище ідейного порядку» (Пропп В. *Поэтика фольклора*. Москва: Лабиринт, 1998. С. 190).

К. Квітка, помістивши в одній групі пісні історичні та соціально-побутові (козацькі, рекрутські), тісно пов'язані з історією народу, стоїть на боці В. Антоновича, М. Драгоманова та їхніх однодумців.

644 Козацькі пісні — ліричні твори, що відображають почуття, роздуми, переживання героїв, викликані суспільно-політичними подіями та обставинами козацької доби. Маючи у своїй основі реальні факти та явища (боротьба з турецько-татарськими нападами, перемоги і поразки козацького війська, чужинська неволя і т. ін.), козацькі пісні передусім відтворюють ліричний образ козака — типового представника Запорозької Січі, передають його внутрішній духовний світ, думки й почуття, зумовлені різними обставинами неспокійного козацького життя, творять романтику козацької волі.

645 Рекрутські пісні— народні пісні суспільно-побутового циклу про вояцьке життя примусово рекрутованих українців до військ окупаційних режимів— російського, австрійського, польського (Українська фольклористика. Словник-довідник. С. 133). Із кінця XVIII ст., після ліквідації російською імператрицею Катериною II 1775 р. українського козацького війська в Україні, а також у зв'язку з поділом Польщі й окупацією Австрією Галичини, Буковини, Закарпаття, в Україні було запроваджено рекрутчину та солдатчину. У рекрутських піснях народ висловлював своє ставлення до рекрутчини та солдатчини як форм чужої військової організації, що суперечила національній психології селян-хліборобів. Примусова служба у війську чужинців-поневолювачів була для українців ненависною, принизливою, лягала великим тягарем на родину рекрута, марнувала його життя і доводила до відчаю. Зміст рекрутських пісень цілком реалістичний. Їхні головні мотиви: набір у рекрути та проводи до війська, примусова присяга, прощання з рідними, мотив самотності, страждання, туги за рідним домом, участь у битвах, смерть на чужині та ін.

85. Про Нечая («Ой то ж не хміль, не хмелина»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 78.

646 Українська народна козацька пісня, належить до історичних пісень, віднесена до «Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО», що потребує охорони. Відомо близько ста її записів, починаючи з XIX ст. У пісні йдеться про героя визвольної війни, брацлавського полковника Данила Нечая. Історичною основою твору був бій у Красному козацького війська та місцевого населення з військами Речі Посполитої під командуванням гетьмана польського коронного М. Калиновського і брацлавського воеводи С. Лянцкоронського в лютому 1651 р. Польське військо підступно оточило Красне, сторожа біля брами не очікувала нападу, бо вважала, що то повертаються козаки, і драгуни майже безперешкодно увірвалися на сонні вулиці. Сам Нечай був упевнений, що ворог далеко, і безпечно гуляв, поки вороги обступили місто і почали штурм. Нечай героїчно бився, отримав безліч поранень і поліг, мужньо обороняючись.

М. Грушевський зазначив: із літературного погляду пісня цікава тим, що в ній є «мотиви нашого старого героїчного епосу: гіперболізм богатирського розмаху Нечая, роля його коня, промови, до нього звернені, — все се зроблене в стилю старої богатирської епіки, очевидно ще живої на Україні в тім часі, так що з неї обіруч черпала нова героїчна поезія на козацькі теми» (Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. Київ, 1928. Т. IX. С. 8).

86. Про Морозенка («Ой Морозе, Морозенку»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 78–79.

Пісню також записала Ольга Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Цей текст див. також у запису М. Косача («Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

87. Ой на морі на синьому два лебеді б'ються

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 79–80.

88. Летить ворон з чужих сторон та й летячи кряче

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 80–81.

Варіант пісні див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

89. Була Польща, була Польща, а тепер Росія

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 82.

Цю пісню див. також у запису Ольги Косач-Кривинюк («Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач») та М. Косача («Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»); місце фіксації те саме. В обох варіантах її поєднують із наступною («Ой летіла зозуленька, летячи кувала») — про скасування панщини.

647 Була Польща, була Польща, а тепер Росія — див. примітку до пісні «Була Польща, була Польща» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

648 Пімов батько із сохою — див. там само.

Ой летіла зозуленька, летячи кувала

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 82–83.

649 Як панщина-даремщина / З села утікала — див. примітку до пісні «Була Польща, була Польща» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

90. Ой у полю вогонь горит

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 84–85.

650 Ой у полю вогонь горит — тема смерті козака — одна з найбільш поширених у козацьких піснях. Картина загибелі постає доволі традиційною: вбитий або важко поранений, козак лежить під калиною чи тополею, очі накриті червоною китайкою (символ козацької слави, у дохристиянські часи червоний — колір смерті), над ним нахилився вірний кінь та кружляє чорний ворон (теж символ смерті, представник потойбічного світу).

У пісні, записаній К. Квіткою, смертельно поранений козак розмовляє зі своїм єдиним другом — конем, який копитами в землі копає для нього могилу, просить його передати останню звістку рідним.

651 Над ним коник зажурився, / по коліна в землю вбився — митрополит Іларіон вважає, що «кінь у найдавніших пам'ятниках більшої ролі не грає, але стає частим і улюбленим за козацької доби» (Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ, 1992. С. 68). У козацьких піснях кінь — вірний друг і радник козака, провадить його в останню дорогу. Тут знову з'являється давній мотив «кінь — вісник смерті»: «Козака несуть / і коня ведуть, / кінь головоньку клонить».

652 Не плач, нене, не журися, / бо вже ж твій син оженився — мотив смерті козака як вінчання з сирою землею дуже поширений у козацьких піснях. Особливого драматизму він набуває в піснях, де загибель козака представлено у формі розгорнутої метафори — як опис весілля. На думку В. Соколової, «основою для зіставлення смерті з весіллям послужило те, що вони сприймалися як перехід у новий стан, як початок нового життєвого етапу». Таке

зіставлення характерне для багатьох народів, не тільки слов'янських (Соколова В. *Об историко-этнографическом значении народной поэтической образности (образ свадьбы-смерти в славянском фольклоре)* // *Фольклор и этнография. Связи фольклора с древними представлениями и обрядами. Ленинград, 1978. С. 195*).

91. Посіяли, поорали — нікому збирати

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 85–86.

Інші варіанти цієї пісні див. у записах О. Косач-Кривинюк («Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач») (тут її поєднано з історичною піснею «Ой Морозе, Морозенку») та М. Косача («Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

653 В Житомирі, славнім місті, побиті колючки — див. примітку до пісні «Ой Морозе, Морозенку, ти, прекрасний козаче» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

654 Чи ми в Бога заслужили, чи в своєї громади... — після реформи 1861 р. і скасування кріпацтва питання, кому йти до війська, вирішувала сільська рада, до якої входили переважно заможні господарі, або сільська громада. Вибір падав передусім на непокірних, бунтівливих хлопців (яких віддавали в рекрути з метою покарання), чи тих, за кого не було кому заступитися.

92. Єсть на небі дві зірниці

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 86.

655 Єсть на небі дві зірниці — пісню могли виконувати і як козацьку, і як рекрутську. Генетично рекрутські пісні тісно пов'язані з козацькими. Деякі з них — це просто дещо змінені варіанти козацьких пісень, пристосованих до нових суспільних обставин після занепаду козацтва. Деколи в них тільки змінювали слово «козак» на «рекрут», а весь зміст пісні залишали без змін.

93. Ти, мати моя, гей!

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 87.

656 ...острижуть, оббриють, гей! / русі кудройки — ідеться про один із найбільш драматичних епізодів ритуалу проведів хлопця до війська — примусове й обов'язкове «гоління чуба» (хлопця стригли «на лисо», що було першим приниженням людської гідності). Гоління чуба було остаточним прощанням юнака зі своїм життям на волі й початком важких поневірянь на чужині.

Баллади

657 Балади — ліро-епічні пісенні твори з гостро драматичними і трагічними сюжетами про незвичайні життєві події та конфлікти в особистій, родинній чи громадській сферах. Жанротворчими рисами балади є сюжетність, незвичайність і фантастичність, трагізм героїв — звичайних людей, драматизм, реалістичність, дидактизм, психологізм. Для поезики балад характерний напружений драматичний сюжет із використанням діалогів, монологів, роздумів-медитацій. Оповідь доповнюють зображенням картин природи, вкрапленнями міфологічних і містичних мотивів, що наближає баладу до казки та легенди.

У записах К. Квітки представлено чимало давніх балад із міфологічними мотивами та образами.

94. Ой заїхав козак та й з Україноньки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 88–89.

Схожу пісню з іншими початковими рядками тексту записав М. Косач (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

658 Ой заїхав козак та й з Україноньки — див. примітку до пісні «Ой у полі, полі коршомка стояла» (варіант I) в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

659 ...в нас будеш ходити в чорній кармазині — див. там само.

660 Ой скидай, дівко, з головки биндочки! — див. там само.

661 ...що ти гайдамаці на підмогу стала! — див. там само.

95. Ой оженився та й одружився

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 90–91.

Схожий текст у запису М. Косача див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

662 Полтина — див. примітку до пісні III циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

96. Мати сина на гвалт оженила

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 91–92.

Пісню подібного змісту записала в Колодяжному Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Схожий текст у запису М. Косача з Миропілля (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

663 Мати сина на гвалт оженила — див. примітку до пісні «Тихая вечеронька, тиха» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

...на гвалт оженила — див. примітку до пісні I циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

97. Ой у полю, полю береза стояла

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 92–94.

Варіант балади в запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів») становить контамінацію двох баладних сюжетів: про невістку-тополю та про отруєння сина і невістки.

664 Ой у полю, полю береза стояла — див. примітку до пісні IV циклу «Чари» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

...береза стояла — У народнопоетичній творчості береза виступає символом дівочої чистоти, символізує жінку, дівчину, уособлює кохання; дерево також символізує (своїми похилими вітами) тугу, смуток, горе, печаль: «Зеленая березонько, чого похилилась? Молодая дівчинонько, чого зажурилась?».

665 ...ой стала у полі та й тополю — мотив метаморфози тут — головний поетичний прийом, на якому засновано сюжет балади. Метаморфоза зумовлена крайнім напруженням життєвих сил героїні й має символічний характер. Балади, побудовані на прийомі метаморфози, М. Драгоманов вважав мандрівними, запозиченими від інших народів. Це твердження частко правильне,

адже такі сюжети трапляються і в античній міфології, і в епосах інших народів. Однак українці виробили свої національні сюжети. Найпоширеніший — про перетворення ненависної для свекрухи невістки в тополю — відомий на всій території України.

666 *Стинутися* — див. примітку до пісні IV циклу «Чари» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

98. У Марусі хата на помості

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 94–95.

667 *У Марусі хата на помості* — див. примітку до пісні «Марусина хата на помості» в розділі «Фольклорні записи Лариси Косач і Климента Квітки з Буркута і Довгополого».

Поміст. — див. там само.

668 *Ой хто мені трій-зілля достане...* — див. там само. Див. також коментар до № 4 в розділі «Купала на Волині».

99. Ой зіма, зіма та холодная

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 95–96.

Той самий текст пісні з с. Миропілля записав М. Косач (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

669 *Горійше* — див. примітку до пісні II циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

100. Ой кінь ірже, води не п'є, кінь доріженьку чує

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 96–97.

670 *Ой кінь ірже, води не п'є, кінь доріженьку чує* — пісні з таким початком трапляються серед веснянок і колядок лицарсько-дружинного та княжого періоду.

101. Ой устану раненько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 97–99.

671 ...у жупані голубому— див. примітку до №20 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

102. Ой у полі жито копитами збито

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 99.

Та сама пісня в запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»); місце фіксації те саме.

672 З Полонного, Звягельського пов[іту]— див. примітку до №3 циклу «Веснянки» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

673 Ой у полі жито копитами збито— див. примітку до пісні III циклу «Чари» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

103. Чи чули ви, люде, такої новини

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 100–101.

Запис цієї балади зробила також Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»). Розходження в текстах незначні. Порівняно із записом Квітки, в запису Лесі Українки відсутні два перші та два останні рядки.

У запису М. Косача з поміткою «Старі Кошари (Ковел[ьський] пов[іт]») див. також: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів». Між цим варіантом і тим, що записав Квітка, є суттєві відмінності в текстах.

674 З Луцького— див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

675 Чи чули ви, люде, такої новини— див. там само.

У запису К. Квітки є топонімічна прив'язка: «забито Петруся в Журавській долині».

676 ...а я хлоп в серм'язі— див. примітку до №20 циклу «Жнива» (3) в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

677 Таляр— див. примітку до пісні «Молодая пані Петруся кохала» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

678 Натє вам, рибалки, по півзолото, / витягнуть Петруся хоча й неживого!— див. там само.

104. Мати сина оженила

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 102–103.

679 З Скулина, Ковельського пов[іту]— див. примітку до пісні «Бувайте здорові, шляхи та дороги» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

680 Мати сина оженила — сюжет про матір-отруйницю, що згубила закоханих, на могилах яких виростають і переплітаються гіллям рослини, символізуючи перемогу кохання над смертю, — класичний у баладному репертуарі. Мотив дерева, квітки чи іншої рослини на могилі вбитих або померлих має типологічний характер і трапляється в поетичній творчості різних слов'янських народів: «Князь Михайла», «Василий и Софья» — у росіян, «Мати сина оженила» — в українців, «Наречена Лазаря Радановича» — в сербів тощо.

Із приводу цього сюжету Д. Балашов писав: «Можна сказати, що це специфічно баладний, різко відмінний від епічних, сюжет з принципово іншим характером конфлікту, оскільки в ньому боротьба за своє право на щастя переноситься виключно в духовну сферу» (Балашов Д. «Василий и Софья» (Баллада о гибели влюбленных) // Вопросы литературы и народного творчества. Петрозаводск, 1962. С. 92).

У сюжеті балади помітні сліди різних епох: дуже давні мотиви (чарування, перехід життєвої сили людини в рослину) та пізніші нашарування (реалістичність конфлікту, дидактичні елементи тощо).

681 Дала сину меду-вина пити, / а невістоньці чемериці пити — див. примітку до пісні IV циклу «Чари» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів». Чемериця — див. там само.

105. Була вдова, була вдова на Подолі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 103–105.

Іншу сюжетну версію цієї пісні («Ой у полі корчомка»), що завершується метаморфозою брата і сестри у квіти, записала Леся Українки в Колодяжному (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

Схожий текст пісні див. також у запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»); місце запису те саме.

682 З Перекович, Ковельського пов[іту] — див. примітку до пісні VII циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

683 Була вдова, була вдова на Подолі — див. примітку до пісні «Ой у полю корчомка» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

Поділ — див. примітку до пісні VII циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

684 ...чужа кров — не водиця, розливати не годиться — див. там само.

685 Горувати — див. там само.

106. На Подолу білий камінь

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 105–106.

К. Квітка в праці «Українські народні мелодії» подав ще два варіанти цієї пісні, що в Україні відома під заголовком «Про сербина» (Квітка К. Українські народні мелодії. Київ, 1922. № 282 і 298).

Міркування про генезу, художні особливості цієї балади висловило багато дослідників слов'янської ліро-епіки. Польський учений Ї. Горак, наприклад, вважає цей сюжет не лише одним із найбільш архаїчних, що зберіг ремінісценції родових суспільних норм, а й одним з найцінніших зразків світового фонду уснопоетичної творчості. Окреме дослідження присвятив баладі П. Лінтур (див.: Лінтур П. В. Нові записи баладної пісні про сестру-чарівницю: Проблема походження баладної пісні. Slavia. Прага, 1968. № 1. С. 59–82).

Зважаючи на численні згадки в українських варіантах балади сербина, М. Сумцов робить висновок про те, що «в відомих в друку сербських піснях цього роду не спостерігається великої подібності з малоруськими. Можливо, що “сербин” потрапив випадково в значенні чужоземця взагалі» (Сумцов Н. Народныя пьсьни объ отравленіи змьинимъ ядомъ. Кіевская Старина. 1893. Т. XLIII. С. 260).

107. Коло млина калина

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 106–111.

Один із варіантів цієї пісні («Ой з-под того явора») записала Леся Українка в Колодяжному (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

686 Коло млина калина — див. примітку до пісні «Ой з-под того явора» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

К. Квітка в розлогіму науковому коментарі до своєї публікації, розглядаючи шляхи еволюції пісні, спростовує тезу М. Драгоманова про те, що вона — російського походження. Своє міркування він розвинув і в пізнішій праці «Фольклористична спадщина Миколи Лисенка» (1930). Маючи російські варіанти балади, які він не знав, складаючи коментар до цієї пісні в збірнику «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив К. Квітка», учений робить висновок: «Мабуть, ця пісня в Росії мало поширена й перейшла таки від українців». При цьому він стверджує, що русизми в мові пісні, на які звертав увагу М. Драгоманов, не є аргументом проти її українського походження (Квітка К. *Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // Квітка К. Вибрані статті*. Київ: Музична Україна, 1986. Ч. II. С. 50).

108. Ой поїхав Іванюша на полювання

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 112–113.

687 Ой приснився Іванюші та й сон дивнейкий / що вилетів з-під ручейки сокіл яснейкий — щодо цього пісенного мотиву М. Гайдай пише: «Символом нещастя та смерті стає птах у віщому сні. Ці символи, безперечно, сягають у глиб давньослов'янської митності (пригадаймо хоча б знаменитий “мутен” сон князя Святослава у “Слові”) і відбивають давні вірування слов'ян. <...> У словацькій, українській і російській баладах герою сниться сон, ніби з-під руки вилітає птах. У словаків — це “slavicok”, в українців — сокіл і ряба зозуля, у росіян — сокіл, лебідь чи “серая утица”. Всі ці твори різні за темою і сюжетом» (Гайдай М. М. *Слов'янська балада в її зв'язках з іншими жанрами фольклору. Розвиток і взаємозв'язки жанрів слов'янського фольклору*. Київ: Наукова думка, 1973. С. 37).

Дослідженню цього сюжету присвячено праці: Драгоманов М. *Отголосокъ рыцарской поэзии въ русскихъ народныхъ пьсняхъ. Пьсни о «королевичъ» // Записки Юго-Западнаго отдѣла Императорскаго русскаго географическаго общества*. Київ, 1874. Т. II;

український переклад—у виданні: Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Львів, 1899. Т. I. С. 66–87. Пізніша студія з оглядом західноєвропейських і слов'янських паралелей: Ждановъ И. Пьсни о князь Михайль. Живая Старина. 1890. Вып. I–II.

688 «З-під лівої, з-під білої, раба зозуля»—зозуля тут—символ віщування, смутку і плачу. Слова про зозулю, що вилетіла з двору (з рукава), витлумачують як звістку про смерть коханої.

689 Свість—своячка, сестра дружини.

690 Скамниця—ослін.

109. Ой чие ж то поле, широкі загони?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 113–114.

Пісня без мелодії записана також Ольгою Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Схожий текст у запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

110. Ой учора ізвечора, ще кури не піли

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 114–115.

691 Ой учора ізвечора, ще кури не піли—умовна назва—«Пісня про Якіма». Сюжет про чоловіка, який за намовою коханки вбиває свою дружину, одним із перших опрацював М. Драгоманов у розвідці «Фатальная вдова (Уголовно-психологическая тема въ украинской народной пѣснѣ)», що була надрукована в томі XXIII журналу «Кіевская Старина» за 1888 р. (український переклад див: Розвідки М. Драгоманова про українську народну словесність. Львів, 1900. Т. III. С. 182–195). Учений звернув увагу на велику схожість відомих варіантів пісні, що, на його думку, «свідчить про національну суцільність українського племені» (Там само. С. 195).

І. Франко, досліджуючи тему жіночої долі в народних піснях, пояснює факти насилля в родинному житті економічними причинами, які породжують п'янство, подружні зради, а деколи й злочинні вчинки подружжя (Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Вибрані статті про народну творчість. Київ, 1955. С. 124–125). Детально аналізуючи сюжет пісні про Якіма,

І. Франко вбачає в ній відображення вдачі та характеру народу: «Дуже багато говорить ся пісня про вдачу, погляди і чуття народу, котрий її зложив! Простий “казус” кримінальний, — з якими наші суди так часто мають діло і з котрими розправляються за уставом, в яке світло поставлений світлою і високогуманною музою народною! Не можу відмовити собі тої приємності, — приглянутися ближче тій пісні, освітити її критично, розібрати і зважити її в усіх її складниках, хоч се може відведе мене на хвилю від властивого предмета сеї праці. <...> ...я не знаю, де б характер, погляди і поетичний талант нашого народу показувалися в кращім світлі, як іменно в тій пісні про Якіма!» (Там само. С. 127).

Баладний сюжет «Чоловік губить дружину» поширений також у росіян («Князь Роман жену терял»), у сербів («Хасанагиница»).

111. Ой росла я, росла, як у бору сосна

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. І. С. 116–117.

Пісню без мелодії зафіксувала також Ольга Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси та Ольги Косач»). Така сама пісня в запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси і Михайла Косачів»).

692 ...ой оддала мене мати та й за недоростка — див. примітку до пісні «Ой росла я, росла, як у борі сосна» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

112. Ой у Луцьку, славнім місті, капелія грає

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. І. С. 117–118.

693 Ой у Луцьку, славнім місті, капелія грає — Пісня про Бондарівну — історична українська народна пісня-балада, в основі сюжету якої — типові стосунки між закріпаченим селянством і польськими магнатами на Правобережній Україні у XVIII ст. Відома в багатьох варіантах, які відрізняються переважно місцем дії (Богуслав, Кам'янець-Подільський, Луцьк, Городенка, Бучач). Трапляється у фольклорі інших народів історичної Речі Посполитої — поляків та білорусів.

В останні роки життя Леся Українка збиралася написати драму на сюжет пісні, про що згадував у спогадах К. Квітка. Зберігся план твору, орієнтовно датований 1907–1910 рр.

Капелія — капела.

694 Був в ту пору пан Каньовський — прототипом пана Каньовського вважають польського магната Миколу Потоцького.

113. Ой там за гаєм, гаєм зелененьким

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки.
Ч. I. С. 119–121.

Запис тексту цієї пісні зробив також М. Косач (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

695 ...гей, зроби ж мені, милий, з бучиноньки трумну — див. примітку до пісні IV циклу «Різні баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

696 Тра — див. там само.

697 Деренина — див. там само.

698 Катанка — див. там само.

114. Ой у полі, полі коршомка стояла

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 121–122.

699 Ой у полі, полі коршомка стояла — див. примітку до пісні «Ой у полі, полі коршомка стояла» (варіант II) в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

700 ...ох вей, мамуню, зуґ, зуґ... — див. примітку до пісні «Ой у полі, полі коршомка стояла» (варіант III) в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

701 Приїзжай-но, салдат, в суботу на шабас — див. там само.

Пісні ліричні і побутові

702 Ліричні пісні — різновид пісенної творчості, основною ознакою якого є ліризм — естетичне сприйняття дійсності, у процесі якого буття осмислюють крізь призму людських переживань. Епічне начало тут відступає на другий план, майже (або зовсім) відсутнє зображення дії, вчинків — усю увагу зосереджено на відтворенні внутрішнього світу людини (психологічних станів, думок, бажань, надій, страждань і т. ін.).

Ліричні пісні прийнято поділяти на дві великі групи: 1) родинно-побутові; 2) суспільно-побутові. В основі такого поділу — протиставлення особистого і суспільного. В обох групах відображено

особисте і суспільне життя людини на тлі побутових (родинних чи суспільних) обставин.

115. Роман-зілля, роман-зілля

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 122–123.

703 Роман-зілля, роман-зілля / аж на межу похиляється— з образами магічного роман-зілля (ромен-зілля, рути, барвінку, інших чародійних трав) в обрядових і ліричних любовних піснях пов'язані мотиви чарування (приворожування, привертання) милого-судженого.

704 Повітка— господарське приміщення для утримання домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна; покрівля на опорах для захисту від сонця, дощу і т. ін.

705 Намітка— покривало з тонкого серпанку, яким зав'язують поверх очіпка голову заміжні жінки.

706 Не їдь, не їдь у Крим по сіль, / бо застанеш молодицею— йдеться про чумацький торговельний промисел, який набув поширення в Україні з XIV–XV ст. Чумаки волами їздили до берегів Чорного й Азовського морів (рідше— в Молдову чи Угорщину) за необхідними товарами. Найпоширенішими предметами торгівлі були сіль та риба.

Чумацький промисел в Україні був унікальним явищем; в інших народів були подібні купецькі промисли, але ніде не відомо візництва на такі далекі відстані (деякі валки їздили аж до Москви) та подібного типу організації торговців.

Чумакування часто ставало причиною розлуки закоханої пари, адже чумаки на довгий час покидали рідні домівки, нерідко гинули від хвороб чи в сутичках із розбійниками.

116. Під гай, мати, під гай, мати, під гай зелененький

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 124.

117. Чи я вплила, чи я вбрела, чи така доля

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 124.

118. Праду, сокочу

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 125–126.

707 Праду, сокочу — сокотіти — швидко, безупинно говорити.

119. Ой на горі пшениченька

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 126.

Пісню вперше записав К. Квітка з голосу Лесі Українки 1899 р. та надрукував під №6 у невеличкому збірнику: Квітка К. Збірник українських пісень з нотою / Гармонізація Б. Яновського. Київ, 1902.

У статті «Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд)» К. Квітка пише: «Пісня “Ой на горі пшениченька” належала до найбільш улюблених Лесею Українкою, якщо судити з того, що вона, сама визначаючи черговість, одною з перших для запису проспівала цю пісню. Вибір пісні для збірника було зроблено з відома Лесі Українки і з її схвалення. Таким чином “Ой на горі пшениченька” виявилась першою опублікованою піснею з репертуару Лесі Українки. На жаль, в музичному тексті цієї пісні є помилка, якої я своєчасно не помітив. <...> Правильне групування нот і підтекст були відновлені, коли пісня знову друкувалася 1917 р. в збірнику, який буде названо нижче в п. 4, під №119» (йдеться про збірник «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка». — Ред.) (Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд). Т. 2. С. 429–430).

708 Нетіпанка — неохайна, неакуратна жінка.

120. Їхав козак дорогою, зустрів дівку убогую

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 127.

709 120 — у першодруку допущено помилку: замість 120 стоїть 127.

710 Їхав козак дорогою, зустрів дівку убогую — епічна тема про мудру дівчину розвинулася в пісенних і прозових епічних жанрах — у колядках, весільних, русальних піснях, баладах і казках східних слов'ян. Учені припускають, що генетично ці сюжети

з'язані з обрядом ініціації, коли дівчатам пропонують загадки для перевірки зрілості їх розуму (див.: Балашов Д. *История развития жанра русской баллады*. Петрозаводск, 1966. С. 27).

Як підкреслює М. Гайдай, «в усіх східнослов'янських варіантах загадки мають однаковий характер (що росте без коріння, що горить без полум'я, що цвіте без цвіту, шумить без буйного вітру і т. ін.) і їхня мета — випробувати розум дівчини: відгадає — візьмуть за дружину, не відгадає — буде батькова» (Гайдай М. М. *Слов'янська балада в її зв'язках з іншими жанрами фольклору*. Розвиток і взаємозв'язки жанрів слов'янського фольклору. Київ: Наукова думка, 1973. С. 45–46). Усі ці загадки, як і їхні відгадки, архетипні, сягають корінням глибокої давнини, сповнені сакральним змістом, сприймаються як такі, які може відгадати лише посвячена людина.

В обрядовій поезії українців мотив загадування загадок найбільше поширений у русальних піснях, у яких загадки загадує дівчині русалка. Образ дівчини-семилітки в цих піснях перегукується з відповідним казковим персонажем. Дуже часто ці пісні завершуються тим, що «Дівчина загадочок не вгадала, / Русалочка дівчину залоскотала».

У ліричних піснях, як правило, загадування загадок немотивоване (як у запису К. Квітки. — Ред.), що свідчить, на думку білоруської дослідниці Л. Салавей, «не про творчу переробку старовинних сюжетних схем, а тільки про їхній розвиток, коли з пам'яті співаків зникають усі деталі обрамлення, а залишається тільки саме ядро — загадки — відгадки, завдяки доброму відпрацюванню формул, якими вони висловлені, і, можливо, приглушеному сенсу загадування» (Салавей Л. М. *Белорусская народная баллада*. Минск, 1978. С. 142).

121. Ой вербо, вербо кучерява

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 127–128.

711 Червінець — див. примітку до пісні 9 «Чі діво, чі не діво» циклу «Веснянки» розділу «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

122. Ой Василю, Василю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. I. С. 128.

123. Ой місяцю-місяченьку, не світи нікому

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 129–130.

Схожий варіант пісні в запису Лесі Українки див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

124. Ой давно я, давно в батенька була

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 130–131.

712 Ой давно я, давно в батенька була — дослідники переважно зараховують пісню про дочку-пташку до баладних сюжетів. Балада про дочку-пташку відома слов'янським і неслов'янським народам і належить до давніх за походженням творів. Безсумнівний її зв'язок з архаїчними уявленнями про шлюб і відповідними звичаєвими регламентаціями.

Єдиного погляду на походження пісні про дочку-пташку нема. Ї. Горак та Ф. Колесса розглядали цю пісню, що початково належала нібито до весільного обряду, як релікт язичницьких часів. Пізніше, коли ця весільна пісня втратила свій зв'язок з обрядом, вона, на думку дослідників, оформилась як балада. Шлях міграції пісні (потім балади) йшов із Заходу на Схід (див.: Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії. С. 109–163). І. Земцовський полемізує з таким поглядом, стверджуючи, що балада про дочку-пташку зародилась не в середині весільного обряду і «зовсім не з обряду вийшла» (Земцовский И. И. Баллада о дочке-пташке. К вопросу о взаимосвязях в славянской народной песенности // Русский фольклор: Народная поэзия славян. Москва, Ленинград, 1963. Т 8. С. 156, 158). Незважаючи на наявність у сюжеті дуже давнього мотиву («прилетіти пташкою»), витоки якого І. Земцовський бачить у язичницькій епосі екзогамного шлюбу, саме оформлення пісні він розглядає як продукт більш пізнього часу. Заперечує І. Земцовський і можливість першопочаткового західнослов'янського походження балади, допускаючи самозародження сюжету одночасно на сході і заході Європи в результаті їхньої історичної, побутової і психологічної близькості (Там само. С. 159).

Щодо еволюції балади про дочку-пташку в ліричну пісню Ф. Колесса подає такі аргументи: «Основною і найбільш характерною

рисою пісні-балади про дочку-пташку, що обумовлює цілий її зміст, є метаморфоза. Та в своїй дальшій еволюції на українському ґрунті згадана пісня втрачає сю баладну рису і через те перемінюється в звичайну побутову пісню з реалістичною основою про гостину замужньої дочки у матері. Головна вага покладена тут на мотив непізнання дочки рідною матір'ю, що й у баладі про дочку-зозулю відіграє важливу роль. «...» Випитування матері про те, що сталося з красою і приданим дочки, ...цей мотив — розмова на тему зовсім реальних відносин, — може й був головною основою, на якій довершився перехід балади в побутову пісню про жіночу неволю. «...» Отак балада про дочку-зозулю з часом позбувається чудотворного елемента, обростає побутовими подробицями й перетворюється в ліро-побутову пісню» (Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії. С. 136–137).

713 ...вже тая стежечка терном заросла — «Мотив дороги, зарослої споришами, терновими чи калиновими кущами, здається, пізніше приплетений до пісні про дочку-зозулю і слабо з нею пов'язаний. Невчащана стежка заростає травами й кущами: отже, натяком на позаростані стежки підкреслюється тут довгий час розлуки, а не перешкода, яку можна б побороти тільки перекинувшись пташкою» (Там само. С. 133).

714 ...до свого батенька крильми полечу — Ф. Колесса наголошує: «Порівняння “полетіти пташкою”, дуже поширене в народній поезії слов'ян, можна вважати основним мотивом пісні про дочку-зозулю та інших споріднених пісень» (Там само. С. 140). Із приводу генези цього мотиву вчений пише: «Бажання жінки-жалібниці перелетіти пташкою до близької й дорогої серцю людини — цей мотив дуже старий і загальнопоширений у слов'янській народній поезії «...» Про його старинність на українському ґрунті засвідчує вже “Слово о полку Ігоревім”, а саме плач Ярославни» (Там само. С. 140). «Раз порівнявши людину з пташкою — завважує В. Данилов, — поетична думка не спиняється на цьому, а розвиває порівняння в образ, приписуючи людині атрибути, що характеризують птицю «...» Отак стилістичні формули, віддаляючись від свого джерела, порівняння чи символу, переходять у поетичні мотиви» (Данилов В. Символика птиць и растений въ украинскихъ похоронныхъ причитаніяхъ. Киевская Старина. 1906. Т. XCIV. С. 619–624). «Живучість цього мотиву на слов'янському ґрунті, — як стверджує Ф. Колесса, — піддержувала й давня віра в метемпсихозу, що душа вмираючого виходить із тіла

у постаті пташки та що померлі являються живим у виді птиць, особливо зозулі, тому ж і кування зозулі в українській народній поезії завсіди сумне й жалісне; поява й кування зозулі толкується не раз, як заповідь нещастя, смерті в родині» (Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії. С. 141).

125. Ой болить мені та головонька

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 132.

126. Ой сосна, сосна тонка виросла, гей!

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 132–133.

715 З Жабориці Звягельського пов[іту] — див. примітку до №21 розділу «Купала на Волині».

127. Калино-малино, чого в лузі стоїш?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 133–134.

Схожий текст у запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

716 З Біліня, Ковельського повіту — див. примітку до пісні «Летить ворон з чужих сторон» у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

128. Світи, місяцю, з вечера цілу нічку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 134–136.

Схожий текст у запису М. Косача див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

717 Зальотоньки — пестливе до зальоти, див. примітку до №12 розділу «Купала на Волині».

129. З-під темного гайка вилітає галка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 136–137.

Пісню подібного змісту без мелодії («З зеленого гайка») див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

718 ...прибудьте до мене рокового свята! — див. примітку до пісні «З зеленого гайка» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

130. Чи я не хороша, чи я не вродлива?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 137.

719 Доганойка — пестливе до догана (недолік).

131. Бувайте здорові, шляхи та дороги

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 138–140.

Варіанти цієї пісні в записах Лесі Українки див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

720 ...та піду накрию милого слідочок — див. примітку до пісні «Бувайте здорові, шляхи та дороги» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

132. Ой зійди, зійди, зіронько вечірня

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 141.

133. Ой гиля, гиля

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 141–142.

Варіант цієї пісні записав також М. Косач (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

134. Ой як було хорошейко

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 142–143.

135. Тихо, тихо Дунай воду несе

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 143–144.

721 Притуда — скрутне становище, горе, біда; почуття скорботи, тяжкої туги.

136. Чи я собі в лузі не калина

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 144.

137. Ой у полі курно та димно

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 145–146.

Пісню записала в Колодяжному Ольга Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

138. Коло млина, коло броду

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 146–147.

139. Ой горе, горе, а ще гірше буде

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 147.

Повніший варіант цієї пісні з с. Колодяжного записала Ольга Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

140. Вже вечір, вечір

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 148–149.

141. Вчора була суботойка, а ниньки неділя

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 149–150.

722 Ниньки — сьогодні.

723 Нездужавий — який нездужає, хворий; який не має фізичних сил, кволий, безсилий.

142. Чорні гочі, пора спати

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 150.

Текст цієї пісні записала в с. Колодяжному Ольга Косач-Кривинюк (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»). Схожий текст у запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

724 Коникові обрік дати... — див. примітку до пісні «Чорні очі, пора спати» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

725 ...А козака у світьолку — див. там само.

143. Ой чом, коню, води не п'єш? Десь доріжку чуєш?

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 151.

Та сама пісня — в запису Лесі Українки (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

144. Дівчинойка по гриби ходила

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 152–153.

726 Далєбі — правду кажучи, справді; таки.

145. Ой казали люде, що свекруха добра

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 154.

146. Ой зоройко вечірняя

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 155.

147. Ой піду я понад лугом

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 155–157.

148. Ой у полі дві тополі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 157.

149. Чорноморець, моя мати, чорноморець

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 158.

Та сама пісня в запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

727 Чорноморець, моя мати, чорноморець — ця лірична пісня похідна від балади про мандрівку підмовленої дівчини з козаком-зводителем (див. примітку до пісні «Ой у полі, полі коршомка стояла» (варіант I) у розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»). Утративши трагічну кінцівку, в якій зведена дівчина гине, балада перейшла в розряд ліричних пісень про кохання.

728 Серм'яжина — одиничне від серм'яга. Див. примітку до №27 циклу «Бородарі» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

150. За горою крем'яною

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 159.

729 За горою крем'яною — лірична пісня, близька до балад тематичного циклу «Втрата дівчиною вінка». За звичаєвим правом українців, дівчина-покритка не могла в день шлюбу прикрашати голову вінком (звідси й назва баладного сюжету).

151. Та туман яром, туман яром, туман качається

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 160–161.

730 Та туман яром, туман яром, туман качається—лірична пісня є наслідком контамінації двох мотивів—про невтішну долю убогої дівчини та про навернення козака чарами за допомогою циганки-ворожки. Другий мотив має баладне походження, хоча в ліричній пісні чарування не приводить до трагічної кінцівки.

731 ...та урізала русої коси, козака підкурила—пісня доносить елементи магічних дій, до яких вдавалися ворожки (чарівниці). Використання в чаклунських діях волосся дівчини та вогню (диму) свідчить про застосування невербальної, зокрема контактно-магічної магії.

152. Ой Боже мій милостивий

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 161.

732 Щука-риба в морі грає—див. примітку до пісні «Ой дай же, Боже, з вечора погоду» в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

153. Ї а встань, невістко

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 162.

733 Ї а встань, невістко, / та бодай ти не встала! / Подій корові, / що від батька нагнала. — ця та наступні строфи пісні мають певну подібність до сварки Матері й Килини у 3-й дії «Лісової пісні».

154. Ой у нашій Колодяжні стала новина

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 163.

Початок балади про дітозгубницю.

155. Ой темна нічка та не видная

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 163.

156. Піють півні, піють другі, а я в коршмі п'ю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 164.

157. Ой Ганнусю, моя дуся

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 164.

158. Ти, калино дубовая

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 164.

159. Ой ци був ти, сивий орле

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 165–166.

160. Мати моя, матусенько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 167–168.

Два схожі варіанти цієї пісні записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

161. Ой летіли журавлі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 168.

162. Ой коли б я знала, що буду вмерати

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 169.

Така сама пісня в запису М. Косача (див.: «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів»).

734 Ой стояла труна двацять штирі роки — див. примітку до пісні VIII циклу «Різни баллади» в розділі «Фольклорні записи Лариси та Михайла Косачів».

163. З'їздив я коника, з'їздив я й другого

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 170–172.

164. Сивий коню, сивий

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 172.

165. Ой піду ж бо я в ліси-лісочки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 173.

166. Вийду на поле, гляну на море

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 174.

735 Ніґди—ніколи.

167. Козака несуть і коня ведуть

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 175.

736 Гадяч—повітовий центр Полтавської губернії, м. Гадяч Полтавської області. Див. також примітку до авторської передмови цього розділу.

ПІСНІ ЖАРТОВНІ

737 Жартовні (жартівливі) пісні—такий жанр українського пісенного фольклору, у якому в гумористично-розважальній формі відображено різноманітні життєві явища та стосунки між людьми. Гумор як особливий спосіб відображення дійсності виступає основною ознакою жанру. Тональність сміху в жартівливих піснях доброзичлива, співчутлива, тематика—дуже широка й різноманітна; основним об'єктом зображення є родинно-побутова сфера, зокрема негативні риси характеру і поведінки. Змалювання родинного життя охоплює різноманітні вади та вияви смішного, насамперед у стосунках між чоловіком і жінкою, тещею та зятем, дідом і бабою, кумами.

168. Зажурився щигол, мисляче думає

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 176–179.

738 ...сам пан орел за старосту», «соя, до покоя, за пані сваху», «і дружечки, і світилки — весільні гості — жартівлива пісня містить перелік весільних чинів, характерних для традиційного українського весілля: староста, свахи (старші жінки), дружки, світилки, бояри тощо. На різних територіях склад весільної дружини, кількість дружбів, старостів та ін., як і назви цих «весільних чинів», можуть бути різними.

739 Приданки — весільні гості з боку нареченої, які прямують із нею в дім нареченого.

740 Куль — обмолочений і обтрушений від уламків сніп жита або пшениці, який використовували для покрівлі.

169. Перепеличенька повдовіла

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 179–181.

741 ...така барзе ладна — барзе — дуже; ладний — красивий.

742 Щур — співочий птах родини в'юркових; стриж, невеликий схожий на ластівку птах з видовженим тілом і довгими гострими крилами.

743 Воловее очко — волове очко, найменший розміром співочий птах, який водиться на Україні.

744 Тра — треба.

745 Изможність — можливість; сила, влада; засоби.

746 Приліта до неї щигол спишна — щигол — щиголь, невеликий співочий птах родини в'юркових, який має яскраве строкате оперення. Спишна — гордовито, поважно.

170. Ой п'яна я, п'яна

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 182.

171. Старий оженився, взяв молоду жінку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 182–183.

Пісню подібного змісту з мелодією записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

172. Ой устану я в понеділок

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 183–184.

Пісню подібного змісту без мелодії записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

747 Починок — пряжа, намотана на веретено, або кількість цієї пряжі, знятої з веретена.

748 Чисниця — десята частина (три нитки) пасма.

173. На бережку ножки мила

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 185.

Пісню подібного змісту записала Леся Українка (див.: «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач»).

174. Ой казала мені мати

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 185–186.

175. А в місяці сентябрі

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 186.

176. Ой мій милий голубоньку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 186.

Ой мій милий вошопруде

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 186.

177. Ходили, блудили парубки

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 186.

ПІСНІ ДО ТАНЦЮ

749 Пісні до танцю (танцювальні, танкові, танечні пісні) — пісні-приспівки до найпопулярніших народних танців жартівливого чи ліричного характеру. Генетично вони сягають давніх часів, про що свідчить синкретизм тексту, мелодії і танцювальних рухів. Танкові пісні виявляють зв'язок із календарно-обрядовою лірикою, яка супроводжувала магічні танцювальні дії і ритуали. Особливо близькі вони до веснянок, серед яких чимало жартівливих. Термін «танкові пісні» об'єднує ряд жанрових різновидів, які виділяють на основі ритмічної форми: коломийки, шумки, козацькі, краков'яки частівки та ін. Теми, мотиви та ритміка танкових пісень дуже різноманітні, що дало підставу В. Гнатюкові твердити: «Разом узяті коломийки, козацькі і краков'яки представляють таке багатство нашої пісні, яке ледве у інших слов'ян подибається» (Гнатюк В. *Передне слово до збірника «Коломийки»* // Гнатюк В. *Вибрані статті про народну творчість*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 168).

178. Ви, музики, грайте

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 187.

179. Ой летіла зозуленька, куючи, куючи

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 188.

180. Коло гаю походжаю, в гаю не буваю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 189–190.

Схожу пісню див.: «Народні пісні до танцю».

750 Одну знаю на Вкраїні, другу на Волині — див. примітку до №41 танцювальних пісень в розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

181. Ой рикнула коровиця турського заводу

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 190–192.

751 Шеляг — див. примітку до № 34 в розділі «Народні пісні до танцю».

182. Чії пчоли по діброві, мої на цвіточку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 192.

183. На городі калюжа

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 193.

752 Війматися — заспокоюватися, зменшувати, переставати.

184. Ой кажуть люде

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 194.

753 Галава — див. примітку до № 19 танцювальних пісень у розділі «Фольклорні записи Лариси й Ольги Косач».

185. Казав еси: «Люблю, люблю»

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 194–195.

186. Ви музики мої

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 195.

754 Ой мій чоловік на Волощину втік — див. примітку до № 4 в розділі «Народні пісні до танцю».

187. На городі квітки в'ються

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 196.

188. Бодай же ти, дівчинонько

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 196–197.

189. Ой гуляла дівчинька

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 197–198.

190. Ой посіяв козак гречку

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 198.

191. Ой не ходи, козаченьку, до мене

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 199.

Розпорвся черевик у мене

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 199.

192. Коли б мені ступка та жорна

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 199.

755 Коли б мені ступка та жорна — див. примітку до №57 в розділі «Народні пісні до танцю».

193. Сяк-так до вечера буду жить

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 200.

756 Шкарбунці — див. примітку до №56 в розділі «Народні пісні до танцю».

194. Ой ти мене, вражий сину, не займай

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 200–201.

195. Ой ти знав

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 201.

196. Ой іду, йду, йду

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 202.

197. Ой іду, йду, йду

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 202.

198. Чого сидиш, надулася

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 203.

199. На березу дуб похилився

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 203–204.

200. Катерина і Василь

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 204–205.

201. На вулиці скрипка грає

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 205.

202. Тут моя кума була

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 205–206.

203. Гарненька молодичка

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 206.

204. Прийди, прийди, мій хороший

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 206–207.

Козаченьку чорновусий

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 207.

757 ...чом на тобі жупан кусий— див. примітку до №47 розділу «Народні пісні до танцю».

758 Купервас — див. примітку до пісні «Ой ти, Гандзю милостива» розділу «Народні пісні до танцю».

Ой то ж мені догодило

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 207.

Ой ти, Гандзю милостива

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 207.

Ти паробок, я паробок

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 208.

Погуляймо, братиця

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 208.

205. Ой випити — то то я

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 209.

206. Пішла я вальця

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 209.

759 Валець — див. примітку до №22 розділу «Народні пісні до танцю».

КОЛИСКОВІ

760 Колискові пісні—жанр народної родинної лірики з яскраво вираженою утилітарною функцією—заспокоїти, заколихати, приспати дитину. Їх виконавцем є мати, іноді—батько чи інші члени родини. Головна функція колискових пісень—впливати на стан і настрій дитини в момент засинання. Основні мотиви—закликання, запрошення дитини до сну. Для колискових пісень особливо характерні образи сну, дрімоти, котика (сірого, білого, мурого, волохатого), колісочки (нової, мальованої), журавочки тощо.

207. А-а, котів два

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 210–211.

761 А-а, котів два—кіт у колискових піснях набув значення своєрідного стереотипу.

208. А-а, кицю

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 211–212.

209. А-а, коточок

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 212.

210. Бити кицю, бити

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 213.

211. Котику сіренький

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 213–214.

212. Ой ходить сон коло вікон

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 214–215.

Дитячі пісні

762 Дитячі пісні — твори дитячого пісенного фольклору, які відповідають віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей. У термін «дитячі пісні» (як і «дитячий фольклор») вкладають різний зміст. Одні вчені вважають, що це широке поняття, яке включає: творчість дорослих для дітей, творчість дорослих, яка згодом стала дитячою, і власне дитячу творчість (Е. Помаранцева, В. Василенко, М. Мельников, В. Бойко, Г. Довженок). Інші до цієї групи зараховують тільки ті зразки, які створили і виконують самі діти (Г. Виноградов, М. Андреев, В. Чичеров). Дитячі пісні синкретичні за структурою — поєднують вербальні, музичні, танцювальні й ігрові компоненти.

213. Бігло, бігло

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 216.

214. «Безконешна» («Був собі журавель»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 217.

763 Безконешна — див. примітку до №9 розділу «Народні гри, пісні й казки».

215. Мир миром

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 218.

216. Воскресение день

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 218.

Місце запису вказано у виданні 1903 р. і перевиданні помилково. Мабуть, пісня походить із Гадяча.

217. Клем-бом-клем!

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 219.

218. До гри в «Бобра» («Ой ти, старий бобре»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 219.

**219. До гри в «Залізного Ключа», або
у «Вовка» («Ой дзвони дзвонять»)**

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 220.

220. До гри у «Відьми» («Ой ти, бабо»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 220.

**221. Мелодія до приповідки «Скрипка і бубон»
(«І наїмось, нап'ємось»)**

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 221.

764 З Звягельського пов[іту] — стара назва Новоград-Волинського повіту повіту Волинській губернії.

Мелодії до казок

765 Казка — це епічний твір народної словесності, у якому відображено різночасові вірування, погляди та уявлення народу у формі структурованої, хронологічно послідовної сюжетної оповіді, яка має чітку композиційну будову, яскраво виражену колізію, в основі якої лежить протиборство між добром і злом, що завершується перемогою добра (Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. С. 405). До найбільш давніх пластів народного казкового епосу належать казки про тварин та чарівні (героїко-фантастичні) казки.

Важливий елемент архітектоніки казок про тварин — поєднання епічних елементів із ліричними, коли в оповідні твори внесено віршовану повторювану частину. Часто такі віршові елементи, призначені для співу, перегукуються із формулами замовлянь, як у казці про котика і півника, мають характер дитячих приповідок, забавлянок, скоромовок. У цьому сенсі вони близькі

до дитячого ігрового фольклору. За словами І. Березовського, «...римована імпровізація на теми “звіриного епосу” в поетичній практиці вилилась у своєрідну з винятковою концентрацією епічного елемента художню мініатюру» (Березовський І. Українські народні казки про тварин // Казки про тварин. Київ: Наукова думка, 1979. С. 28).

222. До казки про котика та півника («Котику, братіку»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 222.

Текст казки див.: «Народні гри, пісні й казки».

223. Ой у лиски, в лиски

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 222.

Текст казки див.: «Народні гри, пісні й казки».

224. До казки про Івашка («Івашечку, Івашечку»)

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 223.

Текст казки див.: «Народні гри, пісні й казки».

**225. До казки про золоту сопілку
(«Помалу, помалу, чумаче, грай»)**

Подано за першодруком: Народні мелодії. З голосу Лесі Українки...
Ч. II. С. 223.

Текст казки див.: «Народні гри, пісні й казки».

ЗАПИСИ, ЩО НЕ УВІЙШЛИ ДО ЗБІРНИКА «НАРОДНІ МЕЛОДІЇ. З ГОЛОСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЗАПИСАВ І УПОРЯДИВ КЛИМЕНТ КВІТКА»

Незабаром після виходу у світ збірки «Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка» (Київ, 1917–1918. Ч. I–II) її упорядник віднайшов у своїх записах такі, що не були надруковані, і долучив їх до видання «Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка» (Київ, 1922). Наприкінці життя, готуючи огляд музично-фольклористичної спадщини письменниці, К. Квітка, як учасник їхніх спільних фольклористичних проєктів і фаховий фольклорист, зафіксував унікальну інформацію про цей напрямок діяльності Лесі Українки. Зокрема, він указав і на виявлені ним мелодії, що не потрапили до збірника 1917–1918 рр.: «Одна мелодія весняної хороводної пісні, про яку була мова при розгляді шкільного збірника Лисенка, дві мелодії, про які буде мова в п. 5 даного огляду, одна мелодія, про яку буде мова в п. 6» (Квітка К. *Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки (Огляд)*. Т. II. С. 444–445). Йдеться про мелодії: перша — «Кремповее колесо вище тину стояло», що побутувала в с. Колодяжному Ковельського повіту з видання: *Збірка народніх пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й підстаршого віку у школах народніх. Упорядив М. Лисенко*. Київ, 1908; дві наступні згадані мелодії — веснянка «Володар, Володарочку», м. Звягель (№ 54) та приповідка для малих дітей «Мишечка, скроботушечка», м. Звягель (№ 730) зі збірника: *Українські народні мелодії*. Зібрав Климент Квітка. Київ, 1922; та остання — веснянка «Бородар-бородарку», записана М. Лисенком і надрукована у виданні: *Збірник музею діячів науки та мистецтва на Україні*. Київ, 1930. С. 34.

У згаданому збірнику «Українські народні мелодії» 1922 р. було надруковано й пісні «Була воля» (№ 495) та «Біда польку спокусила» (№ 496), про які К. Квітка не згадав.

Не було опубліковано в збірнику К. Квітки й пісню «У бору сосна похилилася» (власноручний запис Лесі Українки, автограф зберігається в РНММ у Москві).

Цей опис складає більш повне уявлення про обсяг українських народних пісень, які зберігала у своїй пам'яті Леся Українка; їх число на сьогодні складає 232.

У додатку опубліковано і прокоментовано лише ті мелодії, яких немає в інших розділах цього видання; на решту подано покликання.

Кремповеє колесо вище тину стояло

Див. у розділі: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка».

Володар, Володарочку

Див. у розділі: «Нотні записи Лариси Косач з архіву Климент Квітки».

Мишечка, скроботушечка

Подано за виданням: Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. Київ, 1922. № 730.

У передмові до видання К. Квітка зазначає: «Рецитація ч. 730 належить до мелодичних примітивів, доступних дітям на ранніх ступенях розвитку. Виконуючи її, той, хто бавить, підкрадається пальцями до дитини і при окликах “кіль, кіль” торкає її пальцями, тим викликаючи у неї сміх» (с. VIII).

Бородар-бородарку

Див. у розділі: «Народні мелодії з голосу Лариси Косач у записах Миколи Лисенка».

Була воля

Подано за виданням: Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. Київ, 1922. № 495.

У передмові до видання К. Квітка зазначає, що мелодії № 495 і № 496 записані від Лариси Квітки (с. XI–XII).

У Коментарі упорядник уточнює, що ці мелодії (№ 495 і № 496) побутують у с. Колодяжне Ковельського повіту, «записані в 1908 году в Ялте с голоса Леси Украинки, но не были включены в сборник, изданный в 1917–1918 году» (Квітка К. Українські народні мелодії у 2 ч. Київ, 2005. Ч. 2: Коментар [Комментарий к сборнику украинских народных мелодий, изданному в 1922 году]. С. 141).

Біда польку спокусила

Подано за виданням: Українські народні мелодії. Зібрав Климент Квітка. Київ, 1922. № 496.

У бору сосна похилилася.

Див. у розділі: «Нотні записи Лариси Косач з архіву Климента Квітки».

766 Ремієство — ремесло, дрібне виробництво готових виробів, що базується на ручній техніці.

Дума про удову

Подано за авторизованим рукописом: ВРІЛ. Ф. 2. № 1409. С. 12–21.

У «Поясняючій примітці до валиків із співами кобзаря Гната Гончаренка» («Детальні уваги») Леся Українка подає такі коментарі до запису на валики цієї думи: «№№ 7, 8, 9 і середина 10-го. Дума про удову. Співано з супроводом бандури. Труба наставлялася на голос, але супровід все таки чутно, хоч і слабше. На № 7 уступ від слів “а та вдова те зачуває”, до “у наш дом чужий проживати” бандурист через помилку проспівав двічі. “Проба” на № 10 не належить Гончаренкові і не має значіння — то пробовано якість валька» (Леся Українка. Збірник до 75-річчя з дня народження. Львів: Видання Львівського держ. університету, 1946. С. 51).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

- **Балліна.**
- **О. Балліна**
Українські пісні. Видані коштом О. С. Балліної.
Санктпетербурхъ, 1863.
- **Бессараба. Мат. для этн. Херс. губ.**
- **Бессараба. Мат. для этн. Херсонской г.**
- **Бессараба. Херс.**
Бессараба И. В. Матеріалы для этнографіи Херсонской губернии. Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи наукъ. Т. XCIV. № 4. Петроградъ, 1916.
- **Бессараба. Сѣдл.**
- **Бессараба. Мат. для этногр. Сѣдл. губ.**
Бессараба И. В. Матеріалы для этнографіи Сѣдлецкой губернии. Сборникъ Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи наукъ. Т. LXXV. № 7.
Санкпетербургъ, 1903.
- **Бигдай**
Пѣсни Кубанскихъ и Терскихъ казаковъ для одного голоса и хора съ аккомнаниментомъ фортепіано. Собр. А. Бигдай.
Издание Кубанскаго Статистическаго Комитета.
Москва, 1896. Вып. I–IV.

Пѣсни Кубанскихъ и Терскихъ казаковъ для одного голоса и хора съ аккомнаниментомъ фортепіано. Собр. А. Бигдай.
Издание Кубанскаго Статистическаго Комитета.
Москва, 1897. Вып. I–VIII.

Пѣсни Кубанскихъ и Терскихъ казаковъ для одного голоса и хора съ аккомнаниментомъ фортепіано. Собр. А. Бигдай.
Издание Кубанскаго Статистическаго Комитета.
Москва, 1898. Вып. IX–XIV.

- **Вацлав з Олеска.**
- **Wacław z Oleska.**
- **W. z Oleska.**
- **W. z Ol.**
  - Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego, zebrał i wydał Wacław z Oleska. Cz. I. Lwów, 1833.

- **Верховинець.**
- **В. Верховинець (Костів). Укр. весілля.**
  - Весілля в селі Шпичинці Сквирського повіту Київської губернії. Текст і музику записав В. М. Верховинець. Київ, 1914.

- **Гатцук**
  - Ўжинок рідного пола. Вистачиний працеў М. Г. Москўа, 1857.

- **Гільтебрандт**
  - Сборникъ памятниковъ народнаго творчества въ Сѣверо-Западномъ краѣ. Съ предисловіемъ и подъ ред. Гильтебрандта. Вильна, 1866. Вып. I.

- **Гнатюк. Гаївки**
  - Гаївки. Зібрав Володимир Гнатюк. Мельодії схопив на фонограф О. Роздольський, списав Філ. Колесса. Матеріяли до української етнольоґії. Львів, 1909. Т. 12.

- **Гнатюк. Коломийки.**
- **Гнатюк. Кол.**
  - Коломийки. Том I. Зібрав Володимир Гнатюк. Етнографічний збірник. Львів, 1905. Т. XVII.
  - Коломийки. Том II. Зібрав Володимир Гнатюк. Етнографічний збірник. Львів, 1906. Т. XVIII.
  - Коломийки. Том III. Зібрав Володимир Гнатюк. Етнографічний збірник. Львів, 1907. Т. XIX.

- **Гнідич**
  - Гнѣдичъ П. А. Матеріали по народной словесности Полтавской губернии. Роменскій уѣздъ. Полтава, 1915. Вып. I. Пѣсни обрядовыя.

- Гол., I, II, III, ч. 1.
- Голов., I, II, III, ч. 1.
- Головацький. Народ. пісні, II
Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси,
собранныя Я. Ө. Головацкимъ. Москва, 1878. Ч. I–III.
- Грінченко. Етн. мат., II, III.
- Грінченко. Етногр. Матеріали, т. III.
- Грінченко, III.
- Грінченко
Гринченко Б. Д. Етнографическіе матеріали,
собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ.
Черниговъ, 1895. Вып. I.

Гринченко Б. Д. Етнографическіе матеріали,
собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ.
Черниговъ, 1897. Вып. II.

Гринченко Б. Д. Етнографическіе матеріали,
собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ.
Черниговъ, 1899. Вып. III.
- Гулак-Артемовський, 1868, 1883
Народни українські пісні зъ голосомъ: 50 пісень і 5 додатківъ.
Зібрани, споряжени і видани Олексіємъ Гулакъ Артемовскимъ.
Київъ, 1868.
- Гушло. Десяток у. п. з Поддолля
Гушло В. Десятокъ украинскихъ писень зъ Подолля.
Київъ, 1906.
- Де-Воллан.
- Де-Воллан. Угро-русск. нар. п.
- Де-Воллан. Угро-р. нар. пѣсни.
Угро-русскія народныя пѣсни: съ приложеніемъ очерка
быта Угорскихъ, Русскихъ и этнографической карты Венгрии.
Собраны Г. А. де Волланомъ. Записки Императорскаго
Русскаго географическаго общества по отдѣленію этнографіи.
Т. VIII. Вып. I. Санктпетербургъ, 1885.

- **Демуцький**
Народни украински писни въ Кыйивщыни.
Запысавъ голось и слова П. Демуцький. Кыйивъ, 1905.
- **Демченко І.**
Українське весилля (зъ писньями).
Запысавъ Ив. Демченко. Одесса, 1908.
- **Дешко. Нар. пѣсни, пословицы и поговорки**
Народныя пѣсни, пословицы и поговорки Угорской Руси.
Доставиль А. Дешко. Записки Императорскаго Русскаго
географическаго общества по отдѣленію этнографіи.
Т. І. Вып. 1. Санктпетербургъ, 1867.
- **Дикарiв.**
- **Дикарiв. Нар. календар Валуйського пов.**
Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту
(Борисівської волості) у Вороніжчині. Матеріяли
до українсько-руської етнології. Львів, 1905. Т. VI.
- **Дитячі гри, 1902**
Дитячі гри, пісні й казки з Ковельщини, Лущини
і Звягельщини на Волині. Зібрала Л. Косач. Голос записав
К. Квітка. Київъ: Типографія И. И. Чолокова. 1903.
- **Довнар-Запольский.**
- **Запольский.**
- **Довнар-Запольский.**
- **Пѣсни пинчуковъ**
Довнаръ-Запольскій М. Бѣлорусское Полѣсье.
Сборникъ этнографическихъ матеріаловъ. Київъ, 1895.
Вып. I: Пѣсни Пинчуковъ.
- **Едличка**
Собраніе малороссійскихъ народныхъ пѣсенъ.
Для одного голоса съ аккомпанементомъ фортепіано
арранжироваль Алоизъ Едличка. Полтава, 1861. Ч. I, II.

Собраніе малороссійскихъ народныхъ пѣсенъ. для одного
голоса съ аккомпанементомъ фортепіано арранжироваль
Алоизъ Едличка. Санктпетербургъ, 1861. Ч. II.

· **Ждановъ**

Ждановъ И. Н. Пѣсни о князѣ Михайлѣ.
Живая Старина. 1890. Вып. I.

Ждановъ И. Н. Пѣсни о князѣ Михайлѣ.
Живая Старина. 1890. Вып. II. Отд. I.

Пѣсни о князѣ Михайлѣ. Журнал
Министерства народнаго просвѣщенія. 1890. Ч. 4.

Пѣсни о князѣ Михайлѣ. Журнал
Министерства народнаго просвѣщенія. 1890. Ч. 5.

· **Житецкій**

Житецкій П. И. Очеркъ звуковой исторіи
малорусскаго нарѣчія. Кіевъ, 1876.

· **Закревскій.**

· **Старосвѣтскій бандуриста. Москва, 1860**

Закревскій Н. В. Старосвѣтскій бандуриста.
Москва, 1860. Кн. I. Избранныя малороссійскія
и галицкія пѣсни и думы.

· **Зин. Радченко. Гомельскіе нар. пѣсни.**

· **Радченко**

Гомельскія народныя пѣсни (бѣлорусскія и малорусскія).
Записаны въ Дятловицкой волости, Гомельскаго уѣзда
Могилевской губерніи Зинаидой Радченко.
Записки Императорскаго Русскаго географическаго
общества по отдѣленію этнографіи. Т. XIII. Вып. 2.
Санктпетербургъ, 1888.

· **Ивановъ. Игры крест. дѣтей**

Игры крестьянскихъ дѣтей въ Купянскомъ уѣздѣ.
Собралъ П. Ивановъ. Сборникъ Харьковскаго
Историко-Филологическаго Общества. 1890. Т. II.

· **Ив. Колесса**

Галицько-руські народні пісні з мьелодіями.
Зібрав у селі Ходовичах др. Іван Колесса.
Етнографічний збірник. Львів, 1901. Т. XI.

- **Кайндль.**
- **Д-р Раймунд Кайндль. Фольклорні матеріали**
Фольклорні матеріали. Із збірки професора
д-ра Раймунда Кайндля. Етнографічний збірник.
Львів, 1898. Т. V. С. 141–159, 227–230, 243.
- **Каменецький**
Українські пісні з голосами. Десяток I.
Видав Данило Каменецький. Санктпетербургъ, 1861.
- **Конощенко, I, II, III**
Українські письми з нотами. Перша сотня.
Зібрав Андрій Конощенко. Одеса, 1900.

Українські письми з нотами. Друга сотня.
Зібрав Андрій Конощенко. Одеса, 1902.

Українські письми з нотами. Третя сотня.
Зібрав Андрій Конощенко. Одеса, 1906.
- **Костомаров (в зб. Мордовця)**
Малорусський літературний збірникъ.
Издаль Д. Мордовцевъ. Саратовъ, 1859.
- **Коціпінський**
Пісні, думки і шумкі руського народа на Подолі,
Україні і в Малоросійі. Списані і переложени під музику
Ант. Коціпінським. Київ; Камянець; Ліпск, 1862.
- **Куліш. Зап. о Ю. Р., II.**
- **Куліш, Зап. о Южной Руси.**
- **«Зап. о Южной Руси» Куліша**
Записки о Южной Руси. Издаль П. Кулишъ.
С.Петербургъ, 1857. Т. II.
- **Купчанко. Пѣсни Буковинскаго народа**
Пѣсни Буковинскаго народа. Изъ матерьяла,
доставленнаго Г. И. Купчанкомъ. Записки Юго-западнаго
Отдѣла Императорскаго Русскаго географическаго общества.
1875. Т. II.

· **Линева**

Линева Е. Опытъ записи фонографомъ украинскихъ народныхъ пѣсенъ. Изъ музыкально-этнографической поѣздки въ Полтавскую губернію въ 1903 году. Труды музыкально-этнографической комиссіи, состоящей при этнографическомъ отдѣлѣ Императорскаго Общества Любителей Естествознанія, Антропологии и Этнографіи. Москва, 1906. Т. I. С. 219–268.

· **Лисенко. I–VII**

· **Лис.**

Збирникъ украинськихъ народныхъ писень. Зібравъ и у ноты завивъ М. Лисенко. Кіевъ, 1868–1911. Вып. I–VII.

· **Лисенко. I–XII десятки**

Збирникъ украинськихъ народныхъ писень. Зібравъ и для хору уложивъ М. Лисенко. Кіевъ, 1886–1903.

· **Лисенко. Молодощі**

Молодощи. Збирникъ танкивъ та веснянокъ. Гры, спивы весняни, дытячи, дивочи, жоночи и мишани. Зібравъ М. Лисенко. Кіевъ, 1875.

· **Лисенко. Шкільна збірка**

Збірка пісень у хоровому розкладі, пристосованому для учнів молодшого й підстаршого віку в школах народних. Упорядив М. Лисенко. Київ, 1908.

· **Лукашевич**

Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни [собранныя И. Лукашевичемъ]. Санктпетербургъ, 1836.

· **Максимович. Укр. н. п.**

Украинскія народныя пѣсни, изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Москва, 1834. Ч. I.

· **Максимовичъ. Дни и мѣсяцы**

Максимовичъ М. А. Дни и мѣсяцы украинскаго селянина. Максимовичъ М. А. Собраніе сочиненій: в 3 т. Кіевъ, 1877. Т. II.

- **Малашкин. 50 у. п.**
50 українських пісень. Зібравъ и у ноты завивъ
Л. Д. Малашкинъ. Кіевъ, 1888.
- **Маркевич**
Малороссійскія народныя пѣсни, положенныя на ноты для
пѣнія и фортепьяно Андреемъ Маркевичемъ. Тетрадь первая.
Записки о Южной Руси. Издалъ П. Кулишъ. Т. II. СПб., 1853.
- **Маркевич. Обычаи и пр. малороссіянъ**
Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссіянъ.
Извлечено изъ нынѣшняго народнаго быта и составлено
Николаемъ Маркевичемъ. Кіевъ, 1860.
- **Марко Вовчок. Двісті укр. піс.**
Двісти українських пісень. Співи і слова зібравъ
Марко Вовчокъ. У ноты завивъ Эдуардъ Мертке.
Лейпцигъ; Винтертуръ, 1868.
- **Метлинський.**
- **Метл.**
Народныя Южнорусскія пѣсни.
Издание Амвросія Метлинскаго. Кіевъ, 1854.
- **Милорадович.**
- **Милорадович. Нар. обр. и пѣсни Лубенск. у.**
Милорадовичъ В. П. Народныя обряды и пѣсни
Лубенскаго уѣзда, Полтавской губерніи, записанные
въ 1888–1895 гг. Сборникъ Харьковскаго Историко-
Филологическаго Общества. 1897. Т. X.
- **Нар. празд. Купала**
Народный праздникъ Купала, описанный и объясненный
ведля сохранившихся преданій и повѣрій народа.
Львовъ, 1861.
- **Нейман Ц.**
Нейманъ Ц. Малорусская баллада о Бондаривнѣ
и панѣ Каневскомъ (Страничка изъ народнаго эпоса).
Кіевская Старина. 1902. Кн. III.

· **Новицький**

Новицький П. Малорускія пѣсни, преимущественно историческія, собранныя въ Екатеринославской губ. въ 1874–1894 г. Сборникъ Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества. 1894. Т. VI.

· **Олена Пчілка. Украинскія колядки.**

· **Олена Пчілка. Укр. колядки**

Пчілка Олена. Украинскія колядки: текстъ волинскій. Кіевская Старина. 1903. Т. LXXX.

· **Омельченко. Малор. пѣсни, собр. въ окр.**

г. Павловска Воронежской губ.

Малоросійскія пѣсни собранныя въ окрестностяхъ г. Павловска по Острожскому и Павловскому уѣздамъ Воронежской губерніи И. Омельченкомъ съ предисловіемъ М. Дикарева. Воронежъ, 1888.

· **Остапович, ч. I–IV**

Збірничок найкращих українських пісень з нотами. Зібрав К. Л. Поліщук. Ноти записав М. Остапович. Редакція А. Кошіц. Київ, 1913. Ч. I–IV.

· **Пероговскій. Волинскія пѣсни**

Пероговскій В. Волинскія малоросійскія пѣсни. Волинскія Губернскія Вѣдомости. 1868. № 149–152.

Пероговскій В. Волинскія малоросійскія пѣсни. Волинскія Губернскія Вѣдомости. 1869. № 1–3.

· **Потебня. Объясненія**

· **А. Потебня**

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1882. № VII.

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1883. № IX.

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1884. № XI.

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1885. № XIII–XIV.

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1886. № XV, XVI.

Потебня А. А. Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ. Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1887. № XVII.

· **Роздольський – Колесса. Мелодії гаївок**

Див. Гнатюк. Гаївки.

· **Роздольський – Людкевич**

Галицько-руські народні мелодії. Зібрані на фонограф Йосифом Роздольським. Списав і зредагував Станіслав Людкевич. Часть 1. Етнографічний збірник. Львів, 1906. Т. XXI.

Галицько-руські народні мелодії. Зібрані на фонограф Йосифом Роздольським. Списав і зредагував Станіслав Людкевич. Часть 2. Етнографічний збірник. Львів, 1907. Т. XXII.

· **Рубець. 100 у. н. п.**

Сборникъ 100 украинскихъ народныхъ пѣсенъ. Составилъ А. Рубець. Москва, 1889.

· **Рубець. 216 у. н. п.**

· **Рубець. 216 нар. укр. нап.**

Двѣсти шестнадцать народныхъ украинскихъ напѣвовъ. Для пѣнія безъ сопроводж. Записалъ и изд. А. И. Рубець. Москва, 1872.

· **Рудченко, Нар. южнор. сказки**

Народныя южнорусскія сказки. Издалъ И. Рудченко. Вып. 1. Кієвъ, 1869.

Народныя южнорусскія сказки. Издалъ И. Рудченко. Вып. 2. Кієвъ, 1870.

- **Сакович. Пѣсни кр. с. Молодова.**
- **Сакович. Пѣсни крестьянъ с. Молодова**
 Пѣсни крестьянъ с. Молодова Гродненской губерніи
 Кобринскаго уѣзда. Сообщилъ М. А. Саковичъ.
 Живая Старина. 1890. Вып. I. Отд. II.

 Пѣсни крестьянъ с. Молодова Гродненской губерніи
 Кобринскаго уѣзда. Сообщилъ М. А. Саковичъ.
 Живая Старина. 1890. Вып. II. Отд. I.
- **Сб. Харьк. ист.-фил. общ.**
- **Сб. Харьк. и.-ф. о.**
- **Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва**
 Сборникъ Харьковскаго Историко-Филологическаго
 Общества (з 1886 р.).
- **Сементовскій**
 Сементовскій К. Замѣчанія о праздникахъ у малороссіянь.
 Маякъ. 1843. Т. XI.
- **Сокальскій, Мал. и бѣл. пѣсни**
 Малорусскія и белорусскія пѣсни, собранныя П. Сокальскимъ.
 Санктпетербургъ; Москва, 1902.
- **Теодорович Н.**
 Волынь въ описаніи городовъ, мѣстечекъ и сель
 в церковно-историческомъ, географическомъ,
 этнографическомъ, археологическомъ и другихъ
 отношеніяхъ: историко-статистическое описаніе
 церквей и приходовъ Волынской епархіи.
 Почаевъ, 1893.
- **Теодорович, IV**
 Историко-статистическое описаніе церквей
 и приходовъ Волынской епархіи. Почаевъ, 1899. Т. IV.
 Староконстантиновскій уѣздъ.
- **Терещенко. Бытъ русскаго народа, V**
 Бытъ русскаго народа. Соч. А. Терещенки.
 Санктпетербургъ, 1848. Ч. I-VIII.

- **Тр. О-ва иссл. Волыни, I**
Труды Общества Изслѣдователей Волыни.
Житомиръ, 1902. Т. I.

- **Філ. Колесса. Наша дума**
Наша дума: українсько-руські народні пісні. Зібрав
і для хору уложив Філярет Колесса. Львів: Просвіта, 1902.

- **Філ. Колесса. Ритміка нар. пісень**
Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень.
Записки Наукового товариства ім. Шевченка.
1906. Т. LXIX, LXXI–LXXIV.

Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень.
Записки Наукового товариства ім. Шевченка.
1907. Т. LXXVI.

- **Чуб., V**
Труды этнографическо-статистической экспедиціи
в Западно-Русскій край. Матеріали и изслѣдованія,
собранныя П. П. Чубинскимъ. Санктпетербургъ, 1874. Т. V.

- **Чубинский. Труды, III.**
- **Чубінський. Труды, III**
- **Чубинск. Труды, III.**
- **Чуб. Труды, III.**
- **Чубинский, III**
Труды этнографическо-статистической экспедиціи в
Западно-Русскій край. Матеріали и изслѣдованія, собранныя
П. П. Чубинскимъ. Санктпетербургъ, 1872. Т. III.

- **Шейковскій, Бытъ подолянъ, I**
Бытъ подолянъ, издаваемый К.Шейковскимъ.
Кіевъ, 1860. Т. I. Вып. 1.

- **Шухевич. Гуцульщина**
Шухевич В. Гуцульщина. Матеріяли до українсько-руської
етнології. Львів, 1899. Т. II.

Шухевич В. Гуцульщина. Матеріяли до українсько-руської
етнології. Львів, 1902. Т. IV.

Шухевич В. Гуцульщина. Матеріяли до українсько-руської етнології. Львів, 1904. Т. V.

Шухевич В. Гуцульщина. Матеріяли до українсько-руської етнології. Львів, 1908. Т. VII.

· **Яворницький. Малоросс. нар. пѣсни.**

· **Яворницький.**

Эварницкій Д. И. Малороссійскія народныя пѣсни, собранныя въ 1878–1905 гг. Екатеринославъ, 1906.

· **Янчук, Малор. свадьба в Корницѣ.**

· **Янчук. Малор. свадьба в Корницком приходѣ**

Малорусская свадьба в Корницкомъ приходѣ

Константиновского уѣзда Сѣдлецкой губерніи.

Составилъ по собраннымъ матеріаламъ Н. Янчукъ.

Москва, 1885.

· **Янчук. Бѣлор. пѣсни Минской г.**

· **Янчук. Бѣлор. пѣсни**

Янчукъ Н. Бѣлорусскія пѣсни Минской губерніи.

Труды Этнографическаго отдѣла Императорскаго

Общества Любителей Естествознанія, Антропологии

и Этнографіи при Московскомъ университетѣ.

1889. Кн. IX.

- **Brykczyński**
Brykczyński A. Zapiski etnograficzne z Polesia Wołyńskiego. Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej, wydawany staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. 1888. T. XII.
- **Gloger**
Pieśni ludu w latach 1861–1891 zebrał Zygmunt Gloger; muzykę oprac. na głos z tow. fortepianu Zygmunt Noskowski. Kraków, 1892.
- **Kolberg. Chełmskie**
Kolberg O. Chełmskie. Z materiałów pośmiertnych wydał I. Kopernicki. Kraków, 1890. T. I.

Kolberg O. Chełmskie. Z materiałów pośmiertnych wydał I. Kopernicki. Kraków, 1891. T. II.
- **Kolberg. Pieśni ludu z Podola Rosyjskiego**
Pieśni ludu z Podola Rosyjskiego w latach 1858 i 1862 zebrał O. Kolberg. Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej, wydawany staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. 1888. T. XII.
- **Kolberg. Pokucie, I–IV**
Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny. Kraków, 1882–1888. T. I–IV.
- **Kolberg. Wołyń**
- **Kolberg Oskar**
Wołyń: obrzędy, melodye, pieśni. Z brulionów pośmiertnych przy współudziale St. Fischera i F. Szopskiego wydał Józef Tretiak. Kraków, 1907.
- **Lipiński**
Muzyka do pieśni polskich i ruskich ludu galicyjskiego, zebranych i wydanych przez Wacława z Oleska. Do śpiewu i na fortepian ułożył Karol Lipiński. Lwów, 1833.

· **Łoziński**

Ruskoje wesile opisanoje czerez Jozefa Łozińskiego.
Przemysł, 1835.

· **Popowski**

Popowski B. Pieśni i obrzędy weselne ludu ruskiego
w Żaléwańszczyźnie. Zbiór Wiadomości do Antropologii
Krajowej, wydawany staraniem komisji antropologicznej
Akademii Umiejétności w Krakowie. 1882. T. VI.

· **Rokossowska**

Rokossowska Z. Wesele i pieśni ludu ruskiego ze wsi
Jurkowszczyzny w powiecie Żwiahelskim na Wołyniu.
Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej, wydawany
staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejétności
w Krakowie. 1883. T. VII.

· **Stecki, Wołyń**

Stecki J. T. Wołyń pod względem statystycznym,
historycznym i archeologicznym. Lwów, 1864. T. I.

Stecki J. T. Wołyń pod względem statystycznym,
historycznym i archeologicznym. Lwów, 1871. T. II.

· **Wojcicki, I, II**

Wojcicki K. W. Pieśni ludu Białochochatów, Mazurów
i Rusi znad Bugu. Warszawa, 1836. T. I, II.

· **Ż. Pauli.**

· **Żegota Pauli**

Pieśni ludu ruskiego w Galicji. Zebrał Żegota Pauli.
Lwów, 1839. T. 1.

Pieśni ludu ruskiego w Galicji. Zebrał Żegota Pauli.
Lwów, 1839. T. 2.

- **Z. D. Mat. etn. z okolic Pliskowa, Zb. wiad.**
- **Mat. Etn. z okolic Pliskowa**
- **Mat. etnogr. z okolic Pliskowa**
  - Materialy etnograficzne z okolic Pliskowa w powiecie Lipowieckim. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, wydawany staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. 1884. T. VIII.
- **Zbiór wiad.**
- **Zbiór wiad. do antropol.**
- **Zbiór wiadomości do antr. kr.**
- **Zbiór wiad. do antrop. kraj.**
- **Zbiór wiadomości**
  - Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej, wydawany staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. 1877–1895. T. I–XVIII.

Літературно-художнє видання

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Повне академічне зібрання творів

У чотирнадцяти томах

Том 9

ЗАПИСИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.

ПІСНІ, ЗАПИСАНІ З ГОЛОСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Редактор тому Сергій Романов

Випускові редактори Олександра Сауляк, Ростислав Семків

Коректура Катерина Рудик, Вероніка Вишневська

Художня концепція Ростислав Лужецький

Дизайн обкладинки Віталіна Лопухіна

Дизайн макета Микола Ковальчук

Верстка Михайло Федишак

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Адреса: просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7197 від 24.11.2020 р.

Родина шрифтів «Literata» (OFL).

Формат 60×90¹/₁₆. Ум. друк. арк. 54,5.

Підписано до друку 18.01.2021.

Зам. №77 від 18.01.2021.

Наклад 1500 прим.

Надруковано ТОВ «Типографія “Від А до Я”»

Адреса: вул. Вишняківська, 7-А, кв. 63, Київ, 02140, Україна

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1844 від 11.06.2004 р.

Видано на замовлення Державної установи

«Український інститут книги»

Українка Л.

- У45** Повне академічне зібрання творів: у 14 томах.
Том 9. Записи народної творчості. Пісні,
записані з голосу Лесі Українки / ред. С. Романов;
передм. Ю. Громик та ін.; упоряд., комент. Ю. Громик,
Т. Данилюк-Терещук, Л. Семенюк, І. Щукіна. —
Луцьк: Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2021. — 848 с., 16 с. іл.

ISBN 978-966-600-731-8

ISBN 978-966-600-724-0 (Т. 9)

До повного академічного зібрання творів Лесі Українки в 14 томах увійшли всі знайдені на сьогодні тексти письменниці. Відновлено фрагменти й матеріали, вилучені цензурою в попередніх виданнях. Додано розлогі текстологічні, історико-літературні та реальні коментарі.

У томі 9 представлено фольклорні записи, зібрані письменницею і членами її родини на Волині та волинському Поліссі, а також записи народних мелодій з голосу Лесі Українки. Особливу цінність становлять її нотні записи, опубліковані у виданні.

УДК 821.161.2'05-14+398.8(=161.2)

AY